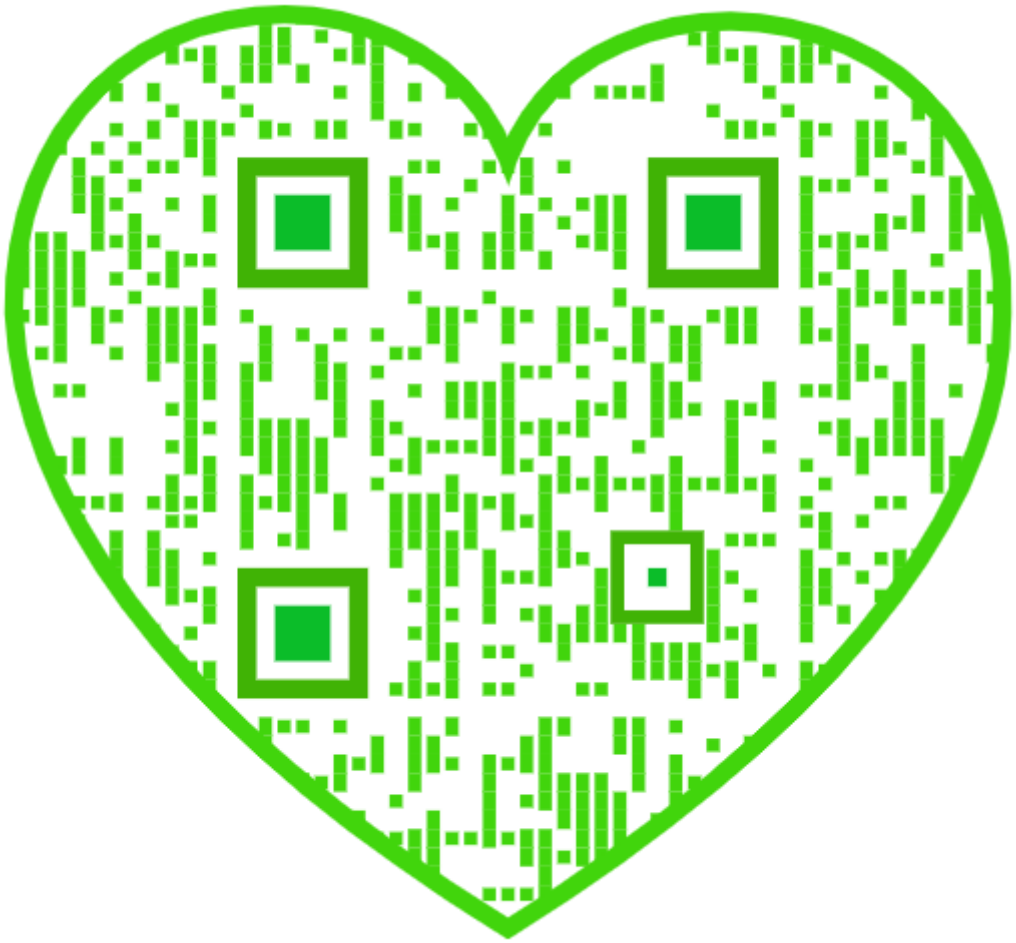

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

GEDRUKT BIJ C. L. VAN LANGENHUYSEN TE AMSTERDAM.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

ACHT EN ZEVENTIGSTE DEEL.

NIEUWE REEKS. — TWAALFDE DEEL.

1880.

Vindicamus hereditatem patrum
nostrorum. 1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benediede
En hine Aertsche Bisscop wiede.
Melis Stoke.

TE LEIDEN, BIJ J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Over den invloed der valsche Dekretalen op de pauselijke magt.

I. 1

II. 31

III. 65

IV. 281

C. J. M. BOTTEMANNE.

Oeuvres de Saint Alphonse. 50

„ Tot den Toubacdrinckers ".

N. 108

De Letterkunde, eene studie over den mensch. (*Vervolg en slot van* Dl. LXXVI, blz. 25)

A. M. C. VAN COOTH. . . . 137

De levenslange gevangenisstraf.

H. A. HORNING. 184

Preken van Mgr Broere.

Ter uitvaart van mijnen vriend P. J. HESSEVELD. . 120

Een leerboek der Thomistische wijsbegeerte.

J. A. DE RIJK 214

Fragment uit: Sanseverino. Philosophia Christiana in compendium redacta 224

De Encycliek „ Arcanum divinae sapientiae " van Z. H. Paus Leo XIII, over het Christelijk Huwelijk.

Latijnsche tekst 232

Hollandsche vertaling 250

Bladz.

Nieuwe maatregel tegen de Mormonen. 274

De sekte der Spiritisten. (*Vervolg en slot* van Dl. LXXVI, blz. 373)

VI 310

VII 326

H. W. J. VAN HERTUM.

Conferentiën over den Syllabus. Gehouden in de Alphonsus-Vereeniging te Amsterdam. Eerste Conferentie.

K. M. A. L. WULFINGH . . . 345

Pater Josephus Bergaigne, van de Orde der Minderbroeders, Bisschop van 's Hertogenbosch, Aartsbisschop van Kamerijk.

FR. A. F. NIEUWENHUIZEN . . 386

Bijlage 388

De tien anti-diluviaansche Koningen van Chaldea.

J. DE BRUIJN. 394

VERSCHEIDENHEDEN.

Eene Doopsgezinde feestviering.

M. 57

Het godsdienstig leven der Christelijk Afgescheidenen . 61

Twee antwoorden der HH. Romeinsche Congregatiën betreffende de vereering van den H. Jozef 133

Grundliniën der Patrologie.

H. 134

St. Vincentius-Almanak. 1880 135

Ter nagedachtenis van Paus Pius IX 199

De volksmissionaris

CHR. PHILIPPONA . . , . . 278

Bekroond gedicht 279

Korte onderrichtingen voor gelezene Zondagsmissen.

H. J. J. PRENGER 328

Bladz.

Het veertiende eeuwfeest van den H. Benedictus te Monte-Cassino.

H. 333

Gebiologeerd?

C. 338

Verbruik van sterken drank in Groot-Brittanje en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika 340

Verboden boeken . . . , , ... 341

Aflaat aan het „Magnificat" verleend. 408

Mededeeling. . . . . , . . . , . . . 280

SPROKKELINGEN.

Afschaffing van het Doopsel bij de Doopsgezinden . . 342

Arme Schoolzusters 342

Een vrije gemeente te Berlijn. 342

Noord-Amerikaansche religie 343

Nog iets Amerikaansch 343

LETTERLOOVER.

Aan mijn vriend Mr. H. A. M. Des Amorie van der Hoeven.

J. A. ALBERDINGK THIJM . . 200

NAMEN VAN MEDE-ARBEIDERS.
AAN DIT MAANDSCHRIFT.

J. A. VAN DEN AKKER. Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Deken en Plebaan.

L. H. BORKING, Pastoor te Bergschenhoek.

Mgr. J. BOS, Rector te Rotterdam.

C. J. M. BOTTEMANNE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem en President van het Seminarie te Warmond.

J. DE BRUIJN, Professor aan het Seminarie te Warmond.

P. A. DE BRUIJN, Pastoor te Loosduinen.

A. M. C. VAN COOTH, Leeraar aan het Seminarie te Voorhout.

J. DEBETS, Pastoor te Grootebroek.

G. F. DRABBE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Regent van het Seminarie te Voorhout.

J. G. H. C. ESSINK, Deken en Pastoor te Maarssen.

Mgr. W. EVERTS, Directeur van het Seminarie te Rolduc.

G. W. VAN HEUKELOM, Pastoor te Jutphaas.

J. J. VAN DER HORST, Pastoor te Zaandam.

B. H. KLÖNNE, Rector te Amsterdam.

A. F. NIEUWENHUIZEN, Archivaris der Minderbroeders Recollecten in Nederland, te Weert.

Mgr. P. VAN DER PLOEG, Professor aan het Seminarie te Warmond.

H. J. J. PRENGER, Professor aan het Seminarie te Warmond.

H. J. H. RUSCHEBLATT, Pastoor te Castricum.

J. A. DE RIJK, Leeraar aan het Seminarie te Voorhout.

C. L. RIJP, Pastoor te Amsterdam.

Mgr. W. STEENHOF, S. Theol. Dr., Pastoor te Soest.

G. J. H. H. VERZIJL, Professor aan het Seminarie te Roermond.

Over den invloed der valsche Dekretalen op de Pauselijke magt.

De Leidsche hoogleeraar J. J. Prins schreef in 1870: „Vóór de hervorming ontmoeten wij in den apostolischen „tijd, en onmiddellijk daarna, een zuiver *democratischen* „vorm van kerkbestuur.... Deze vorm ging spoedig in „den *aristocratischen* en later in den *oligarchischen* „over, om straks gedurende de middeleeuwen, onder de „heerschappij van den Paus te Rome, VOORNAMELIJK „DOOR DEN INVLOED DER PSEUDO-ISIDORISCHE DE-„CRETALEN, *monarchisch* te worden en eindelijk te „ontaarden in volslagen *despotisme*" [1]). Dezelfde gedachte was reeds vroeger in nagenoeg dezelfde woorden uitgedrukt door den Groninger hoogleeraar W. Muurling [2]); alleen sprak deze, in de door ons bedoelde zinsnede, niet van DEN INVLOED DER PSEUDO-ISIDORISCHE DECRETALEN, daar hij reeds eenige bladzijden te voren van dien invloed had gewaagd, toen hij van de Dekretalen zeide: „Deze, meest valsche, oorkonden werden

1) *Het Kerkrecht der Nederlandsche Hervormde Kerk*, Leiden, 1870, blz. 9.

2) *Practische godgeleerdheid*, 2e uitgave, Groningen, 1860, blz. 526.

„VOORAL TOT STEUN VAN DE ROOMSCHE HIERARCHIE „aangewend" [1]).

Dit gevoelen, over den grooten invloed der valsche Dekretalen op het stelsel, dat zij gewoon zijn „*het pa-* „*paal-stelsel*" te noemen, is, meenen wij, het algemeen gevoelen der Protestanten. Ook Hallam schrijft: „Op „deze onechte Dekretalen werd het groote stelsel der „pauselijke oppermagt over de verschillende nationale „kerken opgebouwd" [2]); — zoo insgelijks Neander: „In deze „ondergeschovene Dekretalen vertoont zich het pauselijk- „theokratiesch systeem in eene volkomenheid en is daar „opgevoerd tot zoodanige hoogte, als tot dan toe nog „niet geschied was" [3]); — en Gieseler: „Deze valsche De- „kretalen vestigden de onbeperkte magt der pausen in „de Kerk" [4]).

Laatstgenoemde schrijver treedt meer in het bijzondere, door de „*nieuwe regten*" op te noemen, welke de Paus, volgens zijn oordeel, aan den invloed der valsche Dekretalen te danken heeft. Zij betreffen, zegt hij: 1° de *wetgevende* magt; want de valsche Dekretalen stellen de pauselijke verordeningen voor als wetten, aan welke allen gehoorzaamheid verschuldigd zijn; 2° de *regterlijke* magt; want de valsche Dekretalen verzekeren, dat alle gewigtige aangelegenheden der Kerk, en

---

1) Blz. 511, 512.

2) *View of the State of Europe during the middle ages*, Paris, 1840, Vol. I, ch. VII, p. 391.

3) *Allgemeine Geschichte der Christlichen Religion und Kirche*, Hamburg, 1836, Vierter Band, S. 107.

4) *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, Bonn, 1831, B. 2, Abth. 1, S. 158, 159. — Hetzelfde gevoelen schemert duidelijk door in de woorden van den hoogleeraar W. Moll, *Kerkgeschiedenis van Nederland*, II, I, blz. 72 en 395.

vooral de veroordeeling en afzetting van bisschoppen aan het oordeel van den Paus onderworpen zijn, zoodat zij zonder hem niet beslist mogen worden; en ook dat buiten zijn goedvinden geene conciliën mogen gehouden worden; — 3° de *administratieve* magt; want volgens de valsche Dekretalen hebben de bisschoppen eene pauselijke vergunning noodig, om van den eenen bisschopszetel tot een anderen over te gaan. Wat evenwel dit laatste betreft, zegt Gieseler, blijft de vervaardiger dezer valsche stukken zich zelven niet gelijk [1]).

Weten we nu hieruit, wat Protestantsche schrijvers bedoelen, wanneer zij spreken van den invloed der Dekretalen op de pauselijke magt en van het papaal-stelsel, dat op die stukken gegrond is, wij kunnen tevens gemakkelijk begrijpen, dat zij hun gevoelen ter dezer zake ontwijfelbaar zeker wanen. Vooreerst toch heeft Pseudo-Isidorus de door Gieseler bedoelde stellingen uitgesproken, en die, welke op de tweede plaats vermeld is, we zouden bijna zeggen, tot vervelens toe herhaald. Ten andere wordt het tegenwoordig door allen erkend, dat Pseudo-Isidorus eene reeks van *onechte* dokumenten in de wereld heeft gezonden, die, van de negende eeuw tot nagenoeg aan den tijd der Hervorming, algemeen voor *echte* stukken gehouden zijn. In zijne verzameling heeft hij brieven opgenomen van *alle* Pausen der zes eerste eeuwen (behalve van den H. Petrus en den H. Linus); de 59 brieven uit de drie eerste eeuwen, die het eerste deel uitmaken, zijn *allen* zonder uitzondering onecht; terwijl onder de pauselijke brieven der vierde, vijfde

1) S. 151—153.

en zesde eeuw, opgenomen in het derde deel der verzameling, er 35 onechte worden gevonden; bovendien komen in de overige echte brieven en bescheiden nog sommige vervalschingen en onechte toevoegsels voor. Daar men nu van den beginne af die onechte stukken, welke de pauselijke magt zeer hoog verheffen, voor echte en in de eerste tijden des Christendoms geschrevene stukken heeft aangezien; daar er eeuwen verloopen zijn, eer men tot de ontdekking van het bedrog gekomen is; daar velen dier stukken, als bezaten zij wetgevende kracht, in het *Dekreet* van Gratiaan en alzoo in het *Corpus juris canonici* eene plaats gevonden hebben, en door Pausen, conciliën en geleerden als brieven der *eerste* Pausen zijn aangehaald; — is het waarlijk niet te verwonderen, dat Protestanten, die de pauselijke magt niet als eene goddelijke instelling des Heeren beschouwen, maar als een menschenwerk, dat zich in den loop der geschiedenis, vooral tijdens de middeleeuwen, ontwikkeld heeft, die ontwikkeling voor een zeer groot deel aan den invloed der valsche Dekretalen toeschrijven.

Hierbij komt ten derde nog eene gewigtige omstandigheid: de Protestanten staan in deze zaak tegenover ons niet geheel alleen. Behalve op de Jansenisten en den onder den pseudoniem van Febronius bekenden Hontheim, kunnen zij zich bovendien, althans op eene gedeeltelijke instemming beroepen van eenige Katholieken, Petrus de Marca, Baluzius, Natalis Alexander, Fleury, en andere schrijvers der Gallikaansche rigting. Voorzeker gelooven laatstgenoemden aan de goddelijke instelling van het pauselijk gezag; gelijk wij, verwerpen ook zij de stelling, dat de valsche Dekretalen invloed op de *geloofs-*

leer hebben gehad en nieuwe geloofsartikelen in de Kerk hebben voortgebragt. Maar van den anderen kant beweren zij, dat de Dekretalen een *nieuw kerkregt* hebben doen ontstaan, van invloed geweest zijn op de *disciplien* of *tucht* der Kerk, en dat daaraan de Pausen eene grootere *regtsmagt* verschuldigd zijn; met andere woorden: dat de Paus door den invloed dier Dekretalen de nieuwe regten verkregen heeft, welke wij door Gieseler op de tweede plaats vermeld zagen, en die 's Pausen *regterlijke* magt betreffen.

Dit alles hebben de Protestanten in hun voordeel, en het is derhalve wel een zeer gewigtig onderwerp, dat wij in behandeling nemen, wanneer wij hunne meening gaan bestrijden. Hoewel zulks meermalen door anderen geschied is en wij dus niets nieuws aan het licht kunnen brengen, meenen wij toch, om de volgende reden, een nuttig werk te doen. De Pseudo-Isidorische kwestie is van veelzijdigen aard, en, wat zeer begrijpelijk is, gewoonlijk in haren ganschen omvang behandeld. Men deed onderzoek naar den persoon, die het bedrog pleegde; naar de plaats waar, en den tijd waarop hij zulks deed: 't was toch van belang te weten, of zulks in Frankrijk, Duitschland, of wel te Rome geschiedde [1]);

---

1) Nog in deze eeuw beweerden sommigen, (Anton Theiner in 1827, Eichhorn in 1842 en Röstell in 1845), dat de valsche Dekretalen te Rome op last of door toedoen der Pausen vervaardigd zijn. Deze meening wordt tegenwoordig zelfs door de meeste Protestanten onhoudbaar genoemd. Onder anderen wordt zij door Wasserschleben wederlegd (in de Protestantsche *Real-Encyklopädie* van Herzog, art. *Pseudoisidor*, S. 344—348) en door Paulus Hinschius, in zijn belangrijk werk: *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*, Lipsiae 1863, P. I, pag. CCIV—CCXIII; beide Protestantsche schrijvers geven Frankrijk aan als het land, waar

naar de bewijzen, die het bedrog aantoonden; naar het doel, dat hij zich bij het maken dezer verzameling had voorgesteld; naar den invloed, dien de onechte stukken uitoefenden op leer en zeden, kerkelijke gebruiken en toestanden, verhouding tusschen Kerk en Staat. Kwamen nu de Katholieke schrijvers eindelijk aan de vraag, welken invloed zij hadden op de pauselijke magt, dan toonden zij wel met grondige bewijzen, dat de Protestantsche en Gallikaansche zienswijze onhoudbaar was; maar hun betoog kon onmogelijk die uitvoerigheid hebben, welke de kracht der bewijzen ook door den tegenstander doet beseffen. Toch is deze laatste vraag de eenig belangrijke, zoodat zelfs Gieseler schrijft: „Historische „beteekenis hebben deze Pseudo-Isidorische Dekreten *al-* „*leen* om de nieuwe grondstellingen van het kerkregt, „door welke zij... trachtten, de Kerk van den Staat „onafhankelijk te maken en haar een zelfstandig steun- „punt te geven in den Stoel van Rome" [1]).

Uithoofde hiervan willen wij in deze bladzijden de vraag, afgescheiden van alle andere onderzoekingen omtrent de valsche Dekretalen, en derhalve als een op zich zelf staande vraag beantwoorden: *welken invloed hebben deze Dekretalen uitgeoefend op de pauselijke magt?* Bij de beantwoording zullen wij achtereenvolgens de verschillende regten in behandeling nemen, welke, zooals wij boven mededeelden, door Gieseler *nieuwe regten* genoemd worden.

---

de Dekretalen vervaardigd zijn, en Hinschius tracht zelfs te bewijzen, dat dit in de kerkprovincie van Rheims of hare omstreken gebeurde.

1) S. 147.

I.

Alvorens tot onze eigenlijke taak over te gaan, beginnen wij, ter meerdere duidelijkheid, met de volgende mededeelingen en opmerkingen:

Na den dood van Karel den Groote in 814 besteeg Lodewijk de Vrome den troon. De strijd, eerst van dezen vorst tegen zijne zonen, daarna van die zonen tegen elkander, bragt Europa in groote beroering. Het was in die tijden voor de bisschoppen niet wel mogelijk zich onzijdig te houden; maar de gevolgen daarvan konden voor hen niet achterwege blijven, wanneer de partij, tot welke zij gerekend werden te behooren, geslagen werd; en velen hunner werden of afgezet, of verjaagd, of genoodzaakt hun heil in de vlugt te zoeken en hunne zetels te verlaten. Jesse van Amiens werd afgezet te Nijmegen in 830 [1]); Ebbo van Rheims te Diedenhoven in 835 [2]): door Lotharius in 840 op zijnen zetel hersteld, was hij het volgende jaar wederom genoodzaakt de vlugt te nemen [3]) en werd hij nog bij zijn leven in 845 door den bekenden Hincmar vervangen; Agobard van Lyon en Bernard van Vienne onttrokken zich door te vlugten aan de veroordeeling, welke anders te Cremieu in 836 over hen zou zijn uitgesproken [4]); tegelijk met hen waren ook Jesse van Amiens (vroeger reeds afgezet, doch weder hersteld), Bartholomeus van Narbonne en Hereboldus van Autun hunne diocesen ontvlugt [5]); Aldricus van Mans werd in 840 uit zijn bisdom verjaagd [6]).

---

1) Labbe VII, 1673. 2) Ibid. 1697. 3) Ibid. 1771. 4) Ibid. 1769.
5) Flodoardus. *Hist. Eccl. Rhemensis*, lib. II, cap. 20.
6) Baluzius, *Miscellanea*, T. I, p. 112.

Deze voorbeelden zijn genoeg om ons te toonen, in welke moeijelijke omstandigheden de bisschoppen dier dagen verkeerden. Deed een der vorsten eenige schreden voorwaarts op het oorlogstooneel, de bisdommen, waarin hij was doorgedrongen, stonden bloot aan het gevaar van hunne herders te verliezen, zoo deze tot zijne tegenstanders behoorden.

Het was in dien tijd, omstreeks het jaar 850, dat Pseudo-Isidorus zijne onechte dokumenten verzamelde [1]). Dit gevoegd bij de omstandigheid, dat zulks in Frankrijk geschiedde, gelijk men thans vrij algemeen aanneemt, maakt de veronderstelling zeer waarschijnlijk, dat het doel van den verzamelaar geweest is — niet, zooals vroeger meermalen beweerd werd, met behulp dier valsche stukken de pauselijke magt te doen toenemen, maar — den bisschoppen een steun te Rome te verzekeren, die hen waarborgde tegen vervolging en afzetting; vandaar de telkens herhaalde stelling in de onechte brieven der eerste Pausen: „geen bisschop kan „zonder den Paus worden afgezet". Tegenwoordig schrijven dan ook de Protestanten in den regel dit doel aan Pseudo-Isidorus toe [2]).

---

1) Zeker na 829; want in de Dekretaal van Urbanus I komen nagenoeg dezelfde woorden voor, die het opschrift zijn van een hoofdstuk der Parijsche synode van 829 (lib. II, c. 10). Volgens Hinschius, l. c. pag. CLXXXVI, na den 21 April 847, en niet later dan 853. Voor het eerst worden de Dekretalen met name genoemd in de synode van Kiercy van 857, waar de onechte brieven van Anacletus, Urbanus en Lucius worden aangehaald: aldus bijna alle schrijvers, b. v. Wasserschleben, l. c. S. 355, Hinschius, pag. CCI, Hefele in het *Kirchen-Lexikon* van Wetser und Welte, VIII, 855, Phillips, *Kirchenrecht*, IV, 97; hierop komen wij terug, daar wij een citaat van vroegeren tijd vonden.

2) Onder anderen Gieseler, l. c. S. 146, Wasserschleben, s. 340, Hin-

Welken indruk maakten nu de Dekretalen bij hare eerste verschijning? In Frankrijk, waar zij, ook naar onze overtuiging, vervaardigd zijn, werden zij met eerbied als echte pauselijke brieven ontvangen, zonder dat iemand aan de echtheid twijfelde, en bij de behandeling van allerlei vraagstukken ten bewijze aangevoerd. Niet lang daarna werden zij te Rome door de Pausen, en vervolgens ook in andere landen met dezelfde gerustheid als echte stukken aangehaald. Nergens ontmoeten wij strijd, nergens zelfs eenigen twijfel aangaande de echtheid of onechtheid der Dekretalen. Dat zij later en eeuwen lang als gezaghebbende dokumenten erkend en als zoodanig in het *Decretum Gratiani* werden opgenomen, kan onze verwondering wekken; evenwel laat het zich eerder verklaren, dat men toen de valschheid niet vermoed heeft van brieven, welker echtheid eenmaal algemeen was aangenomen. Maar dat in den beginne en bij de eerste verschijning niemand eenigen twijfel heeft gekoesterd, daaromtrent geldt vooral de vraag: hoe is dat te verklaren?

Het is alleen toe te schrijven, zoo antwoordt men en bijzonder van Protestantsche zijde, aan de domheid en onwetendheid dier tijden, die verstoken waren van den geest van kritiesch onderzoek; immers de onechtheid der Dekretalen is zoo klaar en handtastelijk, dat met een weinig scherpzigtigheid iedereen ze dadelijk ontdekken moet. Wij zouden kunnen aanmerken, dat men thans, nu het bedrog ontdekt en aangenomen is, gemakkelijk zoo spreken kan; dat het ook in die tijden niet ontbrak

---

schius, CCXVII; de vraag, waaromtrent nog verschil bestaat, of het den verzamelaar te doen was, om de vrijheid der Kerk *in het algemeen*, of die der bisschoppen *in het bijzonder*, laten wij onaangeroerd.

aan mannen van geleerdheid en scherpzinnigheid, en dat wij als voorbeeld zouden kunnen aanvoeren, wat de door onze tegenpartij gevierde Hincmar van Rheims schrijft over de *Capitula Angilramni* [1]); maar liever toonen wij, dat de aangevoerde reden alleen onvoldoende is, om het feit te verklaren. Daarvoor is het noodig, nog aan het volgende te denken. De inhoud der valsche Dekretalen behelsde NIETS NIEUWS en was in overeenstemming met de kerkelijke leer en de sinds langen tijd heerschende kerkelijke tucht. Dit blijkt reeds hieruit, dat Pseudo-Isidorus de echte brieven van andere, meestal latere, Pausen, de kanons van onderscheidene conciliën en de werken van Kerkvaders en andere kerkelijke schrijvers gebruikte, om zijne valsche brieven zamen te stellen, zoodat het door hem gepleegde bedrog bijna uit-

---

1) Van deze *Capitula Angilramni*, over welke de geleerden van onzen verlichten tijd het niet eens zijn, daar behalve Baluzius, ook Eichhorn, Theiner, Wasserschleben en Gfrörer ze als *echt*, daarentegen Blascus, de gebroeders Ballerini, Walter, Phillips, Hefele, Richter, Rettberg en Goecke ze voor *onecht* houden (bij Hinschius, l. c. CLXVII, die zelf ze voor onecht houdt en ze aan Pseudo-Isidorus toeschrijft), schreef Hincmar in de dagen van onwetendheid: „De sententiis vero, *quae dicuntur* ex „Graecis et Latinis canonibus et synodis Romanis atque decretis praesulum „ac ducum Romanorum collectae ab Adriano papa et Engelrammo Meten„sium episcopo datae, quando pro sui negotii causa agebatur, ex quibus „quaedam tuis commentis interposuisti [dit zegt hij tot zijnen neef, Hincmar van Laon, dien hij hier beantwoordt] *quam dissonae inter se* „habeantur, qui legit satis intelligit; et *quam diversae a canonibus, et* „*quam discrepantes in quibusdam* ab ecclesiasticis judiciis habeantur, (ut „hic quaedam de plurimis ponam) evidenter manifestatur"; hij toont dit dan in eenige voorbeelden. Hincmari *opusculum LV capitulorum adversus Hincmarum Laudunensem*, cap. 24; bij Migne, l. c. T. II, pag. 377, en ook in de *Magna Bibliotheca veterum Patrum*, Parisiis, 1654, T. 16, pag. 477. Wie zal beweren, dat hier de geest van kritiesch onderzoek geheel ontbreekt?

sluitend hierin bestaat, dat hij op naam der eerste Pausen stelt, wat hunne opvolgers geschreven hadden en bij voorbeeld den H. Anacletus, een der oudste Pausen, datgene laat zeggen, wat de Pausen Damasus, Vigilius, Coelestinus, Leo de Groote en Gregorius de Groote gezegd, of de conciliën van Nicea en Carthago vastgesteld hadden. Had het tegendeel plaats gehad, waren de valsche Dekretalen in strijd geweest met de kerkleer, of hadden zij stellingen bevat, op eenigzins noemenswaardige wijze afwijkende van de algemeen heerschende kerkelijke tucht, het had onmogelijk aan twijfel, tegenspraak en verzet kunnen ontbreken; ook toen zouden zich krachtige stemmen daartegen hebben doen hooren, zelfs al neemt men de groote onwetendheid dier tijden aan, en al spreekt men van eene „zekere rigting van den kerkelijken tijd-„geest", die sedert lang de gemoederen had voorbereid, om de Pseudo-Isidorische stellingen omtrent het nieuwe kerkregt aan te nemen. Dit is zoo waar, dat daarom Neander, na van die onwetendheid en die „zekere rig-„ting" te hebben gesproken, deze woorden laat volgen: „Het kon van de andere zijde niet missen, of de *oude* „rigting van het kerkregt moest in strijd komen met die „*nieuwe* grondstellingen, alvorens ze aangenomen wer-„den. Deze strijd is het belangrijkste punt voor de ge-„schiedenis van het Pausdom in het nu volgende tijd-„vak" [1]).

Maar heeft er dan werkelijk een strijd over de valsche Dekretalen plaats gehad? Onze tegenpartij beweert zulks, en Neander, na den strijd tusschen den H. Paus Nikolaas I

1) S. 112.

en Lotharius, een der Fransche vorsten beschouwd te hebben, zegt ons het volgende. „De Paus kwam insge-„lijks zegevierend uit een anderen strijd, dien hij „met den voornaamsten verdediger van de oude kerk-„vrijheid en het oude kerkregt te voeren had; eene zaak, „waarin hij meer schijnt geleid te zijn door de belangen „van het pauselijk primaat, die hem deden overhellen „naar de zijde des appellerenden [bisschops], dan door „eenige belangstelling in regt en onschuld [!]; en hij had „hier met een gansch anderen man te doen dan met den „zwakken Lotharius, met een man, die met kracht en „vastheid streed voor grondstellingen, met den aartsbis-„schop Hincmar van Rheims" [1]). De hier bedoelde zaak betreft den bisschop Rothadus; een verslag daarvan is derhalve noodzakelijk, waarbij wij, om allen schijn van partijdigheid te ontgaan, Natalis Alexander en Fleury, beiden Gallikaansche schrijvers, zullen volgen [2]).

Rothadus was bisschop van Soissons en behoorde als zoodanig tot de kerkprovincie van Rheims. Hij had medegewerkt tot de verheffing van Hincmar en zelf dezen tot aartsbisschop gewijd; maar Hincmar was hem vijandig geworden en zocht acht jaren lang naar eene gelegenheid, om hem van zijnen zetel te stooten. De gelegenheid deed zich eindelijk voor. Rothadus had in eene synode van drie en dertig bisschoppen een ontuchtigen priester, tot zijn eigen diocees behoorende, afgezet en een ander in diens plaats benoemd. Drie jaren later vernietigde Hincmar, tot wien de afgezette priester zich ge-

1) S. 122.

2) Nat. Alexander, *Historia ecclesiastica*, *Dissert. VI in historiam saec.* 9 *et* 10; Fleury, *Hist. eccl*, liv. 50, n. 21, 27—30, 36, 37.

wend had, dit vonnis als onregtvaardig, herstelde dezen in zijne vorige betrekking, liet den anderen, dien Rothadus had benoemd, op een Zondag, terwijl hij gereed stond, om de H. Mis voor het volk op te dragen, uit de kerk wegvoeren, sprak het banvonnis over hem uit en wierp hem in den kerker. Tegen „zulke onregelmatige „regtspraak, eene daad van blijkbare tirannie", verzette zich Rothadus, maar werd nu zelf door eene synode, welke Hincmar in 861 te Soissons had doen bijeen komen, na een bisschoppelijk bestuur van dertig jaren, als wederspannig tegen zijnen metropolitaan buiten de bisschoppelijke gemeenschap gesloten, tot zoolang hij zich zoude onderworpen hebben. Het volgende jaar hield Karel de Kale eene rijksvergadering, die onder de conciliën gesteld wordt, en welke werd bijgewoond door de bisschoppen van vier kerkprovinciën; ook Rothadus kwam daar en appelleerde, toen men hem niet wilde toelaten, op den Paus. De vergaderde bisschoppen eerbiedigden dit beroep. Hincmar, die zulks met weerzin zag, bepaalde den tijd, binnen welken Rothadus naar Rome vertrekken zou, en deze keerde terug naar Soissons, maakte zich voor de reis gereed, beval zijn bisdom aan de zorgen van den koning en van Hincmar, en noodigde den vroeger door hem afgezetten priester uit, om zich insgelijks voor den Paus te verantwoorden.

Middelerwijl echter maakte Rothadus eenige aanteekeningen en liet die aan een met hem bevrienden bisschop brengen, opdat deze ze zou mededeelen aan de nog ter vergadering aanwezige bisschoppen, welke in zijne veroordeeling niet hadden toegestemd. Ongelukkig was die bisschop reeds vertrokken, en Hincmar liet den bode,

die den brief van Rothadus moest overbrengen, opvorderen, om dit schrijven aan de synode over te leggen. De bode zeide wel, *niet tot het concilie* te zijn gezonden en geen brief *voor Hincmar* van Rothadus ontvangen te hebben, doch dit baatte niet; de koning dwong hem, den brief af te geven. Toen dit geschied was, beweerde Hincmar, dat Rothadus door deze daad van zijn beroep op den Paus afgezien en zich aan de scheidsregterlijke uitspraak der bisschoppen onderworpen had, liet in allerijl een bode naar Soissons vertrekken, die daar openlijk in naam des konings en des aartsbisschops aan ieder verbood met Rothadus naar Rome te gaan; en Rothadus zelf, die bij zijn appèl bleef volharden, werd gevangen genomen.

Spoedig werd nu eene synode te Soissons belegd, waarin ook de vorst tegenwoordig was, en tot drie malen werd Rothadus gedaagd, om zich te komen verantwoorden; doch hij weigerde standvastig, zeggende, dat het hem niet vrijstond, zich aan het oordeel der synode te onderwerpen, terwijl zijn beroep op den Paus nog hangende was. Eindelijk bewoog men hem, ten minste buiten de vergadering met den koning te spreken. Hij verzocht den vorst, hem de reis naar Rome te veroorloven en de privilegiën van den H. Stoel te eerbiedigen, maar kreeg ten antwoord: deze zaak gaat de synode en den aartsbisschop aan, ik kan niets anders doen, dan hunne bevelen ten uitvoer brengen. De vergadering zond nogmaals drie bisschoppen naar Rothadus, die onder gebeden zoowel als onder bedreigingen bij hem aanhielden, dat hij voor de synode verschijnen zou; maar op zijne standvastige weigering werd hij in het vertrek,

waar hij zich bevond, opgesloten en door het concilie, waarin Hincmar voorzat [1]), afgezet. Onder tranen maakten wederom drie bisschoppen hem het vonnis zijner afzetting bekend. Hij wierp zich ter aarde, bezwoer hen bij den naam van God, zich geene magt van veroordeeling over hem aan te matigen, en hem naar Rome te laten vertrekken; maar te vergeefs; hij werd gevangen genomen, in een klooster opgesloten, en in zijne plaats werd een ander tot bisschop aangesteld.

Wij kunnen niet nalaten, hier even aan de woorden van Neander te herinneren, die Hincmar „den voor„naamsten verdediger van de oude kerkvrijheid en het „oude kerkregt" noemt, om daartegenover Hincmar's daden te stellen; hij neemt een ontuchtigen priester in bescherming en spreekt banvonnis en kerkerstraf uit tegen diens opvolger, die door zijn bisschop was aangesteld: wat zelfs Natalis Alexander „eene daad van blijkbare „tirannie" moet noemen; hij maakt zich door geweld meester van een niet voor hem bestemd schrijven; ontleent daaraan een louter voorwendsel, dat Rothadus van zijn beroep op den Paus heeft afgezien; en grondt op dat voorwendsel zijn gewaand regt, om een bisschop te vonnissen en af te zetten, een bisschop, die dertig jaren lang zijn bisdom bestuurd en aan hem zelven de heilige wijding had toegediend. Waarlijk wel een vreemdsoortige verdediger van *vrijheid* en *regt!* maar — hij heeft strijd gevoerd tegen Rome!

Het gebeurde bleef niet onbekend aan Paus Nikolaas,

---

1) „Factusque est gratis meus ipse accusator, ipse testis, ipseque „judex", zegt Rothadus zelf in *Libello proclamationis*, bij Labbe, l. c. pag. 785.

die weldra een ernstigen brief aan Hincmar zond, en hem gebood, of wel Rothadus op zijn zetel te herstellen, of anders, hetzij persoonlijk, hetzij door een gezant, met Rothadus deze zaak te Rome te bepleiten; mogt Hincmar binnen dertig dagen zich aan dit gebod niet onderwerpen, dan werd hem het opdragen der H. Mis ontzegd, totdat hij zou gehoorzaamd hebben. Hincmar wilde den brief zelfs niet lezen. In het volgende jaar, 863, deed hij evenwel Odo van Beauvais, zoo uit zijn naam, als uit naam des konings en der bisschoppen, die Rothadus hadden afgezet en aan wie de Paus insgelijks geschreven had, naar Rome gaan, om van den Paus bevestiging te vragen van het over Rothadus uitgesproken vonnis. Ten tweeden male schreef de Paus aan den koning, aan Hincmar en aan de overige bisschoppen, maar nu in nog forscher bewoordingen; en intusschen liet hij zijne gezanten, die voor eene andere zaak naar Metz moesten reizen, hunne reis over Soissons nemen, opdat zij dáár zouden onderzoeken, welke beschuldigingen er welligt tegen Rothadus konden ingebragt worden. Maar in plaats van hunnen bisschop te beschuldigen, kwam het volk van Soissons met groot misbaar de vrijheid en de herstelling van Rothadus op zijnen zetel vragen.

Hincmar hield 's Pausen brief, welken Odo, uit Rome teruggekeerd, hem had overhandigd, vier maanden geheim, en deed er geen mededeeling van aan de bisschoppen, hoewel hij voor hen insgelijks bestemd was. Toch verbeterde de zaak van Rothadus; hij werd uit zijn klooster ontslagen en kreeg eindelijk van een in October 863 gehoudene synode verlof, om naar Rome te gaan.

Zulks werd aan den Paus berigt door den diaken Luido, die in naam des Konings naar Rome gereisd was, om den Paus van de behandeling dezer zaak af te schrikken. Luido keerde spoedig weder met 's Pausen brieven voor den koning, de koningin en Hincmar, waarin nogmaals met kracht werd aangedrongen op de spoedige komst van Rothadus te Rome. Ook aan den laatste schreef Nikolaas en zeide hem onder anderen: overweeg wel ernstig, of uw geweten u iets verwijt en of gij niet beter doet, met u aan de uitspraak der bisschoppen te onderwerpen, teneinde u zelven en anderen noodelooze moeite te besparen; maar is dit zoo niet, wees dan welgemoed en reken er op, dat wij u niet aan uw lot zullen overlaten.

Na twee jaren bij zijn beroep op den Paus volhard te hebben, trok Rothadus eindelijk naar Rome, vergezeld van 's konings gezant, den bisschop van Mans en van andere, door Hincmar en zijne medebisschoppen afgevaardigde, personen. Keizer Lodewijk zou hen belet hebben door zijn land te reizen, zoodat zij onverrigter zake wederkeerden, uitgenomen Rothadus, die, eene ziekelijkheid voorwendende, te Besançon achterbleef, en eindelijk in April 864 te Rome kwam. Nog geruimen tijd vertoefde hij daar in afwachting, of er beschuldigers tegen hem optraden; maar toen dit niet geschiedde, moest hij eerst nog eene schriftelijke belofte aan den Paus afleggen, waarbij hij zich bereid verklaarde om zich ten allen tijde te komen verantwoorden, zoo iemand hem later mogt beschuldigen, en werd daarna in Januarij 865 door Nikolaas in zijne waardigheid en op zijnen bisschoppelijken zetel hersteld. In de maand Maart van dat jaar

kwam hij te Soissons terug, vergezeld van den pauselijken gezant Arsenius, die brieven van Nikolaas medebragt voor de geestelijkheid en de geloovigen van Soissons, voor den koning, voor Hincmar en „voor alle bisschoppen „van Frankrijk"; de laatste brief is vooral merkwaardig met betrekking tot de valsche Dekretalen. Van dat oogenblik af tot aan zijnen dood bleef Rothadus rustig zijn bisdom besturen, en wij vinden hem te gelijk met Hincmar onder de bisschoppen, welke in 867 de synode van Troyes bijwoonden.

Bij de bewering van Neander, dat de Paus in deze gansche zaak meer door de belangen van zijn primaat zou zijn geleid, dan door belangstelling in regt en onschuld, zullen we niet stilstaan; ze wordt door niets gestaafd en door 's Pausen brieven gelogenstraft. Maar wat was de drijfveer, die Hincmar leidde bij de vervolging van Rothadus? Niemand spreekt er van, en allen bepalen zich bij die vermelding, dat de vervolging reeds acht jaren had geduurd. Daar het eerste vonnis Rothadus trof in 861, moet zij reeds in 853 begonnen zijn; zoude het volgende er niet mede in verband staan?

In datzelfde jaar 853 werd er te Soissons, den zetel van Rothadus, eene aanzienlijke synode gehouden in tegenwoordigheid des konings en onder voorzitterschap van Hincmar. Daar beklaagden zich Wulfadus en eenige andere geestelijken van Rheims over hunnen aartsbisschop. Want Hincmar had hen in hunne bediening geschorst, omdat zij door Ebbo, zijnen voorganger, in het jaar 841 gewijd waren: toen namelijk Ebbo, zes jaren na zijne afzetting, weder op den zetel van Rheims hersteld was. Deze herstelling moest Hincmar voor onwettig verklaren,

wilde hij de wettigheid zijner eigene benoeming, geschied in 845 en nog bij het leven van Ebbo, niet loochenen; en daarom verbood hij aan die geestelijken het uitoefenen hunner bediening. Een der geestelijken bragt in het midden, dat hij zich door Ebbo had laten wijden, daar hij gezien had, dat de suffragaan-bisschoppen van Rheims, onder welke hij Rothadus met name noemde, in de kathedraal dier stad waren bijeengekomen en Ebbo op zijn zetel hersteld hadden; hij toonde insgelijks een geschrift, onderteekend door die bisschoppen en wederom met name door Rothadus, waarbij zij verklaarden in te stemmen met de bisschoppen, die reeds vroeger de herstelling van Ebbo hadden uitgesproken [1]). Dat Rothadus en zijne medebisschoppen Ebbo in de kerk van Rheims gehuldigd hadden, werd niet tegengesproken; maar bedoeld geschrift werd, te regt of ten onregte [2]) — wat wij niet beslissen — voor valsch verklaard. De synode onderzocht nu naar de wettigheid van Ebbo's herstelling, die ontkend, en van Hincmar's benoeming, die erkend werd. Daarmede was echter de zaak niet uit. Hincmar verzocht de bekrachtiging dezer uitspraak van Leo IV, maar verkreeg ze niet; wist ze door oneerlijke voorstelling van Benedictus III te verwerven, die ze echter gaf onder deze voorwaarde: „*si ita est:* indien het mij medegedeelde „waarheid bevat"; niet gerust op dit verkregen resultaat, vroeg en verkreeg hij in 862 eene nieuwe bekrachtiging

---

1) Labbe, VIII, 89, 873.

2) Bedoeld geschrift wordt medegedeeld door d'Achery, *Spicilegium*, T. III, pag. 335; het te Soissons getoonde stuk kan onecht en nagemaakt geweest zijn; maar dat er een dergelijk *echt* stuk bestaan heeft, schijnt ons waarschijnlijk toe.

van Paus Nikolaas en tegelijkertijd eene uitdrukkelijke verklaring of privilegie, dat buiten 's Pausen voorkennis niemand hem zou kunnen afzetten [1]); verzocht in het volgende jaar aan den Paus bekrachtiging van dit privilegie, welke hem echter op dat oogenblik niet verleend werd [2]); en zag zich in 866 nogmaals gedrongen de wettigheid zijner verkiezing te bewijzen in de synode van Soissons, welke op last van Nikolaas was bijeengekomen, om de zaak van Wulfadus behoorlijk uiteen te zetten [3]).

Het schijnt ons toe, dat Hincmar in zijn eigen belang Rothadus onschadelijk heeft willen maken, en dat daaraan zijne vervolging van dien bisschop toe te schrijven is. Het is waar in de synode van 853 had Rothadus verslag uitgebragt over Hincmar's benoeming; eerst de kanons aangevoerd, die inhielden, hoe een metropolitaan moest verkozen worden, vervolgens de brieven voorgelezen, waarbij men te Rheims verzocht had, om Hincmar tot aartsbisschop te bekomen, en waarbij dat verzoek door den bisschop van Parijs, tot wiens geestelijkheid Hincmar behoorde, was toegestaan; en eindelijk verklaard, dat hij derhalve op kanonieke wijze tot de wijding van Hincmar was overgegaan in tegenwoordigheid van alle suffragaan-bisschoppen van Rheims [4]). Maar

1) Labbe, VIII, 490: „Nullius unquam infestatio... opprimat, aut ab „ecclesia tibi commissa virtute vel facultate nudare, aut ante audientiam „Romani Pontificis... judicare te vel condemnare praesumat."

2) Ibid. pag. 407; men vergelijke den brief van Hincmar aan Paus Nikolaas, bij Migne, *Epist.* XI, pag. 88.

3) Labbe, ibid. pag. 822: „De mea ordinatione, cui forte si aliqui „*occulte*, *quod aperte non audio*, derogant, in nullam altercationem in„trabo"; ondertusschen gaat hij dan toch de wettigheid bewijzen.

4) Ibid. pag. 88.

men houde in het oog, vooreerst, dat Rothadus hier zijne eigene handeling verdedigde en ten tweede, dat hij dit verslag uitbragt in tegenwoordigheid van Karel den Kale, bij wien Hincmar destijds in hooge gunst stond. En van den anderen kant staat daar tegenover, dat Rothadus Ebbo, bij diens herstelling, openlijk was komen huldigen; dat hij waarschijnlijk een schriftelijk bewijs daarvan had onderteekend; dat de eerste bedenking tegen de wettigheid van Hincmar's benoeming gemaakt werd te Soissons, waar Rothadus bisschop was, en juist in hetzelfde jaar, waarin Hincmar hem vijandig werd; eindelijk dat Rothadus in 861 vermoedelijk de eenig overgeblevene was der bisschoppen, die in de zaak van Ebbo waren betrokken geweest [2]). Hoewel wij uithoofde van dit alles ons vermoeden eenigzins gegrond achten, zijn wij toch huiverig, om het uit te spreken, daar geen enkele schrijver van de redenen gewaagt, die Hincmar geleid hebben bij zijne onchristelijke vervolging van den grijzen Rothadus; mogt het evenwel op waarheid steunen, dan zou waarlijk Hincmar in nog ongunstiger daglicht verschijnen.

Doch wat daarvan zij, volgens Protestanten en Gallikanen zoude Paus Nikolaas voor het eerst de stellingen der valsche Dekretalen hebben uitgesproken en toegepast in dit geschil over de afzetting van Rothadus, hierdoor *eene groote uitbreiding* aan het pauselijk gezag gegeven en een *nieuw* kerkregt hebben ingevoerd.

Om die reden moesten wij dit geschil eenigzins uitvoerig verhalen, en meenen wij nu nog, kort te moeten

---

1) Ibid. pag. 824.

aangeven, welke dokumenten er betrekking op hebben. Zij bestaan in vijf brieven aan koning Karel den Kale, één aan de koningin, vier aan Hincmar, drie aan Rothadus, twee aan de bisschoppen van Frankrijk, één aan de Kerk van Soissons en één aan de Kerk van Rome, allen geschreven door Paus Nikolaas [1]); in een kort verslag over het concilie van Rome, opgesteld door den bibliothekaris Anastasius [2]); het *libellus proclamationis*, door Rothadus te Rome aan den Paus aangeboden [3]) en eene aanspraak, door den Paus in eene der kerken van Rome gehouden [4]). Vervolgens in een brief, geschreven door Hincmar aan den Paus, toen Rothadus, uit zijne gevangenis ontslagen, naar Rome zou gaan, aan welken brief de Gallikanen veel gewigt hechten [5]); en in een geschrift van denzelfden Hincmar, waarin deze onder andere zaken antwoordt op een verwijt, hem toegevoegd door zijnen neef Hincmar van Laon, „dat de „Paus zijn vonnis in zake Rothadus vernietigd had", over welk antwoord dezelfde Gallikanen het stilzwijgen bewaren [6]).

Nog één feit hebben wij te vermelden, maar van zeer zonderlingen aard, en dat gewis menigeen verrassen zal. Het kan als een begin onzer bewijsvoering beschouwd worden en plaatst ons, tegenover onze wederpartij, op een zeer voordeelig standpunt. Nikolaas zou in zijn strijd tegen Hincmar gesteund hebben op de valsche Dekreta-

1) Labbe, VIII, 403—424; 791—807. 2) Ibid. pag. 784.

3) Ibid. pag. 785. 4) Ibid. pag. 789.

5) *Epist.* II; bij Migne; l. c. pag. 25—46; en bij Flodoardus, *Hist. eccl. Rhemensis*, lib. III, cap. 13.

6) *Hincmari opusculum LV capitulorum adversus Hincm. Laud.* cap. 5; bij Migne, T. II, pag. 302—309.

len, aldus luidt de bewering. Natuurlijkerwijze zou men hieruit besluiten, dat hij, in zijne talrijke en soms vrij uitvoerige brieven, menigmaal die onechte stukken aangevoerd en nu eens zich op dezen, dan op dien verdichten brief beroepen zal hebben. Vooral de lezer van Neander, zoo hij niet verder onderzoekt, maar geheel op dezen schrijver vertrouwt, zal in dit denkbeeld verkeeren, wanneer hij in diens kerkgeschiedenis leest: „Als „bewijzen voerde de Paus de uitspraken der Pseudo-Isi„dorische Dekretalen aan, en deze citeerde hij in ruime „mate (*diese citirte er reichlich*)"[1]). Intusschen is het tegendeel waar; Paus Nikolaas heeft bij de behandeling dezer zaak geen enkelen brief uit de verzameling van Pseudo-Isidorus geciteerd, er geen enkel woord uit aangevoerd. Opmerkelijk is het, dat we ons hier op een zeer ouden Protestantschen schrijver kunnen beroepen, namelijk op David Blondel, die in het begin der 17e eeuw, (toen de Gallikanen het *nieuwe* kerkregt nog niet uitgedacht hadden), een werk tegen den Jesuit Franciscus Torres schreef. In dit werk — verdienstelijk omdat het voor goed de onechtheid der Dekretalen bewees, welke van dat oogenblik af nagenoeg geene verdedigers meer vonden, maar ongelukkig zeer ontsierd door den onverdraagzamen en hatelijken geest dier tijden — zegt Blondel, dat Paus Nikolaas den onechten brief van Paus Clemens aan den H. Apostel Jacobus éénmaal aanvoert [2]), maar welke, voegt Blondel er bij, reeds lang vóór Pseudo-Isidorus verdicht was en hem derhalve uit de vertaling

1) Neander, l. c. S. 124.

2) In *Epistola ad episcopos in regno Lotharii constitutos;* bij Labbe, pag. 430; deze brief betreft de zaak van Rothadus niet.

van Rufinus bekend kon zijn; dat hij noch van het aanhangsel van dien brief, door Pseudo-Isidorus er aan toegevoegd, noch van de overige valschelijk aan Clemens, Anacletus, enz. toegeschreven brieven eenige melding maakt („nullibi meminit"); dat hij zich beroept op de echte woorden der Pausen Bonifacius I, Zozimus, Innocentius I, Leo den Groote, Coelestinus I, Gregorius den Groote en ze aanvoert als woorden van deze Pausen, hoewel Pseudo-Isidorus diezelfde woorden inlascht in zijne brieven en daardoor ze in den mond legt van veel vroegere Pausen, van Julius I, Damasus I, Marcellus, Melchiades, Fabianus en Evaristus [1]). Waarom worden door Paus Nikolaas de woorden, die men leest in een brief van Gregorius den Groote van het jaar 600, maar ook in een brief van Paus Evaristus van het jaar 100, aangevoerd als woorden van Gregorius en niet als woorden van Evaristus? Het antwoord van Baronius: „Nikolaas heeft zich met voordacht volkomen onthouden „van citaten uit de valsche Dekretalen, *omdat hij aan „hare echtheid twijfelde*" [2]), ofschoon wij er niet mede instemmen, bevestigt insgelijks, dat Paus Nikolaas zich op die valsche brieven nimmer beroepen heeft.

Maar heeft men welligt in lateren tijd, na Baronius en Blondel, zoodanige citaten in de brieven van Nikolaas ontdekt? In geenen deele. Wel hebben Wasserschleben, gelijk we van Hinschius vernemen, en Hefele [3]) een citaat meenen te zien in den brief, dien de Paus in 865, nadat

1) David Blondellus, *Pseudo-Isidorus et Turrianus vapulantes*, Genevae, 1628, Prolegemona, pag. 109, 110.

2) Baronius, *ad annum* 865.

3) *Kirchen-Lexicon*, *art. Hincmar*, S. 206.

hij Rothadus in zijne waardigheid hersteld had, aan den Koning schreef, en waarin hij zegt: „maar ook Paus „Julius schreef aan de Oosterschen, dat" enz. [1]); maar teregt antwoordt Hinschius, dat er drie brieven van Julius aan de Oostersche bisschoppen bestaan: twee *onechte*, verdicht door Pseudo-Isidorus, maar ook één zeer *echte*, en dat de woorden, die Wasserschleben in verband brengt met den *tweeden onechten*, niet slechts betrekking kunnen hebben op den *echten* brief van Julius, maar zelfs *alleen aan dien brief* ontleend kunnen zijn [2]). Overigens houden beide deze Protestantsche schrijvers, Wasserschleben en Hinschius, het er voor, dat de valsche Dekretalen langen tijd aan Paus Nikolaas onbekend zijn gebleven [3]); en waarlijk niet zonder reden. Immers toen de bisschop van Nevers van zijn verstand beroofd was en daarom zijne bediening niet konde waarnemen, liet de aartsbisschop van Sens, die, buiten den Paus om, tot eene afzetting niet durfde overgaan, door Servatus Lupus aan Nikolaas schrijven, om diens beslissing te vernemen; en tegelijk om een *volledig afschrift van den brief van Paus Melchiades*, „die gezegd wordt bepaald „te hebben, dat geen bisschop zonder toestemming van „den Roomschen Paus mogt afgezet worden." [4]) Doch Nikolaas gaf in 858 of 859 wel eene beslissing omtrent den zinneloozen bisschop; geen woord echter in zijn vrij uitvoerig schrijven over den brief van Melchiades: dui-

---

1) Labbe, VIII, pag. 792.

2) Hinschius, l. c. pag. CCV.

3) Hinschius, l. c. pag. CCVII; Wasserschleben, in de *Real-Encyklopädie* van Herzog, l. c. S. 355.

4) Labbe, VIII, pag. 511—513.

delijk teeken, dat deze valsche Dekretaal te Rome onbekend was. Zelfs schijnt hij de verzameling van Pseudo-Isidorus nog in April 863 niet gekend te hebben, toen hij de privilegiën van Hincmar bekrachtigde „overeenkom-„stig de echte Dekretalen van Siricius, Innocentius," enz. (die in de verzamelingen van Dionysius en Hadrianus waren opgenomen en bij de kerkelijke regtspleging gevolgd werden), zonder van de valsche Dekretalen der vroegere Pausen te gewagen [1]).

Beide geleerden, Wasserschleben en Hinschius, achten dan ook het gevoelen van Gfrörer zeer waarschijnlijk, dat Rothadus, toen hij in April 864 te Rome kwam, een afschrift der valsche Dekretalen medebragt en deze alzoo aan Paus Nikolaas bekend maakte. Tengevolge hiervan zou de Paus van dit oogenblik af, voor de verdere behandeling der zaak van Rothadus, van deze onechte dokumenten gebruik hebben gemaakt; wel niet door zich op dezen of genen onechten brief met name te beroepen, of door er eene of andere zinsnede uit te ontleenen; maar door *in het algemeen* te spreken over de gezaghebbende kracht van *alle* pauselijke Dekretalen, ook van die der eerste eeuwen, al waren ze niet in den *codex canonum* (de verzameling van Hadrianus) opgenomen.

Over dit laatste zullen wij hierachter spreken. Het

1) Labbe, VIII, pag. 489: „ita ut Nicaenorum et ceterorum concilio-„rum canonicis definitionibus est promulgatum et beatorum Siricii, Inno-„centii, Zosimi, Coelestini, Bonifacii, Leonis, Hilarii, Gelasii, Gregorii, „ac caeterorum Romanae Sedes pontificum constitutionibus est decretum". Ook de Protestantsche Gieseler betoogt uit deze woorden, „dat Nikolaas I „in 863 nog geen *oudere* Dekretalen kende": en derhalve ook die van Pseudo-Isidorus niet.

eerste, dat Rothadus de stukken aan den Paus zou hebben bekend gemaakt, trekken wij sterk in twijfel; Nikolaas zou, dunkt ons, in dat geval de zaak van Rothadus, ook door citaten uit die Dekretalen bepleit hebben; doch dit doet weinig ter zake. Van meer belang is het, nota te nemen van het gevoelen dezer Protestantsche schrijvers, dat Nikolaas tot in April 864 geene kennis droeg van de verzameling van Pseudo-Isidorus, terwijl uit al het hier aangevoerde tevens duidelijk blijkt, dat men bij hem, in de gansche behandeling der zaak van Rothadus [1]), geen enkel citaat uit deze verzameling aantreft.

Verwonderlijk feit! Nikolaas I zou, door middel van en steunende op Pseudo-Isidorus, eene groote uitbreiding aan de pauselijke magt gegeven en een nieuw kerkregt ingevoerd hebben: en dat zonder een enkel citaat uit Pseudo-Isidorus!

Nog grooter echter moet die verwondering worden als men let op Hincmar, 's Pausen tegenstander in dezen strijd, en „den voornaamsten verdediger van het oude „kerkregt". DE EERSTE, voor zoover bekend is, die eene

---

1) *Der zaak van Rothadus:* aldus schrijven wij opzettelijk; want Hinschius beweert, t. a. p. dat Nikolaas, toen deze zaak was afgehandeld, in een brief van het jaar 866, gebruik heeft gemaakt van eene valsche Dekretaal van Damasus: *zonder dien Paus evenwel te noemen;* want daar leest men: „Non enim inermis cum armato rite conflictum inire poterit" (Labbe, VIII, 849); en in de Dekretaal van Damasus: „Scimus enim „homines inermes non posse cum armatis rite pugnare"; op beide plaatsen slaat de zinspeling dezer woorden op één en denzelfden toestand. Het is daarom mogelijk, doch, onzes! inziens niet volkomen zeker noch bewezen. De *eerste* Paus, die een dier onechte dokumenten met name aanvoert, is Adriaan II; deze beriep zich in 871 op de Dekretaal van Anterus (Labbe, VIII, 932).

valsche Dekretaal van Pseudo-Isidorus aanvoert, is HINCMAR VAN RHEIMS! Onder de voorschriften, welke hij den 1 November 852 aan de priesters van zijn diocees gaf, verbood hij in het elfde hoofdstuk, kerkelijke voorwerpen, sieraden of gewaden aan leeken in pand te geven, gelijk de H. Paus en martelaar Stephanus leeraart in zijne Dekretaal aan den H. Hilarius, „*sicut Ste-*„*phanus sanctus Papa ad sanctum Hilarium in suis* „*decretalibus docuit*" [1]). Bevreemdend is het, dat men tot heden deze plaats heeft voorbijgezien en het *eerste* citaat uit de valsche Dekretalen meende te vinden in de synode van Kiercy in 857, en dat de schrijvers der *Histoire littéraire de la France*, in hun verslag over de werken van Hincmar, wel den inhoud dezer *Capitula* van 1 November 852 vermelden, maar zwijgen van het elfde hoofdstuk en Hincmar's beroep op deze valsche Dekretaal [2]).

Maar dit is niet de eenige plaats zijner geschriften, waar Hincmar zich op valsche Dekretalen beroept. In zijn geschrift *over de echtscheiding van Lotharius* voert hij woorden aan uit den eersten onechten brief van Evaristus, den tweeden van Fabianus en den eersten van Alexander I, alsmede stellingen uit den tweeden van Cornelius en den eersten van Felix I [3]). In zijne *Voor-*

1) In den eersten brief, valschelijk toegeschreven aan Paus Stephanus, staat: „Vestimenta vero ecclesiastica quibus Domino ministratur... sa-„crata debent esse et honesta. Quibus aliis in usibus... nemo debet frui „quam ecclesiasticis et Deo dignis officiis. Quae nec ab aliis debent „contingi aut fieri, nisi a sacratis hominibus." De woorden van Hincmar vindt men in de uitgave zijner werken door Migne, T. I, pag. 775.

2) Tom. 5, pag. 556, 557.

3) *Hincmari opera*, ed. Migne, Tom. I, pag. 649, 680—682.

schriften voor de dekanale visitatie verwijst hij naar den tweeden brief van Callixtus I [1]). In zijn geschrift *Ter verdediging der kerkelijke vrijheden*, dat hij rigtte tot Karel den Kale, die den bisschop van Laon voor eene leeken-regtbank gedaagd en, met verbeurdverklaring zijner goederen, veroordeeld had, voert hij tegen dien vorst aan, in zijne *eerste expositio*, woorden uit de brieven van Urbanus I en Lucius I, en den eersten en tweeden brief van Stephanus I [2]); en, in zijne *derde expositio*, wederom een gezegde uit laatstvermelden brief [3]). In de *Capitula synodalia* der door hem te Fimes gehoudene synode haalt hij woorden aan uit den eersten brief van Anacletus en uit de Dekretalen van Urbanus I en Lucius I [4]). Dezelfde drie citaten herhaalt hij in zijn geschrift *over de pligten der bisschoppen* [5]); en nogmaals waar hij handelt *over de zaak van den priester Teutfridus* [6]). In zijn vijfden brief voert hij de Dekretaal van Anastasius II aan [7]), er evenwel bijvoegende, dat deze Dekretaal *volgens sommigen* in strijd was met de kanons en dekreten van andere Pausen; zeer verklaarbaar bijvoegsel, want die Dekretaal veroordeelde Hincmar's eigen gedrag in de zaak van Wulfadus, waarover deze vijfde brief handelt. In den elfden, geschreven aan Paus Nikolaas, beroept hij zich op den eersten brief van Alexander I en op dien van Anastasius II [8]); en in den twee en twintigsten op de Dekretaal van Evaristus, zonder evenwel woorden uit deze laatste aan te halen [9]).

---

1) Pag. 791. 2) Pag. 1042, 1043, 1046. 3) Pag. 1070.
4) Pag. 1076, 1077. 5) Pag. 1088, 1089. 6) Pag. 1112.
7) Tom. II, pag. 58.
8) Pag. 80, 86. 9) Pag. 137.

In het antwoord eindelijk, in 55 hoofdstukken verdeeld, dat hij schreef aan zijn neef, Hincmar van Laon, vindt men, in het 15e hoofdstuk, uitvoerige uittreksels uit de drie brieven van Anacletus en den tweeden van Stephanus I, benevens eene korte aanhaling uit den eersten van Zephyrinus [1]); in het 20e hoofdstuk, eene zinsnede uit de tweede, (met verwijzing tevens naar de eerste) Dekretaal van Anacletus [2]); benevens eenige geschiedkundige moeijelijkheden tegen de onechte brieven der Pausen Julius I en Felix II en den eveneens onechten brief van den H. Athanasius aan Paus Marcus, aan welker echtheid hij evenwel niet twijfelde [3]); en in het 35e hoofdstuk eenige woorden uit de Dekretaal van Lucius I [4]).

Wij hebben niet gepoogd eene volledige lijst van Hincmar's citaten uit de valsche Dekretalen te leveren. Maar het hier medegedeelde is zeker voldoende om de woorden, welke Neander geheel ten onregte over Paus Nikolaas en diens menigvuldig beroep op de valsche Dekretalen schreef, met volle regt op „'s Pausen tegenstander en den voornaamsten ver„dediger van het oude kerkregt" toe te passen en van Hincmar van Rheims te zeggen: „*diese citirte er „reichlich*".

Sommigen, zooals Wasserschleben [5]), beweren, dat Hincmar de onechtheid der Dekretalen zou hebben ingezien; 't zou zijne scherpzinnigheid eer aandoen, maar zijn zedelijk karakter zou er te minder door

1) Pag. 330—333.
2) Pag. 355.
3) Pag. 363, 364. 4) Pag. 422.
5) Bij Herzog, l. c. S. 35.

worden; met de *Histoire littéraire*, Hefele en den Protestant Gieseler [1]) houden wij ons van het tegendeel overtuigd.

Zonderlinge zamenloop van omstandigheden! De Dekretalen, zegt men, hebben eene *nieuwe* magtsontwikkeling aan het Pausdom gegeven. Dat kon niet zonder strijd. Die strijd is gevoerd tusschen Paus Nikolaas, die dat *nieuwe* invoeren, en Hincmar, die het *oude* wil handhaven. Intusschen citeert de eerste geen enkele valsche Dekretaal, terwijl de laatste ze bij elke gelegenheid aanvoert!

II.

Volgens Gieseler hebben de onechte Dekretalen op de eerste plaats „*nieuwe* regten" aan het Pausdom gegeven met betrekking tot „*de wetgevende magt*"; en ten bewijze voert deze schrijver de volgende woorden aan: „alle besluiten en de verordeningen van al onze voorgan-„gers, welke betrekkelijk de kerkelijke bedieningen en de „tucht der kanons zijn uitgevaardigd, bevelen wij u, en „allen bisschoppen en in het algemeen aan alle priesters, „in acht te nemen, en wel zóó, dat, indien iemand daar „tegen misdoet, hij wete, dat hem later vergiffenis zal „geweigerd worden" [2]). Het doel van Gieseler, bij de aanhaling dezer woorden uit den onechten brief van Damasus, is duidelijk; moeten alle bisschoppen en priesters aan pauselijke wetten gehoorzamen, dan hebben de Pau-

---

1) Gieseler. l. c. S. 157.

2) Pseudo-Damasus, *Epistola de chorepiscopis*.

sen ook het regt, dergelijke wetten te maken: dat regt wordt hier derhalve in dezen onechten brief toegekend, en bij gevolg door dezen brief VOOR HET EERST gegeven.

De laatste gevolgtrekking moet noodzakelijk gemaakt worden, zoo men met Gieseler uit die woorden tot de invoering van een *nieuw* regt besluiten wil. Maar het onwettige daarvan springt terstond in het oog. Alles, wat de onechte Dekretalen behelzen, is hierom alleen nog niet *nieuw;* het is het *nieuwe* daarvan, dat bewezen moet worden; en Gieseler zelf doet ons het middel aan de hand, om integendeel de *oudheid* van dit pauselijk regt te constateren. Hij laat toch dadelijk na de aangehaalde woorden volgen: „deze zinsnede is uit den „brief van Leo den Groote genomen". Immers Paus Leo leefde in de vijfde eeuw; zijn brief, waaraan die woorden bijna letterlijk ontleend zijn, is een echte brief [1]); derhalve werd die wetgevende magt der Pausen niet ingevoerd door Pseudo-Isidorus in de negende, maar bestond reeds in de vijfde eeuw [2]).

Neen, antwoordt Gieseler, „Leo schreef die woorden „aan de bisschoppen van het Patriarchaat van Rome; „hier [in de valsche Dekretaal] worden ze gerigt aan de „bisschoppen van Numidië en leggen zij derhalve eene „verpligting op aan *alle* bisschoppen; de bedrieger maakt

---

1) S. Leonis *epistola* IV, c. 5; ed. Baller. T. I, pag. 616.

2) Wij zouden ons anders uitdrukken, indien wij over de pauselijke magt in het algemeen handelden; maar wij schrijven geene *dogmatiek;* het bewijs, hier aan de *geschiedenis* ontleend, wederlegt genoeg de opgeworpene moeijelijkheid en toont, dat de wetgevende magt der Pausen vóór Pseudo-Isidorus bestond.

„dit nog duidelijker, door Leo's woorden een weinig te „veranderen; in plaats van, *aan u: a vestra dilec-* „*tione*, wat Leo schreef, laat Pseudo-Isidorus Paus Da- „masus zeggen: *aan u en alle bisschoppen en in het* „*algemeen aan alle priesters: a vobis et ab omnibus* „*episcopis ac cunctis generaliter sacerdotibus*".

Het verschil tusschen de woorden bestaat, en Paus Leo schreef aan eenige bisschoppen van Italië; het eene zoowel als het andere is volkomen waar. Om de discussie niet noodeloos uit te breiden, maken wij slechts de volgende opmerking. Leo's brief was opgenomen in de verzameling van *Dionysius exiguus* [1]), welke in 774 door Paus Adriaan I aan Karel den Groote gegeven, als de *codex canonum*, dat is, als het *kerkelijk wetboek* beschouwd werd. Al zou derhalve Leo — wat wij niet toegeven — oorspronkelijk dien brief niet als Paus geschreven hebben, maar als Patriarch, dan nog zouden zijne woorden, door deze opneming in den *codex canonum*, een verbindend gezag hebben gekregen ook buiten Italië; en zoo de wetgevende magt der Pausen daarin staat uitgedrukt, dan werd die magt in Frankrijk reeds vóór de negende eeuw erkend en derhalve vóór Pseudo-Isidorus.

Voegen wij hierbij een paar getuigenissen. „Wij be- „palen", zegt Keizer Valentinianus III, „dat het noch aan „de Fransche bisschoppen, noch aan die der overige „provinciën geoorloofd zij, iets in strijd met de vroegere „gewoonte in te voeren zonder den eerwaardigen Paus „der eeuwige stad; en dat het *eene wet* zij, voor hen „en voor allen, al wat het gezag van den Apostolischen

1) S. *Leonis opera*; ed. Baller. T. III, pag. CLXXVII.

„Stoel heeft vastgesteld: *illis omnibusque* PRO LEGE *sit, „quidquid sanxit vel sanxerit Apostolicae Sedis aucto- „ritas*" [1]): eene allerschoonste erkenning der pauselijke magt, geschied door een Keizer der vijfde eeuw.

Op zijne beurt schrijft Hincmar van Rheims aan Paus Nikolaas — en nog wel met betrekking tot Rothadus: „Wij „allen, ouden en jongeren, weten, dat onze Kerken aan „de Kerk van Rome, en dat wij bisschoppen, om het „primaat van Petrus, aan den opperpriester van Rome „onderworpen zijn, en daarom moeten wij, behoudens „het geloof, dat in de Kerk altijd heeft bestaan en met „Gods hulp zal blijven bestaan, aan uw apostoliesch ge- „zag gehoorzamen. Ook voor ons staat, zoowel als voor „alle anderen, geschreven, dat Jesus zijnen ouders on- „derdanig was; en ook voor ons staat geschreven: *ge- „hoorzaamt aan uwe overheden en weest hun onder- „danig*" [2]). Insgelijks lezen wij in Hincmar's geschrift tegen zijnen neef, den bisschop van Laon: „Het be- „taamt, dat alle bisschoppen bidden voor den Paus van „Rome...; en allen zijn hem gehoorzaamheid verschul- „digd (*eidemque ab omnibus obediri oportet*), zooals „overeenkomstig het gezag van het Evangelie en der „Apostelen, de overlevering der vaderen en de aloude „gewoonte is vastgesteld" [3]).

Hiermede zouden wij dit eerste *nieuwe* regt, *'s Pausen wetgevende magt*, voor afgehandeld kunnen houden, indien wij niet te wijzen hadden op eene tegenbedenking,

1) *Constitutio Valentiniani III Augusti;* inter *S. Leonis Magni epistolas;* ed. Baller. T. I, pag. 644.

2) *Epist.* 2; ed. Migne T. II, pag. 33.

3) *Opusculum LV capit.* cap. 16; ibid. pag. 339.

waartoe de brief aanleiding geeft, dien Paus Nikolaas na zijne uitspraak in de zaak van Rothadus aan alle bisschoppen van Frankrijk schreef. Wij lezen daar:

„Al had Rothadus zich niet op den H. Stoel beroe-„pen, dan hadt gij hem toch, zonder onze voorkennis, „*tegen zoo vele en zoo krachtige Dekretalen in*, niet „mogen afzetten. Want het zij verre, dat wij de bepa-„lingen (*decretalia constituta*), of geschriften niet zou-„den in eere houden, welke de heilige Kerk van Rome „van oudsher bewaard en aan onze bewaring toever-„trouwd heeft, en in hare archieven en onder hare oude „monumenten eerbiedig verzorgt. Het zij verre, dat wij „de geschriften van hen gering zouden achten, die onder „Gods genade de heilige Kerk door het storten van hun „bloed, of door hunnen arbeid en gezonde leeringen „hebben opgeluisterd. Want, indien de werken van an-„dere schrijvers door hunne uitspraak worden goed- of „afgekeurd, zoodat, wat de Apostolische Stoel goedkeurt, „voor goed, en, wat hij afkeurt, voor verkeerd gehou-„den wordt, hoeveel te meer moet dan in eere gehouden en „met ontzag opgevolgd worden al, wat die Stoel zelf „voor het Katholiek geloof, ter bestrijding van verder-„felijke leerstellingen, ter voorziening in de verschillende „behoeften der Kerk, en voor de zeden der geloovigen, „op verschillende tijdstippen geschreven heeft?

„Doch eenigen uwer hebben geschreven, dat de Dekre-„talen der oude Pausen in den *codex canonum* volstrekt „niet gevonden worden; hoewel zij die aanvoeren, wan-„neer zij ze in hun belang achten, maar thans — ter „verkleining der pauselijke magt en ter vergrooting hun-„ner privilegiën — beweren, dat zij niet van kracht zijn;

„wij zijn toch in het bezit van eenige hunner geschriften, „waarin zij zich op de Dekretalen, ook dier oude Pausen, „in hun eigen belang beroepen. Maar als men hierom „de Dekretalen der oude Pausen niet wil laten gelden, „omdat zij in den *codex canonum* niet staan; dan zou „men evenzeer de schriften van den H. Gregorius, ja „zelfs de HH. Schriften van het oud en nieuw Testament „niet moeten laten gelden, die evenmin in den *codex* „*canonum* zijn opgenomen. En zou men daartegen in- „brengen, dat in dien *codex* onder de kanons een voor- „schrift van Paus Innocentius staat, hetwelk de H. Schrift „gebiedt aan te nemen, dan antwoorden wij, dat er „evenzeer een voorschrift van Paus Leo in staat, het- „welk gebiedt alle de Dekretalen van den H. Stoel te „onderhouden".

Vervolgens voert de Paus het voorschrift van den H. Leo aan, dat wij boven reeds mededeelden, als ook deze eveneens echte woorden van Paus Gelasius. „De Dekre- „talen, door de Pausen op verschillende tijden en ten „antwoord op de vragen van verschillende Vaders uitge- „vaardigd, gebieden wij met eerbied aan te nemen" [1]); en doet dan zien, hoe zij beiden spreken van *alle* Dekretalen, niet alleen van die der latere Pausen, maar ook van die, welke gegeven zijn *ten tijde van de ver- volging der heidenen* [2]).

Er is hier spraak van een door sommige Fransche

---

1) *Gelasii decretum de apocryphis scripturis;* bij Labbe, T. IV, pag. 1263; men leze over dit *decretum*, wat de gebroeders Ballerini schrijven in hunne uitgave der werken van Paus Leo, T. III, pag. CLI.

2) Labbe, T. VIII, pag. 797—804; onze aanhaling is veel verkort en slechts daar letterlijk, waar dit noodzakelijk was.

bisschoppen gemaakt onderscheid, tusschen pauselijke Dekretalen, die wèl, en andere, die niet in den *codex* waren opgenomen. Welligt zou iemand daaruit besluiten, dat de pauselijke Dekretalen geacht werden, geen wettelijke kracht te bezitten uit haar zelven, maar die slechts te verkrijgen door hare opneming in den *codex canonum*; is zoodanige gevolgtrekking juist? Om hierop te antwoorden, is het noodig te weten, wat die bisschoppen, bij het maken van dit onderscheid, bedoelden. Hincmar spreekt er niet van in zijne brieven aan Paus Nikolaas; maar wat hij, na 's Pausen dood, tegen zijn neef en naamgenoot, den bisschop van Laon, schreef, geeft ons de gewenschte opheldering.

Blijkbaar was Hincmar verlegen met de citaten, door zijn neef vooral aan de valsche Dekretalen ontleend, en nam daarom in zijn antwoord toevlugt tot allerlei nietswaardige spitsvondigheden. Het gebod van Paus Leo, om „alle verordeningen van al zijne voorgangers in acht „te nemen, welke betrekkelijk... de kanonieke tucht zijn „uitgevaardigd (*quae de canonum promulgata sunt disci-„plinis*)", verklaart hij aldus: „het is iets anders *kanons* „*uit te vaardigen*, iets anders *voorschriften betrekkelijk* „*kanons uit te vaardigen*"; dat is: wanneer Paus Leo gebiedt de laatste in acht te nemen, dan bedoelt hij daarmede de *kanons*, die door de conciliën zijn vastgesteld, en in de voorschriften der Pausen aan de geloovigen worden verkondigd [1]). De gedachte, die hij niet uitspreekt, maar welke onder zijne woorden schuilt, meenen wij hier te hebben wedergegeven: letterlijk vindt men bij hem al-

1) Hincmari *opusc. LV capit.* cap. 10; ed. Migne, T. II, pag. 316—324.

leen de aangehaalde woorden. Duidelijker spreekt hij over den tekst van Gelasius. In zijn dekreet over de geschriften, welke door de Kerk aangenomen of verworpen moeten worden, onderscheidt Gelasius verschillende soorten van geschriften. 1. Die der H. Schrift en der vier eerste algemeene kerkvergaderingen „welke onderhouden „en aangenomen moeten worden: *custodienda et recipienda „decrevimus*". 2. De schriften der HH. Vaders „die gelezen „moeten worden: *legenda decernimus*". 3. „De Dekreta„len, door de Pausen op verschillende tijden en ten ant„woord op de vragen van verschillende Vaders uitgevaar„digd, gebieden wij met eerbied aan te nemen: *venera„biliter suscipiendas decernimus*". 4. De geschriften, behelzende levens der heiligen en dergelijke zaken, bij welker lezing men het woord des Apostels indachtig moet zijn: „*onderzoekt alles en houdt het goede*". Eindelijk 5. De geschriften, die men geheel of gedeeltelijk verwerpen moet.

Zie eens, zegt Hincmar, welk verschil Gelasius maakt: de bepalingen der conciliën gebiedt hij te onderhouden en op te volgen [1]): de Dekretalen der Pausen gebiedt hij met eerbied aan te nemen...; neem de brieven der Pausen ter uwer onderrigting aan, om ze met eerbied te lezen, en onderhoud de bepalingen der conciliën zonder ze in iets te schenden [2]).

Ellendige woordenzifterij! Had Hincmar gelet op het-

1) *Custodienda* ET OBSERVANDA; Gelasius schreef: ET RECIPIENDA, zooals Hincmar zelf even te voren 's Pausen woorden aanvoerde. Door deze verandering maakte Hincmar de tegenstelling grooter; want Gelasius had ook van de pauselijke brieven gezegd: *decretales venerabiliter* SUSCIPIENDAS.

2) Ibid. cap. 25; l. c. pag. 384—393. Hij spreekt in denzelfden geest

geen Gelasius in zijn dekreet zegt van den brief van Paus Leo (geplaatst onder de tweede categorie der geschriften), hij zou gemakkelijk de dwaasheid gezien hebben, welke hij hier aan den dag legt. Als namelijk Gelasius de schriften der HH. Vaders opsomt, die gelezen behooren te worden, en aan dien brief gekomen is, dan zegt hij: „Insgelijks de brief van Paus Leo aan Flavia-„nus... indien iemand de woorden van dien brief of zelfs „maar eene letter er van zou tegenspreken, en hem niet „in alles met eerbied aanneemt, hij zij anathema" [1]); „met eerbied aannemen: *venerabiliter recipere aut sus-„cipere*" beteekent derhalve in den mond van Gelasius heel wat anders dan Hincmar te kennen geeft. En deze ontvangt dan ook van zijnen neef het volgende gepaste antwoord: „Waarlijk, ik weet niet, waartoe het mij die-„nen zou, die pauselijke Dekretalen met eerbied te lezen, „indien ik er ook niet met eerbied aan gehoorzamen „moet en er mij niet op toeleg, hare bepalingen met „eerbied op te volgen" [2]).

Ten onregte zou men echter uit het bovenstaande besluiten, dat Hincmar alle gezag aan de pauselijke dekretalen ontzeide; want met kracht weert hij de beschuldiging van zich af van zoodanige oneerbiedigheid tegen den

---

in het 43e hoofdstuk (Migne, pag. 444—448); alsook in zijn brief *ad Hincmarum Laudunensem*, bij Migne, l. c. pag. 509—511.

1) „Item epistolam B. Leonis Papae ad Flavianum... cujus textum „quispiam si usque ad unum jota disputaverit, et non eam in omnibus „*venerabiliter receperit*, anathema sit"; Labbe, T. IV, pag. 1263.

2) „Quid prosit,... ut eas venerabiliter tantum legam, si eis venerabi-„liter obedire non debeam, et earum sanctiones venerabiliter sequi non „satagam, ignoro"; *Hincmari Laudun. opusc. et epist.*, Migne, T. CXXIV, pag. 1042.

H. Stoel en de Pausen. Welk verschil zag hij dan eigenlijk tusschen de kanons der conciliën en de verordeningen der Dekretalen? De kanons der conciliën noemde hij „*onveranderlijke* wetten tot aan het einde der wereld: „*leges mansuras usque in seculi finem*", waarbij hij vergeet, dat wel de kanons, *die het geloof*, niet die, welke *de tucht* der Kerk betreffen, onveranderlijk zijn. De verordeningen daarentegen der Dekretalen noemde hij „ge„schikt voor de tijden, waarvoor zij gegeven waren: „*suis temporibus congruentes*"; en dit bewees hij onder anderen uit de Dekretalen zelve der Pausen, die dikwerf de verordeningen hunner voorgangers hadden afgeschaft. Daardoor komt hij tot deze slotsom. „Ik zeg dus met „Gelasius, dat men die Dekretalen eerbiedig moet aan„nemen, maar bij het lezen het woord des Apostels, „wat ook Gelasius gebiedt, in acht moet nemen: *onder„zoekt alles en houdt het goede* [1]); niet, om daardoor „te kennen te geven, dat die brieven iets zouden behelzen, „wat niet goed is; maar omdat ze niet in alles overeen„stemmen met de heilige kanons en de conciliën der Va„deren: zooals ook de Apostel zegt: *de wet is wel goed „en heilig, en het gebod heilig, regtvaardig en goed*, „daarbij bedoelende: voor die tijden, waarvoor zij gege„ven werden" [2]).

Volgens Hincmar hadden derhalve de Dekretalen der

---

1) Hincmar vervalscht hier de woorden van Gelasius. Gelasius had aan dit voorschrift van den Apostel herinnerd, toen hij sprak over de *vierde* categorie der geschriften (levens der heiligen, enz.), maar niet toen hij op de *derde* plaats de Dekretalen der Pausen noemde, van welke hij, zonder eenig bijvoegsel zeide: *wij gebieden die eerbiedig aan te nemen.*

2) L. c., pag. 385, 386.

oude Pausen, toen zij werden uitgevaardigd, wettelijke kracht, maar zij hadden die verloren, toen in lateren tijd kanonieke bepalingen gemaakt waren, waarmede de bepalingen dier Dekretalen niet overeenstemden. Hierover nu spreekt Paus Nikolaas volstrekt niet; maar wederlegt slechts de bewering, dat voor de wettelijke kracht der Dekretalen hare opneming in den *codex canonum* zou gevorderd worden: eene bewering, die wij bij Hincmar niet vinden. Daaruit volgt, dunkt ons, een van beiden: Hincmar heeft òf die bewering in vroegere (verloren gegaan zijnde) brieven uitgesproken, maar later, de bewijskracht van 's Pausen woorden gevoelende [1]), haar laten varen en tot een ander middel zijne toevlugt genomen, om de tegen hem aangevoerde Dekretalen voor zijne zaak onschadelijk te maken; òf wel die bewering nooit uitgesproken, zoo min als een der Fransche bisschoppen. In het laatste geval zou hunne argumentatie aan den Paus verkeerd voorgesteld, of door dezen verkeerd opgevat zijn, maar tevens ook de tegenbedenking, aan 's Pausen woorden ontleend, geheel vervallen; doch ook in het eerste geval zou men de bijna dadelijk teruggenomene stelling: *de Dekretalen hebben geene verbindende kracht, zoolang zij niet zijn opgenomen in den*

1) Ook de Gallikaan de Marca erkent die bewijskracht, wanneer hij schrijft: „de woorden van Gelasius zijn meer in het voordeel van Paus „Nikolaas dan van Hincmar [*juvaret potius:* zeer zacht geformuleerd, blijkens hetgeen dadelijk volgt], maar het andere bewijs van Hincmar „blijft onverwonnen staan, dat namelijk latere kanons de bepalingen dier „oude Dekretalen hadden afgeschaft"; *De concordia sacerdotii et imperii*, Paris, 1669, T. I, pag. 144. — Over dat *andere bewijs* spreekt de Paus niet, wat zeer natuurlijk is; want het wordt gevonden in de geschriften, welke Hincmar vervaardigde na 's Pausen dood.

codex canonum, moeijelijk als bewijs kunnen laten gelden tegenover de herhaalde betuigingen van verpligte gehoorzaamheid aan 's Pausen bevelen, afgelegd door Hincmar en de zijnen, om er uit af te leiden, dat men destijds in Frankrijk niet geloofde aan de verbindende kracht van pauselijke voorschriften.

De uit den brief van Paus Nikolaas aangehaalde woorden geven nog aanleiding tot eene andere vraag: heeft hij daarbij het oog gehad op de *valsche* Dekretalen? heeft hij, hoewel hij geene enkele daarvan met name aanhaalt, ze toch *gekend*, en er zich in het algemeen op *beroepen?*

Niet alleen Protestantsche, maar ook sommige Katholieke schrijvers [1]) antwoorden hierop met eene bevestiging. De mogelijkheid willen ook wij niet loochenen. Het verzoek, aan hem gedaan, om een volledig afschrift van den brief van Paus Melchiades, en waaraan hij niet kon voldoen, omdat deze valsche Dekretaal in het archief van Rome niet gevonden werd [2]), *kan* hem onderzoekingen hebben doen instellen naar de Pseudo-Isidorische brieven, tengevolge waarvan zij hem onder de oogen kwamen; ook Rothadus *kan*, wat velen beweren, hem met die brieven hebben bekend gemaakt; insgelijks *kan* men de woorden van den Paus: „gij hadt Rotha„dus, tegen zoo vele en krachtige Dekretalen in (*contra „tot et tanta decretalia statuta*), zonder onze voorken„nis niet mogen afzetten", in verband brengen met de valsche Dekretalen, te meer daar hij spreekt over De-

1) Onder anderen Hefele, *Kirchen-Lexikon*, art. *Hincmar*, S. 207.

2) Zie boven, blz. 25.

kretalen zijner voorgangers, die „de Kerk door het stor-„ten van hun bloed hebben opgeluisterd (*quorum vide-„mus, Deo auctore, sanctam ecclesiam, aut roseo cruore „floridam, aut rorifluis sudoribus et salubribus elo-„quiis adornatam*)", en geschreven ten tijde van de vervolging der heidenen: „*crebrescentibus paganorum „persecutionibus*".

Maar daar tegenover staan de volgende bedenkingen.

Vooreerst zou de Paus, wijl hij er zich op beroep, de echtheid niet betwijfeld, maar aangenomen hebben; maar hoe dan het ontbreken van de minste aanhaling uit die brieven te verklaren? had het hem niet bijna noodzakelijk er toe moeten leiden, om de talrijke Pausen uit de drie eerste eeuwen en hunne menigvuldige uitspraken in herinnering te brengen, die zoo duidelijk en klaar het gedrag der Fransche bisschoppen veroordeelden? want, dat hij zulks niet deed, omdat die bisschoppen geen wettig gezag aan de Dekretalen toekenden, dit kan men moeijelijk aannemen; hij had immers dat wettig gezag zoo duidelijk aangetoond.

Ten andere *kan* men 's Pausen woorden ook zeer goed met *echte* Dekretalen in verband brengen; en zelfs schijnt men het te *moeten* doen, daar hij zich beroept op geschriften zijner voorgangers, *die in het archief van Rome aanwezig waren*[1]), wat het geval niet was met de *valsche* Dekretalen. Eenige onwaarheid in zijne woorden te vermoeden, laat het karakter van dezen inder-

1) „Opuscula, quae dumtaxat et antiquitus S. Romana Ecclesia con-„servans, nobis quoque custodienda mandavit, et penes se in suis archi-„vis et vetustis rite monumentis recondita veneratur."

daad grooten en heiligen Paus niet toe. Kan men niet zeer goed aannemen, dat het pauselijk archief destijds vele brieven bevatte, ook van Pausen uit de drie eerste eeuwen, die later, toen de onechte brieven dierzelfde Pausen een algemeen burgerregt verkregen hadden, van minder belang geacht en, vooral in de tiende eeuw, verloren zijn geraakt? Als voorbeeld kan dienen, wat men leest in het *Liber Pontificalis*, met betrekking tot het leven van Leo den Groote. De schrijver van dit leven, die allerwaarschijnlijkst omtrent het jaar 700 schreef [1]), getuigt uitdrukkelijk, dat ten zijnen tijde vele brieven van dien Paus in het archief van Rome bewaard werden, en noemt dan onder anderen op: „13 brieven aan „Keizer Leo, 9 brieven aan den bisschop Flavianus" [2]); intusschen hebben de gebroeders Ballerini slechts zeven brieven aan Keizer Leo en insgelijks zeven aan Flavianus gevonden; zoodat er zeker acht brieven van Paus Leo zijn verloren gegaan, die nog omstreeks het jaar 700 in het archief van Rome te vinden waren.

Al erkennen wij derhalve de *mogelijkheid*, dat Nikolaas de verzameling van Pseudo-Isidorus gekend en er zich, blijkens zijne boven aangehaalde woorden, op beroepen heeft, wij achten dit nog verre van *bewezen*. Ook Hinschius, in deze zaak onze tegenstander, schijnt dit te gevoelen. Want, na diezelfde woorden ten bewijze zijner meening te hebben aangevoerd, gaat hij aldus

---

1) Oudinus, *De scriptor. ecclesiast.*, T. II, pag. 281, 282.

2) „Multas epistolas fidei misit, quae *hodie archivo Ecclesiae Romanae „reconditae* tenentur... Ad Leonem Augustum epistolas XIII. Ad Fla„vianum episcopum epistolas IX"; Labbe III, pag. 1291.

voort: „*nog duidelijker (quin etiam apertius)* heeft Ni-„kolaas het oog gehad op de valsche Dekretalen, toen „hij in denzelfden brief het volgende schreef"; dit toch geeft te kennen, dat hij nog geen volkomen bewijs zag in de vroeger door hem aangevoerde woorden.

Hoe luidt dan dit *duidelijker* beroep van den Paus? „Weet wel," zoo spreekt hij, „dat wij, uwe vermetele „daad, die gij buiten onze voorkennis tegen Rothadus „al te voorbarig, (ook al had hij zich nimmer op den „H. Stoel beroepen), hebt verrigt, krachtens het gezag „van God, van de HH. Apostelen Petrus en Paulus, „van al mijne voorgangers, *alsook van de drie hon-„derd en achttien Vaders van Nicea*, geheel en al ver-„nietigende, voornoemden Rothadus in zijne vroegere „waardigheid hersteld hebben". Nikolaas, aldus redeneert nu Hinschius [1]), zegt, dat de bisschoppen tegen het *Concilie van Nicea* gehandeld hebben, met Rothadus buiten weten van den H. Stoel af te zetten; maar daarvan vindt men niets in de kanons van dat concilie: doch wel vindt men dergelijke bepalingen in de onechte brieven van Julius I en Felix II, of liever in de *onechte* kanons van Nicea, welke in die brieven vervat zijn; derhalve heeft Nikolaas die brieven voor oogen gehad en bij gevolg de verzameling van Pseudo-Isidorus gekend. Hierdoor, zegt hij dan in eene noot, worden Kunstmann en Walter wederlegd.

Wat zoekt men toch naar een woord van Paus Nikolaas, waaruit zijne bekendheid met de Dekretalen met volle zekerheid blijken zal! en tot welke verkeerde op-

1) L. c. pag. CCVI.

vattingen brengt dat verlangen zelfs de geleerdste schrijvers! Hinschius heeft, wij aarzelen geen oogenblik het te zeggen, de woorden van den Paus niet begrepen en daardoor verkeerd verklaard. Wanneer Nikolaas zegt: „krachtens het gezag van God, van de HH. Apostelen „Petrus en Paulus, of van al mijne voorgangers, alsook „van de drie honderd en achttien Vaders van Nicea (*Dei „auctoritate et beatissimorum Petri ac Pauli princi- „pum Apostolorum seu omnium decessorum meorum, „necnon et sanctorum trecentorum decem et octo Patrum, „qui apud Nicaeam convenerunt*)", dan beteekent dat eenvoudig: KRACHTENS HET PRIMAAT VAN DEN APOSTOLISCHEN STOEL. Zijne woorden: „*krachtens het ge- „zag van God*," beteekenen niet: in het Evangelie staat eene bepaling, waarbij de Heer u *uitdrukkelijk* verbiedt, een bisschop zonder mijne voorkennis af te zetten. Evenmin beteekenen de volgende: „*van de HH. Apostelen „Petrus en Paulus*", dat die Apostelen zulke bepaling gemaakt hebben. Hetzelfde geldt van de woorden: „*van al „mijne voorgangers*". En wanneer hij nu, in denzelfden volzin, en zonder het woord „*auctoritate*, krachtens het „gezag" te herhalen voortgaat en zegt: „*alsook van de „Vaders van Nicea*", dan zou men dit moeten verstaan van eene zoodanige *uitdrukkelijke bepaling* in het Concilie van Nicea vastgesteld!

Neen, de Paus bedoelt met deze woorden niets anders dan het Primaat der Roomsche Kerk, dat door het Concilie van Nicea erkend is, en heeft het oog op den *zesden* kanon van dit Concilie. Deze (wij spreken hier natuurlijk van een *echten* kanon) luidt aldus volgens de vertaling van Dionysius exiguus: „De oude gewoonte worde

„in Egypte, Lybië en Pentapolis onderhouden, zoodat „de bisschop van Alexandrië magt hebbe over al deze „gewesten: omdat ook de bisschop der stad Rome eene „dergelijke gewoonte heeft *(quia et urbis Romae epis-„copo parilis mos est).* Dat eveneens ook in Antiochië „en de overige provinciën de privilegiën van elke Kerk „geëerbiedigd worden *(suis privilegia serventur eccle-„siis)*" [1]). Vele handschriften doen dien kanon voorafgaan door het volgende opschrift: „Over het primaat „der Roomsche Kerk" en beginnen den kanon zelven met deze woorden: „De Roomsche Kerk heeft altijd het „Primaat gehad *(Ecclesia Romana semper habuit pri-„matum)*" [2]). Deze bijvoeging komt ook voor in de laatste zitting van het Concilie van Chalcedo, gehouden in 451, waar wij Paschasinus, 's Pausen vertegenwoordiger, aldus hooren voorlezen: „De zesde kanon „der drie honderd en achttien HH. Vaders: Dat de Kerk „van Rome altijd het Primaat gehad heeft *(Quod Eccle-„sia Romana semper habuit primatum)* [3]). En blijkbaar heeft Keizer Valentiniaan III dezelfde lezing voor oogen gehad, toen hij in zijne reeds vermelde verordening schreef: „Daar ook het gezag der H. Synode het „Primaat van den Apostolischen Stoel bevestigd heeft „*(Cum igitur Sedis Apostolicae primatum... sacrae „etiam Synodi firmarit auctoritas)*" [4]).

In dien zesden kanon wordt derhalve, zoo men de

1) Labbe, T. II, p. 40, 41.

2) Men vindt deze lezing onder anderen in den *codex canonum*, medegedeeld door de gebroeders Ballerini in hunne uitgave der werken van Leo den Groote, T. III, p. 52.

3) Labbe, T. IV, pag. 812.

4) *Opera S. Leonis Magni*; ed. Baller. T. I; pag. 642.

laatstgenoemde, zeker niet verwerpelijke, lezing volgt, het pauselijk Primaat uitdrukkelijk erkend. Doch al zou men ook de lezing van Dionysius willen aannemen en volgen, dan nog vindt men daarin eene erkenning van het pauselijk gezag. Immers het Concilie geeft geene regten aan de Kerk van Rome, wél aan de patriarchale Kerken van Alexandrië en Antiochië, en geeft ze aan dezen alleen op grond van de bestaande regten der Kerk van Rome, welke eenvoudig erkend worden [1]). Hierop beriep zich reeds Bonifacius I in het jaar 422, toen hij schreef: „Het „concilie van Nicea heeft betrekkelijk den Stoel van den „H. Petrus niets durven vaststellen, wijl het zag, dat „men daaraan niets konde toevoegen, daar de Heer zelf „daaraan alles verleend had *(Nicaenae synodi non aliud „praecepta testantur, adeo ut non aliquid super eum „ausa sit constituere, cum videret nihil supra meritum „suum posse conferri: omnia denique huic noverat Do- „mini sermone concessa)*" [2]).

Wil men nu duidelijk overtuigd worden, dat Paus Nikolaas in zijnen brief dien *zesden* kanon van Nicea op het oog heeft gehad, dan lette men op het volgende. Het concilie van Nicea was door hem nog niet genoemd, als alleen in eene aanhaling der woorden van Innocentius I. Nu doet hij zijne uitspraak, krachtens zijn te Nicea erkend gezag. In den onmiddellijk volgenden volzin herhaalt hij zijne uitspraak en zegt: „Reeds twee

---

1) Ook volgens de andere lezing had er slechts eene *erkenning* dier regten plaats, want de kanon luidt niet: *semper* HABEAT, maar: *semper* HABUIT *primatum.*

2) Labbe, T. IV, p. 1706; de brief van Bonifacius I werd vermeld in een concilie, te Rome in 531 onder Bonifacius II gehouden.

„jaren lang hebben wij bij u aangehouden, maar gij hebt „altijd allerlei verontschuldigingen ingebragt; maar nu „eindelijk hebben wij besloten, Rothadus te herstellen, „overeenkomstig het besluit van Nicea, dat gebiedt de „privilegiën van elke Kerk te eerbiedigen *(ut suis privilegia serventer ecclesiis)*", welke woorden, zooals wij reeds zagen, letterlijk in dien *zesden* kanon gevonden worden. En een weinig verder haalt hij de bovenvermelde woorden van Bonifacius I aan, die eveneens op dien *zesden* kanon betrekking hebben.

Het „*duidelijker*" bewijs, door Hinschius voorgesteld, heeft derhalve niets te beteekenen.

(Wordt vervolgd.)

Warmond, 8 December 1879.

C. J. M. BOTTEMANNE.

Oeuvres de Saint Alphonse.[1]

De werken van den Heiligen Kerkleeraar Alphonsus de Ligorio aan te bevelen, is ten aanzien onzer Katholieken thans geheel overbodig; wien is het onbekend, dat die geschriften eene, wegens de veelzijdigheid en de diepte, bewonderenswaardige geleerdheid, dat zij allerwijste lessen voor allerlei levensstaten en toestanden bevatten; dat zij voor onzen tijd eigenaardig geschikt zijn; dat de reinste en verhevenste godsdienstigheid ze allen overal bezielt; dat zij eene gezonde leer verkondigen; dat zij in helderen stijl en met eene heilige zalving geschreven zijn; dat zij op eene uitnemende wijze door mannen van het hoogste gezag, door de Bisschoppen, ja, door den Heiligen Stoel zijn geprezen; dat zij in één woord eene meer dan zuiver natuurlijke voortreffelijkheid bezitten? Zijn er niet velen, die de aangrijpende kracht dezer geschriften bij eigen ondervinding kennen en aan deze lezing hunnen voortgang in de gewijde wetenschap of in de geestelijke volmaaktheid of in beiden te danken hebben?

Voorwaar, onze aanprijzing is volstrekt overbodig; wij

1) *Traduites et mises en ordre par les Pères* L.-J. Dujardin *et* J. Jacques. Tournai. Ve Henri Casterman. 1858—1878. 27 Volumes in 12°.

spreken derhalve alleen over de vertaling, die deze kostbare nalatenschap van den Heiligen Kerkleeraar op nieuw ter onzer beschikking stelt.

Wij willen aan de verdienstelijkheid van vorige Nederlandsche of Fransche overzettingen geenszins te kort doen, maar meenen toch de onlangs voltooide overzetting, welke hier wordt aangekondigd, veilig boven hare voorgangsters te mogen stellen.

Ziehier de lijst der deeltjes, waarin zij verschijnt, met de vermelding van den inhoud, dien de vertalers er aan gegeven hebben.

PARTIE DOGMATIQUE.

I-II. VÉRITÉ DE LA FOI. 1. De Dieu et de la Révélation contre les Matérialistes et les Déistes. 2. De la vraie Eglise contre les sectaires. Evidence de la Foi catholique.

III-IV-V. TRIOMPHE DE L'ÉGLISE, ou Histoire et Réfutation des hérésies.

VI-VII. DÉFENSE DES DOGMES CATHOLIQUES définis par le Concile de Trente, ou Traités dogmatiques contre les prétendus réformés. Dissertation sur l'Immaculée-Conception.

VIII. CONDUITE ADMIRABLE DE LA DIVINE PROVIDENCE dans l'œuvre du salut de l'homme. Dissertations sur les fins dernières.

IX. TRAITÉS SUR LE PAPE ET SUR LE CONCILE. Dissertation sur les livres défendus. — Table générale.

PARTIE ASCÉTIQUE.

I. PRÉPARATION A LA MORT. Considérations sur les vérités éternelles. Règlement de vie.

II. VOIE DU SALUT ET DE LA PERFECTION. Méditations. Réflections pieuses. Traités spirituels.

III. GRANDS MOYENS DE SALUT ET DE PERFECTION

La Prière. L'Oraison mentale et la Retraite. Le Choix d'un état et la Vocation.

IV-V-VI. AMOUR DES AMES. 1. Incarnation, Naissance, et Enfance de J.-C. 2. Passion et Mort de J.-C. 3. Sacrifice, Sacrement, et Cœur de J.-C. — Pratique de l'Amour envers Jésus-Christ. — Neuvaine du Saint-Esprit.

VII-VIII. GLOIRES DE MARIE. 1. Explication du *Salve Regina.* Discours sur les Fêtes de Marie. 2. Ses Douleurs. Ses Vertus. Pratiques. Exemples. Réponses aux critiques. — DÉVOTION AUX SAINTS ANGES. DÉVOTION A SAINT JOSEPH. NEUVAINE DE SAINTE THÉRÈSE. NEUVAINE DES TRÉPASSÉS.

IX. VICTOIRES DES MARTYRS, ou vies des plus célèbres Martyrs de l'Eglise.

X-XI. LA VÉRITABLE EPOUSE DE JÉSUS-CHRIST. Vingt-quatre chapitres. — Appendice et opuscules divers. Lettres spirituelles.

XII. CONGRÉGATION DU TRÈS-SAINT RÉDEMPTEUR. Règles. Avis et instructions. Lettres et Circulaires. Vies du P. Sarnelli, du P. Cafaro, et du Fr. Vit Curzio.

XIII. DIGNITÉ ET DEVOIRS DU PRÊTRE. Receuil de matériaux pour les retraites ecclésiastiques. Règlement de vie, etc.

XIV. LA SAINTE MESSE. Sacrifice de Jésus-Christ. Cérémonies de la Messe. Préparations et Actions de grâces. La Messe et l'Office à la hâte.

XV. L'OFFICE DIVIN. Traduction des Psaumes et des Cantiques.

XVI. LA PRÉDICATION. Exercices de Mission. Avis divers. Instruction sur le Décalogue et sur les Sacrements.

XVII. SERMONS ABRÉGÉS POUR LES DIMANCHES.

XVIII. OPUSCULES DIVERS. Onze Sermons ou Discours. Réflections utiles aux Evêques. Séminaires. Ordonnances. Lettres. La Fidélité des sujets. —. Tables générales.

De geschriften, die de moraal in den eigenlijken zin behandelen, komen op deze lijst niet voor; de vertalers hebben zich tot het dogmatische en ascetische gedeelte der werken van den H. Alphonsus bepaald. Ook verlangt

men alleen hiervan de overbrenging in eene nieuwe taal, daar de moreele werken natuurlijk slechts voor de theologen bestemd zijn.

Vergelijkt men de medegedeelde lijst met de uitvoerige opgaven der geschriften van den Heilige, die de Kardinaal de Villecourt geeft (*Vie et Institut de Saint Alphonse-Marie de Liguori*, tom. IV, p. 274—306), dan ziet men, dat de overzetters de talrijke kleinere geschriften van den Heilige onder verschillende hoofden hebben verdeeld, en ze alzoo naar den aard der behandelde onderwerpen en naar elks eigenaardigen vorm tot wél gekozen groepen hebben tezamengebragt. Zij hebben alle dogmatische en ascetische geschriften volledig opgenomen, en door deze regeling de studie er van zeer vergemakkelijkt.

Doch we geven liever het woord aan Pater Dujardin; van hem kan de lezer op de beste wijze vernemen, met hoedanige zorg en in welken geest deze vertaling gemaakt is.

„Nous faisons consister tout le mérite de notre travail „dans une exacte et complète fidélité", zegt hij in zijne voorrede voor het eerste deel der ascetische werken. En in het laatste deel drukt hij zich aldus uit: „Ainsi se „termine heureusement la collection complète des écrits „ascétiques de notre Auteur vénéré.

„Tel est l'achèvement du travail qui nous a été imposé, „il y a sans doute trop longtemps. Nous y avons ren„contré beaucoup plus de difficultés que nous ne pensions „d'abord, mais nous croyons avoir fait tout ce qui dépend „de nous, selon nos faibles moyens pour rendre l'oeuvre „satisfaisante au double point de vue de l'Auteur „et des Lecteurs, par le respect, la fidélité et la plus

„grande utilité, en n'omettant aucune recherche possible „pour compléter le receuil, pour trouver les meilleures „éditions, pour vérifier et corriger au besoin les nombreu- „ses citations qui abondent dans tous les ouvrages, en coor- „donnant le tout et les diverses parties pour en former „un ensemble méthodique, en mettant un peu plus d'arran- „gement dans certains opuscules ou dans certaines parties „pour en rendre la lecture plus aisée et pour en faciliter „l'intelligence."

Gelijk Pater Dujardin het ascetische gedeelte bewerkte, zoo vertaalde pater Jacques de dogmatische geschriften. Hij volgde daarbij dezelfde beginselen als zijn ordesgenoot.

Behalve de zorgen voor deze overzetting, die Pater Dujardin vermeldt, hebben de beide bewerkers bij hunne vertaling, waar het hun noodig of nuttig voorkwam, toelichtende aanteekeningen gevoegd, die om hare degelijkheid verdienen geprezen te worden. Evenzeer zullen de uitgebreide alphabetische bladwijzers het gebruik dezer uitgave gemakkelijker en nuttiger maken, en, zoo wij vertrouwen, tot hare meerdere verspreiding bijdragen.

Doch wat de bekwaamheid der beide overzetters om hunne taak waardig te vervullen, en de verdienstelijkheid van hun arbeid, en de uitnemende nuttigheid dezer werken van den H. Alphonsus ook voor onzen tijd, in het volle licht stelt, is de betrekkelijk zeer uitgebreide en vele bijzonderheden aanstippende brief van Zijne Heiligheid Paus Leo XIII, waarmede de uitgave der Paters Dujardin en Jacques bekroond werd.

Den oorspronkelijken tekst van dezen brief brengen wij nog om een andere beweegreden onder het

oog onzer lezers. Er blijkt namelijk uit, hoezeer onze thans regerende Heilige Vader met de goedkeuringen en loftuitingen instemt, die zijne Voorgangers op Petrus' Stoel, van Benedictus XIV af tot en met Pius IX, allen zonder uitzondering, op zulk eenen krachtige wijze aan de geschriften van den H. Alphonsus gegeven hebben. De brief luidt als volgt:

DILECTIS FILIIS

LEOPOLDO JOSEPHO DUJARDIN et JULIO JACQUES, PRESBYTERIS,

E CONGREGATIONE SANCTISSIMI REDEMPTORIS,

LEO PP. XIII.

DILECTI FILII, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Licet universum iam orbem pervaserint, non sine amplissimo christianae rei emolumento, scripta Sancti Doctoris Alphonsi Mariae de Ligorio, Dilecti Filii, ea tamen magis adhuc magisque vulgari desiderandum est et ad manus omnium traduci. Scitissime nam Ille catholicas veritates omnium captui accommodavit, omnium morali regimini prospexit, mirifice pietatem omnium excitavit, et, „in media saeculi nocte errantibus viam „ostendit, qua, eruti de potestate tenebrarum, transire possent „in Dei lumen et regnum." Et sane firmissimis argumentis divinam revelationem munivit contra Deistas; veritatem fidei nostrae strenue defendit; efficacissime asseruit immaculatum Deiparae conceptum; nervosissime propugnavit Romani Pontificis primatum et infallibile magisterium; divinae Providentiae consilia in comparanda per Iesum Christum hominum salute docte pieque illustravit; psalmos et cantica aptissimis ad fovendam Clericorum pietatem commentariis exposuit; Ecclesiae gloriam ostendit in triumphis martyrum; editis historia haeresum et opere dogmatico acriter perstrinxit haereses omnes, sed praesertim iansenianos et febronianos profligavit errores tunc maxime gliscentes, et monstrosarum illa opinionum segete graves, qua nunc religiosae civilisque societatis fundamenta quatiuntur: et quam ipse iam tunc ea perspicacia fuit insectatus, ut pleraeque e *propositionibus* post saeculum in *Syllabo* damnatae ab eis scriptis nominatim refutatae conspiciantur: imo „praedi„cari verissime possit, nullum esse nostrorum temporum erro-

„rem, qui, maxima saltem ex parte, non sit ab Alphonso re-„futatus." Et ne quid dicamus de Morali Theologia ubique terrarum celebratissima tutamque plane praebente normam quam conscientiae moderatores sequantur, frigescentem Ipse caritatem per crebras doctasque lucubrationes asceticas, veluti subditis igniculis, fovit, aluit, provexit; ac praesertim erga Dominum Nostrum Iesum Christum eiusque dulcissimam Matrem, quorum amore, miro cum fidelium profectu, rigentia quoque corda succendit. Et in hisce omnibus „illud in primis notatu dignum „est, quod, licet copiosissime scripserit, eiusdem tamen opera „inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse, post diligens „institutum examen, perspectum fuerit." Gratulamur itaque, Dilecti Filii, vos dogmatica omnia et ascetica sanctissimi et doctissimi Parentis vestri scripta, sive latine sive italice edita, in gallicam vertisse linguam, tum quia haec omnibus ferme populis nota latius proferre poterit fructus laborum egregii Doctoris, tum quia vobis potissimum arduum id munus demandatum fuit, qui et alias iam de indole, doctrina, sanctitate eorumdem operum scribere debuistis, et, uti filii facilius et plenius aliis assequi poteratis spiritum Parentis. Imo ipsi quoque gratulamur incepto vestro, eo nomine, quod cum Sanctus Auctor saepe in scriptis suis Angeli Scholarum doctrinam se sequutum fuisse glorietur: ex huiusmodi recentioris Ecclesiae Doctoris erga illum obsequio nova Sancti Thomae doctrinae laus accedat et gloria, quae gravius etiam commendet instaurationem illam christianae philosophiae, quam Nos studiosissime per recentes encyclicas litteras Nostras ad Angelici Doctoris mentem exigendam suasimus. Successum itaque nuperae isti operum Sancti Alphonsi editioni ominamur amplissimum Nostrisque et votis vestris plane respondentem; ac interim superni favoris auspicem vobis, Dilecti Filii, ac toti Sanctissimi Redemptoris Congregationi Benedictionem Apostolicam paternae Nostrae benevolentiae testem peramanter impertimus.

Datum Romae apud Sanctum Petrum, die 28 Augusti 1879, Pontificatus Nostri anno secundo.

LEO PP. XIII.

VERSCHEIDENHEDEN.

EENE DOOPSGEZINDE FEESTVIERING.

De Doopsgezinde Broederschap telt volgens de officieële opgaven slechts een gering getal van ledematen. Op 1 Januarij 1877 bedroeg het geheele cijfer 47695; ze zijn vooral in de provinciën N.-Holland, Friesland en Groningen gevestigd.

Van de Broederschap wordt weinig vernomen. Behalve hare geringe beteekenis, is de gewoonte der Doopsgezinden om hunne kerkelijke zaken niet in 't openbaar te bespreken, hiervan de oorzaak. Zij „hebben nog van oudsher eene sterke neiging „om alles wat hunne kerkgemeenschap aangaat *en famille* te „behandelen, en vinden het slechts zelden een goed teeken „als over een huisgezin buitenaf veel wordt gepraat." Zoo lezen we in een brief, door den Mennist C. in *De Hervorming* onlangs uitgegeven.

Uit dezelfde bron kunnen we echter eenige kenmerkende bijzonderheden putten, die den godsdienstigen toestand dezer Nederlandsche Protestanten schetsen.

De Broederschap heeft feest gevierd.

Donderdag, 11 Sept. ll., hebben de Doopsgezinden, „uit „allerlei oorden van ons land, uit Crefeld en Hamburg, de „Palts en Rusland — algemeen was echter de deelneming „niet —" te Witmarsum, bij Bolsward, op de plek, waar tot vóór een paar jaar het Menno-Simons-kerkje lag, „een een- „voudig, maar keurig gedenkteeken aangebracht: een hard- „steenen obelisk op vierkant voetstuk rustende, dat eenige „opschriften draagt. In de 16e eeuw moet daar ook de woning „hebben gestaan, die Menno na zijn „uitgang uit het pausdom"

„betrok, en waar hij toen zal hebben vermaand [gepredikt]". Rondom het monument zijn eenige boomen geplant, en er prijken wat bloemen voor.

Voor Menno een zuil! zoo ontboezemt zich C., voor dien man zoo nederig! Het moest wel, anders ware de beroemde plek weldra niet meer terug te vinden; en dat ware toch jammer; want „er is geen andere plek te bedenken, waar „men een zichtbare herinnering aan de oude doopers plaat„sen kan!"

En hoe ging het op die feestviering toe? Doodsnikachtig. Er werden toespraken gehouden over den man, van wiens leven weinig bekend is, die „geen geniale geest was, ook „geen teekenachtige figuur als Luther, ... die onder de „Doopsgezinden niets meer was dan een van de velen, niet „de grondvester hunner gemeenten, niet hun algemeen erkend „hoofd, wellicht niet eens de meest begaafde onder hen" (rede van Ds. Feenstra), van wien enkel de naam vooral daarom zoo bekend en berucht is geworden, omdat hij een ontrouw priester geweest is. Er werd herinnerd aan wat deze man om het eigenaardige ideaal, wat hij najoeg : eene in alle opzigten reine en „onstraffelijke" Christelijke gemeente, al heeft moeten lijden, hoe hij dagelijks gevaar liep naar brandstapel of schavot gesleurd te worden, hoe hij echter in zijn Christelijk streven volhardde tegenover Protestantsch en Roomsch kerkendom.... O, nu zal het wel levendig geworden zijn, nu was er stof genoeg. Neen, toch niet; met de herinnering aan Menno alleen kon men den dag niet vol krijgen; „over „'t geheel gold de gansche plechtigheid minder Menno alleen, „dan wel 't gansche voorgeslacht, dat met zijn bloed onze „gemeenten heeft gesticht." Een zekere C². merkt hierop aan, dat de Doopers wel de martelaarsgemeente onder de Nederlandsche Protestanten zijn geweest, maar dat hun kracht toch nog meer gelegen was in hun voorbeeldigen levenswandel, en stille, nederige, gezonde godsvrucht. Daarover werd ook nog wat gesproken, enkele psalmen werden gezongen, een bijbelwoord voorgelezen, een gebed gedaan.... maar toen werden de Doopsgezinden het moê; 't moest wat vrolijker worden, en „iets religieus voegde hier ook eigenlijk niet; „want Doopsgezinden voelen voor Menno volstrekt niet, wat „b. v. Lutherschen zoo aan Luther hecht. Verreweg de mees„ten weten van vader Menno niets, en schamen zich over die „onkunde volstrekt niet, zelfs zij niet die toch het innigst aan

„hun gemeenten zijn gehecht. De liefdevolle aanhankelijkheid „aan hunne gemeente en aan hun verleden reikt bij al zeer „weinigen tot in de 16e eeuw, en betreft minder personen dan „het geheele voorgeslacht." — Iets kerkelijks moest het ook niet wezen. „Dat zou voor anti-kerkmannen al te vreemd „zijn geweest; er waren dan ook geene gemeenten, behalve „die te Hamburg, te Deventer en nog wellicht eene enkele, „officiëel vertegenwoordigd, en er was geen bestuur van een of „ander lichaam aanwezig." Doch een vrolijk feest moest het zijn.

En was het dat? „Stel u voor: een zeer uitgewerkt *diner*, „en daaronder, bij wijze van toasten, toespraken, die in pre- „ken niet misplaatst zouden hebben geklonken zonder dat men „ooit den indruk kreeg *qu'on mêlait le sublime au ridicule;* „een drukke muziekale avond, er waren daar misschien 150 „menschen, door de ingezetenen van Witmarsum cum an- „nexis ons aangeboden: en tusschen ieder nummer al weêr „ernstige, stichtelijke woorden. En alweêr geloof ik, dat nie- „mand den indruk ontving van een dissonant. Bijzonderheden „zouden misschien dezen of genen, die er niet bij geweest is, „doen glimlachen. Wij, die er wel bij tegenwoordig waren, „hebben niet dan weldadige indrukken medegenomen, vooral „ook hiervan, dat alles zoo eensgezind ging.... geen afstand „tusschen leeraren en gemeenteleden; er waren conservatieven, „en zij hebben zich niet geërgerd, noch iemand aanstoot ge- „geven; er waren liberalen en radikalen, en geen mensch „heeft dien dag aan moderne theologie gedacht."

Zelfs waren, zooals C. later toevallig hoorde, uit een gemeente een sterk orthodoxe en een ultra-moderne broeder opgekomen; maar „niemand heeft bespeurd, dat wij niet allen „in alles ééns geestes waren."

„Geen overdreven lofredenen op Menno [?], geen ver- „heerlijking van eigen genootschap, waartoe anders een kleinere „kring zoo licht vervalt; wel levendige herinnering aan de oud- „menniste vroomheid, maar geen woord over andersdenken- „den [?], noch over de menniste vrijheid, behalve dat een „der sprekers nadrukkelijk er op wees, hoe wij juist bij onze „groote vrijheid dubbel behoefte hebben aan onderlinge broe- „derlijke banden." Welk een prettig feest! En dat terwijl de belangstelling in Menno, gelijk C. nog eens opmerkt, onder de Doopsgezinden niet zeer algemeen is, en de sympathie voor een monument en voor de feestviering het evenmin was; „Ds. Feenstra, de gemeente Witmarsum, eenige heeren

„uit Harlingen en Leeuwarden hebben de zaak tot stand ge-
„bracht."

Welk een prettig feest! En dat terwijl C. erg bevreesd was voor de geheele uiteenspatting zijner Broederschap. Immers reeds nu is de band tusschen de verschillende gemeenten zeer slap. Hij is „wel geen andere dan de gemeenschappelijke tra-
„ditie en persoonlijke bekendheid met elkander, voorts onder-
„ling hulpbetoon en afspraken om hier of daarvoor te zamen
„te zorgen." Al meent C. dat „die band vrij sterk is", niemand zal zijne meening deelen. Iedere gemeente is soeverein; er bestaat dus geen enkele band van gezag, die deze vergaderingen met elkander vereenigt, en de band van liefde tusschen onderling onafhankelijke gemeenschappen blijkt in de praktijk zeker zeer zwak te zijn. Daarenboven zijn ook de Doopsgezinden door den strijd tusschen hunne orthodoxie en hun modernisme inwendig verdeeld. Dit alles gaf C. overvloedige reden om ter gelegenheid zelfs van dit prettige feest te vragen: „Hebben
„wij nu onder dien steen te Witmarsum de Doopsgezinde
„kerkgemeenschap begraven? is dit het begin van het einde?
„hebben wij onze uitvaart ingeluid, en gaan wij onze vervor-
„ming tot vrije gemeenten te gemoet?"

Ja, zij gaan de volkomen oplossing hunner Broederschap, de splitsing in vrije, jegens elkander volstrekt vreemde gemeenten, zij gaan die onvermijdelijk te gemoet. Aan de voorzijde van het Witmarsumsche gedenkteeken lezen we dit opschrift:

Ter gedachtenis van
MENNO SIMONS
geboren te Witmarsum 1496
Hebreeën XIII vs. 7

Waarlijk de les van Hebr. XIII, 7: „Weest uwe voorgan-
„gers gedachtig, die tot u het woord Gods hebben gesproken," mogt, dunkt ons, den Doopsgezinden wel worden voorgehouden. Want velen zijn er onder hen, die het Christelijke, wat Menno's leer hunnen vaderen nog had overgelaten, met de ruwste onbeschaamdheid verwerpen, en hierdoor èn Menno èn geheel hun Broederschap voor goed verloochenen. Of zijn het nog Doopsgezinden, die ongeloovige bestrijders of minachters van het Doopsel? En was het niet juist eene Doopsgezinde gemeente, die het eerst in Nederland het ontvangen van het Doopsel uitdrukkelijk voor facultatief heeft verklaard?

„meente, die zelden Avondmaal houdt, dan van ouderlingen „en diakenen, die niet aan het Avondmaal komen" — *Nota bene*, ouderlingen, volgens Ds. Gispen, „de Aärons en Hurs „die Mozes' armen ondersteunen, wier woord somtijds meer „kracht en invloed heeft dan dat van een leeraar"; 't was dan van de genoemde synode wel eene hooge wijsheid, gelijk Ds. Gispen het noemt, dat zij de genezing van deze krankheid, d. i. van het voortdurend verzuim der Avondmaalsviering ook den ouderlingen heeft opgedragen.

Buitendien hoort men, „van gemeenteleden, die nog nooit „het Avondmaal hebben genoten". Kan het erger? Daar was dan ook eene classis — die van Dordrecht — welke meende, dat tegen dit kwaad ernstige maatregelen moesten genomen worden; zij verzocht die aan hare Provinciale Synode, maar deze antwoordde: dat men wel degelijk onderscheid tusschen verachting en gemoedelijk bezwaar moest maken, en op menschen, die zeiden wegens gemoedsbezwaren het Avondmaal niet te durven gebruiken, geen tucht behoorde toe te passen. Welke zijn die gemoedsbezwaren? Velen gelooven niet, dat zij bekeerd zijn; anderen kunnen zich niet overtuigen, dat zij ware geloovigen zijn; en sommigen „houden „zoo nu en dan eens Avondmaal, doordien zij de handeling „afhankelijk stellen van den indruk of de gemoedsstemming „van het oogenblik, soms van een woord, dat gesproken of „van een vers, dat gezongen wordt." Dit, zegt Ds. Gispen, „is de werkelijke toestand, een toestand niet van van daag „of gisteren, maar van eeuwen. Het is een deel van de ker„kelijke erfzonde, die de eerste Afgescheidenen uit de Her„vormde Kerk hebben meegebracht, en die zich, naar den „aard der erfzonde, voortplant van geslachte tot geslacht". Maar is daartegen niets te doen? Dit, dacht de classis, kon zeer wel geschieden; zij protesteerde dan ook tegen het antwoord harer Prov. Synode, en beriep zich op de nieuwe Algemeene Synode van Dordrecht. Maar deze vond geen grond om hare goedkeuring aan het besluit der Prov. Synode te onthouden. Waarom niet? 't Is waar, Calvyn dacht er anders over; „vol„gens diens verordeningen toch verdeelden de predikanten van „Genève voor ieder Avondmaal de stad in wijken, en ieder „van hen ging zijne wijk rond, vergezeld van een overheids„persoon, om de burgers van Genève tot het Avondmaal te „noodigen. Wie niet luisterde, werd met excommunicatie, „geldboete of gevangenis gestraft.... Maar even beslist is het

Wij bedoelen de Groningsche Menniste gemeente, die dit besluit genomen heeft. En wat denkt C. zelf van het Doopsel? „Als symbool van het lidmaatschap der christelijke gemeente „beschouwen wij den doop, niet als eene ceremonie, waarmeê „men Doopsgezind wordt. Wat ik doen zou, wanneer een lid „van een ander genootschap, die ongedoopt is, of — voor ons „hetzelfde — als kind den doop onderging, bij zijn overkomst „tot ons bepaald wenschte den doop te ontvangen, weet ik niet. „Het hem afraden, dat zeker. Het is ook geen geheim, dat „in verscheidene Doopsgezinde vergaderingen het facultatief „stellen van den doop is besproken." Wie aldus spreekt, en wie voor zulke besluiten stemt, is geen Christen meer, en *de vele* Doopsgezinden van dit slag zullen noodwendig vrije gemeenten stichten op de wijze der Hugenholtzen, vrije gemeenten zonder eenige vastheid en zonder eenigen onderlingen band.

C. die met dit alles van nabij bekend was, had derhalve alle regt om de Doopsgezinde feestviering een prettig feest te heeten. M.

Het godsdienstig leven der Christelijk Afgescheidenen.

't Is dan al zeer erbarmelijk gesteld met de Christelijke Gereformeerde, *alias* afgescheidene „Kerk" in Nederland! Althans Ds. W. H. Gispen, sedert 1860 predikant te Kampen, een man, die bij de Afgescheidenen nog al hoog staat aangeschreven, die zelfs op de nieuwe Dordrechtsche Synode, welke op 19 Augustus ll. bijeenkwam, vice-praeses was, deelt daaromtrent in een paar „brieven aan een vriend te Jeruzalem", voorkomende in *De Bazuin*, enkele staaltjes mede.

Vooreerst betreffende de Avondmaalsviering. Daarmeê — „eene zaak van belang voor den bloei en zegen van het ker„kelijk leven", zegt Ds. Gispen, eene zaak, die met Doop, belijdenis en tucht een der grondslagen van de Christ. Geref. Kerk uitmaakt — met de Avondmaalsviering nu schijnt het al bijzonder slecht te gaan.

„Dan eens," zegt Ds. Gispen, „hoort men van eene ge-

„ook, dat de mensch die ten Avondmaal gaat, zichzelven „moet onderzoeken, of hij in 't geloof is, en dat hij die on- „waardig eet en drinkt, zich zelven een oordeel eet en drinkt, „niet onderscheidende het lichaam des Heeren.... Neemt „men hierbij de leer der verkiezing en die van de niet-zalig- „makende werking des H. Geestes, en dan het feit, dat in de „volkskerk [het Ned. Hervormde Kerkgenootschap] allen, ook „ruwe ketters in de leer, en openbare vertreders van de ge- „boden Gods in het leven, ten Avondmaal gaan, dan is het „voorwaar niet te verwonderen.... dat er in iedere gemeente „een aantal leden zijn, die zich niet gerechtigd achten tot het „Avondmaal."

In de Roomsche Kerk, zoo merkt Ds. Gispen op, „levert „dit alles natuurlijk geen bezwaar op. Deze erkent geene on- „zichtbare kerk [!] en leert, dat de Sacramenten werken „uit „„kracht van het gedane werk". Maar de Gereformeerden leeren, „dat het eten van Christus' lichaam, en het drinken van Zijn „bloed daarin bestaat: „dat wij het gansche lijden en sterven van „„Christus met een geloovig hart aannemen en door den Heili- „„gen Geest hoe langer hoe meer met Christus vereenigd wor- „„den". En als nu het geweten getuigt, dat wij van dit alles „eigentlijk niets verstaan, niets bij ondervinding kennen, is „het voorwaar geen wonder, dat er zoovelen zijn, die jaren lang „het Avondmaal verzuimen."

Om dat alles dan oordeelde de Synode, dat men geen strenge maatregelen moest nemen. Hoe gelukkig voor die „duizenden, „die zich aan de Christ. Geref. Kerk hebben aangesloten uit „behoefte om het Avondmaal te genieten op eene wijze, die „hun geweten niet wraakte"! de leer moet wel zuiver blijven, en het verband van Doop, belijdenis, Avondmaal en tucht streng worden vastgehouden; in de toepassing echter rekene men toch met „het historisch gewordene"; daarom zal men het Avondmaalsverzuim moeten tegengaan niet in de eerste plaats door een Synodaal besluit of toepassing der censuur op bijzondere personen, maar door degelijk onderwijs, zoo- wel van den kant der ouderlingen, die zulk een goed voor- beeld geven! als van dien der leeraars op de catechisatiën en in de prediking des woords.

Doch — en hiermeê komen wij op een ander punt — hoedanig zijn die leeraars? Ds. Gispen zegt: „Geletterde, beschaafde „lieden zijn nog altijd zeldzame vogels onder ons, en van die „weinigen nam de Heere, hier en daar, soms in den bloei van hun

„leven van ons weg"; „vele uitnemende, talentvolle jonge „predikanten zijn ons door den dood ontvallen". Of de Theologische school te Kampen, welke den 9 December ll., reeds haar zilveren jubilé vierde, mettertijd vele anderen „uitne- „mende" predikanten zal opleveren, blijft natuurlijk altijd nog de vraag. Ds. Gispen ziet in dat alles de hand van God, „die „hen in geringheid en in vele zwakheden houdt, en zijn naam „hen doet belijden „zonder uitnemendheid van woorden."

Waarmeê hield de Synode zich nog al meer bezig? Met de behandeling van reglementen, met de langdradige schuttersquaestie van Zaandam, met eene quaestie over de geldigheid van den Doop, door evangelisten toegediend, met de beraadslaging omtrent het benoemen van een „leeraar onder Israël" en andere dergelijke praktische en zeer bijzondere onderwerpen.

„Sedert 1863, zegt Ds. Gispen, is er op de Synode geen „ernstige leerquaestie behandeld. Alleen is van tijd tot tijd het „z. g. duizendjarig rijk ter sprake gebracht. Ook nu weer had „de synode daarover te oordeelen", en tegen een geacht predikant en zijn kerkbestuur werd uitgesproken, dat zij het Chiliasme niet mogten leeren of verbreiden. Men ziet dus, vervolgt Ds. Gispen, „dat in de Christ. Geref. Kerk geen afwij- „king, hoe gering ook, geduld wordt", en dat sedert hoelang!

In het leven is het anders. In de Geref. Kerk, zegt hij, valt „er nog altijd wel te reformeeren, en 't komt mij voor dat „wij minstens zooveel achteruitgaan als vooruit. Hoe dat te „verhelpen?" Ds. Gispen vermaant met Rom. XII, 2: „Wordt „gereformeerd door de vernieuwing uws gemoeds". Maar hij, en met hem de synode en heel de Christ. Geref. Kerk deed beter den zin te overwegen van wat er in 1618, en ook weêr in Aug. ll., bij de opening der beide synoden van Dordrecht gezongen werd. „Als de Heer het huis niet bouwt, dan arbei- „den de bouwlieden daarvan te vergeefs." Psalm CXXVI, 1.

OVER DEN INVLOED DER VALSCHE DEKRETALEN OP DE PAUSELIJKE MAGT.

(*Vervolg van* blz. 1 vv.)

III.

Welken invloed hebben de valsche Dekretalen uitgeoefend op de REGTERLIJKE magt des Pausen? Dit tweede gedeelte van ons onderzoek is buiten twijfel het belangrijkste. Daarbij toch hebben wij niet alleen Protestanten en Jansenisten, maar ook de Gallikanen tot onze tegenstanders. Heel gerust scharen zij zich in deze zaak aan de zijde van de vijanden der Kerk; het geloof en de leer der Kerk, zoo spreken zij, zijn onveranderlijk, maar hare disciplien of tucht staat aan verandering bloot; en bij gevolg is het met de Katholieke beginselen niet in strijd, aan latere Pausen eene regtsmagt toe te schrijven, hun bij veranderde tijdsomstandigheden verleend, welke hunne voorgangers niet bezaten. Dit is zeer waar, doch het volgende is niet minder waar; te zeggen, dat de Pausen eene grootere regtsmagt verkregen hebben ten gevolge van dokumenten, zoo onecht als de Dekretalen van Pseudo-Isidorus, is eene beleediging, een hoon voor den Apostolischen Stoel.

„Het *oude* kerkregt", aldus schrijft de Marca, „be-„krachtigd door de instemming der gansche Kerk, is „vervangen door het *nieuwe* kerkregt, dat omstreeks het „jaar 836 ingevoerd en in de Westersche Kerk langza-„merhand van kracht geworden is, door de pogingen „van Nikolaas I en andere Roomsche Pausen." Nikolaas, zegt hij verder, „was een heftig verdediger der valsche „Dekretalen, alleen opdat hij daardoor zooveel te gemak-„kelijker de bisschoppen *onmiddellijk* aan den Room-„schen Stoel zou kunnen onderwerpen; want aan die „Dekretalen ontleende hij den nieuwen regel, die door „hem vastgesteld, doch in de oude kanons niet gevonden „werd"; welke nieuwe regel vervat zou zijn in 's Pausen brief aan de bisschoppen van Frankrijk „over de zaak „van Rothadus" [1]). Hetzelfde leest men bij Natalis Alexander, die het bovenstaande van de Marca overneemt en er tevens de volgende woorden van dien schrijver aan toevoegt: „Het voorname verschil tusschen het *oude* „en het *nieuwe* kerkregt bestaat in deze twee punten; „*vooreerst*, dat geen provinciaal concilie, zonder den Stoel „van Rome geraadpleegd te hebben, een beslissend von-„nis tegen bisschoppen kan vellen in krimineele zaken; „*ten tweede*, dat zonder magtiging van dien Stoel geene „synode mag bijeenkomen" [2]). Hoezeer beide Gallikanen hier met Neander, Gieseler en andere Protestanten overeenstemmen, behoeven wij, na deze aanhalingen, niet meer te toonen; maar tevens blijkt, dat wij, om

1) *De concordia sacerd. et imp.* T. I, lib. III, cap. 5, n. 1, et cap. 6, n. 1.

2) In *Appendice* ad dissertationem 21 *in historiam ecclesiast. saeculi* I, n. 5; et ibidem *Scholion* I.

geleidelijk voort te gaan, *eerst* over de afzetting van bisschoppen en *daarna* over het bijeenroepen van conciliën moeten spreken.

De nieuwe aan de valsche Dekretalen ontleende regtsbepaling: *geen bisschop kan buiten voorkennis van den Paus worden afgezet*, zou door Paus Nikolaas zijn ingevoerd in zijnen strijd met Hincmar over de zaak van den bisschop Rothadus. Reeds vroeger hebben wij gewezen op de buitengemeen verrassende omstandigheid, dat de Paus bij dien strijd geen enkele valsche Dekretaal *met name* heeft aangevoerd, en dat het bovendien alles behalve bewezen is, of hij zich op die onechte dokumenten *in het algemeen* beroepen, ja zelfs, of hij ze wel gekend en ooit onder de oogen gehad heeft. Op eene niet minder verrassende omstandigheid moeten wij thans wijzen. Geen enkele daad, door den Paus bij de behandeling dezer zaak verrigt, noch zijne vordering om de veroordeeling van Rothadus aan de beslissing van den H. Stoel te onderwerpen, noch zijne uitspraak, waarbij die bisschop op den zetel van Soissons hersteld werd, behelsde eenige nieuwigheid; maar al wat hij deed, was in volkomene overeenstemming met de bestaande regels en gebruiken. Dit moet bewezen worden, zal welligt menig lezer denken. Eigenlijk niet, kunnen wij antwoorden (hoewel wij het bewijs zullen leveren); want wat wij hier beweren, is geheel en al zeker, en — dit is vooral verrassend — door onze Gallikaansche tegenpartij zelve, met name door Natalis Alexander, opzettelijk bewezen.

Rothadus had zich verzet tegen „het onregtmatig von-„nis en de onloochenbare tirannie" van Hincmar, was daarom door toedoen van dezen buiten de bisschoppelijke

gemeenschap gesloten, en zoude reeds in de synode van Pistres, waarop hij niettegenstaande die uitsluiting verscheen, zijn afgezet, zoo hij zulks niet voorkomen had, door op den Paus te appelleren. Zijn beroep op den Paus werd door de synode, bestaande uit de bisschoppen van vier kerkprovinciën, geëerbiedigd. Terwijl hij zich voor de reis naar Rome gereed maakte, wist Hincmar door slinksche middelen een schrijven van dien bisschop magtig te worden, en door de valsche voorstelling, dat Rothadus van zijn beroep op den Paus had afgezien, de bisschoppen te bewegen, om het vonnis van afzetting over hem uit te spreken. Dit geschiedde niettegenstaande Rothadus bij zijn appèl volhardde, en men verstoutte zich zelfs hem een opvolger op zijn bisschoppelijken zetel te geven. Hiertegen verzette zich de Paus, vorderde, dat de zaak van Rothadus aan zijn oordeel onderworpen zou worden, en verkreeg eindelijk, na vele pogingen en met groote moeite, dat aan zijne vordering voldaan werd. Deed hij zulks met regt?

Alle twijfel desaangaande verdwijnt reeds, als men de volgende woorden van Natalis Alexander leest: „Einde„lijk overwon de standvastigheid van Paus Nikolaas de „halsstarrigheid van Hincmar" [1]); want had de Paus ongelijk gehad, wij zouden dien Gallikaan hebben hooren gewagen van de halsstarrigheid des Pausen, en van Hincmar's bezwekene standvastigheid. Eene gedeeltelijke erkenning van 's Pausen regt ligt opgesloten in de handelwijze der Fransche bisschoppen; toen de Paus hun de miskenning zijner regten onder het oog had gebragt en

1) *In hist. eccl. saeculi IX et X*, dissert. 6.

gevorderd, dat gevolg zou worden gegeven aan het appèl van Rothadus, vaardigden zij een hunner, den bisschop Odo van Beauvais, naar Rome af, om aan den Paus verslag te doen van het door hen gevelde vonnis en zijne bekrachtiging te vragen [1]); dit toch duidt de noodzakelijkheid dier bekrachtiging aan, en hoezeer zij zich vergrepen hadden, door reeds een opvolger van Rothadus aan te stellen, alvorens de Paus hunne uitspraak bevestigd had. Duidelijker nog bevestigt Hincmar het regt van den Paus, wanneer hij — behoudens ééne uitzondering, die wij aanstonds zullen mededeelen — den volgenden algemeenen regel aangeeft: „wanneer een bis„schop, door zijne medebisschoppen in eene provinciale „synode afgezet, zich beroepen heeft op — en zijne toe„vlugt genomen tot den Paus, dan moeten de bisschop„pen, die zijne zaak onderzocht hebben, na het gevelde „vonnis aan den Paus schrijven," volgens wiens goedvinden „alsdan, overeenkomstig den zevenden kanon van het con„cilie van Sardika, een nieuw onderzoek zal worden inge„steld" [2]). Hoewel Hincmar in deze aanhaling de woorden van den derden en van den zevenden kanon doореenmengt, blijkt het, inderdaad, zonneklaar uit beide kanons, dat een vonnis van afzetting, van hetwelk de afgezette bisschop geappelleerd heeft op den Paus, geene eindbeslissing zijn kan, zoolang het niet door den Paus is bekrachtigd. Bovendien behoort de *vierde* kanon van datzelfde concilie hier niet vergeten te worden, die uitdrukkelijk de eindbeslissing in dergelijke zaken aan den

---

1) Nicolai Papae I *epist.* 32; Labbe, T. VIII, pag. 414.

2) Hincmari *epist.* II, *ad Nicolaum Papam*; ed. Migne, pag. 25.

Paus geeft, en verbiedt, vóór die beslissing een anderen bisschop in de plaats van den afgezette te benoemen [1]). Toch had Hincmar met de zijnen, zonder het eindvonnis van den Paus te vragen of af te wachten, een anderen bisschop in de plaats van Rothadus aangesteld! Het onregt, door hem gepleegd, blijkt hier ten duidelijkste, zoowel als het aloude regt van den Paus; het concilie van Sardika toch was gehouden in het jaar 347, en zoo vermaard in de Kerk, dat het beschouwd werd, als ware het één met het concilie van Nicea; waarom dan ook in de oudste tijden de kanons van Sardika dikwerf werden aangevoerd als kanons van Nicea.

Zooals ligt te begrijpen is, voerde ook de Paus die kanons van Sardika aan in den brief, dien hij aan de Fransche bisschoppen zond. Maar tevens blijkt uit dien brief, welke nietige middelen zij gebruikten, om de zaak aan het onderzoek van den Paus te onttrekken en zich zelven eenigermate te verschoonen. Zij wilden, dat Nikolaas zonder nader onderzoek hunne uitspraak zou bekrachtigen, daar hij genoeg had aan de mondelinge inlichtingen van hunnen gezant Odo en het schriftelijk verslag, hetwelk zij Odo hadden medegegeven; dat hij het appèl van Rothadus als een ijdel voorwendsel zou beschouwen en als een middel, door dien bisschop slechts aangewend, om de uitvoering van zijn vonnis te vertragen; dat hij dat appèl niet zou aannemen, wijl de kanons van Sardika het appelleren alleen veroorloofden aan een bisschop, die een goede zaak voorstond, in welk geval Rothadus niet verkeerde; en, voegden zij er eindelijk bij,

1) Labbe, T. II, pag. 645.

het stond Rothadus niet vrij te appelleren, daar het hem door de wetten van het rijk verboden was. Op het eerste antwoordde de Paus: hoe kan ik billijk beslissen, als ik Rothadus niet gehoord heb, en alleen zijne tegenpartij? Op het tweede en derde: of Rothadus slechts zijne afzetting tracht te vertragen en of zijne zaak eene goede zaak is, moet blijken bij het onderzoek: de kanon toch van Sardika zegt niet, dat diegene kan appelleren, die eene goede zaak verdedigt, maar *die meent* eene goede zaak te verdedigen *(non solum eum qui causam habet, sed et illum qui se bonam causam habere* SALTEM PUTAVERIT). Op het laatste eindelijk: niet bij alle kerkelijke zaken mag men zich aan de burgerlijke wetten houden, en zeker niet, wanneer deze laatsten met de kerkelijke wetten en kanons in strijd zijn [1]). De nietswaardige uitvlugten der bisschoppen toonen op nieuw, met hoeveel regt Nikolaas het appèl van Rothadus handhaafde.

Eene uitzondering, zeiden wij boven, werd door Hincmar gemaakt. Een veroordeelde bisschop had het regt zich op den Paus te beroepen, volgens den zevenden kanon van Sardika: behalve, aldus voegde hij er bij, wanneer die bisschop zich aan de uitspraak van *scheidsregters* onderworpen had: „*si a provinciali episcopo ad electorum „judicium non fuerit provocatum*" [2]); en daar, volgens Hincmar's bewering, Rothadus zulks gedaan had, zoude dit reden geven om aan 's Pausen regt in het onderhavige geval te twijfelen. Maar de bewering van Hincmar was

1) *Epist.* 32, *ad episcopos synodi Sylvanectensis* [lees: *Suessionensis*; vgl. Nat. Alexander, l. c.]; Labbe, T. VIII, pag. 413—419.

2) *Epist.* II, l. c. pag. 29.

eene grove onwaarheid. Rothadus had zijne toevlugt niet genomen tot eene scheidsregterlijke uitspraak; dit blijkt genoeg uit het onverdachte getuigenis van Natalis Alexander: „Weinige dagen te voren", zegt deze, „had „Hincmar voorgewend (*finxerat*), dat Rothadus van zijn „appèl afgezien en schriftelijk verzocht had, om zijne „zaak aan de beslissing van scheidsregters te onderwer„pen. De faam had dezen leugen reeds verbreid: MEN„DACIUM *fama jam vulgaverat*" [1]).

Met volle regt derhalve, en overeenkomstig de oude en als verpligtend erkende kanons van Sardika, bragt Nikolaas de zaak van Rothadus voor zijnen regterstoel. Hoe werd zij door hem behandeld? Hij had Rothadus opgeroepen, maar ook de Fransche bisschoppen, hetzij in persoon, hetzij door gezanten. Maar de laatsten kwamen niet en berigtten bovendien, dat zij geene beschuldiging tegen Rothadus zouden inbrengen, zelfs al kwamen zij te Rome [2]); reeds te voren had Odo van Beauvais, toen hij te Rome persoonlijk door den Paus daarover ondervraagd was, zich insgelijks van elke beschuldiging tegen Rothadus onthouden [3]); de onregtmatige handelwijze van Hincmar en de zijnen, die, tegen de uitdrukkelijke bepaling der kanons in, Rothadus, ondanks zijn appèl, definitief hadden afgezet en een ander in zijne plaats gesteld, pleitte tegen hen en gaf grond, om ook de regtvaardigheid van hunne oordeelvelling te wantrouwen; de Paus had brieven ontvangen van zeer vele naburige bisschoppen, waarin de onschuld van Rothadus werd aangetoond [4]); blijkbaar was het gevelde vonnis toe te

1) Nat. Alex., l. c. 2) Labbe, T. VIII, pag. 796. 3) Ibid. pag. 414. 4) Ibid.

schrijven aan de vijandige gezindheid èn van Hincmar èn van Karel den Kale, zoodat de Paus plegtig verklaren kon: „sedert geruimen tijd hadden Hincmar met „zijne aanhangers en een zeer voornaam wereldlijk per„soon Rothadus zonder ophouden gadegeslagen, ten einde „hem in hunne strikken te vangen" [1]); reeds acht maanden vertoefde Rothadus te Rome, nog altijd gebukt onder zijne veroordeeling en uit dien hoofde verstoken van het bisschoppelijk gewaad [2]); kon de Paus zijne beslissing, zonder onbillijk te worden, nog langer uitstellen? en kon die beslissing anders dan gunstig voor Rothadus zijn? Waarlijk, men zou bijna geneigd zijn hem te beschuldigen van eene kleingeestige overdrijving en te ver gedrevene bezorgdheid, om toch niets onregtmatigs te doen, wanneer wij hem, in zulke omstandigheden, *vóór* zijne uitspraak eerst eene mondelinge — en, hiermede niet tevreden, later nog eene schriftelijke verklaring van Rothadus zien vorderen, waarbij deze betuigt bereid te zijn, zich ten allen tijde tegenover zijne beschuldigers te komen verantwoorden, en dan nog bovendien lezen, aan het slot van den brief, dien Nikolaas *na* zijne uitspraak aan de Fransche bisschoppen schreef: „Opdat wij echter „niet zouden schijnen regt te oefenen naar onze bloote „willekeur en alzoo tegen de kanonieke wetten te han„delen, stellen wij vast en bepalen, dat voornoemde eer„waardige bisschop Rothadus bereid moet zijn, om zich

---

1) *Sermo Nicolai Papae;* Labbe, ibid. pag. 789. Karel de Kale liet zelfs door zijne gemalin aan den Paus verzoeken, om toch Rothadus aan zijn lot over te laten, in welk geval de privilegiën van den H. Stoel zouden vergroot worden; met waardigheid verwerpt de Paus dat aanbod, in zijn brief aan die vorstin, l. c. pag. 422. 2) Anastasius, ibid., pag. 784.

„tegenover ieder, die zulks regtmatig vordert, voor den „Apostolischen Stoel te komen verantwoorden: want met „Gods hulp willen wij niemand, tegen de regtvaardig- „heid in, begunstigen" [1]).

Om ons nog meer te overtuigen, welk gezag in dergelijke zaken aan den Paus destijds werd toegekend, vestigen wij de aandacht op Hincmar. Deze schreef, toen het eindelijk aan Rothadus vergund werd naar Rome te gaan, een brief aan den Paus, waarin hij met de meest mogelijke sluwheid te werk gaat, de regtvaardigheid van het door hem gevelde vonnis tracht te bewijzen, allerlei verkeerdheden aan Rothadus ten laste legt, op de nadeelige gevolgen wijst, welke eene vrijspraak van dien bisschop zou veroorzaken, ten einde door dat alles den Paus van zoodanige vrijspraak terug te houden. Maar te midden daarvan erkent hij het pauselijk oppergezag in deze aangelegenheid, en in de treffendste bewoordingen. Men oordeele. „Hoewel alle bewoners dezer ge- „westen weten, hoezeer Rothadus de heilige kanons ver- „waarloosd en veracht heeft.... toch zouden wij ons „over zijne herstelling op den bisschopszetel volstrekt „niet behoeven te schamen, indien zij geschied zou zijn „door uwe opperpriesterlijke heiligheid; want allen weten „wij, ouden en jongeren, dat onze Kerken onderworpen „zijn aan de Kerk van Rome en dat wij bisschoppen „om het primaat van den H. Petrus aan den Roomschen „Opperpriester onderworpen zijn". — „Indien het u be- „haagt, hem te herstellen, ik zal het met kalmte aan- „nemen, zooals het betaamt het regtmatig oordeel aan te

1 Ibid. pag. 804.

„nemen van den Opperpriester van den eersten Stoel, „de moeder en de leermeesteres van alle Kerken, en van „den vader en leermeester aller bisschoppen". — „*Gij* „zult beslissen, hoe in deze zaak behoort gehandeld te „worden, en *wij* moeten in uwe beslissing den wil van „God zien; want onregtmatig kunnen de goddelijke be„slissingen niet zijn, welke van de vastheid van de „steenrots der apostolische belijdenis (waartegen de poor„ten der hel niet zullen vermogen) zullen voortkomen en „door de regtvaardigheid ingegeven zijn."

Aldus schreef Hincmar, toen hij nog hoopte den Paus terug te houden van de vrijspraak van Rothadus; wat schreef hij, toen zijne hoop verijdeld en die vrijspraak geschied was? Gelegenheid om zijne gedachte te openbaren werd hem gegeven door zijn neef en naamgenoot, den bisschop van Laon; deze namelijk had zijnen oom de onaangename opmerking gemaakt: „reeds twee uwer „vonnissen zijn door den Apostolischen Stoel vernie„tigd" [1]); het eerste dier vonnissen betrof Rothadus.

De oude Hincmar begint zijn antwoord met eene onbeschaamde onwaarheid: „De Apostolische Stoel heeft „ons vonnis niet vernietigd [2]); maar, gelijk hij na zeer „wijs beraad geoordeeld heeft te moeten doen, aan Ro-

---

1) „Dementia tua per ora multorum volitat, dicentium te quasi mente „captum disseminare, quoniam... mihi non respondebis, pro eo quod jam „duo mea judicia a Sede Apostolica sint cassata"; *Opusc. LV capit.* cap. 5, l. c. pag. 303—309.

2) Om die onwaarheid te kennen, lette men op de woorden van den Paus (in zijn brief aan de bisschoppen, bij Labbe T. VIII, pag. 802): „Nos, quod, temeritate magistra *perperam a vobis* commissum est, et „quod inconsultis nobis in Rothado praepropere perpetrastis, Dei auctori„tate *penitus evacuantes et in irritum ducentes*, praefatum Rothadum" etc.

„thadus op diens ootmoedig verzoek, eene welwillende „vertroosting geschonken", met andere woorden, geen vrijspraak, maar vergiffenis. Maar nu vervolgt hij: „Wij „hebben eenparig, *zooals het behoort en de regels voor-* „*schrijven*, de beslissing van het hooger gezag des Apos- „tolischen Stoels eerbiedig en nederig, zonder eenigen „tegenstand of verzet aangenomen: zooals én het Con- „cilie heeft bepaald én de oude gewoonte vereischt". En hierna gaat hij uitvoerig het regt bewijzen, hetwelk Nikolaas had, om Rothadus op zijnen zetel te herstellen, door eerst eene menigte van pauselijke voorschriften en de kanons van Sardika, en daarna talrijke voorbeelden uit de geschiedenis aan te halen, van den H. Athanasius en vele andere bisschoppen, die even als Rothadus afgezet, appelleerden op den H. Stoel en door de Pausen in hunne waardigheid hersteld werden. Kan men grooter bewijs verlangen voor de regtmatigheid der handelingen van Paus Nikolaas? [1])

Slechts één schrijver, voor zoo ver ons bekend is, heeft die regtvaardigheid geloochend. De auteur der *Annalen van St. Bertin*, allervijandigst aan Rothadus, zegt het volgende: „Arsenius [pauselijk gezant], heeft „Rothadus, die op kanonieke wijze door de bisschoppen „van vijf provinciën afgezet, doch door Paus Nikolaas

1) Het vervult ons met afkeer en walging, wanneer wij aan het slot Hincmar, die alles had aangewend, om Rothadus van zijn zetel te stooten, zijne blijdschap hooren uitspreken over de herstelling van Rothadus, en hooren zeggen: „wie zou niet van ganscher harte verheugd zijn, niet „alleen over een gewoon Christen, maar over een ambtgenoot in het „heilig Ministerie, op wien 's Heeren woorden betrekking hebben: *ook „gij, zoon, moet u verheugen, want uw broeder die dood was, herleefde „en die verloren was, is teruggevonden*".

„niet volgens de regels, maar eigenmagtig hersteld was „*(non regulariter, sed potentialiter restitutum)*, met „zich gevoerd en aan Karel den Kale voorgesteld" [1]). Juist aan deze woorden hebben wij het overtuigend bewijs te danken, dat er tusschen ons en onze Gallikaansche tegenpartij geen verschil bestaat over de regtmatigheid van 's Pausen uitspraak: want Natalis Alexander heeft protest tegen die woorden aangeteekend en den Paus daartegen uitdrukkelijk verdedigd. „Het is gemakkelijk," schrijft hij, „den schrijver der *Annalen* van leugentaal te over-„tuigen. Want is hij niet op kanonieke wijze hersteld, „die hersteld is door den oppersten regter over alle Chris-„tenen niet alleen, maar ook over de bisschoppen zelven? „die geappelleerd had? wiens zaak bekend was en wiens „tegenstanders waren opgeroepen? wiens vijanden geene „beschuldiging tegen hem inbragten, en zelfs schriftelijk „verklaarden, geene beschuldiging tegen hem te willen „inbrengen? en die bovendien betuigde bereid te zijn, „om zich ten allen tijde te verantwoorden" [2]).

Het is derhalve eene uitgemaakte zaak, waaromtrent tusschen ons en de Gallikanen geen verschil bestaat, dat Paus Nikolaas bij zijne uitspraak in het proces van Rothadus geen *nieuw* regt heeft toegepast, maar gehandeld volgens de kanons en de aloude bestaande gebruiken. Indien iemand bij dat proces een *nieuw* regt trachtte in te voeren, dan was het Hincmar van Rheims, dien het nogtans aan Neander belieft „den voornamen verdediger „van het *oude* kerkregt" te noemen, Hincmar, die tegen de kanons zich met de aangelegenheden van een ander

1) *Hincmari opera;* ed. Migne, T. I, pag. 1222. 2) L. c.

bisdom op onwettige wijze inliet en een door zijnen bisschop afgezetten priester weder aanstelde, over den wettig aangestelden het banvonnis uitsprak, die tegen de kanons het definitief vonnis tot afzetting van Rothadus velde, tegen de kanons hem eenen opvolger gaf en door beide deze laatste handelingen de door de kanons erkende privilegiën van den H. Stoel had geschonden.

Maar wat is er dan toch van die met zooveel ophef uitgebragte beschuldiging? „Paus Nikolaas heeft bij het „proces van Rothadus, steunende op de valsche Dekre„talen, een *nieuw* regt ingevoerd en alzoo eene onge„hoorde uitbreiding aan de pauselijke regtsmagt gege„ven"? Wij zullen het dadelijk zeggen. Bij dat proces heeft hij eene stelling verkondigd, welke voor zijn vonnis volstrekt niet gevorderd, maar door hem gebezigd werd, alleen om des te helderder de schuldigheid van Hincmar en diens handlangers te doen uitkomen. Zij hadden misdaan — hieraan valt niet te twijfelen — door Rothadus af te zetten en hem eenen opvolger te geven, ondanks zijn appèl; om dit goed te laten gevoelen, zegt de Paus: „gij hadt zulks niet eens mogen doen, *zelfs al had hij „niet geappelleerd: etiamsi non appellasset*". Ziedaar, zegt men, de stelling van het NIEUWE REGT!

Nemen wij het voor een oogenblik aan. Wij zagen echter hierboven de uitgestrekte magt, welke de Pausen vóór Nikolaas I uitoefenden, wanneer er spraak was van de afzetting eens bisschops: zoo die bisschop op den Paus appelleerde, kon zijne afzetting, zonder den Paus, niet geschieden; en nu dunkt ons, dat zoodanige afzetting uit dien hoofde alleen, nagenoeg nooit zonder den Paus, kon plaats grijpen. Was immers een bisschop onschul-

dig, dan *moest* hij, hiertoe door zijne waardigheid verpligt, appelleren; was hij integendeel misdadig, dan kunnen wij het ons moeijelijk voorstellen, hoe iemand, wiens gedrag tot zulk onteerend vonnis aanleiding gaf, het appèl op den Paus niet zou gebezigd hebben als middel, om zoo mogelijk op zijnen zetel te blijven, of althans zijne afzetting te vertragen. Doch waar blijft dan die ongehoorde magtsuitbreiding, die Nikolaas aan het Pausdom bezorgd heeft door te zeggen: geen bisschop mag zonder den Paus worden afgezet, zelfs al zoude hij niet appelleren? En is op al dit misbaar, dat de bestrijders van den H. Stoel bij deze aangelegenheid maken, op al dat geroep over den invloed der valsche Dekretalen, de pauselijke heerschzucht, het invoeren van een nieuw regt, enz., als men de zaak met eenige aandacht beschouwt, het bekende *parturiunt montes* niet zeer toepasselijk? — Dit te laten gevoelen, was ééne der redenen, waarom wij over het regt van Paus Nikolaas, om Rothadus op zijnen zetel te herstellen, eenigzins hebben uitgeweid.

Blijkt uit het aangevoerde, hoe onbeduidend de beschuldiging tegen den Paus is, wij moeten evenwel verder gaan: er mag niets van overblijven. Steunende, niet op valsche Dekretalen, maar op zijn volle regt heeft Nikolaas gezegd: „gij zoudt de privilegiën van den H. Stoel „geschonden hebben, zelfs al had Rothadus niet geap„pelleerd."

Niet zonder reden wijzen wij terstond op zijne twee eerste brieven, waarin die stelling wordt gevonden. In den eenen schrijft hij aan Hincmar: „Gij hadt voorzeker „door een schrijven de nagedachtenis van den H. Petrus

„moeten huldigen en zijne uitspraak, zelfs al had Rotha-
„dus nooit geappelleerd, moeten afwachten" [1]). En in den anderen aan de bisschoppen, die Rothadus hadden afgezet: „Al had hij nooit zich er tegen verzet, en nooit „melding van den Apostolischen Stoel gemaakt [geappelleerd], toch hadt gij, volgens de bepaling derzelfde „H. Synode, de gedachtenis van den H. Petrus moeten „huldigen en aan Hem moeten schrijven, opdat het ge-„regtelijk onderzoek, zoo Hij zulks verkoos, zou her-„nieuwd worden, en Hij regters zou benoemen. De „woorden van dat H. Concilie hebben wij boven „reeds medegedeeld" [2]). Vooreerst schreef Nikolaas die beide brieven, toen Rothadus nog in Frankrijk was; gelijk wij reeds hebben opgemerkt, kende hij, volgens Gfrörer, Wasserschleben en anderen (wier gevoelen door Hinschius „niet onwaarschijnlijk" wordt geacht, en inderdaad op goede gronden steunt) op dat tijdstip de valsche Dekretalen nog niet; en is dit zoo, dan heeft hij die stelling, al heeft hij ze later met meer uitvoerigheid verdedigd, niet ontleend aan de valsche Dekretalen. Maar ten andere zien wij hier, waaraan hij die stelling ontleende, namelijk aan den derden kanon van Sardika; want deze kanon is „de bepaling der H. Synode", waarop hij zich beroept en die hij even te voren had medegedeeld. Deze kanon luidt aldus: „Indien een bisschop in „eenige zaak geoordeeld is, en hij meent eene goede „zaak te hebben, zoodat er [naar zijne meening] een „nieuw concilie behoort gehouden te worden; laat ons „dan, zoo het u behaagt, de gedachtenis van den Apos-

1) Labbe, T. VIII, pag. 407. 2) Ibid. pag. 416.

„tel Petrus huldigen, dat namelijk zij, die de zaak onder-
„zocht hebben, aan Julius, den bisschop van Rome,
„moeten schrijven; opdat, zoo deze beslist, dat er een
„nieuw onderzoek geschieden moet, zulks geschiede,
„en hij [Julius] regters benoeme; doch zoo naar zijn
„oordeel de zaak van dusdanigen aard is, dat zij niet
„op nieuw behoeft behandeld te worden, alsdan door
„zijne beslissing de zaak uitgemaakt wezen zal. Behaagt
„dit aan allen? De synode antwoordde: het behaagt [1]).

Er is hier, gelijk men ziet, geen spraak van een *appellerenden* bisschop, maar van een bisschop, die *meent* geldige redenen te hebben, om een nieuw onderzoek te vorderen; en niet aan dien bisschop, maar aan *zijne regters* wordt de verpligting opgelegd, hun vonnis aan het oordeel van den Paus te onderwerpen. Waarlijk Nikolaas behoefde geene valsche Dekretalen; hij behoefde ze zelfs niet te kennen, noch door haar voorgelicht te worden, om uit dezen kanon te kunnen besluiten, dat de privilegiën van den H. Stoel geschonden waren ook dan, wanneer Rothadus niet geappelleerd had.

---

1) „Osius episcopus dixit: Illud quoque necessario adjiciendum est, ut „episcopi de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, „non transeant: nisi forte a fratribus suis invitati; ne videamur januam „claudere caritatis. Quod si in aliqua provincia aliquis episcopus contra „fratrem suum episcopum litem habuerit, ne unus e duobus ex alia „provincia advocat episcopum cognitorem. Quod si aliquis episcoporum „judicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut „iterum concilium renovetur: si vobis placet Sancti Petri Apostoli me-„moriam honoremus, ut scribatur ab his, qui causam examinarunt, Julio „Romano episcopo: et si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, „et det judices. Si autem probaverit talem causam esse, ut non refricen-„tur ea quae acta sunt; quae decreverit, confirmata erunt. Si hoc omnibus „placet? Synodus respondit: Placet". Labbe, T. II, pag. 645.

In zijne latere brieven, geschreven na de aankomst van Rothadus te Rome, spreekt de Paus met meer uitvoerigheid over dit punt; hij bewijst echter ook dáár gezegde stelling door geene enkele valsche Dekretaal, maar beroept zich, behalve op den kanon van Sardika, op de echte brieven der Pausen Julius I, Innocentius I, Leo I en anderen; en grondt bovendien die stelling voornamelijk hierop: dat de *gewigtige aangelegenheden (majora negotia, causae majores)* aan de beslissing van den H. Stoel onderworpen moeten worden, en dat *het afzetten van eenen bisschop* ongetwijfeld tot die gewigtige aangelegenheden behoort. Zijne argumentatie hierover kunnen wij in het kort aldus zamenvatten:

De hierarchie der Kerk is zóó ingerigt, dat, volgens de woorden van Paus Leo, „de zorg voor de gansche „Kerk ten laatste bij den Stoel *van Petrus alleen* berust „*(ad unam Petri sedem confluëret)*"; het concilie van Sardika heeft er dan ook op aangedrongen, dat uit de verschillende provinciën verslag zou worden gedaan „aan „het hoofd, dat is, aan den zetel van den Apostel Pe„trus"; maar hoe kan het een, zoowel als het andere feitelijke waarheid zijn, als gij zonder den H. Stoel zelfs bisschoppen afzet? Behooren zij niet tot de Kerk? Zijn zij niet hare voornaamste ledematen? Moest gij, om met Paus Leo te spreken, bij gewigtige aangelegenheden en moeijelijke zaken onze beslissing niet afwachten? En zoo gij meent, dat de veroordeeling van bisschoppen daartoe niet behoort, wat behoort er dan toe? Zoudt gij de belangen der lagere geestelijkheid aan ons willen toevertrouwen, om die der bisschoppen aan u zelven voor te behouden? hoewel, volgens de woorden van In-

nocentius, eerstgenoemde soms ook door ons beslist moeten worden. Of rekent gij alleen de belangen der metropolitanen onder de gewigtige aangelegenheden? maar al hebben dezen een hoogeren rang, toch hebben zij en de bisschoppen, zooals Leo zegt, hetzelfde [bisschoppelijk] karakter. Of zoudt gij aan ons, die bijna dagelijks, soms zonder, soms op uw verzoek, over de zaken van leeken beslissen, het oordeel opdragen over de leeken, dat is over de mindere ledematen der Kerk, om de zaken der bisschoppen, dat is, der voornamere ledematen, aan uw eigen oordeel te onderwerpen?

Men heeft beweerd, dat deze gansche argumentatie op de valsche Dekretalen berust. Ons kort verslag doet integendeel zien, hoe zij berust op de inrigting zelve der Kerk, gelijk deze reeds in de vijfde eeuw door Paus Leo, in de vierde door het concilie van Sardika beschreven en erkend werd. Het zal later nog duidelijker blijken, wanneer wij de getuigenissen zullen aanvoeren, die de vroegere eeuwen ons omtrent het pauselijk gezag geven. Voor het oogenblik willen wij de argumentatie van den Paus staven, door te wijzen op de woorden zijner tegenpartij, namelijk van de Fransche bisschoppen en van Hincmar.

De bisschoppen hadden Rothadus veroordeeld, geheel buiten den Paus om, en zelfs zonder hem eenig berigt te doen toekomen. Maar hierover onderhouden door Nikolaas, vaardigden zij toch eindelijk Odo van Beauvais naar Rome af met een schriftelijk verslag van het gebeurde en het verzoek aan den Paus, om hunne uitspraak te bekrachtigen. Het verslag zelf bezitten wij niet meer, maar toch heeft de Paus bij den aanhef van zijn ant-

woord er ons eene zinsnede uit bewaard. Hij zegt, namelijk, God grooten dank te hebben gebragt bij het ontvangen van hun schrijven, hetwelk getuigt voor hunne groote liefde en eerbied jegens den H. Stoel, „ en omdat „ gij volgens de bepaling der Vaderen, om uwe eigen „ woorden te gebruiken *(ut eadem ipsa verba ponamus)*, „ erkent *verpligt te zijn*, u tot het toppunt van het „ episkopaat, tot den Stoel van den grooten Petrus te „ wenden, niet alleen in twijfelachtige gevallen, of waar- „ over moeijelijkheid gemaakt kan worden, maar ook be- „ trekkelijk de andere en gewigtige aangelegenheden der „ Kerken: *de caeteris atque* MAJORIBUS *negotiis Ecclesia- „ rum exequendis* " [1]). Als men nu in het oog houdt, dat zij om deze reden de bekrachtiging van hun vonnis aan den Paus verzochten, van hun vonnis, hetwelk zij volstrekt niet onder de twijfelachtige gevallen — want zij wilden eene bekrachtiging zonder eenig nader onderzoek — en bij gevolg onder de gewigtige aangelegenheden rekenden, dan zien wij, hoe zij zelven, eer de Paus het hun nog gezegd had, de afzetting van een bisschop als eene zaak beschouwden, welke zonder tusschenkomst van den Paus niet geschieden kon; ook dan niet, wanneer die bisschop niet had geappelleerd: want zij beweerden in hun schrijven, dat Rothadus van zijn beroep op den Paus had afgezien.

Niet minder duidelijk spreekt Hincmar in zijn brief aan den Paus. Hij verklaart hem, hoe zij in Frankrijk gewoon zijn te handelen. Twijfelachtige gevallen, zegt hij, onderwerpen wij aan het oordeel van den Paus;

---

1) Labbe, T. VIII, pag. 413.

insgelijks wanneer een bisschop afgezet is, maar geappelleerd heeft; betreft de zaak een metropolitaan, dan vragen wij de beslissing van den Paus, alvorens zelf iets te beslissen; daarop vervolgt hij: „ En wij metropolitanen..... „ beslissen in onze provinciale synoden de zaken der lee- „ ken (*controversias carnalium*), en zorgen, de zaken „ van gewigtigen aard en van *voorname* personen (*de* „ *majoribus ac* MAJORUM *causis*), na onze uitspraak, aan „ het onderzoek van den Paus te onderwerpen " [1]). Blijkbaar volgt uit zijne tegenstelling tusschen *carnalium* (wat wij door *leeken* vertaald hebben) en *majorum*, dat hij onder laatstgenoemden althans de *bisschoppen* verstaat; want de *metropolitanen*, over wier zaken volstrekt geen uitspraak gedaan werd, zoolang de Paus niet gehoord was, kan hij daar niet bedoeld hebben.

Dit schreef hij vóór het vonnis van den Paus. Toen het eenmaal geveld was en zijn neef hem de vrijspraak van Rothadus tegenwierp, wist hij geen beter antwoord te geven, dan het bewijs voor de uitgestrektheid der pauselijke magt. Dat bewijs ontleent hij, behalve aan de kanons van Sardika, onder anderen aan de woorden van Innocentius I, Leo I en Bonifacius I, die zeggen, dat bij gewigtige aangelegenheden men zich tot den H. Stoel te wenden heeft (Innocentius); dat een allervolledigst verslag uit de provinciën moet worden opgezonden naar Rome, om daar alle besluiten te doen bekrachtigen (Leo); dat het oordeel over den bisschop Maximus door de bisschoppen zijner provincie moest worden medegedeeld aan den Apostolischen Stoel, ten einde door dezen bevestigd te

1) L. c. pag. 29.

worden (Bonifacius). Gelijk de Verlosser, aldus besluit hij, het snoer in handen heeft, waarvan de profeet Ezechiël spreekt, om den eenen aan zijne ongeregtigheid te onttrekken en den anderen er in te laten verblijven, zóó heeft ook de Apostolische Stoel dat snoer in handen, om aan den eenen barmhartigheid te bewijzen en den anderen aan zijn vonnis over te laten: „ want *op dienzelfden* „ *Stoel*, als op zijnen troon voorzittende, onderzoekt de „ Heer de daden van anderen, en regelt, als sprekende van „ zijnen Stoel, alles op bewonderenswaardige wijze " [1]). Zou zoodanige uitdrukking ook eene erkenning van 's Pausen monarchale magt insluiten?

De stelling van Paus Nikolaas behoorde derhalve niet tot een *nieuw* kerkregt, dat bij de Rothadus-kwestie zou zijn ingevoerd; tusschen den Paus en Hincmar bestond over die stelling geen verschil

Wij mogen niet nalaten, hier melding te maken van eene zeer opmerkelijke handeling, welke den 25 October van het jaar 867 en dus naauwelijks twee jaren na de herstelling van Rothadus plaats had en geene geringe bevestiging van het door ons geschrevene inhoudt.

Op dien dag namelijk werd te Troyes een concilie gehouden, hetwelk op last van den Paus een naauwkeurig verslag moest geven over eene geheel andere zaak. Zij betrof Wulfadus en eenige geestelijken van Rheims; maar,

---

1) „ Apostolica Sedes funiculum in manu tenens, divinae dispositionis „ intuitu, alterum intra mensuram electorum misericordia adsciscit, et „ alterum judicio foras relinquit;.... quoniam in eadem Sede Dominus, „ velut in throno suo praesidens, aliorum facta examinat, et cuncta mi„ rabiliter, ut videlicet de Sede sua, dispensat "; Hincmari *opusc. LV capit.* cap. 5; l. c. pag. 304—308.

al raakte zij niet onmiddellijk de afzetting van bisschoppen, toch stond zij in verband met de afzetting van Hincmar's voorganger en de benoeming van Hincmar zelven. Behalve dezen waren er nog vijf aartsbisschoppen tegenwoordig en bovendien veertien bisschoppen. Sommigen, aldus verhaalt Flodoardus, de bewonderaar van Hincmar, begonnen in strijd met de waarheid en het gezag der kanons iets tegen Hincmar te ondernemen; maar deze wist de meerderheid op zijne hand te krijgen, zoodat ten slotte het verslag aan den Paus met algemeen goedvinden (*communi consensu*) werd opgesteld en niets inhield, wat nadeelig voor Hincmar zijn kon [1]). Is het eigenlijke verslag voor onze zaak van geen belang, des te merkwaardiger is het verzoek der bisschoppen, ongevraagd en geheel uit eigene beweging aan den Paus gedaan, waarmede het verslag eindigt. Zij vragen hem, dat hij door zijn apostoliesch gezag *de vermetelheid* van alle metropolitanen en van alle met dezen instemmende bisschoppen zal beteugelen, en daarom, op het voetspoor zijner voorgangers, het onderhouden der privilegiën en dekreten bij een *hernieuwd* bevelschrift (*innovata constitutione*) zal gelasten, opdat, noch ten zijnen tijde, noch in het vervolg, eenige bisschop worde afgezet, tenzij de Paus alvorens geraadpleegd is („*ita ut nec* „*vestris*, *nec futuris temporibus*, PRAETER CONSULTUM „ROMANI PONTIFICIS, *de gradu suo quilibet episcopo-* „*rum dejiciatur*)", gelijk bij veelvuldige dekreten en tallooze privilegiën zijner voorgangers was vastgesteld [2]).

---

1) Flodoardus, *Historia Eccl. Rhemensis*, lib. III, cap. 17.

2) Labbe, T. VIII, pag. 875.

„ Zoo onderwierpen zich", schrijft de Gallikaan Fleury, „ de bisschoppen van Frankrijk en Hincmar zelf aan het „ nieuwe regt der valsche Dekretalen, hetwelk zij zoozeer „ bestreden hadden" [1]), Hij zou de waarheid gezegd hebben als hij geschreven had: „ zij onderwierpen zich aan het „ bestaande en aloude regt der echte Dekretalen, dat zij „ in de zaak van Rothadus zoozeer geschonden hadden". Die oude en echte Dekretalen kenden zij; Hincmar erkent haar gezag; de Paus had er zich op beroepen; en op het oogenblik, waarop zij bovengemeld verzoek deden, gevoelden zij, gevoelde Hincmar het groot belang dier stukken voor hunne eigene veiligheid, en de juistheid, ja het profetische van 's Pausen woorden, die hun geschreven had: „ De privilegiën van den Apostolischen Stoel zijn „ eene beschutting voor de gansche Kerk; want, wat „ heden aan Rothadus overkomen is, hoe weet gij, dat „ zulks morgen niet elk ander van u kan overkomen. De „ Apostel vermaant: *die staat, zie toe dat hij niet valle;* „ en indien zoo iets u overkwam, om profetische woorden „ te gebruiken, ik vraag het u, tot wiens hulp zoudt gij „ uwe toevlugt nemen "? [2]).

Want Hincmar verkeerde op dat oogenblik in een zeer neteligen toestand. Bij zijn optreden als aartsbisschop van Rheims in 845 had hij Wulfadus in zijne bediening geschorst; als reden gaf hij aan, dat zijn voorganger Ebbo n 840 op onregtvaardige wijze hersteld was op den zetel van Rheims, destijds de heilige wijding aan Wulfadus had toegediend, en die wijding daarom als onwettig moest beschouwd worden. Dit vonnis had hij in 853 op eene

---

1) Liv. 51, n. 5. 2) Labbe, T. VIII, pag. 417.

synode weten te handhaven. Doch op last van den Paus, tot wien Wulfadus zich gewend had, was in 866 wederom eene synode te Soissons bijeengekomen, welke over deze zaak verslag moest uitbrengen, en tevens over de afzetting en herstelling van Ebbo, die er mede zamenhing; Hincmar had zich toen genoodzaakt gezien, zoowel zijne handelwijze tegenover Wulfadus, als zijne eigene verheffing op den zetel van Rheims te regtvaardigen; Wulfadus was door de synode niet slechts onschuldig verklaard en tot de bediening toegelaten, maar zelfs tot aartsbisschop van Bourges gewijd; terwijl Hincmar's verslag over de afzetting van Ebbo, als onvolledig en bedriegelijk, den Paus niet voldeed. Een nieuw verslag moest gegeven worden; daarvoor was deze synode te Troyes vergaderd, welke door genoemden Wulfadus als aartsbisschop werd bijgewoond, en waarop, gelijk wij reeds verhaalden, „sommigen iets tegen Hincmar begonnen „ te ondernemen ".

Het gevaar, hetwelk Hincmar dreigde, kwam van de zijde van Karel den Kale. Deze vorst had de opvoeding zijns zoons toevertrouwd aan Wulfadus; naarmate Wulfadus de gunst des konings verwierf, geraakte Hincmar in ongenade; Karel, zegt Flodoardus, „vergat de trouw „ en den arbeid, waarmede Hincmar hem jaren achtereen ge„ diend had "; 't ging zoo ver, dat Hincmar, reeds drie maanden vóór de synode van Troyes, zich genoodzaakt vond, de geestelijken, welke hij als zijne gezanten met een brief voor den Paus belastte, *als pelgrims vermomd* naar Rome te laten gaan; en toen Actardus, door de synode naar Rome afgevaardigd om het verslag aan den Paus te brengen, op bevel van den vorst aan het hof

afscheid kwam nemen, „ vorderde Karel het verslag op, „ verbrak de zegels der aartsbisschoppen, las den inhoud, „ en omdat Hincmar in de synode niet, zooals hij gewild „ had, verslagen was geworden, liet hij uit zijnen naam „ een brief aan Paus Nikolaas schrijven in een aan Hinc- „ mar vijandigen zin, welken brief hij onderteekende, ver- „ zegelde en met het synodaal verslag door Actardus naar „ Rome liet brengen " [1]).

Het verslag der synode was niet zonder tegenkanting tot stand gekomen, en eerst, nadat Hincmar de meerderheid voor zich had weten te winnen, maar toen ook *met algemeen goedvinden* vastgesteld. Het merkwaardig verzoek aan den Paus, waarmede het eindigt, „ de tal- „ rijke Dekretalen zijner voorgangers op nieuw te beves- „ tigen, volgens welke zonder den Paus geen bisschop „ kon worden afgezet ", is — hieraan valt na het boven medegedeelde moeijelijk te twijfelen — van Hincmar uitgegaan en als middel gebezigd om zijn bisschoppelijken zetel tegen den, alles behalve gemakkelijken, koning te waarborgen. Ziedaar, wat er is van den strijd over het *oude* en het *nieuwe* kerkregt tusschen den Paus en Hincmar. Laatstgenoemde zou dat gewaande *oude* regt verdedigd, en volgehouden hebben, dat een bisschop *zonder den Paus* kan worden afgezet; intusschen zien wij hem het uitvaardigen van een daarmede vlakweg strijdend besluit aan den Paus verzoeken, en nog wel op grond der menigvuldige Dekretalen van vroegere Pausen, waarin insgelijks het tegendeel was voorgeschreven!

---

1) Flodoardus, l. c.; bij Labbe, pag. 808—880, vindt men de bescheiden dezer zaak.

Doch, zal men welligt zeggen, ook de synode van Troyes en Hincmar zelf hebben zich bij deze gelegenheid laten misleiden door — en in hun verslag het oog gehad op de *valsche* Dekretalen. Wij gelooven het niet. Naar onze overtuiging hebben zij wel degelijk gedoeld op dezelfde *echte* Dekretalen, welke Hincmar vier jaren later aanvoert in zijne uitspraak over het proces van den jongeren Hincmar, bisschop van Laon, en die wij later zullen mededeelen.

Eerst echter nu nog een woord over het proces van den jongen Hincmar. Dat proces, zegt Wasserschleben, „eindigde met eene volkomen zegepraal van het *oude* „kerkregt op de Pseudo-Isidorische rigting" [1]). Ter wederlegging hiervan en tevens ter opheldering der gansche kwestie over het gewaande *nieuwe* kerkregt, maken wij de volgende opmerkingen.

I. In het jaar 871 sprak de oude Hincmar, als voorzitter der synode van Douzy, het vonnis van afzetting uit over zijn neef, den bisschop van Laon. Allerzonderlingst is de wending, welke onze tegenstanders bij deze gelegenheid aan de kwestie over het gewaande nieuwe kerkregt geven. Immers de jonge Hincmar *appelleerde* op den Paus, zoo vóór als na zijne veroordeeling, en dit deed hij, zeggen ook de Gallikanen, geheel en al in overeenstemming met het *oude* kerkregt. Dat *oude* regt, zeggen zij dan ook verder, werd door Paus Nikolaas gevolgd, toen hij het vonnis van afzetting, tegen den *appellerenden* Rothadus geveld, vernietigde [2]); en het *nieuwe*

1) L. c., s. 356.

2) Natalis Alexander toont dan ook aan uit de regtspleging, welke in

regt, door hem ingevoerd, bestond alleen in zijne bewering, dat men zonder den Paus geen' bisschop konde afzetten *zelfs dan, wanneer die bisschop' niet appelleerde.* Indien derhalve in de zaak van den jongen Hincmar een volkomen zegepraal van het *oude* op het *nieuwe* regt behaald is, dan hebben wij aan een *nieuw* regt te denken, van gansch anderen aard, dan het *nieuw* regt, dat gezegd werd door Paus Nikolaas te zijn ingevoerd.

II. Wanneer men het proces van Rothadus vergelijkt met het proces van den jongen Hincmar, dan ziet men dadelijk een drievoudig verschil. Bij de veroordeeling van den eersten had men geen acht gegeven op zijn appèl; van zijne veroordeeling was zelfs aan den Paus geen kennis gegeven [1]); en men had zijn opvolger benoemd en gewijd. Het tegendeel geschiedt in het proces van Hincmar. Een en twintig bisschoppen veroordeelen hem, maar allen eindigen hunne verklaring met deze woorden: „ behoudens in alles het oordeel van den Apostolischen „ Stoel: *salvo per omnia Apostolicae Sedis judicio*" [2]); daarna doet de oude Hincmar, als voorzitter der synode, de plegtige uitspraak, en zegt: „ ik verklaar hem van „ zijne bisschoppelijke waardigheid vervallen en tot elke „ priesterlijke handeling ongeregtigd: onder voorbehoud „ in alles van het regtsprivilegie van onzen Heer en Va- „ der Adrianus, Paus van den Apostolischen Stoel, ge- „ lijk de HH. kanons van Sardika bepaald, en de Pausen

---

Frankrijk gevolgd werd, „ episcopos Apostolicam Sedem maxime coluisse, „ ac *jus appellationum* episcoporum dejectorum *ad ipsam* agnovisse."

1) Dit geschiedde eerst, toen de Paus den bisschoppen hunne verkeerde handelwijze onder het oog had gebragt.

2) Labbe, l. c. pag. 1646—1651.

„ Innocentius, Bonifacius, Leo, overeenkomstig diezelfde „ HH. kanons voorgeschreven hebben " [1]). Ten tweede wendt de synode zich tot Paus Adriaan II, zendt hem een uitvoerig verslag van al het verhandelde, vraagt hem, dat hij hen van den veroordeelden bisschop „ook door zijn „ vonnis verlosse: *nos etiam suo judicio liberet*, en „ hunne uitspraak door de zijne bekrachtigen zal: *vestra „ quoque sententia roborando*" [2]). Ten derde eindelijk benoemt de synode geen nieuwen bisschop; in zijn antwoord gebiedt Adriaan daarmede te wachten tot dat zijne eind-uitspraak gegeven is [3]); en Hedenulfus wordt eerst in 876 tot bisschop van Laon benoemd, toen Joannes VIII, Adriaans opvolger, het vonnis tegen den jongen Hincmar bekrachtigd en verlof tot deze benoeming gegeven had [4]). Doch waar blijft nu de *volledige zegepraal* van het oude op het nieuwe kerkregt?

III. Misschien zal men zeggen: de jonge Hincmar appelleerde op den Paus, reeds *vóór zijne veroordeeling* en ontzeide op dien grond aan de synode van Douzy het regt, om hem te vonnissen; 't was eene bewering insgelijks door de Pausen Nikolaas I en Adriaan II uitgesproken; niettemin velde genoemde synode haar vonnis en zegepraalde derhalve over den Paus, toen Joannes VIII ten slotte dit vonnis erkende.

Oudtijds geschiedde de aanklagt tegen een bisschop bij zijnen metropolitaan en de bisschoppen zijner kerkprovincie, die, in gewigtige zaken, bv. van afzetting, wel eene beslissing gaven, doch altijd de eindbeslissing

---

1) Ibid. pag. 1652. 2) Ibid. pag. 1656. 3) Ibid. pag. 934.
4) Labbe, T. IX, pag. 221.

van den Paus moesten vragen [1]). Op dien regel was echter eene uitzondering. Appelleerde namelijk de bisschop, nog vóór zijne veroordeeling, op den Paus, dan onthield men zich, uit eerbied voor den H. Stoel, ook van de *eerste* beslissing en onderwierp de gansche zaak aan het oordeel van den Paus.

Een duidelijk voorbeeld hiervan geeft ons de synode van Pistres. Gelijk wij reeds mededeelden, wilde men daar Rothadus afzetten, doch deze voorkwam zulks door zijn appèl op den Paus. Dit appèl werd door de synode, bestaande uit de bisschoppen van vier kerkprovinciën geëerbiedigd, zooals niet alleen Rothadus zelf [2]), maar ook de hem allervijandigste auteur der *Annales Bertiniani* verhaalt [3]). Hoewel de bisschoppen op het punt stonden, het vonnis van afzetting uit te spreken, onthielden zij zich dadelijk, toen Rothadus appelleerde, van de verdere behandeling dezer zaak, en vergunden hem naar Rome te gaan. Er kon toen nog geen spraak zijn van eenigen invloed van den Paus op de bisschoppen, want

---

1) Het concilie van Trente heeft hierin verandering gemaakt, en zoowel het onderzoek als de beslissing aan den Paus voorbehouden; Sess. XXIV, cap. 5 *De reform.*

2) „Apostolicum praesulem... appellare maturavi. Cumque mihi hoc „denegare non praesumeret [Hincmarus], *sancta synodo decernente*, aegre „tamen eundi praebebat assensum"; Labbe, T. VIII, pag. 785.

3) „Quem fraternus conventus, *ne deponeretur penitus*, sub appellatione „Sedis Apostolicae servare disposuit"; Hincmari *opera;* ed. Migne, T. I, pag. 1207. Sommigen hebben Hincmar den autheur genoemd van het derde gedeelte dier Annalen, in welk gedeelte deze woorden gevonden worden. De *Histoire Littéraire de la France* schrijft het autheurschap aan een leerling en vurigen verdediger van Hincmar toe, niet aan hem zelven. In dat derde gedeelte wordt Rothadus genoemd: *homo singularis amentiae; — novus Pharao propter sui cordis duritiam; — homo mutatus in belluam.*

aan den Paus was de gansche geschiedenis nog onbekend; geheel en al derhalve uit eigene overtuiging erkenden zij de kracht van het appèl. Hincmar, die gaarne de afzetting had uitgesproken en zich teleurgesteld zag, beweerde niet: „ aan mij als metropolitaan en de bisschoppen mijner „ provincie komt het onderzoek en de eerste beslissing in „ deze zaak toe: en eerst daarna kan Rothadus appelle- „ ren "; maar hij wist de zaak weder in zijne handen te krijgen, alleen door zijn toevlugt te nemen tot slinksche middelen en leugenachtig voor te wenden, dat Rothadus van zijn appèl had afgezien.

De synode van Douzy, of liever Hincmar, die haar geheel beheerschte, bevreesd, dat door het appèl ook zijn neef aan eene veroordeeling ontsnappen zou, kwam daarom op het *nieuwe* denkbeeld van *alleen* den regel te erkennen, alsof de uitzondering nimmer gemaakt noch gevolgd was, en beweerde nu, dat, niettegenstaande het appèl op den Paus, aan hem als metropolitaan de eerste beslissing toekwam. Hoe onregtmatig echter ook deze bewering was, een zegepraal verschafte zij niet, want zegepraal veronderstelt een voorafgeganen strijd en strijd werd er over dit punt niet gevoerd. Wel beklaagde Paus Adriaan zich over het gepleegde onregt, doch overigens duldde hij het, wijl de zaak des jongen Hincmar's toch aan zijne regtspraak onderworpen werd. „ Vooreerst antwoorden wij u ", aldus schrijft hij aan de synode van Douzy, „ dat het vonnis van afzetting, toen „ hij zich bij u op den Apostolischen Stoel beriep, niet „ geveld had moeten worden. Evenwel, daar gij hem „ hebt afgezet *behoudens het oordeel van den Apostolischen* „ *Stoel*, willen en gebieden wij krachtens ons apostoliesch

„ gezag, niet bewogen door eenigen spijt tegen wie ook,
„ zonder de schuld des eenen aan den anderen te doen
„ gevoelen, en niemands gunst zoekende, maar alleen de
„ waarheid, dat Hincmar van Laon in onze tegenwoor-
„ digheid verschijne " [1]). Zelfs stond hij eene *voorloopige* kracht toe aan het vonnis, waarbij zijn regt miskend was; want, op verzoek der synode [2]), bepaalt hij, dat vóór de eindbeslissing de afgezette bisschop als afgezet beschouwd en in zijne waardigheid niet hersteld zal worden [3]). Maar zóó had ook Paus Nikolaas gehandeld; ook deze had op dergelijke wijze geschreven aan de synode van Soissons, die het appèl van Rothadus niet geëerbiedigd en dien bisschop afgezet had [4]); ook hij had die afzetting *voorloopig* van kracht laten blijven en, zoolang hij het vonnis niet vernietigde, het doen der H. Mis en het dragen van het geestelijk gewaad aan Rothadus niet veroorloofd [5]). Niemand zal in die toegevendheid van Paus Nikolaas eene nederlaag zien; maar evenmin is zulke nederlaag in de handelwijze van Paus Adriaan te vinden.

IV. Waarin bestond dan de zegepraal, bij het proces van den jongen Hincmar over den Paus behaald? Aan het gebod van Paus Adriaan, dat het proces *te Rome* herzien zou worden, is, in weerwil van zijne herhaalde pogingen, niet voldaan; en zijn opvolger, Joannes VIII, heeft het vonnis der Fransche synode bekrachtigd, zonder dat Hincmar van Laon ooit te Rome verschenen is.

---

1) Labbe, l. c. pag. 933. 2) Ibid. p. 1656. 3) Ibid. pag. 939.
4) Ibid. pag. 417. 5) Ibid. pag. 784.

Was dit eene zegepraal, door het *regt* behaald over den Paus? Deze vraag hebben wij te beantwoorden.

Niet zonder reden appelleerde de ongelukkige bisschop van Laon [1]) in de synode van Douzy op den Paus. De voorzitter der synode, Hincmar van Rheims, zijn oom en voormalige beschermer, die hem, door het altijd rampzalig nepotisme gedreven, zelfs vóór den kanonieken leeftijd op den zetel van Laon verheven had, was thans zijn geslagen vijand [2]). Als zijn beschuldiger trad Karel de Kale in persoon op, en men vorderde van den jongen Hincmar, dat hij antwoorden zou op de aanklagt van dien vorst, met wien hij sedert geruimen tijd in onmin leefde, die een onverzoenlijken haat tegen hem had opgevat, die, niet tevreden met het vonnis van afzetting, eenigen tijd later den ongelukkigen bisschop de oogen liet uitsteken, en op dat oogenblik zelf hem als een gevangene in zijne magt hield. Gemakkelijk begrijpt men nu, waarom men de zaak niet *te Rome* wilde be-

---

1) De vraag naar zijne schuld of onschuld zoude ons lang bezig houden; daar zij evenwel niet tot ons eigenlijk onderwerp behoort, gaan wij haar voorbij.

2) Men leze slechts zijn brief aan den Paus, geschreven na het vonnis (Labbe, l. c. pag. 1663). Hij zegt daar wel, zijnen neef „te beminnen „om God (*diligo propter Deum*)", eene betuiging, die niet achterwege kon blijven, maar om hare onwaarheid verachtelijk wordt. Want, bevreesd dat de Paus het vonnis vernietigen zal, verklaart hij aan dezen in denzelfden volzin: zijn neef in zijne onbeschaamdheid niet langer te kunnen verdragen; zich met hem en zijn bisdom niet meer te zullen bemoeijen, zoolang hij leeft (*quandiu in hac mortali carne vixero*), en bijgevolg de verpligting, die op hem als metropolitaan rust ten opzigte van zijn neef, niet te zullen vervullen; liever oog, hand of voet te verliezen (*tolerabilius mihi est, etiam corporaliter, oculum, aut manum, aut pedem abscissione amittere*) dan voortaan zich met zijn neef in te laten. Welke onderdanigheid aan den Paus, en welke liefde tot zijn neef!

handeld zien. De oude Hincmar, voorziende, dat de Paus dit zou eischen en toch wetende, dat de bekrachtiging van het vonnis door den Paus volgens de kanons noodzakelijk was, liet daarom door de synode bij haar verslag aan Paus Adriaan te kennen geven, dat men van hem eene eenvoudige bekrachtiging zonder nader onderzoek verlangde, of hoogstens eene nieuwe behandeling van het proces, maar welke *in Frankrijk* zou plaats hebben; waarbij dan de eerste regters, bijgestaan door naburige bisschoppen, en, zoo de Paus het liever wilde, door zijne gezanten, de eindbeslissing geven zouden [1]). Adriaan, gelijk wij reeds zagen, antwoordde aan de synode: „Wij willen en gebieden, dat Hincmar van „Laon in onze tegenwoordigheid verschijne; met hem „kome een betrouwbare beschuldiger: en dan zal in te„genwoordigheid van ons en van de synode des Apos„tolischen Stoels zijne zaak beslist worden: want het ons „gezonden verslag voldoet ons niet" [2]). Hij schreef letterlijk hetzelfde aan Karel den Kale [3]); en toen de koning in een hoogst onbetamelijken brief, door den ouden Hincmar opgesteld [4]), zich tegen dit voorschrift aankantte, antwoordde de Paus vol zachtmoedigheid, maar volhardde bij het eerste gedeelte zijner vordering, „dat de bisschop „van Laon te Rome moest komen": daarna zou hij of regters benoemen, of zijne gezanten naar Frankrijk zenden [5]). Op zich zelf, en afgezien van de regtskwestie,

---

1) Labbe, l. c. pag. 1636. 2) Ibid. pag. 933. 3) Ibid. pag. 935.

4) Aldus alle schrijvers; het kanonieke gedeelte van den brief is ontegenzeggelijk van Hincmar's hand. Of hij echter *geheel* door Hincmar geschreven is, betwijfelen wij, uithoofde van den al te onbetamelijken toon.

5) Labbe, l. c. pag. 939.

was het voorschrift van den Paus verstandig en billijk; doch *ook in de regtskwestie* had hij gelijk.

Hincmar ontleende zijn hoofdargument aan den volgenden *zevenden* kanon van Sardika: „Indien een afgezette bisschop zich op den Paus beroepen heeft en deze „het billijk vindt, dat de regtspraak of het onderzoek hernieuwd worde, dan gelieve hij [de Paus] aan de bisschoppen der naburige provincie te schrijven, opdat zij „alles naarstig onderzoeken en naar waarheid beslissen. „Vraagt de afgezette persoon om eene nieuwe behandeling zijner zaak, en heeft hij den Paus bewogen, om „een legaat *a latere* te zenden, dan heeft de Paus het „in zijne magt, om te doen, wat hij wil en goedvindt; „en zoo hij besluit, gezanten te zenden, die, met zijne „magt bekleed, te zamen met de bisschoppen uitspraak „zullen doen, dan heeft hij daaromtrent vrije beschikking. „Meent de Paus echter, dat de bisschoppen zelven eene „eindbeslissing kunnen geven, hij handele zooals hij volgens zijne allerverstandigste meening zal oordeelen" [1]).

Wij zouden zeggen: volgens dezen kanon is de wijze

---

1) „Osius episcopus dixit: Placuit autem, ut si episcopus accusatus „fuerit, et judicaverint congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu „suo eum dejecerint: si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad „episcopum Romanae ecclesiae, et voluerit se audiri: si justum putaverit, „ut renovetur judicium, vel discussionis examen, scribere his episcopis „dignetur, qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter „omnia requirant, et juxta fidem veritatis definiant. Quod si is qui rogat „causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Roma„num, ut de latere suo presbyterum mittat: erit in potestate episcopi „quid velit, et quid aestimet. Et si decreverit mittendos esse, qui praesentes cum episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem, a quo destinati „sunt; erit in suo arbitrio. Si vero crediderit episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant; faciet quod sapientissimo consilio suo judi„caverit". Labbe, T. II, pag. 646.

van handelen volkomen aan de vrije beschikking des Pausen overgelaten. Neen, zegt Hincmar; wèl worden hier verschillende wijzen van handelen aangegeven, maar niet als bloote *voorbeelden;* want ééne daarvan *moet* de Paus kiezen. Ongelukkig voor zijne zaak vergeet hij hier geheel en al den *vierden* kanon van hetzelfde concilie van Sardika: „ Wanneer een bisschop is afgezet bij een „ vonnis, geveld door zijne naburige bisschoppen, en te „ kennen heeft gegeven, dat hij zijne zaak *in de stad* „ *Rome* wil behandeld hebben, dan worde er volstrekt „ geen andere bisschop in zijne plaats aangesteld, alvorens „ zijne zaak *bij de regtbank van den bisschop van Rome* „ beslist zij " [1]). Deze kanon lost het gansche geschil op, en toont tevens, dat wij den *zevenden* kanon goed verstaan hebben.

Bevestigen wij dit nog nader door eenige korte opmerkingen. Toen Rothadus de eerste maal appelleerde op den Paus, dacht niemand der bisschoppen er aan, zijne reis naar Rome te verhinderen. Hincmar, die hem ongaarne naar Rome zag gaan, wist hem door een leugenachtig voorwendsel tegen te houden en te doen afzetten, doch toen Paus Nikolaas hem hierover berispte en gebood, zoowel Rothadus als zijne eigene vertegenwoor-

---

1) „ Gaudentius episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiae, „ quam plenam sanctitate protulisti; ut cum aliquis episcopus depositus „ fuerit eorum episcoporum judicio, qui in vicinis locis commorantur, et „ proclamaverit agendum sibi negotium *in urbe Roma*: alter episcopus in „ ejus cathedra, post appellationem ejus qui videtur esse depositus, om- „ nino non ordinetur, *nisi causa fuerit in judicio episcopi Romani deter-* „ *minata* "; ibid. pag. 645. Deze vertaling van den kanon door *Dionysius exiguus* werd in Frankrijk algemeen gevolgd; wat wij vermelden, omdat de woorden *in urbe Roma* in den Griekschen tekst niet staan.

digers naar Rome te zenden, noemde hij zulks geen onregt, maar zond zijne gezanten op weg, en schreef het, door een nieuw voorwendsel, alleen aan de willekeur van Keizer Lodewijk toe, dat zij niet te Rome aankwamen. „De gezanten van ons, die de zaak van Rothadus on„derzocht hadden", aldus schrijft hij, „zijn met de brie„ven, *gelijk de kanons voorschrijven*, niet tijdig genoeg „aangekomen, omdat zij aan de grensvestingen werden „tegengehouden" [1]). Niet minder duidelijk schreef hij aan Paus Nikolaas: „Volgens den zevenden kanon van „Sardika moet het onderzoek, *overeenkomstig de beschik„king van den Paus*, hernieuwd worden" [2]). En een weinig verder: „Daar het algemeen bekend is, hoe Uwe „Heiligheid gelast heeft, dat Rothadus met onze verte„genwoordigers voor uwe regtbank zal verschijnen, zoo „is het betamelijk en regtmatig, dat *elke* bisschop, wien „de Paus geboden heeft te Rome voor hem te verschij„nen, zich beijvere tot hem te gaan, tenzij hij door „ziekte, of eenig ander grooter beletsel, of door onmo„gelijkheid, *gelijk de heilige kanons vaststellen*, ver„hinderd is; en zooveel te meer nog *zoodanige* bisschop, „die zich op hem beroepen heeft, en daarom door hem „is opgevorderd, om voor hem te komen. En ieder, die „ziet of hoort, dat de koning en de bisschoppen aan den „opperpriester van den Apostolischen Stoel bereidwillig

---

1) „Legati nostri, qui causam ejus [Rothadi] examinavimus, cum litteris, „*sicut praecipiunt canones*, prius non venerunt, clusas transire prohibiti"; *Opusc. LV capitulorum*, cap. 5, l. c. pag. 304.

2) „Scribendum est ab his, qui causam examinarunt post judicium „episcopale eidem summo Pontifici, et *ad illius dispositionem* secundum „septimum Sardicensis concilii capitulum renovabitur examen"; Hincmari *epistola* 2, *ad Nicolaum Papam*, l. c. pag. 29.

„ gehoorzamen en eer bewijzen, zij zullen aan hen, als „ hunne onderdanen, zooveel te bereidwilliger en ootmoe- „ diger gehoorzamen " [1]). Dit las Hincmar in het jaar 863 *in de kanons;* was hij hij dan niet, mogen we vragen, die *een nieuw kerkregt* wilde invoeren, toen hij, acht jaren later, na de synode van Douzy juist het tegendeel uit diezelfde kanons wilde besluiten? Opzettelijk schrijven wij: *na* de synode van Douzy. Want nog in de synode hooren wij hem tot zijn neef zeggen: „ Wij zullen u von- „ nissen, altijd onder voorbehoud der regten van den „ H. Stoel, zooals de kanons van Sardika voorschrijven; „ en na dat vonnis kunt gij, zoo gij wilt appelleren, met uw „ appèl verder gaan, om de beslissing van zijn onderzoek „ te vernemen " [2]). Het kan derhalve aan geen redelijken twijfel onderhevig zijn; met *volle regt* vorderde Paus Adriaan den bisschop van Laon op naar Rome, en slechts de *willekeur* van Karel den Kale heeft verhinderd, dat aan die regtmatige vordering voldaan is geworden.

V. Joannes VIII heeft het vonnis der synode van Douzy bekrachtigd, zonder den veroordeelden bisschop gehoord te hebben. Hij had het regt, hem eerst naar Rome te

---

1) „ Quia... omnes generaliter sciunt, quoniam vestra auctoritas illum „ cum nostris vicariis ad suum praecepit destinari judicium, dignum et „ justum est, ut quemcunque episcopum Romanus pontifex *ad se Romam* „ *venire* mandaverit, si infirmitas vel gravior quaecunque necessitas, vel „ impossibilitas, *sicut sacri praefigunt canones*, eum non detinuerit, „ ad illum venire studeat: multo magis etiam is, quem pro tali querela ad „ se quocunque modo clamantem praesentiae suae indicat exhibendum. Et „ quicunque viderit vel audierit, quod rex et episcopi Apostolicae Sedis „ summum pontificem prompte obaudiunt, et honorant, et promptius et „ humilius eis subjecti sui obedient "; Ibid. pag. 33.

2) „ Post judicium, si appellare volueris, cum tua appellatione ad illius „ examinis perges diffinitionem "; Labbe, T. VIII, pag. 1641.

ontbieden; doch hij had ook het regt, volgens den zevenden kanon van Sardika, zulks niet te doen. Indien het gewezen vonnis hem regtmatig toescheen, kon hij, niettegenstaande het appèl, overgaan tot eene eenvoudige goedkeuring, welke het proces beëindigde. Dit nu is geschied. Karel de Kale was te Rome gekomen en op het Kersfeest van het jaar 875 door den Paus tot keizer gekroond. Den 5 Januarij van het volgende jaar schrijft de Paus aan Hincmar van Rheims (in een brief, die *door Paus en Keizer* werd verzonden): „Daar onze ge-„liefde zoon, Keizer Karel, door ons naauwkeurig on-„dervraagd, ons de omstandigheden van het vonnis, door „u en uwe medebisschoppen tegen Hincmar, vroeger bis-„schop van Laon, geveld, heeft uiteengezet, hebben wij „de regtvaardigheid van dat vonnis erkend. Die groote „vorst toch konde niets verzekeren dan hetgeen op waar-„heid steunde; en dien ten gevolge hebben wij het on-„geoorloofd geacht, zijn verslag een oogenblik in twijfel „te trekken. Gelief derhalve eenen nieuwen bisschop op „den zetel van Laon te verheffen" enz. [1]). Op dat oogenblik derhalve was Joannes VIII overtuigd van de schuld des veroordeelden, overtuigd, dat nieuwe onderzoekingen nutteloos waren.

Of hij echter door Karel den Kale misleid is geworden en zelf dit later heeft ingezien? Wij durven het niet verzekeren, maar toch wel onze redenen tot twijfel aangeven.

Ruim twee jaren later, in Augustus en September 878, woonde Joannes VIII de nationale synode der Fransche

---

1) Labbe, T. IX, pag. 221.

en Belgische bisschoppen te Troyes bij. Karel de Kale was overleden en door zijn zoon opgevolgd, die de synode bijwoonde. In de derde zitting kwam er eene schriftelijke klagt in tegen Hincmar van Rheims, wien men „uitstel gaf om zich te verantwoorden" [1]). Maar noch van deze zaak zelve, noch van die verantwoording lezen wij iets in het verslag der volgende zittingen. Andere bescheiden echter geven ons eenige inlichting.

Vooreerst bestaat de ingediende klagt. Zij werd ingediend door den ongelukkigen jongen Hincmar. Hij verhaalt daarin zijne lotgevallen, vraagt *regt* (geen *genade*), en doet vooral uitkomen, hoe zijne veroordeeling te Douzy door den ouden Hincmar van de bisschoppen is afgedwongen, die tegen wil en dank het hun in handen gegevene geschrift — zijn vonnis — snikkende hebben voorgelezen [2]); eenigen dier prelaten woonden ook deze synode van Troyes bij.

Ten andere weten wij iets van den uitslag, welken deze klagt heeft gehad. De schrijver der Annalen van St. Bertin deelt insgelijks mede, wat er te Troyes geschied is. Hij is uiterst vijandig aan den jongen — en een vurig bewonderaar van den ouden Hincmar, en berigt dan ook niets, hetzij van de aanklagt des eersten, hetzij van het antwoord des laatsten; veilig kunnen wij derhalve aannemen, wat hij ten voordeele van den eersten mededeelt, maar zijne woorden niet zonder wantrouwen

1) Labbe, T. IX, pag. 308.

2) „Judicium praefatus archiepiscopus super me imposuit, ut ab episco-„pali removendus essem officio. Sed alii gemebant flebantque, inter quos „nullum merebar pati inimicum. Scripta quidem ab eodem archiepiscopo „ipsis imposita manibus tenentes, sed ore proferre nolentes, inviti vix „verba singultiebant"; ibid. pag. 316.

gelooven, waar hij iets ten zijnen nadeele zegt. Zijn verhaal luidt aldus: „Op het geweldig aanhouden van „sommige bisschoppen *(vim facientibus)* en met goed- „vinden des konings, zeide Paus Joannes, dat Hedenul- „fus [de opvolger des jongen Hincmars], die krachtens „zijn gezag bisschop gewijd was, zijn zetel behouden en „de bisschoppelijke magt uitoefenen zou, en dat de blinde „Hincmar, zoo hij wilde, de Mis zou mogen opdragen „en een deel van de bisschoppelijke inkomsten van Laon „zou hebben. En toen Hedenulfus den Paus verzocht, „hem van zijn bisdom te ontslaan, zeggende zwak te „zijn en in een klooster te willen gaan, werd hem dit „niet vergund, maar geboden, met goedvinden van den „koning, en van de bisschoppen die Hincmar begun- „stigden, dat hij op zijn zetel blijven en het bisdom be- „sturen zou. Welke begunstigers van Hincmar, hoorende, „dat de Paus hem het opdragen der Mis veroorloofd en „dat de Koning er in bewilligd had, dat hij een aandeel „zou hebben in de bisschoppelijke inkomsten van Laon, „onverwachts [1]) met bisschoppen van andere provinciën „en metropolitanen van andere gewesten, zonder bevel „van den Paus, Hincmar, in priesterlijk gewaad gekleed, „in tegenwoordigheid van den Paus gebragt, vervolgens „onder gezang naar de kerk gevoerd en hem aldaar den „zegen over het volk hebben doen geven; en op deze „wijze is de synode uiteengegaan" [2]).

Blijkbaar tracht de schrijver, wat er gunstig voor den jongen Hincmar geschied is, zooveel mogelijk op reke-

1) De Latijnsche periode is op deze plaats foutief: den zin hebben wij echter wedergegeven.

2) Hincmari *opera;* ed. Migne, T. I, pag. 1290.

ning van sommige bisschoppen en niet van den Paus te stellen. Toch is het de Paus, die hem de geestelijke bediening toestaat, en hem aandeel geeft in de bisschoppelijke inkomsten van Laon, zijn ouden zetel; Hedenulfus, Hincmar's opvolger, wil afstand doen, zich terugtrekken in een klooster, en wordt door Hincmar's vrienden bewogen om aan te blijven; met den plegtigen zegen van Hincmar over het volk wordt de synode gesloten; — waarlijk dit alles, wij ontveinzen het niet, doet ons minder denken aan eene door den Paus bewezen *genade*, dan wel aan een triomf, door den jongen Hincmar behaald. Tusschen de regels in van genoemde hem vijandige *Annalen* meenen wij te lezen: Paus Joannes heeft in revisie het vonnis van Douzy vernietigd; Hedenulfus wilde geen zetel behouden, dien hij wel regtmatig beklommen had, maar toch ten gevolge van een onregt, zijnen voorganger aangedaan, en hij is door Hincmar zelven, die om het verlies zijner oogen moeijelijk het bisdom besturen kon, bewogen, om op dien zetel te blijven.

De oude Hincmar eindelijk heeft eene *Zelfverdediging* geschreven, die verloren is gegaan. De inhoud echter daarvan wordt ons door zijn vuriger bewonderaar Flodoardus medegedeeld. Zij handelde onder anderen: „ Over „ de afzetting en *herstelling (restitutione)* van Hincmar „ van Laon, verklarende hoe zij heeft plaats gehad. Over „ den laster van sommigen, die hem bij denzelfden Paus [Joannes] beschuldigd hadden, gezegd te hebben, dat de „ Paus geen hoogere waardigheid bezat, dan hij zelf be- „ zat. Over de aanstelling van Hedenulfus in de plaats „ van Hincmar op den zetel van Laon, en de bevestiging

„hiervan door den Paus" [1]). Waartoe behoefde hij zich over het eerste punt te verdedigen, indien de Paus het vonnis van Douzy gehandhaafd had?

Hoe dit ook zij; al wat wij in deze bladzijden mededeelden, geregtigt ons te beweren: „ het was geen *nieuwe* „ regel, door Paus Nikolaas ingevoerd, dat zonder den „ Paus een bisschop niet kon worden afgezet." Om de belangrijkheid dezer zaak hopen wij in een volgend artikel de *oudheid* van dien regel aan te toonen.

(Wordt vervolgd.)

Warmond, 2 Januarij 1880.

C. J. M. BOTTEMANNE.

---

1) Lib. III, cap. 21. Hetzelfde wordt herhaald in hoofdstuk 29.

„TOT DEN TOUBACDRINCKERS."

De lezer wete het, de regels, welke zijn oog hier ontmoet, kwamen voor het eerst op 't papier, terwijl de schrijver de blaauwe rookwolkjes uit zijn Gouwenaar er met welbehagen over heen deed dwarrelen; desniettemin is het nu zijn doel een ernstig gemeenden aanval tegen de rookers, zeker niet met volkomen goedkeuring, maar toch ook niet zonder bijval en lof te vermelden.

De heer P. Huet, over wiens vrij uitgebreide bijdrage tot de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* [1]): *Rooken* getiteld, hier zal gesproken worden, was in vroegere dagen een sterk rooker, en daar hij een openbare biecht aflegt, is het geoorloofd er bij te voegen, dat hij eens een hartstogtelijk rooker was. Hij heeft dus alle regt om tegen 't rooken een woord in het midden te brengen. Verder is hij niet slechts predikant, maar een zeer orthodox predikant. Denkelijk is hij, wat zijn mysticisme aangaat, zelfs nog hooger gestegen dan Dr. Kuyper, de profeet der huidige Nederlandsche orthodoxie. De vermelding van zijn

1) 1879. Blz. 125 vv. De redactie liet de verantwoordelijkheid voor het opstel geheel op den schrijver rusten.

aanval op het rookersgild strekke hierom ook ter kenschetsing der zonderlinge denkbeelden en gevoelens, die den geest en het hart onzer tegenwoordige strenge orthodoxen al zoo vervullen.

Ds. M. J. Mees, predikant der Evang. Luthersche gemeente te Harlingen, die, zoo wij meenen, modern is, moge dezen *collega*, „den ons allen bekenden P. Huet, „predikant bij de Herv. gemeente te Goes", gelijk hij hem noemt, bij den lezer van *De Katholiek* inleiden. Hij schrijft in *De Hervorming* (1879, N. 42 en 43):

Ik heb, en velen misschien met mij, sympathie voor dezen schrijver.... Toen hij voor de beroepen naar Amsterdam, den Haag, ja voor welke niet? bedankt had en in goeden reuke stond van gereformeerdheid, verbaasde hij modernen en evangelischen en ergerde hij de echte calvinisten door zijn lang niet malsche bestrijding van de leer der uitverkiezing en wilde hij van de Praedestinatie niets weten. Dat was ferm en eerlijk gehandeld en wikkelde hem niet alleen in een strijd met zijn vroegeren collega, den afgescheiden predikant van Dirksland, Huizer, maar bracht hem in discrediet bij allen, die met Dr. Kuyper het leerstuk van de praedestinatie het *Cor Ecclesiae* noemen. De beroepen hielden op en de uitverkoren geroepen Nunspeeters waren van 's Heeren Huets prediking niet meer gediend. Men hield hem voor half modern, Putten, Nijkerk en Hattem leverden Zondags hun contingent [bij zijne predikatiën] niet meer. Het beroep naar Goes werd dan ook aangenomen, en daar is onze piëtist.... werkzaam.

Het verwondere dan ook niemand, dat ik op [zijn stukje *Rooken*] de aandacht vestig. Ten eerste omdat Huet een man is van onmiskenbaar talent, van grooten moed en warme overtuiging en ten andere om den inhoud zelf. Ik ken menschen die zich aan dit stukje bovenmate hebben geërgerd... Anderen die het zoo grappig vonden, dat zij er zich met hunne vrienden, die als Jan Rap de persiflages op den Bijbel en den persoon van Jezus natuurlijk het aardigst vinden, dol mee hebben geamuseerd.... Ik kan mij deze meeningen wel begrijpen, hoewel ik er niet mee instem. Het is Huet, ik ben er zeker van, evenmin te doen geweest om aardig te zijn als

om te spotten. Daarvoor is de gansche toon van het stukje veel te ernstig, maar dat iemand zulke stukjes schrijft, acht ik een uiterst bedenkelijk verschijnsel. Huet is van Scylla, de harde strenge koude calvinistische leer, vervallen op Charybdis, het meest ziekelijke en onware mysticisme.... De schrijver zegt [echter] uitnemende dingen.... Daar zijn in zijn stukje, vooral voor hen, die zich aan het rooken verslaven, nuttige en schoone wenken; maar hij doet aan de goede zaak van ingetogenheid en matigheid, die hij voorstaat, door zoo te schrijven meer kwaad dan goed en brengt de godsdienst, helaas, nog meer in discrediet.

Toen Ds. Huet zich om godsdienstige beweegredenen het genot van pijp en cigaar begon te ontzeggen — voor de genietingen, die het snuitje geeft, schijnt hij altijd ongevoelig geweest te zijn — toen was zijn strijd hard; niet zelden dolf hij het onderspit en eerst na langdurige inspanning bereikte hij zijn doel: de geheele en gemakkelijke onthouding van het rooken. De verschillende phasen van dien strijd heeft hij met getrouwheid geschetst; ieder echt broeder van het rookersgild zal het gevoelen, dat eene zoo verleidelijke en zoo diep ingewortelde gewoonte aan de menschelijke zwakheid dergelijke parten spelen kan; en dat er eene meer dan gewone standvastigheid vereischt wordt om den strijd voort te zetten en dien zelfs na de nederlagen te hervatten, gelijk Ds. Huet het deed.

Hoe nu beschrijft hij het eerst opkomen zijner neiging, haar toenemen en den kamp, welken haar beoorloging vorderde? „Reeds als knaap", zegt hij, „begon ik te roo-„ken. Tegen den zin mijner ouders. Eerst in het geheim. „Mijn kleine weekpenningen werden aan sigaren besteed, „en, waar zij ontoereikend waren om aan mijn rooklust „te voldoen, zocht ik naar middelen, om op slinksche „wijzen aan het geld te komen." In het leven van vele

rookers komen soortgelijke misstapjes voor, die echter menigwerf zonder erger gevolgen blijven; maar, klaagt onze schrijver, somwijlen voeren ze den weg van een bandeloos leven op. Niet zoo met Ds. Huet. Hij toog naar Zuid-Afrika, en werd er hulpprediker. Toen bond hij zich moedig ten strijd aan, en hij zegepraalde.

Een jaar of iets meer volhardde ik bij mijn voornemen. Geen sigaar of pijp werd door mij gerookt. Geen „haaltje" dat ik deed. Maar dit weet ik wel, dat in al dien tijd geen uur voor mij wakende voorbij ging, zonder dat ik de begeerte naar het rooken in mij gevoelde en dat, wanneer ik onder den rook van een sigaar konde komen, ik niet naliet er den geur van op te vangen, ten einde mij door den reuk toch eenigszins voor het gemis van den smaak schadeloos te stellen.

Het was bijna te voorzien, dat de rookbegeerte hem bij de eerste de beste gunstige gelegenheid overmannen zou; zoo gebeurde het; en hij verzekert, dat hij toen „ het rooken meer dan ooit genoot "; dit geschiedde daarenboven met een gerust geweten; „ zoodat ik er eindelijk „ niet meer aan dacht om mij zelven deswegens te beschul- „ digen of mij af te vragen of ik er wel 's Heeren wil „ mede deed. "

In 1867 kwam hij naar Nederland terug, waar hij, meen ik, eenige jaren de belangen der Nederl. Herv. orthodoxie als reizend predikant behartigde. Het algemeene gebruik onzer vaderlandsche maatschappij versterkte hem in zijne gerustheid en tevens in zijne gehechtheid aan het Nicotiaansche kruid.

Inderdaad, is er wel een land ter wereld, waar de tabaksrook zoo bijkans overal wordt toegelaten? In publieke rijtuigen, aan maaltijden, in het aangezicht der dames, in kerkelijke vergaderingen, in godsdienstige samenkomsten. Hoe ver-

schillend ook het personeel, hoe uiteenloopend ook het doel, hoe onderscheiden ook de richting, 't zij liberaal, modern of orthodox, streng gereformeerd of ethisch zelfs, hierin is de overeenstemming, dat het alles of schier alles in een dikken nevel van tabakswalm zich hult.

Is het niet eigenaardig, dat de orthodoxe dominé hier een aanzienlijk en den tabak niet vijandig deel onzer natie, de Roomschen, stilzwijgend voorbijgaat? Uit zijn ouderwetsch tuinkoepeltje kan hij den omtrek, helaas, niet overzien.

Hij vervolgt: „Toch dreef ik de onwellevendheid ver-„der dan de meesten. Gedachtig aan het gezegde van „een zeer geacht Predikant: „ Waar mijn sigaar niet wordt „ „ toegelaten, kom ik zelf ook niet", ontzag ik mij niet „ om bij de aanzienlijkste familiën zelfs de damesvertrekken „ met den reuk van mijn tabakspijpje te bezoedelen, waar-„ voor ik bij dezen openlijk en oprechtelijk vergiffenis ver-„ zoek. "

„Zoo ging het voort tot in 1869." Toen bragt eene nieuwe opwekking in zijn godsdienstig leven een hervatting van den strijd en een tweede tijdperk van zelfoverwinning voort; maar het was, helaas, slechts van korten duur.

Het rooken moest er aan en vast nam ik mij voor om nimmermeer mij tot het gebruik van pijp of sigaar te laten verleiden. Maar mijn verloochening baatte mij niets. De kracht der zonde bleef in mij. Uitgeput door overmatig werk en zonder het rechte licht in het heilgeheim, zonk ik al dieper in neêrgedruktheid. In dien toestand verlangde ik sterk naar den prikkel, die mij tot eene behoefte was geworden. Ik weêrstond zoolang ik kon, totdat ik eindelijk door den raad van een niet geloovig geneesheer en de aanmoediging van een Christenvriend, na drie of vier maanden spenens, mij liet overhalen, om den geliefkoosden afgod weder op te vatten.

Ik wenschte niets liever en met grooter verslaafdheid dan immer te voren gaf ik mij aan zijn begeerlijken dienst over.

Des ochtends was het pijpje het eerste voorwerp waarnaar ik greep. Te huis en op straat, overal was het rooken. Ik las den bijbel met de pijp of sigaar in den mond. Dikwijls gevoelde ik de behoefte in mij om neder te knielen tot het gebed, maar stelde het uit totdat de pijp was uitgerookt en daarmede tevens de behoefte uitgedoofd. Dikwijls onder het gebed bekroop mij de lust tot rooken en was ik verblijd er weêr toe te kunnen overgaan.....

Zoo duurde het tot het voor mij onvergetelijk jaar 1874, toen ik van de hoogte mijner vroomheid werd afgeworpen en, op eene vroeger ongekende wijze, aan Gods ontzaglijke, alles verterende heiligheid werd ontdekt..... Met deze ontdekking ging gepaard een volkomen breken met alle zonde, niet slechts uiterlijk, maar innerlijk, in het verborgene des harten en met een volkomen opgeven van alles, dat ik, te recht of ten onrechte, vermoedde tegen Gods wil te zijn. Het eenige waarnaar mijne ziel begeerde was..... God. Toch was er iets waar ik eerst niet op lette. Het was het rooken. Voegde het een zoo verslagen zondaar om nog zijn sigaartje aan te steken?

Het zinnetje, dat op deze satirieke vraag volgt, en over den H. Paulus handelt, laat ik achterwege, omdat ik het oneerbiedig vind. Ds. Huet bedoelde geen oneerbiedigheid; maar hij heeft de manier om de tale Kanaän's te bezigen; vervolgens: binnen den beperkten gezigtskring, door de Protestantsche orthodoxie aan hare ijveraars overgelaten, krijgen ook de verhevenste godsdienstige onderwerpen een waas van burgerlijkheid; eindelijk is het onbehoorlijke zijner uitdrukkingen aan de zeer plebejische afkomst der Nederlandsche Calvinistische orthodoxie te wijten; het kost haar volgelingen moeite zich boven deze „lage extractie" te verheffen en bij 't bespreken van godsdienstige zaken „de goede manieren" in acht te nemen. Deze zelfde invloeden gaven Ds. Huet, toen hij zijn opstel besloot, eene uitdrukking over den goddelij-

ken Zaligmaker in de pen, die ons, Katholieken, als eene godslastering in de ooren zou klinken.

Wat „de ontdekking aan Gods heiligheid" beteekent, is mij niet volkomen duidelijk geworden; zeker is er een zielstoestand meê bedoeld, niet ongelijk aan het „tot ruimte „komen" onzer Christelijk Afgescheidenen; een toestand, die wel is waar door „vele bange nooden en bittere „droefheden" heen, maar dan toch ook tot „het volle „heil", tot „de volkomen verlossing" brengt. Dien toestand doorleefde Huet, hij werd aan die zoo buitengemeene volmaaktheid deelachtig, welke er de kroon van is, en daarmede was hij in den volsten zin en voor goed de overwinnaar van zijn „rooklust" geworden.

Des avonds in het huis, waar wij gelogeerd waren, gekomen, trof ik er eenigen mijner mede-predikanten aan, waaronder er één was, die, ik herinner het mij niet wel, òf rookte òf gerookt had. Zoodra ik de tabakslucht rook, gevoelde ik zulk een afkeer er van, dat [ik er van walgde]..... Sedert dien tijd heb ik het „onkruid (*the weed*)" zooals de Engelschen het noemen, niet meer willen gebruiken, ja heb ik er zelfs de begeerte schier niet meer naar gevoeld.

Zoo volkomen verlost de Heer van hetgeen wij in Zijne handen geven, dat Hij er ons zelfs den lust van ontneemt.

Het verschijnsel — dat namelijk zelfs de smaak in het rooken ten gevolge van een zedelijken invloed ophoudt — komt, naar de verzekering van den heer Huet, ook bij anderen voor; hij verhaalt bijv. van „een broeder" in Amerika, die eerst „met een volkomen gerust geweten „sigaren rookte in zijn vermoeienden arbeid als evange„list"; „voor den eersten keer zijns levens zag hij dat „rooken nu niet meer in het geloof kon geschieden en, „zonder een oogenblik aarzelens, gafhij het op..... Op

„eens was alle smaak en lust er in weg." — Ds. Huet vervolgt, dat hij dit getuigenis met vele dergelijke zou kunnen vermeerderen. En „ook in ons vaderland weet „ik", zegt hij, „van verschillende sterke rookers die, na„dat zij tot het verborgen leven met Christus in God „waren gebracht, als van zelve hunne rookgewoonte ge„heel hebben opgegeven."

Ik vind geen afdoende reden om aan de waarheid dezer verzekering te twijfelen, dat wil zeggen: in zoover zij het verdwijnen van den smaak in het rooken aan eene zedelijke werking toeschrijft. Het is toch bekend, hoe sterk een krachtig opgevat denkbeeld en een vast besluit niet alleen op het gemoed, maar ook zelfs op den geheelen mensch, dus ook op het ligchaam kunnen werken. Daarover leze men het schoone *Zur Diätetik der Seele* van Von Feuchtersleben. Zulk eene werking is des te gemakkelijker aan te nemen bij iemand, die in een toestand van zenuwachtige overspanning verkeert; en hiertoe mag gerust het hoog opgevoerde mysticisme der Protestanesche orthodoxie, gelijk de heer Huet het ondervond, worden teruggebragt. Immers toen hij „den „rooklust" zoo goed als geheel verloren had, ontving hij na weinige dagen „den vollen Doop des Heiligen Geestes, „de volzalige inbezitneming en vervulling van geheel mijn „innerlijk bestaan door het heerlijke Goddelijke Wezen.... „Van dat oogenblik af heb ik .... de onuitsprekelijke za„ligheid van Gods liefdegemeenschap in Christus." Toen „had de Heer mijne ziel in de eeuwige blijdschap over„gebracht, en ik was mij bewust een tempel des Heiligen „Geestes te zijn."

Geestelijke ijdelheid en Gereformeerde godzaligheid

wedijveren hier met elkander om deze autobiographische mededeelingen belagchelijk en welligt om ze hatelijk te maken; maar de ijdelheid van Ds. Huet is niet zonder eene soort van kinderlijke eenvoudigheid, die ons met hem verzoent, en bij al of liever in weerwil van al zijne Gereformeerde godzaligheid heeft hij toch ook nog waarlijk godsdienstige beweegredenen opgegeven, die ik eerbiedig en goedkeur, ja die, zoo ik meen, de waardering van ieder Christen dubbel waardig zijn.

Hij blijft echter een wonderlijke heilige, die zich in zijne bestrijding van het rooken aan zeer erge overdrijving schuldig maakt. Deze beschuldiging moet eerst bewezen worden, voordat we vermelden wat in het opstel van Ds. Huet zoo prijzenswaardig is. Dus, wat betreft onze aanklagt:

Hij vergenoegt zich niet om bijv. op de manier van Pastoor Van der Elst [1]) de met kiesche woorden naauwlijks te beschrijven onhebbelijke gevolgen van het rooken zooveel mogelijk uit te meten, of om het bijv. met Hufeland *(Makrobiotik)* „een der onbegrijpelijkste dingen" en eene „*üble Sitte*" te noemen, of gelijk Bilderdijk *(Het tabakrooken)* van het „heilloos stinkend rooken" en het „walgelijk onkruiddampen" te spreken.

Hij drukt niet alleen op de nadeelen voor de gezondheid, ja voor het geheugen en het verstand, die het overmatig rooken zoo dikwijls, vooral bij jonge of zwakke personen, na zich sleept. De geneeskundigen waarschu-

---

1) In zijn gedicht: *Tot den toubacdrinckers*, waarvan een gedeelte opgenomen is in Prof. Alberdingk Thijm's *Nederlandsche Gedichten* (Tweede Bundel, blz. 232)

wen er ook thans met alle kracht tegen. Daarvoor zij het genoeg te herinneren aan hetgeen bijv. Professor Lefebvre van Leuven (in de *Revue Catholique*), Dr. J. Renier Snieders [1]), Dr. Dornblüth en de heer Kooperberg [2]) er over schrijven.

Hij bepaalt er zich niet toe om er op te wijzen, hoe het rooken in eenige omstandigheden zedelijkerwijze zeer onpassend en onbetamelijk en alzoo zondig wezen kan. Om deze bijkomende reden hebben zelfs Pausen en Bisschoppen het snuiven en het rooken voor sommige gelegenheden onder strenge kerkelijke straffen verboden; en nog worden deze beide wijzen van tabaksgebruik, zeer teregt, door Katholieke moralisten voor verscheidene, zich dikwerf voordoende gevallen, uitdrukkelijk als onpassend afgekeurd [3]).

---

1) Zie zijn: *Mentor. Aanteekeningen over volksgeneeskunde en gezondheidsleer.* 's Hertogenbosch, H. Bogaerts. 1870.

2) Dr. S. gaf in *De Tijdspiegel* (1879, Juni) zijn instemming te kennen met de opmerkingen tegen het overmatig tabaksgebruik, die in Dornblüth's *Vergiftiging door Tabak* (vertaald door Ph. L. Kooperberg, arts. Breda. Nieuwenhuys. 1878) voorkomen. Ik las daar o. a. en niet met verwondering: „Duizenden individu's hebben hunne rook-manie met „den dood moeten bekoopen. — Velen jongelingen halen zich er de „tering mede op den hals."

3) „Het gebruiken van den tabak heeft ook eene zeer ligte onbeta„melijkheid (*levissima turpitudo*) kunnen hebben, voordat het nog door „de bijna algemeene gewoonte der menschen alle onwelvoegelijkheid had „verloren (*cohonestaretur*)", schrijft Paus Benedictus XIV in zijn geleerd werk *De Synodo diocesana* (lib. X, cap. III), maar toch, zoo vervolgt hij, heeft Urbanus VIII in 1642 het gebruiken van snuiftabak in de kerken van het bisdom Sevilië op straf van excommunicatie (door de daad zelve te beloopen) verboden, en Innocentius X en Innocentius XI verboden het voor de Vatikaansche Basiliek onder dezelfde straf; daarenboven excommuniceerden verscheidene Bisschoppen niet slechts degenen, die in eenige kerk huns bisdoms tabak gebruikten, maar ook de priesters, die vóór het opdragen der H. Mis, en de leeken, die vóór het

Het is hem niet genoeg te zeggen, dat „het rooken „onder moreel opzicht schadelijk is", dat het de neiging „tot niets doen begunstigt", dat het een „schadelijken in„vloed op het gezellig verkeer en de wellevendheid" heeft uitgeoefend; dat het tabaksgebruik het familieleven doet verminderen, daar de rooker zijn gezin voor de rookkamer of den rookclub moet verlaten; dit alles zegt zelfs het Goudsche *Algemeen Woordenboek van het Praktische leven;* hij meent niet met de opmerking te kunnen volstaan, dat het tabaksgebruik, tot weelde opgevoerd, somwijlen eene erge geldverkwisting wordt, en dat de drinkers menigwerf rooken om te drinken en drinken om te rooken, hetgeen de matigheid voorwaar niet bevordert. Eene waarschuwing, die niemand hem euvel zou duiden.

---

ontvangen der H. Communie zelfs buiten de kerk snuiftabak namen. Doch dit alles, zoo merkt hij met nadruk op, geschiedde om zware bijkomende redenen. Op eene andere plaats van hetzelfde werk (lib. XI, cap. XIII) vermeldt hij het Provinciale Concilie van Mexico, dat in 1585 het rooken en alle ander gebruik van tabak vóór het opdragen der H. Mis en het naderen tot de H. Tafel op straf van excommunicatie verbood. Maar hij voegt er bij, dat in zijnen tijd het gebruik van den tabak zoo algemeen was geworden, dat niemand er zich meer aan ergerde of er zich over verwonderde; en hierom, zegt hij, zouden de Bisschoppen, die thans nog zulke scherpe verbodsbepalingen maakten, zich al te gestreng betoonen. Om dezelfde reden liet dan ook Benedictus XIII het gebruik van snuiftabak in de Vatikaansche Basiliek weder vrij.

In eenige bisdommen, waar het rooken niet zeer algemeen is, of waar althans de hoogere standen er zich in 't publiek of bij sommige gelegenheden plegen van te onthouden, wordt het door diocesaan-voorschriften bijv. in de seminariën of aan de geestelijken, die zich in het openbaar vertoonen, ook thans nog, bepaaldelijk verboden.

Wat de Katholieke moralisten betreft, bijv. Lacroix, Dens, de *Tractatus de Sacramento Eucharistiae ad usum seminarii Mechliniensis*, Muller, leeren uitdrukkelijk, dat het niet betaamt vóór het opdragen der H. Mis of het naderen tot de H. Communie te rooken of te snuiven.

Hij spreekt niet alleen van die soort van fijnere of grovere gulzigheid of van die ongeregelde hartstogtelijkheid, of die volstrekte verslaafdheid, welke ook den reinen rook van pijp of cigaar vaak bezoedelen. Alle moralisten zullen hem toegeven, dat een dusdanig rooken niet zonder eenige zonde geschiedt.

Neen, dit alles voldoet den heer Huet nog niet: hij is van oordeel, dat het „ellendig" gebruik van den tabak den mensch egoïstiesch en ongevoelig maakt, en tot niets goeds dient en zeer gevaarlijk is; hij zal dus, gevolgelijk voortredenerend, moeten zeggen: het rooken, op zich zelf beschouwd, is *zonde*.

Hij vindt immers de volgende woorden van Ds. Adama van Scheltema „ zeer juist en waard om door meerderen „ te worden overwogen ":

> Het komt mij gansch natuurlijk voor, dat, bij het ontwaken van hooger leven, een afkeer van het *ellendig tabaksgebruik* ontsta.... Rooken maakt een mensch van jongs aan en van top tot teen egoïst, ongevoelig voor den last anderen aangedaan, is louter geldverspilling en, daar het niet dronkenschap tot waarschuwing geeft, veel gevaarlijker [dan het gebruiken van alkohol].

Dus, ook volgens Ds. Huet, is het rooken eene handeling, die geen beter gevolg heeft dan geldverspilling, die zeer gevaarlijk is, ja, die een volslagen egoïsme en ongevoeligheid voor onaangename ondervindingen van anderen voortbrengt. Al gaat hij nu niet zoover als de Quedlinburger predikant Caspar Hoffmann († 1728), die in bijna al zijne preken tegen de rookzonde te velde trok en de rookers *ohne Weiteres* tot de hel verwees, hij leert duidelijk met dezen vurigen tabaksvijand, dat het rooken

„*seelenverderblich*", en dus reeds op zich zelf zondig is. Of is het onbillijk hem deze meening toe te schrijven?

Het is zoo, dit strenge vonnis tegen de rookers staat nergens uitdrukkelijk in zijn opstel te lezen; Ds. Huet bepaalt er zich toe om te zeggen: „ Vraagt iemand of ik „ het rooken op zich zelve voor zonde houd? Dan zal „ ik mij wel wachten om daarop een beslissend antwoord „ te geven. Wie zijn wij om eens anders dienstknechten „te oordeelen?" — Doch deze voorzigtigheid neemt de kracht onzer gevolgtrekking niet weg.

Bovendien hebben wij hem niet reeds hooren verklaren, dat hij weder ging rooken, omdat „de kracht der zonde „in hem bleef", en zonder eenige afkeuring hooren vermelden, hoe de Amerikaansche broeder inzag, „dat het „ rooken niet meer in het geloof kon geschieden"?

Rooken zonde!

Maar de verzekeringen van Ds. Scheltema, die aan Ds. Huet zoo uit het hart gesproken waren, zijn in volslagen tegenspraak met de dagelijksche ondervinding. Wie kent niet zeer vele leden van het rookersgild, die beminnelijke en offervaardige mannen, en ook ten opzigte van het tabaksgebruik voorbeelden van matigheid mogen genoemd worden, mannen, om hunne onmiskenbare deugd en vroomheid teregt door velen hooggeschat en geëerbiedigd? Ds. Scheltema heeft klaarblijkelijk het misbruik met het gebruik verward.

Zal men den mensch, die toch niet zonder eenige streeling der zinnen leven kan, zal men hem de genieting van een pijp tabak of een cigaar verbieden? Laat deze voldoening hem liever tevreden stellen en helpen, om zich gemakkelijker van andere bedenkelijker voldoeningen,

bijv. van den drank, geheel of gedeeltelijk te onthouden.

Daarenboven ontelbare schrijvers hebben de goede werkingen van den tabak hemelhoog verheven. Het is waar, ook zij hebben niet zelden overdreven. Aegidius Everardus, die het eerste gebruiken van den tabak beleefde, beschrijft de wijze, waarop de Indianen van Florida uit hunne pijpen van palmbladeren, van biezen of riet rookten, en hoe zij op bepaalde tijden van 't jaar letterlijk alleen van den tabaksdamp leefden. „En dit betuigen", zegt hij, „de matrozen en vele anderen, die onlangs uit „Florida zijn teruggekomen en nu nog dagelijks terug„komen." Deze bragten de Indiaansche pijpen mede, en hadden er een verwonderlijk groot genoegen in om er uit te rooken. „Onder eede verzekeren zij", gaat hij voort, „dat hierdoor hun honger en dorst gestild worden, „hunne krachten zich herstellen, hun geest opgevrolijkt, „hunne hersenen door een zekere aangename dronken„schap gestreeld worden." [1]) Niet ieder rooker of smo-

---

1) Deze woorden zijn uit zijn *Liber de Herba Panacaeca seu Tabacco* en worden meêgedeeld bij Zacchias, *Quaestiones medico-legales*, Lib. IX, tit. VII, Quaest. unic. N. 22; zij luiden in 't oorspronkelijke aldus: „Atque inauditum est, ac mirandum Floridae incolas statis anni tempo„ribus solo istius herbae fumo pasci, quem per cornua huic usui compa„rata in' os recipiunt, cujus rei testes locupletissimi erunt vel ipsi Nau„tae, complures que alii e Florida nuper reversi, ac in dies etiam nunc „revertentes, qui appensis ad collum quibusdam ceu cornibus, aut infun„dibulis ex palmae foliis, junco, cannisve, in quorum extremis congesta, „ac ligata apparent hujusmodi folia prae siccitate jam emarcida, mirifice „sibi placent. Hi prunas infundibili angustiori parti applicant aperto ore „excitatum fumum haurientes, quoad hujus fieri potest, quo famem suam „sitimque sedari, vires restaurari, spiritus exhilarescere, cerebrum jucunda „quadam ebrietate deliniri, ejusque superfluos humores absumi: in summa „phlegmaticorum humorum copiam incredibilem in os prolici jurejurando „asseverant."

ker zal al die verbazende uitwerkselen bij zich zelven waarnemen, maar in dat achtbare gezelschap zullen er weinigen zijn, die u niet met de volste overtuiging zooveel goeds van den tabak weten te zeggen, dat het stof genoeg geven zou om een *Hymnus tabaci* te dichten, indien er niet reeds meerdere gedicht waren. In den laatsten tijd, zoo schijnt het mij toe, deed niemand dit natuurlijker en gemoedelijker en in fijner verzen dan Pater B. van Meurs, in een zijner beste dichtbundels: *Kriekende Kriekske* [1]).

Ziehier eenige strofen, aan een Betuwsch boertje in den mond gelegd.

Het warken, 'et warken geet flink van de hand
Zoolang maor 'en blaodje ien de piepekop brandt,
Dan tel ik gen zaoien of maoien
Gen zwoegen met ploegen of spaoien.

Het schoften, 'et schoften nao d' arbeid is zoet,
Maor 't piepke — dâ vuul ik — gêft krachten en moed:
Het drieft uut mien armen en beenen
As wulkskes de muuïgheid henen.

De zurgen, de zurgen verdrief 'k met de piep,
Al zit ik somtieds nog zoo arg ien de kniep;
Went ligje daorover te maolen,
Dan kunje er nog heufdpien bij haolen.

't Geheugen, 't geheugen — 't is ekfetief waor —
Wordt me onder 'et rooken weer helder en klaor,
Dan weet ik weer wat ik veurdezen
Gezien heb, geheurd of gelezen.

De rooker, die niets van de waarheid dezer dichtrege-

1) Utrecht, Wed. J. R. van Rossum. 1879. *Rooklied.* Blz. 12 vv.

len gevoelt, verdient dien naam niet; en de lezing er van is wel in staat om iemand een diep medelijden met Ds. Scheltema en Ds. Huet in te boezemen, ondersteld, dat deze predikanten hun kwade luim tegen het rooken blijven behouden.

Ik meen trouwens, dat hun dit onmogelijk zal zijn; hoe zal men met eenigen schijn van waarheid een gebruik blijven afkeuren, meer nog, voor ongeoorloofd verklaren, wat niet slechts door het publiek, maar ook door alle nieuwere zedekundigen voor geoorloofd wordt gehouden, ja dat door bijna allen, die tot de beschaafden kunnen gerekend worden, evenzeer als door de andere standen, zonder gewetensbezwaar, dagelijks wordt in praktijk gebragt?

Zulk een algemeen gevoelen kan een verstandig man op den duur niet blijven verwerpen.

Het is waar, de strijd over het voordeelige of het nadeelige, het geoorloofde of het ongeoorloofde van het rooken is allerhevigst geweest en heeft een waarlijk ontzaggelijke uitbreiding gehad.

Men houdt het er voor, dat de Spaansche monnik Romano Pane in 1496 den tabak het eerst heeft beschreven [1]). Hoevele schrijvers hebben er zich sedert, hetzij in proza of poëzie, meê bezig gehouden! „Ik geloof niet dat er „over eene plant meer geschreven is dan over den ta„bak;" zegt de zaakkundige en naauwkeurige Ds. Schotel (in zijn *Maatschappelijk leven onzer vaderen in de zeventiende eeuw.* 1868. 1e stuk, blz. 27), „wij hebben „elders een vrij breede lijst van schriften er over gege-

1) Het is bekend, dat de togtgenooten van Columbus den tabak op het eiland Cuba voor 't eerst zagen gebruiken. Het was op zijne eerste ontdekkingsreis in 1492.

„ ven; sedert ontdekten wij er meer, en toch bevat zij „ nog niet de helft van die er over bestaan." Daarbij zou men nog de zeer talrijke bepalingen, die burgerlijke en kerkelijke overheden omtrent het tabaksgebruik gegeven hebben, kunnen voegen. En allerhevigst was de strijd. Om bij ons vaderland te blijven, we zien in het uitgebreide en zeer merkwaardige hoofdstuk *De Tabagie* van Ds. Schotel, hoe velen den tabak als „ een liefelijck en „ soet cruydt " of als „ een verstand opheldernd en zoete „ vreugde gevend banket " of als „ het hoofdbanket der „ Goden " prezen en verdedigden, terwijl anderen er geene namen, die laag genoeg waren, voor wisten te vinden, en het rooken een teeken van zedenverval, of eene soort van afgoderij noemden. Ja, in den aanvang der zeventiende eeuw,

verboden hier de consistoriën het „ tabacksuigen " met buitengewone gestrengheid, lieten hen, die zich tot de gemeente begaven, plechtig beloven „ 't fenijnigh cruyt toeback, een „ werck ende inventie des satans te vlieden als een pestlocht", en censureerden de toebackers.

Tot in het begin der achttiende eeuw gingen consistoriën en classes voort met het anathema over de „ taback- „ suypers en suygers " uit te spreken en voor de toelating tot de gemeente de belofte van tabaksonthouding te vorderen.

Predikanten vermaanden steeds tegen het „ dronkenmakend, „ verderfelijk en stinkend fenijn ", en schreven Nederlands rampen ook aan het offeren aan dezen Moloch toe. Ruylaeus, Oudenhoven, Streso, Laurentius, Dibbetius, Wassenburgius en velen met hen donderden niet alleen van den kansel tegen het „ incruypende kwaad ", maar wierpen in hunne gedrukte leerredenen de herbergloopers, spelers en tabaksmannen de

hevigste scheldnamen naar het hoofd. (Schotel, t. a. p. blz. 36 en 47.)

Desalniettenim, de tabak behield het veld, en de veroordeeling, door Ds. Scheltema en Ds. Huet en welligt nog door weinige anderen in Nederland uitgesproken, is thans niets meer dan eene theologische of zedekundige curiositeit; terwijl de algemeene overtuiging het houdt met Ds. Schotel, die (p. 49) in de volgende woorden van een zanger der zeventiende eeuw zijn gevoelen vindt uitgedrukt:

't Onheylspellend cruyt is nyet zoo bang te vreesen,
Het can een soet vermaeck, en lieflijk blijspel wesen,
Soo 't nuttigh levensvreucht en geen spoorloosheid is.
Het is een medicyn en houdt de geesten fris;
Maar wee hem, die niet aers als op geneuchten zint,
En wat het wesen moegt, als een afgod bemint.

Hiermede vereenigen ook wij ons gaarne: het gebruik keuren wij goed, doch het misbruik keuren wij af.

Evenzeer als de deugd van matigheid het gebruik van spijs en drank moet regelen, zoo moet dezelfde deugd den rooklust beteugelen; zij moet alle overdreven, niet meer redelijke gehechtheid, voornamelijk alle verslaafdheid verre verwijderd houden; zij moet uitwerken, dat de rookers, èn wat de hoeveelheid, èn wat de hoedanigheid van den tabak betreft, èn wat aangaat de omstandigheden van persoon, van plaats en tijd, de perken der rede in niets te buiten gaan; en slechts zoolang deze voorschriften der matigheid worden opgevolgd, zoolang zal het rooken tot de onschuldige genietingen behooren.

Waarschijnlijk heeft een Engelsch dichter uit den tijd

van den rookhatenden Jakobus I de tabakspijp zelfs als een middel om tot hooger levensopvatting te komen, beschouwd. Waarom anders heeft hij zijne daartoe strekkende lesjes aan de rookers voorgehouden? Professor Beets heeft zijn lied in de volgende vloeijende verzen overgebragt.

. . . . . .

En als je een pijp krijgt, denk altoos:
Hoe fijn! hoe wit! hoe bijster broos!
Een klein fortuin:
Zij stort in puin!
En als je tijd hebt, denk er bij:
Al lijk ik stevig, 'k ben als zij.

Blaast straks uw mond den rook omhoog,
Dat brengt je alweer wat onder 't oog:
't Is enkel lucht,
Weg met een zucht.
De wijze koning heeft gezeid:
Al 's werelds goed is ijdelheid.

De booze lust vervuilt het hart,
En 't rooken maakt uw pijpje zwart.
Geen wasschen baat;
Slechts 't vuur schaft raad:
Uw boezemkwaad, gelijk je ziet,
Moet uitgebrand, of 't helpt u niet.

En klopt gij eindelijk 't pijpje uit,
Zoo neem dit lesje tot besluit:
Wat lekker was
Werd enkel asch;
't Genot is kort, en haast gedaan;
Getroost u dat, of laat het staan. [1])

Zijn des dichters welgemeende vermaningen ooit opgevolgd? Ik betwijfel het zeer. Maar al zou niemand

---

1) Nicolaas Beets, *Dichtwerken.* 1830—1873. Amsterdam, W. H. Kirberger. 1878. *Tabakslied voor rookers en smokers.* Dl. II, blz. 119.

nog ooit zulke verheven gedachten uit den tabak en de pijp getrokken hebben, dit staat vast: zonder te misdoen, heeft menigeen gerookt.

Ik moet het echter bekennen, voor den mensch, gelijk hij is, en gelijk hij zich zoo ligt aan eene zinnelijke genieting te zeer hecht, zal het allermoeijelijkst, ja zedelijkerwijze onmogelijk zijn, iedere overdrijving, dat is iedere onmatigheid in het rooken, te vermijden, indien hij zich niet, althans van tijd tot tijd, een geoorloofd rookgenot vrijwillig ontzegt. Ziedaar een eeuwenouden regel: wanneer we onzen zinnen alles toestaan, wat niet verboden is, dan verliezen we onze zelfbeheersching, en de te zeer gekoesterde neigingen eischen het ongeoorloofde, en luisteren niet langer naar de lessen der rede. Het is een der diepe gronden, waarom de H. Kerk ons het vasten en de onthouding voor sommige dagen voorschrijft. Geen enkele reden kan men aangeven, waarom deze regel ook niet voor het rooken zou doorgaan.

Derhalve, opdat het rooken op den duur van ongeregeldheid vrij blijve, behoort er vrijwillige onthouding van dit genot, zelfverloochening bij te komen. Een zelfverloochening, die ook onder andere opzigten zeer is aan te bevelen.

En nu vind ik bij Ds. Huet zulke edele en waarlijk Christelijke beweegreden, die tot deze zelfoverwinning aansporen, dat ik meen, ze na al hetgeen hier van hem is medegedeeld, niet te mogen verzwijgen. Daarenboven zij gelden voor ieder. Hiermede wordt als van zelf gezegd, dat het denkbeelden zijn, die in het Calvinismus volstrekt niet passen; het zijn Roomsche denkbeelden; de vorm evenwel, waarin Ds. Huet ze ons geeft, riekt sterk naar den „Gereformeerden" preektrant.

Ziehier vooreerst het motief van Christelijke zelfverloochening of versterving.

Ds. Huet gevoelde, toen hij zich in 1869 te Utrecht bevond, eene levendige begeerte naar „heiligmaking"; een aanwakkering er toe was hem het lezen van een paar Protestantsche ascetische werkjes, die mij onbekend zijn. Wat bragt dit bij hem te weeg?

Ik las Boardman's „Hooger Christelijk Leven," Louvigny's „Verborgen leven met Christus in God," en zeide, dat is het wat mijne ziel behoeft. Maar hoe er toe te komen? Ik beproefde het langs den ouden weg van eigen inspanning, van worstelen en bidden. Ik meende, dat om het deelachtig te worden, ik mij zelven had te verloochenen en afstand had te doen van mijne lusten en begeerlijkheden. En terecht. Had ik daarbij maar het geloofsgezicht op Gods groote liefde gehad en had mijne verloochening zich tot *alles* uitgestrekt. Maar daartoe kwam het niet. Evenwel het rooken moest er aan en vast nam ik mij voor om nimmermeer mij tot het gebruik van pijp of sigaar te laten verleiden.

Dit niet gemakkelijk uit te voeren besluit bleef zijn kracht ook niet lang behouden; om bijzondere aanleidingen keerde Ds. Huet tot zijne vroegere rookgewoonte terug.

Op de piëtistische zamenkomst of Protestantsche Opwekking te Brighton herleefde het; onze predikant vond zich daar sterk aangedaan, en weêr krachtig aangezet tot een hooger godsdienstig leven; maar tegelijk „wat „al twijfel, wat al vreeze, wat al slingeringen, wat al „pijn! Zoo geschiedde het eens," zegt hij, „dat ik weder, „in overstelpende droefheid des harten, uit de bitterheid „mijner ziel tot den Heer zeide: „Ach Heer, wat is „„het dan toch, dat mij weêrhoudt? Wat is het dat ik „„niet voor U over heb? Wat is het dat ik U niet

„ „ gaarne geve?" Eens, jaren en jaren geleden had ik „ gevraagd:

„ Welke zonde is onbestreden?
„ Welke booze lust gevoed?
„ Welke snoodheid onbeleden?
„ Welke gruwel ongeboet?
„ Welke hooge muur verheven,
„ Dien 'k niet nedervellen woû?
„ Welk is 't offer, dat 'k niet geven,
„ 't Goed, dat 'k niet verkoopen zou? "

Maar o hoeveel dieper ging het nu! En ik was mij *niets* bewust. Toen kwam het *rooken* mij voor den geest.

Acht het niet iets gerings, mijn lezer. En bedwing den glimlach, die u op den lippen komt. Er is niets gerings, niets zonder beteekenis. En het gewicht eener zaak ligt niet altijd in de zaak zelve, maar in de beteekenis die ze voor ons heeft. Waar het den Heer oñ te doen is, is de overgave van onzen wil. Wat den strijd uitmaakt van de ziel om tot de volkomen verlossing te komen, is juist het nog bezitten van een eigen wil. En hetzij de wil zich terugtrekke in iets groots of in iets gerings, zoolang totdat het geheele land en daarin elke stad en elke vesting, tot de laatste verschansing toe, overgeleverd zij, neemt de Koning den vollen intrek niet. Daarom, geliefde lezer, in plaats van een medelijdend schouderophalen, vraag u zelven of het bij u al tot die volkomen overgave gekomen is?

Hij zag nu in, dat het rooken hem van die „ volko- „ men overgave aan God " en den Zaligmaker terughield, en besloot op nieuw zich die genieting geheel en voor altijd te ontzeggen. Zeer veel waars is er in zijne woorden, en wanneer we de hier opgegeven hoofdbeweegreden moesten kenmerken, we zouden zeggen, het is een motief van liefde tot God en den Goddelijken Verlosser.

Een andere beweegreden, namelijk het verwerven der geestelijke kracht, die uit de geheele overgave van den wil

aan God voortkomt, staat in de volgende, opmerkenswaardige woorden uitgedrukt:

> En nu — zou het te veel zijn als alle belijders van Christus zich tot die *volkomen* overgave aan God lieten bewegen [en om Gods wil zich van het rooken onthielden]? Is niet de schreiende behoefte onzes tijds aan geestelijke kracht? Is de klacht niet algemeen over het gebrekkige geestelijke leven in de gemeente? En is daar ééne enkele reden voor op te geven dan de onwilligheid om alles voor den Heer over te hebben? Verre van mij de meening, alsof in het opgeven van wijn en tabak eenige heiligheid zij gelegen. Maar zou het niet zeer mogelijk zijn dat bij menigeen, evenals bij mij, de verslaafdheid aan het rooken het beletsel ware, dat de instrooming van de heiligheid Gods in de ziel verhindert?

Laat hier overdrijving zijn; maar stelt Ds. Huet geen ernstige vragen?

De vierde beweegreden is de liefde tot den naaste.; Huet vermeldt haar aldus:

> Maar is het dan al wat een Christen te vragen heeft: of er voor hem zelven zonde in iets zij? Leven wij dan voor ons zelve, of voor anderen? En als wij zien, bij steeds toenemende armoede, de schromelijke geldverkwisting in drank en tabak; als wij zien het even ergerlijke als belagchelijke schouwspel, in geen ander land dan het onze vertoond, van kleine knapen, nauwlijks aan moeders schoot ontwassen, met pijp of sigaar gewapend langs de straten stappend; is het dan zaak voor ons om deze dingen aan te moedigen door ons eigen voorbeeld? Of om ze door ons voorbeeld tegen te gaan?

Hieruit tot den pligt der rookonthouding te besluiten, is weder een overdrijving; maar bedenken we eens, welken omvang de beklagenswaardige gevolgen van de hier opgenoemde misbruiken hebben. Wie onze maatschappelijke toestanden kent, zal niet loochenen, dat er in Nederland zeer veel geld in rook opgaat, wat volgens

de voorschriften der voorzigtigheid, der regtvaardigheid of der barmhartigheid tot geheel andere doeleinden behoorde besteed te worden; en dat menige knaap of jongeling door een te vroegtijdig rooken zijner gezondheid te kort doet. Is het niet prijselijk, dit alles ten minste door het voorbeeld van matigheid in 't rooken tegen te gaan?

Dezelfde beweegreden: de liefde jegens den naaste zette Ds. Huet nog op eene andere manier tot de onthouding van 't rooken aan; en hier kunnen we, met herhaling van ons protest tegen elke overdrijving, weder niet anders dan onze goedkeuring aan zijne opvatting schenken. Toen hij in Zuid-Afrika als predikant aan het hoofd der gemeente Aliwal Noord (aan den oever der Oranjerivier) gekomen was, vond hij daar:

nog al vele menschen, die misbruik maakten van sterken drank. Ik getuigde, gelijk van zelve spreekt, tegen dit kwaad, doch gevoelde dat ik geen recht had anderen zelfverloochening — zoo als ik destijds dat woord verstond — te prediken zonder zelf hun daarvan het voorbeeld te geven. En daar, door Gods goedheid, het gebruik van wijn of sterken drank mij nimmer eene behoefte was geworden en het mij alzoo geen noemenswaardige opoffering kostte om mij daarvan geheel te onthouden, besloot ik om het rooken op te geven. Zoo kon ik hun, die aan den drank overgegeven waren, zeggen: „Wat „de drank voor u is, is de tabak voor mij. Welnu, om uwent- „wil doe ik afstand van den tabak. Doe gij nu afstand van den „sterken drank."

Dit is een geheel Katholieke wijze van opvatting en handelen; en bij de lezing dezer aanhaling kwamen ons de woorden van Bossuet voor den geest: „C'est un „décret de la Providence, que, pour annoncer Jésus- „Christ, les paroles ne suffisent pas; il faut quelque „chose de plus violent pour persuader le monde endurci.

„Il lui faut parler par des plaies; il faut l'émouvoir par „du sang." De heer Huet begreep iets van dit verheven beginsel [1]); ditzelfde blijkt daarenboven ook uit het slotwoord van zijn opstel:

Ik geloof, dat deze dingen [de onthouding van het rooken om Godswil] in nauw verband staan met de groote godsdienstige, kerkelijke en maatschappelijke questies onzes tijds. Alleen op den weg van afsterving aan ons zelve, kunnen wij geestelijke menschen worden..... Alleen aan zulke Hem geheel toegewijde zielen kan God Zijn waarheid openbaren. Alleen door zulke instrumenten wordt het Koningrijk Gods uitgebreid, de gemeente geheiligd, de wereld gered.

Indien de heer Huet en andere orthodoxe Protestanten om de motieven, die in dit slotwoord aangestipt zijn, zich van het rooken onthouden, dan zal geen Katholiek het laken; integendeel, het is onder ons eene zeer bekende zaak, dat velen onzer geloofsgenooten zich deze versterving voor langer of korter tijd om soortgelijke beweegredenen geheel vrijwillig opleggen, en dat de raad, reeds door Zacchias, den vromen en geleerden oppergeneesheer van Paus Innocentius X gegeven, om namelijk gedurende de veertigdaagsche vaste niet te rooken [2]), thans nog door verscheidene Katholieke Nederlanders getrouw wordt opgevolgd. [3])

N.

1) Zijn bestrijding der dronkenschap te Aliwal verdient, zelfs bloot natuurlijkerwijze beschouwd, hoogen lof. Ook in *De Tijdspiegel* (1879, N°. 11) is dit erkend. De recensent behandelde Huets opstel vrij losjes, maar zegt toch ook: „Uit den grond mijns harten, het hoogste respect „voor den hulpprediker Huet, die tegen het misbruik van sterken drank [te Aliwal] doeltreffend ageerde door met zelfverloochening afstand te „doen van eene hem schier onmisbare gewoonte."

2) *Quaestiones medico-legales*, t. a. p. N. 33.

3) De schrijver van deze bijdrage heeft de *geheele* verantwoordelijkheid er van uitdrukkelijk op zich genomen. (*Noot van de Redactie.*)

VERSCHEIDENHEDEN.

TWEE ANTWOORDEN DER HH. ROMEINSCHE CONGREGATIE BETREFFENDE DE VEREERING VAN DEN H. JOZEF

I. Volgens de *Nouvelle Revue Théologique* (X, blz. 446) werd aan de H. Congregatie der Riten de vraag voorgesteld, of het geoorloofd was den H. Jozef met een soort van Wees-Gegroet, gemaakt in navolging van het Wees-Gegroet der Allerheiligste Maagd, te vereeren. Den 26 April 1875 werd aan den Bisschop van Séez een Dekreet gegeven, dat deze wijze van begroeting afkeurde, en o. a. luidde: „propositam salu-„tationem non esse adprobandam, idque notificandum Ampli-„tudini Tuae, quae curet ut ejusmodi exemplaria retrahantur „ac supprimantur."

II. In het *Salzburger Kirchenblatt* (1879, N. 9) komt — zooals het *Munstersche Pastoral-blatt* (1879, N. 4) berigt — eene uit Rome toegezonden mededeeling voor, luidens welke de vereering van het Hart van den Heiligen Jozef reeds voorlang door den Apostolischen Stoel voor ongeoorloofd verklaard en verboden is. Ziehier wat het *Kirchenblatt* vermeldt:

„Quum Reverendissimus Episcopus urbis Chambery in Sa-„baudia a S. Congregatione Indulgentiarum litteris supplicibus „petiisset indulgentiam quandam pro certa oratione ad vene-„randum Cor S. Patriarchae Joseph, S. Congregatio sequentem

„ decisionem ei transmittendam curavit: „ Ex Secretaria S. „ Congr. Indulg. 19 Feb. 1879. Cultus Cordis S. Joseph jam „ a. s. m. Gregorio XVI [XIV, wat het *Pastoral-Blatt* geeft, is duidelijk een drukfout] reprobatus fuit, et idcirco pro- „ hibita numismata, quae una cum SS. Cordibus Jesu et Ma- „ riae illud S. Joseph exhibeant. Hinc admonendus orator, et „ forte etiam auctores ephemeridis *Le Messager de S. Joseph* „ hanc devotionem non licere. A. Caprera S. Rit. Congr. As- „ sessor. "

Grundlinien der Patrologie [1]).

„ Aan handboeken der Patrologie ", zegt de schrijver in zijn voorbericht, „ is er wel geen gebrek, maar alle zijn ze, zoo- „ als o. a. het uitmuntende werk van Fessler, voor een stu- „ dieboek veel te uitvoerig en te omslachtig. "

Dit nu bewoog hem voor zijne leerlingen deze *Grundlinien* te verzamelen en in druk te geven.

Zij leveren in slechts 100 bladz. kl. oct. een korte, zakelijke en ordelijke Patrologie, getrokken uit de bekende werken van Möhler, Alzog, Fessler en vele andere; en omdat de schrijver de geheele geschiedenis der oude Christelijke litteratuur in zijne Patrologie opneemt, worden daarin naast de eigenlijk gezegde Kerkvaders ook de kerkelijke schrijvers behandeld, wier getuigenis aan de leer der Kerkvaders een nieuw gezag bijzet.

Na een korte inleiding over de beteekenis, het gewicht en de litteratuur der Patrologie, bladz. 1—4, wordt het boek in twee hoofddeelen gesplitst, in een algemeene en in een bijzondere Patrologie.

De algemeene Patrologie behandelt in vijf hoofdstukken, bladz. 5—23, de dragers en de getuigen der overlevering; het gezag der Kerkvaders; de Patrologische critiek; het gebruiken der Kerkvaders; en de hulpmiddelen om de Kerkvaders goed te verstaan.

De bijzondere Patrologie (bladz. 25—100) wordt verdeeld

---

1) *Zunächst für seine Zuhörer gezeichnet von* Joseph Schmid, Lyceal-professor in Dillingen a./D. Freiburg im Breisgau. Herder. 1879.

in vier tijdvakken, zijnde de opkomst der Patristische litteratuur of de tijd der Apostolische Vaders tot het jaar 150; de vooruitgang der Patristische litteratuur tot 325; haar bloeitijd tot 461; en haar verval tot 700.

Ieder tijdvak begint met een algemeen overzicht, en behandelt daarna — het eerste tijdvak alleen maakt hierop eene uitzondering — in twee hoofdstukken eerst de Grieksche Kerkvaders en kerkelijke schrijvers tot en met Joannes Damascenius; en dan de Latijnsche tot en met Gregorius den Groote. Over het geheel worden er 70 Kerkvaders en kerkelijke schrijvers in het bijzonder besproken en wel ieder onder een drievoudig opzicht. Voorop gaat een korte levensbeschrijving; dan worden hunne werken genoemd, meestal met den hoofdinhoud daarachter; en eindelijk wordt gezegd, voor welke leerpunten der Kerk zij bijzonder getuigen, of zoo noodig, ook aangegeven, waarin zij van de ware leer der Kerk mochten zijn afgeweken, en welke bijzondere manier van schrijven dezen of genen eigen is.

Deze opgave van den inhoud der *Grondlinien* toont, dat zij niet alleen aan studenten der Godgeleerdheid, maar ook aan die priesters hoogst welkom zullen zijn, wier bezigheden soms niet toelaten grootere en omslachtige werken over Patrologie te raadplegen.

Bovendien weet een ieder, dat de werken der Kerkvaders zoo veelvuldig zijn, dat al deed iemand geheel zijn leven niets anders dan Kerkvaders lezen, hij lichtelijk nog tijd zoude te kort komen. Daarom is het noodig zich eerst met de kleinere geschriften der Kerkvaders bekend te maken en dan uit de grootere dat van een Kerkvader te kiezen, die een onderwerp behandelt, dat ons in onze omstandigheden het meest van nut is of bevalt. Ook voor deze keuze nu kunnen deze *Grundlinien* zeer veel dienst doen. H.

St. Vincentius-Almanak. 1880.

In hoevele huisgezinnen is deze oude bekende dit jaar met eene meer dan gewone vriendelijkheid ontvangen! Immers deze Almanak beleeft zijn vijfentwintigsten jaargang. Met alle regt schrijft de bekwame en ijvervolle redacteur: „Dank-

„ baar zijn wij jegens den Gever van alle goede gave, dat „ Hij ons al dien tijd heeft geholpen bij het zamenstellen van „ een boekje, dat, schijnbaar weinig beduidend, toch niet wei- „ nig tijd, zorg en arbeid vordert, om het nuttige met het „ aangename, om verscheidenheid met tijdigheid van stof te „ paren. Naar den blijvenden en steeds toenemenden bijval „ van den St. Vincentius-Almanak te oordeelen, zouden wij „ ons mogen vleijen, dat wij in ons streven eenigermate zijn „ geslaagd." De eenige aanmerking, die een zoodanige beoor- deeling der lotgevallen van den Almanak toelaat, is, dat de onderteekenaar dier woorden de vruchten van zijn arbeid en van dien der overige schrijvers van den Almanak nog niet naar de *volle* schoone waarheid heeft aangegeven.

Al prijkt deze jaargang noch op den omslag, noch ergens elders met het zilver, toch verschijnt hij in feestdos; het zoo goedkoope boekje is met eene uitnemende netheid en met bijzonder goede houtsneden uitgegeven, terwijl de inhoud den naam van redacteur en medewerkers waardig is.

Deze Almanak rigt zich overal tot het volk, zonder evenwel ooit op een *fashionable* man te gelijken, die moeite doet om zich te encanailleren; neen, bij allen toeleg om den toon des volks te treffen, komt overal de goed geslaagde streving uit om het volk niet slechts door de keuze der behandelde on- derwerpen, maar ook door al wat tot de inkleeding en de taal behoort, te verheffen. En zoo zullen, dunkt ons, de meest ontwikkelden hier nooit iets aantreffen, wat voor hen stuitend is [1]); maar ook zij zullen het boekje niet nederleggen, zonder met voldoening en tot eigen stichting menige bladzijde te hebben gelezen.

Beleve de Almanak een nieuw vijfentwintigjarig tijdperk van bloei, en bescherme de groote volksheilige Antonius van Padua, wiens schoone levensschets dezen jaargang opent, een arbeid, die op de eerste plaats ten geestelijk heil van den man uit het volk ondernomen wordt.

---

1) Dit wil blijkbaar niet zeggen, dat alle bijdragen van den Almanak meesterstukken zijn.

De Letterkunde,

eene studie over den Mensch.

(*Vervolg van* Dl. LXXVI, blz. 25.)

In een vorig artikel heb ik getracht eenige groote omtrekken aan de letterkunde te ontleenen, als eene uitdrukking van den mensch: wij hebben in de streving naar het ideale schoon de aangeboren vlucht des geestes en den rijkdom des gemoeds aanschouwd en ook de ware grootheid van den mensch zien uitstralen in den adel van het karakter.

Deze algemeene trekken werden hier en daar bijeengezameld en door voorbeelden toegelicht, zonder op verschil van tijd en plaats te letten, en het zal onzen lezers gemakkelijk zijn gevallen, de weinige aangehaalde voorbeelden met anderen uit eigen herinnering te vermeerderen. Doch de letterkunde is eene niet minder belangwekkende studie van den mensch, wanneer wij nagaan, welke eigenaardigheden zij in de afwisselende tijdperken van hare geschiedenis vertoont. Dan geeft zij ons niet alleen het algemeen menschelijke te aanschouwen, maar draagt ook het bijzonder kenmerk van den tijd en van de maatschappij, waarin ze ontstaan is en gebloeid heeft.

Zoo hangt de geschiedenis der letterkunde ten nauwste samen met de geschiedenis der maatschappij. Opper-

vlakkig beschouwd schijnt haar loop niet ongelijk aan dien van het licht aan den hemel: wij zien, hoe zij van het Oosten, waar alle beschaving haren opgang heeft gehad, zich verplaatst naar het Westen, een poos lang den blijdsten morgenglans over Griekenland verspreidt, later met minder frisschen gloed in het oude Rome schittert, dan voor den gevleugelden storm, die bij het verhuizen van allerlei vechtende volkeren vernielend, maar zuiverend over Europa trekt, een poos haar stralen bergt, weldra echter den nevel, die bij de mengeling en worsteling van talen en dialecten nog hangen blijft, langzamerhand optrekt en voor zich uit drijft en eindelijk weer met den vollen luister van haar zevenkleurig licht uitbreekt over eene maatschappij, door het Christendom herboren, en ter beschaving opgeleid, waar zij over de verschillende volkeren, die zich een eigen taal verworven hebben, met afwisselend kleurenspel stralen blijft.

Deze voorstelling is echter in zooverre geheel onjuist, dat de geschiedenis der letteren volstrekt niet kan vergeleken worden bij een steeds klimmende baan, die met toenemenden luister wordt afgelegd [1]). Integendeel, tel-

1) Dit wordt gewoonlijk over het hoofd gezien door de lofredenaars van den vooruitgang, die de hooge voortreffelijkheid van onze eeuw boven alle vorige in luidruchtige phrasen verheerlijken. Ditzelfde verschijnsel vertoont zich bij de schrijvers uit oud Rome's vervaltijd, die met niet minder klinkende loftuitingen de *eerste* eeuw onzer jaartelling onder de beruchtste Romeinsche keizers begroetten dan hunne nakomelingen de *negentiende*. Franz de Champagny zegt in zijn werk *Les Césars* (II, p. 129): „Les rhéteurs grecs et latins qui entonnaient le pané-„gyrique des Césars, ne manquaient pas de proclamer la superiorité „de leur siècle sur les autres siècles avec non moins d'emphase „et d'orgeuil que ne le font aujourd'hui d'autres rhéteurs agenouillés „devant le César de notre temps, le peuple". Daarop laat hij eenige aanhalingen uit schrijvers van dien tijd volgen, welke men

kens zien wij een kort tijdperk van hooger en voller schittering door een langere poos van verduistering gevolgd. Daarin komt de geschiedenis der letterkunde met die der overige schoone kunsten overeen: zij bloeien als de bloemen des velds, die langzamerhand hare bladeren ontplooien, maar als zij haar vollen wasdom bereikt hebben, aanstonds beginnen te verwelken, om plaats te maken voor anderen, die even onbestendig zijn; onder dit opzicht komt de geschiedenis der kunst, bij al het schoone, dat zij te genieten geeft, ons soms voor als eene voortdurende herinnering, dat deze aarde het eigenlijke vaderland van het schoone niet is. Meermalen zien wij een tijdperk, dat rijk is aan meesterstukken der

---

slechts te vertalen heeft, om een artikel naar de allerlaatste snede. te leveren, zooals wij er allen gelezen hebben op de negentiende eeuw De onnoozelheid, die zich vergaapt, is niet nieuw onder de zon. Verre van ons echter het goede, dat onze eeuw werkelijk voor heeft bij vroegere, te willen loochenen, of prijsgeven; zeker is er ontwikkeling, doch eene ontwikkeling binnen vaste grenzen en niet uitsluitend, helaas! eene ontwikkeling ten goede voor de menschelijke maatschappij evenmin als voor den mensch: ieder tijdperk van het leven zoowel als van de geschiedenis heeft zijn eigen lief en leed, en het eenmaal uitgestrooide zaad komt even goed op, onverschillig of er onkruid en giftplanten, dan wel tarwe uit groeit. Wie durft beweren, dat de lichten van onzen tijd de groote mannen der oudheid in de schaduw plaatsen, mag even goed volhouden, dat de heeren naar den laatsten smaak zich in lichaamskracht kunnen meten met de geharnasten te voet en te paard uit vroeger tijd, wier wapenrusting het tegenwoordig geslacht niet tillen kan. Doch de berekening, die vooruitgang als uitkomst moet leveren, wordt gewoonlijk al heel slordig opgemaakt: wanneer de uitkomst ook vooruit vaststaat, heeft men op de afzonderlijke grootheden zoo nauw niet te letten; alleen verwondert het zulk een slordig bewerkte som op rekening te zien geschoven van ervaring en natuuronderzoek en exacte wetenschap en dergelijken: de booze gedachte wil somtijds bij iemand opkomen, dat sommige van die natuuronderzoekers te werk gaan als zekere oude doctor, die zijn patiënten genas of althans behandelde naar de fraaie grondstelling, dat de natuur **moet**..... afgeranseld worden.

kunst, ontbloeien aan een tijd van groote en roemrijke daden, die inspanning van alle krachten vorderden, en, door goeden uitslag bekroond, hooger geestdrift en verdubbelde levenskracht gewekt hebben. Maar zulk een tijdperk is betrekkelijk kort: weelde en overbeschaving ontzenuwen het volk, en met het volk ontaardt ook zijne kunst; overpolijsting van den vorm treedt in de plaats van verheffende gedachten, armelijke opschik, alom geborgd, vervangt de schoonheid, totdat een terugkeer naar de natuur weder beter spoor aanwijst. Soms rijzen plotselings reuzengestalten op, geboren koningen naar den geest, die nieuwe banen breken en hun stempel op een geheel tijdperk drukken, maar bij al het krachtige van hunne persoonlijkheid blijken zij toch ook kinderen van hun tijd te zijn, die tot bewustzijn brengen wat half bewust in veler hoofd en gemoed omging en het rechte woord weten te vinden, om den tijdgeest óf jubelend te begroeten óf te brandmerken. Zoo blijkt steeds de letterkunde eene uitdrukking te zijn van de maatschappij, waaruit zij is ontstaan.

Wilden wij deze stelling van alle zijden behoorlijk toelichten, dan zouden wij een volledige geschiedenis der letteren moeten schrijven; doch ofschoon eene bearbeiding der geschiedenis in dien geest zeker hier en daar verrassende gezichtspunten zou openen, is het toch onze bedoeling niet met zulk een hoogreikend plan op te treden. Alleen zij het vergund één enkel gezichtspunt aan te duiden, dat door de stof, die wij behandelen, van zelf wordt aangegeven en toch eenigermate het geheel omvat: de letterkunde, uitdrukking van den mensch en van de maatschappij, vertaalt ons vooral 's menschen

gedachte over zich zelf, over zijn oorsprong en doel, in de wijze, waarop hij het ideale nastreeft en door de kunst poogt uit te drukken. Zoo meen ik in de letterkunde een drievoudig ideaal te zien uitgedrukt: een heidensch, een christelijk en een modern. Door dit in hare geschiedenis aan te wijzen, stellen wij ons voor van drie tijdperken een sterk sprekenden trek in het licht te plaatsen, met volkomen bewustzijn echter, dat in dien éénen trek, geen volledig spiegelbeeld des tijds te vinden is. Hoe groot het verschil der tijden moge zijn, de mensch verandert niet van aard, en de letterkunde openbaart ons op de eerste plaats, gelijk wij reeds zeiden, het algemeen menschelijke; daarenboven vinden wij altoos licht en schaduw nevens elkander in de geschiedenis: aan kwaad heeft het ongelukkig in geen tijdperk ontbroken, doch ook in den donkersten tijd houdt het goede het kwaad ten minste in evenwicht, of de menschelijke maatschappij moet te niet gaan; zoodra het kwaad de overhand begint te krijgen, staat er een storm te wachten, die of het evenwicht herstelt of alles vernielt.

In de oude heidensche letterkunde der Grieken en Romeinen is de mensch alles. De goden waren tot menschen gemaakt, zooals de poëzie van Homerus hun typen voor alle volgende eeuwen had vastgesteld. Onsterfelijken waren zij, wien een hooger leven door de aderen stroomde [1]), dat met beter voedsel dan tarwe en donkeren wijn werden onderhouden; in geluk en in macht gingen zij de menschen te boven, maar dit was slechts een verschil van graad, en voor het overige hadden zij alle

1) ἄμβροτον αἷμα, ἰχωρ. *Il.* V, 340.

gebreken en hartstochten der menschen. Wij zien hen twisten, elkander belagen, den vader der goden en menschen misleiden [1]); in het gewoel van den strijd der helden gemengd, bevechten zij elkander en wijken soms voor stervelingen; Aphrodite ontvangt door het gewaad heen, dat de Gratiën haar weefden, een smartelijke wond van held Diomedes, die haar nog eenige bestraffende woorden nazendt [2]), en straks den koperen oorlogsgod zelf een smartkreet als van tienduizend strijdende mannen ontrukt [3]). En al willen wij over de minnarijen dier hemellingen en den onderlingen twist van het hoogste echtpaar heenglippen, toch blijft het waar, dat over het algemeen de menschen bij Homerus beter en edeler zijn dan de goden en godinnen; zelfs de ontrouwe gade, Helena, verheft zich door hare bittere verwijten [4]) verre boven de godin, die haar ten val bracht.

Van den anderen kant was ook de lagere stoffelijke natuur door dichterlijke persoonsverbeelding vol van menschelijk leven, en ofschoon wij de onreinheid, die de heidensche mythologie aankleefde, verfoeien, wij bewonderen toch de zinrijkheid en onuitputtelijke fantasie, waarmede de oude dichters aarde en zee en den hemel, die er zich over heen welft, van leven en bezieling wisten te vervullen. De gesternten hadden hun eigen geschiedenis aan den hemel; in de klotsende baren, die het donkere schip op haar deining hieven, hoorde men den luchtigen reidans der „honderdvoetige Nereïden" [5]); wouden en vlieten, bergen en dalen waren het lustoord van nymphen en reiën, wier geschater de dartele Echo her-

1) *Il.* XIV. 2) *Il.* V, 334—51. 3) *Il.* V, 860. 4) *Il.* III, 399—412.
5) *Oed. Col.* 694. Omdat zij 50 in getal waren.

haalde; de vogelen zongen het lied van den mensch, de natuur sprak zijne taal.

Ook het geluk, dat den mensch, na dit leven, als loon der goeden wachtte, was slechts eene betere voortzetting van het leven der aarde. Al mocht een mildere lucht de beemden van het Elysium in hooger lichtgloed kleeden, wat 's menschen vermaak was geweest gedurende zijn leven volgde hem ook als hij onder de aarde ter rust was gegaan: de geliefkoosde lichaamsoefeningen van het worstelperk, het trippelend treden van zingende reiën, aangevoerd door Orpheus' zang en snarenspel, het genot van den maaltijd in het gras, overlommerd door geurende laurieren, waartusschen de Eridanus uit de hoogte zijn zwellende bochten nederstuwde, ziedaar de gelukzaligheid van het Elysium: zelfs vond de held er zijn wapenen, zijn strijdwagen en zijn paarden weer [1]).

In één woord, de bloot natuurlijke mensch, maar in de volle schoonheid zijner ziels- en lichaamsgaven was het ideaal der oude kunst. Onder Griekenlands blauwen hemel werd het in een tijdvak, zooals de geschiedenis geen tweede kan aanwijzen, op de volkomenste wijze uitgedrukt. Daar brachten de beeldende kunsten den schoonsten vorm van het menschelijk lichaam te voorschijn; daar ook bezielden de dichters, gelijk wij reeds zagen, karakters van eene hoogst krachtige en edele menschelijkheid met het leven der kunst, en geen zinrijker eeretitel kan aan het oude Athene gegeven worden, dan door die vaderstad der kunsten te begroeten als

---

1) *Aen.* VI, 635—660.

„totius humanitatis domicilium" [1]). Eén ding slechts ontbrak aan die oude kunst om aan de hoogere behoeften der ziel geheel te voldoen: een hoogere zedelijke volkomenheid dan de bloot natuurlijke, de aureool des hemels, als ik zoo spreken mag, de hoogere liefde, die de aarde met den hemel verbindt, in het natuurlijke schoon een middel ziet om zich boven de natuur te verheffen en de bloemen der kunst met geopende kelken den hemel te gemoet stuwt.

Daarom verwondert het ons niet de kunst der oudheid, met haar besmette godenleer en den enkel natuurlijken mensch als ideaal, te zien ondergaan in vergoding der zinnen ten koste van den geest. En dit is een vast merkteeken van verval in de kunst. De kunst is eene samenstemming van schoone gedachten en schoone vormen. Zij moet ons schoone vormen geven, maar door een scheppende gedachte bezield, vormen, waarin de ziel van den kunstenaar leeft en tot de zielen van anderen spreekt, die zij uit de dommeling van het alledaagsche wekt en met zich tot een verhoogd zieleleven opvoert. Gewoonlijk zien wij een tijdperk van hoogen bloei voorbereid door eene worsteling van de scheppende gedachte met den vorm, dien zij niet volkomen meester is; wanneer de volle harmonie tusschen de bezielende gedachte en hare uitdrukking getroffen is, bloeit de kunst in haar volste en reinste schoonheid; maar zoodra de vorm op den voorgrond treedt en de scheppende gedachte terugwijkt,

---

1) Deze uitdrukking is niet aan een of ander oud schrijver ontleend, maar aan de Encycliek „Aeterni Patris" van onzen roemvol regeerenden Paus Leo XIII, wien God nog vele jaren moge schenken. Zie *De Katholiek.* Dl. LXXVI, blz. 198.

is een tijdperk van verval aangebroken: dan ontaarden de beeldende kunsten tot nabootsingen, waarin de zinnelijke vormen alleen of voornamelijk tot de zinnen spreken en niet tot de ziel, het lichaam tot het lichaam, en de poëzie wordt een kunstig geschikt en blinkend gepolijst woordenspel en rijmknutselarij. Zoo is ook in groote trekken de geschiedenis der Grieksche kunst geweest. Echter heeft zij een herfstbloei gehad, die nog veel schoons aanbood, al waren de teekenen van verval niet te miskennen. Zelfs scheen een nieuwe lente voor haar op te gaan in de gouden eeuw der Romeinsche letterkunde. Want de Romeinsche kunst is eene navolging van de Grieksche: geen slaafsche nabootsing, maar een bezielde navolging, die aan de volgende geslachten onsterfelijke meesterstukken heeft nagelaten, gekenmerkt door de eigenaardigheid van den Romeinschen geest en beschaving. Maar zij bereikte noch de hoogheid, noch de reinheid van de Grieksche kunst in Pericles' eeuw. De edele muze van Virgilius gaat hand aan hand met de wufte deerne van Ovidius, op den voet gevolgd door de wrekende furie van Juvenalis; weldra zou Petronius de ontbindingsverschijnselen schaamteloos blootleggen en het lijk, van de wade beroofd, ter uitdraging aanwijzen. De gouden eeuw van Augustus loopt over in de eeuw van Tiberius en Caligula en Messalina en Nero. Daar zien wij, treurige ironie voorwaar, de oude kunst met den mensch, haar ideaal, ondergaan in verdierlijking. Wat is er van den mensch geworden in de ontaarde Romeinsche maatschappij? Een lijkenlucht waait er uit op. Ziet den mensch, weggeworpen om de visschen voor den disch zijns meesters te voeden; hoort het gehuil van

een uitgehongerde volksmenigte om brood en dierengevechten: *panem et circenses:* ziet ginds in het „gouden huis" van den Caesar het naakte feest der verdierlijking!

Maar in dat ontmenschte Rome leefden verborgen, veracht, slechts te voorschijn gesleept om den dieren voorgeworpen te worden of losbandige bacchanalen als levende fakkels te verlichten, de dragers van een nieuw idee, van het christelijk ideaal. De Kerk treedt de wereld in met drie eeuwen van levenspoëzie, van heroïsme, van martelaarschap. En als haar onvergankelijke lijdenskracht heeft gezegevierd, als zij een herboren maatschappij met haren geest bezield heeft, gaat er een nieuwe dag op voor alle kunsten, ook voor de letterkunde.

De mensch is niet meer het ideaal, doch zijne plaats in de schepping is hem bepaald, laag genoeg om in aanbidding neer te zinken voor het ontoegankelijk licht, waarin de Almachtige troont, hoog genoeg om zijn God met al de krachten zijner ziel te durven beminnen. Ziedaar al aanstonds het groote onderscheid. De heidenen hadden hun goden nimmer bemind. Het Christendom vereenigde aarde en hemel door een onzichtbaren band, den band eener hoogere *liefde*, gelegd door het *geloof* aan eene bovennatuurlijke orde, vol van die schoonheid, welke, naar het woord van den H. Augustinus, boven de ziel is als de bron van alle andere schoonheid [1]), nauwer aangehaald door de *hoop* op een vaderland der ziel, die den edelsten drang van 's menschen gemoed, zijn rusteloos streven naar een *excelsior* vertaalt als

1) *Conf.* X, 34.

de blijde verwachting van eene betere en hoogere eindbestemming.

Een geopenbaarde waarheid was den mensch medegedeeld, die op de groote levensvragen een antwoord gaf, zoo eenvoudig, dat het voor kinderen en kleinen van geest aanstonds bevattelijk is, en toch zoo alomvattend, dat voor den denkenden geest een nieuwe wereld openging, een wereld met den drieëenigen God tot middelpunt, vol van ondoorgrondelijk geheim en toch vol licht en harmonie [1]). In de letterkunde geeft de *Divina*

1) Te recht zegt F. Hettinger in zijne *Apologie des Christenthums* (II, II, S. 540): „Es giebt keine Fundamentalfrage, die den denkenden „Geist beschäftigt, auf welche Ordnung der Dinge sie sich auch beziehen „möge, für welche in dem wunderbaren Organismus der christlichen „Glaubenwissenschaft nicht die Lösung gegeben sei. Fürwahr, mensch„liche Vernunft konnte eine Religion nicht ersinnen, noch auch nur „ahnen, so algemein anwendbar auf jeden Menschen und jede Lebens„lage, so tief gewurzelt in den Bedürfnissen seines Geistes, dem Ver„langen seines Herzens, so fest gegründet in dem Wesen der mensch„lichen Vernunft selbst. Von Männern ist diese Religion ausgegangen, „die den Genius der griechischen Weisheit nie gekannt, und doch ge„währt sie uns, was die tiefsten und edelsten Geister im Dunklen tas„tend erstrebt, bringt sie Lösung der Probleme, an denen die alte Welt „umsonst sich versucht, sie theilt in Bezug auf alle ihre Fragen weit „tiefere und erhabenere Ideen mit, als der menschliche Geist jemals „erfaszt oder auch nur geahnt hatte. Jeder wahrhaft tiefe, edle und „gerade Geist wird daher, wenn diese Religion ihm entgegentritt, von „Staunen ergriffen, mit Ehrfurcht zu ihr hingezogen: und je mehr er „sich in sie versenkt, desto mächtiger wird ihre göttliche Kraft ihn „durchdringen. Wohl bietet die Kirche Dogmen, welche die Vernunft „nicht ergründen, des Menschen Geist nicht erfassen kann, über denen „für immer ein Schleier liegt, den keine geschaffene Intelligenz hinweg „zu ziehen vermag. Aber ehe sie den Gläubigen einführt in dieses ihr „geheimniszvolles Gebiet, zeigt sie ihre Rechtstitel auf, entwickelt sie „die Motive ihrer Glaubwürdigkeit, welche, dem Gebiete der natürlichen „Erkenntnisz selbst entnommen, diese, will sie nicht untreu werden „ihren eigenen Gesetzen, von der Gnade unterstützt, zum Glauben „führt."

commedia van Dante er de welsprekendste getuigenis van, en wanneer wij zijn Paradijs-poëem vergelijken met Virgilius' beschrijving van het Elysium, zien wij ten duidelijkste, welke nieuwe sfeeren zich voor de vlucht van 's menschen geest geopend hadden [1]).

Boven den somberen afgrond van 's werelds lijden en jammeren was het kruis omhooggericht, bemoedigender en troostvoller dan de regenboog boven de afvloeiende wateren van den zondvloed. Want dat hoogste lijden der zelfopofferende liefde wekte in de zielen een wonderbaren en geheel nieuwen gloed van wederliefde, die tegelijkertijd én blijde offervaardigheid inboezemde om het lijden der aarde met gelatenheid te dragen, én bezielde zelfopoffering om alle ellende der wereld voor anderen met heldhaftige teederheid te verzachten. In een menigte van lierzangen [2]), waarbij niets uit de oudheid te vergelijken

---

1) Natuurlijk willen wij hiermede de Paradijs-voorstelling van Dante niet als de eigenlijk christelijke aanwijzen, doch alleen als eene dichterlijke conceptie, die door onschatbaren rijkdom van gedachten en grootsche samenstemming getuigt, hoezeer de gezichtseinder des geestes verruimd was door het Christendom.

2) Op de schoonste onder die lierzangen mag men met eenige wijziging de woorden van Busken Huet toepassen, als hij den indruk, dien de kunst van Fra Angelico maakt, op waarlijk bewonderenswaardige wijze in woorden overbrengt. De plaats is te schoon, en het feit, dat een der niet geloovenden de reinste uitdrukking der christelijke kunst zoo weet te gevoelen en te waardeeren, te zeldzaam, om eene aanhaling niet te wettigen: „Al hetgeen eene geloovige en onbevlekte christenziel zich „heerlijks en liefelijks omtrent de bevolking van den christelijken hemel „kan voorstellen, en omtrent hetgeen op aarde de zaligheid moet zijn „geweest der helden en heldinnen van het profetisch en apostolisch ge„loof, is in de bekoorlijkste vormen en met tooverachtig schoone kleuren „door Fra Angelico op het doek en op de kalk gebragt. Geen aardsch „penseel heeft ooit zulke bovenaardsche wezens geschilderd: kleine en„gelen en engelinnen, uit wier houding en trekken en gebaren een op-

is, heeft die liefde zich uitgestort, nu eens roerend en teeder, als een gefluisterde beê, een liefde- en lijdensklacht in de gewijde zangen der Kerk, in het geestelijk lied van alle christen-volken, dan weder met onuitsprekelijke vervoering in de vlammende oden van een H. Franciscus, een Jacopone, eene H. Teresia.

Ook de stoffelijke natuur deelde in de herschepping. Zij sprak niet langer de taal van den mensch alleen, maar zij sprak den mensch van Gods almacht, van Zijne goedheid, van Zijne wijsheid. De persoonsverbeeldingen van het heidendom hadden zin en beteekenis verloren, maar de natuur was bezield met hooger en reiner leven. Gods heiligen, die gedurende hun leven de uitgelezenen der aarde geweest waren, bleven ook na hun dood gemeenschap met haar houden. De bloemen des velds droegen hun namen en herinnerden aan hun deugden: hoevelen waren er gewijd aan de maagdelijke Moeder, in wie de schoonheid der roos te zamen met de smetteloosheid van de lelie vereerd werd! Welk plekje had onder de hemellingen geen heiligen patroon, van wiens beschermende voorspraak bij God de geschiedenis en de legende getuigenis aflegden? In het woud en in

„ regte hemelzin spreekt, een los-zijn van het benedenrond zonder pijn „of zucht, een natuurlijke en uit den grond des harten opwellende lust „in het ongeschapene of wat zij daarvoor houden. Dat strijkt op de „viool; dat steekt de trompet; dat zingt den lof des Allerhoogsten; dat „bidt en dat juicht; dat knielt en dat staart den geopenden hemel in, „met zulk een onschuldige vreugde, een heimwee zoo vol blijde ver„wachtingen, zulk een onbeperkt vertrouwen, een zoo vaste verzekering „van toelagchend eeuwig heil, dat wie nooit christen is geweest, de „begeerte in zich voelt ontwaken om het te worden, en wie met het „christendom gebroken heeft zich afvraagt, of hij de volle zaligheid van „het geloof wel ooit heeft gekend of vermoed?"

Italiaansche reis-aanteekeningen, blz. 144.

de vlakte, op bergen en in dalen, langs rotsen en afgronden ontmoette men de liefelijke of schrikwekkende poëzie der legende, met haar engelen en heiligen en booze geesten; en wat men van de historische waarde of onwaarde dezer legenden ook denken wil, altoos verzinnelijkten zij met naïeve aanschouwelijkheid den onzichtbaren band van die onderlinge liefde, welke de aarde verwant maakte aan den hemel [1]), „ Partout et toujours ",

---

1) Dr. W. J. A. Jonckbloet, voor wiens veelomvattende kennis onzer letterkunde wij verschuldigden eerbied koesteren, heeft voor de middeleeuwsche legende weinig meer dan onverdeelde afkeuring over. Dit verwondert ons niet. Over het algemeen toch vonden wij in Dr. Jonckbloet's uitvoerig werk over onze letterkunde wel een schat van wetenschap en het resultaat van vele scherpzinnige onderzoekingen en oordeelvellingen, maar weinig fijngevoelde waardeering. Wij meenen iemand te zien, die, met duchtige stevels gelaarsd en gespoord, den bloemhof onzer letterkunde roudstapt zonder zich te bekommeren, of soms hier en daar een zomerkind onder zijn ongenadigen tred gekneusd en vermorseld wordt. De arme Anna Bijns mag er over klagen. Ook de grootsten en besten worden daar soms met souvereine onverbiddelijkheid gekapitteld naar vooropgezette regels, die alles behalve onbetwistbaar schijnen en inderdaad door Dr. J. van Vloten (naar ons inzien op vrij ruwe en onwellevende wijze) betwist zijn. Wij betreuren deze leemte, niet alleen omdat het werk van Dr. Jonckbloet onze letterkunde ook in het buitenland vertegenwoordigt, maar vooral omdat het in ons vaderland voor velen het eigenlijke handboek is en groot gevaar loopt bij halve geleerden veeleer afbrekende betweterij dan schoonheidszin aan te kweeken. De poëzie der legende vindt dan, zooals wij zeiden, geen genade in de oogen van Dr. Jonckbloet: alleen de Beatrijs-legende, een meesterstuk, komt met eene gemotiveerde loftuiting en een enkelen tik (Dl. I, blz. 141, 2e uitgave) vrij. Wij wenschen alle voorbeelden, door Dr. Jonckbloet, tot staving van zijn oordeel aangehaald, niet te verdedigen, ofschoon sommige alleen een verkeerden indruk maken door de verkeerde wijze, waarop zij voorgesteld zijn, ontdaan van alle naïveteit, die ze aantrekkelijk kan maken; doch, dit daargelaten, op ieder veld hier beneden vindt men nevens bloemen ook distels; ieder kieze zijne gading; doch zou iemand, die alleen laatstgenoemden kiest, geen gebrek aan smaak verraden? Ch. de Montalembert en A. F. Ozanam, in leven *professeur à la faculté des lettres de Paris*, hebben een genoeg

zegt Ch. de Montalembert [1]), „elles gravaient dans les „convictions populaires la victoire de l'esprit sur la ma„tière, de l'invisible sur le visible, de la gloire inno„cente de l'homme sur son malheur, de la pureté pri„mitive de la nature sur sa corruption. C'est toujours „le sentiment de cette glorieuse sympathie entre le Créa„teur et la créature, entre le ciel et la terre, qui se „fait jour a travers les siècles: mais tandis que l'anti„quité païenne l'avait balbutié, en donnant à ses dieux „tous les vices de l'humanité, les âges chrétiens l'ont „proclamé en élevant l'humanité et le monde régénérés „par la foi à la hauteur du ciel [2])". Daarom verwon-

gevestigde Europeesche vermaardheid verworven, om hunne meening tegenover die van Dr. Jonckbloet staande te houden: doch ook over onze vaderlandsche legenden heeft de heer H. C. Honigh, als inleiding zijner schoone overzetting van de Beatrijs-legende, een artikel geplaatst in *De Gids* van Juni 1879, dat door juister en voller waardeering als eene verbetering van Dr. Jonckbloet's hoofdstuk over „de geestelijke „poëzie" gelden mag.

1) *Histoire de Ste Elisabeth. Introduction*, p. 131.

2) Wij willen ons en, naar wij hopen, den lezer het genoegen niet onthouden nog eene zinrijk schoone plaats van denzelfden schrijver aan te halen, waar het boek der legende vergeleken wordt bij de „verluchte" liturgische boeken der middeleeuwen. Het boek der legende is, zegt hij: „un immense volume, où cinquante générations ont écrit pendant douze „siècles leurs croyances, leurs émotions, leurs rêves, avec une tendresse „et une patience infinies: non seulement chaque mystère de la foi, „chaque triomphe de la croix y avait sa page, mais encore chaque fleur, „chaque fruit, chaque bête des champs y figurait à son tour. Comme „dans les anciens missels, comme dans les grands antiphonaires des „vieilles cathédrales, à côté des brillantes peintures, où sont tracées avec „une inspiration si chaleureuse et si profonde à la fois les grandes scènes „de la vie du Christ et des Saints, on y voyait le texte des lois de „Dieu et de sa divine parole, encadré par toutes les beautés de la na„ture; tous les êtres animés s'y retrouvaient pour chanter les louanges „du Seigneur, et des Anges sortaient à cette fin du calice de chaque „fleur." (p. 142.) Dr. Jonckbloet vergelijkt op zijne beurt de poëzie der legende bij de beeldhouwkunst van hetzelfde tijdperk, maar na eerst op

dert het ons niet, wanneer wij dat gevoel van innige verwantschap met de natuur en die bezielde bewondering harer schoonheid, welke den dichter kenmerken, evenzeer in de levens der heiligen terugvinden. Is niet het leven van den H. Franciscus rijk aan liefelijke poëzie, wanneer wij lezen, hoe hij alle schepselen, ook de redelooze en onbezielde, als kinderen van éénen Vader lief had en bezong, „*messer lo frate Sole*" en „*Sor Luna*" op de eerste plaats [1]); hoe hij des avonds met den nachtegaal den wedstrijd aannam in het zingen van 's Heeren lof en met beminnelijken eenvoud den kleinen zanger prees, wiens „gewieckt geluyt" hem overwonnen had [2]); hoe hij, vermagerd door vasten, de grove pij om de leden, en den afdruk der kruiswonden in zijn lichaam dragend, als een andere Orpheus [3]), de dieren van veld en woud tot zich trok, die hun woesten aard of hun gewone schuchterheid aan zijn voeten aflegden en hem volgden als kenden en verstonden zij hem? [4]) Ligt er in dien

---

zijne gewone, ongenadige manier de geheele beeldhouwkunst der middeleeuwen met één trek doorgehaald te hebben: „De beeldhouwkunst van „dat tijdperk kenmerkt zich door dorre, ontvleeschte, houterige figuren, „slecht gedrapeerd en zonder leven". (blz. 142.) Doch wat wij van de beeldende kunst der middeleeuwen te denken hebben en van de zoo menigwerf herhaalde beschuldiging, dat de kerkelijke kunst opzettelijk en uit den aard der zaak den stoffelijken vorm verwaarloost, is in dit eigen tijdschrift op zulk een uitnemende en afdoende wijze uiteengezet, dat wij beter dan met eenig antwoord volstaan kunnen met eene verwijzing naar Deel LXII, blz. 347: *De kunst in den dienst der Kerk.*

1) *Cantico de le creature, comunemente detto de lo frate Sole.*

2) A. F. Ozanam. *Les poëtes franciscains en Italie au XIIIe siècle,* p. 66.

3) De sage van Orpheus is reeds in de catacomben gekerstend.

4) Ozanam, p. 77. De meening van Gervinus, door Dr. Jonckbloet aangehaald (I, blz. 146), dat de H. Franciscus „het leven des Heilands paro„dieërde", is daaraan te wijten, dat de schrijver slechts eene parodie van Franciscus, grootendeels van eigen vinding, voor oogen heeft.

uiterst trouwhartigen en naïeven omgang met de redelooze schepping niet een treffende herinnering aan den staat van onschuld, dien het Paradijs-tafereel ons voor oogen stelt?

In de epische poëzie treedt een geheel nieuwe type op, de christen-ridder. In hem is de stoffelijke kracht, lans en rapier, gewijd aan de bevrijding der verdrukten, aan de bescherming der zwakken; vereering der vrouw is hem een heilige plicht om wille van haar, die door den leliebloei harer maagdelijkheid en de gezegende vrucht van haar moederschap de gevallen Eva uit haar staat van dienstbaarheid had opgericht en met den sprekenden titel van Onze Lieve Vrouw werd begroet [1]); boven alles heeft hij zijn eer onbevlekt te bewaren en de leus „potius mori quam foedari" [2]) fier omhoog te dragen als een ridder zonder vrees of blaam. „Het Christendom heeft „de wet der liefde geopenbaard, die de wet der regt- „vaardigheid voltooit, heeft een van de Kerk onderschei- „den Staat voortgebragt, heeft geest en stof verzoend, „de vrouw in hare waarde hersteld, het huwelijk geheiligd „en den dood gemaakt tot den overgang in oneindig „geluk. Met den ridder treden deze waarheden en wet- „ten in het openbare tijdelijke leven, treden zij in den „tijd" [3]). Waar het zwaard en de vuist alvermogend waren, zien wij de godsdienst tusschen beide treden, om

---

1) Waar Dr. Jonckbloet zegt (I, blz. 143): „Als moeder van den „HEILAND werd aan haar eigenlijk de VERLOSSING des menschdoms toe- „geschreven", is den anders zoo scherpzinnigen geleerde een kleine *contradictio in terminis* ontsnapt.

2) Eerder de dood dan de schande.

3) *De Katholiek*, Dl. XXVIII, blz. 109.

de ruwe kracht door hooger wijding te veredelen, haar nieuwe banen te openen, hooger doeleinden aan te wijzen. De Kerk geleidde den edelknaap naar het altaar, zegende voor hem het zwaard, bereidde hem door vrome oefeningen voor het ontvangen van den ridderslag, en deed hem op zijn ridderzwaard de belofte bezweren, dat hij, trouw aan Kerk en Keizer, door bescherming van weduwen en weezen en verdrukten en door een christelijk en ridderlijk leven St. Joris, zijn heiligen schutsheer, zou nastreven. Het moge haar menigmaal niet gelukt zijn dit ideaal te verwezenlijken, toch heeft zij de geestelijke ridderorden voortgebracht, die de kloostergeloften met den strijd voor het graf des Zaligmakers verbonden. Wanneer naast Wolfram von Eschenbach, die Parzival opvoerde, de dichter van Tristan en Isolt als tijd- en landgenoot optreedt, moge daaruit blijken, dat ook in de letterkunde der middeleeuwen meer dan ééne strooming te bespeuren is: het feit alleen, dat de christen-ridder als type bestaat, getuigt van hooger opvatting dan de oude kunst kon bereiken.

Doch over het algemeen ook vertoonde zich de adel van het karakter in een nieuw licht. De aureool des hemels was gevonden. Er was eene vereeniging gevonden van schoonheid en reinheid, eene maagdelijkheid, eene hoogheid te midden van vernedering, eene mengeling van ootmoed en fierheid, een heroïsme van zelfopoffering uit liefde tot God en tot den naaste, waarvan het heidendom geen begrip kon hebben. In de letterkunde vinden wij daarvan nergens indrukwekkender en tegelijk beminnenswaardiger uitdrukking dan in de treurspelen van Calderon, die, schoon niet tot de middeleeuwen behoorend,

te recht als de christen-dramadichter bij uitnemendheid geroemd wordt en eene vergelijking met den veel meer gekenden dichter van *Polyeucte* niet behoeft te schromen. Hij heeft in Lusitaniën's Fernando [1]), in Eusebia [2]), in den patriarch Zacarias [3]), in zoovele andere karakters den reinsten zieleadel, geheiligd door het Christendom, niet alleen met het volle leven der werkelijkheid bezield, maar ook met zulke tooverachtig schoone poëzie omkleed, dat zelfs waar de rijkdom soms in verkwisting schijnt over te gaan, alle andere indrukken overheerscht worden door hooge bewondering voor de frischheid en verscheidenheid van een dichterlijk koloriet, waar al de gloed van de zuiderzon in vastgelegd is [4]). Doch reeds gedurende

---

1) *El principe constante.* 2) *El Josef de las mugeres.*

3) *La exaltacion de la Cruz.*

4) Wie deze meening in bijzonderheden wil bevestigd zien, moge de leerzame reeks artikelen raadplegen, welke het tijdschrift *Onze Wachter* aan een zeer bekwame hand te danken heeft, in de jaargangen 1875—79. Daar vinden wij onder den titel: *Calderon's geschriften* het karakter van deze poëzie op waardige wijze gehuldigd en tevens eene waardeering van eenige zijner meesterstukken, die niet alleen steunt op volkomen vertrouwdheid met de taal en de poëzie van Spanje's grootsten dichter, maar ook op het beste, wat in bijna alle beschaafde talen daaromtrent geschreven is. Met kundige en onverbiddelijke kritiek wordt ook ten waarschuwend voorbeeld aangewezen, hoe zekere souvereiniteits-waan in ons vaderland een man van wetenschap verleiden kan over kunstwerken, die bij uitstek katholiek zijn, den staf te breken zonder er iets hoegenaamd van te weten of te begrijpen. Zou thans de belangwekkende reeks voor goed gesloten zijn? Of mogen wij hopen, dat misschien Lusitanien's Fernando nog tot een even degelijke waardeering zal uitnoodigen of het Vagevuur van Patricius eene vergelijking met Dante in het verschiet stelt? Doch deze noot begint zich aan onbescheiden en onbevoegde vragen te bezondigen en dient dus haastig te worden besloten met een oprechte dankbetuiging aan den hooggeëerden schrijver, die zoovele andere en hoogere verdiensten met den groenen lauwer der letteren op smaakvolle wijze kroont.

de middeleeuwen zelven werd het groote lijdensdrama des Heeren en de geheele geschiedenis, die zich daarom heen beweegt, van den val des menschen tot aan den dag van scheiding tusschen goed en kwaad, met verteederende aanschouwelijkheid opgevoerd; en niet alleen wat de Openbaring leerde, maar ook wat de kinderlijke liefde had ingegeven aan legenden, vol poëzie, over de heilige kindsheid des Heeren, over zijne hoogvereerde, maagdelijke Moeder en over het leven van Gods heiligen. Daar zocht de christelijke kunst hare idealen; daar vond zij *het ideaal* in den menschgeworden God, den schoonste onder de kinderen der menschen, het toonbeeld van den verhevensten zieleadel bij den diepsten smaad des kruises: Koning des lijdens en Koning der heerlijkheid. Van Hem gaat alle waarheid, schoonheid en goedheid uit, en tot Hem keeren zij terug. Dit ideaal wordt nagestreefd, op velerlei wijze gedeeltelijk uitgedrukt in het leven der heiligen, dit geeft ook aan de christelijke kunst haar eigenaardige uitdrukking, het goddelijke, dat in het menschelijke uitstraalt.

Daarvan getuigt op de eerste plaats de kerkelijke kunst. De Kerk roept alle kunsten te zamen rondom den troon, waar het Vleeschgeworden Woord verborgen rust, om daar al het beste, wat de verloste mensch geven kan, zijne kunst, de vlucht van zijn geest en de bezieling zijns harten, al de schoonheidsvervoering zijner ziel als een biddende hulde te vereenigen met de eeuwigdurende offerande op het altaar. Daar vlecht zij onder jubelzang en tranen de bloemen, de schoonste bloemen der verloste aarde, door de wreede doornen heen, die de zonde in het hoofd van haar lijdenden Zaligmaker gedrukt heeft.

Doch wij hebben ons niet bij de kerkelijke kunst te bepalen. Laat ik u het woord aanhalen van een geniaal denker, die zelf én christen-kunstenaar én wijsgeer was: „Alle waarheid, schoonheid en goedheid", zegt Broere, „die wij hier genieten, is eene nabootsing, een eindige „uitdrukking, een duister woord van God. Welke vreugde „zal ons in volle stroomen overstelpen, als wij het on„eindig Woord zullen vernemen, wanneer wij alle goed„heden zullen genieten in één enkele goedheid, alle „harmonieën in één enkele harmonie, alle woorden „in één enkel Woord". Daarmede is de christelijke opvatting van de kunst zoo duidelijk mogelijk aangegeven. Voor den Christen is de schepping eene onvolkomene afbeelding van God, Zijn eindig, zevenvoudig woord. Daarom zoekt zijne kunst in de contrasten van het eindige de verstrooide trekken terug van het goddelijk beeld, en de verschillende uitdrukkingen van het schoone zijn de gulden letters, waarmede zijn zwakke en weifelende hand den hoogen naam van God spelt op de aarde. Het schoone is geen eeuwige herinnering meer aan een verloren vaderland der ziel, maar eene herinnering, vol van onvergankelijke hoop aan het vaderland, dat uit zal bloeien, wanneer de verborgen God, hier in geheim aanbeden, zich in ongedekten luister zal openbaren. Christus, het Woord, dat in den beginne was en waardoor alles gemaakt is, het Woord, dat vleesch is geworden en onder de menschen gewoond heeft, vol van genade en waarheid, is het albezielend ideaal der christelijke kunst.

Die kunst is volstrekt niet tot de middeleeuwen beperkt. Gedurende dien tijd had zij in de letterkunde althans nog te worstelen met een taalvorm, deels be-

staande uit Latijn, dat veel van de zuiverheid der „ Sal- „ vete flores martyrum " verloren had, deels uit volkstalen, die nog niet tot volle rijpheid waren gekomen; de strijd om den voorrang tusschen *metrum* en *rhythmus*' maat en klemtoon, werd slechts langzamerhand ten gunste van laatstgenoemde beslist; de matigheid en soberheid, die de hoogste volkomenheid der kunst zijn, ontbraken nog dikwerf. Sedert heeft zij niet opgehouden zich te ontwikkelen; zij kent tijdperken van meerder en minder bloei [1]), beweegt zich met ruime vrijheid in verschillende ten laatste toch samenloopende richtingen; doch nimmer zal de overheersching van den vorm over de gedachte haar ten val slepen, zij blijft leven zoolang de Kerk van Christus leeft, die de onvergankelijkheid, haar beloofd, als een harer schitterendste kenmerken op het voorhoofd draagt. Op den eigen bodem van ons vaderland zien wij haar in het volle zonlicht bloeien ten bewijs, dat de levenskracht steeds jeugdig genoeg in den

---

1) Van de latere zoogenaamde romantische poëzie maken wij niet in het bijzonder melding, omdat, naar onze meening, *romantisch* en *romantiek* tot die woorden behooren, waarmede men in het eindelooze schermen en twisten kan om de eenvoudige reden, dat er geen scherp begrensde gedachte aan ten grondslag ligt. Men weet, hoe van Lennep de paradox laat verdedigen, dat de meesterwerken der oude klassieken eigenlijk veel romantischer zijn dan de gedichten van de zoogenaamde romantische dichters. Zeker is het, dat iemand, die het de moeite waard acht bij woorden nog iets te denken ook, niet over romantiek zonder nadere omschrijving kan spreken: de romantische school in Frankrijk verschilt hemelsbreed van die in Duitschland, en tot beide worden vogels van allerlei veeren gerekend. Bij de Duitschers was er zeker ook terugwerking tegen het moderne heidendom ten gunste van het christelijk idee, maar daarmede was, de beteren niet te na gesproken, te veel onoprechtheid, te veel woordgeknutsel, te veel wansmaak verbonden, om onverdeelde instemming te vinden.

alouden stam rondgaat, om aan alle loten niet alleen leven en wasdom te schenken, maar ze ook met de bloemen der lente in frissche schoonheid te kroonen. De tijd echter is niet meer, gedurende welke zij in hare algemeenheid uitdrukking was eener maatschappij, door denzelfden christelijken geest bezield [1]). Daarin begon verandering te komen zoodra de christen-volken ophielden een groot katholiek gezin uit te maken.

Nog hadden de meeste talen van Europa haar eindvoltooiing niet bereikt, of het Protestantisme trad op met zijn geduchte ontkenning, met zijn protest tegen de katholieke leer. Die ontkenning droeg de kiem van vele andere in zich, maar jaren moesten er voorbijgaan eer

1) Wenschen wij daarom de middeleeuwen terug? Een zeer ijdele wensch! De geschiedenis gaat voort aan den vinger Gods, en wij hebben genoeg vertrouwen op die leiding, om geen eeuwen terug te willen gaan; doch wij zijn overtuigd, dat de ontwikkeling, die sedert heeft plaats gehad, veel schooner en veel zegenrijker zou geweest zijn, als de christelijke geest de maatschappij was blijven bezielen. Het zij vergund de woorden van Ch. de Montalembert nogmaals tot de onze te maken: „Il „nous serait pénible qu'on pût croire, que nous sommes d'aveugles en„thousiastes du moyen-âge; que tout nous y semble admirable, digne „d'envie et sans reproche; et que, dans le siècle où nous sommes des„tinés à vivre, les nations ne soient plus guérissables comme autrefois. „Loin de nous la pensée de nous consumer en de stériles regrets, et de „perdre la vue a force de verser des larmes sur le sépulcre des géné„rations dont nous avons hérité! Loin de nous la pensée de ramener „des temps à jamais passés! Nous savons que le Fils de Dieu est mort „sur la croix pour sauver l'humanité, non pas pendant cinq ou six siè„cles, mais pendant toute la durée du monde. Nous ne pensons pas „que la parole de Dieu ait reculé, ni que son bras soit raccourci. La „mission de l'homme pur est restée la même; le chrétien a toujours son „salut à faire et son prochain à servir. Nous ne regrettons donc, tout „en les admirant, aucune des institutions humaines qui ont péri selon „la destinée des choses humaines, mais nous regrettons amèrement l'âme, „le souffle divin qui les animait, et qui s'est retiré des institutions qui „les ont remplacées." *Vie de Ste Elisabeth*, p. 145.

dat de ontbinding voltooid was. Het Protestantisme wilde en kon geen eigen kunst hebben [1]). Het telt onder zijn volgelingen, ongetwijfeld, velen die kunstenaars en dichters waren en nog zijn, maar als stelsel was het Protestantisme vijandig vooral aan de kerkelijke kunst, en trad ook aanstonds als zoodanig ten duidelijkste op. Daarbij werd terzelfder tijd ongeveer de alom herlevende studie der oude kunst, in geheel anderen geest beoefend dan eertijds door de groote Vaders der Grieksche en Latijnsche Kerk [2]), een wapen om de christelijke opvatting der kunst te bestrijden. Wij wenschen de allerlaatsten te zijn om te beweren, dat de schoone vormen, de rijke soberheid, de rustige samenstemming, die aan zoovele meesterstukken der oude kunst de onsterfelijkheid waarborgen, geen gunstigen invloed kunnen uitoefenen en ook werkelijk uitgeoefend hebben op de ontwikkeling der latere kunst [3]); doch de opgewondenheid van de zoogenaamde Renaissance was naar het juiste woord van Villemain veeleer „ Idolâtrie de l'érudition " dan „ Enthousiasme du goût "; in een tijd van zedenbederf, de eeuw van de hervorming

---

1) Dit kan vooral blijken uit de eerste hoofdstukken van Möhler's *Symbolik*, waar de eigenlijke grondstellingen naar authentieke bronnen nevens elkander gesteld zijn, en is ook meermalen in dit tijdschrift door eene meesterhand blootgelegd. Vergelijk vooral Dl. XXX, blz. 146.

2) Men vergelijke de schoone vermaning van den H. Basilius den Groote, tot de jongelingen van zijn tijd gericht: „ *Ὅπως ἂν ἐξ Ἑλλη-νικῶν ὠφελοῖντο λόγων* ", een toonbeeld van onbekrompen opvatting en welsprekendheid.

3) Ook op de gewijde kunst: vergelijk het reeds aangehaald artikel: *De kunst in den dienst der Kerk.* (*De Kath.*, Dl. LXII, blz. 259): » Christelijke *uitdrukking* zich huwend aan Grieksche schoonheid van „ vorm. Die wet moet wet blijven. Faire voir le sentiment chrétien sous „ la belle forme de l'antiquité. "

en van de kerkvergadering van Trente, vond bij de meesten heidensche wulpschheid veel luider weerklank dan klassieke schoonheid; een voor altoos ontzielde mythologie werd met ijdel vertoon ingehaald en een smakeloos poppenspel met de godheden van den Olymp gold als noodzakelijk vereischte der poëzie.

Maar in weerwil van deze tijdelijke overstrooming, in weerwil van velerlei afdwaling bleef toch één band nog langen tijd de afgebrokkelde stukken onderling en aan het groote geheel verbinden: het geloof aan den menschgeworden God, begin en einde en middelpunt van de geschiedenis der menschheid. De letterkunde, die, nadat haar vorm tot volle rijpheid was gekomen, alom nieuwe en bloeiende loten uitschoot, wortelde nog diep in den vasten bodem der christelijke openbaring: zóó de volkspoëzie; zóó vooral het geestelijk lied, waaraan Luther zelf door zijn voorbeeld onder de Protestanten een krachtigen aanstoot gegeven had; zóó ook de poëzie, die later met zuiverder smaak het spoor der oude kunst volgde. De groote Protestantsche dichters Milton en Klopstock, later in ons vaderland Bilderdijk en Da Costa, thans nog levende dichters, wier namen op aller lippen zijn, getuigen door den christelijken geest, die uit hunne poëzie spreekt, hoeveel het Protestantisme aan de oude Moederkerk te danken heeft. Toch draagt die poëzie dikwerf een eigenaardige tint. Milton's genie toont zich het grootst in de schepping van den reusachtigsten en stoutsten oproerling, die ooit door menschenhanden in beeld is gebracht. Klopstock verliest zich als episch dichter zoozeer in beschouwing en lyrische ontboezeming, dat het grootste feit der geschiedenis onder zijn behandeling als

een zwevend visioen wordt, waarin ten laatste zelfs de omtrekken der gestalten niet meer te onderscheiden zijn. De metalen poëzie van Da Costa klinkt als de machtige taal van de Zieners des Ouden Verbonds en ziet verlangend uit naar een toekomstige openbaring van den Christus. Het levensbeginsel was aangetast door het Protestantisme: daar woonde de menschgeworden Zaligmaker niet meer te midden Zijner verlosten; Zijn tabernakel was omvergehaald, en de steenen van het altaar lagen verstrooid; de beelden Zijner heiligen, Zijner minnelijke Moeder met haar Kind in de armen, de roerende voorstelling van Zijn lijden zag men van hun voetstukken afgerukt en verbrijzeld; de bezielde muren, waar aarde en hemel elkander de hand reikten, met de lijkwade der kalk overdekt; de harmonie der ineenvloeiende, gezamenlijk omhoog strevende lijnen door getimmerten verbroken; in plaats van levend gezag, den bijbel aan ieders uitlegging toevertrouwd, in plaats van eeuwigdurende offerande, herinnering en bespiegeling, waaraan het gezamenlijk gebed alleen waarde gaf, en in den ledigen, hollen dom zetelde de abstracte rede, als opperrechter over het geloof. De gevolgen konden niet uitblijven; de ontkenning greep altoos wijder en wijder om zich heen, en wat is er ten laatste, wat is er thans van het geloof aan den Godmensch overgebleven in het Protestantisme?

Daarbij kwam de loochening van de achttiende eeuw die van de zestiende voltooien: Voltaire verheft het grijnzend gelaat: na den dweependen, onstuimigen monnik de koude, eerlooze spotter: „*écrasez l'infâme*" werd het wachtwoord. Zoo heeft de negentiende eeuw de erfenis

der vorige aanvaard en zich ontwikkeld tot een eeuw van geweldigen strijd op het gebied des geestes, omdat de beginselen, ten volle ontwikkeld, pal staan tegenover elkander. Die strijd geldt in haren eigenlijken aard de grondslagen, waar de geheele zedelijke orde op steunt, en dreigt juist omdat de allereerste beginselen in het spel zijn, waar de redetwist haar grenzen bereikt en het woord in daden overgaat, op een ruwer en geweldiger vuistrecht dan de aarde nog beleefd heeft uit te loopen [1]). Ieder jaar teekent de toestand zich scherper en wordt de spanning grooter. Reeds zijn op het gebied des geestes de beginselen ten volle uitgesproken. De Kerk heeft den levenskring harer leer steeds wijder uitgezet en een eeuw zonder geloof nog meer verbaasd dan vertoornd door de meest stellige bevestiging van een levend, onfeilbaar leergezag. Tegenover de Kerk verheft zich een niet minder stellige en algemeene ontkenning, die, onvermogend tot opbouwen, over reuzenkrachten beschikt in het afbreken.

De worsteling der geesten, door zulke strijdige beginselen verdeeld of tusschen beide heen en weer geslin-

---

1) De Commune van Parijs is meer dan een op zich zelf staand verschijnsel of een plaatselijke uitbarsting van onbeteugelde hartstochten. Daarom is het werk getiteld: *Convulsions de Paris*, waarin Maxime du Camp, naar authentieke bescheiden de geschiedenis der Commune beschrijft, een hoogst merkwaardig boek: de machtelooze zwakheid, waarmede een stad van twee millioen inwoners, een der hoofdsteden van de beschaving der negentiende eeuw, zich kromt onder het smadelijkst juk — de schreeuwende tegenspraak tusschen woord en daad in de voorvechters der allervrijste vrijheid, even belachelijk om hun *bêtise* als geducht om hun dronken vernielzucht — de felle verbittering, waarmede de eindbeslissing volstreden is, eene verbittering veel grooter dan die van vijandelijke legers, geven stof tot nadenken. Het is een satire op de zelfverheffing der negentiende eeuw, geschreven in bloed en vlammen.

gerd, moet ook in de letterkunde hare uitdrukking vinden. Niet alleen is eene letterkunde, die met Christendom en Openbaring gebroken heeft en menigmaal de Kerk met meer dan natuurlijken haat aanrandt, een van de groote machten der eeuw, maar ook in haar eigen voortbrengselen bespeurt men een onrustige gejaagdheid, een dooreenwarren van strijdige leuzen en beginselen, een onvoldaanheid, een vertwijfeling soms, die haar iets dreigends en onheilspellends geven. Zoekend en dolend tast zij rond in alle richtingen en vangt hier en daar de stralen der schoonheid op zonder te weten, van waar zij uitgaan en waar zij samenloopen. Het schoone, dat zij voortbrengt, is eerder te zoeken in de bijzonderheden dan in de samenstemming van het geheel. Zij is arm aan grootsche, voltooide kunstwerken, die zich boven het gewoel van den voortjagenden tijdstroom in de rustige sfeer van het ideale schoon ter onsterfelijkheid verheffen en bij het nageslacht voor immer zullen leven. De onvergankelijke harmonie van het schoon wijkt meer en meer terug voor de strijdleus van het oogenblik.

Onder allen die in de letterkunde der negentiende eeuw, buiten het Christendom en buiten de Openbaring nieuwe wegen gezocht hebben, is Goethe de baanbreker geweest en de grootste: zijn Faust heeft voor de moderne wereldbeschouwing meer geesten gewonnen dan alle stelsels en betoogen. Inderdaad, er ligt in de stoute, hooggezinde taal van dien Faust eene betooverende verleiding voor den menschelijken hoogmoed; niemand, geloof ik, ondergaat er den indruk niet van, maar zij werkt bijna onwederstaanbaar op zoovelen, die meenen zelfstandig te denken, maar niets doen dan napraten, en zich zoo

gemakkelijk verbeelden, iets van het onmiskenbaar genie des meesters ten toon te spreiden door zich op te schikken met zijne gedachten.

De Faust is het gedicht van Goethe's geheele leven [1]), een wereld-drama, groot genoeg van ontwerp om hemel, aarde en hel in zijn kring te omsluiten [2]), en waarvan de Gretchen-episode het treurspel is, het eeuwenoude treurspel der zwakke schoonheid hier op aarde: de onschuld [3]), door eigen ijdelheid en satanische verleiding ten val gebracht, naar den diepsten afgrond van schuld en wroeging en jammeren voortgesleept, door lijden en boete weder opgebeurd Doch niet hierin ligt de beteekenis van den Faust als eigenaardig voortbrengsel van de letterkunde der negentiende eeuw. In zooverre is deze episode van alle tijden en zal, opgevoerd in een zoo meesterlijken vorm als de kunst van Goethe er voor schiep, zoo spaarzaam en zoo aangrijpend, altoos en overal de

---

1) Het eerste deel van den Faust, in 1769 door Goethe als twintigjarig jongeling aangevangen, verscheen het eerst als fragment in 1790 en met eenige uitbreiding op nieuw in 1808; sedert hield de dichter niet op het stuk bij tusschenpoozen telkens weder ter hand te nemen, en eerst in 1831 gaf de tweeëntachtigjarige grijsaard kort voor zijn dood het tweede gedeelte volledig ter perse.

2) „So schreitet in dem engen Bretterhaus
„Den ganzen Kreis der Schöpfung aus,
„Und wandelt mit bedächt'ger Schnelle
„Vom *Himmel* durch die *Welt* zur *Hölle!*
Vorspiel auf dem Theater

3) „Es ist ein gar unschuldig Ding,
„Das eben für nichts zur Beichte ging,
„Ueber die habe ich keine Gewalt!
. . . . . .
„Mit Sturm ist da nichts einzunehmen:
„Wir müssen uns zur List bequemen".
Aldus Mephistopheles bij de eerste ontmoeting.

menschelijke harten roeren; doch die beteekenis ligt in Faust zelf, het evenbeeld van den meester, die hem te voorschijn riep, de dichterlijke uitdrukking van den modernen geest, die de Openbaring verwerpend, het onverdelgbaar ingeschapen haken van geest en gemoed naar het oneindige tracht te bevredigen door reusachtige vergeefsche pogingen, om zelf de kluisters van eindigheid en beperking af te schudden. Het contrast kon door een geest als die van Goethe slechts aan het Katholicisme ontleend worden. Doch heel wat anders ook dan „clas-„sische Ruhe" spreekt er uit Faust: de onvoldaanheid van dien hoogen geest, met alle menschelijke wetenschap toegerust, de leegte des gemoeds, de vertwijfeling zijn meesterlijk weergegeven niet alleen in de levensmoede klachten van Faust, maar ook in den vernietigenden spot van Mephistopheles en niet minder, zou ik zeggen, in de tevreden waanwijsheid van den *famulus* Wagner; meesterlijk ook is de tijdelijke bedwelming door zinnenlust in de Gretchen-episode uitgedrukt; maar als daarna Faust, niet door christelijke boete, maar door hooger streven zijne redding en apotheose te gemoet zal gevoerd worden, dan blijkt aanstonds de machteloosheid van zulk een pogen zelfs voor den genialen dichter. De voorstelling, in het eerste gedeelte zoo helder en doorzichtig schoon, wordt in het tweede altoos nevelachtiger en laat ter nauwernood een gedachtengang meer doorschemeren in het rusteloos vooruitstreven van Faust; een bonte mengeling van alles dooreen vervangt de rustige spaarzaamheid, en aan het eind staan wij voor eene aphotheose, die onder alle opzichten onbevredigd laat, en de mystiek der katholieke Kerk aan-

wendt op eene wijze, dat men zich afvraagt, of soms eene parodie van Dante bedoeld wordt? Gelukkig voor den meester, dat hij geen getuige meer was, hoe deerlijk de kunst zich gewroken heeft, door de vervaarlijke menigte van dorre en ongenietelijke onbegrijpelijkheden, die Wagner's van allerlei soort, als verklaringen, naar het heet, aan dat tweede gedeelte opgehangen hebben. Wij voor ons zullen ons niet inspannen, om te verduidelijken wat de meester zelf niet duidelijk wist te maken, doch meenen het slot van den Faust niet in de apotheose te zien, maar in het tooneel, dat onmiddelijk voorafgaat, als ten laatste Faust, van het licht zijner oogen beroofd, omtastend langs den deurpost, het einddoel van zijn rusteloos streven „der Weisheit letzter Schlusz" meent gevonden te hebben, en het noodlottig „Verweile doch, du bist so „schön" uit gaat spreken, misleid door het gedruisch van de ijverig bewogen spaden, die zijn eigen graf delven. Ziedaar een indrukwekkend beeld van het einde, dat de zelfvergoding der negentiende eeuw te wachten staat. En in tegenstelling van de onklaarheid en het allegorisch mysticisme, waarin hier het onopgeloste levensraadsel gewikkeld is, zien wij de „classische Ruhe" van den Olympiër daar het schoonst in het licht treden, waar zijne poëzie duidelijk den invloed ondergaat van het Christendom, waarvan hij zelf de getuigenis aflegde: „Mag die geistige Cultur immer fortschreiten, mögen die „Naturwissenschaften in immer breitere Ausdehnung und „Tiefe wachsen und der menschliche Geist sich erweitern, „wie er will, über die Hoheit und sittliche Cultur des „Christenthums, wie es in den Evangelien schimmert „und leuchtet, wird er nicht hinauskommen."

Een ander dichter, die ongeveer te gelijk met de negentiende eeuw het levenslicht aanschouwde en door de natuur met al den rijkdom harer poëzie was begaafd, Heinrich Heine, zien wij de schoonheid opvoeren, om haar met grimmigen spot te hoonen en door het slijk te halen. Tegenover het Christendom, dat de onderwerping van het stof aan den geest predikt, heft hij een nieuwen vrijheidskreet aan: „Emancipation des Fleisches", en wordt de banierdrager van die schoonschijnende leuze eener gezonde zinnelijkheid, welke de leer van het Evangelie omkeert, en den dichter zelf althans weinig gezondheid vermocht te schenken. Schaamteloozer nog openbaart de schrijver van *La confession d'un enfant du siècle*, Alfred de Musset, hoe jammerlijk een hoog begaafde, dichterlijke ziel door de lusten des lichaams kan verslaafd worden, maar ook hoe zij veel te hoog en te edel is, om in die slavernij geen walging te vinden in plaats van rust, en ten verderve snelt met den verbitterden vloek op de lippen, die in Rolla aan onze eeuw in het aangezicht wordt geslingerd:

„Et que nous reste-t-il, à nous, les déicides?
„Pour qui travailliez-vous, démolisseurs stupides..."

Doch wij willen die verzen, waar al de overdrijving van den ontnuchterden „viveur" uit spreekt, niet verder afschrijven; de vervloeking wekt bij ons niet minder weerzin dan de vergoding; al beloont onze eeuw, ondanks alle opgeblazenheid, de moeite der verheerlijking niet, wij zijn van te veel, dat edel en goed is, getuige om ons niet met verontwaardiging af te wenden van zulk een afgeleefden vloek. Doch vraagt gij de uitlegging van de onrust, wier bedwelming in zinnenlust gezocht werd,

ziehier dan eenige verzen, in een beter oogenblik aan denzelfden dichter ontvloeid:

„Tant que mon faible coeur, encor' plein de jeunesse,
„A ses illusions n'aura pas dit adieu,
„Je voudrais m'en tenir a l'antique sagesse,
„Qui du sobre Epicure a fait un demi-dieu.
„Je ne puis: — malgré moi l'infini me tourmente,
„Je n'y saurais songer sans crainte et sans espoir;
„Et quoi qu'on en ait dit, ma raison s'épouvante
„De ne pas le comprendre et pourtant de le voir.
„Qu'est-ce donc que ce monde, et qu'y venons-nous faire,
„Si pour qu'on vive en paix, il faut voiler les cieux?
„Passer comme un troupeau les yeux fixés a terre
„Et denier le reste, est-ce donc être heureux?" [1])

Byron, wiens geest zoovele andere geesten met daemonische kracht heeft aangetrokken, put al de zeggenskracht van het menschelijk woord in Caïn's-taal uit, maar, onvermogend in het drama iets anders dan zijn eigen beeltenis te voorschijn te brengen, schenkt hij aan de letterkunde der negentiende eeuw een nieuwen vorm van poëzie, welke, het epos ten spot, voor alle tegenstrijdigheden gelijkelijk ruimte aanbiedt: voor het bevallige der schoonheid, voor de majesteit van het verhevene, voor alles bezoedelende hoon en verguizing, voor hemeltergende lastering, voor dierlijken lust: bij tusschenpoozen zwijgt het woeste bacchanaal en daar klept het *Ave Maria*, als de hymne van den ontslapenden dag, over het vreedzame avondlandschap [2]), of gij meent een oogenblik aan den bekoorlijken oever van het Grieksche eiland in Haidee [3]) het lieflijk beeld van Nausicäa [4]) te zien herrijzen, of daar rollen de golven van den machtigen

1) *Poésies Nouvelles*, p. 117. 2) *Don Juan, Canto* III, CII.
3) *Don Juan, Canto* II, CXLII. 4) *Odys.* VI.

Oceaan u toe, die 's menschen voetstap niet op zijn paden duldt, maar hem met zijn trotsche zeegevaarten in doodsangt van zich afslingert de wolken in, en alleen onveranderlijk en onverouderd de beeltenis van den Almachtige in storm weerkaatst: de spiegel van Zijn oneindigheid [1]). Maar door alle tonen en wanklanken heen blijft altoos één en dezelfde sombere grondtoon doorklinken: vertwijfeling aan zich zelf, vertwijfeling aan de maatschappij, vertwijfeling aan de wereldorde.

Doch voor een dichter, dien wij als den grootsten onzer tijdgenooten hooren verheerlijken, was het weggelegd alles, wat tot nog toe beproefd werd, in Titanische buitensporigheid te overtreffen. Victor Hugo zal als dichter het aanschijn der aarde herscheppen. Aan het drama stelt hij een geheel nieuw, een ongehoord ideaal: „ loger un „ ange dans un monstre ", en daar treden zijn gedrapeerde antithesen op, wanschapenheden, met voorbedachten rade tot monsters verwrongen [2]), als levende tragische personen eene taal voerend, waarin *éclairs de génie* afwisselen met holle phrasen, die onder groot gedruisch door de ruimte vliegen en neerkomen als enkel klank. Ook het epos moet

---

1) *Childe Harold's Pilgrimage, Canto* IV, CLXXIX.

2) Ten bewijs, dat wij niet overdrijven, laten wij hier de eigen verklaring van den dichter omtrent zijne manier volgen: zij is ontleend aan de *Préface de Lucrèce Borgia:* „ Prenez la difformité *morale* la plus „ hideuse, la plus repoussante, la plus complète: placez-la là où elle ressort „ le mieux, dans le coeur d'une femme, avec toutes les conditions de „ beauté physique et de la grandeur royale qui donnent de la saillie au „ crime: et maintenant mêlez à toute cette difformité morale un sentiment „ pur, le plus pur que la femme puisse éprouver, le sentiment maternel: „ dans votre monstre mettez une mère: et le monstre intéressera, et le „ monstre fera pleurer, et cette créature qui faisait peur fera pitié; et cette „ âme difforme deviendra presque belle à vos yeux. La maternité purifiant

voor dezen reus zijn verste grenzen uitzetten. *La légende des siècles, épopée humaine écroulée*, zal het epos der menschheid zijn, niet meer in zangen, maar in boekdeelen: daar ontrolt zich niet alleen de ontzagwekkende stroom der geschiedenis, maar de planeten, de zon, de vaste sterren, de kometen, de dierenriem, de melkweg, de nevelvlekken, de oneindigheid betwisten elkander het woord, dat alleen aan God toekomt: maar welk een god? Zeker, aan weinigen is het gegeven op zulk eene wijze buitensporig te zijn: er is veel meer dan „method" in dezen dichterlijken waanzin, die de ziel door de strijdigste aandoeningen heen en weder slingert: menigmaal grijpt de stoutheid van gedachte en taal u met onweerstaanbare kracht aan; soms dreigt het beklemde gemoed bij de reuzengrepen, waarmede de dichter in eene ledige ruimte rondtast, zich lucht te geven door een schaterlach; blonde kinderkopjes, door een wonderbaren glans van onschuldige beminnenswaardigheid omspeeld, lachen u toe, alsof Raphaël ze gepenseeld had; gedrochtelijke bombast grijnst u aan; grimmige haat tegen ieder, die het priesterkleed draagt, vloeit over en over [1]), en de hoofdindruk wordt

---

„la difformité morale, voilà Lucrèce Borgia." Niet ten onrechte teekent een van 's dichters landgenooten hierop aan: „Une femme horrible, la „honte de son sexe, qui aime son fils comme une tigresse aime ses pe„tits, voilà la charmante créature que l'auteur choisit pour en faire son „type, son idéal d'amour maternel." Bekend is de meer dan ondeugende woordspeling, die Salvandy zich veroorloofde, toen Victor Hugo in 1841 als *un des quarante de l'académie* moest begroet worden: „Vous avez „introduit l'art scénique (l'arsénic) dans notre littérature".

1) Dit kenmerk is zoo sprekend, dat het Cd. Busken Huet aanleiding geeft van eene „dichterlijke, niet toerekenbare, onschadelijke soort van honds„dolheid" te gewagen. Wij laten echter deze uitdrukking voor rekening van den schrijver; want ofschoon de tintelende geestigheid, die den stijl van dezen

door een Fransch kunstrechter in weinige en juiste woorden aldus weergegeven: „La légende des siècles c'est la nuit des „siècles, le chaos [1])"; de dichter weet niet, van waar de menschheid komt, en waar zij heengaat en bekommert er zich niet om; de Titan is zijn uitgelezen held; het sombere verschiet geen ander dan „abîme". Voor het koele verstand zou het gemakkelijk vallen den dichter door een samenvoeging zijner eigene woorden in een bespottelijk daglicht te stellen en met Dr. J. Scherr, een Duitscher, die den bombastischen lofbazuiner van „la „France" volstrekt niet genegen is, als „socialistischer „Zweidrittelsnarr" [2]) op te voeren. Wij wenschen ons echter van zulk eene wederlegging te onthouden. Ons boezemt de grijze dichter een geheel ander gevoel in dan dat van bespotting. Daarvoor zijn er in die poëzie te veel bewijzen van dat aangeboren koningschap des geestes, dat zelfs in de havelooze kleeding van een *King Lear* nog de hulde van het medegevoel wekt bij ieder, die ondanks de vrijheid, gelijkheid en broederschap der onbeduidendheid, eerbied heeft overgehouden voor hoogheid bij de gratie

---

kunstrechter met den zwaarde altoos kenmerkt, dergelijke meer gekruide dan geletterde waardeeringen gemakkelijk dragen kan, is de navolging te dikwerf noodlottig gebleken, om niet af te schrikken; daarbij ontaardt geestigheid veelal in banaliteit: zonder werkelijk vernuft poogt men zich zelf en den lezer op goedkoope wijze vroolijk te maken door de poëzie van een ander en plat proza van eigen vinding onmiddelijk naast elkaar te plaatsen; dit moge een geschikt middel zijn om de lachspieren op de *cavea summa* te bewegen, maar wekt op de andere rangen licht weerzin en is volkomen in staat iemand, die fijner kunstgevoel heeft, driftig te maken; wie de proef wil nemen leze, als ik het zeggen mag, de *Kritische Vondel-studiën* van Prof. Jorissen.

1) Wijlen Saint-Réné Taillandier, de l'académie Française, *Revue des deux mondes.* 1877, XX p. 639.

2) *Geschichte der Literatur.* I, S. 255.

van God. Doch welk een grenzelooze en duizelingwekkende verwarring! Wanneer wij een poos, beurtelings bewonderend, beurtelings in de fijnste roerselen der ziel gegriefd en gewond, in die poëzie gestaard hebben, welke ons chaotische verwarring in plaats van samenstemming biedt, en wij zoeken daarna, als verbijsterd, eene toevlucht bij de meesterstukken der oude kunst, dan stroomt een gevoel van onuitsprekelijke verlichting de ziel binnen. Het is alsof wij eensklaps uit een benauwenden dampkring, zwanger van grootsche maar sombere stormboden, die den adem verstikken, worden overgeplaatst in de frissche lentelucht, waar loof en bloemen geuren, en de vogelen zingen en de zon met rustige majesteit haar duizendvoudige schoonheidstralen over woud en vlakte laat spelen. Daar vinden wij de onvergankelijke harmonie der schoonheid, die ginds in brokken uiteenligt.

En vragen wij thans, welk woord deze letterkunde ons te zeggen heeft over den mensch, welk ideaal zij nastreeft, dan valt uit het voorafgaande een terugkeer tot den geest des heidendoms gemakkelijk in het oog. Daarmede echter is alles niet gezegd. Integendeel, er is hier een eigenaardig en kenmerkend verschil op te merken. De oude kunst berustte in een bloot natuurlijk ideaal en vond er bezieling genoeg, om kunstwerken van onvergankelijke schoonheid en harmonie te scheppen. Niet alzoo thans:

„ Une immense espérance a traversé la terre,
„ Malgré nous vers le ciel il faut lever les yeux."

Als de hoogere eenheid des geloofs verbroken, als de schat der goddelijke liefde is weggeworpen, blijft er een

leegte in de ziel, die door geen heidendom meer aan te vullen is. Van daar dat rusteloos dolen en omtasten in allerlei richtingen, van daar die Titanische pogingen om de kluisters der eindigheid af te schudden:

„Ob auch vielnam'gem Leid die Thräne quille,
„Der einz'ge Schmerz ist — *Creatur* zu sein!" [1])

En daarom, niet meer de mensch in de volheid zijner natuurlijke gaven, maar bewust van zijne afhankelijkheid onder een hoogere leiding; neen, thans zal Prometheus het ideaal, althans de meest geliefkoosde type zijn, Prometheus, niet de Titan zooals Aeschylus hem opvoert [2]), de gelijke van den overweldiger des Olymps en door dieper inzicht zijn meerdere, die in het bewustzijn van wèl gedaan te hebben, met reuzenkracht van ziel en lichaam het folterendst lijden, door knechtelijk geweld aangedaan, draagt en tart; maar onder zijn beeld de mensch, hemelbestormer, geen persoonlijken God meer boven zich erkennend, zich zelf genoegzaam, zelf god,

1 Aldus Robert Hamerling, een onzer tijdgenooten, die met het volste recht den naam van dichter voert; ofschoon zijne poëzie door een bezield streven naar het edele en goede wordt gedragen en niet geheel met het Christendom gebroken heeft, kenmerkt zij hem toch als een geniaal zoeker en zwerver langs de donkere paden der moderne wereldbeschouwing; boven vooroordeel tegen het Katholicisme heeft hij zich zeker niet weten te verheffen.

2) Over den *Προμηθεὺς δεσμώτης*, een tragedie van Aeschylus, die in grootschheid alles overtreft, wat de oudheid ons nagelaten heeft, is te veel geschreven en getwist om er een overzicht van te kunnen geven. Zeker heeft het karakter van den hoofdpersoon tot de uiteenloopendste beschouwingen stof gegeven, zooveel te gereeder, omdat het stuk, dat bewaard is gebleven, door velen als het fragment eener trilogie beschouwd wordt. Niet weinigen, en onder hen ook Vaders der Grieksche Kerk, hebben er een onbewuste vooratbeelding van den Zaligmaker der wereld in gezien.

de blinde machten der natuur ten strijd uitdagend of verwenschend. Deze type, eenigszins gewijzigd van opvatting, soms ook onder een anderen naam, zien wij telkens op nieuw uitgedrukt. Maar stellen wij daartegenover de onverbiddelijke werkelijkheid, de beperktheid van alle ziels- en lichaamsgaven, de nietigheid van den mensch tegenover geweldige natuurkrachten te midden van een eindelooze ruimte, al de smart en het lijden des levens, dat geen verklaring of leniging meer vindt, de alleen oppermachtige heerschappij van den dood, en bovenal de gejaagdheid des geestes, die de waarheid ziet vluchten, den weemoed der ziel, die niets meer vindt, dat aan den onuitputtelijken rijkdom harer liefde geëvenredigd is, en wij zullen ons niet verwonderen over de onvoldaanheid, den duisteren *Weltschmerz*, de wanhoop bij wijlen, welke aan deze ontkerstende poëzie eigen is. Zooveel is zeker, dat de wanhoops-poëzie zich een plaats heeft veroverd in de letterkunde der negentiende eeuw. En geen wonder ook: want wij hebben nog één stap verder te zetten. Van het Darwinisme zijn wij uitgegaan, daarmede moeten wij ook sluiten. Het Darwinisme heeft de ontkenning tot het uiterste gedreven: na de verloochening van de Kerk door de Hervormers, na de verloochening van de Openbaring door Voltaire, thans de verloochening van den mensch. Daarmede, meent gij, is ook de doodsklok geluid voor alle poëzie; maar de idealen laten zich niet losscheuren uit de menschelijke ziel zonder geweldige, wanhopende smart. Weinige jaren geleden is onder den titel: *Poésies Philosophiques* [1]) een bundeltje in het licht gegeven,

1) L. Ackermann. *Poésies*. Paris. 1874.

dat in de *Revue des deux mondes* ingeleid en geken-schetst is als de poëtische uitdrukking van de meest moderne leer. Ziehier als inleiding de samenvatting van die leer in de eigen woorden van den recensent:

„ Ce qui résulte en effet des généralisations scientifiques les „ plus fortement liées, les plus logiques, qui ont été produites „ autour de nous dans ces derniers temps, c'est une idée toute „ nouvelle de la vie, dans laquelle une suite de phénomènes „ nous a introduits à une heure donnée, d'où la liaison d'autres „ phénomènes nous retirera demain, manifestations passagères, „ expressions momentanées de la force unique, universelle, in- „ consciente, apparitions accidentelles à la surface du temps et „ de l'espace infinis. Le monde n'est plus ce tout harmonieux „ où chaque être, le plus humble et le plus sublime, avait „ sa nature déterminée, sa destination spéciale, dans un ensem- „ ble de natures et de fins prévues et coordonnées par la pen- „ sée créatrice. Si l'harmonie se produit ici ou là, ce n'est „ pas! une intention, c'est un résultat. Il ne faut plus „ s'abandonner à ces vagues rêveries d'autrefois, à ces „ songes énervans d'une philosophie sentimentale, qui aimait „ à se demander pourquoi l'homme avait été mis en ce monde, „ quelle est sa fin, ce que Dieu a voulu obtenir de lui en lui „ imposant la dure tâche de vivre, en vue de quelle destinée „ il l'éprouve, quelles espérances enfin justifient le mal lui- „ même et rendent la souffrance sacrée. Cet ordre de questions „ est à jamais fermé! On doit exclure de la conception nouvelle „ ces trois ideés: la finalité qui présidait a l'ensemble de l'univers „ et en régissait chaque détail, la pensée suprême qui l'expli- „ quait, la bonté parfaite qui la faisait aimer. La nécessité „ règne à la place de la finalité, une nécessité mécanique „ selon les uns, dynamique selon les autres, mais en tout „ cas une nécessité sans conscience et sans amour. " [1])

---

1) E. Caro, de l'académie Française. *Revue*. 1875. III, p. 241. Al stemmen wij onder vele opzichten met dezen schrijver niet overeen, de geheele recensie blijft lezenswaardig om den ernst en den waardigen toon, die er in heerschen, en die over het algemeen de letterkundige kritiek in Frankrijk zoo hoog boven velerlei letterkundig geschrijf in ons vaderland verheffen. Inderdaad, het is weerzinwekkend, hoe letterkundigen het bij ons nauwelijks met elkander te kwaad krijgen, of de kijkgrage menigte wordt ver-

Welk een treurige leer, en hoe somber zal hare uitdrukking in de poëzie wezen! De godslasteringen, welke zij met waanzinnige kracht ten hemel slingert, zal ik u niet herhalen. Slechts twee aanhalingen. Een kort gedicht, getiteld *Posivitisme* opent ons den gapenden afgrond:

„Il s'ouvre par delà toute science humaine
„Un vide dont la Foi fut prompte à s'emparer.
„De cet abîme obscur elle a fait son domaine;
„En s'y précipitant elle a cru l'éclairer.
„Eh bien, nous t'expulsons de tes divins royaumes,
„Dominatrice ardente, et l'instant est venu:
„Tu ne vas plus savoir où loger tes fantômes,
„Nous fermons l'inconnu.

„Mais ton triomphateur expîra ta défaite.

---

gast op een tafereeltje, waarbij mutsen, die van het hoofd getrokken worden, krabbende nagels en gillende stemmen een bagatel schijnen. En bleef het nog bij schimpend kijven en grofheden. Maar lees nu bij voorbeeld wat Flanor verleden jaar in den *Spectator* ten beste heeft gegeven over de poëzie van Dr. Schaepman! Aan eene wederlegging denken wij in de verte niet. Dr. Schaepman staat hoog genoeg boven de menigte uit, om van alle zijden storm te vangen, maar ook vast genoeg om verzekerd te zijn, dat de heeren, *tutti quanti*, die zoo van ganscher harte de vuisten tegen hem ballen, toch met vereende krachten en in lengte van dagen hem niet omver zullen werpen. Ieder kan daarom dezen dichter met volkomen gerustheid voor zich zelf laten spreken. Doch als belangstellende toeschouwers mogen wij toch onze verwondering betuigen, hoe het mogelijk is, dat de heer Vosmaer, die als vertolker van Homeros, in onze taal zoo vaardig de bevallige plooien weet te leggen, waarin de Grieksche Muse gekleed gaat, kon afdalen tot zulk een venijn zuigen als in die beoordeeling te vinden is, welke aan heel wat anders dan aan bijen van den Hymettus dwingt te denken, en ook hoe een kunstenaar kon voorbijzien, dat zulke kwaadaardigheden veeleer eigen kunst bezoedelen dan die van een ander. Doch Flanor lijdt reeds geruimen tijd aan een soort van kleurenvrees, die zijn geestigheid in zwartgalligheid verandert. De kunst boven alles, maar wee u, als die kunst een zwart tintje vertoont! Geen vrome kan zoo bang zijn van den lijfelijken duivel. De duivel heeft gedaan gekregen, maar zonder zwarten man is het kwalijk te stellen. Wij wenschen de heeren nog veel genoegen van dien ruil.

„ L'homme déjà se trouble et, vainqueur éperdu,
„ Il se sent ruiné par sa propre conquête;
„ En te dépossédant nous avons tout perdu.
„ Nous restons sans espoir, sans recours, sans asile,
„ Tandis qu' obstinément le Désir qu'on exile
„ Revient errer autour du gouffre défendu. [1])

En verneemt thans den laatsten geweldigen noodkreet, waarin de radelooze doodsangst eener onsterfelijke ziel zich lucht geeft:

LE CRI.

„ Lorsque le passager, sur un vaisseau qui sombre,
„Entend autour de lui les vagues retentir,
„ Qu'à perte de regard la mer immense et sombre
„ Le soulève pour l'engloutir,

„ Sans espoir de salut et quand le pont s'entr'ouvre
„ Parmi les mâts brisés, terrifié, meurtri,
„ Il redresse son front hors du flot qui le couvre.
„ Et pousse au large un dernier cri.

„ Cri vain! cri déchirant! l'oiseau qui plane ou passe,
„ Au delà du nuage, a frissonné d'horreur,
„ Et les vents déchaînés hésitent dans l'espace
„ A l'étouffer sous leur clameur.

. . . . . .

„ Mais ce sont d'autres flots, c'est un bien autre orage
„ Qui livre des combats dans les airs ténébreux;
„ La mer est plus profonde, et surtout le naufrage
„ Plus complet et plus désastreux.

„ Jouet de l'ouragan qui l'importe et le mène,
„ Encombré de trésors et d'agrès submergés,
„ Ce navire perdu, mais c'est la nef humaine,
„ Et nous sommes les naufragés.

---

1) *Poésies philosophiques*, p. 79.

„ L'equipage affolé manoeuvre en vain dans l'ombre,
„ L'épouvante est à bord, le Désespoir, le Deuil;
„ Assise au gouvernail, la Fatalité sombre
„ Le dirige vers un écueil.

. . . . . .

„ Puisque, dans la stupeur des détresses suprêmes,
„ Mes pâles compagnons restent silencieux,
„ A ma voix d'enlever ces monceaux d'anathémes,
„ Qui s'amassent contre les cieux.

„ Afin qu'elle éclatât d'un jet plus énergique,
„ J'ai, dans ma résistance à l'assaut des flots noirs,
„ De tous les coeurs en moi, comme en un centre unique
„ Rassemblé tous les désespoirs.

„ Qu'ils vibrent donc si fort, mes accents intrépides,
„ Que ces mêmes cieux sourds en tressaillent surpris:
„ Les airs n'ont pas besoin, ni les vagues stupides,
„ Pour frissonner d'avoir compris.

„ Ah! c'est un cri sacré que tout cri d'agonie:
„ Il proteste, il accuse au moment d'expirer.
„ Eh bien! ce cri d'angoisse et d'horreur infinie
„ Je l'ai jeté: je puis sombrer! " [1])

Dit is afschuwwekkend zeker en goddeloos, maar toch diep bedroevend ook. In elk van die bittere, wreede woorden trilt een menschelijke ziel, die deerlijk geleden heeft en geen rust vond onder de schaduw des kruises, omdat zij het geheim van rechtvaardigheid en barmhartigheid, op Golgotha geopenbaard, van zich afstootte [2]). Zóó is de poëzie geene uitdrukking van het schoone meer, maar

1) T. a. p. p. 149.

2) Dit blijkt vooral uit de invective tegen het kruis in het *Dernier mot* over Pascal (p. 141): de verdoolde ziet aan den voet des kruises niets van de openbaring der hoogste liefde, die zooveel lijden verzacht heeft, zooveel zelfopoffering tot leniging der smart van anderen geleerd heeft: een meedoogenlooze slachting, meer niet.

verscherpt slechts den schrillen, gillenden wanklank. Nog getuigt zij van de hooge gaven, den mensch geschonken; maar zoek daar de schoonheid niet meer, welke de luister der waarheid is. De waarheid *kan* zoo diep treurig niet zijn. En, ik vraag het u, als de gevolgtrekkingen van ons verstand zulke wanhoopskreten afpersen aan het gemoed, welken waarborg hebben wij dan, dat ons verstand niet even leugenachtig, even verkeerd, even hopeloos verdwaald is als ons gemoed? [1]) Maar is dit niet een der oorzaken van de onrust, die in onzen tijd zoovele zielen kwelt, dat geest en gemoed als vijandige machten tegenover elkander staan, ten verderve van het gezonde verstand, dat met beide te rade gaat? De abstracte rede is op alle mogelijke wijze gevierd, door vroegtijdige africhting op louter abstracte wetenschap eenzijdig ontwikkeld, als eenige maatstaf der dingen verheerlijkt, als vermogen zonder perken vergood, alles ten koste van het arme gemoed, dat, tot wanhoop overgeslagen, ten laatste de rede zelve met zich naar den afgrond sleurt.

Zullen wij dan met Busken Huet, in een zijner *Litterarische Fantasieën* [2]), tot het besluit komen, dat „ de „ rigting, waarin de wereldgeschiedenis zich op dit oogen-

---

1) Op het onbewijsbare beginsel, dat onze geest, de noodzakelijke drang van ons verstand, niet valsch kan zijn, steunt alle logica: op het onbewijsbare beginsel, dat ons gemoed niet door en door valsch kan zijn, mogen wij ons niet minder veilig verlaten; een van beide te verloochenen is eene verloochening der redelijke natuur, die niets anders overlaat dan krankzinnigheid, verbijstering van het verstand, en wanhoop, verbijstering van het gemoed. Geest en gemoed hebben elkanders hulp noodig ter volkomenheid, en in beider volle ontwikkeling en samenstemming bestaat de schoonheid eener menschelijke ziel, beeltenis van den Schepper.

2) *Nieuwe litterarische fantasieën.* Dl. I, bl. 200.

„blik beweegt, een doodloopende straat is, en wij alte-
„gader bezig zijn, met ons hoofd tegen een muur te
„bonsen"? Ongetwijfeld, neen! Geen moderne kritiek, in staat het zonlicht van den hemel te redeneeren, zal ons den levenden Christus, den Godmensch, ontrooven, die zich ons niet alleen geopenbaard heeft in een levenloos boek, waarvan ieder naar willekeur de bladeren kan verscheuren, maar in den onvergankelijken reuzenbouw eener levende Kerk, aan welke de negentiende eeuw haren duur zal meten even als de achttien andere, die haar zijn voorgegaan. Wie niet inziet, dat zij tegenover al de machten der vernieling de groote macht des behouds is, kent haar alleen uit de lasteringen harer vijanden. Maar wij, Katholieken, kennen haar van het eerste ontwaken onzer rede af, en wanneer iemand ons spottend vraagt, waarom wij haar onze moeder noemen: *Sancta Mater Ecclesia*, dan antwoorden wij, daarom met kinderlijke liefde aan haar gehecht te zijn, omdat wij bij ondervinding weten in haar een bezielende kracht te bezitten voor alles, wat waar en schoon en goed is, een licht, dat ons voorgaat en eene hulp, die ons steunt. De Kerk geeft ons eene leer, waaraan wij, zeker, ons verstand moeten onderwerpen ook zonder te begrijpen, maar die leer stelt als hoofdbeginsel, dat er geen werkelijke tegenspraak tusschen geloof en rede bestaan *kan* [1]), die leer brengt eenheid en samen-

---

1) Nimmer is het verband tusschen geloof en rede met meer helderheid en in schooner vorm blootgelegd dan in de encycliek van Z. H. Leo XIII. „Aeterni Patris". Zie *De Katholiek*. Dl. LXXVI, blz. 189. Volkomen handhaving van de Openbaring aan de eene zijde, maar ook volkomen erkenning van al wat de beperkte rede vermag.

stemming in al het overige stukwerk, dat wij met onze rede kunnen omgrijpen, en bovenal die leer draagt ons als ark des behouds boven den altoos wassenden zondvloed van onzinnige stelsels, die haar plaats willen innemen en nauwelijks den tijd hebben om in de vergetelheid te tuimelen, maar zoo handtastelijk ongerijmd niet kunnen zijn of zij vinden, mits vijandig aan geloof en Openbaring, verdedigers uit naam derzelfde wetenschap, die het geloof te licht heeft bevonden. De Kerk geeft ons een zedenwet, die ongetwijfeld veel zelfbedwang eischt en ons zonder omwegen veroordeelt zoo dikwerf wij misdoen; maar die zedenwet weerhoudt ons ook de stem van goed en kwaad in ons binnenste te smoren en den vooruitgang te begroeten in eene zedenleer, welke, naar het heet, alleen op de natuur gegrond, begint met het balddadigst geweld tegen de natuur zelve aan te bevelen en de menschelijke maatschappij tot een warrelklomp van wezens zou maken, die hun rede gebruiken om „thierischer „als jedes Thier zu sein". De Kerk geeft ons een ideaal van volkomenheid, dat wij, zeker, nimmer kunnen bereiken, maar dat toch onze ziel ontvlamt voor alles, wat schoon en edel en verheffend is, en ons door waardeering en bewondering daarvan om ons heen belet aan de maatschappij en aan de wereldorde te wanhopen.

Zoo staan wij te midden van de onstuimige wereldzee op de rots van Petrus. En als wij van daar een blik om ons heenwerpen, vertoonen zich schrikwekkende teekenen: in de hoogte, van waar licht en gloed moest afdalen, pakken zich dreigende wolken samen, en in de diepte gromt de voorbode van nog heviger storm: eene wetenschap zonder eenheid, „plus capable de détruire n'importe

„ quoi que de conduire n'importe où ", dreigt uit de hoogte met vernieling; eene kunst, met de wanhoop in het hart, werpt weifelende lichtstralen over een dreigenden afgrond; in de verte meenen wij reeds als een dreunend stormgerucht het gedruisch te hooren der losgebroken menigte, door blinden haat tegen alles, wat is, opgezweept. Maar, wat er ook dreige, wij staan op de rots, die bij alles wat in den loop der tijden weggeslagen en vernield is, alleen onwankelbaar bleef; het hoogere licht, dat haar omspeelt, ontdekt ons veel, dat verzoent en bemoedigt en met blijder hoop bezielt: in ieder geval wij weten, dat er Één is, die regeert. Ook voor ons zijn de nevelen niet weggevaagd: wij staren als in een spiegel en een raadsel, maar wij weten naar welk doel wij streven; ook voor ons is het leven een strijd, maar wij weten, tot wien wij ons te wenden hebben om hulp en kracht. En naar de waarheid uit ons beste vermogen strevend, voor het goede met eerlijken moed strijdend, naar het schoone uit alle vermogens onzer ziel hakend, blijven wij het woord van den H. Augustinus herhalen: „ Fecisti nos ad Te, Domine, „ et irrequietum est cor nostrum donec requiescat in Te."[1])

A. M. C. VAN COOTH. Pr.

---

1) „ Voor U o Heer, hebt Gij ons geschapen, en ons hart heeft geen „ rust, voordat het ruste in U."

De levenslange gevangenisstraf en het Nederlandsche genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.

Met het schrijven van onderstaande regelen willen wij geenszins geacht worden in vijandigen geest tegen bovengenoemd genootschap op te treden; integendeel, wij erkennen en waardeeren het vele goede, door zijne zorgen, gedurende meer dan vijftig jaren, in de gevangeniswereld en in de wereld der ontslagenen tot stand gebracht. Die waardeering echter belet niet, dat wij met het genootschap in gevoelen kunnen verschillen over een of ander middel, dat het genootschap tot bereiking van zijn doel meent te behoeven. Op zulk een verschil nu willen wij in deze regelen de aandacht vestigen.

Zooals bekend is, heeft de Regeering bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van Strafwet ingediend.

In dit ontwerp is slechts voor enkele zeer zware misdaden de levenslange „vrijheidstraf" (gevangenisstraf) behouden; zóó nochtans dat in ieder geval, zelfs bij de zwaarste misdrijven, de rechter de keuze heeft, in plaats van de levenslange, een tijdelijke gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaren op te leggen. Die zware misdaden zijn:

Aanslagen tegen het leven, de vrijheid of de geschiktheid tot regeeren van den Koning, art. 99. — Hoogverraad, art. 100. — Eenige gevallen van landverraad tijdens oorlog, art. 110, b. — Aanslag op het leven van een lid van het Koninklijk huis, of van de hoofden en vertegenwoordigers van bevriende Staten, indien die aanslag den dood ten gevolge heeft of met voorbe-

dachten rade wordt ondernomen, art. 117, b. 124, b. — De doodslag, gepleegd met het oogmerk om de uitvoering van een strafbaar feit voor te bereiden, gemakkelijk te maken of de vervolging daarvan te beletten, art. 312. — Doodslag, met voorbedachten rade gepleegd, art. 313. — Voor kindermoord echter, tegen welken de wet van 1870 de levenslange gevangenisstraf nog bedreigt, behoudt het ontwerp haar niet, voorzooverre namelijk het feit door de moeder wordt gepleegd, art. 314, 315.

Men ziet, het ontwerp eischt waarlijk niet te veel; immers van de zware misdaden, die met levenslange gevangenisstraf worden bedreigd, blijft nauwelijks meer over dan de aanslag op den Koning en de moord, met voorbedachten rade gepleegd. Rekent men nu hierbij nog het geopende uitzicht op eene slechts tijdelijke gevangenisstraf, de hoop op gratie of op vermindering van straf, en ook de kans van ontvluchting, dan verliest die levenslange gevangenisstraf nog meer van haar kracht om het recht te handhaven en de burgerij tegen doodslagers en moordenaren te beschermen.

Toch heeft het bovengenoemde genootschap gemeend, dat deze mogelijke levenslange gevangenisstraf voor die allerzwaarste misdrijven nog te hard, onrechtvaardig en een beletsel is voor de zedelijke verbetering der gevangenen; en heeft het de vrijheid genomen zich in een adres aan Z. Exc. den Minister van Justitie te wenden met verzoek die bedreigde levenslange gevangenisstraf voor iederen en elken misdadiger af te schaffen.

Wij laten hier de woorden van dit adres, in zooverre het betrekking heeft op art. 10, *Levenslange gevangenisstraf*, letterlijk volgen; zij zijn bekend gemaakt in het *Paleis van Justitie*. [1])

„Gaarne betuigt het genootschap zijn sympathie met de „vele en belangrijke verbeteringen, door het ontwerp vastge„steld. Slechts op enkele bepalingen betreffende de straffen „wenscht het de aandacht van U. Exc. nader te vestigen.

„Art. 10. Levenslange gevangenisstraf. Het behoud „dezer straf in het ontwerp wordt door het genootschap be„treurd.

„Een straf, zonder vooraf te berekenen tijdsbepaling, is „een straf zonder vasten strafmeter. Het leven duurt bij den „een lang, bij den ander kort, en daarom is eene straf, welker „duur van het leven afhangt, een onrechtvaardigheid tegenover

1) *Paleis van Justitie*, hoofdblad van 12 Januari ll.

„ den veroordeelde. Ook bij den zwaarst veroordeelde moet „ aan den eenen kant de mogelijkheid van verlenging der straf „ bestaan, ingeval hij namelijk in de gevangenis zich aan „ misdrijf schuldig maakt, en aan den anderen kant de moge- „ lijkheid van afslag, in geval van goed gedrag. De levens- „ lange gevangenisstraf echter brengt den veroordeelde in een „ toestand van onstrafbaarheid.

„ Daarenboven ontneemt deze straf den veroordeelde alle „ hoop, dat hij zal terugkeeren in de maatschappij, en dat „ zijn leven nog aan zijn bestemming zal kunnen beantwoorden. „ Hierdoor mist de levenslange gevangenisstraf den krachtigsten „ prikkel tot zedelijke verbetering. In plaats van verbetering is „ van deze straf slechts verwildering en wanhoop te wachten, „ zoodat hij, die tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld is, „ zelfs in de gevangenis een voortdurend gevaar oplevert voor „ de maatschappij.

„ In de memorie van toelichting wordt ter verdediging der „ levenslange gevangenisstraf de grond aangevoerd, dat er „ gevallen zijn, waarin het belang der maatschappij de voort- „ durende afzondering van den misdadiger uit de vrije samen- „ leving eischt. Dit belang van hoeveel gewicht ook, mag echter „ niet zóóver gaan, dat het een mensch geheel daaraan opoffert, „ afgescheiden nog van de vraag, of inderdaad het maatschap- „ pelijk belang het best verzekerd wordt door het brengen van den „ veroordeelde in een toestand, waarin hij niets te verliezen heeft.

„ Een andere grond, in de memorie voor de levenslange „ gevangenisstraf aangevoerd, is deze, dat zij bij afschaffing „ zou moeten vervangen worden door een zeer langdurige ge- „ vangenisstraf, ofschoon het niet wenschelijk is, het maximum „ der tijdelijke gevangenisstraf langer te doen duren dan 15 „ jaren. Hiertegen zij echter aangevoerd, dat het ontwerp zelf „ in enkele gevallen tot een gevangenisstraf van ten hoogste „ 20 jaren gaat; deze straf, die volgens art. 10 ter keuze „ van den rechter de levenslange gevangenisstraf kan ver- „ vangen, maakt dus laatstgenoemde straf niet meer strikt nood- „ zakelijk en daarom overbodig.

„ De beslissing over het voortbestaan der levenslange gevan- „ genisstraf — ook dit acht het genootschap een groot be- „ zwaar — wordt niet genomen door den wetgever, maar aan „ den rechter opgedragen, die, in plaats van de levenslange, „ een tijdelijke gevangenisstraf kan opleggen, niet naar de om- „ standigheden, waaronder het misdrijf is gepleegd, maar

„geheel te zijner keuze. Moeielijk is deze groote macht, „aan den rechter toegekend overeen te brengen met de beper- „king, hem elders opgelegd. Het ontwerp toch ontneemt aan „den rechter geheel de beslissing, of de straf in afzondering, „dan wel in gemeenschap zal worden ondergaan, zelfs in die „gevallen, waarin de afzonderlijke opsluiting geen regel is (art. „11, 2de alinea, art. 12 en art 25)."

Het adres is onderteekend door het hoofdbestuur van het genootschap: B. DE BOSCH KEMPER, voorzitter, en E. LAURILLARD, secretaris, en gedagteekend: Amsterdam, 18 Dec. 1879.

Wij nemen wederkeerig de vrijheid, met het oog op de afschaffing der doodstraf, eenige bedenkingen te maken tegen het er mede in nauw verband staande afschaffen van de levenslange gevangenisstraf, en wij willen de nietigheid en onhoudbaarheid aantoonen van de redenen, die door het genootschap voor de afschaffing dezer gevangenisstraf zijn aangevoerd.

Het genootschap betreurt, dat zij behouden bleef. Wij betreuren zulks ook, maar om een andere reden; wij hadden in hare plaats de doodstraf weder ingevoerd willen zien. Maar én de doodstraf én de levenslange gevangenisstraf, die haar vervangen heeft, *beiden* af te schaffen zal niet tot zedelijke verbetering der misdadigers, maar veeleer tot vermenigvuldiging van groote misdaden bijdragen.

De ondervinding der tijden toch heeft geleerd, dat sinds de afschaffing der doodstraf moorden en moordaanslagen schrikbarend zijn toegenomen. Openlijk is hierover geklaagd in onze Tweede Kamer der Staten-Generaal; en, ofschoon die klacht werd tegengesproken, zij is nog niet wederlegd.

Die ondervinding is overal opgedaan, waar men de proef met de afschaffing genomen heeft. In Zwitserland, zooals ieder zich nog herinneren zal, werd daarom de doodstraf weder hersteld; en toen men in 1848 in sommige Duitsche Staten de doodstraf had afgeschaft, nam het aantal zware misdaden zóó toe, dat men ook dáár het pas omgeworpen schavot weder moest oprichten. Kortheidshalve verwijzen wij hier naar de brochure van den eerwaarden heer J. Bos [1]), die uit een aan-

---

1) *De afschaffing der doodstraf op Christelijk standpunt beoordeeld door* J. Bos, Pr. *Kath. Ned. Brochuren-Vereeniging.* II. Haarlem A. B. van den Heuvel, 1870. Dit gedenkwaardig opstel bevelen wij thans vooral dringend ter lezing aan.

tal feiten bewijst, hoe de Staat overal, waar de doodstraf werd afgeschaft, de rampzaligste gevolgen ondervonden heeft. Wij merken alleen nog maar op, dat behalve enkele kleine rijkjes, alle Staten naar die ondervinding luisteren en de doodstraf behouden of hersteld hebben; alle onderschrijven het rapport der Engelsche Staatskommissie van 1866: de afschaffing van de doodstraf is eene dwaasheid.

De levenslange gevangenis is dus geen straf, die aan het verbod der overheid: Gij zult niet doodslaan, voldoende waarborg en sanctie geeft.

Wij weten wel, dat wij van de Regeering geen strafwet kunnen vragen, die feitelijk elken aanslag op het leven onmogelijk maakt; maar wij weten ook, dat eene Regeering verplicht is, naar best vermogen, voor de handhaving van het recht, voor het leven en de veiligheid harer onderdanen te waken: en daar nu het leven van den mensch zijn hoogste tijdelijk goed, en dus de moord, wat betreft de maatschappelijke orde, in volstrekten zin het zwaarste van alle misdrijven is, zoo moet eene regeering daartegen ook de hoogst mogelijke voorzorgen nemen en dus zoo noodig daarop ook de hoogste en zwaarste straf, dat is de doodstraf, zetten. Dit is haar recht, maar ook haar plicht.

„Men ziet, in onze theorie behoudt de doodstraf de plaats, „die de wijsheid en de ondervinding van alle wijsgeeren, „rechtsgeleerden en staatslieden tot ongeveer op onzen tijd, „haar in het strafrecht hebben toegekend. Wij noemen de „doodstraf waar zij noodzakelijk is rechtvaardig." [1])

En die noodzakelijkheid bestaat feitelijk. Nog worden er menschen gevonden, zóó boos en zóó slecht, dat zij alleen uit vreeze voor den dood van de allerzwaarste misdrijven worden afgehouden. Want, wat men ook zeggen moge, de doodstraf is én voor de misdadigers én in het oog des volks de zwaarste straf. [2]) Wel wordt door sommigen beweerd, dat de levenslange gevangenisstraf vreeselijker is dan de doodstraf, maar dit spreekt het gezond verstand en de ondervinding allerwegen tegen. Bijna nooit heeft een ter dood veroordeelde geweigerd

---

1) Harry Barge. *Beschouwingen over de grondbeginselen van het Strafrecht*, blz. 56. Amsterdam. C. L. van Langenhuysen. 1872.

2) Vgl. wat de nu, helaas, overledene groote Walter in zijn *Naturrecht und Politik im Lichte der Gegenwart* (Bonn. A. Marcus, 1863, S. 398) hierover schrijft.

om, als dit kon, gratie van de doodstraf te vragen, en hij heeft het immer als een groote gunst beschouwd, wanneer zijn doodstraf veranderd werd in levenslange gevangenisstraf, zelfs al moest deze gepaard gaan met bijkomende verzwarende straffen. Bovendien hebben vele misdadigers een leven van zóóveel oneer en schande, ellende en armoede achter zich, dat hun de gevangenis, waar zij in weerwil van al hare hardheid en ontbering, goed gehuisvest, gekleed en gevoed worden, een welkom tehuis is.

De vrees voor den dood daarentegen schrikt den kwaaddoener af. En niets is natuurlijker. De zucht tot het leven is den mensch ingeschapen, en niets vreest hij meer dan den dood. Dit natuurlijk gevoel is niet te loochenen. De volgende geschiedenis ontleen ik aan eene mededeeling, wier geloofwaardigheid ik niet in twijfel trekken kan; in ieder geval stelt zij op een levendige wijze de verschillende en krachtiger werking voor, die het denkbeeld van de doodstraf op een misdadiger uitoefent.

„ Ik had eens ", zoo verhaalde een Brusselsch afgevaardigde, „ ambtshalve voor het Hof van Assises een moordenaar ver- „ dedigd. Hij werd tot de doodstraf veroordeeld. Toen ik in „ de gevangenis bij hem kwam, om hem de voorziening in „ cassatie te laten teekenen, zeide hij: „ waartoe zou dat nog „ „ dienen? De doodstraf is immers afgeschaft! " — „ Volstrekt „ „ niet ", antwoordde ik den man. — Die twee woorden brachten „ een ongeloofelijke verandering op zijn gelaat te weeg. Hij „ werd akelig bleek, en zweetdroppelen parelden hem van het „ voorhoofd. Na eenige seconden van doodelijke stilte, sprak „ hij deze weinige, merkwaardige woorden: „ Als ik dat geweten „ „ had! " — Met koortsige hand, van het hoofd tot de voeten „ bevende, teekende hij de voorziening in cassatie.

„ Sedert dien dag ", voegde onze advokaat er bij, „ ben ik een „ verklaard tegenstander van de afschaffing der doodstraf. "

„ Als ik dat geweten had ", sprak de moordenaar. Blijkbaar bedoelde hij hiermede, dat hij de levenslange gevangenis niet had gevreesd. Maar nu vragen wij, indien de bedreiging met levenslange gevangenis reeds zoo weinig uitwerkt om zware misdaden tegen te gaan, waarheen moet het dan met den eerbied voor de wet, met de veiligheid van den Staat, van ons leven en van ons eigendom, als de strafbedreiging nog lichter worden, de levenslange gevangenisstraf in een slechts tijdelijke straf veranderen zou? „ Wee der overheid ", zoo zeggen wij

hier met den heer Barge [1]), „die door het bloed van tien „schuldigen te sparen, de oorzaak zou zijn, van het vergoten „bloed van één enkel burger. De handhaving der orde, en „dus ook zekerheid van het leven der burgers, was haar „doel; — heeft zij dit doel kunnen bereiken, maar niet bereikt, „dan heeft zij haren plicht niet gedaan, — en het algemeen „geweten, de geschiedenis, die rechtbank der wereld, maar „vooral de hoogste wetgever, die aan haar, als aan al het ge„schapene, een doel heeft gesteld, en die tevens de hoogste „rechter is, — zullen het oordeel over haar uitspreken.

„Maar driewerf wee, waar de Staat — het zwaard uit de „hand werpende, — beginselen erkent, welker consequente „toepassing tot de afschaffing van iedere straf zou leiden, en „zoo het bevelen onmogelijk, de orde tot een hersenschim, „den Staat zelven tot een onding zou maken, — en dus in „plaats van de rechtvaardigheid, den triomf van het recht te „bevorderen, aan den ongehoorzamen, den wederrechtelijken „wil de zegepraal zou bereiden."

Om deze en nog andere redenen, maken wij, indien de doodstraf niet mocht worden hersteld, zeer ernstige bezwaren tegen de hier nog bij komende afschaffing der levenslange gevangenisstraf; en zeer betreuren wij het adres van het genootschap, dat op deze afschaffing invloed wil uitoefenen. Want wij herhalen, dat met de afschaffing der doodstraf de onveiligheid van het leven en het eigendom op schrikbarende wijze is toegenomen; dat die onveiligheid zeer zeker nog grooter worden zou, als zelfs de bedreiging met levenslange gevangenis voor iederen en elken booswicht zou vervallen; en dat eene regeering, die naar vermogen voor het recht, de rust en de veiligheid moet maken, hare onderdanen aan zulk eene gevaarlijke proefneming niet mag wagen.

Deze conclusie uit ons kort betoog wordt nog duidelijker, als wij de nietige redenen weerleggen, die door het genootschap voor de afschaffing der levenslange gevangenis worden aangevoerd.

Wij weerleggen die bezwaren ten eerste in het algemeen met de volgende woorden uit de memorie van toelichting: [2])

„Het valt niet te ontkennen dat gewigtige bezwaren kunnen

---

1) T. a. p. blz. 57.

2) *Ontwerp van een wetboek van Strafregt. Memorie van toelichting*, blz. 116 en 117. 's Gravenhage. Gebr. Belinfante. 1879.

„ worden aangevoerd tegen de levenslange gevangenisstraf,
„ vooral in het stelsel van dit ontwerp, dat in beginsel aan-
„ neemt de wenschelijkheid om bij langdurige straffen de ge-
„ vangenen trapsgewijze weder aan het verkeer met anderen
„ te gewennen en in de maatschappij terug te brengen.

„ Als hoofdbedenking doet men gelden, dat het einddoel,
„ dat de gevangene zich bij zulk een stelsel, zal het goed
„ werken, moet kunnen voorstellen is, na korter of langer tijd,
„ zedelijk gerehabiliteerd, in het vrije leven terug te keeren,
„ niet als gunst maar als regt. Daarheen toch moet al zijn
„ streven gerigt zijn. Dit alleen kan hem voor vertwijfeling
„ behoeden, dit alleen de geestkracht in hem opwekken en
„ levendig houden, noodig tot onderdrukking zijner slechte
„ neigingen en tot meer dan schijnbare verbetering.

„ Deze voorstelling is niet onjuist, maar eenzijdig. *Vooreerst*,
„ de straf moet, zooveel mogelijk, dienstbaar gemaakt worden
„ aan de zedelijke verbetering van den gevangene, maar daarin
„ ligt niet haar doel. De straf wordt niet opgelegd in het belang
„ van den veroordeelde, maar in het belang der maatschappij.
„ Heeft een misdadiger zich in die mate tegen wet en orde
„ vergrepen dat niet alléén de algemeene rust en veiligheid zijne
„ voortdurende afzondering uit de vrije zamenleving eischen,
„ maar dat die straf, hoe hard ook, naar de eischen eener
„ gestrenge regtvaardigheid niet ongeëvenredigd is aan het
„ door hem bedreven kwaad, geene te eenzijdige opvatting
„ van het belang des veroordeelden mag den Staat het wapen
„ ontnemen, dat hij vooralsnog niet kan missen. Dat nu wer-
„ kelijk van dat wapen geen gebruik zal worden gemaakt dan
„ in gevallen, waarin het openbaar geweten dit vordert,
„ daarvoor geeft de wet een dubbelen waarborg door de le-
„ venslange vrijheidsberooving alléén als straf te stellen op
„ aanslagen tegen het organisme van den Staat of tegen 's men-
„ schen leven en door haar in alle gevallen zuiver alterna
„ tief te bedreigen met gevangenisstraf van ten hoogste twintig
„ jaren. Aan den regter blijft het dus steeds overgelaten, zelfs
„ bij de zwaarste misdrijven, met het oog op de omstandig-
„ heden, waaronder zij zich voordoen, te beslissen of de zwaarste
„ straf is verdiend.

„ *Ten andere*, na de uitspraak des regters blijft de mogelijk-
„ heid van het uitzigt op gratie bestaan, en het is eene be-
„ twistbare en onbewezen stelling, dat dit uitzigt, omdat het
„ geene zekerheid, de hoop, de billijke verwachting, omdat

„ zij geen regt is, zoude ophouden een prikkel te zijn voor „ goed gedrag in de gevangenis, voor zedelijke rehabilitatie „ van den misdadiger.

„ *Eindelijk*, zij die de levenslange vrijheidstraf geheel ver- „ werpen, zijn genoodzaakt eene tijdelijke vrijheidstraf aan te „ nemen van zeer langen duur, met een maximum van 30 à „ 40 jaren. Tegen zoodanige straf geldt het bezwaar der on- „ gelijke werking naarmate van den leeftijd van den veroor- „ deelde, dat trouwens bij geene eenigzins langdurige straf „ geheel is op te heffen, schier in gelijke mate als tegen de „ levenslange vrijheidsberooving."

Na deze algemeene weerlegging zullen wij de woorden zelven van het adres in het bijzondere nagaan.

Het genootschap noemt de levenslange gevangenisstraf eene onrechtvaardigheid tegenover den veroordeelde, omdat zij athangt van het leven, dat bij den een lang, bij den ander kort is.

„ Vooreerst dan merken wij op, dat tot bereiking van het „ staatsdoel altijd eene *zekere evenredigheid* tusschen de straf „ en het misdrijf moet bestaan. Die evenredigheid toch is een „ eisch der rechtvaardigheid, zoo diep in de algemeene over- „ tuiging geworteld, dat dáár waar die evenredigheid wordt „ gemist, de achting voor de straffende autoriteit onmogelijk „ van de burgers kan gevorderd worden en dus de idee der „ rechtvaardigheid, die conditio sine qua non van orde, niet „ kan levendig blijven." [1])

„ Immers zoo de zonde bestaat, zoo de zonde is eene vrije „ daad van den mensch en geen noodzakelijkheid; een ver- „ grijp tegen goddelijke en menschelijke wetten en niet eene „ ziekte, dan moet er ook straf wezen, maar dan ook eene „ billijke verhouding tusschen straf en overtreding. Dat eischt „ de orde der rechtvaardigheid. Als nu de Staat op de open- „ bare misdaad zich wreekt, en de hoogste macht in den Staat „ is daartoe het door God vastgesteld en bevoegd gezag — „ dan moet hij zorgen, dat die wraak in rechtvaardige verhou- „ ding staat tot de gepleegde misdaad. Nu is het boven allen „ twijfel verheven, dat sommige misdaden zulk eene boosheid „ in zich bevatten, dat de bedrijvers door geen andere straf „ dan door den dood genoegzaam kunnen boeten. Of kan de „ moord van een of meer onschuldigen, zooals door een

1) Barge, t. a. p. blz. 59.

„ gruwzamen Troppmann [en een slechten Jut] gepleegd werd,
„ door iets anders dan door den dood des schuldigen gecom-
„ penseerd worden?" [1])

Wij zijn dus van meening, dat eene straf rechtvaardig is, als zij niet ongeëvenredigd is aan het door den misdadiger bedreven kwaad. De vraag is dus niet: hoe oud is de misdadiger, zal hij nog lang of kort leven; maar de vraag is: wat heeft hij misdaan en dus verdiend; heeft hij zich zóó vergrepen, dat hij een aanslag heeft gepleegd op het leven van den koning, of moedwillig een mensch het leven heeft benomen, dan heeft hij ook de zwaarste straf verdiend, en dan is de levenslange gevangenisstraf zeker niet te zwaar, maar hoogst rechtvaardig.

Wat nu de onzekerheid van het leven des veroordeelden betreft, dit bezwaar kan gemaakt worden bij iedere eenigszins langdurige gevangenisstraf; en wilde men het laten gelden, dan zou men niemand, ook den grootsten booswicht niet voor eenigen tijd mogen vastzetten: hetgeen eene onrechtvaardigheid zou zijn tegenover de maatschappij.

Bovendien merken wij nogmaals op, dat b. v. iemand, die een ander met voorbedachten rade heeft vermoord, zijn eigen leven verbeurd heeft, en het reeds als eene al te genadige beschikking van het recht mag beschouwen, dat hij mag blijven leven en gevoed en gehuisvest wordt in de gevangenis op kosten der goede burgerij. [2])

Het adres beweert verder, dat de levenslange gevangenis den veroordeelde in een toestand van onstrafbaarheid brengt, omdat zijn straf, in geval van goed gedrag niet verminderd, in geval van slecht gedrag niet verlengd kan worden.

Wij antwoorden hierop met de herinnering, dat uit de memorie van toelichting ook gebleken is, hoe na de uitspraak des rechters de mogelijkheid van gratie blijft; en dus blijft ook een prikkel voor goed gedrag behouden.

Ten andere, bij goed gedrag geniet de veroordeelde in de gevangenis zekere voorrechten. Bij voorbeeld, volgens art. 16,

---

1) J. Bos. t. a. p. blz. 15.

2) De Regeering meende reeds in 1874 voor den aanbouw van twee groote cellulaire huizen zeven jaren noodig te hebben en raamde de kosten op 1400000 gulden, voor iedere cel 3500 gulden. De groote cellulaire gevangenis te Rotterdam met 320 cellen kostte volgens de Regeering den lande ongeveer 1250000 gulden.

kan een gedeelte der opbrengst van den verplichten arbeid ten behoeve van de gevangene aangewend, aan hem afgestaan of met zijne toestemming aan zijne betrekkingen uitgekeerd worden. Bij slecht gedrag kan zijne straf worden verscherpt; hij kan in een donkere cel worden opgesloten; zijn loon en voedsel kunnen worden verminderd en zooals verder bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur moet worden geregeld. [1]) Waaruit dus volgt, dat ook de levenslang gevangene in geen geval in een toestand van verdere onstrafbaarheid wordt gebracht.

Het voornaamste bezwaar van het genootschap tegen de levenslange gevangenis zal wel zijn: dat deze straf den veroordeelde alle hoop ontneemt op terugkeer in de maatschappij, en hij daardoor den krachtigsten prikkel mist tot zedelijke verbetering, blootgesteld wordt aan verwildering en wanhoop en zoo doende zelfs in de gevangenis een voortdurend gevaar is voor de maatschappij.

Dat ook aan den levenslang gevangene niet alle hoop op mogelijke gratie, en dus ook aan hem die prikkel tot zedelijke verbetering niet ontnomen is, hebben wij reeds uit de aangehaalde woorden der memorie van toelichting laten zien.

Vervolgens zijn wij het ten volle met de memorie van toelichting eens: de straf moet wel zooveel mogelijk dienstbaar gemaakt worden aan de zedelijke verbetering van den gevangene, maar daarin ligt niet haar doel. De straf wordt niet opgelegd in het belang van den veroordeelde, maar in het belang der maatschappij. Het kan zijn, dat het genootschap het anders bedoelt, maar uit de woorden, zooals ze in het adres zijn neergeschreven, spreekt duidelijk het overdreven verlangen, dat den misdadiger geen andere straf worde opgelegd dan die in staat zij hem zedelijk te verbeteren. Zulk een verlangen noemt de memorie te recht al te eenzijdig; en de groote wijsgeer Balmes [2]) aarzelt niet te zeggen, dat zulk een verlangen niet alleen alle denkbeeld van rechtvaardigheid ondermijnt, maar ook onzedelijk en wreedaardig is.

Het is in strijd met de rechtvaardigheid, die op de eerste plaats vordert, dat de straf een gestrenge, doch rechtvaardige vergelding van de misdaad zij, en hierdoor ook anderen van

---

1) Zie hierover: o. a. *Verzameling van wetten enz., betrekkelijk het gevangeniswezen door* J. J. de Jongh. Leeuwarden, W. Eekhoff.

2) In de Duitsche vertaling: *Elemente der Philosophie. Ethik.* § 220.

het kwaad terughoude. Maar met zulk een verlangen kan er van eene rechtvaardige vergelding der misdaad geen spraak meer zijn; dan kan het geschonden recht niet naar behooren worden gewroken; dan verliest de strafwet al haar kracht en al haar afschrikkingsvermogen om de misdaden te voorkomen en de herhaling daarvan te beletten; dan mag het recht niet meer vragen: wat heeft die moordenaar gedaan en dus verdiend; maar het vraagt: wat kan hem zedelijk verbeteren. En zoo treedt dan, in de plaats van het recht, het bloote belang en het enkele nut van den moordenaar op den voorgrond.

Ook onzedelijk is zulk een verlangen. Want als de straf geen ander doel hebben mag dan de zedelijke verbetering van den misdadiger, dan valt er ook niets te straffen als er niets te verbeteren valt; en dus zouden de grootste deugnieten, de verharden in de ondeugd, straffeloos moeten worden gelaten.

En als men hierbij nog bedenkt, dat zij die dit zouden verlangen, alléén maar open oog en oor hebben voor het welzijn van den misdadiger, maar zich om het slachtoffer, dat door zijn oproer of moordend staal viel of vallen kan, niet bekommeren — dan zal men ook niet aarzelen dat verlangen met Balmes onmenschelijk wreed te noemen. [1])

„ Het is een ziekelijke en dus valsche philantropie de blikken „ te richten alléén op den schuldige, die den dood verdient, en „ niet op de beleedigde maatschappij, op al de leden dier „ maatschappij, die door den schuldige getroffen werden of „ nog kunnen worden. " [2])

Zeker, wij willen het, om misverstand te voorkomen, gaarne herhalen, wij erkennen, dat de straf zooveel mogelijk aan de zedelijke verbetering van den misdadiger moet dienstbaar gemaakt worden; want ook daarom zien wij de doodstraf liever hersteld, dan de levenslange gevangenisstraf of celstraf behouden. Maar wij ontkennen, dat die zedelijke verbetering het eenige of voornaamste doel van de straf moet zijn; de straf moet ook een rechtvaardige vergelding van het misdrijf wezen, een zoenoffer voor het geschonden recht, een waarborg voor de rust en de veiligheid der maatschappij.

Dat de hoop op terugkeer in de maatschappij een krachtige prikkel is om iemand zedelijk te verbeteren en voor wanhoop te bewaren, geven wij aan het genootschap volgaarne toe;

---

1) Zie: *Stimmen aus Maria Laach,* 1880. Erstes Heft, S. 107 — 108.
2) J. Bos. t. a. p. blz. 18.

maar wij geven niet toe, dat die prikkel voor allen de krachtigste is. Voor een misdadiger, die geen godsdienstig geloof heeft en meent, dat hij evenals het redelooze dier geen andere bestemming heeft dan om te eten en te drinken en zich te vermaken zooveel en zoo goed als hij maar kan, en dan het onbekende *niet* in te gaan — voor hem zal de hoop op terugkeer naar de vrijheid en het genot der wereld zeker wel de krachtigste prikkel zijn, niet om zich zedelijk te verbeteren, maar om zich uiterlijk goed te gedragen en op oogendienst en huichelarij toe te leggen; voor een misdadiger echter, die gelooft aan een rechtvaardigen God en aan een vergeldende eeuwigheid, zullen de waarheden van den dood, de hel, den hemel, de barmhartigheid en de vergiffenis heel wat krachtiger zijn; ja, zonder deze is van geen enkelen misdadiger een waarachtige zedelijke verbetering te hopen. Daarom onderschrijven wij gaarne het verlangen van het genootschap op art. 20. a. l. 2: om den veroordeelde niet vrij te laten, of hij de godsdienstoefeningen wil bijwonen of niet; want, zoo zeggen wij met Walter [1]), voor de zedelijke verbetering, die groote en zware taak, hebben de gevangenisbesturen de medewerking der Kerk en der Christelijke liefde noodig, en moet er met volle onpartijdigheid op ieders verschil van geloofsbelijdenis worden acht geslagen.

Daar echter de zedelijke verbetering in den grond van den vrijen wil des menschen afhangt, en deze door geen uiterlijke middelen kan worden gedwongen, zal het altijd moeielijk blijven uit het uiterlijke gedrag van een misdadiger in de gevangenis op te maken, of hij zich innerlijk zedelijk verbeterd heeft, te meer daar, volgens het zeggen van mannen van ondervinding, de grootste misdadigers zich in de gevangenis uitwendig niet het slechtst gedragen. Dit nu zoo zijnde, zeggen wij met het genootschap van zulke gevangenen: „dat zij ook zelfs in de „gevangenis een voortdurend gevaar opleveren voor de maat„schappij"; want als zij loskomen, heeft men eene herhaling van hun moordlust te vreezen. In het vorige jaar nog is het gebeurd, dat een boosdoener, die reeds tweemaal om doodslag veroordeeld was en tijdelijk gevangen gezeten had, voor de derde maal een moordaanslag gepleegd heeft. De goedhartigheid van de wet, die hem slechts tot eene tijdelijke gevangenis veroordeelde, heeft hem dus niet verbeterd, maar twee slachtof-

1) T. a. p. S. 401.

fers meer gemaakt. Een reden te meer dus voor ons er op aan te dringen, dat ten minste de levenslange gevangenisstraf behouden blijve, en dusdanige boosdoeners niet worden los gelaten.

Het genootschap waagt nu een poging om de stelling der memorie van toelichting: „dat er gevallen zijn, waarin het „belang der maatschappij de voortdurende afzondering van „den misdadiger uit de vrije zamenleving eischt" — te weerleggen.

„Dit belang", zoo refuteert het genootschap, „van hoeveel „gewicht ook, mag echter niet zóóver gaan, dat het een „mensch geheel daaraan opoffert." Deze onzin kan door het genootschap niet ernstig zijn gemeend. Het gezond verstand vordert, heeft altijd gevorderd, en zal altijd blijven vorderen, dat het gewenschte belang van een groot booswicht wijke voor het belang der geheele maatschappij. Van toepassing is dan de volgende verklaring van den H. Thomas.

Ieder deel is natuurlijkerwijze óm het geheel en daaraan ondergeschikt. Als dus de afzetting van een ziek deel noodzakelijk is voor het heil van het geheele lichaam, dan aarzelt de geneesheer niet tot die kunstbewerking over te gaan; evenzoo is het een loffelijke en heilzame maatregel de menschen te dooden, die voor de maatschappij gevaarlijk zijn; want in die maatschappij zijn zij deelen van een geheel, leden van een lichaam. Zoo beschermt men het algemeen welzijn; want de Apostel zegt: „een weinig deesem verzuurt geheel het „deeg", 1 Cor. V. 6. Het is waar, dat de mensch niet alleen óm de maatschappij is, en ook in zich zelf zijn eigen doel heeft; hij bezit dus, ook afgezien van de maatschappij, een recht op bestaan. Maar door een zwaren aanslag tegen de maatschappij is hij tot een zekere hoogte van de menschelijke waardigheid vervallen, heeft hij het recht om ook voor zich zelven te leven verspeeld: hij wordt dus rechtmatig opgeofferd om wille der maatschappij. [1]) Misschien worden wij van gebrek aan menschlievendheid verdacht, maar toch aarzelen wij niet te verklaren, dat als er een mensch geheel opgeofferd moet worden, wij dit liever den moordenaar zien overkomen dan den onschuldige.

En op de vraag van het genootschap: „of inderdaad het

1, Sec. sec. Q. 64, a. 2. Bij Lebrethon, *Summa minor*, T. III, p. 273 en 274.

„ maatschappelijk belang het best verzekerd wordt door het „ brengen van den veroordeelde in een toestand, waarin hij „ niets te verliezen heeft" — antwoorden wij, dat het maatschappelijk belang het best verzekerd wordt door het brengen van den moordenaar in een toestand, waarin hij niet meer moorden kan, en die een ander afschrikt zijn slecht voorbeeld te volgen; dat het zekerste middel daarvoor zijn zou de doodstraf, maar dat, daar deze is afgeschaft en daarvoor de levenslange gevangenis in de plaats gekomen is, wij ter bescherming en handhaving van de orde, van de rust en veiligheid van ons leven en ons eigendom de voortdurende afzondering van koningsmoorders, landverraders, oproermakers en moordenaren uit de vrije samenleving dringend blijven vragen.

Door al de vermelde redenen meenen wij de bezwaren van het genootschap tegen de levenslange gevangenisstraf voldoende weerlegd en dus ook bewezen te hebben, dat, indien de doodstraf niet weder mocht worden ingevoerd — wat wij zeer zouden betreuren — dan de levenslange gevangenisstraf niet „ overbodig", maar zeer gewenscht en voor het maatschappelijk belang noodzakelijk is.

Derhalve hopen we, dat zij ook in de wet behouden blijven en in de praktijk niet illusoir gemaakt zal worden door den rechter, die steeds, zelfs bij de ergste misdrijven — en dit achten wij een groot bezwaar — in plaats van de levenslange, een tijdelijke gevangenisstraf kan opleggen.

Warmond, 27 Januari 1880.

H. A. Horning.

VERSCHEIDENHEID.

TER NAGEDACHTENIS VAN PAUS PIUS IX.

Op den 7n Februarij ll., het tweede jaargetijde van het afsterven van den grooten en onvergetelijken Pius IX, verschenen bijna alle Katholieke Italiaansche bladen met een rouwrand. De *Osservatore Romano* wijdde zijner eerbiedwaardige en dierbare nagedachtenis daarenboven het onderstaande Latijnsche opschrift toe.

PIE· IX
PATER · OPTIME· DESIDERATISSIME
SI· QUID· BENE· DE· TE· UNQUAM· MERUIMUS
SUSCEPTIS· AD· REM· CHRISTIANAM· LABORIBUS
PRAESENS· ADSIS
NOVASQUE· A· DEO· SUFFICIAS· VIRES
QUIBUS· ALACRIORES
QUO· ASPERIOR· IN· NOS · SURGIT· PUGNA
PRO
LEONIS· XIII
TIBI· DIVINITUS· SUFFECTI
MAIESTATE· ET· IURIBUS
DECERTEMUS

Letterloover.

Aan mijn Vriend,

Mr H. A. des Amorie van der Hoeven,

bij zijn optreden in de Pius-Vereeniging, den 20n Jan. 1880.

Wel hem, die, den standaart der waarheid ter hand,
Waar 't zonlicht zijn stralen om spreidt,
De rechten van allen, de welvaart van 't land,
Verweert vol van kracht en beleid!
Wel hem, wien de macht van het woord werd verpand,
Die onrecht en dwaasheid durft slaan in den band,
En 't Goede de zege bereidt!

Maar dubbel hem eer, die, ter helft van zijn baan,
Geroepen, o Heer, door uw woord,
Den dienaars der Dwaling vol moeds deed verstaan,
Dat hij tot uw Jongren behoort;
Dat hij in de wegen van Petrus wil gaan
En 't Rijk, door zijn sleutlen ons opengedaan,
Uw Rijk hem alleenig bekoort.

God loone u, gij, dien Hij van 't naamloos getal
Gekeurd heeft en merkte in zijn raad!
God loone u de stichting, het voorbeeld vooral,
Dat straalt uit uw woord en uw daad!
Hij sterke u in 't strijden, wat wankel of val!
En God, die zijn schepslen eens vonnissen zal,
Bekroone eens zijn eedlen soldaat!

J. A. Alberdingk Thijm.

Preken van Mgr. C. Broere.

De WelEerw. Heer P. J. Hesseveld overleed op ruim 52-jarigen leeftijd te Amsterdam den 7 Februarij [1]) 1859; op welken dag ook de leermeester zijner jeugd, Mgr. van Bommel, als Bisschop van Luik, zeven jaren vroeger (in 1852) in den Heer was ontslapen.

De volgende uitvaart-rede is, naar wij meenen, de laatste preek geweest, door Mgr. Broere gehouden. Hoewel reeds lijdende aan de ziekte, welke hem op den 28 December van het volgende jaar (1860) van ons wegnam, wilde hij toch aan den overledene die hulde van vriendschap en liefde brengen. Hij deed dit bij de uitvaart, door de zorg vooral van zijn leerling en vriend, den WelEerw. Heer H. van Luenen, z. g., in de St. Catharina-kerk te Amsterdam zoo bijzonder plegtig gevierd; maar hij moest zich, wegens zijne reeds ondermijnde krachten, tot eenige hoofdpunten bepalen; en zoo gewaagde hij o. a. ook niet van de verdiensten des overledenen door zijne talrijke ascetische geschriften, waarmede hij zooveel vrucht heeft gedaan en nog altijd doet. In de vrij uitvoerige levensschets van den WelEerw. Heer Hesseveld, voorkomende

1) Op denzelfden dag (7 Februarij) is in 1863, als Pastoor van Sassenheim, zijn vroegere medeleeraar aan het Seminarie Hageveld, de WelEerw. Heer A. Feijen overleden.

in *De Katholiek* van Februarij 1859 (bladz. 65—100) en in de twee aanzienlijke oplagen, daarvan nog afzonderlijk verspreid, zijn die meermalen herdrukte, zoo grootere als kleinere werkjes opgenoemd; en daar vindt men over 't geheel de toelichting en uitbreiding van Broere's uitvaart-rede op zijn geliefden vriend.

Ten bewijze, hoe sedert dien tijd de herdachte Katholieke gestichten en instellingen toenamen in bloei, zij hier medegedeeld, dat thans in het St. Aloysius-gesticht en op de Heibloem door de Broeders der Zeven Smarten op den duur omstreeks drie honderd jongens, en in de Huizen der Voorzienigheid door de Arme Zusters van het Goddelijk Kind ook gemiddeld bij de drie honderd meisjes met alle zorg opgevoed en onderwezen worden; hetzij „om niet", gelijk te Amsterdam in 't Gesticht van den H. Aloysius en in dat der Voorzienigheid, of ook tegen eene matige tegemoetkoming, zooals op de Heibloem en in de Huizen der Voorzienigheid buiten Amsterdam; te zamen alzoo 600 kinderen! Wel naar waarheid derhalve heeft de redenaar getuigd, dat daar honderden en nog eens honderden gelukkig gemaakt werden en nog gelukkig gemaakt zouden worden.

TER UITVAART
VAN MIJNEN VRIEND P. J. HESSEVELD,
den 23 Februarij 1859.

Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum.

Regt is de weg des regtvaardigen, regt het pad des regtvaardigen ter bewandeling.

Isaias XXVI, 7.

Onze vriend is bij God! Groot moge onze droefheid zijn, maar de herinneringen, die hier levendig worden, gaan onze aandoeningen te boven en, ik herhaal het, bloedverwanten, hem eerende, hem minnende Christenen, de priester, de brave priester is in Jesus Christus ontslapen, onze vriend is bij God!

Met dat godsdienstig vertrouwen uit te spreken, Mijne Hoorderen, zeg ik voorzeker wat alleen de zijnen troosten kan, en geef ik voldoening aan mijn eigen gemoed. Echter is dat niet bloot eene eerste ontboezeming, noch wordt het door mij gezegd, om u tot eene kalmte te stemmen, noodig ter aandacht en oplettendheid; maar ik wil dát zelf, Christenen, dát zelf, dat wij hem met het meest gegrond vertrouwen zalig mogen noemen, tot onderwerp of althans tot doel nemen van mijne rede. Tot dat einde hebben we, het zij tot zijn lof gezegd, geene veraf liggende gronden te zoeken, noch met veel klem de zulk eene hoop gevende leerstukken te bespreken; wij hebben slechts zijn levensloop na te gaan, naar aanleiding van de woorden des profeets: Regt is de weg des regtvaardigen, regt het pad des regtvaardigen om te bewandelen.

Want ook die waarheid, door den profeet uitgesproken, is duidelijk en klaar. Er is in het leven des vromen eene orde, eene zich gelijkblijvende eenheid, een naar het doel

steeds voortgaand plan, in hetwelk God en de Hem getrouwe deugd voor ons zigtbaar worden. In ieder zijner schepselen is Gods voorzienigheid zigtbaar. Hij zelf zegt ons, dat de leliën des velds de pracht van Salomon overtreffen (Mt. VI, 29); en hoe dan zou het leven der zijnen, wien geen haar van het hoofd valt zonder zijne toelating (Lc. XXI, 18), niet eene zeer zigtbare orde vertoonen? Wat slechts is het onderscheid? Helaas! dat wij aan zijne genade niet beantwoorden en, misbruik makend van onze vrijheid, dat plan Gods, voor zooveel ons aangaat, tegenwerken en verijdelen. Dan, ja, worden we door dwaling en hartstogt her- en derwaarts geslingerd; dan is onze weg niet regt; gelijkt hij, zooals de Schriftuur zegt (Job XII, 25), op dien van den beschonkene; gelijkt onze rijpe leeftijd niet op onze jeugd; veranderen we met den dag, gelukkig nog, zoo in late grijsheid eenige gelijkenis met onze eerste onschuld terugkomt. Maar de weg des vromen biedt steeds dezelfde gelijkenis aan, gaat altijd regt, gaat altijd voort naar het doel en, gelijk de eigenlijke zin is van de woorden des profeets, zijn weg wordt van God effen gemaakt, wordt als met een schietlood gemeten en als langs eene liniaal getrokken en geregeld.

't Is wel duidelijk; maar zoo het minder duidelijk ware, het zal ons met het leven van onzen ontslapen broeder duidelijker worden.

Van zeer godvruchtige ouders geboren, ontving hij van hen zekeren liefderijken, zorgzamen, huisvaderlijken zin; besloot, aan Gods roeping beantwoordend, in den priesterlijken staat die liefde op uitgebreider wijze te beoefenen en kwam in het seminarium Hageveld aan. Wel mogen

we hier reeds zeggen: regt ging de weg en wees aanstonds naar het doel. Wie immers bevond zich aan het hoofd van dat gesticht? Een man, Christenen, aan wien het Katholieke Nederland, België daaronder begrepen, de hoogste verpligtingen heeft, en aan wien ook gij, ik zeg het met nadruk, gij zelven meer dan ge weet zijt verschuldigd: de Hoogwaardige Heer van Bommel, gestorven als Bisschop van Luik. Zijne zeer bijzondere gave was het onderwijs der jeugd, en hij was in de uitgestrektste beteekenis de vriend der kinderen. Het kan niet missen, of bij deze herinnering moet u de dierbare overledene begrijpelijker worden. Inderdaad, ik heb u het geheim zijns levens reeds gezegd, en gij zelven kunt reeds beoordeelen, of zijn pad regt was, of niet zijne levensjaren slechts de ontwikkeling waren van zijne eerste ontluikende jeugd. Dat gesticht, hoogst eenvoudig, omdat het vol beginsel was, geest en hart vermeesterend, omdat het vol liefde, vrijheid en vervoering was, dat Hageveld was het zich ontwikkelend begin, zette zich in hem voort, breidde zich in hem uit; en hier, in deze stad, staat een ander gesticht, ook aan de liefde, ook aan de jeugd en, schooner nog, aan de arme en verlaten jeugd gewijd. 't Is, gij ziet het, de regte weg; 't is het aan dat begin volkomen beantwoordende eind.

Dezelfde liefde, dezelfde gelijkenis zien wij in hem steeds duidelijker te voorschijn treden en het legt ons zijne verschillende levensomstandigheden uit.

Want naauwelijks had hij zijne theologische studiën geëindigd, of hij keerde naar dat Hageveld terug, om daar aan anderen mede te deelen wat hij er zelf had ont-

vangen, en altijd verder voort te gaan op denzelfden regten weg. Het voegt niet bij onze droefheid, en komt welligt ook niet met den ernst dezer plaats overeen, u dit blijde tijdvak en hem, van vrolijke jeugd omringd, voor oogen te stellen. Gelukkig voor mij; want hoe zou ik u zijne liefderijke bedrijvigheid, zorgzaamheid, soort van voorzienigheid schetsen, die hem in alles mengde en van ieder in iedere omstandigheid deed zoeken; maar zij, die zijn onderwijs genoten, zijne vermaningen ontvangen hebben, mogen het voor mij getuigen, of zij, in aandacht met God en zich zelven bezig zijnde, nog niet dikwerf zijne beminnelijke beeldtenis ontmoeten. Zij mogen zeggen, vergunt mij van den eenvoudigen man eenvoudig te spreken, zij dan mogen zeggen, of op dien naam, of op dat woord van „Mijnheer Hesseveld" niet eene wereld van omstandigheden verrijst voor hunne gedachte; eene wereld, waarin slechts van die droetheden waren, die geene droefheden zijn en daarom nog met genoegen herdacht worden, maar waarin vreugde stroomde, waarachtige vreugde, die, neen, niet vergaan is, nog duurt, nog welt in 't hart en die, ik overdrijf niet, de kiem in zich bevat van 's hemels onsterfelijk geluk.

Helaas! eene schaduw verbreidde zich meer en meer over die vrolijke zon. De zwakke gezondheid van dien vader der jeugd nam meer en meer af, en steeds duidelijker werd het oogenblik voorzien, dat een zwaar, dat is, een zijner waardig offer zou gevorderd worden: dezen zoo heilrijken werkkring te verlaten. Het scheen slechts met het opgeven zijner schoone bestemming te kunnen gebeuren. Echter het was zoo niet; regter, sneller nog zou de weg gaan naar het doel. Onzigtbaar daalt uit

den hemel dat schietlood, waarnaar het pad des vromen wordt geëffend, onzigtbaar is die gouden liniaal, waarnaar zijn weg wordt gemeten en gerigt, en zonder dat of iemand der zijnen, of hij zelf het begreep, waren de hoogere voorbereidingen reeds getroffen.

Bij zijne telkens wederkeerende ongesteldheid had hij zijne toevlugt genomen tot Maria, de Moeder der smarten. Haar had hij van der jeugd af leeren beminnen; immers onder hare voorspraak was het seminarium gesteld, hare beeldtenis stond er in de kleine kapel, en de stille bewoners van het vreedzaam gesticht begaven zich niet te rust, voordat zij ten laatste gezamenlijk één Onze Vader en tien Wees gegroeten hadden gebeden. Die oefening werd door hem uitgebreid; ieder noodigde hij uit, om dat tiental te bidden, en de reeds elders bestaande Broederschap van den Levenden Rozenkrans werd door hem onder de Katholieken ingevoerd. O! ik weet wat heilrijke vruchten zulks heeft gedragen, en zal wel de laatste zijn om het te ontkennen; maar ook niemand zal mij de overtuiging ontnemen, dat dit eene hoogere voorbereiding was ter uitbreiding zijner zorgzame liefde; dat de Heilige Moeder van Jesus Christus, Moeder der Kerk bij gevolg, en zonder wie daarin wel niets goeds tot stand komt, hem thans onder hare bijzondere bescherming nam en met hem voortging op den weg des lijdens, der liefde en der barmhartigheid.

Het leed ook niet lang, of de noodzakelijkheid was daar, het hem zoo dierbaar en hem zooveel verschuldigd gesticht te verlaten; en zoozeer volgde hij slechts de leiding van God, zonder naar eigen voldoening om

te zien, dat hij niet alleen aanvankelijk in eene voor hem ongeschikte betrekking geraakte, maar ook, toen straks een ruimer veld voor zijne liefde zich voordeed, hij zelf dat niet het eerst had geopend. Wie immers was de eerste oprigter van het gesticht, onder bescherming van den Patroon der jeugd, den H. Aloysius, geplaatst? De Zeer Eerwaardige Pater Frentrop, wiens gevierden naam het mij genoegen doet, hier met lof en dank te mogen vermelden. Maar te meer herkent gij hier de deugd van den in Christus ontslapene; te meer ziet gij, dat hij slechts Gods wil betrachtte en, zoo het beminnelijk beeld van een zorgzaam vader telkens weder in hem te voorschijn komt, zulks de liefde van God was, die hem van der jeugd af had geroepen; liefde, waaraan hij ten allen tijde getrouw was, en die voor hem dezelfde bleef, immer dezelfde tot in zijne grijsheid, tot in zijnen dood. Regt was zijn weg en Gods hulp bereidde hem een verblijf, waarin hij op nieuw en nog meer zich aan het heil der jeugd kon wijden, op nieuw het feest van Aloysius vieren, zijne bede met de magtige bede der kleinen kon vereenigen; kleinen, te dierbaarder aan zijn hart, omdat zij arm, omdat zij vol nood en van de wereld verstooten waren.

Snel, verbazend snel breidde dat gezin van Jesus Christus zich uit, gij weet het, Mijne Hoorderen; maar ik moet u niettemin oplettend maken op die kracht van uitbreiding, van grondlegging en stichting als het onderscheidend kenmerk van de liefde Gods. De liefde bouwt Mijne Hoorderen, de liefde sticht, en alom wordt in de Schriftuur haar werk bij de omvattendste en moeijelijkste aller kunsten, bij de bouwkunst, vergeleken. De wereld

is een tempel; geheel Israel is een tempel; de Kerk en iedere geloovige is een tempel; Jesus Christus is hoeksteen van dien tempel (Eph. II, 20), en heeft van zich als van een tempel gesproken (Jo. II, 19 vv.). Waarom zulks, Mijne Hoorderen? Omdat de liefde vol is van eenheid en orde; omdat zij door die orde is beschut en beschermd; omdat zij in die orde de rust zoekt der volkomenheid; zij, blijvend in eeuwigheid, het vergankelijke onvergankelijk maakt en den onveranderlijken hemel, waarvan zij vol is, uitbreidt over deze aarde. God, zegt de Psalmist (Ps. LXXXVIII, 5, 3), bouwt van geslachte tot geslacht, en zijne barmhartigheid is een gebouw, op de onwrikbare orde des hemels gevestigd.

Welaan dan, Mijne Hoorderen, wanneer gij eenmaal aan dat stichten, aan die gevestigde ordening en uitbreiding, welke zelfs in den letterlijken zin doet bouwen, de ware liefde herkent, gaat dan naar het afgelegen deel dezer stad; dáár, ge weet het, staat een gebouw, bevolkt door eene menigte arme kinderen, die er om niet opgenomen en er ter eere Gods en tot heil der maatschappij gevoed, gevormd en onderwezen worden. Dat paleis der armen bezit uitgestrekte gronden, waarheen naar omstandigheden een deel dier jeugdige bevolking wordt gezonden, om zich in het nuttigste en zedelijkste, 't meest bouwende aller bedrijven, in den akkerbouw, te bekwamen. Honderd en nog eens honderd worden zoo gelukkig gemaakt en zullen er gelukkig gemaakt worden. Er is daarin iets nederigs, maar ook iets waarlijk groots, hetwelk ons met bewondering vervult. Hoe, met wat middelen is dat tot stand gebragt? O dat is het geheim der liefde, en zij spreekt van hare grootheid niet. Men

kan er op antwoorden: dat is gedaan van zelf; dat is gedaan met niets; dat is gedaan met alles. Van zelf: want het is ongemerkt en zonder bevel gegaan; met niets: want de overledene bezat daartoe geene middelen; met alles: want het is gedaan met God en met de hulp van Amstels brave, ijverige, godvreezende Katholieken. O die weldoeners, indien ik roemen mogt, ik zou het doen op die vrienden van God en menschen; ik zou trotsch gaan, geboren te zijn in dat Amsterdam, waar zulke stichtingen ongemerkt en als van zelf verrijzen; en mogt het voor hen weinig beteekenen, maar toch zóó is mijn gemoed, dat ik ieder hunner zegen zou willen toeroepen, ieder hunner doen voelen, dat ik hen bemin, en de woorden van mijn lof, mijn dank en erkentenis doen wedergalmen in hun hart. Maar zal ik dan en zult gij met mij hem niet eeren, niet minnen, niet hoogschatten, hem, dien waren priester van Jesus Christus, die dezen liefdebrand heeft weten te ontsteken en zelf het zwaarste offer gebragt heeft? Zal ik u hier zijne hooge edelmoedigheid, zijn betrouwen op God, zijne bekommeringen schetsen, waarin hij zich soms met zijne kinderen bevond? Ik mag het niet, Christenen; de deugd heeft eene maagdelijke zedigheid, die we, ook dan wanneer we haar prijzen, behooren te eerbiedigen. Eens, op den dag der algemeene vergelding, zal God dien sluijer ligten, en wij zullen er den ontslapene te meer om danken en beminnen.

Echter, Christenen, er is nog eene hoogere stichting, een levender tempel door hem gebouwd; eene dier stichtingen, die, in persoonlijke opoffering bestaand, van zulk

eene priesterlijke natuur zijn, dat zij buiten de ware Kerk van Jesus Christus, den eenigen Hoogepriester, steeds vergeefs zullen gezocht en beproefd worden. Ik bedoel die vereenigingen, waarin men zijne jeugd, zijn leven en de geheele wereld ten offer brengt ter eere van God, ter volmaking van zich zelve en tot heil van den naaste. Zulk een levende tempel is de Broederschap der Zeven Smarten, aan de verpleging, verzorging en opvoeding der armoedige jeugd gewijd. Zij kan groeijen, deze Broederschap; zij kan eeuwen duren; zij eenmaal voor geheele bevolkingen geluk en zegen spreiden; maar zoo dat gebeurt, zal zij op den insteller blijven gelijken, zal zulk een huis, waarin een liefderijk vader, van geestelijken geholpen, behoeftige kinderen verzorgt en kweekt, steeds zijne nederige en eenvoudige beeldtenis vertoonen en het een Hageveld der armen zijn.

Hij voorzeker had zulk eene toekomst niet voor oogen; maar steeds er op uit om zijne roeping te vervullen en zijn werk te volmaken, was hij er op bedacht, ook voor 't andere geslacht zijne zorgen aan te wenden; en daar eindelijk verrees eene andere stichting, waarin godgewijde maagden onder zijne leiding dezelfde liefdedienst hadden te verrigten. Ook hierin was hij herkenbaar zonder het te weten of te zoeken; want in dat aan arme kinderen gewijd gesticht zou Jesus bijzonder in zijne kindschheid worden gehuldigd. Maar duidelijker dan ooit bleek de regtheid van zijnen weg; bleek, dat die weg ten hemel wees, en 't verkondigde zijn naderend einde. Want die maagden verkregen nog de bijzondere bestemming, Jesus Christus te aanbidden in zijn Allerheiligste Sakrament. In die verheven instelling verraadde zich, om dus te

spreken, het innigst van zijn godvruchtig priesterlijk hart. Dáár verklaarde zich het eigenlijk begin van zijnen weg en het eigenlijk eind, dáár Jesus Christus, dien hij altijd gezocht, altijd bemind had en weldra zoude vinden. Wat waren die maagden anders dan de maagden van het Evangelie? Slechts zouden ze door zijne zorg allen den Bruidegom beter opwachten; en ja, daar eindelijk ging het hooger geroep: „De Bruidegom, de Bruidegom komt!" en de olie ontbrak niet, de lampen vlamden, de zangen hieven aan, en hij ging de eeuwige bruiloftsvreugde binnen. (Mt. XXV, 6 vv.)

Of heb ik te veel gezegd? Of wijst zulk een weg niet ten hemel heen, en zal het pad des geregten zich in het uiterst oogenblik wenden? Neen, Christenen, ik heb het u gezegd en, gij ziet het thans, naar waarheid gezegd, dat hij bij God is en wij hem met alle reden zalig mogen noemen. Als de Kerk voor stervenden en overledenen bidt, doet zij zeker uiterst beroep op de goddelijke barmhartigheid en zegt van den overledene: wat hij dan door zwakheid moge begaan hebben, hij heeft toch in U geloofd en gehoopt. Wij kunnen er bijvoegen: hij heeft U bemind; hij heeft het voorbeeld van den goddelijken Meester trachten na te volgen. Laat de kinderen tot Mij komen! sprak die Verlosser, zegende hen (Mt. XIX, 13 vv.), en een straal van zijne goddelijke gramschap vloog uit tegen dengene, die deze kleinen zoude ergeren, welke zijn engel bewaakte (Mt. XVIII, 6, 10). Geeft, zeide Hij, en u zal gegeven worden (Lc. VI, 38). Zalig zijn de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid verkrijgen (Mt. V, 7). Hij heeft verzekerd, dat wie slechts een dronk waters gaf aan een der zijnen, zijn loon niet

zou verliezen (Mt. X, 42). En wat heeft Hij zelf gedaan? Hij heeft zich voor ons ter dood gegeven, is gekruist, gestorven, verrezen en ten hemel geklommen; en al die weldaden heeft Hij zaamgevat en met zich zelven gegeven in zijn Heilig vleesch en bloed. Dat kon niet opkomen in het hart des menschen, maar indien dit daarin kon opkomen, indien de mensch zoo iets konde denken, zoo iets slechts vermoeden en de keuze hem gegeven ware, hij zou zeggen: ik wil geen God dan zulk een minnenden God; ik wil geen regter dan zulk een barmhartigen regter alleen. En tot dien regter is hij gegaan, wijzend op die kleinen, die hij zelf als een engel bewaakte, wijzend op die duizenden Christenen, die op zijn woord de armen hebben gespijsd en gekleed, wijzend op zijn eigen hart, dat Jesus zocht in zijne diepste vernedering, wijzend op Maria, de Moeder van Jesus, de Moeder van hem en van zijne kinderen. O het woord, het onherroepelijk woord is hem gezegd: Ga binnen, getrouwe knecht, in de vreugd uws Heeren (Mt. XXV, 21, 23). Mij, wat schiet mij meer over dan de wensch: Sterve mijne ziel den dood der regtvaardigen, en mijn einde zij aan het hunne gelijk. (Num. XXIII, 10.) Amen.

EEN LEERBOEK DER THOMISTISCHE WIJSBEGEERTE.

Caietani Sanseverino. Philosophia Christiana in Compendium redacta. Editio quinta [1]).

Ongetwijfeld zullen er onder onze lezers zijn, die na het uitvaardigen van 's Pausen nog zoo jeugdige en reeds wereldberoemde Encycliek *Aeterni Patris,* over de beoefening der Wijsbegeerte van den H. Thomas van Aquine, groot belang stellen in de vraag, of er een geschikt leerboek bestaat. Zulk een boek zal betrouwbaar moeten zijn en volledig, toch ook niet al te omvangrijk, en daar het in zeer vele handen behoort te komen, ook niet al te hoog in prijs. Ik ben blijde, hunne aandacht te kunnen vestigen op het werk, waarvan de titel aan het hoofd van dit opstel vermeld wordt, en dat aan alle billijke eischen voldoet.

Sanseverino, een wereldgeestelijke, kannunnik der Metropolitane Kerk van Napels, was eerst hoogleeraar der metaphysica aan het aartsbisschoppelijk lyceum dezer stad, daarna der ethica aan de koninklijke universiteit, en heeft zich door zijne geschriften over scholastieke philosophie een roem verworven, die hoog en toch nog aan het stij-

---

1) 2 voll. in 12°. Neapoli, apud Officinam Bibliothecae Catholicae Scriptorum. 1879. (Paris. Roger et Chernowitz. Editeurs.) Prix 7 fr.

gen is. Aan zijne hand heeft men de volgende werken te danken, die op dat gebied van eene uitgebreide en diepe wetenschap getuigen:

Philosophia Christiana cum antiqua et nova comparata. Zeven deelen. Gr. 8°. Niet compleet.

Elementa seu Institutiones Philosophiae Christianae cum antiqua et nova comparatae. Twee deelen. Gr. 8°.

Van alle kanten vielen den onvermoeiden beoefenaar der Scholastiek, die in onze negentiende eeuw zijn gansche leven aan haren bloei had gewijd, luide toejuichingen ten deel. Zelfs een Duitsch beoordeelaar was, reeds in 1863, gedrongen van dit eerste boek, het hoofdwerk des auteurs, te zeggen: „Es ist ein Werk von ganz erstaunlicher Gelehrsamkeit, und dabei doch so klar, so einfach, so methodisch, das es beinah ganz auf den Unterricht berechnet scheint." [1])

Zeer bijzonder weêrklonk de naam des schrijvers in het Napelsche Koningrijk, en bijna alle bisschoppen van Napels en Sicilië hielden er bij hem op aan, deze zelfde merkwaardige handboeken, waarvan het tweede reeds eene verkorting van het eerste was, nogmaals korter te maken, opdat ze konden dienen voor de seminariën. Dit geschiedde, maar niet door den schrijver zelf: hij droeg deze taak op aan Nuntius Signoriello, zijn geliefden leerling en vriend en opvolger op den leerstoel van het Napelsche lyceum. Zóó ontstond het boek, waarover ik spreek; in zeer korten tijd werd het over de geheele wereld bij allen, die zich met philosophische studiën bezig houden, bekend en beroemd; vier vrij aanzienlijke oplagen waren weldra

1) *Lit. Handw.* 1863. S. 151.

uitverkocht, en men gebruikt het thans in zeer vele seminariën, niet alleen van Italië, maar ook van Duitschland, Frankrijk, België, Spanje, en zelfs van Amerika. Reeds dit veelvuldige gebruik bewijst de voortreffelijkheid, maar meer nog dan dat: de mond van onzen grooten en geleerden Paus Leo XIII heeft den 19^{en} October 1878, nog geen vol jaar na zijne beklimming van den Stoel des H. Petrus, aan den bisschop van Lecce (eene stad in het Napelsche) gezegd: „Ik wensch, dat in de seminariën de Beginselen der Philosophie van Kanunnik Sanseverino worden ingevoerd. Dat is eene glorie van de Napelsche geestelijkheid, dat zij de philosophische wetenschappen krachtdadig zoekt terug te voeren en terug te roepen tot den waren en veiligen regel, tot hare regtmatige eigenaardigheid, dat juist de Thomistiek is. Wij verheugen Ons, dat in het seminarie van Lecce de „Beginselen" worden ingevoerd, zooals het Ons verlangen is, dat in alle seminariën de leerwijze en de leer van den Engelachtigen Leeraar worden gevolgd. Het was zeker jammer, dat Sanseverino zoo spoedig is gestorven, maar hij laat goede en ijverige leerlingen na, die zijn werk hebben voortgezet." [1])

Merkwaardig is de grondige bedrevenheid van den

---

1) „Bramo che sieno introdotte ne' Seminari le Istituzioni filosofiche del Canonico Sanseverino. L'è questa una gloria del Clero Napolitano che cercò efficacemente di ridurre e richiamare le scienze filosofiche alla vera e sicura norma, alla loro forma esatta ch'è appunto la Tomistica. Ci compiacciamo che nel Seminario di Lecce se ne sieno introdotte le Istituzioni, come è Nostro desiderio, che in tutt'i Seminari si segua il metodo stesso e la stessa dottrina dell' Angelico. Fu certo una sventura che il Sanseverino morisse così presto, ma egli lasciò buoni e zelanti discepoli che seguiron l'opera sua." *Sansev.* Phil. Chr. T. I. *Monitum.* p. XII.

Napolitaanschen geleerde in de *Summa theologica* niet alleen, maar ook in de *Summa contra gentes* en in de overige werken van den H. Thomas, ook in de kleinere en minder bekende *Opuscula*. En daarbij worden de overige groote meesters der Scholastiek niet veronachtzaamd. Na Thomas, die zeer duidelijk op den voorgrond staat, verschijnen, waar het pas geeft, Petrus Lombardus, de Zalige Albertus Magnus, de Heilige Bonaventura, en zoovele anderen, te menigvuldig om ze te noemen. Geen enkel leerstuk der oud-kerkelijke wetenschap van eenig aanbelang blijft onvermeld. En in tegenstelling met de gewone handboeken der wijsbegeerte, ziet men bij de groote waarheden, als in plegtigen optogt, de geheele reeks van magtige geesten, die de Katholieke Kerk voortbragt, voorbijtrekken, en ieder op zijne wijze getuigenis geven, op welke wijze hij beproefde ze te begrijpen. Zóó schakelt zich, van de eerste eeuwen des Christendoms af, de kerkelijke opvatting der wijsgeerige leerstukken en problemen aaneen, een wondervolle keten, die ook op dit gebied onze leeringen verbindt met die van de achttien eeuwen der Kerk. Toch moet men niet denken, dat de nieuwere, en zelfs de allernieuwste, dwalingen onaangeroerd blijven. Overal worden ze onder de oogen gezien en bestreden, en wie de geduchte wapenen der Scholastiek voert, behoeft niet bezorgd te zijn voor de overwinning. [1])

1) Ik neem deze gelegenheid te baat, om onze lezers te wijzen op Schäzlers *Divus Thomas contra Liberalismum*, een boekje, dat op Thomistisch standpunt geschreven, de dwalingen van staatkundigen, wijsgeerigen en godgeleerden aard weêrlegt, die in onzen tijd Europa ten verderve voeren. Von Schäzler is onder de thans levende beoefenaars

Gaat men den ontzaggelijken omvang na, van wat in deze beide 12° deelen gegeven wordt, die de geheele Logica en Metaphysica bevatten [1]), dan spreekt het van zelf, dat het werk zich in zeer bijzondere mate moet onderscheiden door kernachtigheid, en dat alle breedsprakigheid moet gemist zijn. Hier is alles zaak, in weinig woorden, die wederom toch niet te weinig zijn. Maar alle niet ter zake doende redeneringen zijn achterwege gelaten, en zoo vond de schrijver gelegenheid, om bijna overal in de eigen woorden van den H. Thomas te spreken, die steeds duidelijk zigtbaar worden gemaakt door aanhalingteekens. Het boek voldoet ten volle aan wat de Paus verlangt: „dat de wijsheid van Thomas uit haar eigen bronnen geput wordt, of ten minste uit zulke beken, die, volgens de stellige en eenstemmige uitspraak der geleerden, uit de eigenlijke bron zijn afgeleid en nog zuiver en zonder slijk voortvloeijen." [2])

Om den lezer eenigermate tot een eigen oordeel over Sanseverino's *Compendium* in staat te stellen, meende ik niet beter te kunnen doen, dan er een fragment van aan te bieden. Doch de keuze van zulk een fragment

---

der Thomistische wetenschap in Duitschland de strengste, ijverigste en zooals zelfs zijne tegenstanders toegeven, de scherpzinnigste. Volledig luidt de titel: *Divus Thomas, Doctor Angelicus, contra Liberalismum invictus veritatis catholicae assertor.* Lex. 8°. 172 pp. Freiburg, Herder. Prijs, naar ik meen, 2 Mark.

1) Eene Thomistische Ethica, die zich hier waardiglijk bij aansluit, is door den reeds vermelden bewerker gegeven onder den titel: *Philosophia moralis*, auct. Nuntio Signorielli. 2 voll. 12°. Napels en Parijs, als boven. Prijs: 5 fr. 50.

2) Encycliek *Aeterni Patris.*

was uitermate moeijelijk. Het moest een stuk wezen van tamelijke uitgebreidheid, vrij wel een afgesloten geheel vormen, eene waarheid bespreken, die niet al te afgetrokken is, en toch zooveel mogelijk des schrijvers eigenaardige wijze van voorstelling doen zien. Ik hoop daarin geslaagd te zijn door het kiezen van een deel zijner verhandeling over de Voorzienigheid Gods, hetwelk achter dit opstel volgt. Ik moet erkennen, dat dit deel te groot schijnt, maar het is mij anders inderdaad niet mogelijk, een duidelijk denkbeeld van het boek te geven.

Zoo leidt u de auteur het plegtige woud der Scholastieke Wijsbegeerte binnen, dat hij doorwandelt met de volle zekerheid, die de bezitter van zijn eigendom heeft. Geen weg is hem onbekend; hij weet overal, waar dit voetpad, waar dat beekje henenloopt. En in dit woud is het geen nacht of nevel: het liefelijk licht van Gods zonne straalt overal tusschen de takken en bladeren door; de frissche, krachtige morgengeur waait u tegen en omringt u, en telkens openen zich nieuwe vergezigten tot waar het schemert voor uw oog. Overal is leven en krachtvolle jeugd. Geloof hen niet, die hier niets anders dan dorheid en heidevelden zien. De wonderbloem der middeneeuwsche poëzie, Dante's *Divina Commedia* is op dezen grond ontsproten en gegroeid: met deze sappen heeft zij zich gevoed; haar prachtvolle bloesem is omhooggestegen in dit woud.

Wij moeten naar de oudheid terug, niet om daar te blijven staan, maar om weder voort te bouwen op de onwrikbare grondslagen, in de eeuwen des geloofs gelegd,

en sinds het ontstaan, sinds de ontkieming zelfs, van het protestantisme door velen verlaten, aan wie het toch niet in de gedachte kwam, dat zij dwaalden. Laat ons voor een oogenblik het gebied der kunst betreden: hoe kunnen wij begrijpen, dat zelfs een reuzengenie als Tasso de gothische architectuur „barbaarsch" noemen kon, en zeggen, dat de bouwmeesters der middeneeuwen alleen oog hadden gehad op stevigheid en eeuwigen duur, maar zich niet bekreunden om schoonheid of bevalligheid?

Niet alleen in de kerkelijke kunst moeten wij naar de oudheid terug, maar ook in de kerkelijke wetenschap, bepaaldelijk in de wijsbegeerte. En hier heeft zich deze overtuiging nog niet zoo krachtig doen gelden. „De toutes les choses du moyen-âge, la plus calomniée, celle dont la réhabilitation s'est fait le plus attendre, c'est sa philosophie. Contre elle l'ignorance a suscité le dédain; et le dédain, à son tour, a encouragé l'ignorance." [1]) In de vijf en dertig jaren, die verstreken zijn, sedert Ozanam dit schreef, is er echter veel veranderd. Slaan wij een blik op Duitschland: waar zijn de scholen van Hermes, van Hirscher, van Günther? Een enkele achterblijver, Knoodt, heeft nog uitgeroepen: „eene onbevangene en zorgvuldige studie der Scholastiek zal zeker onze kennis verrijken, maar met de principen der oude School moet volkomen gebroken worden." Doch bij dien noodroep is het gebleven. Von Schäzler, de edelman met zijne merkwaardige levensgeschiedenis [2]), heeft zegevie-

---

1) Ozanam. *Dante et la philosophie catholique au treizième siècle.* Ed. Louvain, p. 5.

2) Constantin, vrijheer von Schäzler, werd in 1827 te Augsburg geboren en protestantsch opgevoed. In 1850 verwierf hij te Erlangen het

rend bewezen, dat de terugkeer tot de Scholastieke theologie en philosophie dàn eerst vruchten zoude brengen, als dit een terugkeer tot de streng Thomistische School was. Plaszmann was wel minder streng en hield zich wel meer aan de latere Thomisten, maar moet toch genoemd worden met eere. Kleutgen, de beroemde Jezuiet, is opgetreden met zijne *Philosophie der Vorzeit*, en toen Dieringer daartegen opkwam en met de zijnen den naam „Neu-Scholastiker" bedacht, om zijne tegenstanders uit te lagchen, verscheen van Kleutgen's hand eene brochure *Zu meiner Rechtfertigung*, die Dieringer den lust tot lagchen volkomen ontnam.

Wat in Duitschland geschiedde, is overal elders gebeurd: de terugkeer naar het oude, ook in de kerkelijke wetenschap, heeft overal veld gewonnen in de gemoederen; van de noodzakelijkheid is men overtuigd, nog eens, niet opdat men op dat standpunt zou blijven staan, hetwelk ook onmogelijk wezen zou, maar om voort te bouwen aan de stichting der eeuwen, die jaren lang verlaten is geweest.

Wij beleven merkwaardige tijden: een nieuwe dag moet aanbreken. De menschelijke geest is moede, de subjective rigtingen te volgen, waartoe het protestantisme den weg wees. De kracht van Cartesius heeft uitgewerkt, en zich ten laatste opgelost in de onzinnige droomerijen van Hegel. Kent men het woord van dezen „denker"

---

doctoraat in de regten, bekeerde zich nog in datzelfde jaar te Brussel, werd in 1857 te Luik priester, en twee jaren daarna te Munster doctor in de theologie.

op zijn sterfbed? Hij werd verzorgd door een zijner jongeren, onder de duizenden zeker den meest geliefde, den bekwaamste. Met teederheid sprak de meester in zijne laatste oogenblikken over den leerling: „Hij alleen, hij is de eenige, die mij begrepen heeft:..... en ach, hij heeft mij toch ook weêr niet begrepen!" Wat er na dien tijd op het gebied der bespiegelende wijsbegeerte schoorvoetend te voorschijn trad, kon niet verder gaan, want daar was niets meer: men stond aan de grens van het Niet. Toen kwam Schopenhauer met zijne zware *Welt als Wille und Vorstellung*, en deze bragt weder voort Hartmann, den Wijsgeer van het Onbewuste, dien men veeleer den Philosoof der Wanhoop noemen moest. Want in waarheid, dat is eene philosophie van wanhoop zoowel als van zingenot, van zelfmoord zoowel als van godloochening, dit alles niet bij wijze van spreken, maar in den eigenlijken, letterlijken, door den schrijver toegegeven zin. In de strikken hunner eigene gedachten zijn deze hoogmoedige geesten gevangen: zij weten niet, hoe er zich aan te ontworstelen. *Evanuerunt in cogitationibus suis.*

Wie dat alles beschouwt, moet uitroepen: ook de onkatholieke wereld is rijp voor een omkeer op het gebied der wijsgeerige wetenschap. Men heeft overal rondgedwaald op de dorre heide, in de zalige meening, dat dit geene heide maar eene heerlijke lustwarande was. De bedriegelijke fata morgana scheen zoo schoon, en tooverde lagchende velden voor den geest, bloeijende akkers en vruchtbare dreven, die niet bestonden. Eindelijk moeten de oogen opengaan, en de begoocheling ophou-

den! Zal niet ten minste de een of andere vermoeide wandelaar zijne schreden rigten naar het frissche woud der Scholastiek?

Doch laten we terugkeeren tot ons eigen gezin, het groote en dierbare gezin onzer Heilige Katholieke Kerk. Diep zullen zich de gevolgen van 's Pausen Brief doen gevoelen. Menige wijsgeerige leering, tot nog toe in onze scholen voorgedragen, zal wederom plaats maken voor de leer der Oudheid, en ons Katholiek Geloof zal des te dieper wortelen slaan. De natuurkunde zal niet worden verwaarloosd, want de Paus zegt immers uitdrukkelijk: „de Scholastieken hebben van zelf begrepen, dat voor den wijsgeer niets nuttiger is dan de geheimen der natuur zorgvuldig na te sporen, en zich lang en veel met de studie der natuurkunde bezig te houden, en dit hebben zij ook door hunne daden getoond; want de H. Thomas, de gelukzalige Albertus de Groote en andere prinsen der Scholastieken, hebben zich niet zóó aan de beschouwing der wijsbegeerte overgegeven, dat zij niet tevens veel werk maakten van de natuurkunde." Deze zal dan niet worden verwaarloosd, maar zij zal geen uitsluitend gezag meer verkrijgen in hoofdvragen, van welker oplossing het juiste begrip van de verhouding tusschen stof en geest afhangt. Met name zal de oude leer der materia prima en forma substantialis krachtig herleven, en niet meer verdrongen worden door atomisme aan den eenen, of dynamisme aan den anderen kant. De kwestie over het levensbeginsel der planten zal in Scholastieken zin worden opgelost, en de wonderbare verscheidenheid van aardsche wezens zal geleidelijk opklimmend

blijken te zijn, van de levenlooze forma der steenen af tot de onsterfelijke forma van het menschelijke ligchaam, de ziel, toe. Het zoude ons veel te verre voeren, indien wij in het bijzonder op alle punten wilden nagaan, wat de Encycliek uitwerken zal. In één woord: de metaphysica zal tot haar regt komen, en ik zou durven zeggen, dat er in de laatste 300 jaren geen merkwaardiger stuk door den Pauselijken Stoel is uitgevaardigd, indien ik niet vreesde, mij, uit voorliefde voor de wijsgeerige wetenschap te vergissen. In allen gevalle: de Encycliek is eene groote daad.

Eene geheimzinnige voorzegging heeft gefluisterd, dat er op het *Crux de cruce* een *Lumen in coelo* volgen moest. Gaat deze profetie in vervulling? *Facta loquuntur.*

SEMINARIE HAGEVELD,
7 Febr. 1880.

J. A. DE RIJK, Pr.

FRAGMENT UIT: SANSEVERINO. PHILOSOPHIA CHRISTIANA IN COMPENDIUM REDACTA.

De Providentia Dei.

(Deel. II. Bl. 368—374.)

..... 181. Prop. 2ª. *Admittenda est Divina Providentia, prout haec rerum gubernationem significat.*

Probatur. „Quicunque facit aliquid propter finem, utitur illo ad finem. Ostensum est autem, quod omnia, quae habent esse quocumque modo, sunt effectus Dei; et quod Deus omnia facit propter finem, qui est ipse. Ipse igitur utitur omnibus, dirigendo ea in finem. Hoc autem est gubernare. Est igitur Deus per suam Providentiam omnium gubernator [1]).”

182. Aliud argumentum ex Bonitate, et Sapientia Dei petitur,

1) *Contr. Gent.*, lib. III, c. 64.

atque ita a s. Damasceno exhibetur: „Natura bonus est et sapiens (*Deus*). Igitur, quatenus est bonus, providet. Qui enim non providet, non est bonus. Nam et homines, et bestiae propriorum foetuum providentiam habent, naturali quodam instinctu; et qui non providet, vituperari solet. Quatenus autem sapiens est, optime prospicit [1])."

183. Id, quod ex ipsa Dei natura demonstravimus, ex constanti rerum ordine, earumque stabili in suis agendis motibus harmonia, atque consensu confirmatur. Profecto omnes res ad suos ordinantur fines, atque inter eas extat nexus plane mirabilis, ita ut una alteri inserviat, et ex omnibus apte connexis consurgat Universi pulchritudo. Atqui ex hac rerum ordinatione, sive dispositione Divina Providentia ostenditur. [2]) Ergo. [3])

184. Idipsum ex perpetua, atque manifesta omnium gentium consensione evincitur. „Homines, ait Nemesius, necessitate aliqua compulsi statim ad Numen divinum, et preces confugiunt; velut natura eos ad Dei opem perducente.... In repentinis perturbationibus, et timoribus, sine electione, neque deliberate, Dei Numen invocamus. Quidquid autem naturaliter quamque rem insequitur, in eo tanta vis est ad demonstrandum, ut contradici nihil possit [4])."

---

1) *De Fide orth.*, lib. II, c. 39. Eadem ratione argumentatur S. Thomas: „Non convenit summae Dei Bonitati, quod res productas ad perfectum non perducat. Ultima autem perfectio est uniuscuiusque in consecutione finis. Unde ad divinam Bonitatem pertinet, ut, sicut produxit res in esse, ita etiam eas ad finem perducat, quod est gubernare"; I. q. CIII, a. 1, c. Hinc Lactantius contra Epicurum rem agens, inquit: „Si est Deus, utique providens est, ut Deus, nec aliter Ei potest Divinitas attribui, nisi et praeterita teneat, et praesentia sciat et futura prospiciat. Providentiam sustulit (*Epicurus*), etiam Deum negavit esse. Cum autem Deum esse professus est, et Providentiam simul esse concessit. Alterum enim sine altero nec esse prorsus, nec intelligi potest"; *De ira Dei*, c. 9.

2) „Ipse ordo certus rerum manifeste demonstrat gubernationem mundi; sicut, si quis intraret domum bene ordinatam, ex ipsa domus ordinatione, ordinatoris rationem perpenderet."; 1, loc. cit.

3) Hinc aiebat s. Ioan. Chrysostomus: „Si navigium sine gubernante non persisteret, sed facile submergeretur, quomodo subsisteret mundus tantum temporis, gubernatore nemine? *Homil. X, ad populum Antiochenum*, n. 2—3. Cf. Lactant., *Div. Inst.*, lib. 1, c. 3.

4) *De nat. hum.*, c. 44.

185. Denique, sublata Dei Providentia, omnis religio est reiicienda. „Quis honos, ait Lactantius, deberi potest nihil curanti, et ingrato? An aliqua ratione obstricti esse possumus Ei, qui nihil habeat commune nobiscum? [1])" Nulla quoque virtus, et honestas, neque proinde societas, quae nonnisi in iustitia innititur, esse posset. „Quid erit, inquit idem Lactantius, homine truculentius, quid immitius, si, demto metu superiore, vim legum aut fallere potuerit, aut contemnere?... Multum refraenat hominum conscientias, si credamus nos in conspectu Dei vivere, si non tantum, quae gerimus, videri desuper, sed etiam quae cogitamus, aut loquimur, audiri a Deo putemus [2])."

186. Prop. 3ª. *Dei Providentia ad omnes res singulares, infimas quoque, atque vilissimas se porrigit.*

Probatur. Ideo Deus est gubernator rerum, quia est causa earum; nam „ejusdem est rem producere, et ei perfectionem dare, quod ad gubernantem pertinet." Atqui nihil potest esse, quod non sit a Deo creatum. Ergo nihil potest esse, quod Dei gubernationi non subiiciatur [3]).

187. Praeterea, quanam ex causa Deo administratio harum rerum esset deneganda? Num quod res Eum lateant? At quomodo eas creasset, nisi cognovisset? An quia non potest; aut providendo fatigatur? nihil profecto minus; Deus enim est infinite omnipotens, atque simplici voluntatis nutu omnia peragit. Neque dici potest, nolle Eum res gubernare, aut res creatas incapaces esse gubernationis. Nam Dei voluntas est omnis boni, cum sit ipsa bonitas; „bonum autem eorum, quae gubernantur, in ordine gubernationis maxime consistit [4])." Non

---

1) *De ira Dei*, c. 8. „Si Dei Providentia, aiebat etiam S. Augustinus, non praesidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum." (*De utilit. credendi*, c. 16, n. 34.) Enimvero, „si, inquit Salvianus, negligit Deus in hoc saeculo genus humanum, cur ad Coelum quotidie manus tendimus? Cur ad altaria supplicamus?" *De Gubern. Dei*, lib. 1.

2) *Ibid.*, c. 8, et 12.

3) I, q. CIII, a. 5, c. Eadem ratione argumentatur s. Ambrosius: „Quis operator, ait, negligit operis sui curam? Quis deserat et destituat, quod ipse condendum putavit? Si iniuria est regere, non est major iniuria fecisse? Cum aliquid non fecisse nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia"; *De offic.*, lib. 1, c. 13.

4) *Contr. Gent.*, lib. III, c. 75.

sunt autem res creatae incapaces gubernationis; reipsa enim ordinantur ad invicem, earumque multae gubernantur etiam humanae rationis industria. „Nulla igitur, concludimus cum Eusebio, mundi particula Dei providentiam effugit [1]).“

188. Observandum autem est singulas res *diversimode gubernari a Deo, secundum earum diversitatem.* Hinc creaturae rationales, cum sint *per se agentes, tamquam habentes dominium sui actus*, peculiari quodom modo a Deo gubernantur, nempe „ab Eo inducuntur ad bonum, et retrahuntur a malo per praecepta, et prohibitiones, praemia, et poenas. Hoc autem modo non gubernantur a Deo creaturae irrationales, quae tantum aguntur, et non agunt [2]).“

189. Obiic. [3]) 1°. Manifestum experientia est impios prosperam in hoc mundo vitam agere, e contrario iustos innumeris affligi calamitatibus. Atqui id repugnat Divinae Providentiae, quae profecto iusta esse deberet. Ergo [4]).

190. Resp. *Transeat maior; neg. min. Neg. cons.* Diximus, *transeat maior;* tum quia non semper fit, ut boni in aerumnis, impii vero in prosperitate versentur; tum quia falsum est laetos florere impios, dum suis deliciis, ac corporeis voluptatibus fruuntur, et vexari pios, dum miseriis affliguntur; potius enim illi perpetuis conscientiae stimulis, et curis dilacerantur; hi vero in suis miseriis maxima voluptate perfruuntur. Ceterum ex eo, quod mala in bonos, et bona in malos proveniant, tantum abest, ut vel iniustitiae accusari Deus possit, vel Illius negari Providentia, quin potius et summe iustus, et maxime providus hinc Deus ipse appareat [5]). Exinde enim ostenditur Providentiam Divinam etiam ultra huius vitae terminos protendi, ita ut Deus utrisque, sive bonis, sive malis,

---

1) *De praep. Ev.*, lib. XII, c. 28.

2) I, q. CIII, a. 5 ad 2. Hac significatione, ut idem sanctus Doctor advertit, intelligendum est illud Apostoli 1 *ad Cor.*, c. IX, v. 9: *Numquid de bobus cura est Deo?* Nempe „Apostolus non totaliter subtrahit boves a cura gubernationis divinae, sed solum quantum ad modum, qui proprie competit rationali creaturae“; *Ibid.*

3) Objectiones petitas ex malis, quae sunt in mundo, partim alibi (pp. 303—304) praeoccupavimus, partim in sequenti Capite refellemus.

4) Bayleus summa audacia asseruit huic difficultati in hunc usque diem responso nullo satisfieri potuisse.

5) Vid. S. Thom., *In lib. I Sent.*, Dist. XXXIX, q. 2, a. 2 ad 5.

in vita altera pro meritis vel praemia vel poenas impertiatur. [1]) Quoniam vero nullus est tam bonus, qui non aliquando delinquat, neque tam malus, qui aliquod bonum morale quandoque non agat, aequum est, ut boni aliqua poena temporaria plectantur, et mali aliquod temporarium praemium recipiant. [2]) Accedit, quod si nunc virtus sine praemio, et scelus sine supplicio numquam relinquerentur, homines servili affectu virtutes solum propter praemia sectarentur, et a vitiis solo poenae metu se abstinerent; unde debitus moralium actionum finis abesset. [3]) Nec omittendum quod Deus impios florere permittit, ut ex bonorum a Deo receptorum consideratione, et piorum exemplo ad meliorem frugem revocentur; vexari autem pios, ut in virtutum exercitio magis confirmentur; quare bona, et mala huius vitae rationem mediorum ad futuram adquirendam felicitatem habere dicenda sunt. [4]) „Ista permixtio semper ordinatur ad id, quod est per se hominis bonum [5])."

191. Obiic. 2°. Plura fortuito eveniunt in mundo. Ergo non omnia Dei Providentia reguntur.

192. Resp. *Dist. ant.*, quatenus *fiunt extra ordinem causarum particularium*, *conc. ant.*, quatenus *praeter ordinem Divinae gubernationis contingunt*, *neg. ant. Neg. cons.* Responsio est s. Thomae: „Dicendum, quod aliqua dicuntur esse casualia in rebus per ordinem ad causas particulares, extra quarum

---

1) „Si nunc, scribit s. Augustinus, omne peccatum manifeste plecteret (*Deus*) poena, nihil ultimo iudicio servari putaretur"; *De Civ. Dei*, lib. 1, c. 8.

2) „Humiliter cogitantes, quamvis longe absint a facinorosis, flagitiosis atque impiis, tamen non usque adeo se a delictis deputant alienos, ut nec temporalia pro eis mala perpeti se iudicent dignos"; *Ibid.*, c. 9. Et c. 8: „Placuit Divinae Providentiae praeparare in posterum bona iustis, quibus non fruentur iniusti; et mala impiis, quibus non excruciabuntur boni."

3) „Si, inquit idem sanctus Doctor, omnibus eas (*res secundas*) petentibus daret, nonnisi propter talia praemia serviendum Illi arbitraremur, nec pios nos faceret talis servitus, sed potius cupidos, et avaros"; *Ibid.*, c. 8.

4) „Patientia Dei ad poenitentiam invitat malos, sicut flagellum Dei ad patientiam erudit bonos"; *Ibid.*, c. 8.

5) *In lib. I Sent.*, loc cit.

ordinem fiunt; sed quantum ad Divinam Providentiam pertinet, nihil fit casu in mundo [1])." Sane fieri potest, et interdum fit, ut quidquam, si ad causas inferiores referatur, sit fortuitum, non vero, si ad aliquam causam ipsis superiorem. „Sicut, ait idem sanctus Doctor, si duo servi alicuius domini mittantur ab eo ad eumdem locum, uno de altero ignorante, concursus duorum servorum, si ad ipsos servos referatur, casualis est, quia accidit praeter utriusque intentionem; si autem referatur ad dominum, qui hoc praeordinavit, non est casuale, sed per se intentum [2])." Iam vero ita se res habet circa ea, quae fortuito evenire in mundo dicuntur; nempe „praeter ordinem alicuius particularis causae aliquis effectus evenire potest, non autem praeter ordinem Causae universalis. Cuius ratio est, quia praeter ordinem particularis causae nihil provenit, nisi ex aliqua alia causa impediente; quam quidem causam necesse est reducere in primam Causam universalem. Sicut indigestio contingit praeter ordinem virtutis nutritivae ex aliquo impedimento; puta ex grossitie cibi, quam necesse est reducere in aliam causam; et sic usque ad Causam primam universalem. Cum igitur Deus sit prima Causa universalis non unius generis tantum, sed totius entis, impossibile est, quod aliquid contingat praeter ordinem Divinae gubernationis. Sed ex hoc ipso, quod aliquod ex una parte videtur exire ab ordine Divinae Providentiae, qui consideratur secundum aliquam particularem causam, necesse est, quod in eumdem ordinem relabatur secundum aliam causam [3])." Itaque nihil fortuiti in hac rerum universitate evenit, quippe „quod ea, quae hic per accidens aguntur sive in rebus naturalibus, sive in humanis, reducuntur in aliquam causam praeordinantem, quae est Providentia Divina [4])."

193. Obiic. 3°. Si Providentia Dei ad omnes, et singulos effectus pertineat, Divinae Voluntati iniuriosus est, qui in gerendis negotiis et suam, et aliorum curam interponit; qui morbo laborans sanitatem in remediis quaerit; haec enim omnia Deo summe provido committenda sunt. Atqui falsum consequens. Ergo et antecedens.

---

1) I, q. CIII, a. 7 ad 2.

2) Ibid., q. CXVI, a. 1, c. 3) Ibid., q. CIII, a. 7, c.

4) Ibid., q. CXVI, a. 1, c. Cf. s. Aug., *Qq.* LXXXIII, q. 24 et *De Civ. Dei*, lib. V, c. 1.

194. Resp., *neg. mai.* Et sane „Divina operatio non excludit causas secundas [1])"; atque „Deus unicuique rei ordinavit actiones secundum proprietatem suae naturae"; quapropter „expectare a Deo subsidium, in quibus se aliquis potest per propriam actionem iuvare, praetermissa propria actione, est insipientis, et Deum tentantis. Hoc enim ad Divinam Bonitatem pertinet, ut rebus provideat, non immediate omnia faciendo, sed alia movendo ad proprias actiones. Non est igitur expectandum a Deo, ut omni actione propria, qua sibi aliquis subvenire potest, praetermissa, Deus ei subveniat; hoc enim Divinae ordinationi repugnat, et Bonitati Ipsius [2])." Id unum postulatur ab eo, qui Divinam Providentiam agnoscit, ut scilicet totum sui laboris eventum Deo committat, et referat, Ipsiusque voluntatem in omnibus animo submisso veneretur. „Hoc, subdit idem sanctus Doctor, dispositioni Divinae subiacet, quid cuique ex ratione sua proveniat. Praecipit ergo Dominus nos non debere esse solicitos de eo, quod ad nos non pertinet, scilicet de eventibus nostrarum actionum; non autem prohibuit nos esse solicitos de eo, quod ad nos pertinet, scilicet de nostro opere [3])."

195. Obiic. 4°. Admissa Dei Providentia, cuius decreta certe frustrari non possunt, actum est de nostra libertate; nec ulla erit contingentia, sed omnia ita erunt, ut non possint non esse, nec aliter esse. Ergo.

196. Resp. *Neg. ant.* Dei Providentia neque a nobis libertatem, neque a rebus contingentibus contingentiam excludi iam docuit s. Thomas. Non excluditur quidem libertas. „Cum enim Divinae Providentiae non solum subdantur effectus, sed etiam caussae, et modi essendi; non sequitur, quod si omnia Dei Providentia aguntur, nihil sit in nobis; sic enim sunt *a Deo provisa*, ut per nos libere fiant [4])." Idem dicendum de contingentibus; Deus enim ipse providit, ut quaedam necessario, quaedam contingenter evenirent. „Quibusdam effectibus praeparavit caussas necessarias, ut necessario evenirent, quibusdam vero caussas contingentes, ut evenirent contingenter, secundum conditionem proximarum caussarum [5])." Non ergo

---

1) *Contr. Gent.*, lib. III, c. 77. Quare Divina Providentia etsi *attingat a fine usque ad finem fortiter*, tamen *disponit omnia suaviter*.

2) *Op. cit.* ibid. c. 135. 3) Ibid.

4) *Contr. Gent.*, cit., lib. III, c. 94; cf. ibid., c. 72 et 73.

5) I, q. XXII, a. 4, c.

frustantur Divina decreta; nam „si Deus providit hoc futurum, hoc erit; sed sic erit, sicut Deus providit illud esse futurum, providit autem illud esse futurum contingenter: sequitur ergo infallibiliter quod erit contingenter, non necessario [1]).“

1) *Contr. Gent.*, lib. III, c. 94. Hinc sanctus Doctor monet admitti posse *fatum*, si ejus nomine intelligatur ipsa Divina Providentia, omnia quae fiunt in mundo, iuxta naturam, et conditionem causarum, a quibus proveniunt, id est libera libere, et necessaria necessario disponens. Divina Providentia per causas medias suos effectus exequitur. Potest ergo ipsa ordinatio effectuum dupliciter considerari. „Uno modo, secundum quod est in ipso Deo; et sic ipsa ordinatio effectuum vocatur Providentia. Secundum vero quod praedicta ordinatio consideratur in mediis causis a Deo ordinatis ad aliquos effectus producendos, sic habet rationem fati... Sic ergo est manifestum, quod fatum est in ipsis causis creatis, in quantum sunt ordinatae a Deo ad aliquos effectus producendos". (I, q. CXVI, 2, c.) Nihilominus, monente eodem sancto Doctore, non debemus hoc nomine uti, quia non convenit Catholicos habere nomina cum paganis communia. (*Quodlib.* XII a. 4). „Prorsus, inquit, etiam s. Augustinus, divina Providentia regna constituuntur humana; quae si propterea quisquam fato tribuit, quia ipsam Dei voluntatem, vel potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat, linguam corrigat"; *De Civ. Dei*, lib. V, c. 1.

De Encycliek „Arcanum divinae sapientiae" van Z. H. Paus Leo XIII. over het Christelijk huwelijk.

VENERABILIBUS FRATRIBUS
PATRIARCHIS PRIMATIBUS ARCHIEPISCOPIS
ET EPISCOPIS UNIVERSIS CATHOLICI ORBIS
GRATIAM ET COMMUNIONEM
CUM APOSTOLICA SEDE HABENTIBUS
LEO PP. XIII.
VENERABILES FRATRES
SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Arcanum divinae sapientiae consilium, quod Salvator hominum Iesus Christus in terris erat perfecturus, eo spectavit, ut mundum, quasi vetustate senescentem, Ipse per se et in se divinitus instauraret. Quod splendida et grandi sententia complexus est Paullus Apostolus, cum ad Ephesios ita scriberet: *Sacramentum voluntatis suae..... instaurare omnia in Christo, quae in caelis et quae in terra sunt.* [1]) — Revera cum Christus Dominus mandatum facere instituit quod dederat illi Pater, continuo novam quamdam formam ac speciem rebus omnibus impertiit, vetustate depulsa. Quae enim vulnera piaculum primi parentis humanae naturae imposuerat, Ipse sanavit: homines universos, natura filios irae, in gratiam cum Deo restituit; diuturnis fatigatos erroribus ad veritatis lumen traduxit; omni impuritate confectos ad omnem virtutem innovavit; redonatisque hereditati beatitudinis sempiternae spem certam fecit, ipsum eorum corpus, mortale et caducum, immortalitatis et gloriae caelestis particeps aliquando futurum. Quo vero tam singularia beneficia, quamdiu essent homines, tamdiu in terris permanerent, Ecclesiam constituit vicariam

1) Ad Eph. I, 9—10.

muneris sui, eamque iussit, in futurum prospiciens, si quid esset in hominum societate perturbatum, ordinare; si quid collapsum, restituere.

Quamquam vero divina haec instauratio, quam diximus, praecipue et directo homines attigit in ordine gratiae supernaturali constitutos, tamen pretiosi ac salutares eiusdem fructus in ordinem quoque naturalem largiter permanarunt; quamobrem non mediocrem perfectionem in omnes partes acceperunt cum singuli homines, tum humani generis societas universa. Etenim, christiano rerum ordine semel condito, hominibus singulis feliciter contigit, ut ediscerent atque adsuescerent in paterna Dei providentia conquiescere, et spem alere, quae non confundit, caelestium auxiliorum; quibus ex rebus fortitudo, moderatio, constantia, aequabilitas pacati animi, plures denique praeclarae virtutes et egregia facta consequuntur. — Societati vero domesticae et civili mirum est quantum dignitatis, quantum firmitudinis et honestatis accesserit. Aequior et sanctior effecta principum auctoritas; propensior et facilior populorum obtemperatio; arctior civium coniunctio; tutiora iura dominii. Omnino rebus omnibus, quae in civitate habentur utiles, religio christiana consuluit et providit; ita quidem ut, auctore S. Augustino, plus ipsa afferre momenti ad bene beateque vivendum non potuisse videatur, si esset parandis vel augendis mortalis vitae commodis et utilitatibus unice nata.

Verum de hoc genere toto non est Nobis propositum modo singula enumerare; volumus autem de convictu domestico eloqui, cuius est in *matrimonio* principium et fundamentum.

Constat inter omnes, Venerabiles Fratres, quae vera sit matrimonii origo. — Quamvis enim fidei christianae vituperatores perpetuam hac de re doctrinam Ecclesiae fugiant agnoscere, et memoriam omnium gentium, omnium saeculorum delere iamdiu contendant, vim tamen lucemque veritatis nec extinguere nec debilitare potuerunt. Nota omnibus et nemini dubia commemoramus: posteaquam sexto creationis die formavit Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae, sociam illi voluit adiungere, quam de latere viri ipsius dormientis mirabiliter eduxit. Qua in re hoc voluit providentissimus Deus, ut illud par coniugum esset cunctorum hominum naturale principium, ex quo scilicet propagari humanum genus, et, numquam intermissis procreationibus, conservari in omne tempus oporteret. Atque illa viri et mulieris

coniunctio, quo sapientissimis Dei consiliis responderet aptius, vel ex eo tempore duas potissimum, easque in primis nobiles, quasi alte impressas et insculptas prae se tulit proprietates, nimirum unitatem et perpetuitatem. — Idque declaratum aperteque confirmatum ex Evangelio perspicimus divina Iesu Christi auctoritate; qui Iudaeis et Apostolis testatus est, matrimonium ex ipsa institutione sui dumtaxat inter duos esse debere, scilicet virum inter et mulierem; ex duobus unam veluti carnem fieri; et nuptiale vinculum sic esse Dei voluntate intime vehementerque nexum, ut a quopiam inter homines dissolvi, aut distrahi nequeat. *Adhaerebit* (homo) *uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet* [1]).

Verum haec coniugii forma, tam excellens atque praestans, sensim corrumpi et interire apud ethnicos populos coepit; et penes ipsum Hebraeorum genus quasi obnubilari atque obscurari visa. — Nam apud hos de uxoribus susceperat consuetudo communis, ut singulis viris habere plus una liceret; post autem, cum *ad duritiam cordis* [2]) eorum indulgenter permisisset Moyses repudiorum potestatem, ad divortium factus est aditus. — In societate vero ethnicorum vix credibile videatur, quantam corruptelam et demutationem nuptiae contraxerint, quippe quae obiectae fluctibus essent errorum uniuscuiusque pupuli et cupiditatum turpissimarum. Cunctae plus minus gentes dediscere notionem germanamque originem matrimonii visae sunt; eamque ob caussam de coniugiis passim ferebantur leges, quae esse e republica viderentur, non quas natura postularet. Sollemnes ritus, arbitrio legumlatorum inventi, efficiebant ut honestum uxoris, aut turpe concubinae nomen mulieres nanciscerentur; quin eo ventum erat, ut auctoritate principum reipublicae caveretur, quibus esset permissum inire nuptias, et quibus non esset, multum legibus contra aequitatem contendentibus, multum pro iniuria. Praeterea polygamia, polyandria, divortium caussae fuerunt, quamobrem nuptiale vinculum magnopere relaxaretur. Summa quoque in mutuis coniugum iuribus et officiis perturbatio extitit, cum vir dominium uxoris acquireret, eamque suas sibi res habere, nulla saepe iusta causa, iuberet; sibi vero ad effrenatam et indomitam libidinem praecipiti impune liceret *excurrere per lupanaria et ancillas, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas* [3]). Exsu-

1) Matth. XIX, 5—6. 2) Matth. XIX, 8.
3) Hieronym. Oper. tom. I, col. 455.

perante viri licentia, nihil erat uxore miserius, in tantam humilitatem deiecta, ut instrumentum pene haberetur ad explendam libidinem, vel gignendam sobolem comparatum. Nec pudor fuit, collocandas in matrimonium emi vendi, in rerum corporearum similitudinem [1]), data interdum parenti maritoque facultate extremum supplicium de uxore sumendi. Talibus familiam ortam connubiis necesse erat aut in bonis republicae esse, aut in mancipio patrifamilias [2]), cui leges hoc quoque posse dederant, non modo liberorum conficere et dirimere arbitratu suo nuptias, verum etiam in eosdem exercere vitae necisque immanem potestatem.

Sed tot vitiis, tantisque ignominiis, quibus erant inquinata coniugia, sublevatio tandem et medicina divinitus quaesita est; quandoquidem restitutor dignitatis humanae legumque mosaicarum perfector Iesus Christus non exiguam, neque postremam de matrimonio curam adhibuit. Etenim nuptias in Cana Galilaeae Ipse praesentia sua nobilitavit, primoque ex prodigiis a se editis fecit memorabiles [3]); quibus caussis vel ex eo die in hominum coniugia novae cuiusdam sanctitudinis initia videntur esse profecta. Deinde matrimonium revocavit ad primaevae originis nobilitatem, cum Hebraeorum mores improbando, quod et multitudine uxorum et repudii facultate abuterentur; tum maxime praecipiendo, ne quis dissolvere auderet quod perpetuo coniunctionis vinculo Deus ipse constrinxisset. Quapropter cum difficultates diluisset ab institutis mosaicis in medium allatas, supremi legislatoris suscepta persona, haec de coniugibus sanxit: *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur* [4]).

Verum quae auctoritate Dei de coniugiis decreta et constituta sunt, ea nuncii divinarum legum Apostoli plenius et enucleatius memoriae litterisque prodiderunt. Iamvero Apostolis magistris accepta referenda sunt, quae *sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt* [5]), nimirum Christum Dominum ad Sacramenti dignitatem evexisse matrimonium; simulque effecisse ut coniuges, caelesti gratia quam merita eius pepererunt septi ac muniti, sanctitatem in ipso coniugio adipiscerentur: atque in eo, ad exemplar mystic

1) Arnob. *adv. Gent.* 4. 2) Dionys. Halicar. lib. II, c. 26, 27.
3) Ioan. II. 4) Matth. XIX, 9. 5) Trid. Sess. XXIV, in pr.

connubii sui cum Ecclesia mire conformato, et amorem qui est naturae consentaneus perfecisse [1]), et viri ac mulieris individuam suapte natura societatem divinae caritatis vinculo validius coniunxisse. *Viri*, Paullus inquit ad Ephesios, *diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret... Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua... nemo enim unquam carnem suam odio habuit; sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam; quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* [2]). — Similiter Apostolis auctoribus didicimus unitatem, perpetuamque firmitatem, quae ab ipsa requirebatur nuptiarum origine, sanctam esse et nullo tempore violabilem Christum iussisse. *Iis qui matrimonio iuncti sunt*, idem Paullus ait, *praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari* [3]). Et rursus: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit: quod si dormierit vir eius, liberata est* [4]). — Hisce igitur caussis matrimonium extitit *sacramentum magnum* [5]), *honorabile in omnibus* [6]), pium, castum, rerum altissimarum imagine et signii ficatione verendum.

Neque iis dumtaxat quae commemorata sunt, christiana eius perfectio absolutioque continetur. Nam primo quidem nuptiali societati excelsius quiddam et nobilius propositum est, quam antea fuisset; ea enim spectare iussa est non modo ad propagandum genus humanum, sed ad ingenerandam Ecclesiae sobolem, *cives Sanctorum et domesticos Dei* [7]); *ut* nimirum *populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur* [8]). — Secundo loco sua utrique coniugum sunt officia definita, sua iura integre descripta. Eos scilicet ipsos necesse est sic esse animo semper affectos, ut amorem maximum, constantem fidem, sollers assiduumque praesidium alteri alterum debere intelligant. — Vir est familiae princeps, et caput mulieris; quae tamen, quia caro est de carne illius et os de ossibus eius, subiiciatur pareatque viro, in morem non ancillae sed sociae; ut scilicet obedientiae

1) Trid. sess. XXIV, cap. I *de reform. matr.*
2) Ad Eph. v. 25 et seqq. 3) I. Cor. VII, 10—11. 4) Ibid. v. 39.
5) Ad Eph. v. 32. 6) Ad Hebr. XIII, 4. 7) Ad Eph. II, 19.
8) Catech. Rom. cap. VIII.

praestitae nec honestas, nec dignitas absit. In eo autem qui praeest, et in hac quae paret, cum imaginem uterque referant alter Christi, altera Ecclesiae, divina caritas esto perpetua moderatrix officii. Nam *vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae... Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus* [1]). — Ad liberos quod pertinet, subesse et obtemperare parentibus, hisque honorem adhibere propter conscientiam debent; et vicissim in liberis tuendis atque ad virtutem potissimum informandis omnes parentum curas cogitationesque evigilare necesse est: *Patres.... educate illos* (filios) *in disciplina et correptione Domini* [2]). Ex quo intelligitur, nec pauca esse coniugum officia, neque levia; ea tamen coniugibus bonis, ob virtutem quae Sacramento percipitur, non modo tolerabilia fiunt, verum etiam iucunda.

Christus igitur, cum ad talem ac tantam excellentiam matrimonia renovavisset, totam ipsorum disciplinam Ecclesiae credidit et commendavit. Quae potestatem in coniugia christianorum omni cum tempore, tum loco exercuit, atque ita exercuit, ut illam propriam eius esse appareret, nec hominum concessu quaesitam, sed auctoris sui voluntate divinitus adeptam. — Quot vero et quam vigiles curas in retinenda sanctitate nuptiarum collocarit, ut sua his incolumitas maneret, plus est cognitum quam ut demonstrari debeat. — Et sane improbatos novimus Concilii Hierosolymitani sententia amores solutos et liberos [3]); civem Corinthium incesti damnatum beati Paulli auctoritate [4]); propulsatos ac reiectos eodem semper tenore fortitudinis conatus plurimorum, matrimonium christianum hostiliter petentium, videlicet Gnosticorum, Manichaeorum, Montanistarum sub ipsa rei christianae primordia; nostra autem memoria Mormonum, Sansimonianorum, Phalansterianorum, Communistarum. — Simili modo ius matrimonii aequabile inter omnes atque unum omnibus est constitutum, vetere inter servos et ingenuos sublato discrimine [5]); exaequata viri et uxoris iura; etenim, ut aiebat Hieronymus [6]), *apud nos quod non licet feminis, aeque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur:* atque illa eadem iura ob remunerationem benevolentiae et vicissitudinem officiorum stabiliter firmata; adserta et vindicata mulierum dignitas; vetitum viro poenam capitis de adultera sumere [7]),

1) Ad Eph. v, 23—24. 2) Ad Eph. vi, 4. 3) Act. xv, 29.
4) I. Cor. v, 5. 5) Cap. I *de coniug. serv.* 6) Oper. tom. I, col. 455
7) Can. *Interfectores*, et Can. *Admonere*, quaest. 2.

iuratamque fidem libidinose atque impudice violare. — Atque illud etiam magnum est quod de potestate patrumfamilias Ecclesia, quantum oportuit, limitaverit, ne filiis et filiabus coniugii cupidis quidquam de iusta libertate minueretur [1]); quod nuptias inter cognatos et affines certis gradibus nullas esse posse decreverit [2]), ut nimirum supernaturalis coniugum amor latiore se campo diffunderet; quod errorem et vim et fraudem, quantum potuit, a nuptiis prohibenda curaverit [3]); quod sanctam pudicitiam thalami, quod securitatem personarum [4]), quod coniugiorum decus [5]), quod religionis incolumitatem [6]) sarcta tecta esse voluerit.' Denique tanta vi, tanta providentia legum divinum istud institutum communiit, ut nemo sit rerum aequus existimator, quin intelligat, hoc etiam ex capite quod ad coniugia refertur, optimam esse humani generis custodem ac vindicem Ecclesiam; cuius sapientia et fugam temporum, et iniurias hominum, et rerum publicarum vicissit udines innumerabiles victrix evasit.

Sed, adnitente humani generis hoste, non desunt qui, sicut cetera redemptionis beneficia ingrate repudiant, sic restitutionem perfectionemque matrimonii aut spernunt, aut omnino non agnoscunt. — Flagitium nonnullorum veterum est, inimicos fuisse nuptiis in aliqua ipsarum parte; sed multo aetate nostra peccant perniciosius qui earum naturam, perfectam expletamque omnibus suis numeris et partibus, malunt funditus pervertere. Atque huius rei caussa in eo praecipue sita est, quod imbuti falsae philosophiae opinionibus corruptaque consuetudine animi plurimorum, nihil tam moleste ferunt, quam subesse et parere; acerrimeque laborant, ut non modo singuli homines, sed etiam familiae atque omnis humana societas imperium Dei superbe contemnant. — Cum vero et familiae et totius humanae societatis in matrimonio fons et origo consistat, illud ipsum iurisdictioni Ecclesiae subesse nullo modo patiuntur; imo deiicere ab omni sanctitate contendunt, et in illarum rerum

---

1) Cap. 30, quaest. 3, cap. 3 *de cognat. spirit.*

2) Cap. 8 *de consang. et affin.;* cap. 1 *de cognat. legali.*

3) Cap. 26 *de sponsal.;* capp. 13, 15, 29 *de sponsal. et matrim.*, et alibi.

4) Cap. 1 *de convers. infid.;* cap. 5 et 6 *de eo qui duxit in matr.*

5) Cap. 3, 5 et 8 *de sponsal. et matr.* — Trid. sess. XXIV, cap. 3 *de reform. matr.*

6) Cap. 7 *de divort.*

exiguum sane gyrum compellere, quae auctoribus hominibus institutae sunt, et iure civili populorum reguntur atque administrantur. Unde sequi necesse erat, ut principibus reipublicae ius in connubia omne tribuerent, nullum Ecclesiae esse decernerent; quae si quando potestatem eius generis exercuit, id ipsum esse aut indulgentia principum, aut iniuria factum. Sed iam tempus esse inquiunt, ut qui rempublicam gerunt, iidem sua iura fortiter vindicent, atque omnem coniugiorum rationem arbitrio suo moderari aggrediantur. — Hinc illa nata, quae *matrimonia civilia* vulgo appellantur; hinc scitae leges de caussis, quae coniugiis impedimento sint; hinc iudiciales sententiae de contractibus coniugalibus, iure ne initi fuerint, an vitio. Postremo omnem facultatem in hoc genere iuris constituendi et dicundi videmus Ecclesiae catholicae praereptam tanto studio, ut nulla iam ratio habeatur nec divinae potestatis eius, nec providarum legum, quibus tamdiu vixere gentes, ad quas urbanitatis lumen cum christiana sapientia pervenisset.

Attamen *Naturalistae* iique omnes, qui reipublicae numen se maxime colere profitentes, malis hisce doctrinis totas civitates miscere nituntur, non possunt reprehensionem falsitatis effugere. Etenim cum matrimonium habeat Deum auctorem, fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum. Quocirca Innocentius III [1]) et Honorius III [2]), decessores Nostri, non iniurio nec temere affirmare potuerunt, *apud fideles et infideles existere Sacramentum coniugii.* Testamur et monumenta antiquitatis, et mores atque instituta populorum, qui ad humanitatem magis accesserant et exquisitiore iuris et aequitatis cognitione praestiterant: quorum omnium mentibus informatum anticipatumque fuisse constat, ut cum de matrimonio cogitarent, forma occurreret rei cum religione et sanctitate coniunctae. Hanc ob caussam nuptiae apud illos non sine caerimoniis religionum, auctoritate pontificum, ministerio sacerdotum fieri saepe consueverunt. — Ita magnam in animis caelesti doctrina carentibus vim habuit natura rerum, memoria originum, conscientia generis humani! — Igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est, ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet

1) Cap. 8 *de divort.* 2) Cap. 11 *de transact.*

magisterium. — Deinde consideranda sacramenti dignitas est, cuius accessione matrimonia christianorum evasere longe nobilissima. De sacramentis autem statuere et praecipere, ita, ex voluntate Christi, sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translatam. — Postremo magnum pondus est, magna vis historiae, qua luculenter docemur, potestatem legiferam et iudicialem, de qua loquimur, libere constanterque ab Ecclesia usurpari consuevisse iis etiam temporibus, quando principes reipublicae consentientes fuisse aut conniventes in ea re, inepte et stulte fingeretur. Illud enim quam incredibile, quam absurdum, Christum Dominum damnasse polygamiae repudiique inveteratam consuetudinem delegata sibi a procuratore provinciae vel a principe Iudaeorum potestate; similiter Paullum Apostolum divortia incestasque nuptias edixisse non licere, cedentibus aut tacite mandantibus Tiberio, Caligola, Nerone! Neque illud unquam homini sanae mentis potest persuaderi, de sanctitate et firmitudine coniugii [1]), de nuptiis servos inter et ingenuas [2]), tot esse ab Ecclesia conditas leges, impetrata facultate ab Imperatoribus romanis, inimicissimis nomini christiano, quibus nihil tam fuit propositum, quam vi et caede religionem Christi opprimere adolescentem: praesertim cum ius illud ab Ecclesia profectum a civili iure interdum adeo dissideret, ut Ignatius Martyr [3]), Iustinus [4]), Athenagoras [5]) et Tertullianus [6]), tamquam iniustas vel adulterinas publice traducerent nonnullorum nuptias, quibus tamen imperatoriae leges favebant. — Postea vero quam ad christianos Imperatores potentatus omnis reciderat, Pontifices maximi et Episcopi in Concilia congregati, eadem semper cum libertate conscientiaque iuris sui, de matrimoniis iubere vetare perseverarunt quod utile esse, quod expedire temporibus censuissent, utcumque discrepans ab institutis civilibus videretur. Nemo ignorat quam multa de impedimentis ligaminis, voti, disparitatis cultus, consanguinitatis, criminis, publicae honestatis in Conciliis Illibe ritano [7]), Arelatensi [8]), Chalcedonensi [9]), Milevitano II [10]),

---

1) Can. Apost. 16, 17, 18. 2) Philosophum. Oxon. 1851.
3) Epist. ad Polycarp. cap. 5. 4) Apolog. mai. n. 15.
5) Legat. pro Christian. nn. 32, 33. 6) De coron. milit. cap. 13.
7) De Aguirre, Conc. Hispan. tom. I. can. 13, 15, 16, 17.
8) Harduin., Act. concil. tom. I. can. 11. 9) Ibid. can. 16.
10) Ibid. can. 17.

aliisque, fuerint ab Ecclesiae praesulibus constituta, quae a decretis iure imperatorio sancitis longe saepe distarent. — Quin tantum abfuit, ut viri principes sibi adsciscerent in matrimonia christiana potestatem, ut potius eam, quanta est, penes Ecclesiam esse agnoscerent et declararent. Revera Honorius, Theodosius iunior, Iustinianus [1]) fateri non dubitarunt, in iis rebus quae nuptias attingant, non amplius quam custodibus et defensoribus sacrorum canonum sibi esse licere. Et de connubiorum impedimentis si quid per edicta sanxerunt, caussam docuerunt non inviti, nimirum id sibi sumpsisse ex Ecclesiae permissu atque auctoritate [2]); cuius ipsius iudicium exquirere et reverenter accipere consueverunt in controversiis de honestate natalium [3]), de divortiis [4]), denique de rebus omnibus cum coniugali vinculo necessitudinem quoquo modo habentibus [5]). — Igitur iure optimo in Concilio Tridentino definitum est in Ecclesiae potestate esse *impedimenta matrimonium dirimentia constituere* [6]), *et caussas matrimoniales ad iudices ecclesiasticos spectare* [7]).

Nec quemquam moveat illa tantopere a Regalistis praedicata distinctio, vi cuius contractum nuptialem a sacramento disiungunt, eo sane consilio, ut, Ecclesiae reservatis sacramenti rationibus, contractum tradant in potestatem arbitriumque principum civitatis. — Etenim non potest huiusmodi distinctio, seu verius distractio, probari; cum exploratum sit in matrimonio christiano contractum a sacramento non esse dissociabilem; atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit eo ipso sacramentum. Nam Christus Dominus dignitate sacramenti auxit matrimonium; matrimonium autem est ipse contractus, si modo sit factus iure. — Huc accedit, quod ob hanc caussam matrimonium est sacramentum, quia est sacrum signum et efficiens gratiam, et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia. Istarum autem forma ac figura illo ipso exprimitur summae coniunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se conligantur, quodque aliud nihil est, nisi ipsum matrimonium. Itaque apparet, omne inter christianos iustum coniugium in se et per se esse sacramentum: nihilque

1) Novel. 137. 2) Fejer *Matrim. ex instit. Christ.* Pest. 1835.
3) Cap. 3 *de ordin. cognit.* 4) Cap. 3. *de divort.*
5) Cap. 13 *qui filii sint legit.* 6) Trid. sess. XXIV, can. 4.
7) Ibid. can. 12.

magis abhorrere a veritate, quam esse sacramentum decus quoddam adiunctum, aut proprietatem allapsam extrinsecus, quae a contractu disiungi ac disparari hominum arbitratu queat. — Quapropter nec ratione efficitur, nec teste temporum historia comprobatur potestatem in matrimonia christianorum ad principes reipublicae esse iure traductam. Quod si hac in re alienum violatum ius est, nemo profecto dixerit esse ab Ecclesia violatum.

Utinam vero Naturalistarum oracula, ut sunt plena falsitatis et iniustitiae, ita non etiam essent fecunda detrimentorum et calamitatum. Sed facile est pervidere quantam profanata coniugia perniciem attulerint; quantam allatura sint universae hominum communitati. — Principio quidem lex est provisa divinitus, ut quae Deo et natura auctoribus instituta sunt, ea tanto plus utilia ac salutaria experiamur, quanto magis statu nativo manent integra atque incommutabilia; quandoquidem procreator rerum omnium Deus probe novit quid singularum institutioni et conservationi expediret, cunctasque voluntate et mente sua sic ordinavit, ut suum unaquaeque exitum convenienter habitura sit. At si rerum ordinem providentissime constitutum immutare et perturbare hominum temeritas aut improbitas velit, tum vero etiam sapientissime atque utilissime instituta aut obesse incipiunt, aut prodesse desinunt, vel quod vim iuvandi mutatione amiserint, vel quod tales Deus ipse poenas malit de mortalium superbia atque audacia sumere. Iamvero qui sacrum esse matrimonium negant, atque omni despoliatum sanctitate in rerum profanarum coniiciunt genus, ii pervertunt fundamenta naturae, et divinae providentiae tum consiliis repugnant, tum instituta, quantum potest, demoliuntur. Quapropter mirum esse non debet, ex huiusmodi conatibus insanis atque impiis eam generari malorum segetem, qua nihil est saluti animorum, incolumitatique reipublicae perniciosius.

Si consideretur quorsum matrimoniorum pertineat divina institutio, id erit evidentissimum, includere in illis voluisse Deum utilitatis et salutis publicae uberrimos fontes. Et sane, praeter quam quod propagationi generis humani prospiciunt, illuc quoque pertinent, ut meliorem vitam coniugum beatioremque efficiant; idque pluribus caussis, nempe mutuo ad necessitates sublevandas adiumento, amore constanti et fideli, communione omnium bonorum, gratia caelesti, quae a sacramento proficiscitur. Eadem vero plurimum possunt ad familiarum

salutem; nam matrimonia quamdiu sint congruentia naturae, Deique consiliis apte conveniant, firmare profecto valebunt animorum concordiam inter parentes, tueri bonam institutionem liberorum, temperare patriam potestatem proposito divinae potestatis exemplo, filios parentibus, famulos heris facere obedientes. Ab eiusmodi autem coniugiis expectare civitates iure possunt genus et sobolem civium qui probe animati sint, Deique reverentia atque amore assueti, sui officii esse ducant iuste et legitime imperantibus obtemperare, cunctos diligere, laedere neminem.

Hos fructus tantos ac tam praeclaros tamdiu matrimonium revera genuit, quamdiu munera sanctitatis, unitatis, perpetuitatisque retinuit, a quibus vim omnem accipit frugiferam et salutarem; neque est dubitandum similes paresque ingeneraturum fuisse, si semper et ubique in potestatem fidemque fuisset Ecclesiae, quae illorum munerum est fidissima conservatrix et vindex. — Sed quia modo passim libuit humanum ius in locum naturalis et divini supponere, deleri non solum coepit matrimonii species ac notio praestantissima, quam in animis hominum impresserat et quasi consignaverat natura; sed in ipsis etiam Christianorum coniugiis, hominum vitio, multum vis illa debilitata est magnorum bonorum procreatrix. Quid est enim boni quod nuptiales afferre possint societates, unde abscedere christiana religio iubetur, quae parens est omnium bonorum, maximasque alit virtutes, excitans et impellens ad decus omne generosi animi atque excelsi? Illa igitur semota ac reiecta, redigi nuptias oportet in servitutem vitiosae hominum naturae et pessimarum dominarum cupiditatum, honestatis naturalis parum valido defensas patrocinio. Hoc fonte multiplex derivata pernicies, non modo in privatas familias, sed etiam in civitates influxit. Etenim salutari depulso Dei metu, sublataque curarum levatione, quae nusquam alibi est quam in religione christiana maior, persaepe fit, quod est factu proclive, ut vix ferenda matrimonii munera et officia videantur; et liberari nimis multi vinculum velint, quod iure humano et sponte nexum putant, si dissimilitudo ingeniorum, aut discordia, aut fides ab alterutro violata, aut utriusque consensus, aliaeve caussae liberari suadeant oportere. Et si forte satis fieri procacitati voluntatum lege prohibeatur, tum iniquas clamant esse leges, inhumanas, cum iure civium liberorum pugnantes; quapropter omnino videndum ut, illis antiquatis abrogatisque, licere divortia humaniore lege decernatur.

Nostrorum autem temporum legumlatores, cum eorumdem iuris principiorum tenaces se ac studiosos profiteantur, ab illa hominum improbitate, quam diximus, se tueri non possunt, etiamsi maxime velint; quare cedendum temporibus ac divortiorum concedenda facultas. — Quod historia idem ipsa declarat. Ut enim alia praetereamus, exeunte saeculo superiore, in illa non tam perturbatione quam deflagratione Galliarum, cum societas omnis, amoto Deo, profanaretur, tum demum placuit ratas legibus esse coniugum discessiones. Easdem autem leges renovari hoc tempore multi cupiunt, propterea quod Deum et Ecclesiam pelli e medio ac submoveri volunt a societate coniunctionis humanae; stulte putantes extremum grassanti morum corruptelae remedium ab eiusmodi legibus esse quaerendum.

At vero quanti materiam mali in se divortia contineant, vix attinet dicere. Eorum enim caussa fiunt maritalia foedera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia; infidelitati perniciosa incitamenta suppeditantur; tuitioni atque institutioni liberorum nocetur; dissuendis societatibus domesticis praebetur occasio; discordiarum inter familias semina sparguntur; minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quae in periculum veniunt ne, cum libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur. — Et quoniam ad perdendas familias, frangendasque regnorum opes nihil tam valet, quam corruptela morum, facile perspicitur, prosperitati familiarum ac civitatum maxime inimica esse divortia, quae a depravatis populorum moribus nascuntur, ac, teste rerum usu, ad vitiosiores vitae privatae et publicae consuetudines aditum ianuamque patefaciunt. — Multoque esse graviora haec mala constabit, si consideretur, frenos nullos futuros tantos, qui concessam semel divortiorum facultatem valeant intra certos, aut ante provisos, limites coercere. Magna prorsus est vis exmplorum, maior cupiditatum: hisce incitamentis fieri debet, ut divortiorum libido latius quotidie serpens plurimorum animos invadat, quasi morbus contagione vulgatus, aut agmen aquarum, superatis aggeribus, exundans.

Haec certe sunt omnia per se clara; sed renovanda rerum gestarum memoria fiunt clariora. — Simul ac iter divortiis tutum lege praestari coepit, dissidia, simultates, secessiones plurimum crevere; et tanta est vivendi turpitudo consecuta, ut eos ipsos, qui fuerant talium discessionum defensores, facti poenituerit; qui nisi contraria lege remedium mature quaesis-

sent, timendum erat, ne praeceps in suam ipsa perniciem respublica dilaberetur. — Romani veteres prima divortiorum exempla dicuntur inhorruisse; sed non longa mora sensus honestatis in animis obstupescere, moderator cupiditatis pudor interire, fidesque nuptialis tanta cum licentia violari coepit, ut magnam veri similitudinem habere videatur quod a nonnullis scriptum legimus, mulieres non mutatione consulum, sed maritorum enumerare annos consuevisse. — Pari modo apud Protestantes principio quidem leges sanxerant, ut divortia fieri liceret certis de causis, iisque non sane multis: istas tamen propter rerum similium affinitatem, compertum est in tantam multitudinem excrevisse apud Germanos, Americanos, aliosque, ut qui non stulte sapuissent, magnopere deflendam putarint infinitam morum depravationem, atque intolerandam legum temeritatem. — Neque aliter se res habuit in civitatibus catholici nominis: in quibus si quando datus est coniugiorum discidiis locus, incommodorum, quae consecuta sunt, multitudo opinionem legislatorum longe vicit. Nam scelus plurimorum fuit, ad omnem malitiam fraudemque versare mentem, ac per saevitiam adhibitam, per iniurias, per adulteria fingere caussas ad illud impune dissolvendum, cuius pertaesum esset, coniunctionis maritalis vinculum: idque cum tanto publicae honestatis detrimento, ut operam emendandis legibus quamprimum dari omnes iudicaverint oportere. — Et quisquam dubitabit, quin exitus aeque miseros et calamitosos habiturae sint leges divortiorum fautrices, sicubi forte in usum aetate nostra revocentur? Non est profecto in hominum commentis vel decretis facultas tanta, ut immutare rerum naturalem indolem conformationemque possint: quapropter parum sapienter publicam felicitatem interpretantur, qui germanam matrimonii rationem impune perverti posse putant; et, qualibet sanctitate cum religionis tum Sacramenti posthabita, diffingere ac deformare coniugia turpius velle videntur, quam ipsa ethnicorum instituta consuevissent. Ideoque nisi consilia mutentur, perpetuo sibi metuere familiae et societas humana debebunt, ne miserrime coniiciantur in illud rerum omnium certamen atque discrimen, quod est Socialistarum ac Communistarum flagitiosis gregibus iamdiu propositum. — Unde liquet quam absonum et absurdum sit publicam salutem a divortiis expectare, quae potius in certam societatis perniciem sunt evasura.

Igitur confitendum est, de communi omnium populorum bono meruisse optime Ecclesiam catholicam, sanctitati et perpetuitati

coniugiorum tuendae semper intentam; nec exiguam ipsi gratiam deberi, quod legibus civicis centum iam annos in hoc genere multa peccantibus palam reclamaverit [1]); quod haeresim deterrimam Protestantium de divortiis et repudiis anathemate perculerit [2]); quod usitatam graecis diremptionem matrimoniorum multis modis damnaverit [3]); quod irritas esse nuptias decreverit ea conditione initas, ut aliquando dissolvantur [4]); quod demum vel a prima aetate leges imperatorias repudiarit, quae divortiis et repudiis perniciose favissent [5]). — Pontifices vero maximi quoties restiterunt principibus potentissimis, divortia a se facta ut rata Ecclesiae essent minaciter petentibus, toties existimandi sunt non modo pro incolumitate religionis, sed etiam pro humanitatis gentium propugnavisse. Quam ad rem omnis admirabitur posteritas invicti animi documenta a Nicolao I edita adversus Lotharium; ab Urbano II et Paschali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Caelestino III et Innocentio III adversus Alphonsum a Leone et Philippum II principem Galliarum; a Clemente VII et Paullo III adversum Henricum VIII; denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I, secundis rebus et magnitudine imperii exultantem.

Quae cum ita sint, omnes gubernatores administratoresque rerum publicarum, si rationem sequi, si sapientiam, si ipsam populorum utilitatem voluissent, malle debuerant sacras de matrimonio leges intactas manere, oblatumque Ecclesiae adiumentum in tutelam morum prosperitatemque familiarum adhibere, quam ipsam vocare Ecclesiam in suspicionem inimicitiae, et in falsam atque iniquam violati iuris civilis insimulationem.

Eoque magis, quod Ecclesia catholica, ut in re nulla potest

---

1) Pius VI, epist. ad episc. Lucion. 28 Maii 1793. — Pius VII, litter. encycl. die 17 Febr. 1809, et Const. dat. die 19 Iul. 1817. — Pius VIII, litt. encycl. die 28 Maii 1829. — Gregorius XVI, Const. dat. die 15 Augusti 1832. — Pius IX, alloc. habit. die 22 Sept. 1852.

2) Trid. sess. XXIV, can. 5 et 7.

3) Concil. Floren., et Instr. Eug. IV ad Armenos. — Bened. XIV, Const. *Etsi pastoralis*, 6 Maii 1742.

4) Cap. 7 *de condit. appos.*

5) Hieron., epist. 79 ad Ocean. — Ambros, lib. VIII in cap. 16 Lucae, n. 5 — August., de nuptiis cap. 10.

ab religione officii et defensione iuris sui declinare, ita maxime solet esse ad benignitatem indulgentiamque proclivis in rebus omnibus, quae cum incolumitate iurium et sanctitate officiorum suorum possunt una consistere. Quam ob rem nihil unquam de matrimoniis statuit, quin respectum habuerit ad statum communitatis, ad conditiones populorum; nec semel suarum ipsa legum praescripta, quoad potuit, mitigavit, quando ut mitigaret caussae iustae et graves impulerunt. — Item non ipsa ignorat neque diffitetur, sacramentum matrimonii, cum ad conversationem quoque et incrementum societatis humanae dirigatur, cognationem et necessitudinem habere cum rebus ipsis humanis, quae matrimonium quidem consequuntur, sed in genere civili versantur: de quibus rebus iure decernunt et cognoscunt qui rei publicae praesunt.

Nemo autem dubitat, quin Ecclesiae conditor Iesus Christus potestatem sacram voluerit esse a civili distinctam, et ad suas utramque res agendas liberam atque expeditam; hoc tamen adiuncto, quod utrique expedit, et quod interest omnium hominum, ut coniunctio inter eas et concordia intercederet, in iisque rebus quae sint, diversa licet ratione, communis iuris et iudicii, altera, cui sunt humana tradita, opportune et congruenter ab altera penderet, cui sunt caelestia concredita. Huiusmodi autem compositione, ac fere harmonia, non solum utriusque potestatis optima ratio continetur, sed etiam opportunissimus atque efficacissimus modus iuvandi hominum genus in eo quod pertinet ad actionem vitae et ad spem salutis sempiternae. Etenim sicut hominum intelligentia, quemadmodum in superioribus Encyclicis Litteris ostendimus, si cum fide christiana conveniat, multum nobilitatur multoque evadit ad vitandos ac repellendos errores munitior, vicissimque fides non parum praesidii ab intelligentia mutuatur; sic pariter, si cum sacra Ecclesiae potestate civilis auctoritas amice congruat, magna utrique necesse est fiat utilitatis accessio. Alterius enim amplificatur dignitas, et, religione praeeunte, numquam erit non iustum imperium: alteri vero adiumenta tutelae et defensionis in publicum fidelium bonum suppeditantur.

Nos igitur, harum rerum consideratione permoti, cum studiose alias, tum vehementer in praesenti viros principes in concordiam atque amicitiam iungendam iterum hortamur; iisdemque paterna cum benevolentia veluti dexteram primi porrigimus, oblato supremae potestatis Nostrae auxilio, quod tanto magis est hoc tempore necessarium, quanto ius impe-

randi plus est in opinione hominum, quasi accepto vulnere, debilitatum. Incensis iam procaci libertate animis, et omne imperii, vel maxime legitimi, iugum nefario ausu detrectantibus, salus publica postulat, ut vires utriusque potestatis consocientur ad prohibenda damna, quae non modo Ecclesiae, sed ipsi etiam civili societati impendent.

Sed cum amicam voluntatum coniunctionem valde suademus, precamurque Deum, principem pacis, ut amorem concordiae in animos cunctorum hominum iniiciat, tum temperare Nobis ipsi non possumus, quin Vestram industriam, Venerabiles Fratres, Vestrum studium ac vigilantiam, quae in Vobis summa esse intelligimus, magis ac magis hortando incitemus. Quantum contentione assequi, quantum auctoritate potestis, date operam, ut apud gentes fidei Vestrae commendatas integra atque incorrupta doctrina retineatur, quam Christus Dominus et caelestis voluntatis interpretes Apostoli tradiderunt, quamque Ecclesia catholica religiose ipsa servavit, et a Christifidelibus servari per omnes aetates iussit.

Praecipuas curas in id insumite, ut populi abundent praeceptis sapientiae christianae, semperque memoria teneant matrimonium non voluntate hominum, sed auctoritate nutuque Dei fuisse initio constitutum, et hac lege prorsus ut sit unius ad unam: Christum vero novi Foederis auctorem illud ipsum ex officio naturae in Sacramenta transtulisse, et quod ad vinculum spectat, legiferam et iudicialem Ecclesiae suae adtribuisse potestatem. Quo in genere cavendum magnopere est, ne in errorem mentes inducantur a fallacibus conclusionibus adversariorum, qui eiusmodi potestatem ademptam Ecclesiae vellent. — Similiter omnibus exploratum esse debet, si qua coniunctio viri et mulieris inter Christifideles citra Sacramentum contrahatur, eam vi ac ratione iusti matrimonii carere; et quamvis convenienter legibus civicis facta sit, tamen pluris esse non posse, quam ritum aut morem, iure civili introductum; iure autem civili res tantummodo ordinari atque administrari posse, quas matrimonia efferunt ex sese in genere civili, et quas gigni non posse manifestum est, nisi vera et legitima illarum caussa, scilicet nuptiale vinculum, existat. — Haec quidem omnia probe cognita habere maxime sponsorum refert, quibus etiam probata esse debent et notata animis, ut sibi liceat hac in re morem legibus gerere; ipsa non abnuente Ecclesia, quae vult atque optat ut in omnes partes salva sint

matrimoniorum effecta, et ne quid liberis detrimenti afferatur. — In tanta autem confusione sententiarum, quae serpunt quotidie longius, id quoque est cognitu necessarium, solvere vinculum coniugii inter christianos rati et consummati nullius in potestate esse; ideoque manifesti criminis reos esse, si qui forte coniuges, quaecumque demum caussa esse dicatur, novo se matrimonii nexu ante implicare velint, quam abrumpi primum morte contigerit. — Quod si res eo devenerint, ut convictus ferri diutius non posse videatur, tum vero Ecclesia sinit alterum ab altera seorsum agere, adhibendisque curis ac remediis ad coniugum conditionem accommodatis, lenire studet secessionis incommoda; nec umquam committit, ut de reconcilianda concordia aut non laboret aut desperet. — Verum haec extrema sunt; quo facile esset non descendere, si sponsi non cupiditate acti, sed praesumptis cogitatione tum officiis coniugum, tum caussis coniugiorum nobilissimis, ea qua aequum est mente ad matrimonium accederent; neque nuptias anteverterent continuatione quadam serieque flagitiorum, irato Deo. Et ut omnia paucis complectamur, tunc matrimonia placidam quietamque constantiam habitura sunt, si coniuges spiritum vitamque hauriant a virtute religionis, quae forti invictoque animo esse tribuit; quae efficit ut vitia, si qua sint in personis, ut distantia morum et ingeniorum, ut curarum maternarum pondus, ut educationis liberorum operosa sollicitudo, ut comites vitae labores, ut casus adversi non solum moderate, sed etiam libenter perferantur.

Illud etiam cavendum est, ne scilicet coniugia facile appetantur cum alienis a catholico nomine: animos enim de disciplina religionis dissidentes vix sperari potest futuros esse cetera concordes. Quin imo ab eiusmodi coniugiis ex eo maxime perspicitur esse abhorrendum, quod occasionem praebent vetitae societati et communicationi rerum sacrarum, periculum religioni creant coniugis catholici, impedimento sunt bonae institutioni liberorum, et persaepe animos impellunt, ut cunctarum religionum aequam habere rationem assuescant, sublato veri falsique discrimine. — Postremo loco, cum probe intelligamus, alienum esse a caritate Nostra neminem oportere, auctoritati fidei et pietati Vestrae, Venerabiles Fratres, illos commendamus, valde quidem miseros, qui aestu cupiditatum abrepti, et salutis suae plane immemores, contra fas vivunt, haud legitimi matrimonii vinculo coniuncti. In his ad officium revocandis hominibus Vestra sollers industria versetur: et cum per Vos ipsi, tum interposita virorum bonorum opera, modis omnibus contendite, ut sentiant se flagitiose fecisse,

agant nequitiae poenitentiam, et ad iustas nuptias ritu catholico ineundas animum inducant.

Haec de matrimonio christiano documenta ac praecepta, quae per has litteras Nostras Vobiscum, Venerabiles Fratres, communicanda censuimus, facile videtis, non minus ad conservationem civilis communitatis, quam ad salutem hominum sempiternam magnopere pertinere. — Faxit igitur Deus ut quanto plus habent illa momenti et ponderis, tanto dociles promptosque magis ad parendum animos ubique nanciscantur. Huius rei gratia, supplice atque humili prece omnes pariter opem imploremus beatae Mariae Virginis Immaculatae, quae excitatis mentibus ad obediendum fidei, matrem se et adiutricem hominibus impertiat. Neque minore studio Petrum en Paullum obsecremus, Principes Apostolorum, domitores superstitionis, satoris veritatis, ut ab eluvione renascentium errorum humanum genus firmissimo patrocinio tueantur.

Interea caelestium munerum auspicem et singularis benevolentiae Nostrae testem, Vobis omnibus, Venerabiles Fratres, et populis vigilantiae Vestrae commissis, Apostolicam Benedictionem ex animo impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 10 Februarii, an. 1880, Pontificatus Nostri Anno Secundo.

LEO PP. XIII.

dat is:

PAUS LEO XIII

AAN DE EERWAARDIGE BROEDERS, ALLE PATRIARCHEN, PRIMATEN, AARTSBISSCHOPPEN EN BISSCHOPPEN DER KATHOLIEKE WERELD, DIE IN GENADE EN GEMEENSCHAP ZIJN MET DEN APOSTOLISCHEN STOEL.

EERWAARDIGE BROEDERS, HEIL EN APOSTOLISCHEN ZEGEN.

Het verborgen raadsbesluit der goddelijke wijsheid, dat de Zaligmaker der menschen, Jesus Christus, op aarde zou volvoeren, had ten oogmerk, dat Hij door en in zich zelven de door haar langen duur als verouderende wereld op goddelijke wijze zou herstellen. In een schitterend en verheven woord heeft de Apostel Paulus dit omvat, toen hij aan de geloovigen

van Ephese schreef: *Het geheim van zijnen wil.... (is) in Christus alles te herstellen wat in de hemelen en wat op de aarde is* [1]). Inderdaad heeft de Heer Christus, toen Hij het gebod kwam volbrengen, Hem door den Vader gegeven, terstond alle dingen van hunne veroudering bevrijd en hun als een nieuwen vorm en eene nieuwe gedaante geschonken. Want Hij heeft de wonden, door de overtreding van onzen eersten vader aan de menschelijke natuur toegebragt, geheeld; alle menschen, van nature kinderen van gramschap, in Gods genade hersteld; hen, door langdurige dwalingen afgemat, tot het licht der waarheid gebragt; hen, door allerlei onreinheid uitgeput, tot beoefening van alle deugd vernieuwd en, na hen wederom erfgenamen te hebben gemaakt der eeuwige zaligheid, hun de vaste hoop gegeven, dat ook hun sterfelijk en vergankelijk ligchaam eenmaal aan de onsterfelijkheid en de hemelsche glorie zal deelachtig worden. En opdat zulke uitstekende weldaden zouden voortduren, zoolang er menschen op de aarde bestaan, heeft Hij de Kerk tot plaatsbekleedster in zijne bediening aangesteld en, met het oog op de toekomst, haar gelast, alles te regelen wat er in de menschelijke maatschappij verward, alles te herstellen, wat daar vervallen zou zijn. Hoewel nu deze goddelijke hernieuwing, waarover wij hier spraken, voornamelijk en regtstreeks de menschen betreft, als gesteld in de bovennatuurlijke orde der genade, zijn echter hare kostbare en heilzame vruchten ook tot de orde der natuur in milde mate doorgedrongen; dientengevolge hebben dan ook, zoowel de bijzondere personen, als de menschelijke maatschappij in het algemeen, in alle opzigten eene niet geringe volmaking ondergaan. Immers, nadat het Christendom eenmaal gevestigd was, viel aan de bijzondere personen het geluk ten deel, dat zij leerden en gewoon werden, in Gods vaderlijke voorzienigheid te berusten en de nooit beschamende hoop te voeden op hemelschen bijstand; waaruit sterkte, gematigdheid, standvastigheid, kalmte van een vreedzaam gemoed, kortom vele uitstekende deugden en voortreffelijke daden voortvloeijen. — En de huiselijke en de burgerlijke maatschappij zijn verwonderlijk veel in waardigheid, hechtheid en zedelijkheid vooruitgegaan. Het gezag der vorsten werd meer regtmatig en geheiligd; de gehoorzaamheid der volken gewilliger en gemakkelijker; de aaneensluiting der burgers inniger; en het regt van eigendom

1) Eph. 1, 9, 10.

veiliger. Voor alles zonder uitzondering, wat in de maatschappij nuttig geacht wordt, was de Christelijke godsdienst bezorgd en voorzag er in, zoodat zij, volgens het woord van den H. Augustinus, voor een goed en gelukkig leven niets méér had kunnen doen, al was het hare eenige bestemming geweest, gemak en nut voor het leven op aarde te verschaffen of te vermeerderen.

Doch niet alles wat tot deze aangelegenheid behoort, willen Wij thans in het bijzonder nagaan; maar Wij willen handelen over de huiselijke zamenleving, waarvan *het huwelijk* het beginsel en de grondslag is.

Het staat bij allen vast, Eerwaardige Broeders, wat de ware oorsprong van het huwelijk is. — Want hoewel zij, die tegen het Christelijk geloof uitvaren, de bestendige leer der Kerk over dit punt schuwen te erkennen en de geheùgenis van alle volken en tijden sedert lang trachten uit te wisschen, hebben zij echter de kracht en het licht der waarheid niet kunnen uitdooven noch verzwakken. Wij herinneren wat aan allen bekend èn voor niemand twijfelachtig is. Nadat God op den zesden dag der schepping den mensch uit slijk der aarde gevormd en hem in het aangezigt den levensadem ingeblazen had, wilde Hij hem eene gezellin toevoegen, welke Hij op verwonderlijke wijze uit den man zelven gedurende diens slaap voortbragt. Het doel, wat God in zijne voorzienigheid hierbij had, was, dat dit echtpaar de natuurlijke oorsprong aller menschen zou zijn, waaruit namelijk het menschelijk geslacht voortgeplant en door eene nooit onderbrokene voortteling ten allen tijde in stand moest gehouden worden. Deze vereeniging nu van man en vrouw toonde van dit oogenblik af, om des te beter aan Gods allerwijsste plannen te beantwoorden, vooral twee eigenschappen, van hoogst edelen aard, welke haar diep ingedrukt en ingegrift waren, namelijk, die van éénheid en onontbindbaarheid. — Dit zien wij in het Evangelie uitgesproken en duidelijk bevestigd door het goddelijk gezag van Jesus Christus, die aan de Joden en de Apostelen betuigde, dat het Huwelijk, krachtens zijne instelling zelve, slechts tusschen twee personen, te weten man en vrouw, moet bestaan; dat die twee als één vleesch worden; en dat de huwelijksband door den wil van God zoo innig en sterk gehecht is, dat hij door geen mensch ter wereld kan verbroken of vaneengereten worden: (De man) *zal zijne vrouw aanhangen, en zij zullen twee zijn in één vleesch.*

Derhalve zijn zij niet meer twee, maar één vleesch. Wat dus God verbonden heeft, zal de mensch niet scheiden [1]).

Doch deze zoo uitmuntende en voortreffelijke vorm der echtverbindtenis begon bij de heidensche volkeren langzamerhand geschonden te worden en te niet te gaan; en men zag dien zelfs bij het geslacht der Hebreën als beneveld en verduisterd worden. — Want bij dezen was aangaande de vrouwen eerst eene algemeene gewoonte ingevoerd, volgens welke iedere man meer dan ééne vrouw mogt hebben; en werd daarna, toen Moses *om de verhardheid van* hun *hart* [2]) uit toegevendheid de magt tot verstooting had toegestaan, de weg tot echtscheiding geopend. En wat de heidensche maatschappij aangaat, het is bijna ongeloofelijk, tot welk een staat van bederf en verbastering het huwelijk daar geraakte, wijl het prijsgegeven was aan den stroom der dwalingen van ieder volk en aan de schandelijkste driften. Alle volkeren zag men het begrip en den waren oorsprong des huwelijks in meerdere of mindere mate vergeten; en uit dien hoofde werden er allerwegen over de echtverbindtenissen wetten uitgevaardigd, welke in het belang van den staat schenen te zijn, maar geene wetten waren gelijk de natuur ze vorderde. Van plegtige gebruiken, willekeurig door de wetgevers uitgedacht, hing het af, of aan de vrouw de eerbare naam van echtgenoote, of de schandelijke naam van bijzit te beurt viel: ja het kwam zoo ver, dat door het gezag der regeerders van den staat werd verordend, wie wel een huwelijk mogten sluiten, wie niet, en dit volgens wetten, in vele opzigten strijdig met de billijkheid, in vele opzigten onregtvaardig. Bovendien waren de zamenleving met meer vrouwen, de zamenleving met meer mannen, de echtscheiding als zoovele oorzaken, waardoor de huwelijksband uitermate los werd gemaakt. Ook bestond er de hoogste wanordelijkheid betrekkelijk de wederzijdsche regten en pligten der echtgenooten, daar de man heerschappij verkreeg over zijne vrouw, en haar, dikwerf zonder eenige wettige reden, dwong zich van hem te scheiden; terwijl het hem, bij zijne overhelling tot toomelooze en ongetemde lusten, straffeloos vrijstond, *bordeelen en slavinnen af te loopen, alsof de schuld afhing van den stand, en niet van den wil* [3]). Bij de alles te boven gaaande ongebondenheid van den man was er niets ellendiger dan het lot der vrouw,

1) Matth. XIX, 5, 6. 2) Matth. XIX, 8.

3) Hieronym. Oper. tom. I, col. 455.

die tot zoover verlaagd werd, dat zij nagenoeg voor een werktuig gold, bestemd tot voldoening van lusten en tot voortbrenging van kinderen. Zelfs schaamde men zich niet, de uit te huwen vrouwen, evenals men doet met stoffelijke voorwerpen, te koopen en te verkoopen [1]), terwijl somwijlen aan vader en echtgenoot de magt werd toegekend, om de vrouw ter dood te brengen. Noodzakelijk moest een gezin, uit zoodanige echtvereeniging voortgesproten, of wel in eigendom aan den staat behooren, of wel als lijfeigenen aan den huisvader [2]), wien de wetten bovendien geregtigden, niet slechts naar eigen welgevallen de huwelijken zijner kinderen te sluiten en weder te verbrekèn, maar zelfs de buitensporige magt van leven en dood over hen uit te oefenen.

Doch eindelijk dan bragt, bij al die ondeugden en zoo groote schandelijkheden, waarmede de echtverbindtenissen bezoedeld waren, goddelijke hulp verlichting en genezing aan; daar immers Jesus Christus, de hersteller der menschelijke waardigheid en de voltooijer der Mosaische wetten, geen geringe en eene bijzondere zorg voor het huwelijk heeft aangewend. Hij toch heeft door zijne tegenwoordigheid de bruiloft te Cana in Galilea verheerlijkt en door het eerste zijner wonderen voor altijd gedenkwaardig gemaakt [3]); waardoor reeds op dien dag de beginselen van zekere nieuwe heiligheid voor de echtverbindtenissen der menschen werden gelegd. Vervolgens heeft Hij het huwelijk tot de voortreffelijkheid der oorspronkelijke instelling teruggebragt, zoowel door de gewoonten der Joden af te keuren in het misbruik onder hen, én wat de veelheid hunner vrouwen én wat het verlof van verstooting betreft; als vooral door zijn voorschrift, dat niemand zich verstouten zou te ontbinden, wat God zelf met een altoos blijvenden vereenigingsband had aaneengesloten. Waarom Hij, na de moeijelijkheden te hebben opgelost, welke men aan de Mosaische instellingen ontleende, in zijne hoedanigheid van oppersten wetgever, voor de echtgenooten dit vaststelde: „*Doch ik zeg u, dat ieder die zijne vrouw verstoot tenzij om overspel, en eene andere huwt, overspel doet; en die de verstootene huwt, doet overspel* [4]).

Maar wat door Gods gezag omtrent de echtverbindtenissen bepaald en vastgesteld was, dat hebben de Apostelen, als ver-

1) Arnob. *adv. Gent.* 4. 2) Dionys. Halicar. lib. II, cap. 26, 27.
3) Joann. II. 4) Matth. XIX, 9.

kondigers der goddelijke wetten, met meer uitvoerigheid en nadere verklaring aan de nakomelingschap en in hunne geschriften overgeleverd. Aan de leer nu dier Apostelen hebben wij alles te danken, wat *onze HH. Vaders, de Kerkvergaderingen en de overlevering der algemeene Kerk altijd hebben geleeraard* [1]); namelijk, dat Christus de Heer het huwelijk tot de waardigheid van een Sakrament heeft verheven; daardoor tevens heeft te weeg gebragt, dat de echtgenooten, door de genade des hemels, welke zijne verdiensten verworven hebben, behoed en versterkt, in den huwelijks-staat tot heiligheid kunnen geraken; en dat Hij met betrekking tot hunne echtvereeniging, welke Hij op verwonderlijke wijze gelijkvormig heeft doen zijn aan het toonbeeld van zijn geheimzinnig huwelijk met de Kerk, zoowel de liefde, die overeenkomstig de natuur is, heeft vervolmaakt [2]), als de uit haar eigen aard onverbreekbare vereeniging van man en vrouw, door den band der goddelijke liefde nog vaster heeft bevestigd. *Mannen*, zegt de H. Paulus aan de Ephesiërs, *hebt uwe vrouwen lief, gelijk ook Christus de Kerk heeft liefgehad, en zich zelven voor haar heeft overgeleverd, opdat Hij haar zou heilig maken... De mannen moeten hunne vrouwen beminnen als hunne eigene ligchamen... want niemand heeft ooit zijn eigen vleesch gehaat: maar hij voedt en koestert het, gelijk ook Christus de Kerk; want wij zijn leden van zijn ligchaam, uit zijn vleesch en uit zijn gebeente. Hierom zal een mensch zijn vader en moeder verlaten en zijne vrouw aanhangen en zij zullen twee zijn in één vleesch. Groot is dit geheim, doch, ik zeg, in Christus en in de Kerk* [3]). — Eveneens weten wij uit de leer der Apostelen, dat de éénheid en de altijddurende onverbreekbaarheid, — eigenschappen des huwelijks, reeds van zijnen oorsprong af noodzakelijk, — volgens gebod van Christus geheiligd en ten allen tijde onschendbaar zijn. *Aan hen, die door het huwelijk verbonden zijn*, zegt dezelfde H. Paulus, *gebied niet ik, maar de Heer, dat de vrouw haren man niet verlate; en zoo zij hem verlaten heeft, dat zij ongehuwd blijve, of zich met haren man verzoene* [4]); en wederom: *De vrouw is door de wet gebonden, zoolang haar man leeft; doch zoo haar man ontslapen is, heeft zij hare vrijheid terug* [5]). — Hierdoor alzoo werd het huwelijk *een groot geheim* [6]), in alles

1) Trid. sess. XXIV, in pr. 2) Trid. sess. XXIV, cap. 1 *de reform. matr.* 3) Eph. V, 25 vv. 4) 1 Cor. VII, 10, 11. 5) Ald. 39. 6) Eph. V, 32.

te eeren [1]), heilig, kuisch en, als het wederbeeld en de aanduiding der verhevenste zaken, hoogst eerwaardig.

En toch bepaalde zich deszelfs Christelijke volmaking en voltooijing niet enkel bij het hier opgenoemde. Want vooreerst verkreeg de echtelijke zamenleving een verhevener en edeler doel, dan zij ooit te voren had gehad; het was immers nu de haar opgelegde bestemming, niet slechts het menschelijk geslacht voort te planten, maar voor de Kerk kinderen te verwekken, *medeburgers der heiligen en huisgenooten Gods* [2]); *opdat namelijk een volk zou worden voortgebragt en opgevoed voor de dienst en aanbidding van den waren God en van Christus onzen Zaligmaker* [3]). — Ten tweede, zijn de pligten van elk der echtgenooten bepaald, en hunne regten volkomen omschreven. Zij zelven toch moeten altijd zoo gestemd wezen, dat zij beseffen, hoe zij elkander de grootste liefde, eene standvastige trouw, eene zorgzame en aanhoudende hulp verschuldigd zijn. De man is de eerste van het gezin en het hoofd der vrouw; zij evenwel, als zijnde vleesch van zijn vleesch en gebeente van zijn gebeente, moet onderworpen en onderdanig zijn aan den man, niet gelijk eene slavin, maar als zijne gezellin; opdat zij namelijk, bij het betoonen dier gehoorzaamheid, hare eerbaarheid te gelijk met hare waardigheid beware. Zoowel hem, die aan het hoofd staat, als haar, die gehoorzaamt, moet de goddelijke liefde, daar zij beiden een wederbeeld zijn, de een van Christus, de andere van de Kerk, voortdurend besturen bij het vervullen hunner pligten. Want *de man is het hoofd der vrouw, gelijk Christus het hoofd is der Kerk... Maar gelijk de Kerk onderworpen is aan Christus, zoo ook de vrouwen aan hare mannen in alles* [4]). — Wat de kinderen aangaat, zij moeten aan hunne ouders onderdanig en gehoorzaam zijn, en hen eerbiedigen uit pligtbesef; en wederkeerig moeten de ouders er al hunne zorgen en gedachten op zetten, om hunne kinderen te behoeden en hen vooral in de deugd op te leiden: *Vaders... voedt hen* (uwe kinderen) *op in de tucht en vermaning des Heeren* [5]). Hieruit begrijpt men, dat de echtgenooten niet weinige en geen geringe pligten te vervullen hebben; zijn zij evenwel deugdzaam, dan worden hun die pligten, door de kracht, welke het Sakrament verleent, niet slechts dragelijk, maar zelfs aangenaam.

---

1) Hebr. XIII, 4. 2) Eph. II, 19. 3) Catech. Rom. cap. VIII.
4) Eph. V, 23, 24. 5) Eph. VI, 4.

Toen Christus dan het huwelijk tot zulk eene hooge voortreffelijkheid had vernieuwd, heeft Hij geheel de tucht er van aan de Kerk toevertrouwd en aanbevolen. En zij heeft die magt over de huwelijken der Christenen én ten allen tijde én op alle plaatsen uitgeoefend, en wel derwijze, dat het bleek, hoezeer het eene haar eigen magt was, en welke zij zich niet door inwilliging van menschen verschaft, maar door den wil van haren Stichter op goddelijke wijze erlangd had. — En wat al waakzame zorgen zij ter bewaring van de heiligheid der echtvereenigingen heeft aangewend, opdat zij de haar eigene ongeschondenheid zouden behouden, is te bekend om nog bewijs te behoeven. — Immers wij weten, dat de ongebonden en vrije liefde door de uitspraak van het Concilie van Jerusalem voor ongeoorloofd is verklaard [1]); dat een burger van Corinthe door het gezag van den H. Paulus wegens bloedschennis veroordeeld is [2]); dat altijd op denzelfden krachtigen toon de pogingen zijn bestreden en afgeslagen van die velen, die het Christelijk huwelijk vijandig aanrandden, als de Gnostieken, Manicheën, Montanisten bij het begin van het Christendom, en in onze dagen de Mormonen, Sansimonianen, Phalansterianen en Communisten. — Zoo is er ook, met opheffing van het onderscheid tusschen slaven en vrijen [3]), tusschen allen een gelijkmatig en voor allen een zelfde huwelijksregt vastgesteld; zijn de regten van man en vrouw gelijk gemaakt; want *bij ons*, gelijk de H. Hieronymus zeide [4]), *is wat aan de vrouwen niet geoorloofd is, evenmin aan de mannen geoorloofd, en dezelfde dienstbaarheid wordt voor gelijken stand geacht*; ook zijn diezelfde regten wegens de wederzijdsche beantwoording der welwillendheid en de wederkeerigheid der pligten duurzaam bekrachtigd; de waardigheid der vrouw is verzekerd en gehandhaafd; het is den man verboden, zijne overspelige vrouw met de doodstraf te treffen [5]), en de bezworen trouw door losbandigheid en ontucht te schenden. — Van groot gewigt ook is het, dat de Kerk hierin de magt der vaders, voor zoover het behoorde, heeft beperkt, dat de zonen en dochters, die wenschten te huwen, in hunne regtmatige vrijheid niet in 't minst mogten verkort worden [6]); dat naar hare bepaling de echtverbindte-

---

1) Akt. XV, 29. 2) I Cor. V, 5. 3) Cap. I *de coniug. serv.*

4) Oper. tom. I, col. 455.

5) Can. *Interfectores*, et Can. *Admonere*, quaest. 2.

6) Cap. 30 quaest. 3, cap. 3 *de cognat. spirit.*

nissen tusschen bloedverwanten en tusschen aanverwanten in zekere graden ongeldig kunnen zijn [1]), opdat namelijk de bovennatuurlijke liefde der echtgenooten zich over een ruimer veld zoude uitbreiden; dat zij door hare zorg dwaling en geweld en bedrog, zooveel zij kon, van de echtvereenigingen heeft geweerd [2]); dat zij de heilige kuischheid van het huwelijksbed, de vrijwaring der personen [3]), de waardigheid der echtverbindtenissen [4]), de veiligheid der godsdienst [5]) verzekerd wilde hebben. Zij heeft, eindelijk, die goddelijke instelling met zulk eene kracht en voorzorg van wetten versterkt, dat alle billijk beoordeelaar moet begrijpen, hoe de Kerk ook op grond van hetgeen het huwelijk betreft, de beste behoedster en handhaafster van het menschelijk geslacht is; zij, die door hare wijsheid én den snellen loop der tijden én de wederregtelijkheden der menschen én de tallooze wisselingen der staatszaken zegevierend is te boven gekomen.

Doch door toedoen des vijands van het menschelijk geslacht, ontbreken er niet, die, gelijk zij de overige weldaden der verlossing verstooten, zoo ook de herstelling en volmaking van het huwelijk of minachten of volstrekt niet erkennen. 't Was een vergrijp van sommige ouden, dat zij de echtvereenigingen vijandig waren in eenig deel er van; maar veel heilloozer is in onzen tijd het misdrijf van diegenen, die liever hare natuur, zoo volmaakt en voltooid als zij onder alle opzigten en in allen deele is, in den grond willen verderven. En de reden hiervan is vooral daarin gelegen, dat voor zeer veler gemoederen, die van de meeningen eener valsche wijsbegeerte en van eene bedorven gewoonte doortrokken zijn, niets lastiger is dan ondergeschikt te wezen en te gehoorzamen; en uit alle magt zwoegen zij er voor, dat niet slechts ieder mensch, maar ook de gezinnen en geheel de menschelijke maatschappij Gods oppergezag trotsch verachten. — Daar nu de bron en oorsprong van het gezin en de gansche menschelijke maatschappij in het huwelijk berust, willen zij juist dit zelf volstrekt niet aan de

---

1) Cap. 8 *de consang. et affin.*; cap. 1. *de cognat. legali.*

2) Cap. 26 *de sponsal.*; capp. 13, 15, 29 *de sponsal. et matrim.*, et alibi.

3) Cap. 1 *de convers. infid.*; capp. 5 et 6 *de eo qui duxit in matr.*

4) Capp. 3, 5 et 8 *de sponsal. et matr.* — Trid. sess. XXIV, cap. 3 *de reform. matr.*

5) Cap. 7 *de divort.*

regtsmagt der Kerk onderworpen hebben, en pogen het zelfs van alle heiligheid te berooven en tot dien voorwaar wel engen kring van aangelegenheden te verdringen, welke door menschen zijn ingesteld en door het burgerlijk regt der volken geregeld en bestuurd worden. Hieruit volgde noodwendig, dat zij alle regt over de huwelijken aan de staatsoversten toekenden en aan de Kerk ontzeiden; en had zij al ooit dusdanige magt uitgeoefend, dan was dit of door de inschikkelijkheid dier oversten, of ten onregte geschied. Maar nu, zeggen zij, is het tijd, dat de staatsregeerders hunne regten krachtdadig doen gelden en al wat het huwelijk betreft naar eigen willekeur gaan regelen. — Van daar ontstonden de zoogenaamde *burgerlijke huwelijken*; van daar de uitvaardiging van wetten over redenen, die ten huwelijksbeletsel zijn; van daar regterlijke uitspraken over huwelijks-kontrakten, of ze naar regte, of wel met een gebrek zijn aangegaan. Wij zien, ten laatste, alle magt van regtsbepaling en regtspraak in deze zaak met zulk eene drift aan de Katholieke Kerk onttrokken, dat men geen oog meer heeft noch voor hare goddelijke magt, noch voor de voorzienige wetten, waaronder de volken, die met de Christelijke wijsheid het licht der beschaving ontvingen, zoo lang hebben geleefd.

Nogtans kunnen de *Naturalisten* en allen die, naar hun eigen zeggen, de hoogste hulde aan den staatsgod brengen, en gansche staten door die valsche leeringen pogen om te keeren, de blaam van valschheid niet ontgaan. Wijl toch het huwelijk God ten insteller heeft en reeds van het begin af zekere afschaduwing was der Menschwording van het Woord Gods, is er om die reden iets gewijds en godsdienstigs in, en dit niet als iets bijkomstigs, maar ingeboren, niet van de menschen ontvangen, maar door de natuur er in gelegd. Daarom konden Onze Voorgangers Innocentius III [1]) en Honorius III [2]) niet ten onregte en niet zonder grond verzekeren, *dat het Sakrament des huwelijks bij de geloovigen en de ongeloovigen bestaat.* Tot getuigen nemen Wij en de gedenkteekenen der oudheid en de zeden en instellingen der volken, die het naaste aan de beschaving kwamen en door uitnemender kennis van regt en billijkheid uitmuntten; het staat vast, dat het hun allen reeds van nature zoo in den geest gelegd en aangeboren was, dat hun bij de gedachte aan het huwelijk

1) Cap. 8 *de divort.* 2) Cap. 11 *de transact.*

het beeld van eene met de godsdienst en heiligheid gepaarde zaak voor oogen zweefde. Om die reden plagt men bij hen dikwerf de echtvereenigingen niet zonder godsdienstige plegtigheden, het gezag der opperpriesters en de bediening der priesters aan te gaan. Zoo groot eene magt had de natuur der dingen, de gedachtenis aan den oorsprong, het bewustzijn van het menschelijk geslacht op gemoederen, die van de leer des hemels verstoken waren! — Daar dan het huwelijk uit eigen kracht, uit zijn eigen natuur en van zelf reeds heilig is, komt het hiermede ook overeen, dat het niet door de magt der staatsoversten, maar door het goddelijk gezag der Kerk, die alleen het leerambt in godsdienstzaken heeft, geregeld en bestuurd worde. — Vervolgens moet men de waardigheid van het Sakrament in aanmerking nemen, door welker toevoeging de huwelijken der Christenen verre het alleredelst zijn geworden. Krachtens den wil nu van Christus, is het zóózeer de Kerk alleen, die bepalingen en voorschriften over de Sakramenten kan en moet geven, dat het volstrekt ongerijmd is, ook slechts het geringste gedeelte van die magt op de staatsregeerders te willen overdragen. — Van groot gewigt, eindelijk, van groot gezag is de geschiedenis; zij leert ons overvloedig, dat de Kerk gewoon was, de wetgevende en regterlijke magt, waarover wij spreken, vrijelijk en bestendig uit te oefenen ook in die tijden, waarvan het onverstandig en dwaas zou zijn voor te geven, dat zij het met toestemming of oogluiking der staatsoversten deed. Hoe ongeloofelijk toch, hoe ongerijmd is het, dat de Heer Christus het ingewortelde gebruik der veelwijverij en der verstooting heeft veroordeeld krachtens eene magt, door den bestierder van het wingewest of den vorst der Joden op Hem overgedragen, en dat insgelijks de Apostel Paulus de echtscheidingen en bloedschendige huwelijken voor ongeoorloofd heeft verklaard met toelating of stilzwijgende magtiging van Tiberius, Caligula en Nero!

Ook is het door iemand van gezond verstand nooit aan te nemen, dat de Kerk zooveel wetten over de heiligheid en onverbreekbaarheid van den echt [1]), over de huwelijken tusschen slaven en vrije vrouwen [2]) heeft vastgesteld met erlangde magtiging van Romeinsche Keizers, die den Christen naam allervijandigst en op niets meer uit waren dan de ontluikende

1) Can. Apost. 16, 17, 18. 2) Philosophum. Oxon. 1851.

godsdienst van Christus door geweld en moord te verstikken: vooral, wijl dat van de Kerk voortgekomen regt somwijlen zoozeer van het burgerlijk regt afweek, dat Ignatius de Martelaar [1]), Justinus [2]), Athenagoras [3]) en Tertullianus [4]) de echtvereenigingen van sommigen, al begunstigden haar de Keizerlijke wetten, openlijk als onwettig of overspelig ten toon stelden. — Nadat nu de oppermagt geheel aan de Christen Keizers vervallen was, bleven de Pausen en Bisschoppen, in Concilie vergaderd, altijd met dezelfde vrijheid en bewustheid van hun regt, aangaande de huwelijken gebieden en verbieden, zooals zij het nuttig en voor de tijdsomstandigheden dienstig oordeelden, hoezeer het ook met de burgerlijke verordeningen in strijd mogt zijn. Het is niemand onbekend, hoeveel er door de oversten der Kerk omtrent de huwelijksbeletselen van den echtelijken band, van de gelofte, het verschil in godsdienst, de bloedverwantschap, de misdaad, de openbare eerzaamheid, in de Conciliën van Elvira [5]), van Arles [6]), van Chalcedon [7]), in het tweede Concilie van Mileve [8]) en andere is vastgesteld, wat dikwerf zeer veel met de dekreten van het Keizerlijk regt verschilde. — Ja, wel verre dat de vorsten zich eenige magt over de Christelijke huwelijken aanmatigden, erkenden en verklaarden zij veeleer, dat die magt in geheel hare volheid aan de Kerk toebehoorde. En werkelijk hebben Honorius, Theodosius de Jongere, Justinianus [9]) niet geaarzeld het uit te spreken, dat zij in die zaken, welke den echt betreffen, niet meer dan hoeders en verdedigers der heilige canons mogten zijn. En hebben zij soms door hunne edikten iets over de huwelijksbeletselen bepaald, dan vermeldden zij daarvan uit eigen beweging de reden, dat zij zich dit namelijk hadden veroorloofd op de vergunning en het gezag der Kerk [10]), wier oordeel juist zij gewoon waren bij de twistpunten aangaande de eerzaamheid der geboorte [11]), de echtscheidingen [12]), kortom, aangaande al wat,

---

1) Epist. ad Polycarp. cap. 5. 2) Apolog. mai. n. 15.
3) Legat. pro Christian. nn. 32, 33. 4) De coron. milit. cap. 13.
5) De Aguirre, Conc. Hispan. tom. I, can. 13, 15, 16, 17.
6) Harduin., Act. Concil. tom. I, can. 11. 7) Ibid. can. 16.
8) Ibid. can. 17. 9) Novel. 137.
10) Fejer *Matrim. ex instit. Christ.* Pest. 1835.
11) Cap. 3 *de ordin. cognit.* 12) Cap. 3. *de divort.*

hoe dan ook, met den huwelijksband in betrekking staat [1]), te vragen en eerbiedig aan te nemen. — Derhalve is met het volste regt in het Concilie van Trente bepaald, dat de Kerk de magt heeft, *beletselen vast te stellen, die het huwelijk nietig maken* [2]), en *dat de huwelijkszaken tot de kerkelijke regters behooren* [3]).

Ook store zich niemand aan die door de Regalisten zoo hoog opgevijzelde onderscheiding, krachtens welke zij het huwelijkskontrakt afscheiden van het Sakrament, met het kennelijk doel om, terwijl al wat tot het Sakrament behoort, aan de Kerk wordt voorbehouden, het kontrakt in de magt en vrije beschikking der burgerlijke overheden te brengen. — Immers zulk eene onderscheiding of veeleer vaneenscheuring is niet aan te nemen; daar het uitgemaakt is, dat in het Christelijk huwelijk het kontrakt onafscheidbaar is van het Sakrament, en er dus geen waar en wettig kontrakt kan bestaan, of het is daardoor zelf een Sakrament. Want de Heer Christus heeft het huwelijk met de waardigheid van Sakrament verhoogd; het huwelijk nu is het kontrakt zelf, als het slechts wettig is aangegaan. — Hierbij komt, dat het huwelijk daarom een Sakrament is, wijl het een gewijd en genade werkend teeken en wederbeeld is van het geheimzinnig huwelijk tusschen Christus en de Kerk. Dát nu wordt naar karakter en toonbeeld wedergegeven door dien band der hoogste vereeniging zelven, die man en vrouw onderling zamenhecht, en niets anders is dan het huwelijk zelf. Zoo dan blijkt, dat onder de Christenen alle wettig huwelijk in zich zelf een Sakrament is: en er niets meer aandruischt tegen de waarheid, dan dat het Sakrament zeker toegevoegd sieraad, of eene van buiten toegevloeide eigenschap zou zijn, die naar menschelijk believen, van het kontrakt kan losgemaakt en gescheiden worden. — Deswegens wordt er noch uit de rede bewezen, noch door het getuigenis der geschiedenis gestaafd, dat de magt over de huwelijken der Christenen met regt op de oversten van den staat zou overgebragt zijn. En zoo in deze zaak eens anders regt is geschonden, zegge voorwaar niemand, dat het door de Kerk is gedaan.

---

1) Cap. 13 *qui filii sint legit.* 2) Trid. sess. XXIV, can. 4.
3) Ibid. can. 12.

Mogten toch de orakelspreuken der Naturalisten niet, even-als zij vol zijn van valschheid en onregtvaardigheid, ook vruchtbaar wezen in nadeelen en jammeren. Het is echter ligtelijk in te zien, wat groot verderf de ontwijding des huwelijks aangebragt heeft; en wat al verderf zij nog voor geheel de menschelijke maatschappij aanbrengen zal. — Vóór alles nu is het eene wet der goddelijke voorzienigheid, dat hetgeen door God en de natuur is ingesteld, door ons te nuttiger en heilzamer bevonden wordt, naarmate het te meer in zijn oorspronkelijken staat ongeschonden en onveranderlijk bewaard blijft; daar toch God, de Schepper aller dingen, zeer wel wist, wat in 't bijzonder voor elks instelling en instandhouding dienstig was, en Hij alle dingen te zamen door zijn wil en verstand zóó heeft verordend, dat elk naar eisch zijn einde zal bereiken. Indien echter de verwatenheid of de boosheid der menschen de met zooveel voorzienigheid ingerigte orde der dingen wil veranderen en verwarren, dan begint ook dat wat uit zijne instelling zoo hoogst wijs en nuttig was, nadeelig te zijn, of houdt op voordeelig te zijn, hetzij dan dat het door de verandering zijne kracht ten nutte verloor, of dat God liever zelf aldus de trotschheid en den euvelmoed der stervelingen wil straffen. Zij nu die loochenen, dat het huwelijk gewijd is, en het van alle heiligheid berooven en tot het soort der ongewijde zaken verlagen, zij keeren de grondslagen der natuur ten onderste boven, en verzetten zich evenzeer tegen de inzigten der goddelijke voorzienigheid, als zij hare instellingen, zooveel doenlijk, verwoesten. En daarom moet het niet verwonderen, dat er uit dusdanige waanzinnige en goddelooze pogingen zulk een tal van jammeren voortkomt, dat voor het heil der zielen en de veiligheid van den staat zoo allerverderfelijkst is.

Als men nagaat, waartoe de goddelijke instelling der huwelijken dienen moet, dan zal het duidelijk blijken, dat God daarin de rijkste bronnen van algemeen nut en heil heeft willen besluiten. En waarlijk, behalve dat ze in de voortplanting van het menschelijk geslacht voorzien, hebben ze ook nog de strekking, om het leven der echtgenooten beter en gelukkiger te maken; en dit door meerdere middelen, namelijk door de wederkeerige hulp, waarmede zij elkanders lasten verligten, door de standvastige en trouwe liefde, door de gemeenschap van alle goederen, door de hemelsche genade, die uit het Sakrament voortvloeit. Ook vermogen ze zeer veel voor het

geluk der gezinnen; want zoolang de huwelijken met de natuur overeenstemmen en behoorlijk aan Gods inzigten beantwoorden, zullen ze ongetwijfeld in staat zijn de eensgezindheid tusschen de ouders te bevestigen, de goede opvoeding der kinderen te verzekeren, de vaderlijke magt naar het voorbeeld van de goddelijke magt te temperen, de kinderen aan hunne ouders, de dienstboden aan hunne heeren gehoorzaam te maken. Van zulke huwelijken verder kunnen de staten met regt een geslacht van opgroeijende burgers verwachten, die goed gezind zijn en, met eerbied en liefde voor God, het zich ten pligt zullen rekenen aan de gezagvoerders, die regtvaardig en wettig gebieden, te gehoorzamen, allen lief te hebben en niemand te verongelijken.

Deze zoo groote en zoo voortreffelijke vruchten heeft het huwelijk inderdaad zóó lang voortgebragt, als het de eigenschappen van heiligheid, eenheid en onontbindbaarheid behouden heeft, waaruit het al zijne vruchtdragende en heilzame kracht ontvangt; en het is niet te betwijfelen, of het had dergelijke en dezelfde vruchten blijven dragen, als het altijd en overal onder de magt en de hoede was geweest van de Kerk, die deze eigenschappen met onkreukbare trouw bewaart en handhaaft. — Maar omdat men thans algemeen heeft goedgevonden het menschelijk regt in de plaats van het natuurlijke en goddelijke te stellen, is niet alleen de voortreffelijke voorstelling en opvatting van het huwelijk, welke de natuur in de harten der menschen ingedrukt en als verzegeld had, begonnen uitgewischt te worden, maar is ook zelfs in de huwelijken der Christenen, door de schuld der menschen, die kracht ter voortbrenging van groot goed aanmerkelijk verzwakt. Wat goeds toch kunnen echtverbindtenissen aanbrengen, waarvan de Christelijke godsdienst zich moet verwijderen, zij die de moeder is van alle goeds, en de grootste deugden kweekt, daar zij tot alles opwekt en aandrijft wat eene edelaardige en verhevene ziel ten sieraad kan verstrekken? Nu zij dan ter zijde gesteld en verdreven is, moeten de huwelijken in de slavernij gebragt worden van de bedorven natuur der menschen en van de slechtste meesteressen, de kwade begeerlijkheden, terwijl ze eene niet zeer sterke beschutting in de natuurlijke eerbaarheid vinden. Het menigvuldig verderf, dat hieruit voortvloeit, heeft zich niet alleen in de bijzondere gezinnen, maar ook in de staten verbreid. Wanneer toch de heilzame vreeze Gods verbannen is,

en de verligting der zorgen, die nergens anders grooter is dan in de Christelijke godsdienst, is weggenomen, dan gebeurt zeer dikwijls wat zoo gemakkelijk gebeuren kan, dat de lasten en pligten van het huwelijk als bijna ondragelijk worden beschouwd, en maar al te velen van een band, dien zij door menschelijk regt en eigen verkiezing gelegd wanen, wenschen bevrijd te worden, als verschil van karakter, of tweedragt, of de door een van beiden geschonden trouw, of onderling goedvinden, of andere redenen hen diets maken, dat zij van dien band moeten bevrijd worden. En als soms de wet verbiedt, aan hunne onbeschaamde wenschen te voldoen, dan roepen zij, dat die wetten onregtvaardig en onmenschelijk zijn en strijden met het regt van vrije burgers; en dat het hoog noodig is, er werk van te maken, dat die wetten voor verouderd verklaard en afgeschaft worden, en dat eene meer menschelijke wet de echtscheidingen voor geoorloofd moet verklaren.

Daar nu de wetgevers van onzen tijd zich vasthoudende en ijverige voorstanders van diezelfde regtsbeginsels betoonen, kunnen zij zich, al willen zij het ook ernstig, tegen die slechte gezindheid der menschen, waarvan Wij gesproken hebben, niet verweren: en hierom meenen zij, voor de tijdsomstandigheden te moeten zwichten en vrijheid van echtscheiding te moeten toestaan. — Ditzelfde verklaart ook de geschiedenis. Want om andere dingen voorbij te gaan, op het einde der vorige eeuw, in die verwarring of liever gewelddadige omkeering van Frankrijk, toen de geheele maatschappij van God beroofd en ontwijd werd; toen eerst vond men goed, de echtscheidingen door wetten te bekrachtigen. Diezelfde wetten nu wenschen velen in dezen tijd vernieuwd te hebben, omdat zij God en de Kerk uit de menschelijke zamenleving willen verwijderen en verbannen, in de dwaze meening, dat het laatste geneesmiddel tegen het voortwoekerend zedebederf in zulke wetten moet gezocht worden.

En toch, hoeveel aanleiding tot onheil de echtscheidingen in zich bevatten, is naauwelijks noodig te zeggen. Om harentwille toch worden de echtverbindtenissen veranderlijk; wordt de wederkeerige welwillendheid verzwakt; worden verderfelijke spoorslagen aan de ontrouw gegeven; worden de bescherming en de opvoeding der kinderen benadeeld; wordt gelegenheid verschaft voor het ontbinden van huiselijke kringen; worden zaden van tweedragt tusschen de gezinnen gestrooid; wordt de

waardigheid der vrouwen verminderd en verlaagd, daar zij in het gevaar komen om, na den wellust harer mannen gediend te hebben, voor verlatenen gehouden te worden. — En wijl niets zooveel vermag om de gezinnen ten gronde te rigten en de kracht der staten te breken, als het zedebederf, is het gemakkelijk in te zien, dat het welzijn van gezinnen en staten ten sterkste benadeeld wordt door de echtscheidingen, die uit de zedeverbastering der volken voortspruiten en, zooals de ondervinding getuigt, de wijde deur openen voor nog méér bedorven gewoonten in het huiselijk en openbaar leven. — En dat deze rampen nog veel zwaarder zijn, zal blijken, als men bedenkt, dat geen teugels sterk genoeg zullen zijn om de eenmaal verleende vergunning tot echtscheiding binnen bepaalde en vooruit afgebakende grenzen te beperken. Groot voorzeker is de kracht der voorbeelden, maar nog grooter die der kwade begeerlijkheden: op dezer aandrijven moet noodzakelijk de lust tot echtscheidingen dagelijks wijder voortsluipen en het gemoed van zeer velen vermeesteren, evenals eene ziekte, die zich door aansteking verbreidt, of als een opgezwollen watervloed, die zijne dijken verbreekt en de landen overstroomt.

Dit alles is wel uit zich zelf duidelijk, maar het wordt, als we de geschiedenis in ons geheugen terugroepen, nog duidelijker. — Zoodra de veilige weg tot echtscheiding bij de wet gegeven was, zijn de oneenigheden, de vijandschappen, de verwijderingen grootelijks toegenomen; en is er zulk eene schandelijkheid van levensgedrag op gevolgd, dat zij zelven, die de verdedigers van zulke echtscheidingen waren geweest, berouw kregen over hunnen stap; en als zij niet in eene tegenovergestelde wet bijtijds het redmiddel gezocht hadden, was het te vreezen geweest, dat de staat zelf weldra zijn eigen ondergang te gemoet ging. — Van de oude Romeinen wordt verhaald, dat hen bij de eerste voorbeelden van echtscheidingen eene huivering beving; maar het duurde niet lang, of het gevoel van eerbaarheid begon in de gemoederen te verstompen, de schaamte, die de begeerlijkheid intoomt, begon verloren te gaan, en de huwelijkstrouw met zooveel losbandigheid geschonden te worden, dat het eene groote waarschijnlijkheid krijgt wat wij bij eenigen geschreven vinden, dat de vrouwen hare levensjaren niet bij de verandering van de Consuls, maar van hare mannen plagten te tellen. — Op gelijke wijze hadden in het begin bij de Protestanten de wetten vastgesteld, dat de echtscheiding geoorloofd was om bepaalde, en dat niet zeer

talrijke redenen; deze echter zijn, gelijk bekend is, om hare verwantschap met gelijke gevallen, bij de Duitschers, de Amerikanen en andere volken tot zulk eene menigte uitgegroeid, dat zij die niet geheel en al verdwaald waren, gemeend hebben te moeten treuren over het grenzelooze zedebederf en de ondragelijke vermetelheid der wetten. — En niet anders is het in de Katholieke staten toegegaan; als toch daar soms de gelegenheid tot echtscheiding gegeven was, is de menigte der hieruit gevolgde onheilen ver boven de berekening der wetgevers uitgegaan. Want zeer velen waren slecht genoeg, om op alle kwaadwilligheid en bedrog te zinnen, en door harde mishandelingen, door beleedigingen, door herhaalde echtbreuk redenen te zoeken tot het straffeloos verbreken van den huwelijksband, dien men moede was; en dit met zooveel schade voor de openbare eerbaarheid, dat allen het noodig oordeelden, zoo spoedig mogelijk tot het verbeteren der wetten over te gaan. — En wie zal er aan twijfelen, of even treurige en rampzalige gevolgen zullen voortkomen uit de wetten, die de echtscheiding bevorderen, als ze soms in onzen tijd ergens weder in het leven worden geroepen? Menschelijke verzinsels en besluiten hebben voorzeker niet zooveel kracht, dat zij de natuurlijke geaardheid en gesteldheid der dingen kunnen veranderen: en hierom maken zij zich een niet zeer wijs begrip van het algemeene welzijn, die meenen, den eigenlijken aard van het huwelijk straffeloos te kunnen omkeeren; en die, met terzijde-stelling van alle heiligheid, zoowel van de godsdienst als van het Sakrament, de echtvereenigingen schandelijker schijnen te willen onteeren en misvormen dan zelfs de heidenen gewoon waren zulks te doen. En hierom zullen, als het opzet niet veranderd wordt, de gezinnen en de menschelijke maatschappij voortdurend moeten beducht zijn, dat ze in die rampzalige worsteling en algeheele omkeering gewikkeld worden, welke de misdadige sekten van de Socialisten en Communisten reeds sedert lang ten doel hebben. — Hieruit blijkt, hoe dwaas en ongerijmd het is, de openbare welvaart te verwachten van de echtscheidingen, die veeleer op den wissen ondergang van de maatschappij zullen uitloopen.

Derhalve moet men erkennen, dat de Katholieke Kerk, door altijd de heiligheid en onontbindbaarheid van het huwelijk krachtdadig te handhaven, zich voor het gemeenschappelijk heil van alle volken hoogst verdienstelijk heeft gemaakt; en men haar een niet geringen dank verschuldigd is, dat zij zich tegen de burgerlijke wetten, die reeds sedert honderd jaar in

dit opzigt grootelijks zondigden, openlijk verzet heeft [1]); dat zij de verfoeijelijke ketterij der Protestanten omtrent de echtscheidingen en verstootingen met haar banvonnis geslagen heeft [2]); zij de bij de Grieken gebruikelijke echtscheidingen op vele wijzen heeft veroordeeld [3]); dat zij de huwelijken, die aangegaan waren op de voorwaarde om ze te eenigen tijd te verbreken, nietig heeft verklaard [4]); dat zij eindelijk, van de eerste tijden af, de Keizerlijke wetten heeft verworpen, die de echtscheidingen en verstootingen op verderfelijke wijze begunstigden [5]). — Zoo dikwijls verder de Pausen zich verzet hebben tegen de magtigste vorsten, die dreigend vroegen, dat de door hen voltrokken echtscheidingen door de Kerk als wettig zouden erkend worden, even zooveel malen moet men hen beschouwen als de voorvechters niet alleen van de ongeschondenheid der godsdienst, maar ook van de beschaving der volken. En onder dit opzigt zullen al de nakomelingen eerbied toonen voor de bewijzen van onoverwinnelijken moed, door Nicolaas I gegeven tegen Lotharius; door Urbanus II en Paschalis II tegen Philips I, koning van Frankrijk; door Coelestinus III en Innocentius III tegen Alphonsus van Leon en Philips II, koning van Frankrijk; door Clemens VII en Paulus III tegen Hendrik VIII; eindelijk door den heiligen en sterken Paus Pius VII tegen Napoleon I, die door zijnen voorspoed en de grootheid van zijn rijk overmoedig was.

Hierom hadden alle regeerders en bestuurders van staten, als zij overeenkomstig met de rede, de wijsheid en zelfs het nut hunner onderdanen hadden willen handelen, liever moeten zien, dat de heilige wetten omtrent het huwelijk ongeschonden bleven, en zich bedienen van de aangeboden hulp der Kerk ter bescherming der zeden en tot heil der gezinnen, dan zelfs de Kerk verdacht te maken van vijandigheid en haar valsche-

---

1) Pius VI, epist. ad episc. Lucion. 28 Maii 1793. — Pius VII, litter. encycl. die 17 Febr. 1809, et Const. dat. die 19 Iul. 1817. — Pius VIII, litt. encycl. 29 Maii 1829. — Gregorius XVI, Const. dat. die Augusti 1832. — Pius IX, alloc. habit. die 22 Sept. 1852.

2) Trid. sess. XXIV, can 5 et 7.

3) Concil. Floren., et Instr. Eug. IV, ad Armenos. — Bened. XIV, Const. *Etsi pastoralis*, 6 Maii 1742.

4) Cap. 7 *de condit. appos.*

5) Hieron., epist. 79 ad Ocean. — Ambros., lib. in cap. 16 Lucae, n. 5. — August., de nuptiis cap. 10.

lijk en onregtvaardtg te beschuldigen van schending van het burgerlijk regt.

En dit te meer, daar de Kerk, terwijl zij op geen enkel punt van de getrouwheid aan haren pligt en van de verdediging van haar regt kan afwijken, toch van den anderen kant bovenmate geneigd is tot welwillendheid en toegevendheid in al de zaken, die met de ongeschondenheid harer regten en de heiligheid harer pligten kunnen zamengaan. En hierom heeft zij nooit iets omtrent de huwelijken vastgesteld zonder rekening te houden met den toestand der maatschappij en de omstandigheden der volken; en meermalen heeft zij de voorschriften harer wetten, voor zoover het kon geschieden, verzacht, als regtvaardige en zwaarwigtige redenen tot die verzachting aandreven. — Evenzoo is het haar niet onbekend en loochent zij niet, dat het Sakrament des huwelijks, als ook tot instandhouding en voortplanting van de menschelijke maatschappij bestemd, eene naauwe betrekking heeft met de menschelijke zaken, die wel uit het huwelijk volgen, maar tot het burgerlijk gebied behooren, en over welke de bestuurders van den staat regtens oordeel vellen en beschikken.

Niemand verder twijfelt er aan, of de Stichter der Kerk, Jesus Christus, heeft gewild, dat de gewijde magt onderscheiden zou zijn van de burgerlijke, en dat beide magten, op eigen gebied, vrij en onbelemmerd zouden zijn; echter met deze bijvoeging, die aan beiden voordeelig en in het belang van alle menschen is, dat er vereeniging en eendragt tusschen beiden zou bestaan, en dat in die zaken welke, ofschoon onder verschillend opzigt, tot het gemeenschappelijk regtsgebied behooren, de eene aan welke de menschelijke dingen zijn opgedragen, op behoorlijke en passende wijze zou afhangen van de andere, aan wie de hemelsche dingen zijn toevertrouwd. In een zoodanig verdrag, om niet te zeggen eenstemmigheid, ligt niet slechts de hoogste kracht van beide magten, maar ook het geschiktste en krachtdadigste middel, om het menschelijk geslacht te helpen in hetgeen tot handel en wandel en tot de hoop op de eeuwige zaligheid in betrekking staat. Want gelijk de menschelijke rede, zooals Wij in eene vroegere Encycliek hebben aangetoond, als zij met het Christelijk geloof overeenstemt, veel veredeld en veel sterker gemaakt wordt tot het vermijden en het verwerpen van dwalingen, en het geloof wederkeerig niet weinig hulp aan de rede ontleent; evenzoo moet, als het burgerlijk gezag op vriendschappelijke wijze

met de gewijde magt der Kerk zamenstemt, hieruit een te grooter nut voor beiden voortvloeijen. Want de eene verkrijgt hooger waardigheid en zal, als de godsdienst haar voorgaat, nooit eene niet regtvaardige heerschappij zijn; en aan de andere worden hulpmiddelen van bescherming en verdediging verstrekt tot algemeen heil van de geloovigen.

Wij derhalve, deze dingen overwegende en ter harte nemende, Wij vermanen, gelijk Wij het bij andere gelegenheden zorgvuldig gedaan hebben, thans op nieuw de Vorsten met aandrang, om eendragt en vriendschap aan te knoopen; en met vaderlijke welwillendheid reiken Wij hun het eerst de hand, met aanbieding van de hulp Onzer opperste magt, welke hulp in dezen tijd zooveel meer noodig is, naarmate het regt van regeren in de schatting der menschen dieper, om zoo te spreken, gewond en meer verzwakt is. Nu de gemoederen van eene onbeschaamde vrijheid branden, en men met een goddeloos bestaan, het juk van elke, ook van de meest wettige magt zoekt af te schudden, eischt het algemeene welzijn, dat de krachten van beiderlei magt zich vereenigen, om de rampen af te keeren, die niet alleen de Kerk, maar zelfs ook de burgerlijke maatschappij bedreigen.

Maar terwijl Wij de vriendschappelijke vereeniging der harten sterk aanbevelen en God, den Vorst des vredes, smeeken, dat Hij de liefde tot eendragt in de zielen van alle menschen moge instorten, kunnen Wij ons zelven niet weerhouden, Eerwaardige Broeders, Uwen ijver, Uwe werkzaamheid en waakzaamheid, die, gelijk Wij weten, groot is, altijd meer en meer door Onze vermaningen op te wekken. Bevlijtigt U met alle mogelijke inspanning en met al Uw gezag, om bij de volken, die aan Uwe zorg zijn toevertrouwd, in haar geheel en onbedorven de leer te doen houden, die de Heer Christus en de vertolkers van Gods wil, de Apostelen, geleerd hebben, en die de Kerk zelve met godsdienstige naauwgezetheid bewaard heeft, en door de Christen geloovigen door alle eeuwen heen, heeft laten bewaren.

Wijdt daaraan vooral Uwe zorg, dat de volken overvloedig bekend zijn met de voorschriften der Christelijke wijsheid en altijd gedenken, dat het huwelijk niet door den wil der menschen, maar in den beginne door Gods gezag en bevel is ingesteld, en wel volstrekt naar deze wet, dat het van één met ééne zij; doch dat Christus, de Stichter van het Nieuw Ver-

bond, het van de dienst der natuur heeft overgebragt onder de Sakramenten, en de wetgevende en regterlijke magt, voor hetgeen den band betreft, aan zijne Kerk heeft toegekend. In dit opzigt is er grootelijks te verhoeden, dat de geesten niet in dwaling gebragt worden door de bedriegelijke redeneringen der tegenstanders, die zulk eene magt aan de Kerk zouden willen ontnemen. — Desgelijks moet het voor allen uitgemaakt zijn, dat, als er tusschen geloovigen eenige vereeniging van man en vrouw buiten het Sakrament wordt aangegaan, zij de kracht en den aard van een regtmatig huwelijk mist; en al is zij overeenkomstig de burgerlijke wetten gesloten, dit toch niet meer dan eene door het burgerlijk regt ingevoerde plegtigheid of gebruik kan wezen; dat echter het burgerlijk regt slechts die dingen kan regelen en besturen, welke de huwelijken uit zich zelf in de burgerlijke orde uitwerken, en klaarblijkelijk niet kunnen voortbrengen, of de ware en wettige oorzaak daarvan, namelijk de huwelijksband, moet bestaan. — Vooral gaat het de verloofden aan, dit alles zeer goed te weten, en zij moeten het voor erkend en in den geest geprent houden, dat zij zich in dit punt naar de wetten mogen voegen, daar de Kerk zelve dit niet ontzegt, die wil en wenscht, dat de uitwerkselen der huwelijken onder alle opzigten ongeschonden blijven en de kinderen hoegenaamd geen nadeel lijden. — Doch bij zoo groot eene verwarring van gevoelens, welke met den dag al verder voortgrijpen, moet men ook dit noodzakelijk weten, dat het in niemands magt is, den band van een wettig en vervuld huwelijk tusschen Christenen te ontbinden; en dat derhalve, als er echtgenooten mogten zijn, die, om wat aangegeven reden dan ook, tot eene nieuwe huwelijksverbindtenis willen overgaan, vóórdat de eerste band door den dood verbroken is, zij zich aan eene klaarblijkelijke misdaad pligtig maken. — Mogt het zóó verre zijn gekomen, dat de zamenwoning niet langer te verduren schijnt, dan laat de Kerk toe, dat de een afzonderlijk van de andere leeft, en zij zoekt door de aan te wenden zorgen en middelen, welke voor den toestand der echtgenooten geschikt zijn, de bezwaren der scheiding te verzachten; en nooit gedoogt zij, dat men zich om het herstel der eensgezindheid niet meer bekommere, of er aan wanhope. — Doch dit zijn uitersten, waartoe men niet ligtelijk zou geraken, indien de verloofden niet uit verkeerde begeerlijkheid, maar na rijpe overweging zoowel van de pligten der echtgenooten als van de hoogedele redenen der

echtverbindtenissen, in den vereischten geest tot het huwelijk naderden, en hunne echtvereeniging niet als van eene onafgebroken reeks van misdrijven deden voorafgaan. En om alles in weinige woorden zamen te vatten: eerst dan zullen de huwelijken eene kalme en rustige bestendigheid hebben, wanneer de echtgenooten hun geest en leven putten uit de deugd der godsdienstigheid, welke een sterk en onverwonnen gemoed verleent en uitwerkt, dat de gebreken, zoo er soms in de personen zijn, dat het verschil van zeden en inborst, dat de zware last der moederlijke zorgen, de bedrijvige kommer voor de opvoeding der kinderen, de met het leven gepaarde arbeid en de tegenspoeden niet slechts met bezadigdheid, maar zelfs met genoegen verdragen worden.

Nog is hiervoor te zorgen, dat er niet ligtelijk echtverbindtenissen worden gezocht met degenen die niet Katholiek zijn; het is toch bezwaarlijk te verwachten, dat gemoederen, die in de godsdienstleer verschillen, in het overige eensgezind zullen wezen. En dat men zelfs een grooten afschrik van dergelijke echtvereenigingen moet hebben, blijkt bijzonder daaruit, dat zij gelegenheid geven tot eene verboden gemeenschap en deelneming in godsdienstzaken, dat zij gevaar te weeg brengen voor de godsdienst van den Katholieken echtgenoot, ten beletsel zijn voor de goede opvoeding der kinderen, en dikwijls de geesten er toe brengen, dat zij van lieverlede het verschil van waar en valsch voorbijzien en alle godsdiensten voor even goed houden. — Eindelijk, daar Wij wel beseffen, dat er niemand vreemd moet zijn aan Onze liefde, bevelen Wij, Eerwaardige Broeders, aan Uw gezag, Uwe hoede en godvreezendheid hen aan, de diep-ongelukkigen, die door de magt der kwade begeerlijkheden medegesleept, en hunne zaligheid in 't geheel niet meer gedachtig, een ongeoorloofd leven leiden, wijl zij geenszins door een wettigen huwelijksband vereenigd zijn. Daarop rigte zich Uwe vindingrijke vlijt, om die menschen tot hun pligt terug te brengen; en ijvert op allerlei wijze, zoo door U zelven als door tusschenkomst van deugdzame personen, dat zij gevoelen, hoe misdadig zij hebben gedaan, dat zij voor hunne boosheid boete plegen en besluiten, eene wettige echtvereeniging naar het Katholieke kerkgebruik aan te gaan.

Dit zijn de leeringen en voorschriften, welke Wij U, Eerwaardige Broeders, over het Christelijk huwelijk meenden te moeten mededeelen; ligtelijk ziet Gij, dat zij het behoud der

burgerlijke maatschappij niet minder dan het eeuwig heil der menschen in hooge mate aangaan. — Moge God dan geven, dat zij, naar mate van hun te grooter belang en gewigt, ook te leerzamer harten vinden, om er aan te gehoorzamen.

Roepen Wij daarom allen eenparig met een ootmoedig smeekgebed den bijstand in der Heilige en Onbevlekte Maagd, opdat zij zich, met de harten tot gehoorzaamheid aan het geloof op te wekken, eene moeder en helpster voor de menschen toone. Smeeken Wij niet minder ijverig tot de Vorsten der Apostelen, Petrus en Paulus, de bedwingers van het wangeloof, de verbreiders der waarheid, opdat zij door hunne krachtdadige bescherming het menschelijk geslacht tegen den vloed der herlevende dwalingen behoeden.

Inmiddels verleenen Wij, ten gunstig voorteeken der hemelsche gaven en ter betuiging van Onze bijzondere welwillendheid, aan U allen, Eerwaardige Broeders, en aan de volken, Uwer waakzaamheid toevertrouwd, van ganscher harte den Apostolischen Zegen.

Gegeven te Rome, bij St. Pieter, den 10 Februarij van het jaar 1880, het Tweede jaar van Ons Pausschap.

PAUS LEO XIII.

Nieuwe maatregel tegen de Mormonen.

In onze aflevering van Junij ll. deelden wij de uitspraak mede van het Opper-geregtshof der Vereenigde Staten, waarbij ter laatste instantie beslist werd, dat de wet tegen de veelwijverij der Mormonen overeenkomstig de Constitutie is. Daarop gebruikten die goddelooze dweepers al hun invloed om te verkrijgen, dat die uitspraak geene terugwerkende kracht zou hebben; inmiddels ook gaan zij voort met hunne „ dotatie-huizen" te houden en blijven zij zich, al hebben zij reeds eene vrouw, door zoogenaamde „ hemelsche huwelijken " aan zóóveel gezellinnen „ verzegelen" als hunne inkomsten toelaten. Er zal, merkten wij op, van den kant der regering veel geestkracht noodig zijn, om aan die zedelijke pest voor goed een einde te maken.

Die regering heeft later op nieuw getoond, dat zij hare bestrijding der Mormonen wil doorzetten. De sekretaris voor Binnenlandsche zaken, Wm. M. Evarts, deed in Augustus jl. aan de agenten der Vereenigde Staten bij vele hoven van Europa een schrijven toekomen, dat van die ernstige meening getuigt en aldus luidt [1]):

---

1) Dit stuk is opgenomen in de *Revue catholique* van Leuven, in de aflevering van 15 November 1879.

Mijnheer,

De jaarlijksche statistieken der landverhuizing naar de Vereenigde Staten toonen, dat er elk jaar groote getallen van landverhuizers uit de verschillende landstreken van Europa naar onze gewesten komen met het erkende doel, om zich in de Mormoonsche gemeente van het Zout-meer, in het territoor van Utah, te laten opnemen, en dit wel onder de bescherming en het bestuur der uitgezondenen en agenten dier gemeente in de vreemde havens. Die vertegenwoordiging der belangen van het Mormonisme in den vreemde, welke jaren lang gehandhaafd is, schijnt gedurende deze laatste tijden eene buitengemeene bedrijvigheid ontwikkeld te hebben vooral in de andere landen, waar zij zich meer of minder talrijke aanhangers heeft bezorgd. Het stelsel der veelwijverij, dat hoofdzaak in de gemeente van Utah is, steunt rijkelijk op die toetredingen van Europa, en vult zich hoofdzakelijk aan onder de onwetende klassen, die zich ligtelijk laten bewerken door het dubbel beroep, dat men op hunne hartstogten en hunne armoede doet, met hun een streelend tafereel voor te houden van eene woonstede in het vruchtbare en welvarende land, waar het Mormonisme zijn stoffelijken zetel heeft gevestigd. Voor zooverre de uitoefening der veelwijverij gegrond is op een huwelijksvorm, waardoor nieuwe vrouwen bij de wettige vrouw aan de mannen dier gemeente „verzegeld" worden, verklaren de wetten der Vereenigde Staten die zoogenaamde „huwelijken" voor misdrijven tegen de statuten van het land en als zoodanig strafbaar. Den 1 Julij 1862 nam het Congres der Vereenigde Staten eene wet aan, opzettelijk, gelijk de titel uitwijst, ontworpen, „om „de uitoefening der veelwijverij in de territoren der Vereenigde „Staten en op andere plaatsen te straffen en te beletten", enz. Dit statuut blijft de wet des lands, wat hare blijvende bepalingen betreft, welke in de herziening van de statuten der Vereenigde Staten in 1874 luiden als volgt:

„SECTIE 5, 352. — Alle persoon, die eenen man of eene „vrouw in leven heeft en in een territoor of op eene andere „plaats, waarover de Vereenigde Staten een uitsluitend regts-„gebied hebben, met een ander, hetzij gehuwd of niet, huwt, „is schuldig aan bigamie en zal gestraft worden met eene „boete van niet boven de 500 dollars en eene gevangenis van „niet boven de drie jaren. Deze sectie echter zal zich niet tot „iemand uitstrekken wegens een voorgaand huwelijk, waarvan

„ de man of de vrouw sedert vijf jaren afwezig is, zonder dat „ men weet, of hij of zij in leven is; noch tot iemand wegens „ een voorgaand huwelijk, dat door eene bevoegde regtbank „ ontbonden werd; noch tot iemand wegens een voorgaand „ huwelijk, dat bij besluit eener bevoegde regtbank nietig ver- „ klaard is wegens de nietigheid van het huwelijkskontrakt."

Welke twijfel er tot nog toe geweest zij, als er twijfel geweest is, aangaande de kracht der boven aangehaalde wet en aangaande de meening der algemeene Regering om haar toe te passen, die twijfel is nu weggenomen door de onlangs gegeven beslissing van het Opper-geregtshof [1]), de hoogste regtbank des lands, welke bevestigde, dat de wetgeving overeenkomstig de Constitutie is, gelijk ook de overtuiging en bestraffing van de overtreders der wet.

Onder wat schoonschijnende bewimpeling het onderwerp door hen, die de Europesche beweging ter vermeerdering van het getal der weerstrevige Mormonen van Utah aanstoken, ook voorgesteld moge worden: die scharen en gezelschappen, welke men in de vreemde landen als aangeworvenen bijeenbrengt, kunnen niet anders beschouwd worden dan als eene opzettelijke en stelselmatige poging, om in de Vereenigde Staten lieden te brengen, die van meening zijn, daar de wetten des lands te schenden en misdrijven te plegen, welke het statuut uitdrukkelijk verklaart met gevangenis strafbaar te zijn.

Geene bevriende mogendheid voorzeker zal met voordacht, zelfs niet eens zijdelings hulp verleenen aan pogingen op haar grondgebied tegen de wetten en regering van een land, waarmede men in vrede en op een uitdrukkelijken voet is van vriendschap en wederkeerige door traktaten omschreven betrekkingen; behalve dat toch, al was er geen spraak van eene openlijke en aan straf onderhevige inbreuk op de wetten des lands, bloote redenen alleen van welwillendheid moesten volstaan, om te beletten, dat het grondgebied van een bevrienden Staat eene toevlugt worde voor geheele menigten van misleide mannen en vrouwen, wier vergrijpen tegen de zedelijkheid en zedigheid niet in de landen, van waar zij komen, zouden geduld worden.

Er is bij gevolg geen twijfel aan, of de Regering van *** zal, zoodra het onderwerp aan hare aandacht is voorgehouden, maatregelen nemen, om, zooveel het hare wetten en gebrui-

1) Den 6 Januarij 1879. Zie *De Katholiek* van Junij ll., bl. 399 vv.

ken veroorloven, de organisatie van die misdadige ondernemingen door agenten, die aldus buiten het bereik van de wet der Vereenigde Staten werkzaam zijn, te stuiten en het vertrek van hen te beletten, die voornemens zijn hier als overtreders der wet te komen, door zich met die misdadige ondernemingen in te laten, onverschillig wie hen daartoe heeft aangezet.

Gij wordt diensvolgens verzocht, de zaak aan de Regering van *** door den Minister van Buitenlandsche zaken voor te houden, en er eene ernstige aandacht voor te vragen, in het belang niet enkel van eene getrouwe uitvoering der wet van de Vereenigde Staten, maar ook van den vrede, de goede orde en de zedelijkheid, welke al de beschaafde landen aankweeken en bevorderen. Gij zult uwe voorstellen over het onderwerp aandringen door het aanhalen van feiten, welke aangaande zoodanige landverhuizing uit *** ter uwer kennisse mogten gekomen zijn; en ten dien einde hebben de beambten der consulaten onder uwe jurisdictie bevel ontvangen, u alle dienstige, door hen te verkrijgen inlichtingen mede te deelen. Uwe tijdig gedane protestatie, wanneer u een vertrek van Mormonen berigt of bekend is, zou te zamen met de algemeene voorstellingen, welke men van u verlangt, natuurlijk van groot gewigt zijn. Insgelijks zijt gij gemagtigd, om, naar uw bescheiden oordeel, de aandacht van het publiek op dat onderwerp en het besluit der Regering tot toepassing van die wet en tot uitroeijing van die inrigting te vestigen door de pers van de voornaamste steden en gedeelten des lands, naar mate gij het nuttig zult oordeelen voor het beoogde doel. Ik verlang van u inlichtingen over de door u genomen maatregelen om u naar deze instructie te voegen, en over de gezindheid, door de Regering, bij welke gij geaccrediteerd zijt, jegens die maatregelen getoond. Ik ben, Mijnheer, uw gehoorzame dienaar

WM. M. EVARTS.

Washington, D. C., 9 Augustus 1879.

VERSCHEIDENHEDEN.

De Volks-Missionaris. [1])

„Is die titel dan wel gelukkig gekozen?" vroegen we na lezing van hetgeen door de Eerw. Redactie van bovengenoemd maandschrift, in haar woord *Aan den Lezer*, verklaard wordt. Afgaande toch op den bepaalden zin, volgens gewoon spraakgebruik, vooral bij koppeling, aan het woord *Volk* gehecht, dachten wij: Een maandschrift, dat zich ten titel geeft De Volks-Missionaris, zal schrijven voor dat publiek, wat men gewoon is aan te duiden, met den naam van Volk. De Eerw. Redactie zegt echter, na den zin van het woord *Missionaris* verklaard te hebben: „Wij hebben er het woord *Volks* bij-„gevoegd, om daardoor aan te duiden, dat wij ons tot het ge-„heele Katholieke volk wenden, in den uitgebreidsten zin des „woords, gelijk de H. Kerk het pleegt te verstaan."

Voor het *Volk*, in dien zin verstaan, belooft *De Volks-Missionaris*, „bij eene veelzijdige afwisseling de meest ver-„scheidene onderwerpen, die tot het gebied der Kerk be-„hooren, te zullen bespreken." En als wij nu verder opgenoemd zien wat zal gegeven worden, dan moeten wij hulde brengen aan den moed der mannen, die eene zoo veelomvattende en moeielijk te vervullen taak op zich namen, te meer omdat, gelijk de Eerw. Redactie zelve in haar Prospectus erkende, „er meerdere [meer?] tijdschriften zijn, die zich dit „doel [wat de *Volks-Missionaris* beoogt] voor oogen stellen."

Inderdaad, wij dachten hier aanstonds aan *De Goede Zaaijer*. Ook in dat maandschriftje vonden we voortdurend verhandelingen over geloofs- en zedeleer, verklaringen van kerkelijke feesten, levens van Heiligen (o. a. van den H. Sebastianus), veel wat uitstekend in een „Mariaansche" Kronijk zou passen (bijv. *Iets over de Zoete-Lieve-Vrouwe van den Bosch*), een

1) *Godsdienstig Maandschrift, uitgegeven onder de bescherming van de Onbevlekte Moeder Gods en den H. Kerkleeraar Alphonsus Maria, door eenige Paters Redemptoristen.* Roermond, J. J. Romen en Zonen. De prijs van een jaargang (12 aflev.) is *f* 1.20; franco per post *f* 1.44.

en ander uit de contemporaire geschiedenis, ook liefelijke versjes enz. enz.

Toch, ondanks die gelijkenis in 't program, werd *De Volks-Missionaris* met de hoogste ingenomenheid begroet; hij was welkom, dat blijkt ten duidelijkste uit het bericht van de uitgevers in de tweede aflevering, dat namelijk de eerste afl. (waarvan toch zeker, te oordeelen naar de ruime verspreiding, eene groote oplage getrokken was) herdrukt moest worden; het blijkt misschien meer nog uit eene correspondentie van de Redactie, dat, „van verschillende zijden stukken ter opname „werden gezonden."

Geen twijfel, of de sympathie voor *De Volks-missionaris* zal klimmende blijven, als het der Redactie gelukken zal de toegezegde stoffen voor geheel het Katholieke volk zóó te behandelen, dat alle „zelfs de meest gewone lezers het be„grijpen kunnen", als de Eerw. schrijvers meer en meer te genieten geven van den onuitputtelijk rijken schat, door hun H. Stichter nagelaten, en waarvan *zij* gewis de beste uitdeelers zijn, als zij nog vele bijdragen leveren tot (laat ik het zoo mogen noemen) de Maria-Geschiedenis in ons vaderland, gelijk ze leverden in *Onze Lieve Vrouw in 't Zand*, als zij voortgaan de levens van Heiligen zoo keurig te beschrijven als zij deden op bladz. 56 vv., als zij verhalen kiezen gelijk *De Dood en zijn gezellin.* — *Kerkelijk Leven* zou misschien wat eenvoudiger moeten zijn. *Het echt Christelijk leven* munt, dunkt ons, niet uit door juistheid. Bij *Wie is een echt Christen?* dachten we meer aan een Heilige dan aan een gewoon Christen.

Met de beste wenschen voor zoo hoog mogelijken bloei van den nieuwen bondgenoot spreken wij het uit als de overtuiging van velen: *De Volks-missionaris* (met te groote bescheidenheid werd zijne stem *zwak* genoemd) zal met vrucht werken, veel nut stichten.

Februarij 1880.

CHR. PHILIPPONA.

BEKROOND GEDICHT.

In de laatste aflevering van de *Civiltà cattolica* (Quaderno 715) lezen we aan het einde:

Ter bevordering van het verlangen der Koninklijke Akade-

mie van wetenschappen in Nederland, ons door een aanzienlijk persoon medegedeeld, plaatsen wij zeer gaaane het volgende berigt, in den vorm zooals het ons is toegezonden:

Academia regia disciplinarum Neerlandica in Certamine poetico, ex legato Hoeufftiano indicto, praemium decrevit Satirae *in mulieres emancipatas*, cuius auctorem se professus est Petrus Esseiva, Helvetius. Secundos honores tulerunt *Lacus Albanus* et *Ad Eugeniam Augustam in funere filii Aloisii Eugenii Neapoleonis Consolatio.* Utrumque Carmen sumptibus Hoefftianis iussu Academiae edetur, si poetae ante Calendas maias huius anni nomina sua profiteri volent. Amstelodami apud V. Cl. I. C. G. Boot, ab actis Academiae.

MEDEDEELING.

Deze aflevering geeft de Pauselijke Encycliek Over het Christelijk Huwelijk, te gelijk met de Hollandsche vertaling. Hieromtrent zij dit opgemerkt:

Daarom inzonderheid acht de Redactie het van belang, den authentieken tekst der Pauselijke Encyclieken op te nemen, opdat men ze in later tijd gemakkelijker kan naslaan en raadplegen.

De vergelijking van een of ander gedeelte der vertaling met den Latijnschen tekst zal spoedig doen inzien, welke groote moeijelijkheden aan zulke overzettingen verbonden zijn; de Redactie had begrijpelijkerwijze aan dezen arbeid eene zeer bijzondere zorg te wijden, en hoopt, dat hare overzetting het juiste verstaan van den oorspronkelijken tekst zal bevorderen.

Dewijl de Encycliek zeer uitgebreid is, wordt boven het gewone getal bladzijden van een deel een vel meer gegeven.

OVER DEN INVLOED DER VALSCHE DEKRETALEN OP DE PAUSELIJKE MAGT.

(*Vervolg van* blz. 65 vv.)

IV.

Buiten voorkennis van den Paus kan een provinciaal concilie geen beslissend vonnis van afzetting tegen een bisschop vellen. Deze stelling, door Nikolaas I verkondigd en gehandhaafd, toen hij den bisschop Rothadus verdedigde, was, aldus zeggen de Gallikaansche en in navolging van hen de Protestantsche schrijvers, eene *nieuwe* regtsbepaling, door dien Paus ingevoerd en aan de valsche Dekretalen ontleend. Het tegendeel bleek in ons vorig artikel, waarin wij, door eene eenvoudige uiteenzetting der Rothadus-kwestie en van eenige andere geschillen uit dienzelfden tijd, overtuigend bewezen, dat genoemde stelling volstrekt geene *nieuwigheid* bevatte en haar ontstaan niet aan Pseudo-Isidorus te danken had. Thans gaan wij dit nader bevestigen, door de *oudheid* dier regtsbepaling aan te toonen.

Zooals natuurlijk is, mogen wij ons slechts op *echte* stukken beroepen [1]); maar bovendien zullen wij geene

1) Hoe moeijelijk het is, zich hierin niet te vergissen, kan blijken uit den Anti-Febronius, het hoogst verdienstelijk werk van P. Zaccaria, S. J.;

brieven aanvoeren van Pausen, die slechts korten tijd vóór Nikolaas I regeerden. Hierom beroepen wij ons niet op den brief van Gregorius IV, in 833 geschreven ten gunste van Aldricus van Mans. Want wij zouden dan vooreerst de echtheid van dien brief moeten bewijzen [1]), en vervolgens daarmede nog weinig gevorderd zijn; immers ook Febronius en Theiner hielden dien brief voor echt en besloten juist daaruit, dat Gregorius IV de valsche Dekretalen gebruikt had, die derhalve reeds vóór zijn Pontifikaat zouden bestaan hebben. Om dergelijke moeijelijkheid te ontgaan en alzoo onze bewijsvoering te vereenvoudigen, gaan wij een paar eeuwen in de geschiedenis terug.

I. Gregorius de Groote (590—604) bemoeide zich her-

---

de schrijver getuigt in zijne Voorrede, zorg te hebben gedragen, om alleen *echte* dokumenten aan te voeren (*studio genuina certaque testimonia collegi*), en is hierin toch niet volkomen geslaagd. Zoo bv. beroept hij zich (cap. IV, § 1, ad VI) op het slot van den brief van Paus Vigilius aan Profuturus, welk slot een toevoegsel van Pseudo-Isidorus is (cf. Ballerini, *Op. S. Leonis*, III, CCXXXII); op den brief (cap. IV, § 8) der synode van Alexandrië aan Paus Felix, die door Labbe (II, 844) wordt medegedeeld met deze kantteekening: „Baronius en andere geleerden schrijven dezen brief aan Pseudo-Isidorus toe"; op den brief van Paus Damasus aan Stephanus en de bisschoppen van Afrika (ibid.), door Labbe (II, 869) evenzeer een *onechte* brief genoemd.

1) Het stuk wordt medegedeeld door Labbe (VII, 1571), en beter door Mabillon (*Vetera Analecta* folio-editie, 298), omdat deze de dagteekening van den brief geeft: „Colmar, den 8 Julij 833"; die dagteekening toch pleit sterk voor de echtheid, daar Gregorius IV zich omstreeks dien tijd in de nabijheid van Colmar bevond. Vroeger schijnt men aan de echtheid niet getwijfeld te hebben; Natalis Alexander (*saec.* IX, cap. I, art. 4) geeft verslag van den brief, als was de echtheid volkomen zeker. Tegenwoordig echter zijn de geleerden daarover oneens. Hinschius (CLXXXVII) geeft hunne verschillende gevoelens aan, en tracht de onechtheid te bewijzen; hij heeft ons nogtans niet overtuigd, zoodat wij aan de echtheid blijven gelooven.

haaldelijk met de afzetting van bisschoppen. Toen Maximianus, een bisschop in Numidië, *te Rome* door zijne diakens was aangeklaagd, gelastte Gregorius aan Columbus, om met de andere bisschoppen van Numidië de zaak van Maximianus te onderzoeken en hem af te zetten, zoo de aanklagt waarheid bevatte; doch dat alles moest geschieden in tegenwoordigheid van Hilarus, 's Pausen afgevaardigde: „*veniente ad te Hilaro, chartulario „nostro*" [1]). Aan dienzelfden Hilarus droeg hij de zaak van een anderen Afrikaanschen bisschop op, die insgelijks door zijne diakens was aangeklaagd; Hilarus moest een concilie doen bijeenkomen: „*tua instantia fiat concili- „lium*", en, wat daar beslist werd, doen uitvoeren „*te „exsequente*" [2]).

Joannes, bisschop van het tegenwoordige Locrida, was, als primaat van Thessalië, 's Pausen vertegenwoordiger en had Hadrianus, den bisschop van Thebe, afgezet. De laatste beklaagde zich hierover te Rome en nu schreef de Paus aan Joannes: „Uwe uitspraak kon, als strijdig „met de wetten en kanons, reeds geen regtskracht heb- „ben, al was er niet van geappelleerd. Maar nu gij ten „overvloede wist, dat er van geappelleerd was, heeft het „ons verbaasd, dat gij niemand gezonden hebt, om re- „kenschap van uwe uitspraak te geven... In uwe hoe- „danigheid van onzen vertegenwoordiger hebt gij onregt „gepleegd, doch daaromtrent zullen wij later beslissen; „voor het oogenblik vernietigen wij het door u gevelde

1) *S. Gregorii opera. epist.* lib. II, ep. 48 (edid. Gallicciolli, Venetiis 1770). Ook Hincmar van Rheims bewijst uit deze plaats de uitgestrektheid der pauselijke magt, *Opusc. LV capitul.* cap. 5.

2) Lib. I, ep. 84.

„ vonnis: *cassatis prius atque ad nihilum redactis prae-*
„ *dictae sententiae tuae decretis*" [1]).

Florentius, bisschop van Ragusa in Dalmatië, was afgezet, doch zulks was niet geschied in een concilie. Hierover schrijft Paus Gregorius aan den aartsbisschop van Salona (waar het tegenwoordig Spalatro staat), gebiedt hem die zaak op kanonieke wijze te onderzoeken en den bisschop, zoo hij schuldig bevonden wordt, af te zetten; maar, voegt hij er bij: „ de behandeling hebben wij aan
„ onzen subdiaken Antoninus opgedragen, opdat hij zorge
„ voor eene regtmatige uitspraak en voor hare uitvoering:
„ *exsecutionem Antonino Subdiacono nostro mandavi-*
„ *mus: quatenus* EJUS INSTANTIA, *et quae sunt legibus*
„ *canonibusque placita decernantur, et decreta manci-*
„ *pentur effectui*" [2]). Tegelijkertijd schrijft de Paus aan genoemden Antoninus, *te willen*, dat het vonnis van den aartsbisschop van kracht zal zijn, zoo de beschuldiging op kanonieke wijze gestaafd wordt [3]).

De bisschop van Syracuse had aan Paus Gregorius de informatiën opgezonden, betreffende eene aanklagt tegen Lucillus, bisschop van Malta. Ten antwoord ontvangt hij het gebod van den Paus, om eerst nog een nieuw onderzoek in te stellen, maar dan ook, als de aanklagt bewezen wordt, onverwijld Lucillus af te zetten [4]). Daarentegen schrijft Gregorius aan den bisschop van Milaan, die een dergelijk berigt had ingezonden over zekeren bisschop Pompejus, dat het ingestelde onderzoek hem van de schuld diens bisschops niet overtuigde, en zelfs de be-

1) Lib. III, ep. 6, men vergelijke ep. 7 en 39.
2) Lib. III, ep. 8. Ook deze plaats wordt door Hincmar aangevoerd.
3) Lib. III, ep. 9. 4) Lib. IX, ep. 63, insgelijks door Hincmar aangevoerd.

kentenis van Pompejus hem niet voldoende voorkwam, daar zij door kerkerstraf en honger scheen afgedwongen; „ indien voornoemde bisschop ", zegt hij, „ op den H. Stoel „ had willen appelleren, zou dan zijne zaak niet met alle „ mogelijke zorg onderzocht moeten worden? bij gevolg „ kunnen noch mogen wij iets over zijn persoon beslis- „ sen, daar hij afwezig is en het gezonden verslag ons „ niet voldoet: opdat wij, aan wie het regt toekomt, de „ uitspraken van anderen in nieuwe overweging te nemen, „ geene afkeuring verdienen over onze eigene uitspra- „ ken " [1]).

Zeer opmerkelijk is het schrijven van den Paus aan Anatolius, diaken van Constantinopel. Deze had hem het verlangen des Keizers medegedeeld, om den ziekelijken bisschop van Locrida af te zetten: en blijkbaar daartoe verlof aan Gregorius gevraagd. „ Het is onregtvaardig ", antwoordt de Paus, „ iemand, wegens ziekte, van zijne „ waardigheid te berooven, en derhalve kan zulks door „ ons volstrekt niet geschieden, want door zijne afzetting „ zou ik mijne ziel bezondigen (*hoc per nos fieri nulla- „ tenus potest, ne peccatum in mea anima ex ejus de- „ positione veniat*). Laat de Keizer hem een medehel- „ per geven. Of laat de zieke bisschop om ontslag ver- „ zoeken; maar verkiest deze dit niet te doen, dan menge „ de Keizer ons niet in die afzetting. Verordent de Kei- „ zer iets, wat niet overeenkomstig de kanons is, wij zul- „ len het verdragen, in zoover zulks zonder zonde ge- „ schieden kan " [2]). Zien wij hier de groote inschikkelijk- heid van Gregorius, wij zien tevens, hoe men te Con-

1) Lib. x, ep. 29. 2) Lib. xi, ep. 47.

stantinopel, buiten hem om, niet tot de afzetting eens bisschops durfde overgaan.

Hoewel Maximus, bisschop van Salona, gevraagd had om eene behandeling zijner zaak *te Salona*, gebiedt Gregorius hem, voor zijne regtbank *te Rome* te verschijnen [1]). Daarentegen weigert de Paus, de aanklagt tegen Bonifacius, bisschop van Reggio, *te Rome* te behandelen, maar draagt het onderzoek op aan zijn gezant en eenige bisschoppen, die hem door hun verslag tot eene regtmatige uitspraak in staat moesten stellen [2]). Hoewel er in het laatste geval slechts spraak was van een verschil tusschen Bonifacius en zijne geestelijkheid, mag men er echter uit besluiten, dat de veel gewigtiger aangelegenheid van de afzetting eens bisschops zeker aan 's Pausen oordeel onderworpen werd. Deze aanmerking geldt ook voor het volgende geval. Gregorius zou *te Rome* een verschil tusschen den bisschop van Ravenna en den abt Claudius beslissen; men wilde te Ravenna hierin eene schending der kanons zien. Nu schrijft de Paus aan dien bisschop: „Weet gij zelf niet, hoe het „geschil tusschen den priester Joannes en onzen mede„bisschop, Joannes van Constantinopel, volgens de ka„nons voor de regtbank van den Apostolischen Stoel „gebragt en door onze uitspraak beëindigd is? Maar in„dien men zich zelfs in die stad, waar de Keizer woont, „aan onze regtspraak onderwerpt, hoeveel te meer dan „moet een verschil, dat ten uwent bestaat, *alhier* beslist „worden *(hic est terminandum)?*" [3])

1) Lib. VI, ep. 25, 26, 27. 2) Lib. IX, ep. 47.

3) Lib. VI, ep. 24. Over de zaak van Constantinopel, waarvan hij hier gewaagt, spreekt hij in vier brieven: lib. VI, ep. 14, 15, 16, 17.

De gewigtige aangelegenheden *(causae majores)* zijn aan het oordeel van den Paus voorbehouden; dit was het groote argument, dat wij Paus Nikolaas I zagen aanvoeren; maar diezelfde leer vinden wij bij Gregorius den Groote. Hij stelt den bisschop van Syracuse aan tot zijn plaatsbekleeder in Sicilië, wien hij de behandeling der kleinere zaken opdraagt; doch, zegt hij dan verder: „moeijelijkheden, welke door u niet kunnen beslist wor„den, moeten onderworpen worden aan ons oordeel: op„dat wij, ontslagen van de mindere, ons des te beter „met de gewigtige aangelegenheden bemoeijen: *ut suble„vati de minimis, in causis majoribus efficacius occu„pemur*" [1]).

Aan Virgilius, bisschop van Arles, schrijft hij, terwijl hij hem aanstelt tot zijn plaatsbekleeder in Frankrijk: „Mogt er eene vraag over het geloof, of eene zaak „van anderen aard tusschen de bisschoppen ontstaan, „waarvan de oplossing moeijelijk is, dan moet zij in eene „vergadering van twaalf bisschoppen behandeld en beslist „worden; doch kan zij niet beslist worden, dan onder„werpe men ze, na de behandeling, aan ons oordeel: „*si decidi nequiverit, discussa veritate ad nostrum „judicium referatur*" [2]).

Kennis gevende van die aanstelling aan de bisschoppen van Frankrijk, schrijft hij insgelijks aan hen, dat Virgilius de eindbeslissing van den Paus vragen moet, zoo er soms eene zaak mogt voorkomen, „waarover groote twij„fel bestaat, en die om haar gewigt de uitspraak van den „Apostolischen Stoel behoeft: *cujus vehemens sit fortasse*

1) Lib. II, ep. 7. 2) Lib. V, ep. 53.

„ *dubietas, et pro sui magnitudine judicio Sedis Apo-*
„ *stolicae indigeat*" [1]).

Vatten wij het bovenstaande kort zamen. Gregorius de Groote wordt over de afzetting van bisschoppen geraadpleegd, door *het Oosten* zoowel als door het Westen; de ingewonnen berigten worden *aan hem* gezonden; niet alleen verdedigt hij het regt der veroordeelden om op Rome te appelleren, maar *hij vernietigt* gevelde vonnissen; soms geschiedt *bij hem* de aanklagt, en dan *gebiedt hij* onderzoekingen in te stellen, *magtigt* tot de afzetting en draagt *aan zijne* gezanten de uitvoering op; of wel *hij gebiedt* den aangeklaagde *te Rome* voor zijne regtbank te verschijnen; of wel *hij verklaart*, dat de afzetting niet geschieden mag; eindelijk de beslissing der *causae majores* behoudt hij aan zich zelven voor. Toont dat alles ons in Gregorius den Groote niet een Paus, die met waarlijk *monarchale* magt de Kerk bestuurde?

II. Vijftig jaren vroeger zien wij Paus Vigilius (537—558) hetzelfde voorbehoud der *causae majores* maken. Hij schrijft aan Auxanius, bisschop van Arles, wanneer hij hem aanstelt tot zijn plaatsbekleeder in Frankrijk: „ Ontstaan er geschillen omtrent het geloof, „ of over eene zaak, die om haar gewigt aldaar [in Frankrijk] niet kan beëindigd worden, onderzoek dan „ alles naauwkeurig, zend ons het verslag, en behoud de „ beslissing voor aan den H. Stoel: *si certamina... de* „ *negotio, quod ibi pro sui magnitudine terminari* „ *non possit, evenerint, ... Apostolicae Sedi terminanda* „ *servate*" [2]). Ook aan de Fransche bisschoppen berigt

1) Lib. v, ep. 54. 2) Labbe, T. v, pag. 320.

hij, dat Auxanius hem verslag moet doen over zaken, „welke om haar gewigt de eindbeslissing van den H. Stoel „behoeven: *negotium, quod pro magnitudine sui Apo-* „*stolicae Sedis magis judicio debeat terminari*" [1]); en in nagenoeg dezelfde woorden herhaalt hij dat voorbehoud, als hij later den opvolger van Auxanius benoemt [2]).

III. Korten tijd vóór Vigilius, onder Bonifacius II (529—532) en Agapetus I (535), werd eene zaak behandeld, die bijzondere aandacht verdient. Epiphanius van Constantinopel had zich regtsmagt aangematigd over Illyrië (dat tot het patriarchaat van Rome behoorde), door Stephanus, metropolitaan van Larissa, af te zetten. De akten van het concilie, hierover te Rome onder Bonifacius II gehouden, behelzen onder andere de brieven van genoemden Stephanus, waaruit wij het volgende vernemen. Vooreerst, had hij reeds *vóór zijn vonnis* zich op den Paus beroepen en verlangd, „dat men geen „uitspraak zou doen, alvorens verslag aan den Paus ge- „daan was, opdat deze beslissen zou" [2]); en ten tweede, had hij dat beroep gegrond, niet zoozeer op het patriarchaal, als wel op het *pauselijk* regt van Bonifacius [3]). De beslissing van het concilie — hoewel niet vermeld in de akten, die onvolledig zijn — was, zooals aanstonds blijken zal, zeker gunstig voor Stephanus; van zijne zijde

---

1) Ibid. pag. 322. 2) Ibid. pag. 325.

2) „Ut non ante sententia diceretur, quam quae acta sunt ad vos bea- „tissimos referatur: ut inde vestra causae discussio servaretur"; Labbe, T. IV, pag. 1696.

3) „Dixi, quia auctoritas Sedis Apostolicae, quae a Deo et Salvatore „nostro summo Apostolorum data est, omnibus sanctarum ecclesiarum „privilegiis antecellit: in cujus confessione omnes mundi requiescunt „ecclesiae"; ibid.

ging echter ook Epiphanius voort op den ingeslagen weg en benoemde zekeren Achilles tot bisschop van Larissa.

Merkwaardig is ongetwijfeld deze vordering van den bisschop Stephanus, dat men, alvorens hem af te zetten, eerst verslag aan den Paus zou doen, opdat de Paus beslissen zou; maar niet minder merkwaardig is het antwoord van Paus Agapetus aan Keizer Justiniaan, die Epiphanius had willen verschoonen, door te verklaren, dat deze op zijn aanzoek tot de wijding van Achilles was overgegaan. „Geloof niet", zoo schrijft Agapetus aan den Keizer, „dat wij in deze zaak van Stephanus „door eenig partijbelang geleid worden... Al, wat daar„over onlangs door den H. Stoel is verordend, is ge„schied met het oog op die privilegiën, welke gij zelf „aan het oppergezag van den H. Petrus wenscht voor„behouden te zien; te weten, *dat geen ander*, met „schending van den aan hem [aan den H. Petrus] ver„schuldigden eerbied, *vonnis velle over diegenen, die „gevraagd hebben voor zijne regtbank te verschij„nen* [1]). Op uw verzoek zullen wij onze gezanten zen„den, om deze zaak verder te behandelen. Reeds nu „nemen wij Achilles in onze gemeenschap op; maar wat „zijn bisschoppelijk bestuur aanbelangt, daarover zal, „volgens de kanons beslist worden, als onze gezanten „ons volledig hebben ingelicht. Wat uwe verschooning

---

1) „Universa quae Apostolicae Sedis nuper hac sunt parte disposita, „illo semper studio manaverunt, quae principatui B. Petri vos quoque „cupitis per omnia reservari; scilicet ne in his, qui Sedis ejus audien„tiam postulassent, spreta ipsius reverentia, *alterius sententia proveni„ret*"; ibid. pag. 1794. Het is blijkbaar eene drukfout, wanneer men *sperata* leest bij Labbe, in plaats van *spreta*.

„ betreft van onzen medebisschop Epiphanius, als zou „ hij meer op uw, dan op zijn eigen verlangen Achilles „ hebben gewijd, hij zelf, gelooven we, zal zijn onregt „ reeds hebben ingezien; want, behalve over zijne andere „ verkeerde handelingen, zal hij zich voorzeker moeijelijk „ hierover kunnen verontschuldigen, dat hij u, den voor- „ stander der privilegiën van den H. Petrus, niet heeft „ doen opmerken, wat men in deze zaak aan den eer- „ bied voor den H. Stoel verschuldigd was" [1]). Wij hooren hier Agapetus uitdrukkelijk verklaren, dat niemand hen vonnissen mag, die zich op den H. Stoel beroepen hebben; hij geeft die verklaring aan den Keizer te Constantinopel, met volle zekerheid en als eene uitgemaakte zaak; maar hoe duidelijk wordt daardoor de bewering wederlegd, welke Hincmar drie eeuwen later uitsprak, als behoorde de eerste beslissing altijd aan den metropolitaan, ook en niettegenstaande er op den Paus geappelleerd was? [2])

IV. Paus Gelasius (492—496) verdedigt in twee brieven [3]) zijn regt, om, zonder eerst een concilie te hebben bijeengeroepen, Acacius van Constantinopel af te zetten. Beschrijft hij in den eersten met duidelijke woorden de monarchale magt van den Paus, die „ het regt heeft, „ om de uitspraak van welke bisschoppen ook te vernie- „ tigen, en om te oordeelen over elke Kerk, terwijl nie- „ mand over zijne uitspraak mag oordeelen " [4]); zijn tweede

1) „ Quod... non vel opportune vel importune suggesserit, quid in hac „ parte Sedis Apostolicae reverentiae deberetur"; ibid.

2) Vgl. de Februarij-aflevering, blz. 93—96.

3) Over de echtheid dezer brieven handelen de Ballerini's in hunne uitgave van Leo den Groote, T. III, pag. CXLVII.

4) Labbe, T. IV, pag. 1203.

brief, geschreven aan de Oostersche bisschoppen, is voor ons doel nog veel belangrijker. Daar keert Gelasius de beschuldiging om, door er op te wijzen, hoe insgelijks zonder voorafgegane synode, zonder verzet, ja met medeweten en door toedoen van Acacius, in het Oosten nagenoeg alle Katholieke bisschoppen afgezet en door ketters vervangen zijn, en zegt dan onder anderen: „Indien zij schuldig waren aan eenig misdrijf, dan had een „kerkelijk onderzoek moeten plaats hebben. Ik zwijg „nog over de gewoonte van zich tot den H. Stoel „te wenden, opdat men niet denke, dat wij voor „onze eigene privilegiën opkomen *(taceam et ad Se-* „*dem Apostolicam ex more deferri, ne nostra privi-* „*legia curare videamur);* wij volstaan met te toonen, „wat gij volgens de regels en kanons der Vaderen hadt „moeten doen... Zij waren of Katholieken of ketters. „Waren zij ketters, men had hen moeten aanklagen, „oordeelen, overtuigen, beschamen. Ik zwijg er over, „dat men volgens de gewoonte der Vaderen aan ons „had moeten schrijven *(taceo quia ad nos paterna fue-* „*rat consuetudine referendum)* en zeg slechts wat volgens kerkelijk regt had behooren te geschieden. Maar „waren zij Katholieken, dan zijt gij buiten twijfel ketters; „gij, die wist, dat zoovele van hunne zetels verjaagde „bisschoppen de zaak des geloofs verdedigden, en derhalve met volle kennis en vrijwillig, zonder eenig voorafgegaan synodaal onderzoek, zonder eenigen eerbied „voor den H. Stoel *(sine ulla Sedis Apostolicae reve-* „*rentia)*, u aan de ketters hebt aangesloten. Waren zij „naar uwe meening van het geloof en de Katholieke gemeenschap afgedwaald, gij hadt, volgens de gebruiken

„ der Vaderen en zooals altijd geschied is, de zaak voor „ den H. Stoel moeten brengen *(ad Apostolicam Sedem,* „ *secundum scita majorum et sicut semper est factum,* „ *referre debuistis):* gelijk Acacius zelf [vroeger] gedaan „ heeft in de zaken van Petrus van Alexandrië, Petrus „ van Antiochië, Joannes en Paulus " [1]).

Men houde in het oog, dat Gelasius hier slechts in het voorbijgaan en niet opzettelijk gewaagt van de miskenning van den H. Stoel; zooveel te opmerkelijker is zijn beroep op de pauselijke privilegiën en op de aloude gewoonte, om bij de afzetting van bisschoppen eerst den H. Stoel te raadplegen; en zooveel te duidelijker blijkt Paus Nikolaas I geen nieuwigheid te hebben ingevoerd, toen hij datzelfde beroep deed drie honderd en zeventig jaren na Gelasius.

V. Paus Hilarus (451—468) geeft in een zijner brieven eenige voorschriften aan de bisschoppen van Frankrijk. Op de tweede plaats gebiedt hij, dat de bisschoppen jaarlijks in eene synode zullen bijeenkomen; aan Leontius, bisschop van Arles, draagt hij den last op, de synode bijeen te roepen en de metropolitanen schriftelijk uit te noodigen; de synode moet beraadslagen over de wijding en het gedrag van bisschoppen en andere geestelijken; maar uitdrukkelijk worden wederom de gewigtige aangelegenheden aan den Paus voorbehouden: „ *In dirimendis sane gra-* „ *vioribus causis, et quae illic non potuerint terminari,* „ *Apostolicae Sedis sententia consulatur* " [2]).

VI. De voorganger van Hilarus op den pauselijken troon was Leo de Groote (440—451), op wiens schrij-

1) Labbe, p. 1221, 1222. 2) Ibid. pag. 1043.

ven aan de bisschoppen van Mauritanië in Afrika Hincmar van Rheims het vonnis grondde tegen zijn neef, den bisschop van Laon [1]). In dit schrijven, ook om deze reden hoogst merkwaardig, beklaagt Leo zich over sommigen, die zich op onwettige wijze hadden ingedrongen op bisschoppelijke zetels, en maakt nu de volgende bepalingen. Donatus, een bekeerde Novatiaan, en Maximus, een bekeerde Donatist, kunnen hunne zetels behouden, mits zij aan den Paus eene schriftelijke geloofsbelijdenis inzenden. Over Aggarus en Tyberianus, bij wier verkiezing een oproer had plaats gehad, schrijft hij aan de bisschoppen: „wij laten hunne zaken aan uw oordeel „over"; hieruit besluite men niet, dat derhalve de bisschoppen eene eindbeslissing konden geven; want Leo vervolgt onmiddellijk: „opdat wij, uit het verslag van „het door u te houden onderzoek, te weten komen, wat „over voornoemde personen beslist moet worden: *vestro „judicio cuncta commisimus: ut relata habiti apud vos „examinis fide, quid de supradictis statuendum sit, „scire possimus.*" Vervolgens moeten zij de zaak van Lupicinus onderzoeken; alle aandacht verdient de reden, om welke hij zegt dien bisschop weder in de kerkelijke gemeenschap te hebben opgenomen: „wij zagen, dat hij, „toen hij op ons geappelleerd had, *ten onregte, daar „het geschil nog hangende was*, buiten de gemeenschap „gesloten is: *cum ad nostrum judicium provocasset, „immerito eum pendente negotio a communione vide- „bamus fuisse suspensum*". Hij besluit zijn schrijven aldus: „Zoo er nog andere zaken zijn, betrekking heb-

1) Labbe, T. VIII, pag. 1651.

„ bende op den kerkelijken toestand, of op de eendragt „ der geestelijkheid, men behandele die in de vreeze des „ Heeren en zende ons omtrent al het beslotene *een vol-* „ *ledig verslag:* opdat hetgeen volgens kerkelijk gebruik „ regtvaardig en redelijk bepaald is, *ook door onze uitspraak* „ *bekrachtigd worde: de componendis atque compositis* „ *omnibus ad nos relatio plena mittatur, ut ea, quae juxta* „ *ecclesiasticum morem juste et rationabiliter fuerint* „ *definita, nostra quoque sententia roborentur*" [1]).

Uit dezen slotzin wilde Hincmar van Rheims twee zaken bewijzen. Vooreerst, dat hij, zoo hij al zijn neef afzette, toch de *pauselijke bekrachtiging* van zijn vonnis noodig had; hierin had hij gelijk; en tevens blijkt er uit, hoe de pauselijke tusschenkomst, door Nikolaas I noodzakelijk genoemd, reeds door Leo den Groote gevorderd werd. Ten tweede, dat de bekrachtiging wel door den Paus geschiedde, maar het *eerste vonnis* altijd in de kerkprovincie door den metropolitaan geveld moest worden: en daarom sprak ook hij het vonnis uit over zijn neef, niettegenstaande diens appèl op den Paus. Hij vergat, hoe Leo even te voren het vonnis tegen Lupicinus als onregtmatig verworpen had, omdat het was uitgesproken, toen het appèl van dien bisschop op den Paus nog hangende was.

Bij de aanstelling van Anastasius, bisschop van Thessalonika, tot zijn plaatsbekleeder in Illyrië, schreef Leo twee brieven; één aan Anastasius zelven, en één aan de bisschoppen van dat gewest. In beide brieven, behoudt ook hij de *causae majores* aan zich zelven voor. Hij

---

1) Epist. 12; ed. Ballerini; men leze de aanteekeningen dier uitgevers over de echtheid van den brief.

onderscheidt ze van geschillen, waarbij op den H. Stoel geappelleerd was, die hij zich insgelijks voorbehoudt: „*causae graviores, vel appellationes*". Hij verstaat er geschillen door, die òf om hun gewigt door Anastasius niet beslist, „*causa major, quae a tua fraternitate illic „praesidente non potuerit definiri*", òf niet ten algemeenen genoegen geschikt konden worden, „*quae illic „componi non potuerint*". Hij zegt eindelijk ze aan zich voor te behouden, volgens kerkelijk gebruik: „*secundum „ecclesiasticum morem*"; overeenkomstig het oud gebruik en om den aan den H. Stoel verschuldigden eerbied: „*pro traditione veteris instituti et debita Aposto- „licae Sedi reverentia*" [1]).

Voornoemde Anastasius liet den metropolitaan van Nicopolis, die niet dadelijk aan zijne oproeping voldaan, maar zich uithoofde van ziekte verschoond had, gewelddadig naar Thessalonika voeren. Hoewel dit nog verre was van eene afzetting, geeft Leo hem de volgende berisping: „Daar gij het in uwe magt hadt, de beslissing „van gewigtige aangelegenheden, onder afwachting onzer „uitspraak uit te stellen, bestond er voor u reden noch „noodzakelijkheid, om uwe magt te buiten te gaan.... „Had die prelaat dergelijke behandeling verdiend, dan „nog hadt gij mij moeten raadplegen en mijn ant- „woord moeten afwachten.... Zelfs zoo hij een zwaar „en ondragelijk misdrijf had begaan, hadt gij op onze „uitspraak moeten wachten en niets beslissen voor- „aleer gij onzen wil kendet. Want wij hebben u aan- „gesteld tot onzen plaatsbekleeder, wel om deel aan

1) Epist. 5 et 6.

„ onze zorg, maar niet om de volheid onzer magt te „ hebben " [1]).

Doch indien zelfs Anastasius, buiten wiens voorkennis niets in Illyrië mogt geschieden, omdat hij Leo's plaatsbekleeder was („ *nihil permittimus te ignorante praesumi* ", schrijft Leo hem), indien hij niet slechts de *causae majores* aan Leo's oordeel moest onderwerpen, maar, buiten den Paus om, geen schuldigen bisschop eenige straf mogt opleggen, dan ziet men duidelijk, hoe Nikolaas I met volle regt diezelfde woorden toevoegde aan de bisschoppen van Frankrijk, toen zij eigenmagtig de zwaarste aller straffen, die der afzetting, op Rothadus hadden toegepast [2]).

VII. Ook Leo's onmiddellijke voorgangers, Xystus III (432—440) en Coelestinus I (422—432), benoemden den bisschop van Thessalonika tot hunnen plaatsbekleeder in Illyrië. Aan dien bisschop, schrijft Xystus, moeten de gewigtige zaken worden opgedragen: „ *ad Thessalonicensem majores causae referantur antistitem* "; ontstaat er een geschil, of geschiedt er eene aanklagt tegen bisschoppen, als gevolmagtigde van den H. Stoel moet hij uitspraak doen, of wel de zaak, zoo ze in Illyrië niet kan uitgemaakt worden, aan het oordeel van den

1) Epist. 14, cap. 1: „ Cum majora negotia et difficiliores causarum „ exitus liberum tibi esset sub nostrae sententiae exspectatione suspendere: „ nec ratio tibi, nec necessitas fuit, in id, quod mensuram tuam excede- „ ret, deviandi... Etiamsi tale aliquid mereretur, exspectandum tibi fuerit, „ quid ad tua consulta rescriberem... Etiamsi quid grave intolerandumque „ committeret, nostra erat exspectanda censura: ut nihil prius ipse de- „ cerneres, quam quid nobis placeret agnosceres. Vices enim nostras ita „ tuae credidimus caritati, ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in „ plenitudinem potestatis ".

2) Labbe, T. VIII, pag. 800.

Paus onderwerpen: „*ad nos, si illic finiri non potue-*
„*rit, veniat examen*" [1]). Alle geschillen, gebiedt Coelestinus, moeten ter kennis van hem, en door hem ter kennis van den Paus gebragt worden: „*ad eum, quid-*
„*quid de causis agitur, referatur: per eum etiam ad*
„*nos, si quid est, referatur*" [2]).

VIII. Iets langer moeten wij stilstaan bij Bonifacius I (418—422), den voorganger van Coelestinus. Zekere Perigenes, eerst gewijd tot bisschop van Patras, doch aldaar niet ontvangen, werd later gekozen tot metropolitaan van Corinthe; deze keuze was door den Paus goedgekeurd en bevestigd. Atticus van Constantinopel, die zijne regtsmagt over Illyrië trachtte uit te breiden, riep na eenigen tijd de bisschoppen bijeen te Corinthe, om Perigenes te doen afzetten. Met kracht kwam Paus Bonifacius hiertegen op. Hij schreef aan de bisschoppen, zoo berigt hij aan Rufus van Thessalonika, zijn plaatsbekleeder, vooreerst, dat zij zonder voorkennis van Rufus niet bijeen mogten komen, ten tweede, dat zij over zijne pauselijke uitspraak niet mogten beraadslagen: „*convenire*
„*se citra tuam conscientiam minime debuisse; deinde,*
„*de nostro non esse judicio retractandum*" [3]). Evenwel wilde hij elke gelegenheid tot aanklagt niet wegnemen; daarom vergunt hij, dat men bij Rufus en de door dezen gekozene bisschoppen Perigenes beschuldigen kan; doch alleen over feiten, welke deze mogt gepleegd hebben *na de pauselijke* bekrachtiging zijner aanstelling, terwijl nog in dat geval Rufus de zaak voor den Paus moest brengen: „*ad nostram relaturus omnia notionem*" [4]). Der-

1) Labbe, T. IV, pag. 1712, 1714. 2) Ibid. pag. 1711.
3) Ibid. pag. 1705. 4) Ibid. pag. 1709.

halve kent hij de magt tot afzetting zelfs aan zijn plaatsbekleeder niet toe, maar behoudt die voor aan den H. Stoel.

Allerbelangrijkst voor ons onderwerp is een brief van denzelfden Paus aan de bisschoppen van Frankrijk. Hij gelast hun, vóór 1 November een concilie te houden, om te oordeelen over zekeren Maximus, bisschop van Valence, die tot de sekte der Manicheën behoord en vele gruwelen bedreven, maar tot dusverre zich opzettelijk aan elke regtsvervolging onttrokken had. De laatste woorden van dien brief luiden aldus: „als gij uwe be„slissing ter onzer kennis gebragt zult hebben, moet zij „noodzakelijk door ons gezag, gelijk het betaamt, be„krachtigd worden: *nostra*, *ut condecet*, NECESSE EST „*auctoritate firmetur*" [1]). Maximus was geen *appellerende* bisschop, want voor geen enkele regtbank had hij willen verschijnen; toch noemt Bonifacius zijne pauselijke bekrachtiging van het vonnis, dat in de provincie, waartoe Maximus behoorde, geveld zou worden, *noodzakelijk*. Het is dan ook *met het oog op deze woorden*, dat Hincmar de pauselijke bekrachtiging vraagt van het vonnis, door hem over zijn neef uitgesproken [2]).

Maar tegelijk wilde Hincmar uit dit pauselijk schrijven het regt der metropolitanen afleiden, om *het eerste* vonnis te vellen: immers ook Bonifacius gebood, dat Maximus *eerst* in zijne provincie gevonnist zou worden. Hierin echter bedroog zich Hincmar. De Paus volgde den gewonen en natuurlijken regel, daar het onderzoek van dergelijke aangelegenheid gewoonlijk op de plaats zelve beter ge-

1) Labbe, T. II, pag. 1584. 1585. 2) Labbe, T. VIII, pag. 1651.

schieden kan, maar sluit daardoor zijn regt niet uit, om desverkiezende het eerste en tevens beslissende vonnis uit te spreken. Integendeel kent Bonifacius zich dat regt uitdrukkelijk toe, want wij lezen in den brief: „ Over „ hem, die zich telkens aan het onderzoek en de hem „ wachtende veroordeeling onttrokken heeft, had ik reeds „ nu het vonnis moeten vellen, hetwelk hij verdiende om „ de handelingen, waarover hij bij ons is aangeklaagd „ (*debueram jam nunc dignam... ferre sententiam*); „ doch wij hebben het liever uitgesteld, opdat niemand „ zou zeggen, dat wij hem — hoewel wij hem voor onze „ regtbank gedaagd hadden — geene gelegenheid gaven, „ om zich te verantwoorden ".

IX. Paus Zozimus (417) maakt weder hetzelfde voorbehoud als zijne opvolgers ten opzigte der *causae majores*. Hij schrijft aan de bisschoppen van Frankrijk, dat zij alle zaken ter kennis van Patroclus, bisschop van Arles, moeten brengen, tenzij zij om haar gewigt ook het onderzoek van den Paus vorderen: „ *nisi magnitudo* „ *causae etiam nostrum requirat examen* " [1]).

X. Kunnen wij al den eersten Paus niet noemen, die dat voorbehoud maakte, de voorganger van Zozimus, Paus Innocentius I (402—417) is de oudste Paus, zoo wij ons niet bedriegen, in wiens brief men het uitdrukkelijk vermeld vindt; maar wat deze er over schrijft, is bijzonder merkwaardig.

Victricius, bisschop van Rouaan, had aan Innocentius verzocht, de regelen der kerkelijke tucht, die te Rome onderhouden werden, in geschrift te brengen; niet omdat

1) Labbe, T. II, pag. 1567.

zij hem onbekend waren, maar om ze met meer gezag in zijn diocees te kunnen toepassen. Innocentius voldoet aan zijn verlangen; en onder de regels, welke hij verklaart „ geen nieuwe voorschriften " te bevatten (*„non quo „nova praecepta aliqua imperentur"*), maar instellingen te zijn der Apostolische en voorvaderlijke overlevering (*„quae apostolica et patrum traditione sunt constituta"*) vinden wij den volgenden op de derde plaats vermeld:

„ Indien er eenige zaken of geschillen ontstaan zijn tus-
„ schen geestelijken, zoo van hoogeren als van lageren
„ rang, dan moet volgens de synode van Nicea de on-
„ eenigheid beslecht worden door de vergaderde bisschop-
„ pen dierzelfde provincie. En het zij niemand geoor-
„ loofd — evenwel zonder te kort te doen aan de Kerk
„ van Rome, jegens welke men in alle aangelegenheden
„ den eerbied moet bewaren: *sine praejudicio tamen Ro-*
„ *manae ecclesiae, cui in omnibus causis debet reveren-*
„ *tia custodiri* — om met voorbijgaan dier priesters, die
„ in dezelfde provincie Gods Kerk besturen, zich tot an-
„ dere provinciën te wenden. Zoo iemand zich verstoute
„ zulks te doen, hij worde uit zijne geestelijke bediening
„ verwijderd, door allen gehouden als schuldig aan on-
„ geregtigheid. Komen er echter gewigtige aangelegen-
„ heden voor, zij moeten, gelijk de synode heeft vastgesteld
„ (en de oude gewoonte vereischt), na de bisschoppelijke
„ uitspraak voor den H. Stoel worden gebragt: *Si autem*
„ *majores causae in medium fuerint devolutae, ad Se-*
„ *dem Apostolicam, sicut synodus statuit (et vetus consue-*
„ *tudo exigit), post episcopale judicium referantur"* [1].

1) Ibid. pag. 1250. De hierboven in parenthesi geplaatste woorden: *et vetus consuetudo exigit*, vindt men niet bij Labbe; wij spreken daarover nader.

Hincmar betuigt, dat hij gedachtig aan deze woorden van Innocentius, zoowel als aan die van Bonifacius en Leo den Groote, met allen eerbied de uitspraak van Paus Nikolaas heeft aangenomen, waarbij Rothadus werd hersteld, „ daar én de synode aldus heeft vastgesteld en „ de oude gewoonte het vereischt: *quoniam et synodus „ sic statuit et vetus consuetudo exigit*" [1]). Ook in het vonnis tegen zijn neef beroept hij zich op het gezegde van Innocentius over de *causae majores*, ten einde de noodzakelijkheid eener pauselijke bekrachtiging aan te toonen [2]); van den anderen kant wil hij echter uit de woorden: „ *na de bisschoppelijke uitspraak: post episcopale „ judicium*", voor zich zelven en zijne medebisschoppen het regt afleiden, om de *eerste* uitspraak te doen. Doch blijkbaar bedriegt hij zich in dit laatste. Wanneer toch Innocentius in het eerste gedeelte van den gemelden regel zegt, dat niemand „ met voorbijgaan der bisschoppen zijner eigene „ provincie, zich tot die eener vreemde provincie wenden „ mag", dan maakt hij eene uitzondering voor „ de Kerk „ van Rome, jegens welke men in *alle* aangelegenheden [*in omnibus causis*, zooveel te meer dus *in causis majoribus*] den eerbied moet bewaren"; wat duidelijk beteekent, dat men altijd zich aan de regtsmagt van zijn metropolitaan of van zijne provincie onttrekken mag, door zich tot den Paus te wenden, of op den H. Stoel te appelleren. Na eenmaal die uitzondering in het algemeen gemaakt te hebben, behoefde hij ze niet te herhalen, toen hij over de *causae majores* ging spreken; en wanneer hij derhalve, handelende over die *causae*

1) *Opusc. LV capitul.* cap. 5. 2) Labbe, T. VIII, pag. 1651.

majores, gewaagt van eene „ *bisschoppelijke uitspraak* ", dan doet hij zulks in de veronderstelling, dat er te voren niet op den Paus was geappelleerd.

Innocentius I heeft dit voorbehoud der *causae majores* niet ingevoerd, want hij noemt het eene oude gewoonte: „ *sicut et vetus consuetudo exigit* ". Het is waar, in sommige handschriften ontbreken die woorden, zoodat Labbe ze zelfs niet aangeeft; zij komen echter in de meeste handschriften voor, en wij zagen hierboven, hoe ze ook door Hincmar van Rheims worden medegedeeld. Wij houden ze dan ook voor woorden van Innocentius; maar al zou men het tegendeel beweren, dan nog blijft het woord van dien Paus over, dat hij „ geen nieuwe „ voorschriften " geeft, en slechts voorschriften, afkomstig uit „ de Apostolische en voorvaderlijke overlevering ".

XI. In de verzamelingen der *echte* Pauselijke Dekretalen van *Dionysius exiguus* en anderen, komen er geen voor van Pausen, die Innocentius zijn voorafgegaan, behalve één brief van Paus Siricius. Toch bestaan er enkele brieven van vroegere Pausen, en daaronder één van Julius I (337—352), met betrekking tot ons onderwerp van groot gewigt, en ons bewaard door den H. Athanasius.

Athanasius was door de Eusebianen afgezet en verjaagd, en Gregorius in zijne plaats tot patriarch van Alexandrië benoemd. Een dergelijk lot had andere Katholieke bisschoppen getroffen. Zij allen namen hunne toevlugt tot Rome en Paus Julius verdedigt hen in bedoelden brief. Aan het slot daarvan schrijft hij het volgende aan de Eusebianen: „ Indien zij, gelijk gij zegt, schuldig waren, „ dan had men hen op kanonieke wijze moeten vonnis- „ sen; dan had men aan ons allen moeten schrijven, op-

„ dat door allen naar billijkheid uitspraak kon gedaan „ worden. Het waren toch bisschoppen; het waren geen „ geringe Kerken, die deze behandeling moesten onder- „ vinden, maar Kerken, door de Apostelen zelven tot „ het geloof gebragt. Waarom dan hebt gij, en wel vooral „ betrekkelijk Alexandrië, ons niets willen schrijven? *is* „ *het u onbekend, dat het de gewoonte is, eerst aan ons* „ *te schrijven, opdat wat regtmatig is van hier uit* „ [door ons] *zou kunnen vastgesteld worden? Derhalve* „ *zoo er dergelijke verdenking tegen den bisschop aldaar* „ *ontstaan was, dan had men zulks alhier aan onze* „ *Kerk moeten schrijven*" [1]). Wij zien hier, hoe reeds Julius I zich op *de bestaande gewoonte* beroept, om geen bisschop af te zetten, zonder alvorens Rome te raadplegen en de uitspraak des Pausen te vernemen.

Het regt van Paus Julius, om de zaak van Athanasius aan zich voor te behouden, steunt op dezen grond, zegt Natalis Alexander: „ Athanasius was patriarch van „ Alexandrië, en patriarchen konden niet worden afgezet „ dan door tusschenkomst van den Paus" [2]). Vrij algemeen hebben de Gallikanen deze bewering aangevoerd, ten einde het bewijs te ontzenuwen, dat voor onze stelling in de woorden van Julius ligt opgesloten. Tot hiertoe hebben wij over meer dergelijke beweringen niet gesproken, omdat wij ze op deze plaats het eenvoudigste meenden te kunnen weerleggen. Zoo beweren bijvoorbeeld de

---

1) Labbe, T. II, pag. 513, 514: „ *ἢ ἀγνοεῖτε, ὁτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἐνθεν ἦν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; εἰ μὲν οὖν τι τοιοῦτον ἦν ὑποπτευθὲν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν γραφῆναι.*"

2) *In hist. eccl. saeculi* IV, dissert. XXII, prop. 2.

Gallikanen, om sommige feiten te verklaren: „ er was in die „ feiten spraak van een *appellerenden* bisschop "; — zulks kunnen zij hier niet aanvoeren, daar Julius spreekt van „ de gewoonte, om eerst aan den Paus te schrijven, om „ van hem te vernemen, hoedanig het vonnis zijn moest ". Of wel zij zeggen: „ over de afzetting van dien bisschop „ moest de Paus geraadpleegd worden, omdat die bisschop „ *onder het patriarchaat van Rome* behoorde "; — welk antwoord hier onmogelijk is, daar Paus Julius handelt over bisschoppen *der Oostersche Kerk*. Eindelijk beweren ze soms: „ in de aangevoerde feiten is er telkens „ spraak, niet van gewone bisschoppen, maar van metro- „ politanen of patriarchen: en wel voor de afzetting dezer „ laatsten, maar niet van eerstgenoemden werd de pause- „ lijke tusschenkomst gevorderd "; deze bewering passen ze ook toe op de woorden van Julius. Wij antwoorden:

1. De woorden van Julius laten zulke uitlegging moeijelijk toe. Toen hij ze schreef in het jaar 342, waren er waarlijk nog zooveel patriarchen niet afgezet, dat de Paus dien ten gevolge kon spreken van „ *eene gewoonte* ", om, als patriarchen moesten worden afgezet, „ eerst aan den „ Paus te schrijven ".

2. Julius spreekt in zijn brief over de afzetting, niet alleen van den patriarch Athanasius, maar ook van andere Oostersche bisschoppen, één hunner noemt hij met name, te weten Marcellus van Angorra (*Ancyranus*). De namen van anderen zijn ons bewaard door de Grieksche geschiedschrijvers Socrates en Sozomenus: dezen maken melding van Asclepas van Gaza, Lucius van Adrianopel, en Paulus van Constantinopel; de bisschop dezer laatste stad bezat destijds den rang van *patriarch*

nog niet, maar was eenvoudig *bisschop* en onderhoorig aan den metropolitaan van Heraclea.

3. Zeer opmerkelijk zijn de woorden, die Socrates en Sozomenus bij deze gelegenheid gebruiken, én omdat beiden Grieken waren én om den tijd, waarin zij leefden, het einde namelijk der vierde en het begin der vijfde eeuw. Socrates schrijft: „Julius, daar dit het voorregt „was der Kerk van Rome, zond hen [de bisschoppen] „met zijne brieven naar het Oosten terug en herstelde „ieder hunner op zijnen zetel: terwijl hij tevens diege„nen berispte, die voornoemde bisschoppen vermetel had„den afgezet" [1]). Sozomenus schrijft: „Daar, uit hoofde „van de waardigheid van zijnen Stoel, de zorg voor al„len bij hem berustte, gaf hij aan ieder hunner zijne „Kerk terug. Ook schreef hij aan de Oostersche bis„schoppen [de Eusebianen] hen berispende, dat zij over „voornoemde personen onregtmatig geoordeeld hadden" [2]). Nog merkwaardiger is het getuigenis van Socrates over den brief zelven van Julius. Julius, zegt hij (blijkbaar met het oog op 's Pausen boven aangehaalde woorden) verweet aan de Oostersche bisschoppen, dat zij hunne synode te Antiochië *zonder hem* gehouden hadden, „ter„wijl de kerkelijke regel gebiedt, dat de Kerken niets „vaststellen buiten voorkennis van den bisschop van „Rome" [3]). Ook volgens Sozomenus had Julius hun geschreven: dat „het eene priesterlijke [kerkelijke] wet is, „voor ongeldig te houden wat buiten voorkennis gebeurt

1) Lib. II, cap. 15 2) Lib. III, cap. 8.

3) *Τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας*: lib. II, cap. 17. Ook in cap. 8 spreekt hij van dezen kerkelijken regel.

„ van den bisschop der Romeinen " [1]). Men ziet duidelijk, hoe beide schrijvers in de handeling van Julius eene handeling van het pauselijk primaat zien en de afzetting van bisschoppen eene schending der kerkelijke regels noemen, wanneer zij buiten voorkennis van den Paus geschiedt; maar het Gallikaansche onderscheid tusschen afzetting van patriarchen en afzetting van gewone bisschoppen wordt door hen niet gemaakt.

4. Nog zekerder blijkt de zin van 's Pausen woorden, als men nagaat, hoe zij ten zijnen tijde verstaan werden. Eenigen tijd na 's Pausen brief vergaderde het concilie van Sardika; de Eusebiaansche bisschoppen, zich aldaar niet sterk genoeg in aantal ziende, verlieten die plaats, hielden eene vergadering te Philippopolis, en spraken aldaar het banvonnis uit tegen eenige Katholieke bisschoppen en tegen den Paus zelven. Onder de redenen hiervoor lezen wij ook deze in hunnen brief aan Donatus van Carthago: „ Zij [Julius en de Katholieken] trachtten *deze* „ *nieuwigheid* in te voeren, welke de oude gewoonte der „ Kerk verafschuwt, dat al wat de Oostersche bisschoppen „ in een concilie zouden bepaald hebben, door de Wes- „ tersche op nieuw moest behandeld worden: *hanc novi-* „ *tatem moliebantur inducere... ut in concilio orientales* „ *episcopi quidquid forte statuissent, ab episcopis occi-* „ *dentalibus refricaretur* " [2]). De Paus had gesproken van de *gewoonte, om eerst naar Rome te schrijven;* zij plaatsen zich tegenover hem, door het *eene nieuwigheid* te noemen, maar passen zulks toe, niet op het afzetten

1) *εἶναι γὰρ νόμον ἱερατικὸν ἄκυρα ἀποφαίνειν τὰ παρὰ γνώμην πραττόμενα τοῦ ῥωμαίων ἐπισκόπου:* lib. III, cap. 10.

2) Labbe, T. II, pag. 708.

van een *patriarch*, maar op *alle* besluiten, in het Oosten genomen.

Van den anderen kant schrijven de Katholieke bisschoppen van Sardika aan Paus Julius, blijkbaar in overeenstemming met zijne woorden: „Dit toch zal goed en „allerbetamelijkst zijn, indien de priesters [de bisschoppen] des Heeren uit alle provinciën verslag doen aan „het hoofd, dat is aan den Stoel van den Apostel Petrus: „*Hoc enim optimum et valde congruentissimum esse „videbitur, si ad caput, id est, ad Petri Apostoli se- „dem de singulis quibusque provinciis Domini referant „sacerdotes*" [1]). Bovendien weten wij, hoe uitdrukkelijk de kanons van Sardika gewagen van de *noodzakelijke* tusschenkomst der Pausen bij de afzetting eens bisschops; zoodat ook Hincmar van Rheims zich op die kanons in de eerste plaats beriep, om te toonen, dat hij voor het vonnis tegen zijn neef de bekrachtiging des Pausen behoefde.

Wij zagen reeds, hoe Innocentius I zeide, „dat van „de *causae majores* verslag aan den Paus moest gedaan „worden, *gelijk de synode heeft vastgesteld*". Sommigen meenen, dat hij daarmede de *kanons van Sardika* bedoelde, anderen, dat hij het oog had op de hier aangehaalde zinsnede uit den brief der synode aan Paus Julius [2]). Wat daarvan ook zij, al de in deze bladzijden aangevoerde getuigenissen van zoovele Pausen maken een geheel uit en zijn als de schakels van ééne en dezelfde keten, waarvan wij echter het begin zelfs bij Julius I niet

1) Ibid. pag. 661.

2) Gieseler, B. I, S. 502, verzekert het laatste zonder den minsten twijfe

vinden; deze immers beriep zich reeds op *de gewoonte*, om eerst naar Rome te schrijven, wanneer men tot de afzetting van een bisschop wilde overgaan [1]). Volkomen meenen wij dan ook bewezen te hebben, dat Nikolaas I geene *nieuwigheid* invoerde, en alleen op zijne beurt een schakel aan die onafgebroken keten toevoegde.

(*Wordt vervolgd.*)

Warmond, 30 Maart 1880.

C. J. M. BOTTEMANNE.

1) Gieseler, S. 503, stelt wel de boven aangehaalde woorden der Eusebiaansche bisschoppen tegenover die van Julius, maar toont tevens daardoor, een verband tusschen die elkander tegensprekende woorden te zien. Een weinig verder, S. 507, erkent hij, ook om de door ons aangehaalde woorden van Socrates en Sozomenus, dat de kerkelijke praktijk der vijfde eeuw aanleiding gaf om eene zoo uitgebreide magt aan den Paus toe te schrijven.

De Sekte der Spiritisten.

(*Vervolg en Slot van* Dl. LXXVI, blz. 373.)

VI.

WAT ZIJN DE MEDEDEELINGEN, DIE DOOR DE GEESTEN GEGEVEN WORDEN?

Sedert den dag, waarop het Spiritisme zelf zich den titel van *Le Spiritisme Rationnel* heeft aangeboden, vindt het geen woorden genoeg om zijne eigene waarde en verdiensten te verkondigen en te verheffen. Wie waarheid zoekt en wetenschap bemint, moet zich onder zijn vaandel komen scharen: eerst daar gevoelt men zich waarlijk Christen en waarlijk mensch. Gelukkig beseffen velen, beweert Allan Kardec, het voorrecht van te mogen leven in het nieuw en gezegend tijdperk door het Spiritisme geopend en van alle hoeken der aarde stroomen zij samen en vereenigen zij zich verheugd en dankbaar, dat zij een zoo veilig toevluchtsoord, eene zoo veilige ankerplaats mochten vinden [1]). Naar alle zijden strekt dan ook de nieuwe leer der spiritisten, ondanks het kortstondig bestaan der sekte, reeds haren heilzamen invloed uit; tal van aanrakingspunten heeft zij met de ernstigste

---

1) „Le drapeau que nous arborons hautement est celui du *Spiritisme chrétien et humanitaire*, autour duquel nous sommes heureux de voir déjà tant d'hommes se rallier sur tous les points du globe, parce qu'ils comprennent que là est l'ancre de salut, la sauvegarde de l'ordre public, le signal d'une ère nouvelle pour l'humanité." *Le Livre des Médiums*, ch. XXIX, p. 457.

vraagstukken der wijsbegeerte en met al de vertakkingen der maatschappelijke orde; zij omvat den geheelen mensch, hetzij van fysieke, hetzij van morele zijde beschouwd. Zij is eene geheele wetenschap op zich zelf, een volmaakt afgerond wijsgeerig stelsel, dat jaren en jaren van ingespannen studie vordert, eer iemand zijne geheimen kan doorgronden [1]). Diep te beklagen is dan ook de verblinding van allen, die het Spiritisme verachten, dieper echter nog de roekeloosheid van hen, die het durven bestrijden! Want wie zich wagen zou aan zulk een reuzentaak, moet wel eerst de deugdelijkste bewijzen leveren, dat hij én kunde én oordeel én onpartijdigheid in voldoende mate bezit, om door den geoefenden spiritist als eene hem waardige tegenpartij erkend te worden. Hij moet *alles* gezien, *alles* bestudeerd, *alles* doorgrond hebben met al het geduld en al de volharding van een nauwgezet onderzoeker; ieder feit moet hem volkomen bekend zijn, ieder bewijs gewikt en gewogen en door een afdoend tegenbewijs wederlegd worden — maar zulk een bestrijder van het Spiritisme, roept Allan Kardec zegevierend uit, moet nog gevonden worden [2])!

---

1) „Le spiritisme qui touche aux questions les plus graves de la philosophie, à toutes les branches de l'ordre social, qui embrasse à la fois l'homme physique et l'homme moral, est lui-même toute une science, toute une philosophie qui ne peut pas plus être apprise en quelques heures que toute autre science. — Pour quiconque ne veut pas s'arrêter à la surface, ce ne sont pas des heures mais des mois et des années qu'il faut pour en sonder tous les arcanes." T. a. p. ch. II, n. 13, p. 14.

2) „Le spiritisme ne peut regarder comme critique sérieux que celui qui aurait tout vu, tout étudié, tout approfondi, avec la patience et la persévérance d'un observateur consciencieux; — à qui on ne pourrait opposer *aucun fait* dont il n'eût connaissance, aucun argument qu'il n'eût médité; qu'il réfuterait, non par des négations, mais par d'autres argu-

Wat wij van al deze grootspraak te denken hebben, is reeds gebleken uit hetgeen wij met de eigene woorden der spiritisten verhaalden zoowel van hunne geesten als van hunne *Mediums;* het ontbrekende zal zonder veel moeite aangevuld worden uit hetgeen zij ons omtrent de openbaringen der geesten gaan mededeelen. Allan Kardec, die openbaringen besprekende, zegt, dat zij in velerlei klassen verdeeld, maar allen tot *vier* hoofdsoorten teruggebracht kunnen worden:

1. *de onwelvoegelijke* (*communications grossières*), die onder ieder opzicht overeenkomen met de taal door lieden van de slechtste soort of uit uit de allerlaagste volksklasse gesproken. Zulke mededeelingen komen van geesten, die op zeer lagen trap staan en nog bezoedeld zijn met al de onzuivere bestanddeelen der stof. Het lage, gemeene, schaamtelooze, ontuchtige karakter van den geest spreekt zich dan uit in zijne taal [1]).

2. *de onbeduidende* (*communications frivoles*), lichtzinnig spel van guiten en grappenmakers, waarvan het volgens Allan Kardec in de geestenwereld wemelt [2]). Zij omringen ons van alle kanten, het gunstig oogenblik bespiedend om den een of anderen onnoozelen spiritist, die op eene openbaring zit te wachten, een poets te spelen. Wee hem, die in hunne handen valt en geloof hecht aan hun woord! Zij vinden er een boosaardig vermaak in hem op allerlei manieren te misleiden en het ergste van

---

ments plus peremptoires. — Ce critique est encore à trouver." T. a. p. n. 14, p. 16.

1) T. a. p. ch. X, n. 134, p. 172.

2) „Ces Esprits légers pullulent autour de nous, et saisissent toutes les occasions de se mêler aux communications." T. a. p. n. 135.

alles is, dat de deftige en ernstige geesten hem aan zijn lot overlaten, gelijk wijze lieden zich aan het gezelschap van domooren trachten te onttrekken.

3. *de ernstige* (*communications sérieuses*). Zij verdienen dien naam zoowel om hetgeen medegedeeld wordt als om de wijze, waarop de mededeeling geschiedt. Deze eigenschap is echter geen zeker kenteeken, dat zij zuiver zijn van dwaling. Het is daarom noodig de mededeelingen, die ernstig en *waar* zijn, wel te leeren onderscheiden van die ernstig en *valsch* zijn, en zulks is volgens het getuigenis van Allan Kardec niet altijd even gemakkelijk [1]). Want juist in het spreken eener hoogst ernstige taal vinden waanwijze geesten het geschiktste middel, om de meest onware denkbeelden en de ongerijmdste systemen ingang te doen vinden. Het is een der grootste hinderpalen in de toepassing van het spiritistisch stelsel [2]).

4. *de onderrichtende* (*communications instructives*), wier inhoud hoofdzakelijk ten doel heeft het onderricht, dat de geesten aan een hunner gunstelingen gelieven te schenken in eenige wetenschap, b. v. in de wijsbegeerte, de zedeleer enz. Zulke mededeelingen zijn meestal meer of minder diepzinnig, naar gelang van den hoogeren trap, tot welken de geest zich heeft weten te verheffen en vooral naar den hoogeren graad van *dématérialisatie*, dien hij heeft kunnen bereiken. Om er waarlijk vrucht

1) „Il faut donc distinguer les communications *sérieuses-vraies* des communications *sérieuses-fausses*, et ce n'est pas toujours facile, car c'est à la faveur même de la gravité du langage que certains Esprits présomptueux ou faux savants cherchent à faire prévaloir les idées les plus fausses et les systèmes les plus absurdes." T. a. p. n. 136.

2) „C'est là un des plus grands écueils de la science pratique." T. a. p. p. 173.

uit te trekken, moet de spiritist die lessen geregeld bijhouden; volharding is eene eerste voorwaarde: want is langdurige ondervinding een noodzakelijk vereischte om menschen te kunnen beoordeelen, veel meer wordt zij gevorderd om in het oordeel omtrent de geesten niet te falen [1]).

Doch wat kunnen hem die onverflauwde ijver en jarenlange getrouwheid baten, indien hij telkens op nieuw zich geplaatst ziet voor de alles beslissende vraag, die hij nooit kan oplossen: word ik door de geesten bedrogen, of is hetgeen zij mij mededeelen werkelijk de waarheid? Allan Kardec heeft die oplossing beproefd en zich tot de geesten gewend, hen smeekende hem toch te willen openbaren, door wat middel de trouwe aanhanger van het Spiritisme zich tegen bedrog kon beveiligen. En welk antwoord ontving hij? „Wilt gij de dwaling van de waarheid onderkennen, gij moet dan diep in de verkregene mededeelingen doordringen en die lang en ernstig overwegen. Bestudeer ze, vergelijk ze onderling, dring al dieper en dieper er in door: slechts langs dien weg is het mogelijk tot de kennis der waarheid te komen" [2]). Met dit antwoord niet tevreden, waagde hij de tegenbedenking: dat er dan toch zoovele personen waren, die zoowel den noodigen tijd als de noodige geschiktheid misten voor zulk eene ernstige en nauwgezette studie; of zij dan zonder onderzoek moesten aannemen wat hun medegedeeld werd? Doch

1) T. a. p. n. 137, p. 174

2) „Quel contrôle peut-on avoir pour connaître la vérité? Pour discerner l'erreur de la vérité, il faut approfondir ces réponses et les méditer longtemps sérieusement — Etudiez, comparez, approfondissez; nous vous le disons sans cesse, la connaissance de la vérité est à ce prix." T. a. p. pp. 411, 412.

onverbiddelijk klonk het woord der geesten: „ dat zij het goede doen en het kwade laten; dat is de hoofdzaak. Het goed is altijd het goed, of men het doet in den naam van Allah of van Jehova " [1]). *Ils se font une religion de l'irréligion même*, zou Louis Veuillot zeggen.

De spiritist is dus veroordeeld om te blijven onderzoeken en zoodra hij meent geslaagd te zijn, op nieuw te beginnen. Hij moet nagaan, of de geest, die gesproken heeft, een goede, ernstige, betrouwbare geest is; of hij in het *Medium*, waardoor hij sprak, een geschikt orgaan gevonden heeft voor zijne openbaringen; of diezelfde geest, al behoort hij tot de goede, ja tot de beste, ook heeft willen bedriegen of toelaten, dat het *Medium* zich bedroog; of eindelijk het *Medium* zelf werd bedrogen of anderen heeft willen misleiden. Is nu de uitkomst zoo gunstig mogelijk, aanstonds moet hij zich weder aan den arbeid zetten om te zien, of de waarheid, die hij vernomen heeft, wel inderdaad eene waarheid is. En op hoevele onoverkomelijke bezwaren zal hij bij zijn langwijlig en nooit eindigend onderzoek stuiten! Een der grootste zal wel zijn, dat de geest, als hij opgeroepen wordt, niet wil verschijnen; zulks is volstrekt geen zeldzaamheid, en wie het tegendeel durft beweren, wordt door Allan Kardec een weetniet of een bedrieger genoemd [2]). Hoe

---

1) „ Il y a des personnes qui n'ont ni le temps, ni l'aptitude nécessaires pour une étude sérieuse et approfondie, et qui acceptent ce qu'on leur enseigne sans examen. N'y a-t-il pas pour elles de l'inconvénient à accréditer des erreurs? Qu'elles pratiquent le bien et ne fassent point de mal, c'est l'essentiel; pour cela il n'y a pas deux doctrines. Le bien est toujours le bien, que vous le fassiez au nom d'Allah ou de Jéhovah. " T. a. p. p. 412.

2) „ Aussi disons-nous hautement que *quiconque se flatterait de les obtenir*

deze uitspraak overeen te brengen is met zijne stelling: „de spiritistische verschijnselen, als steunend op' eene wet der natuur, hebben niets *wonderbaars* noch *bovennatuurlijks*, in den gewonen zin aan deze woorden gehecht"; — laten wij geheel voor zijne rekening [1]). Genoeg, dat de spiritist gedwongen is te bekennen, dat het niet in zijne macht staat de geesten op te roepen en voor zich te dagen. Om dit nog verder aan te toonen zullen wij ons eenige aanhalingen uit den spiritistischen catechismus veroorloven ter plaatse, waar over de *Oproeping der geesten* gehandeld wordt [2]).

Vr. Kan iemand zonder *Medium* te zijn de geesten oproepen?

Antw. Iedereen kan de geesten oproepen, en indien zij die gij oproept, zich niet zinnelijk waarneembaar kunnen vertoonen, zijn zij niettemin in uwe nabijheid en luisteren naar uw woord.

Vr. Geeft de opgeroepen geest ten allen tijde gehoor aan het verzoek, tot hem gericht om te verschijnen?

Antw. Dit hangt af van den toestand, waarin hij zich bevindt; want er zijn omstandigheden, die hem beletten te verschijnen.

Vr. Welke zijn de oorzaken, die een geest kunnen beletten te komen, als wij hem oproepen?

Antw. Vooreerst zijn eigen wil; vervolgens zijn lichamelijke toestand, als hij in een ander lichaam inwoont

---

à volonté ne peut être qu'un ignorant ou un imposteur." T. a. p. ch. III, n. 31, p. 30.

1) „Ces phénomènes étant fondés sur une loi de la nature n'ont rien de *merveilleux* ni de *surnaturel* dans le sens vulgaire de ces mots." T. a. p. ch. II, n. 14, p. 15.

2) *Questions sur les évocations*, p. 364.

(*s'il est réincarné*); eindelijk eene of andere zending, waarmede hij belast is [1]). Ook kan het gebeuren, dat hem de toestemming geweigerd wordt.

Er zijn geesten, die nooit eenige mededeeling kunnen doen, namelijk zij, die door hunne natuur nog behooren tot eene der werelden, lager in rang dan onze aarde. Ook zij, die nog in de sferen omdolen, waarin zij hunne straf ondergaan, vermogen zulks niet, tenzij het hun van hoogerhand wordt toegestaan, omdat het algemeen belang het vordert.

Vr. Om welke redenen wordt aan een geest de toestemming geweigerd?

Antw. Het kan eene beproeving of eene straf zijn, hetzij voor hem, hetzij voor dengenen, die hem heeft opgeroepen.

Vr. Komt de opgeroepen geest uit eigen beweging of wel gedwongen?

Antw. Hij gehoorzaamt aan den wil van God, dat wil zeggen, aan de algemeene wet, die het Heelal bestuurt.

Evenwel „gedwongen zijn" is het juiste woord niet; want de geest oordeelt zelf, of het nuttig is, dat hij komt; ook op dit punt is zijn wil geheel vrij. Een hoogere geest verschijnt altijd, als hij ter bereiking van een nuttig doel wordt opgeroepen; doch hij weigert te komen in kringen, waar geen ernst heerscht of met het Spiritisme gespot wordt.

---

1) We zouden hier aan de spiritisten den raad kunnen geven, dien de profeet Elias aan de Baäl's priesters op den Karmel gaf: „Roept harder! Baäl is immers God! Maar hij spreekt misschien met iemand of hij is in de herberg! of op reis! of wellicht slaapt hij!" Vgl. III Kon. XVIII, 27.

Vr. Heeft een geest, die opgeroepen wordt, de macht om te weigeren?

Antw. Zonder twijfel. Hoe immers zou anders zijn wil vrij kunnen heeten? Of meent gij, dat alle wezens in het Heelal zich naar uwe bevelen hebben te gedragen? Gij zelf, rekent gij u verplicht antwoord te geven aan een ieder, die u bij uw naam noemt? Wanneer ik echter zeg, dat hij de macht heeft om te weigeren, dan bedoel ik dit tegenover dengenen, die hem oproept; want een lagere geest kan door een hoogeren gedwongen worden te komen.

Vr. Heeft ook degene, die de oproeping doet, eenig middel om den onwilligen geest te dwingen?

Antw. Geen enkel, als die geest tegenover hem op hoogeren of wel op gelijken trap staat van zedelijkheid, — ik zeg van *zedelijkheid* en niet van verstand — omdat zoo iemand geenerlei macht over hem bezit. Is de geest echter uw mindere, dan kunt gij hem dwingen en, indien het in zijn belang is, dat hij verschijnt, zullen andere geesten u te hulp komen [1]).

Bij deze moeielijkheid, met welke de spiritist in het oproepen der geesten te kampen heeft, voegt zich een tweede bezwaar: dat namelijk de geest, al verschijnt hij, op de hem gestelde vragen niet kan of niet wil antwoorden. Nu eens valt de vraag, hem gedaan, niet in zijn smaak [2]), of komt zij hem niet ernstig of belangrijk genoeg voor; dan weder is hij niet in staat haar te begrijpen of wordt hij door eene hoogere macht verhinderd te antwoorden. In verreweg de meeste gevallen

1) T. a. p. pp. 364—367.

2) *Questions sympathiques ou antipathiques aux Esprits.* p. 389.

komt echter zijne weigering uitsluitend uit onwil voort [1]). Veel hangt af van de wijze, waarop de vragen gesteld worden, meer nog van haren aard, getal en omvang. Moeielijke en ingewikkelde zijn streng verboden. De geoorloofde moet men zoo duidelijk mogelijk inkleeden, in geregelde volgorde en onderlingen samenhang voordragen en — wat vooral als van het hoogste gewicht niet uit het oog mag verloren worden — men moet ze te voren gereed maken [2]). Hier komen dus de onmacht en de bedriegelijke aard der dwaling door hare eigene bekentenis in het volle licht. Neen, Allan Kardec behoeft niet lang rond te zien naar een goed gewapenden bestrijder van het Spiritisme; hij zelf, de vurige aanhanger, is een der felsten en meest geduchten! — Zien we nog, alvorens afscheid van hem te nemen, het schandelijke misbruik, dat hij maakt van de namen der Heiligen, om de valsche leer der sekte, als door hen geopenbaard, ingang te doen vinden. Uit eene reeks van dergelijke mededeelingen kiezen wij de volgende voorbeelden [3]).

„Uwe leer is schoon en heilig. De weg is thans be-

---

1) „Lorsque les Esprits ne répondent pas à certaines questions, est-ce par un effet de leur volonté, ou bien parce qu'une puissance supérieure s'oppose à certaines révélations? L'un et autre; il est des choses qui ne peuvent être révélées, et d'autres que l'Esprit lui-même ne connaît pas. — En insistant fortement, l'Esprit finirait-il par répondre? Non; l'Esprit qui ne veut pas répondre a toujours la facilité de s'en aller. — Tous les Esprits sont-ils aptes à comprendre les questions qu'on leur pose? Bien loin de là." T. a. p. pp. 390, 391.

2) Lorsqu'un sujet requiert une série de questions, il est essentiel qu'elles s'enchaînent avec méthode de manière à découler naturellement les unes des autres; les Esprits y répondent beaucoup plus facilement et plus clairement. C'est pour cette raison qu'il est toujours très utile de les préparer d'avance." T. a. p. p. 387.

3) *Dissertations spirites*, ch. XXXI. pp. 468—503.

hoorlijk afgebakend, gij behoeft slechts voort te wandelen; die weg is grootsch en prachtig. Gelukzalig gij, die het einde bereikt; hoe grooter het aantal bekeerlingen is, door u aangewonnen, des te grooter zal ook uw loon zijn. Maar hiertoe is noodig, dat gij alle onverschilligheid voor het leerstelsel aflegt: een vurige ijver wordt gevorderd, en die ijver zal verdubbeld worden, want God is altijd met u, als gij het goede doet. Allen, die gij weet te winnen, zijn als zoovele schapen, die tot den schaapstal terugkeeren."

H. BENEDICTUS.

„Vrees noch tegenwerking noch tegenspraak. Als gij iemand voor het Spiritisme tracht te winnen, zorg vooral, dat uw aanhouden hem niet lastig worde: de ongeloovigen kunnen slechts overtuigd worden door uwe belangeloosheid, door uwe verdraagzaamheid en door uwe liefde jegens allen zonder onderscheid. Wacht u vooral wel de openbare meening geweld aan te doen, hetzij door uwe woorden, hetzij door uwe in het oog loopende manier van handelen. Hoe bescheidener gij u gedraagt, des te spoediger zult gij op uwe rechte waarde geschat worden. Zorg, dat gij nooit iets doet uit eigenbelang, dan zult gij in uw geweten eene kracht bezitten om anderen tot u te trekken, eene kracht welke het goede alleen u kan schenken. De geesten zijn op Gods bevel werkzaam, om allen zonder onderscheid tot vooruitgang op te wekken; gij, spiritisten, beijvert u hun voorbeeld te volgen."

H. LODEWIJK.

„Waarom vangt gij uwe bijeenkomsten niet aan met eene gemeenschappelijke aanroeping, een soort van gebed, dat tot hoogeren ernst zou stemmen? Want weet het wel,

zonder dien ernst zult gij slechts zeer onbeduidende openbaringen ontvangen; de goede geesten verschijnen uitsluitend in kringen, waar men hen met vurigheid en oprechtheid aanroept. Over het algemeen wordt dit gewichtig punt veel te weinig begrepen; gij moet dus het voorbeeld geven, gij, die zoo ge wilt een der steunpilaren kunt worden der nieuwe stichting. Met de grootste vreugde zie ik neder op uwe werkzaamheid; ik bied u mijne hulp, doch slechts op voorwaarde, dat ook gij uwe medewerking verleent en u der zending waardig toont, die gij geroepen zijt te vervullen. Vorm dan met anderen een goed aaneengesloten kring, en gij zult sterk zijn, en de booze geesten zullen niets tegen u vermogen. God bemint de eenvoudigen van geest; dit beteekent evenwel niet de onwetenden, maar degenen, die zich zelven verloochenen en tot Hem komen zonder hoogmoed. Gij, gij kunt als het brandpunt worden, waaruit het licht zijne stralen uitzendt over het gansche menschelijk geslacht. Leer dus de goede tarwe onderscheiden van het onkruid: zaai het goede zaad en wacht u voor het onkruid; want dit zal de tarwe in haren groei belemmeren, en op u zou de verantwoordelijkheid rusten van al het kwaad, dat gij hebt doen ontkiemen; eveneens zult gij ook verantwoordelijk zijn voor iedere dwaling, die gij zoudt verbreiden. Denk er aan, dat er een dag zal aanbreken, waarop de wereld het oog op u vestigt; vermijd dus met zorg al wat den glans zou kunnen verduisteren van het goed, dat gij geroepen zijt voort te brengen; daarom beveel ik u aan God te bidden, dat Hij u zijne hulp gelieve te verleenen."

H. AUGUSTINUS.

Dezelfde Heilige, gaf het volgende antwoord, toen hem verzocht werd een goed gebed te willen mededeelen:

„ Gij weet, er bestaat geen bepaald gebedsformulier: God is veel te groot om meer gewicht te hechten aan het woord dan aan de gedachte. Denk toch niet, dat het uitspreken van eenige woorden voldoende is om de booze geesten op de vlucht te jagen, en wacht u wel tot dit doel gebruik te maken van die nietswaardige gebeden, die men prevelt *pour l'acquit de sa conscience.* De kracht van het gebed is gelegen in de oprechtheid des gevoels en vooral in de eenstemmigheid van alle leden; want indien iemand niet van ganscher harte mede instemt, zal hij zelf er geen vrucht uit trekken en te gelijk de overigen verhinderen aan die vruchten deelachtig te worden. Stel dus zelf een gebed op en onderwerp het, zoo gij wilt, aan mijne goedkeuring; ik zal u mijne hulp niet weigeren. "

Het volgend gebed werd nu onder medewerking van den geest opgemaakt en door hem op verschillende punten aangevuld.

„ Wij bidden den almachtigen God, dat Hij ons goede geesten ter onzer hulp zendt en allen verwijderd houdt, die ons in dwaling zouden kunnen brengen. Schenk ons het licht, dat wij noodig hebben om de waarheid van het bedrog te onderscheiden.

Houd ook verre van ons de kwaadwillige geesten, die verdeeldheid tusschen ons zouden zaaien door het opwekken van den nijd, den hoogmoed en den naijver. Mochten sommigen van hen beproeven in dezen kring door te dringen, wij bezweren ze in den naam van God zich te verwijderen.

Goede geesten, die onzen arbeid regelt en bestuurt, gewaardigt u ons te onderrichten, en geeft ons een leerzaam hart om uwe lessen te ontvangen. Schenkt ons uwe hulp, opdat wij onze gedachten vestigend op het algemeen welzijn, ieder gevoel van eigenbelang in ons zelven onderdrukken.

Wij bidden met name...., onzen bijzonderen beschermer, dat hij ons heden vooral zijne medewerking verleene." —

„ Eendracht maakt macht; zijt eendrachtig en gij zult sterk zijn. Het Spiritisme is ontkiemd en heeft diepe wortelen geschoten; het staat op het punt zijne takken over de aarde uit te breiden. Thans rust op u de plicht u te beveiligen en onkwetsbaar te maken tegen de giftige pijlen, waarmede de laster en de zwarte bende der onwetende, ijverzuchtige en huichelachtige geesten u trachten te dooden. Vooral is noodig, dat in uwe samenkomsten de welwillendheid en toegevendheid jegens elkander niet uit het oog worden verloren. Gij moet elkanders gebreken niet, de goede eigenschappen wel opmerken. Eene heilige vriendschap moet aller harten vereenigen, verlichten en verwarmen; dan zult gij aan de ijdele aanslagen der boosheid weerstand bieden gelijk de onwrikbare rots aan de woede der golven.

H. VINCENTIUS à PAULO.

Tot besluit nog eene enkele opmerking; zij betreft de tegenspraak, waarin de spiritisten vervallen door de mogelijkheid en zelfs de werkelijkheid aan te nemen der openbaringen, door de geesten gedaan, terwijl zij de mogelijkheid en werkelijkheid der Goddelijke Openbaring ontkennen. Wat toch eischt de rede voor de mogelijkheid van zulk eene openbaring der geesten?

1. Eene waarheid, welke geopenbaard kan worden.

2. Geesten, welke bij machte zijn deze waarheid te openbaren.

3. Menschen, aan welke deze openbaring kan geschieden.

Welnu de vervulling dezer drie zelfde vereischten wordt gevorderd voor de mogelijkheid der Goddelijke Openbaring; die mogelijkheid derhalve kan door de rede worden afgeleid en bewezen uit de eigen beginselen, waarop het Spiritisme zijn leerstelsel heeft gevestigd. Doch al verder blijkt uit de bekentenis der spiritisten hun geloof, dat de geesten werkelijk een en ander openbaren en aan de menschen verschillende mededeelingen doen. Al wederom vragen wij, uitgaande van hunne beginselen: indien de geesten, die schepselen zijn van God en aan God zijn onderworpen, iets kunnen openbaren; waarom zou God zelf, hun Schepper, die hen oneindig in wijsheid en macht overtreft, geenerlei openbaring kunnen gedaan hebben? En indien wij ons vergissen en de spiritisten zulks niet gelooven, hoe kunnen zij dan zeggen, dat de geesten moeten opgeroepen worden in den naam van God en onder het uitspreken van gebeden? — Zijn deze woorden niet de taal van den huichelaar, dan zijn zij eene openbare belijdenis, dat een geest van God afhankelijk is en het gebed van den mensch door God verhoord wordt. Doch indien men aanneemt, dat God naar den mensch luistert als deze biddend tot Hem roept; waarom dan geloochend, dat de mensch naar de stem van God moet hooren, als Hij leerend of gebiedend tot hem spreekt? En zoo God kan toelaten en werkelijk toelaat, dat de geesten zich met den mensch in betrekking stellen, waarom

zou God zelf dit niet vermogen, hetzij onmiddellijk, hetzij door tusschenkomst van anderen?

Waar blijft hier de logika der spiritisten, op welke zij zich telkens beroepen bij de toepassing of verkondiging van hun leerstelsel? Indien toch wederom uit kracht hunner eigene beginselen het bestaan der Goddelijke Openbaring niet te loochenen valt, waarom verwerpen of bestrijden en verachten zij haar? Waarom vragen zij goddelijke waarheid aan hunne geesten, alsof zij nooit door God ware geopenbaard?

Veronderstellen wij echter, dat de spiritisten toch hardnekkig blijven volharden bij de stelling, dat God geenerlei openbaring doen kan, hoe zullen zij dan nog langer geloofwaardig zijn in hunne bewering, dat de geesten het wel kunnen? Zal dan voor God onmogelijk zijn wat voor hunne geesten wel mogelijk is? Hier is geen middelweg: de mogelijkheid toch der Openbaring moet óf erkend óf geloochend worden. In het eerste geval moet zij ook noodzakelijk aangenomen worden in God; doch hoe zal dan het Spiritisme staande blijven, dat met de Goddelijke Openbaring vlakaf in strijd is? In het tweede geval moet zij insgelijks geloochend worden waar er spraak is van de geesten; doch wat blijft er dan over van alle spiritistische verschijnselen, mededeelingen en openbaringen? — Van welke zijde derhalve men het Spiritisme ook beschouwe, het blijkt altijd valsch en onaannemelijk: voor den geloovige, omdat het de Goddelijke Openbaring uitsluit; voor den man van wetenschap, omdat het in strijd is met de rede.

VII.

IS HET SPIRITISME DOOR DE KERK VEROORDEELD?

Het Spiritisme kan bij het beantwoorden dezer vraag van drie verschillende zijden beschouwd worden: vooreerst kan men bijzonder het oog vestigen op zijn leerstelsel, vervolgens op zijne bijgeloovige praktijken, eindelijk op den bepaalden vorm, waarin het zich vertoont, als het den naam aanneemt van *Magnetisme* of *Somnambulisme.*

Wie in het spiritistisch leerstelsel doordringt, zal spoedig de zekerheid erlangen, dat het eene aaneenschakeling is van al wat ketterij en ongeloof reeds vroeger hebben uitgedacht en aangewend om de waarheid te vervalschen of te bestrijden.

Immers het beknopt overzicht van de voornaamste dwalingen der sekte, aan het slot van een vorig artikel gegeven, zal een ieder de overtuiging geschonken hebben, dat het Spiritisme de verhevenste leerstukken der Katholieke Kerk loochent en zoo goed als de geheele Openbaring verwerpt. Het spreekt dus van zelf, dat alle veroordeelingen, door de Kerk tegen het hardnekkig bestrijden of ontkennen dezer leerstukken uitgesproken, ook de aanhangers der spiritistische sekte noodzakelijk moeten treffen. De veroordeeling van hun stelsel zal echter zoo noodig nog duidelijker blijken, als men het vergelijkt met de zeven eerste stellingen van den Syllabus, door Pius IX, den 8 December 1864 uitgevaardigd, al werd het Spiritisme ook daar niet met name genoemd.

Eveneens zal niemand kunnen loochenen, dat de Katholieke Kerk den grootsten afschuw heeft van de bijge-

loovige praktijken, aan welke de spiritisten zich schuldig maken. Elk handboek der zedeleer, waaruit de Katholieke priester het geoorloofde of ongeoorloofde van 's menschen daad leert beoordeelen, zelfs elke catechismus, waaruit het Katholieke kind leert, zoowel wat het te gelooven als wat het te doen en te laten heeft om als goed Christen te leven, veroordeelt die praktijken, waar gesproken wordt over de zonden van bijgeloof, waarzeggerij, tooverkunst en dergelijken; in één woord over werken, die buiten God niet dan door de tusschenkomst en medewerking des duivels kunnen geschieden.

Is echter ook het Somnambulisme en het gebruik van het dierlijk Magnetisme veroordeeld? De Kerk heeft waarschuwend hare stem verheven in een Rondgaand Schrijven door het H. Officie, den 4 Augustus 1856, aan alle Bisschoppen gericht tegen de misbruiken van het Magnetisme. Vooral uit dit aktestuk kan het gevoelen der H. Kerk het best gekend worden. Het geeft verscheidene kenteekenen op, waaraan men het geoorloofde gebruik van het misbruik kan onderscheiden; deze zijn voldoende om in de meeste gevallen te beslissen, of zij onder de kerkelijke veroordeeling vallen of niet. Wijl echter het genoemde dokument reeds bij eene vorige gelegenheid door *de Katholiek* zoowel in den oorspronkelijken tekst als in Hollandsche vertaling medegedeeld en uitvoerig besproken is, kunnen wij volstaan met te verwijzen naar Dl. LXIII, blz. 100—105.

H. W. J. VAN HERTUM.

VERSCHEIDENHEDEN.

KORTE ONDERRICHTINGEN VOOR GELEZENE ZONDAGMISSEN [1].

Wie met de geschriften van den hooggewaardeerden dogmaticus en exegeet Pater Fr. Xav. Schouppe kennis heeft gemaakt, voor hem is een werk, dat den naam van dezen auteur voeren mag, genoegzaam aanbevolen. En al zijn de hierboven genoemde *Onderrichtingen*, wat taal en vorm betreft en overigens nog voor een aanmerkelijk deel, ook aan Pater Duhayon te danken, voor de hoofdzaak is dit boek de gezonde en rijpe vrucht van Schouppe's wetenschap en vlijt. Deze hoofdzaak bestaat in eene populaire, vooral dogmatische behandeling der „ voornaamste punten van geloofs- en zedeleer ". Wanneer we nu nog opmerken, dat Pater Schouppe meermalen getoond heeft voor eene dergelijke behandeling der genoemde onderwerpen uitstekende talenten te bezitten, dan hebben we voldoende aangegeven, op welke waarde zijn aandeel in dezen arbeid dient geschat te worden.

Wat was het aandeel van Pater Duhayon?

Vooreerst vertaalde hij „ meestal " het oorspronkelijke Fransche werk van zijn ordesgenoot in de „ nederduitsche spraak "; terwijl hij het daarenboven op menige plaats veranderde en uitbreidde.

Vervolgens „ smolt hij de vier verschillige reeksen [waarin Pater Schouppe zijne onderrigtingen verdeelde] inéén.... *de* „ *orde van den Mechelschen Katechismus* steeds volgende. "

Ook legde hij er zich op toe de voorstelling aangenamer te maken. Wij hebben, schrijft hij, „ tevens beoogd op eene „ meer aantrekkelijke wijze voor te dragen wat in een zoo „ zaakrijk schrift te dor en te bondig schijnen mocht. "

---

1) *Met een duizendtal voorbeelden opgehelderd door* Ferdinand Duhayon S. J., *vrij naar het Fransch van Fr. Xav. Schouppe S. J.* Gent. C. Poelman. — 's Hertogenbosch. W. van Gulick, enz. 1879.

Pater Duhayon voorzag iedere onderwijzing van een ruime keus voorbeelden en toelichtingen; over het geheel is het een duizendtal. De voorbeelden zijn uit de ongewijde en — voor-al — uit de gewijde geschiedenis genomen. Oud en nieuw wordt hier aangetroffen. Voor de toelichtingen is menig auteur op schatting gesteld. Ons, Noord-Nederlanders, deed het genoegen aanhalingen ook uit *De Katholiek* en uit Brinkman's *Sterrenwereld* aan te treffen. Men vindt in deze toevoegselen zeer veel, wat groote en duidelijke bewijskracht en eene hooge toepasselijkheid, eene de ziel verkwikkende zalving heeft.

De bewerker heeft verder aan het hoofd van iedere onderrigting een schriftuurtekst gesteld, die, zooveel mogelijk, derzelver hoofdgedachte behelst.

„Eindelijk", zoo schrijft hij, „hebben wij het goed gevon-„den hier, als bijlage, tot opstellen van *doodbeeldekens* [bid-prentjes] eenige teksten te verzamelen in het nederduitsch en „in het fransch, gerangschikt volgens de soort van personen „op welke zij toepasselijk zijn."

„Alsmede eenige schietgebedekens getrokken uit het *Rac-„colta di orazioni* etc. (Roma 1877) door de Congregatie der „aflaten goedgekeurd."

De onderrigtingen zijn niet uitgewerkt; het zijn beknopte schemata van gewone Zondagsche vroegpreken, die de korte verklaring van het behandelde onderwerp, de voornaamste bewijzen, en toepasselijke hoofdgedachten voor de praktische uitwerking en eenige het onderwerp betreffende schriftuurteksten geven.

Om voorgedragen te kunnen worden vorderen zij dus arbeid, maar geven daardoor den prediker, die ze gebruiken wil, aanleiding om de stof tot zijn volkomen eigendom te maken en haar in een voor zijne persoonlijkheid en voordragt en voor de verdere omstandigheden geëigenden vorm in te kleeden. Hierdoor zal zijne onderrigting niet een hem tamelijk vreemd, bijna dood stuk worden, dat hij of eenigermate of letterlijk van buiten heeft geleerd, en dat gevaar loopt eer opgezegd of opgedreund dan met overtuiging en gevoel te worden voorgedragen. Echter biedt ieder schema hem een overvloed van hulpmiddelen, die de moeite zijner voorbereiding aanmerkelijk verligten, en hem in staat stellen om in betrekkelijk korten tijd behoorlijk gereed te zijn voor het Zondagsche volksonderrigt in de vroegmis, of voor eene meer uitgebreide uitlegging van den Katechismus, zooals die voor de aangeno-

men kinderen of voor de hoogere klassen op sommige scholen gevorderd wordt.

Naar het ons voorkomt is de behandeling der stof, ook der zedekundige onderwerpen, zooveel mogelijk dogmatisch, wat wij hier stellen tegenover de praktische manier van behandeling. Doch wij willen geenszins zeggen, dat de goede praktische uiteenzetting, toepassing, opwekking en vermaning, waar het vereischt wordt, ontbreekt. Integendeel, aan dezen eisch voor eene volksonderrigting is overvloedig voldaan. Doch het meeste gewigt is gelegd op de volledige en duidelijke verklaring der begrippen en op het betoog. Dit is een bijzondere reden tot aanbeveling. Bij onze predikers krijgt die manier van zedekundige behandeling, welke men 't moraliseren noemt, men zou het bijna zeggen, nog al eenige keeren het leeuwendeel. Doch zoo ooit, dan is thans de dogmatische behandeling der preekstof allernoodzakelijkst. „Nooit meer dan ten onzen „dage", zegt Pater Duhayon met volle waarheid, „is het noodig „geweest de Christen geloovigen door een grondig godsdienstig „onderwijs voor het bedrog der valsche leeringen te behoeden „en tegen de ontelbare aanvallen te versterken, die hen langs „alle kanten door ongeloof en zedeloosheid gedaan worden."

Deze smetstof van 't ongeloof en de zedeloosheid vergiftigt den Belgischen geestelijken dampkring nog veer erger dan den onzen. Doch op vele plaatsen ook van ons vaderland, vooral in de groote steden zit dat miasma in de lucht, en menige Katholiek ademt het met volle of minder volle teugen in, dikwijls gedwongen, somwijlen geheel vrijwillig. Ook ten onzent zijn dien ten gevolge, niet zoo volstrekt weinige Katholieken, die, in zulk eene atmosfeer verkeerend en geen sterk tegengift nemend, „trouvent toujours plausible, convaincant, tout ce que „la crédulité — een ware naam voor 't ongeloof — oppose de „plus foible et de plus insensé à la foi, qui sont ébranlés au „premier doute frivole que l'impie propose, qui sembleroient „être ravis que la religion fût fausse, et qui sont moins touchés „de ce poids respectable de preuves qui accablent une raison „orgueilleuse, et qui en établissent la vérité, que d'un discours „en l'air qui la combat, où il n'y a souvent de sérieux que la „hardiesse de l'impiété et du blasphème." (Massillon. *Sermon pour le jour de Noël.*) Dezulken vooral hebben dringend behoefte aan eene dogmatische behandeling der preekstoffen; en vele anderen moeten door deze soort van behandeling tegen het gevaar gewaarschuwd en gewapend worden, anders is het

voor hen te vreezen, dat zij, althans langzamerhand, tot den zielstoestand komen, dien Massillon in zijne aangehaalde woorden zoo juist beschreven heeft.

Wij zien hierdoor in, dat de aanbevelingen, die twee Belgische Bisschoppen aan dit werk geven, ook voor ons land een eigenaardige beteekenis hebben.

Het werk is dan ook zoowel aan de Nederlandsche als aan de Vlaamsche geestelijkheid toegewijd. Echter blijft het waar, dat het op de eerste plaats en vooral voor België geschreven is en op Belgische toestanden ziet.

Onze geestelijkheid zal er bijv. niet veel in vinden, wat regtstreeks tegen het orthodoxe Protestantismus gerigt is. Men zou ook met regt kunnen vragen, of de auteur, wanneer hij niet op de eerste plaats aan België gedacht had, vlakaf over den vastetijd zou geschreven hebben: „men mag ook 's mor„gens tot twee oncen voedsel nemen (*frustulum theologi„cum*)". Immers ook nog in 1875, lang na het antwoord der H. Poenitentiarie van 21 November 1843 [1]), vond de bezorger der 5e editie van Gury's *Casus Conscientiae*, die overigens toch veranderingen in de oorspronkelijke uitgaaf maakte, geen reden om de volgende woorden van Gury over dit gebruik te wijzigen of weg te nemen: „Non licet tamen usum introdu„cere ubi non est." Wij bedoelen hier de uitgaaf der *Casus*, die zich aansluit aan de editie van 't *Compendium*, gegeven door Pater Dumas (Lyon, Briday, 1875), en bij denzelfden uitgever en in hetzelfde formaat verscheen.

Zou verder op blz. 421 geen toelichting omtrent de geldigheid van de huwelijken der Protestanten en der gemengde huwelijken voor Nederland noodig geweest zijn?

Aan dezelfde oorzaak, namelijk dat het werk op de eerste plaats voor België geschreven werd, is het evenzeer te wijten, dat de taal voor ons Nederlanders meermalen stootend is. De schrijver zegt: „het boek is is in de nederduitsche spraak vervaar„digd"; dit kan niet beteekenen, dat het overal in 't Hollandsch geschreven is. Het spreekt dikwerf eene taal, die men een overgang van het Vlaamsch tot het Nederduitsch (gelijk wij dit woord hier in dezelfde beteekenis als: het Hollandsch nemen) zou kunnen noemen; eene taal, die om welke reden dan ook — welligt om de zuivere Nederduitsche taal langzamerhand maar zeker bij hen die Vlaamsch spreken in te voeren, of ook

1) Zie *Nouvelle Revue Théologique*. T. IV, p. 431.

omdat het allermoeijelijkt is zich aan den invloed van het Vlaamsch en het Fransch, dat men den geheelen dag hoort, te onttrekken [1]), of zelfs uit kracht van systeem, omdat men het Vlaamsch zooveel mogelijk wil behouden — door nieuwere Vlaamsche schrijvers gebruikt wordt: men poogt in den regel Nederduitsch of Hollandsch te schrijven, daarbij de spelling van 't Woordenboek volgende; doch overigens behoudt men tal van bij ons geheel in onbruik geraakte, of van beteekenis veranderde of volstrekt onhollandsche woorden, en daarenboven eenige zuiver Fransche constructiën. Hieruit ontstaat iets, wat ons als een aanstootelijk mengelmoes voorkomt, dat hier en daar een zekeren eenvoud en losheid kan hebben, maar niet zelden voor onze ooren eene allersterkste neiging tot platheid verraadt. Wij troffen dan ook in de *Korte Onderrichtingen* op eenige bladzijden, terwijl andere er van vrij bleven, woorden en zegswijzen aan als bijv. de volgende: zielbezorgers — de gemachtigdste schrijvers in sterrekunst — wijsgeleerden — Calvien (Calvijn) — Hendrik VIII heeft tot zes wijven gehad — het Katholiekdom — beslagmaker (denkelijk: windbuil) — om voorbeelden te geven van de bescherming der heiligen zouden wij moeten al de boekdeelen der Bollandisten aanhalen — zotlief (verzot) — Sinxen — gevoellijk (zóó dat men het gevoelen kan) — klappen (praten) — de kolonel na veel smeekens verkreeg zijne genade — als het Huwelijk besloten is (als men er toe besloten is) moet men zich tijdelijk (tijdig) bij zijnen Pastoor begeven om ondervraagd te worden en Ondertrouw te doen. — Bereidt u BB. tot dien staat [het Huwelijk] op eene ordentelijke wijze — [een ruiter van het paard geworpen en] op den grond voortgerukt in het harnas (het tuig) van zijn paard — eene zending, eene geestelijke zending (eene heilige missie). — Een landman komt een schitterend bewijs van edelmoedigheid te geven — enz. De vertaling der teksten

---

1) Hoe krachtig deze invloed werkt, kan blijken uit de Psalmvertaling van een volbloed Amsterdammer, den geleerden Leuvenschen Hoogleeraar Beelen. Men vergelijke bijv. in Deel I, blz. 1—70: die *pesten* van menschen — *een ander* is hun gedrag, *en een ander* zal ook hun lot zijn — wees Gij [o God!] mijn *baanmaker* — ik *nat* (bevochtig) er mijne sponde mede — het oog is *veroud* — hij *meestert* allen, die hem *tegenstaan* — Rondom zijn de boozen *op gang* — ik heb hem *overmachtigd* — mijn *bekerdeel.*

voor de „doodbeeldekens" is van vreemdsoortige uitdrukkingen en constructiën iets meer vrij.

Dit boek is echter voor de geestelijkheid geschreven, en we willen gaarne aannemen, dat onze Nederlandsche geestelijken onvergelijkelijk minder dan de ongeletterden onder de leeken gevaar loopen om deze onhollandsche taal over te nemen, en dat geen Nederlandsch prediker het werk gebruiken zal zonder haar te verbeteren.

Mogt de schrijver er toe overgaan om de taal geheel Nederlandsch te maken, zijn arbeid zou er onbegrijpelijk veel door winnen; doch ook zelfs in den gebrekkigen vorm, waarin het boek thans verschenen is, zal het den zielzorgers in Noord-Nederland uitstekende diensten kunnen bewijzen, diensten, die verder strekken dan om den bescheiden wensch van Pater Duhayon te vervullen; dat namelijk zijn arbeid „*eenigermate* „de zware taak verlichten zal, die de Goede Herder [aan de geestelijkheid van onzen tijd] heeft opgedragen." In het gebruik zal zijn werk blijken een voor den Nederlandschen geestelijke nog zeer nuttig hulpmiddel te zijn.

Januarij, 1880.

H. J. J. PRENGER.

HET VEERTIENDE EEUWFEEST VAN DEN H. BENEDICTUS TE MONTECASSINO.

Het *Archicenobio de Montecassino*, de beroemde en ook voor den tegenwoordigen bezoeker altijd nog grootsche stichting van den H. Benedictus, het hoofd- en moederklooster der eerwaardige en in onzen tijd weder opbloeijende orde, die zijnen naam over de geheele aarde, de eeuwen door, ten zegen maakte, is, men weet het, door eene regering, die er groot op gaat Italië van geen enkele glorie te ontdoen, alleronregtvaardigst van alle bezittingen en van den ouden luister beroofd geworden; maar dit belette niet, dat de Italiaansche Katholieken en vele andere van verre toegesnelde vereerders van den H. Benedictus den veertienhonderdjarigen gedenkdag zijner geboorte met een kerkelijk feest vierden, dat aan de schitterendste dagen der abdij herinnerde.

Hoewel de bezittingen van het klooster door de Piëmonte-

zen zijn verbeurd verklaard, hebben deze zich echter door den eerbied, welken deze stichting hun nog inboezemde, gedrongen gevoeld, binnen derzelver muren alles in den ouden staat te laten. Daar is hierom nog eene menigte kunstschatten en kostbaarheden van wetenschappelijken aard. Het klooster bezit twee bibliotheken, elk van omstreeks 20,000 deelen, en een zeer zorgvuldig in orde gehouden archief, dat handschriften van hooge oudheid bewaart.

De monniken volgen den geest hunner orde, en brengen de spreuk van Benedictus: *Ora et labora* (bid en werk) vlijtig in beoefening, o. a. door het besturen eener drukkerij, met afdeelingen voor chromolithographie en photographie. Zij houden eene school met omstreeks 120 leerlingen, die verdeeld zijn in seminaristen en studenten van 't collegie; onder deze bevinden zich telgen uit de aanzienlijkste Italiaansche geslachten; zoo heeft o. a. Nicotera, de vorige Premier van het ministerie, er zijn zoon geplaatst, en hoewel hij vroeger de opheffing der abdij zocht te bewerken, is hij nu een harer warmste vrienden.

De schrijver in *The Tablet* (17 April 1880), wiens inlichtingen ons hier zeer te stade komen, vermeldt de bijzonderheid, dat de monniken een zeer merkwaardig vreemdelingenboek hebben, waarin de bezoekers der abdij hunne namen opschrijven: daar leest men de handteekening van Kardinaal Newman in 1847, met een zeer schoon Latijnsch verzoek, waarin hij de gebeden van de Heiligen van Montecassino vraagt. In 't jaar 1866 teekende de heer Gladstone er zijn naam, met den heilwensch: *Floreat* er bij, dien hij der abdij toebragt. Renan schreef er in Februarij 1850 een lofspraak op het beschouwende leven, die hij thans niet meer schrijven zou: „ Unum est necessarium, Maria optimam partem elegit " etc. — Eéne zaak is noodig, Maria heeft het beste deel verkoren enz. Ziedaar wat hij van de beroemde abdij dacht.

Eenige jaren geleden vatten hare monniken het plan op, deze gewijde plaats, waar hun heilige vader leefde, arbeidde, zijne orde stichtte, stierf en begraven werd, voor het naderende feest, zooveel ze het vermogten, op waardige wijze in gereedheid te brengen. Omstreeks 140 werklieden werden aangenomen, om gedeelten der abdij te herstellen of weder op te bouwen. Eenige Benedictijnen der abdij te Beuron werden met de versieringen belast. Men weet, dat de kloosterlingen dezer abdij zich onder hunnen geleerden abt Dr. Wolter ijverig met

de beoefening der kerkelijke schilderkunst bezig hielden, totdat zij door de Pruissische vervolgingswetten uit hun rustig en heerlijk verblijf werden verdreven; thans heeft de Keizer van Oostenrijk hun de ruime gebouwen eener oude abdij te Praag ter beschikking gesteld, waarin zij nu begonnen zijn zich te vestigen. Te Montecassino werd vooral de versiering van den toren aan de Beuronsche monniken toevertrouwd: het is de juiste plaats, waar de H. Benedictus verbleef van het jaar 529 tot aan zijn dood in 543. Zeker met volle regt zetten deze kloosterlijke kunstenaars het volgende sierlijk geschilderde opschrift op de muren van dit merkwaardige verblijf, waarbinnen de grootheid van den Cassinijnschen berg begon: „Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi et dicent: Venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob." — „En in de laatste dagen zal de berg van des Heeren huis op de kruin der bergen gereed zijn, en hij zal verheven zijn boven de heuvelen, en tot hem zullen alle natiën toestroomen. En vele volken zullen optrekken en zeggen: Komt, en laat ons opgaan tot den berg Gods, en tot het huis van Jacobs God." (Isai. II, 2, 3.) Ja, voorwaar, gedurende al de laatste veertien eeuwen zijn deze woorden van den verheven profeet op dezen nieuwen berg Gods van toepassing geweest, en zij zouden op den naderenden feestdag een nieuwe toepasselijkheid verkrijgen.

Voordat het kunstwerk door de Beuronsche monniken werd aangevangen, togen drie hunner, bekwame schildenaars, naar Rome, Milaan en Florence, om er de beste muurschilderingen te bestuderen, en het schijnt, dat zij inzonderheid in de laatste stad de studiën maakten, wier rijpe vruchten nu den Montecassino versieren. De fresco's in den toren worden hoog geprezen. Het sterven van den H. Benedictus, die voorgesteld wordt als staande in ditzelfde bedehuis, ondersteund door de Heilige Placidus en Maurus, met de geheele kloostergemeente om hem heen, van welke sommigen weenen, anderen in bewondering opgetogen staan over zijn heldhaftige deugd, is een allertreffendst tafereel.

De kerk van 't klooster is eene basiliek en heeft den rang van kathedraal, dewijl de abt over de geloovigen der omstreken de bisschoppelijke regtsmagt uitoefent. Op eene zilveren plaat staan hare voornaamste lotgevallen en die des kloosters aangegeven: dat zij in 529 op de plaats van den tempel, aan

Apollo gewijd, gesticht werd, dat zij in 589 door de Longobarden verwoest, en door Gregorius II herbouwd is, dat de Saracenen de kerk en het klooster op nieuw verwoestten, dat Paus Urbanus V de beide godsgebouwen na de aardbeving van 1349 hersteld, en Benedictus XIII de kerk geheel herbouwd heeft. Deze tempel bestaat uit drie schepen, waarboven zich een hooge koepel verheft, en is rijk met zuilen, marmer en andere edele steenen versierd. Eene levendige kleurenpracht treft er het oog; want de pilaren en wanden zijn met de kunstigste mozaieken rijkelijk bedekt. Alleen het gewelf is beschilderd, men ziet er verschillende gebeurtenissen uit het leven van den H. Benedictus en de geschiedenis zijner orde afgebeeld. Het koor is achter het altaar en bevat twee en tachtig kunstig gesneden houten stallen. Men zegt, dat het orgel, dat aan het eind van het koor staat, een der beste van de geheele wereld is. Onder het hoogaltaar rust het ligchaam van den H. Benedictus, en dat zijner hem zoo dierbare tweelingzuster, de H. Scholastica, gelijk het marmeren opschrift zegt: „Benedictus en Scholastica, die tegelijkertijd op de aarde geboren werden en tegelijkertijd naar den hemel opgingen, hebben hier hunne sterfelijke overblijfselen, ter bewaring voor de eeuwigheid."

In dezen prachtigen tempel, zoo eerwaardig door deze reliquiën, zou het veertienhonderdjarige gedachtenisfeest gevierd worden.

Den 2 Augustus ll. gaf Z. H. Paus Leo XIII een Dekreet op verzoek van den abt en de kloostergemeente van Montecassino, en stond een plegtig *Triduum* ter eere van den toekomstigen feestdag toe, waarvoor hij aan de Cassinijnsche monniken verscheidene privilegiën verleende.

Wanneer de dag van den H. Benedictus (21 Maart) in de Goede Week valt, dan viert de Orde zijn feest op Dingsdag na Beloken Paschen. Dit was ook dit jaar het geval. Dientengevolge was de eerste dag van het *Triduum* 4 April ll., Beloken Paschen.

Duizenden geloovigen begonnen op den dag te voren uit de omstreken toe te stroomen, vol begeerte om te Montecassino de HH. Sakramenten te ontvangen. Op de drie volgende dagen zag men hen in onafzienbare rijen de hellingen van den berg, waarop Benedictus het klooster stichtte, beklimmen, en processiesgewijs, met de kruisen voorop, bezochten zij de heiligdommen van den H. Patriarch van 't Westen. De trappen,

die naar zijn graf geleiden, werden door velen op de knieën beklommen. Gewijde gezangen en liederen weêrklonken den ganschen dag door den omtrek.

De *Civiltà Cattolica* (1880, Quad. 716) stelt ons in staat een kort verslag der kerkelijke plegtigheden te geven.

Op den 4 April werd de zoogenaamde Zondagsprocessie gehouden; de monniken van Montecassino plegen namelijk op iederen eersten dag der week eene reliquie van den H. Benedictus in plegtigen omgang rond te dragen. Nu geschiedde dit onder begeleiding van vele Bisschoppen en abten. Hierna volgde het zingen van de Noon, en droeg de Bisschop van Veroli eene solemneele H. Mis op, waarbij Z. Em. de Kardinaal Bartolini tegenwoordig was. Na het Evangelie hield Mgr. Capecelatro, huisprelaat van Z. H. en onderbibliothekaris der H. Roomsche Kerk, eene lofrede op den H. Benedictus, welker beide deelen aldus kunnen worden zamengevat: de volmaaktheid van den Heilige leeft voort in zijne monniken — de volmaaktheid van het monniksleven is allervoordeeligst voor de Kerk en de geheele maatschappij. De Vespers werden gecelebreerd door den Bisschop van Nissa en de zegen gegeven door den geleerden Basiliaan Cozza, abt van Grottaferrata.

De viering van den 5 April begon met eene hoogmis, die volgens den Griekschen ritus door de Basilianermonniken van Grottaferrata en andere van den Libanon werd opgedragen. Daarna volgde eene Latijnsche pontifikale Mis, welke de Aartsbisschop van Catania celebreerde, en waaronder de Bisschop van Nissa eene panegyriek op den Heiligen Benedictus hield. De Bisschop van Arras officiëerde in de pontifikale Vespers, welke met den zegen van den Benedictijner abt Sweeney van 't nieuwe Engelsche klooster te St. Alban's besloten zijn.

Gedurende den nacht van den 6 April zongen de monniken de Metten, hierin bijgestaan door de studenten van 't seminarie en 't collegie en de pelgrims, die in de abdij de gastvrijheid genoten. De kathedraal van Montecassino was heerlijk met meer dan 500 waskaarsen verlicht. De indruk, dien de overoude nachtelijke plegtigheid maakte, gaat alle beschrijving te boven. Dewijl de Kardinaal Bartolini door ongesteldheid verhinderd was, droeg de Prins-Aartsbisschop van Salzburg, een Benedictijn, de plegtige pontificale Mis op. De Bisschop van Nissa las na het Evangelie eene homilie voor, door den Kardinaal Bartolini ter eere van den Heilige geschreven.

Na deze H. Offerande begaf zich de Prins-Aartsbisschop, van al de overige Bisschoppen, de abten en monniken gevolgd, naar het voorportaal der kathedraal, hetwelk uitzigt heeft op het zoogenaamde binnenplein der standbeelden. Er stond een troon voor den kerkvorst opgerigt. Ontelbaar waren de geloovigen, die op den grooten trap, op de drie binnenpleinen, op de galerij van het Paradijs en op alle omliggende gedeelten van het klooster de komst van den prelaat verbeidden. Hoe verheven was het schouwspel, toen allen zich op de knieën wierpen, en de Aartsbisschop de hand uitstrekte, om aan deze geloovige en diep getroffen menigte den pauselijken zegen te geven!

Op nieuw werden de pontifikale Vespers gezongen; en in plegtigen optogt droeg men weder eene reliquie van den H. Benedictus rond. De kostbare kas, waarin zij besloten was, had de Kardinaal Bartolini aan het klooster vereerd. Met het zingen van het *Te Deum* en den zegen met het Allerheiligste eindigde deze heerlijke feestviering.

De gastvrijheid en milddadigheid der Benedictijnen heeft zich in die gelukkige feestdagen niet verloochend; de monniken gaven herberging aan omstreeks duizend pelgrims en aalmoezen aan ontelbare armen.

De H. Benedictus herhaalde gedurende den tijd dezer feestviering, wat zijne werkzaamheid ook in de verloopen veertien eeuwen verrigtte: hij stortte de zaden uit van verheven deugden, hij drong aan tot het gebed, hij verheerlijkte den arbeid, de wetenschap en de kunsten. De hemel zal met zuiver welgevallen op Montecassino hebben neêrgezien.

Van welk feest dezer tegenwoordige wereld kan dit verwacht worden? H.

Gebiologeerd?

Wie wil niet gaarne, vooral in onze verlichte negentiende eeuw, een wetenschappelijk man zijn; wie zal, althans voor zoover zijn bezigheden het toelaten, niet gaarne zonder veel studie en moeite de vruchten willen plukken, die door den arbeid der geleerden van beroep op het veld der wetenschap worden gekweekt? En is daartoe wel eenvoudiger middel, dan het beste te lezen, wat door de mannen der wetenschap als

de vrucht hunner studie wordt geleverd? Als dan ook ooit van een boek kan gezegd worden, dat het aan een algemeen gevoelde behoefte voldoet, dan moet dit wel het geval wezen met een bloemlezing van wetenschappelijke studiën. Daarom zou het ons zeer verwonderen, als niet velen in ons land, waar de dorst naar wetenschap blijkbaar bij den dag grooter wordt, geabonneerd zijn op de *Wetenschappelijke bladen, bloemlezing uit buitenlandsche tijdschriften, voor Nederland bewerkt onder toezicht van Dr J. C. van Deventer.*

Hier hebben wij juist, wat we noodig hadden: onder toezicht van een man der wetenschap, een doctor, worden de bloemen der wetenschap uit buitenlandsche tijdschriften (ook al een aanbeveling) saamgelezen, en als een prachtige ruiker den Nederlander aangeboden.

Maar daar lees ik onlangs in het Octobernummer van 1879 (ik ben, helaas, wat achter) een artikel over Huss en de Hussieten, dat ook ik een weinigje beoordeelen kon; en het zag er mij alles behalve wetenschappelijk uit. Onder meer fraaie redeneringen staat daar het volgende:

„ Eenige bladzijden verder komt Huss terug op het toen ter „ tijd reeds algemeen bekende leerstuk van de pauselijke on-„ feilbaarheid. [Ziehier zijne woorden:]

„ „ Niemand, zegt men, mag zijn stem verheffen tegen het-„ „ geen door den Paus is vastgesteld. Een geloovig Christen „ „ zou zich met deze bewering kunnen vereenigen, wanneer „ „ de Paus nooit anders dan goede besluiten nam, maar als „ „ hij iets verkeerds voorschrijft, welke geloovige zal hem dan „ „ nog willen gehoorzamen? De herauten van den H. Stoel „ „ zeggen zelve, dat al wat door den eenen Paus is ingesteld, „ „ door den anderen weder kan worden afgeschaft. Welke „ „ geloovige zal durven volhouden, dat de Paus goed handelde, „ „ toen hij verbood, het woord Gods in de kapellen te pre-„ „ diken, en dat uitsluitend in de parochie- en kloosterker-„ „ ken toeliet. Dit besluit is in strijd met de leer van Chris-„ „ tus. Het is vervat in een bul van Paus Alexander v, die „ „ kort daarop stierf. Ik heb tegen deze bul geprotesteerd, „ „ en ik heb mij in hooger beroep begeven, ten einde het „ „ woord Gods niet te laten versmoren. 't Is zelfs niet noodig „ „ om aan te toonen, dat telkens als de Paus iets schandelijks „ „ heeft bevolen, de Christenheid in 't algemeen, en ieder „ „ Christen in 't bijzonder hem de gehoorzaamheid moet op-„ „ zeggen, op straffe van door 't volgen van een blinden

„ „ gids in den poel van eeuwigen jammer en ellende te val-
„ „ len."

„ Niet minder krachtig laat hij zich over de kwestie van „ het wereldlijk gezag uit."

Gelukkig voor de *Wetenschappelijke bladen*, dat zelfs nu nog onder derzelver lezers het leerstuk der pauselijke onfeilbaarheid zoo weinig *bekend* is; anders zouden er meer met mij beginnen te twijfelen, of wij niet voortdurend door den hoogdravenden titel van dit tijdschrift gebiologeerd moeten worden. [1]) Immers wie slechts eenig begrip heeft van de pauselijke onfeilbaarheid, ziet terstond, dat dit leerstuk in geheel deze lange aanhaling van Huss geen enkelen keer wordt aangevat, laat staan krachtig bestreden. Maar genoeg, de doctor houde in het oog, dat er onder zijne bloemen geen paardenbloemen worden gestoken; want gebeurt dit meer, dan zou men den titel van zijn tijdschrift al spoedig te veel „ geflat-
„ teerd" moeten noemen. C.

1) Het is duidelijk, dat het tijdschrift de Katholieke Kerk ook *ex professo* bestrijdt, maar hier vraag ik alleen, of het *wetenschappelijk* mag heeten.

Verbruik van Sterken Drank in Groot-Brittanje en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

In de laatste jaarlijksche Algemeene Vergadering van de drie groote afdeelingen der Schotsche Presbyterianen: de gevestigde Presbyteriaansche Staatskerk, de Vrije Kerk en de Kerk der Vereenigde Presbyterianen, welke in de maand Mei (1879) te Edinburg werd gehouden, vergeleek de woordvoerder der Vrije Kerk, M. William Kidston, het verbruik van sterken drank in Groot-Brittanje en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika [1]). Met een zielental van 45 millioen, verbruikt

1) *Dublin Review*, 1879, Julij. *The liquor traffic; should it be prohibited?* By Thomas P. Whittaker, p. 7. „Als natie geven wij jaarlijks voor alkohol bevattende dranken de som uit van 140 millioen pond ster-

Noord-Amerika jaarlijks aan veraccijnsbare dranken (*excisable liquors*) een bedrag van 93 millioen pond sterling (1116 millioen gulden). Groot-Brittanje, met 33 millioen inwoners, verbruikt daarvan jaarlijks voor 142 millioen p. s. (1704 millioen gulden). Sedert 1870 is in N.-Amerika het verbruik van die dranken verminderd; in Engeland daarentegen is het in hetzelfde tijdperk van 118 tot 142 millioen p. s. geklommen. Tegenover die schromelijke toestanden beval de redenaar de ijverige bevordering aan van het *Coffee palace movement*, dat is, van die huizen, welke op de wijze van de matigheids-hotels zijn ingerigt en den armen werkman tegen een billijken prijs koffij en thee verschaffen, om hem zoo van het gevaarlijk bezoek der herbergen verwijderd te houden. — Van Katholieke zijde wordt op dit gebied, bepaaldelijk in de hoofdstad Londen, buitengemeen veel gedaan door de kerkelijke matigheidsvereenigingen, aan wier hoofd, door woord en voorbeeld, Zijne Eminentie de Kardinaal-Aartsbisschop Manning staat [1]).

---

ling (1680 millioen gulden). De in de vier laatste jaren bestede som zou toereikend geweest zijn, om alle spoorwegen in het land te koopen; met het geld, dat in de laatste tien jaren daarvoor uitgegeven is, had men de staatsschuld kunnen afdoen."

1) Zie *Der Katholik*, Augustus 1879.

Verboden Boeken.

De H. Congregatie van den *Index* heeft bij Dekreet van 13 Januarij ll. de volgende boeken op de gewone wijze veroordeeld:

Élémenents de morale universelle à l'usage des écoles laïques par G. Tiberghien, professeur à l'université de Bruxelles. Bruxelles. 1879.

Les Commandements de l'humanité ou la vie morale sous forme de catéchisme populaire.

Los Mandamientos de la humanidad ò la vida moral en forma de catecismo segun Krause, por G. Tiberghien, traducida por alejo Garcia Moreno, doctor en Filosofia. Puebla. 1879.

Z. Falcioni. *Coup-d'oeil sur le Christianisme, par un franc-maçon disciple de la philosophie positive.* Paris. 1879.

L'umiltà gallicana difesa coll' uno e coll' altro Diritto da molti Proporati componenti la S. Congregazione dei Vescovi e Regolari etc. a carico e vitupero dei reverendi sacerdoti Jullion, Maurice, Defourny, Devy ed altri. Londra.

Omelia, che i Cattolici di tutto il mondo dedicano a S. E. Reverendissima Mons. Langenieux Arcivescovo di Reims. 1879.

T. Mamiani. *La Religione dell' Avvenire.* Milano. 1880.

Critica delle Revelazioni, mistica doctrina del pastore G. Heuerley di Charleston. Milano. 1880.

Sprokkelingen.

Afschaffing van het Doopsel bij de Doopsgezinden. — Ter beantwoording der gewigtige vraag, of een Protestant, die tot de H. Kerk terugkomt, op nieuw gedoopt en dan op welke wijze, hetzij voorwaardelijk of niet, moet gedoopt worden, dient men op de steeds wisselende, en in den regel naar de zijde des ongeloofs neigende praktijken der Protestanten te letten. Hierom lichten wij ons opstel over de Doopsgezinden (Januarij-aflevering, blz. 61) gaarne toe met de volgende aanhaling uit *De Maasbode* (22 April, 1880):

Uit Kampen wordt gemeld, dd. 19 April:

„Met bijna algemeene stemmen, zoowel van vrouwen als manslidmaten, besloot de Doopsgezinde gemeente alhier, dat leden van andere *christelijke kerkgenootschappen*, ook *zonder doop* in hare gemeenschap kunnen worden opgenomen, mits zij een bewijs of attestatie van lidmaatschap van dat andere Christelijke kerkgenootschap inleveren. Waarschijnlijk zullen zich eenige leden uit de Herv. Kerk, ten gevolge van deze beslissing, aan de Doopsgezinde gemeente aansluiten."

Arme Schoolzusters. — Den 9 Mei 1879 overleed te Monaco de Overste en Stichtster van de Arme Schoolzusters, Maria Teresia van Jesus. Die orde, tegen het einde van 1832 gesticht, telt thans 400 huizen (waarvan 131 in Beijeren, 134 in Amerika) met 3000 Zusters en omstreeks 80,000 kweekelingen en huisgenooten.

Eene Vrije gemeente te Berlijn. — Er bestaat thans te Berlijn eene Vrije gemeente, welke aanspraak maakt eene

godsdienst te zijn, enkel met alle leerstuk en God zelven te verwerpen. Die gemeente nu heeft in hare algemeene vergadering van den 9 Februarij ll., met 52 tegen 48 stemmen, besloten het opschrift weg te nemen, dat boven den ingang van haar kerkhof stond en luidde: *Zoekt hierbeneden een goed en genoegelijk leven te leiden; want er is geene wereld hierna en geene verrijzenis.* — Dit besluit schijnt aan te duiden, dat de volslagen ongodisterij bij die sekte in verval is.

Noord-Amerikaansche religie. — Een zekere Bob Ingersoll, een onbeschaamd godloochenaar, beproeft nu eene sekte te stichten — eene sekte van vrijdenkers en godloochenaars. Amerika, het land der nieuwigheden, heeft de eer dezer onderneming. Genoemde Bob wenscht op die wijze lucht te geven aan zijn haat tegen de partij der Republikeinen, omdat hun partijgenoot de president Hayes geen gratie wil verleenen aan zekeren Bennet, die om het verspreiden van onzedelijke boeken en platen in het tuchthuis zit. Ook is Bob van meening, dat den godloochenaars in de Vereenigde Staten groot onregt gedaan worden: het is hun daar niet vergund als getuigen op te treden en staatsambten te bekleeden; want zij weigeren den eed af te leggen. Hij kan zich ook niet vereenigen met de wetten, waarbij de Zondagsviering bevolen wordt, en ziet in het onderhouden dier voorschriften een smaad voor al wie zich vrijdenker en godloochenaar noemt. Welkom daarentegen ware hem eene wet, waarbij alle kerkelijke goederen aan eene bijzondere belasting onderworpen en alle godsdienstig geloof uit alle scholen zonder onderscheid gebannen werd. Of Bob vele aanhangers vinden zal? Intusschen eene nieuwe wenk voor de Katholieken: alle kunstgrepen van vrijdenkers — overal zijn het dezelfde verschijnselen — worden in de eerste plaats tegen de Katholieke Kerk gerigt.

Nog iets Amerikaansch. — Te Brooklyn woont een bekend sensatie-predikant, *Reverend* Talmage; hij heeft het plan opgevat de Vereenigde Staten geheel te doorreizen om het zuivere Woord Gods te verkondigen. Dat echter de eerbied voor het Evangelie door zijne wijze van prediken al meer en meer bij de Protestanten daalt, kan niet betwijfeld worden. Aan de hoeken der straten en op de pleinen der steden, welke de hooge eer van zijn bezoek worden waardig geacht, kondigen groote plakkaten de komst van den wonderlijken prediker

aan. Tusschen vele portretten van ballet-danseressen en van *clowns* uit een paardenspel prijkt het bijna levensgroote afbeeldsel van *Reverend* Talmage met het bijschrift, dat de bijzonderheden over zijne reizen en zijne overwinningen in een weekblad van New-York te lezen staan. Onlangs hield hij zijne voordragten ook in Engeland ..... met een *clown* bij zich. De persoon namelijk van *Major* Pond, die reeds vroeger met dezelfde betrekking bekleed, in dienst van Anna Eliza, de gescheidene vrouw van Brigham Young, gewerkt heeft, is de *commis-voyageur* van den leeraar. Den *Major*, een man in zijn vak doorkneed, is de zaak goed toevertrouwd: zijn principaal behandelt hij als eene *prima donna* of als eene kunstrijderes. Pond reist vooruit, en op alle plaatsen, waar eene talrijke en betalende schaar van toehoorders te wachten is, houdt hij halt; dan sluit hij met de verhuurders van publieke lokalen een contract voor „den grooten Amerikaanschen „prediker". Intusschen zorgt Pond, geheel naar den stijl van onzen tijd, dat de telegraaf het wonderbare succes van zijn patroon en het getal van 20 à 30.000 toehoorders, die hij gehad heeft, rondseint. — Is het te verwonderen, dat ook Protestantsche dagbladen den heer Talmage voorstellen als een marktschreeuwer, die zich zelf bespottelijk maakt en de godsdienst verlaagt door ze als marktwaar te gebruiken?

CONFERENTIEN OVER DEN SYLLABUS.

GEHOUDEN IN DE ALPHONSUS-VEREENIGING TE AMSTERDAM [1]).

Eerste Conferentie.

MM. HH.

Vóór nog het Krüpp-kanon zijne groote vermaardheid had verworven; vóór we nog hoorden gewagen van proefnemingen der torpedo's; vóór we nog de mitrailleuse kenden, die hare honderden kogels met klaatrend geweld in de gelederen joeg; vóór er nog spraak was van Beaumont's, Chassepot's, Remington's; ja, vóór nog de *Zündnadel*-geweren hunne vreesselijke werking getoond hadden in den Oostenrijksch-Pruissischen oorlog, bestonden er reeds eeuwen-oude wapenen, die echter, juist om hunnen ouderdom, door velen als verouderd beschouwd werden. Onze stoffelijke eeuw zag met verachting neer op zedelijke wapenen, en men meende niet, dat die nog eenig uitwerksel konden hebben. Doch zie!... daar wordt in het midden der 19de eeuw een slag gehoord... en zoo vervaarlijk was de knal, dat zelfs, na weldra negen jaren [2]), de nagalm niet is weggestorven; zóó groot het uitwerksel, dat de wereld, ook op den huidigen dag, nog niet is teruggekomen van de verslagenheid, waarin zij toen geworpen werd.

---

1) De hooggeachte Schrijver van deze artikelen heeft uitdrukkelijk de verantwoordelijkheid er van op zich genomen. *De Redactie.*

2) Deze conferentie werd gehouden 17 Juli 1873.

„De stem zijns donders zal de aarde kastijden", zegt de Wijze man [1]), sprekende van het natuurverschijnsel, dat ik boven elke menschelijke uitvinding tot beeld zou kiezen van het Pauselijk woord, op 8 Dec. 1864 gesproken.

Wanneer de dampkring, van electrische dampen zwanger, zich tot wolken samenpakt en de hemel, aschgrauw gekleurd, de geheele aarde als met een lijkfloers overdekt, wanneer bloemen en bladeren als verflenst afhangen en eene doodsche stilte, onheilspellend, de wilde dieren in hunne krochten terughoudt, wanneer de mensch, onder den loodzwaar wegenden dampkring, met vreeze wachtend... eensklaps den bliksem ziet flikkeren, den donder hoort ratelen, dan zegt hem daar binnen eene stem: „God spreekt". Te recht beschouwen wij die woorden als de stem van den redelijken mensch en niet alleen als die des gevoels: er ligt een hemelsbreed verschil tusschen de vrees der menschen en die der dieren. De koude natuurvorscher, die alles tot grondstoffen ontleedt, de wetten en eigenschappen daarvan ontdekt, en zich met het bestaan der onweegbare stoffen, met de electriciteit (welker wezen en wegen hij echter nog niet bevat) vergenoegt, zonder daarbij tot eene hoogere, tot eene eind-oorzaak op te klimmen, hij is den naam van mensch onwaardig! Bij de grootsche verschijnselen der natuur denkt de mensch *natuurlijk* aan den Schepper, aan zijn God!

Iets dergelijks had plaats in onze eeuw op zedelijk gebied. De vele dwaalleeringen, waarvan de atmosfeer zwanger ging, hadden zich tot wolken saamgepakt; het licht der waarheid werd onderschept of kwam in valsche kleu-

1) Eccles. XLIII, 18. Vox tonitrui ejus verberabit terram.

ren tot het menschdom; de beginselen des verderfs hadden de natiën als met een rouwfloers overdekt; de menners, de leiders der beweging deinsden voor de gevolgen hunner leer terug en hielden zich in hunne schuilhoeken verborgen, de goedgezinden gevoelden al het zware, al het benauwde van den toestand... doch ziet daar schiet een lichtstraal, daar rolt het woord van Pius' lippen! Hij gaf de Encyclica „ Quanta cura " met den daaraan toegevoegden Syllabus!

Voorwaar, een donderslag! ter kastijding en ter zuivering! Een donderslag, die in alle oorden der wereld weerklonk! Onnoodig u te herinneren, MM. HH., welke uitwerking dat woord te weeg bracht, de heilige vreugde der goeden, de toomelooze woede der boozen. Uit de twee strijdvoerende kampen, waarin de wereld verdeeld is, verhieven zich en verheffen zich nog voortdurend geheel tegenstrijdige kreten. Hier ontsteekt de Syllabus eene heilige geestdrift, ginds wordt hij met haat en hoon bejegend. De eenen buigen zich voor dat woord, als voor het woord van God, als *voor de H. Schrift zelve* [1]) en roepen uit: „ Petrus heeft door Pius gespro- „ ken " [2]); de anderen zien daarin slechts „ verwijten en „ beleedigingen, onzer eeuw in het aangezicht geslingerd ", of wel: „ de machtelooze en wanhopende kreten van een „ verwoede, die ons zou willen terugvoeren tot het obscu- „ rantisme van lang vervlogen barbaarsche eeuwen. " [3])

Doch niet alleen Bisschoppen ter eene en volksvertegenwoordigers ter andere zijde, ook de dagbladpers hield

1) Monseigneur Le Breton, Evêque du Puy. (*Circul.* 23 Janv. 1865).
2) Perrone (*Omaggio Cattolico.* p. 17.)
3) Jules Favre en Guéroult. *Discours.* Zitting van 5 Dec. 1867.

zich met het Pauselijk stuk onledig. In alle landen zagen we de *goede* bladen met heiligen eerbied, de *slechte* daarentegen, tot niet gering nadeel der publieke opinie, met grenzeloozen haat over den Syllabus schrijven. Geene behoefte scheen gevoeld te worden, om hierbij ook de grootste buitensporigheden te vermijden, zóózeer, dat de geestige Bisschop van Orleans, in eene onder polemisch en litterarisch opzicht uitstekende brochure, welke in de maand Februari 1865 verscheen, de voorafgaande maand Januari met den naam van Zotten-maand bestempelde [1]). We mogen er met den Duitschen Hoogleeraar aan de Universiteit te Gratz, Dr. Joseph Tosi, bijvoegen: Hadde Monseigneur Dupanloup in de maand Maart geschreven, hij zou een gelijkluidend praedicaat aan de maand Februari gegeven hebben, daar eerst Maart met hare sneeuwmassa's de oververhitte hoofden een weinig bekoelde en eenige ontnuchtering te weeg bracht [2]).

Tusschen deze twee kampen van gloeiende liefde en woedenden haat ligt eene diepe en breede klove, oppervlakkig beschouwd, breed genoeg om daar dijken op te werpen, en een derde kamp te vormen. Doch in waarheid, MM. HH., is dit onmogelijk. Hier geldt het woord van Christus: „ die niet met Mij verzamelt, verstrooit. " [3]) Toch heeft men getracht eene tusschenpartij te vormen. Velen, ja, zeer velen (want laveeren is aan de orde van den dag) willen het onmogelijke tot werkelijkheid maken.

---

1) *La Convention du* 8 *Sept. etc.* 24ème édition, pag. 94.

2) *Vorlesungen über den Syllabus errorum.* Dr. Tosi. Wien. 1865. Dit uitstekend werk heb ik veel gebruikt en in deze eerste conferentie vrij gevolgd.

3) Matth. XII, 30.

Het zijn mannen, die zich oprechte Katholieken noemen, maar toch willen „onafhankelijk" blijven en vooral een afkeer hebben van wat zij noemen „aan den leiband „gaan". Zij verachten den Paus niet, het zij verre; zij eerbiedigen ook zijn woord, maar waar het op de toepassing aankomt, vinden zij duizenden uitvluchten. De voorzichtigheid, wel te verstaan, wat zij voorzichtigheid noemen, schijnt gebiedend te eischen, dat men den Syllabus *doodzwijge*. Zij beweren, dat Pauselijk stuk te kennen en overwogen te hebben, en blijven desniettegenstaande zich daardoor niet gebonden achten. MM. HH. dezulken dwalen! Ook wij gaan den Syllabus onderzoeken en bestudeeren, niet om meer zekerheid, maar wel om duidelijker kennis der waarheid te erlangen, ja, om *na* en *met* de onderwerping onzer rede aan de uitspraak des Pausen de wetenschappelijke overtuiging te bezitten, en de waarheid, waar het pas geeft, ook op het gebied der natuurlijke rede te verdedigen. Daardoor zullen we, ook op dàt terrein, mede behulpzaam zijn tot heil der maatschappij.

Als inleiding tot deze belangrijke studie ga ik u drie vragen beantwoorden:

I. Welke zijn de natuur en de beweegredenen van dit Pauselijk stuk?

II. Welk gezag moeten wij daaraan toekennen?

III. Welke beginselen moeten wij bij de verklaring daarvan voor oogen houden.

I.

Natuur en beweegredenen van dit Pauselijk stuk! Wonderbare meeningen zijn daaromtrent geuit, echter

van dien aard, dat ze der vermelding niet waardig zijn. Eene enkele, die meer algemeen was, en welke voor den oningewijde, door de vele drogredenen, misschien waarschijnlijk is geworden, wil ik een oogenblik bespreken. 't Is namelijk het gevoelen, dat de Syllabus niets anders wezen zou, dan een politieke maatregel, een antwoord op de beruchte September-conventie, tusschen wijlen Lodewijk Napoleon en Victor Emmanuel gesloten [1]). Dat de *Italianissimi* in Frankrijk deze meening tot de hunne maakten, ligt voor de hand. Niets zoo natuurlijk. Ze zijn meesterlijk weerlegd door Monseigneur Dupanloup in de u bekende brochure. Van één schrijver nochtans (ik vermeld hem, omdat ik weet, dat hij hier ter stede gelezen is), van één schrijver mocht dit bevreemding wekken. Hij onderscheidt zich gunstig van de andere bestrijders, doordien hij een onbevangen oordeel uitspreekt. 't Is waar men bemerkt, dat hij niet genoegzaam, althans voor dit onderwerp, niet genoegzaam ervaren is in de godgeleerdheid en de geschiedenis, dat hij ietwat vooringenomen is door partijzucht, maar toch hij is een oprecht, een eerlijk, ik zou zeggen, een welwillend man. Ik bedoel *Carneri* in zijn geschrift: *Oesterreich und die Encyclica.* Ook hij beschouwt den Syllabus als eene *Quatta Riscossa* (een sluw antwoord) op de Septemberconventie. Het is eene valsche opvatting, MM. HH., en we mogen gerustelijk zeggen, dat Conventie en Syllabus met elkander niets gemeen hebben, tot elkander

1) Ook deze ongelukkige vorst is sedert dien tijd ter verantwoording voor den eeuwigen Rechter verschenen. Men heeft gezegd, dat hij in het laatste uur tot inkeer gekomen is. Moge dan zijne boete oprecht, zijn oordeel genadig geweest zijn! *Et nunc reges.....!*

in geenerlei betrekking staan, dan dat ze door de dagteekening elkander naderen: de Conventie is van 15 September, de Syllabus van 8 Dec. 1864.

Dat de Syllabus geen politieke maatregel is, blijkt reeds duidelijk uit den vorm: hij is naar den vorm een geheel kerkelijk, een uitsluitend godsdienstig akte-stuk. Ten allen tijde heeft de leerende Kerk stellingen, met de godsdienstwaarheden in strijd, veroordeeld en daarbij gewoonlijk den *negatieven* vorm gebezigd. Men kan immers eene leer op tweevoudige wijze uitspreken: op *stellige* of *bevestigende* wijze; en dit vindt plaats bij het gewone onderricht, of wel op ontkennende wijze, door namelijk de stelling of het voorstel, dat met de waarheid in strijd is, te verwerpen. Deze laatste manier is hoofdzakelijk in gebruik, wanneer de Kerk ambtshalve beslist in controversen, in geschilpunten betrekkelijk den godsdienst. Soms bezigt zij beide vormen te gelijk, zooals bijv. in het H. Concilie van Trente, waar de leer bevestigenderwijze verkondigd wordt in de zoogenaamde *capittels*, en daarna de strijdige leer in den vorm van anathematismen verworpen wordt. Van beslissingen in bloot negatieven vorm zijn vele voorbeelden:

De verwerping van 24 stellingen over de H. Drievuldigheid, door Paus Damasus in het jaar 378.

De 12 Anathematismen van den H. Cyrillus tegen Nestorius in het jaar 431.

De 19 stellingen van Abaelardus, verworpen door Paus Innocentius II in het jaar 1140.

De 100 stellingen van Raymundus Lullus, door Gregorius XI in het jaar 1376.

De 45 stellingen van Wicleff en 30 andere van Huss

door het Concilie van Constanz en Paus Martinus V in het jaar 1418.

De 79 stellingen van Michael Bajus door Pius V in 't jaar 1567.

De 68 stellingen van Michael Molinos door Paus Innocentius XI in 't jaar 1687.

De 101 stellingen van Paschasius Quesnel door Clemens XI in 't jaar 1713.

De 85 dwalingen van het Jansenistisch conciliabuul te Pistoja door Pius VI in 't jaar 1794.

En eindelijk in het jaar 1864, door Paus Pius IX, de 80 dwalingen onzer moderne maatschappij.

Welken grond heeft men om in dit geheel kerkelijk stuk, op geheel kerkelijk gebied, tot leden der Kerk gericht, een zuiver politieken maatregel te zien? Is de vorm niet, zooals u uit de opsomming der akten duidelijk moet wezen, een gewone kerkelijke vorm?

Neen, MM. HH., men kan geen enkelen grond daarvoor aanwijzen, tenzij misschien omdat in den Syllabus beginselen veroordeeld worden, die ook in de September-Conventie zijn toegepast, en welker veroordeeling het knagend bewustzijn van den modernen Staat op nieuw deed ontwaken. Doch nog eens, het feit van den Syllabus staat met het feit van de Conventie in geen verband. Wilt gij daarvan een doorslaand, een zelfs voor de vinnigste bestrijders ontegensprekelijk bewijs? Welnu, dat bestaat.

Nadat zelfs vele Fransche bladen de toedracht der zaak tamelijk nauwkeurig openbaar gemaakt hebben, schijnt het niet, dat de kerkelijke overheid haar gebod van geheimhouding, bij de voorbereiding van den Syllabus gegeven, als nog verplichtend wil beschouwd hebben. Zie-

hier dan de chronologie van den Syllabus: in het jaar 1861, dus drie jaren vóór de September-Conventie, was de Syllabus èn ontworpen, èn gedrukt.... Herleest nu de adressen, welke zoovele Bisschoppen der Katholieke wereld den 8 Juni 1862 Z. H. den Paus aanboden en de allocutie, eenige dagen later door Pius IX gehouden, en gij zult zien, MM. HH., dat ze geheel zijn in den geest van den Syllabus. Bij hunne afreize uit Rome namen de Bisschoppen het concept-exemplaar van Encyclica en Syllabus met zich, en werd hun opgedragen dat stuk te overwegen, en hun oordeel over de veroordeelingen zelven zoowel als over het tijdige daarvan aan den H. Stoel te doen kennen. Vele Bisschoppen, destijds te Rome niet aanwezig, kunnen dat stuk misschien eenige maanden later ontvangen hebben, doch veilig mogen we veronderstellen, dat de antwoorden der Bisschoppen in de eerste helft van het jaar 1863 te Rome waren ingediend. Nu werden met de te Rome gebruikelijke zorg en nauwkeurigheid de wijzigingen, die men noodig achtte, gemaakt en in het begin van 1864 was het Pauselijk stuk geheel gereed. Dat nu Pius IX met de uitvaardiging der Encyclica gewacht heeft tot 8 December, behoeft dat wel eenige verklaring? Zijne vereering van Maria's Onbevlekte Ontvangenis is meer dan genoegzaam bekend!

Is het nu duidelijk, MM. HH., dat de Encyclica niet was, niet kon zijn een door de September-Conventie uitgelokte politieke maatregel? — Wat is dus de Syllabus? *Een stuk van kerkelijk initiatief, geheel en al binnen de sfeer van het kerkelijk leerambt.*

Vraagt gij, waarom juist nu, in dezen tijd, de Encyclica met den Syllabus werd uitgevaardigd? Ik kan

u de beweegredenen door slechts twee woorden doen kennen. Zij zijn plicht en liefde!

Plicht jegens God, die Petrus en zijne opvolgers aan het hoofd der Kerk geplaatst heeft, niet om hun eer en genoegen te verschaffen, maar opdat zij het opperherderlijk ambt zouden uitoefenen: „ Tu.... confirma fratres tuos [1])" — „ Gij, zóó sprak Christus, bevestig gij uwe broeders", en elders: „ Hoed mijne lammeren;.... hoed mijne schapen" [2]). De H. Vader zegt dan ook bij den aanhef der Encycliek: „ Pro Apostolici nostri ministerii officio... — „ Uit plicht van ons Apostolisch ambt", en een weinig verder herhaalt Hij: „ Catholicae Ecclesiae causa animarumque salus Nobis divinitus commissa, atque ipsius „ humanae societatis bonum *omnino expostulant*".... — „ de zaak der Katholieke Kerk en het Ons van God toebetrouwd heil der zielen, ja, het welzijn der menschelijke maatschappij zelve *vorderen volstrekt*".....

Wee den Herder der Kerk, die zulken plicht verwaarloosde, die zwijgen zou, waar de nood der hem toevertrouwde zielen gebiedend spreken vorderde! Pius IX heeft dien plicht gekend, en om zich niet voor God schuldig te maken heeft Hij dien plicht vervuld!

Diezelfde beweegreden, welke met betrekking tot God *plicht* heet, moeten we met betrekking tot de wereld *liefde* noemen, zooals de H. Vader tot eene deputatie van Katholieken uit verschillende landen getuigde. MM. HH., om *ons* nuttig te zijn, om *ons* voor dwaling te behoeden, om *ons* het eeuwig geluk te verzekeren. Hem, persoonlijk, konden Encyclica noch Syllabus, hier op aarde,

1) Luc. XXII, 32.

2) Pasce agnos meos.. pasce oves meas. Joann. XXI, 16, 17.

eenig voordeel aanbrengen. Maar al te goed wist Pius IX èn door de *theorie*, want de menschen beminnen de duisternis meer dan het licht, èn door smartelijke ondervinding, dat zijn werk Hem persoonlijk slechts haat en laster, spot en beschimping zou opleveren. Doch hij beminde de zielen, en de liefde is offervaardig, zij brengt zoo gaarne, als het noodig is, zelfs het leven ten offer, om zielen te redden. En die liefde, MM. HH., wordt miskend! De wereld is Hem ondankbaar!

Gelukkig, dat Pius' liefde eene Christelijke liefde is. Even als zijn Goddelijke Meester blijft Hij ook de ondankbaren liefhebben en zoeken. Ook nu nog spreekt Hij uit zijne gevangenis der wereld de woorden toe, welke Jesus tot het ondankbare Jerusalem richtte: „Jeru-„salem, Jerusalem, och, of gij nog op dezen uwen dag „beseffen mocht, wat u tot heil kan strekken"... [1]) Mochten zij, die in de duisternis ronddwalen, eenmaal de oogen openen voor het licht! Maar vooral mochten alle Katholieken den Syllabus wèl begrijpen, zij zouden met ons zeggen:

Eeuwigen dank aan den onsterfelijken Pius, voor de onschatbare weldaad van den Syllabus!

II.

De vraag, welke wij op de tweede plaats te beantwoorden hebben, is in zekeren zin zeer gemakkelijk, maar is door vele bijkomende omstandigheden zeer netelig en lastig geworden: welk gezag moeten wij aan den Syllabus toekennen? Met een enkel woord zou ik u kunnen zeggen: een *goddelijk* gezag; want daar staat

1) Luc. XIX, 42.

geschreven: „wie u hoort, hoort Mij, en wie u ver-„smaadt, versmaadt Mij" [1]). Met dat antwoord echter zoudt gij niet voldaan zijn: gij wenscht den graad van dat gezag te kennen en met genoegzame juistheid te weten, in hoeverre gij, als Katholieken, gehouden zijt u er aan te onderwerpen. Ik wil trachten aan uw verlangen te voldoen, volgt mij met al uwe aandacht; men kan hier als overal door *te veel* en door *te weinig* zondigen. Even als het onzinnig zou zijn, een ieder, die eene of andere in den Syllabus veroordeelde stelling zou blijven verdedigen, *daarom alleen* als *ketter* te veroordeelen, evenzoo en meer onzinnig zou het zijn te beweren, dat een Katholiek niet gehouden is zich geheel en al met die veroordeelingen te vereenigen.

Ik veroorloof mij u eerst eene opmerking te maken uit de taal- en redeneerkunde, en u te herinneren, dat men een *bevestigend* oordeel op velerlei wijze kan *ontkennen*, en er dus verschillende graden van strijdigheid zijn, waarvoor we echter, voor zoo verre mij bekend is, in onze moedertaal geen gebruikelijke termen bezitten. Laat ik u tot goed begrip der termen de zaak door een eenvoudig voorbeeld toelichten. Als ik zeg, MM. HH., „deze kamer is rond", dan beweer ik iets, wat op verschillende wijzen kan worden tegengesproken: men kan zeggen: „zij is niet rond", of ook: „zij is vierkant", enz. In het eerste geval: „zij is niet rond", wordt juist ontkend, maar ook niets meer ontkend dan dàt, wat het oordeel bevestigt; 't is de volstrekte ontkenning, de volstrekte tegenstrijdigheid, de *contradictie*. In het tweede geval echter: „zij is

1) Luc. x, 16.

„ vierkant " enz. wordt *meer* ontkend dan gevorderd wordt om het eerste oordeel tegen te spreken; daar is dus tegenstrijdigheid, maar niet volstrekte, men noemt ze *contrariëteit*. Waartoe deze opmerking dient, MM. HH.? Zij is van het hoogste gewicht. Immers twee oordeelen, die volstrekt tegenstrijdig zijn, tusschen welke *contradictie* bestaat, kunnen noch te gelijk waar, noch ook te gelijk valsch zijn; zoodat uit de waarheid of uit de valschheid van het eene, onmiddellijk tot de valschheid of de waarheid van het andere moet besloten worden. Deze kamer is rond of zij is niet rond. Een dier beide oordeelen is noodzakelijk waar. Ontken ik, dat ze rond is — dan volgt noodzakelijk, dat ze niet rond is, en omgekeerd. Datzelfde is het geval echter niet bij de *contrariëteit*. Zulke oordeelen kunnen, wel is waar, niet te gelijker tijd waar zijn, daar het eene ontkent, wat het andere bevestigt; maar zij kunnen te gelijker tijd *valsch* wezen. Zoo is het bijv. beide valsch — dat dit vertrek rond — en dat het vierkant is. Gij ziet daaruit, MM. HH., *wanneer eene stelling als valsch veroordeeld wordt, dan blijkt uit die veroordeeling onmiddellijk de waarheid der contradictie*. Maar let wel alléén *de contradictie* en volstrekt niet *iedere contrariëteit*. Een voorbeeld: de 63ste stelling, in den Syllabus veroordeeld, luidt: „ Het is geoorloofd „ den wettigen vorsten de gehoorzaamheid te weigeren „ en zelfs tegen hen op te staan." Deze stelling is dus *valsch*, dus noodzakelijk wordt de contradictie *waarheid, leer der Kerk:* „ het is niet geoorloofd den wettigen „ vorsten ", enz.

Men kan echter uit deze veroordeeling niet afleiden: dus leert de Kerk, dat het *nooit* geoorloofd is den personen,

die onze wettige vorsten zijn, de gehoorzaamheid te weigeren, enz. Dat zou Von Bismarck wel wenschen, MM. HH.! Neen, niettegenstaande deze veroordeeling blijft het waar, dat de Katholiek soms *verplicht* kan zijn gehoorzaamheid te weigeren en met de Apostelen te zeggen: „men moet „Gode gehoorzamen, meer dan den menschen" [1]) — en is de discussie omtrent het al of niet geoorloofde van opstand, in zekere omstandigheden, *nu*, ook na den Syllabus, niet geheel en al geëindigd.

Om dus den Syllabus te verstaan, is op de eerste plaats noodig: *de volstrekt tegenstrijdige stellingen van de veroordeelde te kennen.* Dàt reeds MM. HH. is niet gemakkelijk. Even gemakkelijk het is te zeggen, wat de Syllabus niet is, en dit heeft Mgr. Dupanloup meesterlijk gedaan, even zoo moeielijk is het te zeggen wat hij wel is, en dat heeft Mgr. Dupanloup *niet* gedaan. Ik voeg dit hierbij met reden. Reeds meermalen is het mij gebeurd, dat ik in gesprekken over den Syllabus, mannen ontmoette, die meenden, dat Mgr. Dupanloup eene verklaring van den Syllabus geschreven had, en tot staving hunner gevoelens zich op eene of andere uitdrukking van den Bisschop van Orleans beriepen. MM. HH., dat is zoo niet. Mgr. Dupanloup gaf een verweerschrift in het licht, hij heeft gezegd tegenover de valsche aantijgingen, wat de Syllabus *niet* is; maar tot nog toe heeft hij niet geschreven wat hij *wel is:* en dàt vooral moeten wij weten. Daarom geloof ik, dat het onder litterarisch en polemisch opzicht zoo uitstekende geschrift, voor sommige geesten zijne schaduwzijde heeft [2]).

1) Act. V. 29.

2) Toen Z. H. Pius IX den Bisschop gelukwenschte met deze brochure

Het is niet gemakkelijk, MM. HH., het kost soms veel moeite de volstrekt tegenstrijdige stelling te vormen: het zijn niet altijd enkelvoudige oordeelen, die slechts uit onderwerp, gezegde en koppelwoord bestaan, men vindt onder de veroordeelde stellingen saamgestelde volzinnen, en wel van dien aard, dat men tot de bronnen terug moet om de hoofdgedachte van de bijkomende bepalingen wél te onderscheiden. Onze eerste studie zal dus altijd wezen: de juiste beteekenis van de veroordeelde stelling en de waarheid, die in derzelver contradictie voor ons verplichtend wordt. — Verplichtend? Ja, MM. HH., ik kom er toe u den aard der verplichting te verklaren.

Niet iedere veroordeelde, iedere verworpen leer is daarom *ketterij*. Toen de Syllabus nauwelijks was verschenen, zou men, volgens de slechte pers te oordeelen, onmiddellijk besloten hebben: de Paus heeft 80 nieuwe leerstukken, 80 dogmata verkondigd, en ieder, die eene of andere dier stellingen blijft verdedigen, is voortaan *ketter*. Eene wondere redeneering! De veroordeeling als ketter, waarmede de excommunicatie samengaat, is de zwaarste aller kerkelijke straffen, zooals bijv. de doodstraf in den Staat (waar ze niet is afgeschaft!). Veronderstel nu, iemand uit Japan of China heeft vernomen, dat de doodstraf in Frankrijk nog bestaat, en tevens brengt hij naar zijn vaderland eene lijst mede van vele in Frankrijk strafbare feiten, een uittreksel van het Strafwetboek, zonder dat daarbij evenwel de door de wet bepaalde straf is uitgedrukt. Wat zoudt gij zeggen van den publicist, die

(Breve van 4 Febr. 1865), drukte hij tevens de hoop uit, dat de Bisschop, *de leer* van den Syllabus, voor zijn volk *breedvoeriger zou ontwikkelen*.

op grond van zulke mededeelingen (die overigens zeer waar konden zijn) zou verkondigen: als men te Parijs niet op bepaalden tijd de straat reinigt.... of de winkels sluit.... of belasting betaalt.... dan volgt de guillotine!

Evenzoo heeft men hier gedaan!.... Iedere veroordeelde stelling werd als *ketterij* gebrandmerkt. Doch er zijn meer, veel meer soorten van veroordeeling, dan die waarbij eene leer kettersch verklaard wordt. Men onderscheidt in de Katholieke godgeleerdheid verschillende benamingen der godsdienstwaarheden, al naar gelang ze meer of minder onmiddellijk uit de Openbaring genomen zijn, en bij gevolg, als ik mij zoo mag uitdrukken, naar gelang van haren minderen of meerderen godsdienstigen adel. Al die waarheden zijn volmaakt zeker, en die zekerheid is voor allen in het algemeen en voor iedere in het bijzonder eene geloofszekerheid: maar daarom zijn ze allen nog geen leerstukken des geloofs.

Een dogma, een *leerstuk* is zulke waarheid van het H. Geloof, welke ons *door de Kerk, uitdrukkelijk, als van Jesus Christus geopenbaard*, te gelooven wordt voorgesteld.

Is nu de zending der Kerk van Jesus op aarde niet enkel om die leerstukken ongeschonden te bewaren, maar ook en vooral om de nog in de H. Schrift en de Overlevering vervatte, maar door de Kerk nog niet *uitdrukkelijk* verkondigde waarheden, waar ze door dwaalleer bestreden worden, te verdedigen, en, zoo noodig, als leerstuk te verkondigen; evenzoo is zij geroepen om door haar licht de veelvuldige verhoudingen van 't menschelijke leven te beschijnen, en, waar noodig, die waarheden, welke uit de toepassing van het leerstuk en uit de min

of meer middellijke gevolgtrekkingen voortvloeien, te karakteriseeren. Immers vele waarheden van ons H. Geloof zijn nog niet uitdrukkelijk als leerstuk voorgesteld, en daarom onderscheidt men te recht het *Goddelijke* en het *Katholieke* (het door de Kerk *bepaalde*, *omschreven*, *leerstellige*) geloof [1]). Dit laatste is in het eerste bevat, het eerste strekt zich verder uit. Ik ga het u door een voorbeeld duidelijk maken. Denken we ons tien jaren te-

1) Zie H. Hurter, *Theologiae Dogmaticae Compendium*. Oeniponte. 1876. Tom. I, pag. 428. Hij schrijft aldus: „De beweegreden, waarom wij aan eene door het geloof voorgestelde waarheid onze toestemming geven, is niet de klaarblijkelijkheid dezer waarheid, maar het gezag van God, dat haar openbaart. Doch nu wordt gevraagd, hoever zich het objekt van het *Goddelijk* geloof uitstrekt, en wij antwoorden, dàt alles kan deszelfs objekt wezen, wat door God is geopenbaard: zooals van zelf duidelijk is. Maar tot dàt *Goddelijk* geloof, wat *tegelijk Katholiek* is, is niet voldoende, dat iets door God geopenbaard is: bovendien wordt vereischt, dat hetgeen door God geopenbaard is, *door de Kerk* aan allen *te gelooven wordt voorgesteld* en als het ware toegepast (*velut applicetur*). Derhalve verschilt het *Goddelijke* geloof van het *Katholieke*. Voor het eerste *is het voldoende*, dat het objekt *door God geopenbaard* is, en dat wij van deze openbaring *zeker* zijn: tot het *Katholieke* geloof, waartoe namelijk alle leden der Kerk verplicht zijn, wordt *bovendien de voorstelling der Kerk* gevorderd, die volstrekt noodig is, opdat de *eenheid des geloofs* in de Kerk krachtig zij (*vigeat*). Hierom is het Katholieke geloof *altijd* een *Goddelijk* geloof, omdat de Kerk niets anders te gelooven kan voorstellen, dan hetgeen door God is geopenbaard; maar niet *alle Goddelijk geloof* is *Katholiek*, namelijk indien de voorstelling door de Kerk *ontbreekt*. Zoo zal hij, wien door eene *bijzondere* openbaring iets bekend wordt gemaakt, het met *Goddelijk* geloof kunnen, ja *moeten* gelooven, zoodra hij omtrent het feit der openbaring *zeker* wordt. Zoo kan een godgeleerde door de schranderheid van zijn verstand zeker worden, dat eene of andere waarheid *werkelijk in de goddelijke openbaring vervat is*, ofschoon de Kerk die nog niet als uitdrukkelijk te gelooven heeft voorgesteld. In deze veronderstelling zal hij haar met een *Goddelijk* geloof (namelijk *om het gezag van God, die haar openbaart*) kunnen gelooven, hoewel zij, bij gebrek der voorstelling [door de Kerk] door anderen nog niet behoeft geloofd te worden, ja zonder zonde van ketterij kan worden geloochend."

rug De onfeilbaarheid des Pausen was nog geen dogma. Wat was zij dan, MM. HH.? Eene waarheid van ons heilig geloof; niets minder dan nu: maar zij was nog niet uitdrukkelijk als zoodanig door de Kerk voorgesteld. Was ze daarom minder waar? Volstrekt niet; ze behoorde tot de door God geopenbaarde waarheden, zij was vervat in de H. Schrift en in de Overlevering; maar nog eens, de Kerk had ze nog niet uitdrukkelijk als leerstuk verkondigd — het was geen *dogma*. Voor iemand, die reeds destijds *duidelijk* en *klaarblijkelijk* uit het Evangelie zag, dat Petrus en diens opvolgers, krachtens de belofte van Christus, het voorrecht der onfeilbaarheid moesten bezitten, voor hem was die waarheid verplichtend; hij zou, door ze te ontkennen, het geloof verloren hebben, doch voor de Kerk — zou hij geen *ketter* geweest zijn. Gij ziet dus wel, MM. HH., men kan vele dwalingen aankleven zonder juist nog *ketter* te zijn; maar daarom is het ook waar: tusschen ketterij — en zuiver geloof, ligt een breede tusschenruimte, die vele niet-ketters en toch niet-rechtgeloovigen bevat. De Kerk veroordeelt ook dwalingen, zonder dat zij juist daarom de tegenovergestelde waarheid als leerstuk wil verkondigen, en om deze reden moet ik u eenige dier kerkelijke censuren of veroordeelingen verklaren.

1° *Haeretica*, dan, of *kettersch* [1]) is eene leer, die *rechtstreeks* en *onmiddellijk* in strijd is met een *leerstuk;* ook wordt eene leer *kettersch* genoemd, wanneer de volstrekte tegenstelling eene duidelijke afleiding is uit twee leerstukken.

---

1) Zie Denzinger. *Enchirídion*, pag. IX en X.

2° *Erronea — dwaling* wordt eene leer genoemd, die in tegenspraak is met eene uit een leerstuk volgende waarheid. Bijv. het is een leerstuk, dat *de engelen geesten zijn.* Dat nu echter het verschil tusschen: „een geest zijn" en: „een geest hebben" hierin bestaat, dat in het eerste geval het lichaam ontkend, in het tweede *niet* ontkend wordt, is eene gevolgtrekking der rede. „De engelen „zijn geesten", ziedaar dus een leerstuk; „de engelen zijn „zuivere geesten", ziedaar eene geloofswaarheid, echter geen leerstuk. Zou iemand dus beweren, dat de engelen geen zuivere geesten zijn, dan zou zulke leer zijn eene *dwaling* (doctrina *erronea*).

3° *Aan ketterij* of 4° *dwaling grenzend (haeresi* vel *errori proxima)* is zulke leer, die in tegenspraak is met eene waarheid, welke door bijna alle godgeleerden als in een leerstuk vervat beschouwd wordt, hoewel eenige weinige anderen dit op lichte gronden betwisten, bijv. als iemand de onfeilbaarheid der Kerk zou loochenen in de canonisatie der heiligen.

5° *Vermetel (temeraria)* wordt eene leer genoemd, welke uit stellingen bestaat, die of tegen het algemeen gevoelen der godgeleerden strijden of zonder eenigen grond beweerd worden. Eindelijk

6° *Valsch (falsa)* wordt eene leer genoemd in het algemeen, wanneer ze onder eene der vorige censuren valt of op eene andere wijze met de geloofswaarheden in strijd is.

Behalve deze termen van verwerping bestaan er nog vele anderen, ongeveer 70 in getal, die echter of door de uitdrukking zelve duidelijk zijn, of althans minder verklaring eischen.

Nu gebeurt het, dat de Kerk bij veroordeeling van dwalingen de bijzondere *noot*, — of den bijzonderen term van verwerping, — bij iedere dwaling zelve aangeeft, zooals bijv. Pius VI in de Bulle „*Auctorem fidei*" bij de veroordeelde leer der *Pistoriënses* gedaan heeft. In het eerste ontwerp van den Syllabus waren ook de stellingen ieder afzonderlijk genoteerd als *haeretica*, *erronea* enz. Doch Pius IX vond, na rijp beraad, beter ze *in cumulo*, *in globo*, te veroordeelen. Deze soort van veroordeeling verdient dus al uwe aandacht.

Wanneer vele dwalingen te gelijker tijd verworpen worden, zonder dat ieder derzelven genoteerd zij, dan wordt daardoor beteekend, dat de geheele *reeks*, de *cumulus*, de *globus* der gebruikelijke of wellicht vermelde censuren op geheel de verzameling dier stellingen van toepassing is, in dien zin, dat ieder der veroordeelde stellingen onder eene of meer der gebruikelijke of opgenoemde censuren valt, en omgekeerd, dat eene of andere dezer censuren op eene of meer dier stellingen van toepassing is. Zulke globale veroordeeling is van groot gewicht. Daaruit toch vloeit voort, dat geene dier verworpen stellingen nog als Katholiek beschouwd of verdedigd kan worden. Nu moge het eene interessante studie zijn voor de theoretische godgeleerdheid, iedere stelling onder de haar eigen censuur te brengen, voor de practische toepassing is dat van minder belang, daar de Katholiek verplicht is zich aan die uitspraak zóó te onderwerpen, dat hij ook inwendig zijn oordeel gevangen geve en de overtuiging des geloofs bezitte. Dat eene *globale* veroordeeling dit werkelijk vordert, is duidelijk uit de geschiedenis. Toen het Concilie van Constanz de stellingen

van Wicleff en Huss *in cumulo* veroordeeld had, werd aan de van ketterij verdachten, onder anderen, de vraag gesteld: „ Utrum *credat sententiam* Sacri Concilii Constantiensis „ super 45 Johannis Wicleff et Johannis Huss 30 ar- „ ticulos *latam* fore vere Catholicam, scilicet quod *hi ar-* „ *ticuli non sunt Catholici*, sed quidam ex eis sunt no- „ torie haeretici, quidam erronei, alii temerarii, etc.", d. w. z.: „ Of hij *gelooft*, dat het *oordeel*, door het H. „ Concilie van Constanz over de 45 artikelen van Joan- „ nes Wicleff en de 30 van Joannes Huss *uitgesproken*, „ waarlijk Katholiek is, te weten, dat die artikelen *niet* „ *Katholiek* zijn, maar eenige openbaar ketterij, eenige „ dwaling, andere vermetele leer, enz." Gij ziet dus, MM. HH., daar werd onderwerping gevorderd, niet alleen voor het uitwendige, maar ook *inwendig:* het zoogenaamd *eerbiedig zwijgen* (*silentium obsequiosum*) was niet voldoende: *Utrum credat*; of hij *gelooft*, d. w. z. inwendig *voor waar houdt!*

Hier moge nog getuigenis geven de bekende geschiedenis van het *Traditionalisme* en het *Ontologisme.* Tegen het eerste systeem had de Congregatie van het H. Officie eene dubbele serie van stellingen geformuleerd, welke de Heeren Bautain (8 Sept. 1840) en Bonnetty (15 Juni 1855) moesten onderteekenen. Tegen het *Ontologisme* werd door dezelfde Congregatie eene serie stellingen openbaar gemaakt den 18 Sept. 1861. In geen der beide gevallen was de term der veroordeeling voor eene of andere dier stellingen aangegeven; — de laatste zelfs waren slechts van deze woorden vergezeld: „ praedictas propisitiones tuto tradi non posse", d. w. z. „ dat de voornoemde stellingen niet veilig konden „ onderwezen worden".

Er waren godgeleerden, die meenden, dat hier geene verplichtende leer werd verkondigd, dat het alleen gold een maatregel van beleid, en zij zich dus konden vergenoegen met die stellingen niet meer in het openbaar te verdedigen, in één woord, te kunnen volstaan met een *eerbiedig stilzwijgen.*

Toen de Bisschoppen van België hierover den H. Stoel raadpleegden, antwoordde de Kardinaal Patrizi namens den Paus (30 Aug. 1866): „ niet zonder verbazing zijn „ deze twijfels te Rome vernomen..... daar door de ver- „ melde antwoorden de zaak voor goed beslist was." Het Belgisch Episcopaat richtte nu een gemeenschappelijk schrijven tot de Leuvensche Universiteit (17 Dec. 1866) en eischte de onderteekening van het volgend formulier: „ Ik onderwerp mij geheel, volmaakt en volstrekt *aan-* „ en stem inwendig in *met-* de beslissingen van den H. „ Apostolischen Stoel, dd. 2 Maart en 30 Augustus de- „ zes jaars. Daarom veroordeel en verwerp ik van harte „ iedere daarmede strijdige leer....." [1]).

Deze onderwerping is zeker een schoon voorbeeld van gehoorzaamheid aan het gezag der Kerk; doch ook niets meer dan de vervulling van een plicht, en gij ziet ook hieruit, MM. HH., dat eene globale veroordeeling ons met goddelijk gezag verplicht.

Wij zijn in geweten gehouden, al de in den Syllabus veroordeelde stellingen te beschouwen als niet-Ka-

---

1) Zie: *Revue des Sciences Ecclésiastiques... par* Bouix. Deuxième Séric. Tom. VII, pag. 235. — „Decisionibus S. Sedis Apostolicae diei 2 Martii et 30 Augusti hujus anni plene, perfecte absoluteque me subjicio et ex animo acquiesco. Ideoque ex corde reprobo et rejicio quamcumque doctrinam oppositam....."

tholiek en kunnen die niet verdedigen zonder op te houden rechtgeloovige Katholieken te zijn.

In eene volgende Conferentie zal ik de behandeling van dit punt voortzetten en de opwerpingen, destijds door z. g. Liberaal-Katholieken, en ook *nu* nog door enkelen gemaakt, trachten te weerleggen.

K. M. A. L. WULFINGH.

PATER JOSEPHUS BERGAIGNE,

VAN DE ORDE DER MINDERBROEDERS, BISSCHOP VAN 'S HERTOGENBOSCH, AARTSBISSCHOP VAN KAMERIJK.

De uitstekende Nederlandsche Bisschop, wiens levensschets wij hier aanbieden, werd te Antwerpen geboren. Hij legde te Leuven de kloostergeloften af; in het begin van 1608, toen hij den cursus der philosophie had afgemaakt, zond men hem naar Spanje. Na aan de universiteit van Alcala de theologische studiën te hebben voltrokken, begaf hij zich op last zijner overheid, in het begin van 1611, naar Rome. Nog in hetzelfde jaar verdedigde hij in de kerk der Orde te Antwerpen, in tegenwoordigheid van den Bisschop, theologische stellingen, waarop hij tot lector der philosophie werd aangesteld. Kort na het Paaschfeest van 1612 moest hij zich naar Keulen begeven, om er de theologie te onderwijzen; en vervolgens werd hij, na tot priester te zijn gewijd, lector der theologie, alsmede gardiaan te Mentz, in welke betrekking zijne overheid hem in 1615 naar het klooster *ad Olivas* te Keulen verplaatste.

Den 7 Februari 1616 koos het kapittel der Keulsche provincie, dat uit 31 stemgerechtigden bestond, hem bij de eerste stemming met 29 stemmen tot provinciaal, alhoewel hij den ouderdom van 28 jaren nog niet bereikt had. Die keus was hoogst welgevallig niet alleen aan al de leden der provincie, maar ook aan de keurvorsten en

andere vorsten, in wier gebied huizen dier provincie gevestigd waren; zoodat deze grooten zelfs hunne hooge ingenomenheid over de verheffing van Bergaigne aan den generaal der orde betuigden. Er waren sedert zijne verkiezing nog geen twee maanden verloopen, toen hij naar Madrid vertrok, om met den vicaris-generaal der orde, Pater Antonius de Trejo, eenige zaken der provincie te regelen. In Juni 1618 bevond hij zich op het generaal-kapittel te Salamanca, dat hem tot *definitor* koos, en in hetzelfde jaar werd hij door Andreas a Soto, commissaris-generaal, tot *visitator* van de Nederduitsche provincie aangesteld.

De aartshertogen Albertus en Isabella zonden hem in 1619 naar Holland, om te onderzoeken, of er uit de oneenigheden tusschen Prins Maurits en Oldenbarnevelt, tusschen de Gomaristen en de Remonstranten eenig nut voor de Kerk en den Koning van Spanje te trekken was, en tevens om te onderzoeken, of de Hollanders geneigd waren voor eene verlenging van het in 1609 gesloten Bestand. Nadat Bergaigne ter vervulling dier lastgeving schier gansch Holland, Zeeland en Gelderland in weerwil van velerlei gevaren doorreisd had, vaardigden Albertus en Isabella hem in Juli van hetzelfde jaar naar de bisschoppen-keurvorsten van Mentz, Keulen en Trier af, ten einde dezen hun gevoelen nopens de verkiezing van Ferdinand tot Keizer van het Roomsche Rijk in vertrouwen mede te deelen. Toen hij zich van deze taak gekweten had, overviel hem eene zware ziekte, zoodat hij eerst in October naar Brussel kon terugkeeren. In 1620 begaf hij zich op verzoek van Albertus en Isabella wederom naar Mentz; thans moest hij den keurvorst inlichtingen verschaffen over het leger en de komst van den

markgraaf Spinola in de Palts. Deze vermaarde veldheer bezette welhaast het grootste gedeelte van de Neder-Palts, en Bergaigne mocht het genoegen smaken de dankbetuigingen van den keurvorst aan de aartshertogen van België over te brengen.

Zoodra de *Congregatio generalis*, in 1621 te Segovia gehouden, welke hij als *definitor generalis* bijwoonde, geëindigd was, werd hij tot commissaris der Parijsche provincie aangesteld; doch toen hij zich op de terugreis van Spanje te Nancy bevond, ontving hij van Pater Andreas a Soto, tegelijk met het doodsbericht van den aartshertog Albertus († 13 Juli 1621), de uitnoodiging om de opgedragen bediening neer te leggen en naar Braband te komen, ten einde hem in 't bestuur bij te staan en in zijne plaats de Duitsche provinciën te bezoeken. Bergaigne voldeed aan het verlangen van dien eerbiedwaardigen grijsaard, en verkreeg ontheffing van zijne aanstelling voor de Parijsche provincie; maar nu werd hem opgedragen, in de Rijnprovincie visitatie te houden en er eene strengere levenswijze in te voeren.

Met alle naarstigheid kweet hij zich van deze taak, en zag zijn streven met den besten uitslag bekroond, daar alle leden dier provincie schriftelijk hunne hartelijkste instemming met de hervorming betuigden. Bij gelegenheid dezer visitatie in Duitschland spande hij alle krachten in, om de kloosters, die aan de Orde ontweldigd waren, terug te krijgen en nieuwe in de Palts te vestigen; ook arbeidde hij, met de paters der Keulsche provincie, gedurende een jaar, met zulke vrucht aan de bekeering der Protestanten in de Palts, dat duizenden hunne dwalingen afzwoeren. In 1623 keerden ook eenigen der voornaamste

edellieden van het hertogdom Gulik door zijn toedoen, onder den bijstand der genade, tot den schoot der H. Kerk terug, hetgeen hem den felsten haat van dominees en tallooze Protestanten berokkende. Een dier dominees schreef tegen hem en het Katholiek geloof, waarop Bergaigne niet slechts met een in druk verschenen verweerschrift antwoordde, maar daarenboven noodigde hij hem tot een openbaren redetwist uit; deze dominee oordeelde het echter raadzaam, aan dit voorstel geen gevolg te geven.

Op het einde van hetzelfde jaar 1623 ontving Bergaigne eene aanstelling tot commissaris van de provinciën in Opper- en Neder-Duitschland, Ierland, enz., die hij in het volgende jaar bezocht; bij welke gelegenheid hij meer dan duizend mijlen te voet aflegde. In het begin van 1625 vertrok hij naar Brussel, doch mocht er slechts korten tijd verblijven, daar de generaal der Orde, Benignus van Genua, hem de regeling opdroeg van eenige zaken betreffende de provinciën van Oostenrijk, Bohemen, Hongarije, Croatië enz. Hij begaf zich dus in het begin van Februari wederom op reis en kwam in Maart te Weenen aan; van hier vertrok hij, toen hij zijne zending volbracht had, voor het generaal-kapittel naar Rome.

De uitmuntende Pater, die nu *custos* der Keulsche provincie was, werd met dispensatie van den Paus, nogmaals tot *definitor* der Orde gekozen en door den nieuwen generaal, Bernardinus van Sienne, tot opvolger van Andreas a Soto († 5 April 1625)[1]) als *commissarius na-*

1) Pater Andreas a Soto, een Spanjaard, volgens zijn grafschrift, „justiæ, integritatis, publici boni studiosissimus.... exemplo scriptisque magnus", is 26 jaren biechtvader van de aartshertogin Isabella Clara Eugenia

tionis Germano-Belgicæ aangesteld, welke bediening hij tot het einde van 1638 met luister heeft bekleed. Onmogelijk is het, alles te vermelden, wat Bergaigne als commissaris voor het heil der hem onderhoorige broederschap heeft verricht. Allen bevestigde hij in plichtsbetrachting door voorbeeld en woord; overal handhaafde hij de strengste kloostertucht. Vele kloosters, die door de Protestanten aan de Orde ontweldigd waren, werden door zijne broeders weer betrokken, andere werden gesticht; zoodat de Orde door zijne bemoeiingen omtrent honderd kloosters verkreeg. Hij herstelde de Saksische provincie van het H. Kruis, de Thuringsche of van Sint-Elisabeth, de Engelsche, alsmede die van Schotland en Denemarken [1]), en vormde de Sint-Josephsprovincie in het graafschap

geweest. Zie over hem en zijne werken Sanderus, *Brabantia Sacra*, III, 76—78. Als biechtvaders dier roemrijke, waarlijk vrome vorstin der Zuidelijke Nederlanden vinden wij nog vermeld: Pater Petrus Pâunecius, overleden als bisschop van St.-Omer, den 31 Maart 1631, wiens portret in het Franciscanenklooster te Weert aanwezig is, en Pater Petrus a Castro († 29 Mei 1636), over wien men bijzonderheden aantreft bij Sanderus, t. a. p., III, 79—80,

1) Het generaal-kapittel, in 1625 te Rome gehouden, bepaalde: „Provincia Anglicana, quæ ob persecutiones Hæreticorum defecerat, pristino suo honori, & loco restituitur; ita tamen, ut quia pauci adhuc in ea sunt Conventus, & Fratres, donec augeatur numerus, separatæ Custodiæ nomen retineat, cujus Custos Generali Capitulo intersit, habeatque votum in eo..... Provincia Saxoniæ Sanctæ Crucis antiquo suo Juri, & Ordini restituitur, ad eamque non solum Abastudensis [Halberstadiensis] Conventus, aliique, qui antiquitus ejus erant, sed etiam Heldesimensis [Hildesiensis], Bibeldensis [Bielfeldiensis], & Fuldensis, qui hactenus Ministro Coloniensi paruerunt: item Conventus Egar [Eger], & Monialium ejusdem loci, qui ad tempus Argentinensi Provinciæ subditi fuerant, deinceps, & in posterum pertinebunt." In de *acta* van het generaal-kapittel, in 1633 te Toledo gehouden, leest men: „Restituitur suo juri, & ordini Provincia Daciæ, et Thuringiæ, quibus Reverendissimus Pater noster Minister Generalis providebit, juxta earum statum, de Ministris Provincialibus, & Custodibus, cæterisque Officialibus..... Confirmatur erectio Provinciæ Co-

Vlaanderen uit tien kloosters der Vlaamsche provincie en uit de kloosters te Oudenaarden en Kortrijk van de Sint-Andreasprovincie [1]). Ook bewerkte hij, dat al de kloosters in het hertogdom Lotharingen, die tot dusver onder het bestuur stonden van den overste der Parijsche provincie, tot eene Lotharingsche custodie zouden behooren, en dat de kloosters in Bourgondië aan het bestuur van Fransche provinciaals onttrokken werden [2]). Op zijn raad namen in 1639 de Tertiarissen van *Nazareth* te Aalst den levensregel der Annuntiaten aan [3]), en met zijne toestemming ontvingen de Tertiarissen van Duinkerken den 15 Augustus 1636 het ordeskleed der Conceptionisten [4]). Den 15 Juni 1638 legde hij den eersten steen voor het klooster te Hal, in welken men een looden plaat had gesteld met dit opschrift:

D. O. M.

B. V. Mariæ, S. P. N. Francisco, et S. Bernardino fundatur conventus Fratrum Minorum Recollect: authoritate R^mi P. Josephi Bergaigne Comm: Gener: super has Prōias, electi Episcopi etc. A^o 1638. 15^a Junii [5]).

---

mitatus Flandriæ Sancti Joseph. Item restitutio Provinciarum Angliæ, & Scotiæ." *Orbis Seraphicus*, IV, 5, 37.

1) MSS. in het kloosterarchief te Weert.

2) Een stuk betrekkelijk deze zaak in het genoemde archief te Weert.

3) MS., N° 16496 der koninklijke bibliotheek te Brussel, afgedrukt in het *Archief voor de gesch. van het Aartsbisdom Utrecht*, II, 31—61; oudere MSS. in het archief te Weert. In *Regula ordinis B. M. V. Annuntiatæ*... (1645) wordt verhaald (166—167); „Quinque Sorores [Annuntiatæ] e Lovaniensi cœnobio advocatæ, Monasterium [Alosti], ac Sorores Tertii Ordinis S. Francisci ibidem existentes, vulgo Griseas nuncupatas, in suum vertere institutum anno M. DC. XXXVIII."

4) Fremaut, *Chronologia Prōiæ Comit. Flandriæ S. Joseph* (MS.): „et primæ omnium in Belgio professionem emiserunt."

5) *Provincia Germaniæ Inferioris A°* 1680 (MS.).

Onder voorzitting van Bergaigne zijn zeven *Congregationes nationales* en omtrent veertig *Congregationes provinciales* gehouden. Wij mogen hier ook niet onvermeld laten, dat hij, den 15 Juni 1626, Franciscus Paludanus, gardiaan te Brussel, opgedragen heeft, in Holland een onderzoek te doen instellen over het leven, den marteldood, de reliquiën der martelaren van Gorcum en de mirakelen, door God ter verheerlijking dier bloedgetuigen gewrocht [1]).

Alhoewel Bergaigne met bezigheden zijner bediening was overladen, moest hij nog dikwijls voor de aartshertogin Isabella Clara Eugenia gewichtige zaken behandelen, wier afdoening lange reizen noodzakelijk maakte. In 1626 zond zij hem naar Kreuznach, om er een verschil tusschen den gouverneur en den hoofd-intendant te beslechten; in October, naar den nieuwen keurvorst van Mentz, Georgius Fredericus von Greiffenclau, dien hij te Aschaffenburg aantrof, en in het begin van 1627 naar den keurvorst van Trier, om eene zaak betreffende de abdij van Sint-Maximinus te bespreken. In 1629 door haar om staatszaken naar den koning van Spanje en den markgraaf Spinola afgevaardigd, kwam hij den 23 Mei te Madrid en verbleef er tot den 7 Augustus. Den 17 September was hij weder te Brussel, doch moest in het begin van October wederom op reis, om zich bij den Keizer en de keurvorsten van het Roomsche Rijk te gaan vervoegen wegens den rijksdag, die te Regensburg zou gehouden worden. Hij bevond zich reeds den 22 dier maand te

1) II, fol. 207—208 eener authentieke copie van stukken voor de zaligverklaring der Martelaren van Gorcum, welk afschrift zich in het klooster *Ara-Cœli* te Rome bevindt.

Weenen, en vertrok van daar den 9 November, na meermalen gehoor bij den Keizer en den Prins von Equembergh te hebben gehad. Op zijn verderen tocht viel zijn rijtuig om, waardoor hij den linkerarm brak; maar wijl zijne lastgeving spoed vorderde, zette hij toch eenige uren later, toen in haast een verband gelegd was, de reis voort naar Munchen, waar hij den 21 November aankwam. Na gehoor te hebben gehad bij Maximiliaan, hertog van Beijeren, ging Bergaigne naar den keurvorst van Mentz te Aschaffenburg, die zich meermalen met hem onderhield. Den 7 December was hij te Aschaffenburg, den 19 dier maand te Coblenz, waar zich de keurvorst van Trier bevond, en den 23 te Bonn, in welke plaats de keurvorst van Keulen zijn verblijf hield. Toen hij ook bij deze keurvorsten eenige malen gehoor had gehad, keerde hij naar Brussel terug, om aan de Infante verslag van zijne zending te geven.

Den 11 Juli 1630 toog de pater-diplomaat, op verzoek van Hare Hoogheid, naar Regensburg, en verbleef er met den ambassadeur van Spanje en eenige afgevaardigden der Infante tot den 3 September, op welken dag hij naar Brussel wederkeerde. In het volgende jaar zond de Aartshertogin hem naar Spanje, om verslag uit te brengen over den rijksdag van Regensburg en wegens andere aangelegenheden; in November van hetzelfde jaar werd hij afgevaardigd naar de bisschoppen-keurvorsten en den regent van Creuznach, om te onderzoeken, of er onder deze waren, die, zooals gezegd werd, in bijzondere betrekking stonden met de hoven van Frankrijk en Zweden. Op zijne terugreis naar België verstuikte hij zich door den val van het rijtuig den rechterschouder, weshalve

hij tot omtrent half-Januari 1632 het bed moest houden en eerst in het begin van Juli naar Brussel kon vervoerd worden. In het begin van December 1633 begaf Bergaigne zich naar Keulen, op uitnoodiging der keurvorsten van Mentz, Keulen, Wurzburg en van anderen, die besloten hadden hem naar Spanje af te vaardigen om Philippus IV den toestand, de gevaren des Rijks en het gedrag van Wallenstein, hertog van Friedland, bloot te leggen. Hierop ging hij zoodra mogelijk naar Brussel, ten einde die zaak met de Vorstin te bespreken, welke den ijver en de goede bedoeling dier vorsten prees en hem aanspoorde die taak op zich te nemen.

Slechts weinig tijds daarna (1 December) stierf Isabella [1]), en waarschijnlijk heeft haar overlijden Bergaigne bewogen de reis uit te stellen. Zeker is het, dat hij eerst in April van het volgende jaar naar Spanje vertrok, voorzien met

1) Zij had den 11 October 1622 professie van den Derden Regel van den H. Franciscus afgelegd, tegelijk met de gravin de Brouay, dochter van den hertog van Aerschot, en met Dorothea Clara de Croy, hertoginweduwe van Aerschot. De Vorstin werd begraven in het ordeskleed van St. Franciscus. Zie Sanderus, t. a. p., III, 90. Vgl. haar leven bij Peri, *Regel van het Derde Orden*, 277—291 der uitgaaf te Antwerpen in 1782, en bij Jos. Alb. Alberdingk Thijm, in den *Volks-Almanak voor Nederl. Katholieken, in het jaar des Heeren* 1859, 108—167. — Van Albertus, den gemaal van Isabella, verhaalt Sanderus, t. a. p., III, 89: „Decessurus e vivis, extremis tabulis testamenti disposuit, ut in habitu Fratrum Minorum Observantino sepeliretur. Et factum est ita." Bij denzelfden schrijver leest men, p. 90—91, betrekkelijk Ferdinand, die Isabella in het bestuur der Zuidelijke Nederlanden is opgevolgd: „Et ad vitæ limitem appropinquans, repetitis verbis, in præsentia diversorum assistentium asseveravit, in Hispania se Tertii Ordinis habitum accepisse, de manu Reverendissimi Patris Ministri Generalis, & in eo emisisse professionem..... Defunctus vero cum esset Serenissimus Princeps, ipsius cadaver indutum est publice habitu observantino (uti ipse dum viveret expetierat) cujusdam Religiosi P. Francisci Antonii ex Conventu Fratrum Minorum Bruxellensi."

brieven en instructies, die geteekend en gezegeld waren door de keurvorsten van Mentz en Keulen, den bisschop van Wurzburg, hertog van Oost-Frankenland, de prins-bisschoppen van Osnabrug en Worms, de bisschoppen van Bamberg, Minden, Verden en den abt van Fulda, welke stukken hij ontvangen had na den moord, op Wallenstein gepleegd (25 Februari). In September, toen hij zich bij den Koning van zijne taak gekweten had, keerde hij naar België terug, maar was zoo afgemat en verzwakt, dat hij toen onmogelijk naar Keulen kon reizen, en zich genoodzaakt zag schriftelijk verslag van zijne handelingen aan te bieden.

Hetzelfde groote vertrouwen, dat de Infante hem geschonken had, werd hem ook evenzeer betoond door Ferdinand, broeder van den koning van Spanje, die haar in het bestuur der Zuidelijke Nederlanden was opgevolgd. Deze verzocht hem in 1636 zich naar de vorsten te begeven, die te Keulen vergaderd waren, en stelde hem brieven ter hand, waarin hij Bergaigne's oponthoud in België verontschuldigde en getuigenis aflegde van het goede, dat deze bij Philippus IV met de zending bewerkt had, die zij hem hadden opgedragen; het hoofddoel echter der reis naar Keulen was, over de keus van den Roomschen Koning te spreken en zich met den keurvorst van Keulen, die tevens prins-bisschop van Luik was, te onderhouden, opdat er een einde zou gesteld worden aan de muiterij der Luikschen. In het begin van Augustus van hetzelfde jaar zond hij den Pater naar den keurvorst van Keulen, ten einde dien over te halen, om persoonlijk ter verkiezing van den Roomschen Koning op den rijksdag te Regensburg te verschijnen; en in het begin van

October daaropvolgend naar Regensburg, om op den rijksdag den graaf van Oñate bij te staan, en bij de keurvorsten voor de belangen van het Rijk en het Huis van Oostenrijk werkzaam te zijn. Den 27 October kwam Bergaigne te dier stede aan, verbleef er tot den 29 Januari 1637, en keerde in het begin van Maart naar België terug.

In Januari 1638 begaf zich de schrandere diplomaat, op verzoek van den kardinaal-infant Ferdinand naar den hertog van Neuburg en den keurvorst van Keulen, met wie hij in onderhandeling geweest is tot den 29 Februari, toen hij van Bonn naar Keulen terugreisde. Half-Augustus ontbood Ferdinand hem uit Brugge naar Diest; van hier vertrok Bergaigne naar Gelder met het leger, dat Frederik Hendrik belet heeft zich van die plaats meester te maken; daarop moest hij bij den keurvorst van Keulen eene moeielijke taak volbrengen, die van hem twee maanden arbeids (30 Augustus—einde van October) vorderde.

In het volgende jaar ontving de Pater, uit het kamp te Hesdin, van den kardinaal-infant last om zich onverwijld naar de keurvorsten van Keulen en Mentz te begeven, ter oorzake van de vergadering der keurvorsten, die naar verordening van den keurvorst van Mentz te Frankfort zou gehouden worden; nadat hij, om de opgelegde taak van den eenen keurvorst naar den anderen, tweemaal naar Mentz gereisd was, werd hij uit Duitschland naar Brussel ontboden, om zich in Spanje bij den Koning te gaan vervoegen. Hij vertrok dan in het begin van Januari 1640 van Duinkerken over zee naar Ribadeo, en kwam half-Februari in de hoofdstad van Spanje, welke hij, na 's Konings verlangen vernomen te hebben, den 1 April verliet met eene lastgeving, die voor de gansche

Christenheid hoogst belangrijk was; in September moest hij naar Madrid terugkeeren. Op het einde van October benoemde de Koning den Franciscaan, tot *administrator* van het bisdom Lugo, welke waardigheid deze echter slechts korten tijd bekleed heeft; den 1 December ging Bergaigne weder op last des Konings met nieuwe instructies voor eene hoogst gewichtige aangelegenheid naar België en Duitschland; hij vertrok dien dag naar Burgos, en reisde verder, op berichten, die hem per renbode geworden waren, van hier naar Coruña, hetgeen hem een omweg van tachtig mijlen deed maken. Den 8 Januari 1641 ging hij te Coruña scheep; dan er woedde zulk een storm, dat van de zeven schepen, welke uit die haven tegelijk onder zeil waren gegaan, er vijf vergingen, en men genoodzaakt was op eene andere haven van Asturië, die van Villa Viciosa, aan te houden, na zeven dagen gedobberd te hebben. Het schip, waarmede hij hierop zijn secretaris met de stukken van Zijne Majesteit, die geen uitstel gedoogden, had doen vertrekken, werd door storm nogmaals overvallen en strandde op de kusten van Engeland. Den secretaris mocht het gelukken met de belangrijkste papieren aan land te komen; maar het overige ging verloren, daar later de Franschen zich van het schip tusschen Calais en Dover meester maakten en het naar Vlissingen opbrachten. Bergaigne, die inmiddels te Oviëdo vertoefde, in afwachting van 's Konings bevelen met het bericht, wanneer en waar hij zich zou kunnen inschepen, vertrok na ontvangst der missiven uit de haven van Xixon (Gijon, Gizon).

Ook die reis was ramspoedig; want toen men eenige uren van de kust verwijderd was, zag men met ontzet-

ting, dat het water tot eene hoogte van omtrent drie voet in het schip was gedrongen. De steven werd naar de kust gewend, en al de passagiers bevalen zich aan 's Heeren barmhartigheid aan, van welke alleen zij in den benarden toestand redding konden verhopen. Achttien uren lang had men met alle inspanning gepompt om het schip boven water te houden, toen uit de haven van Luarca twee vaartuigen ter hulp snelden en het schip, dat reeds half vol water was, naar die haven sleepten. Bergaigne sloeg nu den weg naar Coruña in, waar drie fregatten gereed lagen om zes compagnieën voetvolk naar Duinkerken over te brengen. Hij ging dus op Goeden Vrijdag, hier voor de tweede maal scheep, thans ook belast met de zorg over die fregatten en soldaten. Na zes dagen gevaren te hebben, ontmoette men bij den ingang van het Kanaal, op de hoogte van Plymouth, een schip met elf stukken geschut, dat van Frankrijk gekomen, naar Zeeland bestemd was, en welks bemanning herhaaldelijk tot een gevecht uittartte; er werd daarom bevel gegeven, dat het fregat, waarop Bergaigne zich bevond, dit schip zou aanvallen. Nadat men twee uren gevochten en driemaal van weerskanten alle stukken gelost had, was het schip genoodzaakt zich over te geven. Twee der vijanden waren gedood, zestien werden gevangen genomen en op den Zondag na Paschen te Mardijk (Mardique, Mardick) aan wal gebracht, van waar Bergaigne, toen hij de soldaten, gevangenen en fregatten aan de zorgen van Gavarelles had aanbevolen, over Duinkerken naar Brussel reisde [1]).

---

1) Met deze opgaaf eindigt de levensgeschiedenis van Bergaigne in het

Ofschoon Philippus IV hem reeds op het einde van Maart 1638 [1]), of volgens eene aanteekening van Pater van den Haute [2]), den 4 April van dat jaar tot bisschop van 's-Bosch verkozen had, om Michael Ophovius († 4 November 1637) op te volgen, verliepen er echter nog ruim drie jaren, alvorens die keus door den H. Stoel bekrachtigd werd, omdat de Staten van Holland na het overlijden van Ophovius de bisschopplijke goederen aangeslagen hadden. 's Konings keus door Paus Urbanus VIII den 13 Mei 1641 bekrachtigd zijnde [3]), werd Bergaigne den 27 October van dat jaar door den aartsbisschop van Mechelen, Jacobus Boonen, bijgestaan door Antonius Triest, bisschop van Gend, en Gaspar Nemius, bisschop van Antwerpen, in de Minderbroederskerk te Brussel tot bisschop gewijd [4]). „In dien tijd van hevige vervolging", zegt Schutjes [5]), kon de kerkvoogd het bisdom niet bezoeken, alléén was het dekenaat Gheel voor hem genaakbaar; hij liet de meeste zaken in het Staten-gebied aan de wijze beslissing

---

handschrift, dat onder N° 12846 aanwezig is in de koninklijke bibliotheek te Brussel; aan deze kroniek hebben wij bijna al wat wij tot hier toe vermeldden, ontleend. Het handschrift bevat verder nog twee brieven, door eene andere hand gekopiëerd. In den eersten, aan Bergaigne gericht (Madrid, 10 Februari 1647), hecht Philippus IV zijne goedkeuring aan hetgeen voor den vrede te Munster met de Hollanders was tot stand gebracht; ook prijst de vorst den ijver en de vlijt van Bergaigne in het behandelen der zaken op het Congres. De tweede brief (Munster, 4 November 1647) is door den graaf van Peñaranda aan den koning van Spanje geschreven en handelt over de kwaal, die Bergaigne tot een beter leven had doen overgaan, enz.

1) Aangeh. handschrift der koninklijke bibliotheek te Brussel.

2) Te vinden in het archief te Weert.

3) Schutjes, *Geschied. van het bisdom 's Hertogenbosch*, II, 128.

4) [Foppens] *Historia episcopatus Silvæduc.*, 110. 5) T. a. p. II, 129.

van den afgetreden *vicarius capitularis* [1]) over..... Bergaigne's eerste zorg was om in de jaren 1641/2, in overleg met de nog levende kanunniken, de door Ophovius niet vervoerde kostbare sieraden en bisschoppelijke goederen naar België in veiligheid te brengen en aan het aartsbisdom van Mechelen in bewaring te geven, tot dat eenmaal meer gunstige tijden zouden aanbreken. Dank dezen wijzen maatregel zijn ten minste onze rijke archieven in het bisdom wedergekeerd en verschaffen zij ons gelegenheid om de kerkelijke geschiedenis in een waar daglicht te stellen [2]). Op een klein stukje papier, dat verscheurd en van zegel beroofd is, onderteekend door den secretaris J. Baack, geeft de bisschop te Brussel den 6 Junij 1642 verlof om *in Roover* [3]) in eene schuur (*in horreo*) de H. Mis op te dragen [4]). Zoo als reeds is aangestipt, kon de bisschop veilig het dekenaat Gheel bezoeken; hij kwam den 2 Junij 1644 te Gheel en begaf zich naar Tongerloo, waarschijnlijk om de keuze van een coadjutor des prelaats voor te zitten [5]). Hij keerde denzelfden dag naar Gheel terug,

---

1) Henricus van den Leemputte „bekleedde onder den bisschop Bergaigne, die de Meijerij niet kon bezoeken, de waardigheid van Vicarius-generaal in geestelijke aangelegenheden." (Schutjes t. a. p, II, 132.)

2) J. F. van de Velde zegt in zijne *Synopsis monumentorum*, (III, p. 846): „anno 1641 & 1642 Episcopus noster [Bergaigne], una cum Canonicis residuis sui capituli, consignavit ac deposuit in manus Archiepiscopi Jacobi Boonen, & Capituli Metropolitani Mechliniensis, præcipua ornamenta, argenta, jocalia, &c. ad Sylvæducensem ecclesiam pertinentia (quae in vim articuli II memorati [„capitulationis" anno 1629], ejus prædecessor & capitulum asportari curaverant) custodienda Mechliniæ. Possidemus acta varia huc pertinentia."

3) „Waarschijnlijk is hier het gehucht van Poppel *de Roover* bedoeld, waar onze vervolgde katholieken hun bedehuis openden."

4) „Archief bisdom 's Bosch." 5) „Vgl. Deel I, 258."

stapte aan het Gasthuis af, vormde den 5 en 6 Junij in de parochiale en collegiale kerk en zette verder de reis naar Maaseik door [1])", alwaar hij in 1644, misschien toen, de St-Bonaventurakerk der Minderbroeders geconsacreerd heeft [2]). In het volgende jaar, den 23 April verkreeg Bergaigne van Albertus Frans van Croy, graaf van Megen, voor zijne ordebroeders vergunning om zich te Megen te vestigen [3]).

Den 25 April van hetzelfde jaar 1645, vertrok hij als gevolmachtigde van den koning van Spanje, met zijn biechtvader, Pater Richardus de Merode, en vele edellieden van Antwerpen naar Munster, om over den vrede te onderhandelen [4]); ook werd hij in het begin van dit jaar aan den H. Stoel voorgedragen, om Franciscus van der Burch († 23 Mei 1644) als aartsbisschop van Kame-

---

1) „P. D. Kuyl. *Gheel vermaerd.*"

2) *Origo, progressus, modernus status Provinciæ Germaniæ Inferioris. Anno Dñi* 1647. MS. 3) Schutjes, t. a. p., v, 59.

4) P. van den Haute, *Causæ concernentes Provinciam Germaniæ Inferioris.* MS. — Bergaigne kwam den 8 Juni 1645 te Munster. Zie J. Cools, *Templum pacis*, 12.

In de *Algemeene geschiedenis des Vaderlands, door Dr. J. P. Arend; achtereenvolgens voortgezet door Mr. O. van Rees en Dr. W. G. Brill* leest men, III, 5e Stuk, bl. 612—613: „Den 11 Januari (1646) werden onze gevolmachtigden te Munster ingehaald door de Fransche en de Portugeesche Ambassadeurs..... Kort na het plechtige eerste bezoek, door de Fransche Gezanten.... hun gebracht, ontvingen zij, bij even plechtig bezoek, de vier Spaansche Gezanten, Don Gaspar de Bracamonte y Guzman, Graaf de Penaranda; Fra Joseph de Bergagne, Aartsbisschop van Kamerijk; Don Diego de Saavedra Taxardo, en Antonie Brun. De toon was uiterst vriendschappelijk. Penaranda sprak aanvankelijk in het Spaansch, maar weldra, nog op hetzelfde bezoek, in het Latijn, gelijk Brun; maar de Aartsbisschop verklaarde, dat hij Nederlander was en dus Nederlandsch zou spreken. Bij het afscheid nemen gaven allen den onzen de hand: zulks, zeide de Aartsbisschop, was Nederlandsche manier."

rijk op te volgen. Wegens door de *Congregatio Consistoralis* gemaakte bezwaren over de geldigheid van een *processus* en over het recht van benoeming, waarop die voordracht steunde, werd hij echter eerst den 28 Mei 1646 door Paus Innocentius X tot aartsbisschop van Kamerijk verheven, terwijl het bisdom 's-Bosch hem tevens toevertrouwd zoude blijven [1]). Den 27 Juli 1646 nam hij door een gevolmachtigde bezit van den aartsbisschoppelijken zetel [2]), en den 12 November werd hem te Munster door Fabius Chigi, gezant van den H. Stoel, het *pallium* opgelegd [3]).

Bergaigne, die Munster verlaten had, toen de vredesonderhandelingen (Mei 1647) afgebroken waren, kwam er in het begin van September 1647 terug, om met zijne medeafgevaardigden de onderhandelingen met de gevolmachtigden der Staten te hervatten; doch het gezwel

---

1) Aanteekeningen van P. van den Haute: *De promotione Rmi P. Joseph Bergaigne ad Archiepiscopatum Cameracensem, de statu illius Dioecesis, morte praedicti &c.*

2) Le Glay, *Cameracum Christianum*, p. 69. De opgaaf van Le Glay is ontleend aan de *Gallia Christiana*. — Bij J. F. van de Velde, t. a. p. pag. 846, leest men: „capta 27 Julii 1647 ejus Sedis [Cameracensis] possessione per procuratorem, Civitatem suam Episcopalem ingressus numquam ipse fuit." — Aan de *Propositio*, opgemaakt door den kardinaal Hieronymus Columna, ontleenen wij het volgende: „Exstat in ea [civitate Cameracensi] Cathedralis ecclesia sub invocatione B. M. V.... Habet quatuor suffraganeos, vlt. Tornacen., Audomaren., Atrebaten. et Namurc. Cura animarum in Cathedrali exercetur per Decanum Canonicorum et per Parochum S. Gandulphi. Adsunt in ea octo dignitates, quarum prima post Episcopalem est Præpositura; quinquaginta Canonici, quinquaginta sex Capellani, aliique Presbyteri et Clerici divinis inservientes..... In civitate adsunt novem Ecclesiæ parochiales, duæ collegiatæ, quinque monasteria virorum, septem monialium."

3) Vermelde aanteekeningen van P. van den Haute.

aan den linkerenkel, waaraan hij reeds eenigen tijd leed zou hem welhaast ten grave sleepen [1]). Met het grootste geduld doorstond hij de hevigste smarten en met de treffendste kalmte en teederste godsvrucht ontving hij de laatste HH. Sacramenten, na zijnen broeders voor alle diensten den warmsten dank betuigd en hen tot trouwe beoefening der deugd aangespoord en Gode aanbevolen te hebben. Met zijne stervende lippen verzuchtte hij nog: „Heilige Franciscus, mijn vader, bid voor mij", sloot de oogen en stierf in de vroomste stemming in den avond van den 24 October 1647 [2]), in den ouderdom van 59 jaren, 5 maanden en 24 dagen.

Hij werd bij de Minderbroeders [3]) begraven en rustte hier in de schoot der aarde tot in 1663, wanneer zijn stoffelijk overschot, dat op de dringende bede van Pater Petrus de Hullegaerde, *visitator* der Saksische provincie van het H. Kruis, tot welke het klooster te Munster behoorde, aan den Nederduitsche provincie was afgestaan, naar Antwerpen vervoerd werd. Den 18 Septem-

---

1) Vermelde aanteekeningen v. P. van denHaute; Arend, *Algemeene Gesch. des Vaderlands*, III, vijfde Stuk, 728, 753.

2) Brief van den graaf van Peñaranda aan den koning van Spanje; in het handschrift N° 12846 der koninklijke bibliotheek te Brussel; *Compendium chronologicum Provinciæ Saxoniæ S. Crucis*, 43—44; Bericht van het overlijden, door Pater Petrus Marchant, een gedrukt stuk van den 31 October 1647. — Foppens t. a. p., en *Biblioth. Belgica*, II 773; Diercxsens, *Antverpia Christo nascens et crescens*, VII (Antw., 1773), 297; Schutjes, t. a. p., II, 230, hebben gedwaald met het overlijden van Bergaigne op den 21 October 1647 te stellen. In de *Synopsis monumentorum* van J. F. van de Velde wordt p. 296 de 24 October als sterfdag opgegeven, doch p. 846 de 21 dier maand.

3) Volgens Sanderus, *Brabantia Sacra*, III, 80, Diercxsens, t. a. p. is Bergaigne in de kerk der Clarissen te Munster begraven.

ber van dat jaar werd het dierbaar gebeente in de Minderbroederskerk te dier stede met allen luister aan de linkerzijde van het hoogaltaar begraven: Ambrosius Capello, bischop van Antwerpen, deed den plechtigen lijkdienst, waarbij behalve de Paters, die voor het kapittel waren bijeengekomen, de kapittelen van de kathedraal en van Sint-Jacob tegenwoordig waren, alsook de magistraat der stad en de gouverneur van het kasteel [1]).

Caspar de Bracamonte y Guzman, graaf van Peñeranda, getuigt van Bergaigne, in een brief van den 4 November 1647 uit Munster aan den Koning van Spanje gericht, dat hij geen beteren man gekend heeft, noch iemand die hem in ijver en liefde voor den dienst van dien vorst overtrof [2]). „Ego", zegt Lucas Waddingus [3]), „peramanter [Josephum] a multis annis cum veneratione colui; vir doctus, pius, mitis, affabilis, atque ad res magnas tractandas & peragendas, miræ dexteritatis & prudentiæ". Hoezeer de Kerk van Kamerijk zijn verlies betreurd heeft, bewijst haar „elogium funebre", dat wij straks zullen mededeelen [4]).

Men vindt zijn portret op het stadhuis te Munster in de zaal, waar in 1648 de vrede werd gesloten, alsmede in de kloosters te Megen en Weert; dat te Weert heeft het volgende bijschrift: „Ill.mus ac Rever.mus Dñus et P. Josephus Bergaigne, Epūs Sylvæducensis, Archīpus Cameracensis, 32 legationibus clarus, pro Philippo IV. legatus Monasterium missus, ibidem ante finitum congressum cum summo Reip: Christianæ detrimento obiit aº. 1647."

1) Foppens, t. a. p., 115; Sanderus, t. a. p., III, 210, en anderen.
2) Aangeh. handschrift der koninkl. biblioth. te Brussel.
3) *Scriptores ordinis Minorum*, p. 230.
4) Zie Bijlage.

Zijn afbeeldsel is ook opgenomen in *Les hommes illustres, qui ont vecu dans le* XVII. *siècle avec leurs armes et devises* (Amsterdam, 1717); in *Le grand théâtre sacré du duché de Brabant*, II, 2e partie ('s Hage, 1734), bij blzn 24, 25; in de *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, III, vijfde stuk, bij blz. 753.

Het wapen van Bergaigne als bisschop van 's-Bosch, met het devies: FORTITER ET MANSUETE, treft men bij Coppens (*Nieuwe beschr. van het bisdom van 's Hertogenb.*, I) en andere schrijvers aan.

Lucas Waddingus vermeldt de volgende werken van Bergaigne:

1. *Apologia adversus litteras Gerlaci Molitoris, prædicutii hæretici.*

2. *Instructio ad Virgines nobiles recenter a Calvinismo conversas.*

3. *Apologia ad Imperatorem Ferdinandum III.*

Nog heeft men van hem:

4. *Legatus ecclesiasticus pro Ecclesia Cameracensi ad Regem Hispaniarum* [1]).

FR. A. F. NIEUWENHUIZEN,
Ord. S. Francisci.

---

1) *Gallia Christiana*, in het *Cameracum Sacrum* van Le Glay. 70—71. Het werk wordt ook opgegeven door Van de Velde, t. a. p., 296.

BIJLAGE [1]).

ILLUSTRISSIMI DOMINI
F. JOSEPHI A BERGANIA
ELOGIUM FUNEBRE.

PLANGE VIATOR, QUISQUIS ES, JACTURAM,
MEAM & TUAM,
PLANGE ORBIS CHRISTIANI DETRIMENTUM.
REVERENDISSIMUS PATER,
ILLUSTRISSIMUS PRINCEPS, EXCELLENTISSIMUS
DOMINUS
D. JOSEPHUS A BERGANIA,
ORIGINE ITALUS [*], NATIONE BELGA,
PATRIA ANTVERPIENSIS, SANE UBIQUE NOTUS,
PROFESSIONE MINOR, STUDIO THEOLOGUS,
EXERCITATIONE POLITICUS,
QUEM

1) Het *Elogium funebre* werd afgedrukt bij Foppens, t. a. p., 111—115; Sanderus, t. a. p., III, 209—210; uit de *Gallia Christiana* in het aangeh. *Cameracum Sacrum* met eene vertaling van Le Glay in het Fransch, 69—70. De Latijnsche tekst met eene vertaling in het Hollandsch, in de *Oudheden, en gestichten van de bisschoppelijke stadt en meijerij van 's Hertogenbosch..... door een liefhebber der oudheit* [S. J. van de Velde, Honselaer bijgenaamd], (Leiden, 1742) 246—254. Die „liefhebber der oudheit" heeft zich de vrijheid veroorloofd „Patria Antverpiensis" te veranderen in „Patria Bredanus" („van geboorte een Bredaënaer").

[*] „Josephus a Bergania, Origine Italus". Dit verklaart, waarom men ook vindt DE BERGAIGNE, DE BERGAGNE. In stukken, in het archief te Weert aanwezig, die door hem geteekend zijn, staat BERGAIGNE.

IN ORDINE SERAPHICO PIETAS ALUIT,
IN SACRIS LITTERIS
COMPLUTUM EXCOLUIT,
IN REBUS AGENDIS USUS CONSUMMAVIT,
INTER
PRIMOS SUI ORDINIS RELIGIOSISSIMUS,
INTER
PRÆCLAROS SUI ÆVI ANTISTITES ERUDITISSIMUS,
INTER
PRIMARIOS SUI REGIS MINISTROS SAPIENTISSIMUS,
POSTEAQUAM
SUB HUMILI ADHUC FRATRIS MINORIS
HABITU,
MAGNIS JAM NEGOTIIS ADHIBITUS, VARIAS APUD
IMPERATOREM,
APUD REGEM, & PRINCIPES,
PRO
IMPERATORE, PRO REGE,
PRO PRÆCLARISSIMA DOMO AUSTRIACA,
LEGATIONES OBIIT:
FŒLICISSIMIS AUGUSTISSIMÆ DOMUS SUCCESSIBUS,
ET
IN EIS BENE OMINATÆ
FERDINANDI TERTII
ROMANORUM REGIS
ELECTIONI FOELICITER ALLABORANS,
EX
COMMISSARIO GENERALI ORDINIS S. FRANCISCI
EPISCOPUS BUSCODUCENSIS
FACTUS (RETENTA ILLIUS EPISCOPATUS
ADMINISTRATIONE)
ARCHIEPISCOPUS
ET

DUX CAMERACENSIS
CREATUS EST.
QUA SUPREMA DIGNITATE AUCTUS,
AD
SPECTATISSIMUM TOTI ORBI THEATRUM,
AD
LECTISSIMORUM VIRORUM CONVENTUM,
AD
DESIDERATISSIMUM OMNIBUS POPULIS
PACIS UNIVERSALIS TRACTATUM, CUM REGIÆ
POTESTATIS PLENITUDINE,
MONASTERIUM LEGATUS
MITTITUR, &
SACRI ROMANI IMPERII PRINCEPS
AD
COMPONENDOS PRINCIPES & REGES,
CAMERACESII COMES,
AD
SANCIENDUM CUM HOLLANDIÆ COMITATU
ET
FŒDERATIS PROVINCIIS
REGIUM FOEDUS
DESTINATUR:
QUO IN NEGOTIO
QUID EGERIT, QUANTUM PROFECERIT,
QUAM
NECESSARIUS GERENDIS,
QUANTA VIRI ELOQUENTIA
IN
MAGNIS ARGUMENTIS,
QUANTA IN DIFFICILLIMIS PRUDENTIA,
IN
DESPERATIS FORTITUDO ENITUERIT!

TESTES PERSONANT
MONASTERIUM, OSNABRUGA,
GRATUS AGNOSCIT
UTERQUE BELGA,
INVIDUS FATETUR HOSTIS.
HIC ERAT
JOSEPHUS,
AD
MAGNA NATUS,
AD
MAGNA EVECTUS,
MAJORIBUS DIGNUS,
LONGIORI VITA DIGNISSIMUS;
SED
PROH DOLOR!
QUAM CADUCÆ RES MORTALIUM!
DUM
MAXIMARUM DIFFICULTATUM PELAGO
AFFLANTIBUS AURIS
AD PORTUM FŒLICITER PROPERAT,
DUM
PACEM BATAVO-HISPANICAM
JAM SIGNANDAM,
DUM
FRANCICAM
NON MINORI STUDIO & EXITU PROMOVERE SATAGIT:
DUM
ECCLESIAM SUAM
CAMERACENSEM
LUSTRARE ANHELAT,
PACE NONDUM CONFECTA,
PRO

ECCLESIA,
PRO
REPUBLICA CHRISTIANA,
PRO
REGIS OBSEQUIO,
PRO
QUIETE PUBLICA
EXANTLATIS LABORIBUS,
PROFECTIONE HISPANICA NONIES CONFECTA,
GERMANIA
SÆPIUS PERAGRATA, MAGNIS IBIQUE REBUS
ADMINISTRATIS,
CŒLO JAM MATURUS,
MUNDO ADHUC NECESSARIUS, IMMATURA MORTE
CORREPTUS,
RELICTO APUD OMNES SUI DESIDERIO,
INTER
MEDIOS BELLI TUMULTUS, IN LOCO PACIS,
IN
MAXIMIS CORPORIS CRUCIATIBUS SUMMA
ANIMI QUIETE,
MONASTERII WESTPHALORUM,
ANNO SALUTIS M. DC. XLVII.
IX. KALENDAS NOVEMBRIS PLACIDE OBDORMIVIT,
ANNOS NATUS 59. MENSES 5. DIES 24.
IBIDEM
SEPELIENDUS APUD FRATRES S. FRANCISCI,
STRICTIORIS OBSERVANTIÆ,
UT
QUIBUS ADHÆSERAT VIVUS,
CORPORE CONQUIESCAT MORTUUS.
ECCLESIA CAMERACENSIS.
OPTIMO PASTORE ORBATA,

SPE MAXIMA EREPTA,
NOVA VIDUITATE AFFLICTA,
NOVIS CURIS AGITATA,
DE
SUCCESSORE ANXIA,
DE
LIBERTATE SOLLICITA,
PRAESULI MERITISSIMO
JUSTA PERSOLVENS
MONUMENTUM
MŒRENS POSUIT.
LUGE VIATOR SI PACEM AMAS,
ET
PRECARE UT HOMO PACIS
REQUIESCAT IN PACE.
OBIIT AN. M. DC. XLVII.

De tien anti-diluviaansche koningen van Chaldea [1].

Over het tijdvak van Adam tot Noë is in de H. Schrift weinig meer vermeld dan de namen der tien patriarchen en de duur hunner levensjaren. Ook dit kort berigt vindt zijne bevestiging in de Assyro-Chaldeeuwsche overleveringen, wel niet zooals ze uit het spijkerschrift zijn bekend geworden (want dit heeft tot heden toe omtrent de oudste geschiedenis der wereld niets aan het licht gebragt), maar zooals ze ons door den Babylonischen geschiedschrijver Berosus zijn opgeteekend.

Berosus had, gelijk hij zelf getuigt, uit de schriften geput, die te Babylon met veel zorg bewaard werden. Zijn werk over de *Babylonische Oudheden*, door hem zelven in het Grieksch geschreven, is wel verloren gegaan; maar gelukkig waren verscheidene fragmenten door Flavius Josephus in zijne geschriften opgenomen.

Bovendien waren de *Babylonische Oudheden* door Abydenus, Alexander Polyhistor en Apollodorus in het kort zamengevat. Ook hunne werken bestaan niet meer; maar wederom gelukkig zijn eenige fragmenten van hun verkorte *Geschiedenis* door Eusebius van Caesarea en Georgius Syncellus [2]) voor ons bewaard gebleven.

---

1) Onze voornaamste bron is de *Civiltà* van 3 Augustus 1878.

2) „Syncellus" is de naam van eene waardigheid in de Grieksche Kerk. Georgius was de Syncellus van Tarasius, Patriarch van Constantinopel, omstreeks het jaar 792. Hij is de schrijver van eene *Chronographia*, die van het begin der wereld voortloopt tot aan het jaar 284 na Chr. — Aldus de Feller.

Volgens Berosus nu zijn de eerste koningen van Chaldea én *tien* in getal geweest én hebben zij *lang*, zeer lang geregeerd. Dit getuigen al de drie genoemde bewerkers van den Babylonischen geschiedschrijver, en de hierop betrekking hebbende fragmenten zijn bij Eusebius en Syncellus beiden te vinden. Wij geven den tekst van Apollodorus volgens de meedeeling van Syncellus [1]).

„Berosus verhaalt, dat de eerste koning geweest is ALORUS, een Chaldeër uit Babylon; deze heeft 10 *sari* geregeerd. Vervolgens ALAPARUS en AMELON, die uit Pantibibla (d. i. uit Sippara, Sepharvaim, eene stad van Chaldea) was. Na hen de Chaldeër AMMENON, en onder zijne regering is, zegt men, de geheimzinnige *Oannes*, *Annedotus*, uit de Roode Zee (de Perzische golf) te voorschijn gekomen. Dit is hetzelfde wezen, dat Alexander (Polyhistor) vroeger, namelijk in het eerste jaar der wereld, laat verschijnen, onze schrijver (Apollodorus) echter na 40 *sari*, en Abydenus laat den tweeden *Annedotus* verschijnen na 26 *sari*. Op hem is gevolgd MEGALARUS uit de stad Pantibibla, en deze heeft 18 *sari* geregeerd. Na hem de herder DAONUS uit Pantibibla, die 10 *sari* geregeerd heeft. Onder dezen moet wederom een vierde *Annedotus*, die dezelfde gedaante als de vroegere, namelijk van mensch en visch had, uit de Roode Zee te voorschijn gekomen zijn. Vervolgens heeft EVEDORACHUS uit Pantibibla 18 *sari* geregeerd, en onder hem zou een ander wezen, evenzoo uit mensch en visch zamengesteld, met name *Odacus*, uit de Roode Zee verschenen zijn; maar al deze wezens moeten hetzelfde wat *Oannes* in het algemeen had gesproken, in bijzonderheden hebben uiteengezet. Van dit laatste wezen maakte Abydenus geen melding. Daarna heeft de achtste koning AMEMPSINUS, een Chaldeër uit Larancha (Larsam, eene stad van Chaldea) 10 *sari*, en OTIARTES, een Chaldeër uit Larancha, 8 *sari* geregeerd. Na den dood van Otiartes heeft zijn zoon XISUTHRUS 18 *sari* geregeerd, en onder hem, zegt hij (Berosus), heeft de groote vloed (de Zondvloed) plaats gehad.

---

1) Zie B. G. Niebuhrii *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, vol. I, Georgii Syncelli *Chronographia*, p. 71. — Müller, *Berosi fragmenta de rebus babylonicis*, aangehaald door de *Civiltà*, was niet ter onzer beschikking

Zoodat er in het geheel tien koningen geweest zijn, die 120 *sari* geregeerd hebben."

In dit berigt is de duur der regering van den tweeden, derden en vierden koning niet vermeld; maar in een fragment van Abydenus, ons evenzoo door Syncellus [1]) meegedeeld, vinden we, dat de tweede koning 3 *sari* geregeerd heeft, de derde 13 *sari*, en de vierde 12 *sari*. Hiermee is het getal van 120 *sari* voor den gezamenlijken regeringsduur der tien koningen verantwoord.

Dezelfde Abydenus zegt, na den eersten koning en de lengte zijner regering vermeld te hebben, omtrent de waarde van den *sarus:*

„De *sarus* bestaat uit 3600 jaren."

Volgens Berosus en zijne bewerkers krijgen we dus de volgende chronologische lijst:

ANTI-DILUVIAANSCHE KONINGEN VAN CHALDEA.

					JAREN.
ALORUS	heeft	geregeerd	10	*sari*	36,000
ALAPARUS	„	„	3	„	10,800
AMELON	„	„	13	„	46,800
AMMENON	„	„	12	„	43,200
MEGALARUS	„	„	18	„	64,800
DAONUS	„	„	10	„	36,000
EVEDORACHUS	„	„	18	„	64,800
AMEMPSINUS	„	„	10	„	36,000
OTIARTES	„	„	8	„	28,800
XISUTHRUS	„	„	18	„	64,800
			120		432,000

1) *Corpus Scriptorum Hist. Byz.* p. 69.

Alvorens de beide hoofdpunten, het *getal* der koningen en den *langen duur* hunner regering te behandelen, geven we eerst eenige bijzonderheden over den geheimzinnigen *Oannes* en zijne verschijningen.

Polyhistor [1]) schrijft:

„ Oannes had het geheele lijf van een visch, maar onder zijn kop was nog een ander (een menschelijk) hoofd uitgegroeid, en evenzoo had hij menschelijke voeten, die uit zijn staart gegroeid waren; ook had hij een menschelijke stem. Over dag verkeerde hij, zonder eenig voedsel te gebruiken, met de menschen. Hij leerde hun het letterschrift en allerlei wetenschappen en kunsten, het zamenwonen in steden, het bouwen van tempels, het invoeren van wetten en de meetkunst; ook wees hij hun de zaden en het inoogsten van de vruchten, en kortom alles wat tot een beschaafd leven behoort. Sedert dien tijd is er niets anders meer uitgevonden. Als de zon onderging, dook dit wezen *Oannes* weder in de zee en verbleef alle nachten in het water; want het was een tweeslachtig wezen. Later zijn nog andere dergelijke wezens verschenen. "

Oannes of *Anu* is de god der Chaldeërs, die in het begin der wereld, en later nog verscheidene malen, in zigtbare gedaante aan de menschen verschijnt, om hen te onderwijzen. Hij komt uit de Roode Zee of liever uit de Perzische golf te voorschijn, omdat de beschaving zich uit het zuiden over Chaldea en geheel Assyrië verspreid heeft.

In deze herhaalde verschijningen van *Oannes*, als wetgever en leermeester der eerste menschen, mogen we eene herinnering zien aan de openbaringen, die in het paradijs aan Adam en Eva gegeven zijn en onder de patriarchen zijn voortgezet en aangevuld; en zouden ook de mensch-

1) *Corpus Scriptorum Hist. Byz.* p. 51.

wordingen van den God *Anu*, die in half-menschelijke gedaante onder de menschen komt verkeeren, niet een flaauwe herinnering zijn aan de groote belofte van een goddelijken Verlosser des menschelijken geslachts?

Bijzonder opmerkelijk zijn de woorden: „Sedert dien tijd [het verschijnen van Oannes] is er niets anders meer uitgevonden" [1]).

Neen, de mensch is niet met de barbaarschheid en de onwetendheid begonnen! Getuigen zijn de aloude sterrekundige waarnemingen der Chaldeërs, de paleizen van Ninive met hun letterschrift en beeldhouwwerk, de ontzaggelijke steengevaarten, die wij met al onze werktuigen niet kunnen verwerken, en die toch in Azië en in Egypte tot ordelijke gebouwen en monumenten zijn opgetrokken. De Maistre [2]) maakt een zeer eenvoudige maar diepzinnige opmerking: „De straffen [van God] zijn altijd in evenredigheid met de misdaden, en de misdaden altijd in evenredigheid met de kennis van den schuldige: de Zondvloed derhalve veronderstelt ongehoorde misdaden, en die misdaden veronderstellen eene kennis, die de onze onberekenbaar ver te bovengaat."

Vóór den Zondvloed alzoo bestond de onwetendheid niet, en al spoedig, in de eerste eeuwen, *na* den Zondvloed verschijnen de Assyrische monumenten, die van een verbazende ontwikkeling getuigen.

Hoe was de mensch aan die ontwikkeling gekomen?

Voltaire en de ongeloovige wetenschap zegt: Door her-

---

1) De Grieksche woorden: *ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου ἐκείνου οὐδὲν ἄλλο περισσὸν εὑρεθῆναι* heeft Goar vertaald door: Ab eo tempore nihil praeter haec de illo [Oanne] auditum. — Niet zeer naauwkeurig.

2) *Soirées de Saint-Pétersbourg*, 2e entretien.

haalde proefnemingen en door het toeval. De Aziatische overlevering, betuigd door Berosus en zijne bewerkers, zegt: Door goddelijke openbaring.

Laten we nu tot de twee hoofdpunten overgaan.

1. Het *getal* der koningen.

De anti-diluviaansche koningen van Chaldea zijn *tien* in getal en stemmen onder dit opzigt volmaakt overeen met de patriarchen van Genesis, die immers evenzoo *tien* in getal zijn: ADAM, SETH, ENOS, CAINAN, MALALEËL, JARED, HENOCH, METHUSALEM, LAMECH en NOë. Kan deze overeenstemming als toevallig beschouwd worden? Twee redenen, zegt de *Civiltà*, verbieden ons dit te doen.

De eerste is de naauwe verwantschap tusschen de Chaldeërs en het Joodsche volk. Abraham immers, de stamvader der Joden, was niet slechts afkomstig uit het land van Chaldea, maar hij had tot stamvader Arphaxad, van wien, naar getuigenis van Flavius Josephus en Eusebius, ook de Arphaxadeërs, later Chaldeërs genoemd, afstammen. Arphaxad was de zoon van Sem. Mag men, als de overleveringen van twee zoo naauw verwante volken op eenig punt met elkander overeenstemmen, aan toeval denken?

De tweede reden is, dat hetzelfde getal van *tien* ook bij vele andere volken gevonden wordt, die, wat afstamming en woonplaats betreft, ver van de Chaldeërs en de Joden verwijderd zijn. Niet alleen de Arabieren, die verwant zijn met de Joden en de Chaldeërs, maar ook de Perzen, de Indianen, de Germaansche en de Scandinavische volken (afstammelingen van Japhet), en zelfs de Chinezen (afstammelingen van Cham), plaatsen aan het

begin van hunne geschiedenis, hetzij zij die vóór of na den Zondvloed laten beginnen, een *tiental* van helden of koningen. Zulk eene overeenstemming nu kan niet toevallig zijn, maar moet uit een gemeenschappelijke bron voortkomen; en die bron wederom kan niet anders zijn dan de herinnering aan de *tien patriarchen*, welke vermeld zijn in Genesis: eene herinnering, die na den Zondvloed bij allen en een ieder levendig moet geweest zijn en door de verschillende volken bij hunne verspreiding meegedragen is.

De *namen* der tien Chaldeeuwsche koningen hebben geen zweem van overeenkomst met die der patriarchen van Genesis. Reeds Moses Khorene, een vermaard geschiedschrijver der vijfde eeuw, klaagde er over, dat de oude schrijvers, of uit willekeur of om eenige andere reden, de namen der patriarchen veranderd hadden. Overigens, om van andere volken niet te gewagen, weten wij Hollanders, die *Joris* gemaakt hebben van *Georgius*, *Stoffel* van *Christophorus*, *Pleuntje* van *Apollonia*, dat de vreemde eigennamen aan menige wijziging en verandering blootstaan.

Dit echter is wel opmerkelijk, dat de identiteit van den laatste der Chaldeeuwsche koningen, *Xisuthrus*, en van den laatste der patriarchen, *Noë*, niet alleen hierdoor wordt bewezen, dat de Schriftuurlijke Zondvloed, volgens Berosus en zijne drie bewerkers, onder Xisuthrus heeft plaats gehad, maar ook door de beteekenis van beider naam: XISUTHRUS toch beteekent *rust*, *vertroosting*, wat evenzoo de beteekenis van het Hebreeuwsche NOACH is.

2. De *regeringsjaren* der koningen.

Dit tweede punt geeft op het eerste gezigt nog meer moeijelijkheid, om Berosus met Moses overeen te brengen. De tien Chaldeeuwsche koningen immers zouden 432,000 jaar geregeerd hebben, terwijl de levensduur der tien Bijbelsche patriarchen, van Adam tot den Zondvloed toe (volgens den Hebreeuwschen tekst en de Vulgaat) slechts 1656 jaren beloopt.

Vele ernstige schrijvers hebben niet eens beproefd naar eene uitlegging van de wonderbaarlijke grootheid der jaartallen van Berosus te zoeken, maar er zich eenvoudig toe bepaald om de Chaldeërs met hun pogchen op zoo hooge oudheid uit te lagchen. Zoo b. v. zegt Cicero [1]):

„ Wij beschuldigen ook de Babyloniërs of van dwaasheid, of van ijdelheid, of van onbeschaamdheid, hen die, zooals zij zelf zeggen, 470,000 jaren [van het begin der wereld tot aan Alexander den Groote] in hunne [sterrekundige] gedenkteekenen vermeld vinden; en laten we oordeelen, dat zij liegen en niet beducht zijn voor het oordeel, dat de volgende eeuwen over hen zullen vellen. "

Eusebius [2]) maakt zich niet zoo boos, maar zegt toch, na de koningen van Chaldea en hunne regeringsjaren volgens Berosus te hebben meegedeeld:

„ Als iemand geloof slaat aan die boeken, die op zooveel tienduizendtallen van jaren roemen, moet hij ook de meerdere ongeloofelijkheden aannemen, die daarin vervat zijn. "

Ook Moses Khorene, van wien we reeds eenige woorden hebben aangehaald, zegt met betrekking tot Berosus en zijne tien koningen:

---

1) *De divinatione*, lib. 1, 19. 2) *Chronicorum canonum*, lib. 1, 1.

„De oude schrijvers hebben, of uit willekeur of om eenige andere reden, de verhalen, de namen en de jaartallen veranderd; en over het begin der wereld deels naar waarheid, deels onwaar gesproken; bij voorbeeld over de schepping van den eersten mensch, dien zij niet eenvoudig een man, maar een koning noemen, en aan wien zij een barbaarschen en beteekenloozen naam [*Alorus*] geven, en wien zij 36,000 levensjaren toeschrijven... Evenzoo geven zij aan Noë een anderen naam [*Xisuthrus*] en een leven van onmetelijken duur."

De wrevel van genoemde schrijvers over de buitensporig groote getallen der Chaldeërs is zeer begrijpelijk, maar bevredigt toch niet. Een begin van overeenstemming tusschen Berosus en Moses wordt aangewezen door de opmerking: De onmetelijk lange regeringsjaren der Chaldeeuwsche koningen kunnen eene herinnering zijn aan het buitengewoon lange leven der patriarchen, eene herinnering, die niet slechts bij de Chaldeërs, maar ook bij vele andere volken is bewaard gebleven. Hooren we hierover Flavius Josephus [1]):

„Toen Noë na den Zondvloed nog 350 jaren geleefd en al dien tijd gelukkig doorgebragt had, stierf hij in den ouderdom van 950 jaren. Niemand echter, die den leeftijd der patriarchen met het tegenwoordige leven en de kortheid onzer levensjaren vergelijkt, meene dat het onwaar is wat van hen verhaald wordt, hieruit dat thans het leven der menschen niet zoo lang is vermoedende, dat ook zij niet tot een zoo hoogen leeftijd gekomen zijn. Want daar zij God liefhadden en [kort geleden] door

---

1) *Antiquitates Judaicae*, lib. 1, 3.

God zelven geschapen waren, en de voedingsmiddelen meer bevorderlijk waren voor een lang leven, is het waarschijnlijk, dat zij zooveel jaren leefden. Bovendien heeft God hun om hunne deugdzaamheid en ter beoefening van de astrologie [hij bedoelt de sterrekunde] en van de meetkunst, waarop zij zich toelegden, een langer leven toegestaan; als zij immers niet [ten minste] tot de zeshonderd jaar (zooveel jaren immers bevat het groote jaar) gekomen waren, hadden zij niets met zekerheid vooruit kunnen berekenen. En voor hetgeen ik zeg, getuigen zij allen mede, die bij Grieken en Barbaren over de oudheid geschreven hebben. Want ook Manetho, de schrijver van de Egyptische oudheden, en Berosus, de verzamelaar van de Chaldeeuwsche oudheden, en Mochus en Hestiaeus, en verder Hieronymus de Egyptenaar, die de Phenicische oudheden beschreven hebben, stemmen overeen met hetgeen ik zeg. Ook Hesiodus, en Hecataeus, en Hellanicus, en voorts Ephorus en Nicolaus verhalen, dat de ouden duizend jaar geleefd hebben."

Hiermee is de lange duur van de regeringsjaren der Chaldeeuwsche koningen wel eenigzins verklaard; maar zouden we nog niet een stap verder kunnen komen en eene oplossing vinden voor het juiste getal van jaren, dat door Berosus wordt opgegeven?

Twee Egyptische monniken uit de vijfde eeuw, Panodorus en Anianus, schrijvers van eene *Chronologia*, hebben zulk eene oplossing beproefd. Zij veronderstellen 1°. dat de 3600 *jaren* van den *sarus* niet anders waren dan 3600 *dagen*, waardoor de 120 *sari* teruggebragt werden tot 1183 zonnejaren en omstreeks 6 maanden; 2°. dat tusschen Adam en den eerste der Chaldeeuwsche konin-

gen 1057 jaren verloopen waren. Telt men nu deze 1057 bij de vorige 1183, dan krijgt men 2240 jaren, eene som die zoo goed als gelijkstaat met degene, die door de Septuagint voor het tijdvak tusschen Adam en den Zondvloed aangegeven is. — Deze uitlegging echter heeft, als steunende op twee geheel willekeurige veronderstellingen, bij de geleerden weinig bijval gevonden.

Gedurende alle verdere eeuwen zijn de *sari* van Berosus en de tijdrekening der Chaldeërs het kruis voor de tijdrekenkundigen geweest, tot eindelijk, op het eind der vorige eeuw, een gegronde en, dunkt ons, allezins bevredigende oplossing van het raadsel gegeven is door den beroemden Fréret [1]).

Deze namelijk onderscheidt drie soorten van *sari:* 1°. den *fabelachtigen* sarus, die door de Chaldeeuwsche sterrekundigen was verzonnen om hunne waarnemingen tot de hoogste oudheid te doen opklimmen, en die door Berosus, of althans door zijne bewerkers, op de geschiedenis toegepast is; 2°. den *burgerlijken* sarus, die uit 222 maankeeringen of 18½ jaar bestond; 3°. den *astronomischen* sarus, van 223 maankeeringen, of de periode die bij de Chaldeeuwsche sterrekundigen in gebruik was om de eclipsen vooruit te berekenen.

Vervolgens bewijst hij uit een tekst van Suidas, dat wij den bij Berosus en zijne bewerkers genoemden sarus van den *burgerlijken* te verstaan hebben. Ziehier den merkwaardigen tekst van Suidas, die in zijn groot Lexicon, volgens de naauwkeurige uitgaaf van Kuster, op het woord Σάροι te vinden is:

1) *Observations sur les années employées à Babylone, avant et depuis la conquête de cette ville par Alexandre.* Paris, 1796.

SARI, *Maat en getal bij de Chaldeërs. Honderdtwintig sari maken, volgens de rekening der Chaldeërs, 2222 jaren; want de sarus bevat 222 manen, die gelijkstaan met 18 jaren en 6 maanden.*

Vooreerst doet Fréret hierbij opmerken, dat Suidas bij zijne verklaring van den sarus duidelijk toespeelt op de 120 sari, die door Berosus als de regeringstijd der tien Chaldeeuwsche koningen worden aangegeven. Suidas immers zegt niet, zooals iedere schrijver van een Lexicon doet, eenvoudig weg: „De sarus is een tijdperk van zooveel jaren", maar hij begint met de waarde der *honderdtwintig*, bij Berosus vermelde, sari op te geven; en hieruit blijkt, dat de sarus van Berosus niet op 3600 jaren, maar, „volgens de rekening der Chaldeërs", op $18\frac{2}{3}$ jaar moet geschat worden.

Vervolgens maakt Fréret nog de opmerking, dat Suidas hier niet van gewone jaren, maar van maanjaren spreekt; dat derhalve de $18\frac{1}{2}$ jaar van den sarus op 18 gewone jaren (waarvan zes uit dertien maanden bestaan) neerkomen, en de 2222 jaar van de 120 sari op 2160 gewone jaren.

„Het is vreemd — zoo besluit Fréret — dat niemand der moderne tijdrekenkundigen op deze waardering van den sarus door Suidas gelet heeft, daar zij hun toch een allergemakkelijkst middel aanbood om uit de moeijelijkheid te komen, waarin zij zich door de Chaldeeuwsche overleveringen bevonden."

Om dan de overeenstemming van Berosus met Moses duidelijk te laten zien, geven eene lijst, waarin van den eenen kant de tien Bijbelsche patriarchen staan opgeteekend met het jaar, volgens den Hebreeuwschen tekst

en de Vulgaat, waarin ieder zijn opvolger kreeg; en van den anderen kant de tien Chaldeeuwsche koningen met den duur van hunne regering, geteld volgens den *burgerlijken* sarus van 18 gewone jaren.

BIJBELSCHE PATRIARCHEN.		CHALDEEUWSCHE KONINGEN.		SARI.	JAREN.
ADAM,	130 jaar oud zijnde, teelt Seth.	ALORUS	regeert	10	180
SETH,	105 „ „ „ „ Enos.	ALAPARIS	„	3	54
ENOS,	90 „ „ „ „ Cainan.	AMELON	„	13	234
CAINAN,	70 „ „ „ „ Malaleël.	AMMENON	„	12	216
MALALEËL,	65 „ „ „ „ Jared.	MAGALARUS	„	18	324
JARED,	162 „ „ „ „ Henoch.	DAONUS	„	10	180
HENOCH,	65 „ „ „ „ Methusalem.	EVEDORACHUS	„	10	324
METHUSALEM,	187 „ „ „ „ Lamech,	AMEMPSINUS	„	10	180
LAMECH,	182 „ „ „ „ Noë.	OTIARTES	„	8	144
NOË,	600 „ „ (Zondvloed).	XISUTHRUS	„	18	324
Zondvloed	1656			120	2160

Het verschil, gelijk men ziet, is onbeduidend; en dit komt nog duidelijker uit, als men in het oog houdt, dat de Septuagint het jaar 2242 voor den Zondvloed aangeeft, zoodat Berosus met zijne 120 *sari*, berekend naar de waardering van Suidas op 2160 jaren, meer dan de Septuagint met den Hebreeuwschen tekst en de Vulgaat overeenkomt.

We mogen dus gerust besluiten, dat hetgeen Genesis over de anti-diluviaansche patriarchen verhaalt, door de Chaldeeuwsche overleveringen op treffende wijze bevestigd wordt: de tien patriarchen zijn slechts in tien koningen veranderd, wier wonderbaar lange regeringsjaren met de wonderbaar lange levensjaren der patriarchen ongeveer gelijkstaan.

J. DE BRUIJN.

VERSCHEIDENHEID.

AFLAAT AAN HET „MAGNIFICAT" VERLEEND.

Z. H. Paus Leo XIII heeft 20 September ll. een aflaat verleend van honderd dagen, slechts ééns op een dag te verdienen, aan alle geloovigen, die met een rouwmoedig hart en godvruchtig den Lofzang der H. Maagd Maria (Magnificat) zullen bidden. Het dekreet vermeldt dit aldus: „Sanctissimus Dominus Nr. Leo Papa XIII ..... utriusque sexus Christifidelibus qui corde saltem contrito ac devote Canticum B. Mariae Virginis, cujus initium *Magnificat anima mea Dominum*, devote recitaverint, Indulgentiam centum dierum semel tantum in die lucrandam, clementer concessit."

Het Munstersche *Pastoral-Blatt* (1880, N. 3, S. 33) merkt aan, dat men deze aflaat niet verdient met het *Magnificat* in een verpligt Officie te bidden, en beroept zich daarvoor op een dekreet der H. Congregatie van de Aflaten, gegeven 29 Mei 1841; zie de *Decreta Authentica* van Prinzivalli, blz. 200 Het is waar, dit antwoord der Congregatie loopt slechts over de *volle* aflaat; doch het wordt algemeen zoo opgevat, dat het dezen algemeenen regel ook voor de *gedeeltelijke* aflaten bevestigt: een goed werk, waartoe men reeds op eenigen titel gehouden is, is niet voldoende voor het verdienen van een aflaat. Zoo Bouvier (*Traité des Indulgences*, P. I, ch. VII, art. II, § III, 4°), Gury (Edit. in Germania 5ª, T. II, N. 1044, in de noten), Maurel (*Die Ablässe*, vertaling v. Schneider, 1874, S. 80). Alleen ten opzigte der H. Paaschcommunie kan hier eene uitzondering gemaakt worden: Gury (Ed. van Dumas, 1875, T. II, N. 1113, 1116, 1135.) Ten laatste werd de algemeen aangenomen uitlegging officiëel, kan men zeggen, bevestigd door de volgende woorden der op gezag van de H. Congregatie der Aflaten uitgegeven en door Paus Pius z. g. goedgekeurde *Raccolta* van 1877: „La S. C. nel giorno 29 Maggio 1841 dichiarò non potersi con Preghiere già altrimenti obbligatorie per es. *per mezzo delle ore canoniche soddisfare alle Preci prescritte dal Sommo Pontefice allo scopo di lucrare le Indulgenze.*" (p. XXII.)

EINDE VAN HET ZEVEN EN ZEVENTIGSTE DEEL.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG
MAANDSCHRIFT.

GEDRUKT BIJ C. L. VAN LANGENHUYSEN TE AMSTERDAM.

De Katholiek.

GODSDIENSTIG, GESCHIED- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

ACHT EN ZEVENTIGSTE DEEL.

NIEUWE REEKS. — TWAALFDE DEEL.

1880.

Vindicamus hereditatem patrum
nostrorum. 1 Mach. XV, 34.

Wanten te Romen in de poert
Sergius die Pauwes benediede
En hine Aertsche Bisscop wiede.
Melis Stoke.

TE LEIDEN, BIJ J. W. VAN LEEUWEN.

INHOUD.

HOOFDARTIKELEN.

Bladz.

Preken van Mgr Broere.

Feestrede op de H. Moeder Anna. 1

Feestrede op den H. Willibrordus, Apostel van Ne-Nederland 261

Het Socialisme en de Katholieke Kerk.

I. 17

II. 22

III. 133

IV. 149

H. J. H. RUSCHEBLATT.

Studiën over Calderon en zijne geschriften.

N. J. SCHWARTZ 45

Over den invloed der valsche Dekretalen op de pauselijke magt. (*Vervolg van* Dl. LXXVII blz. 281 vv.)

V. 65

VI. 225

VII. 240

C. J. M. BOTTEMANNE.

Conferentiën over den Syllabus. Gehouden in de Alphonsus-Vereeniging te Amsterdam. Tweede Conferentie. *Vervolg van* Dl. LXXVII, blz. 345 vv).

K. M. A. L. WULFINGH. . . 96

Kardinaal Newman over het gebed voor Engeland's bekeering.

J. 110

Professor Van der Wijck en de zedeleer der hedendaagsche Jezuieten.

Dr. A. JANSEN. 159

Bladz.

Nieuw leven.

I. 175
II. 180

V. D. H.

Vier Nederlandsche Minderbroeders uit de vijftiende en zestiende eeuw. Henricus Harphuis, Bonaventura van Oldenzaal, Antonius Broickwy, Joannes van Deventer.
FR. A. F. NIEUWENHUISEN . 185

Spiritistische „Godsdienstzin" in Nederland.
H. W. J. VAN HERTUM . . 197

De Paters Franciskanen in het Heilige Land.
H. J. J. PRENGER 243

Breve van Zijne Heiligheid Paus Leo XIII, waarbij de studie der wetenschappen onder de bescherming van den H. Thomas van Aquine wordt gesteld 257

Het Congres der goddeloozen te Brussel. (29 Augustus—1 September 1880.)
H. 283

Zuster Maria Agnes Clara Steiner.
I. 302
II. 306
III. 309
IV. 346
V. 356
VI. 360

De Encycliek „Grande Munus" van Z. H. Paus Leo XIII. 313

Aflaat, verleend aan een gebed van den H. Thomas van Aquine 321

De vrouw en het Christendom.
L. A. LAUREY. 325

VERSCHEIDENHEDEN.

Het Socialisme in Frankrijk.
R. 60

Zestien gezangen ter eere van het H. Hart van Jesus.
H. J. J. PRENGER. 122

Bladz.

In mulieres emancipatas 125
„O die Wissenschaft!".
B. 127
Een nieuw middel van opvoeding 130
Handschriften uit de bibliotheek van wijlen den Hoogleeraar W. Mol 131
Epistelen en Evangeliën. Uitgave van B. Lenfring.
J. . . . , ... 192
Aurelia oder die Märtyrer von Gorkum.
C. 194
Verboden boeken 195
De Bedevaarten naar Brielle 323
Apollonia von Diepenbrock 324
Bismarckië (*Causerie Politique.*)
J. E. H. MENTEN. 367
De Graaf de Montalembert over de kloostervervolgingen 377
Scheurkalenders.
CHR. PHILIPPONA. 380
Zelfmoorden in Frankrijk in het jaar 1878 385

SPROKKELINGEN.

De geünieerde Armenische Kerk in 't jaar 1879 . . . 132
Logenstraffing aangaande het aantal bekeeringen in Engeland 196
Tegenwoordig getal Joden 196
Nog eens over het gebed van den H. Thomas. . . . 386
Over de Universiteit te Leuven 387
Het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap . . . 387
Getal der Nieuw-Katholicken in Duitschland 388
Twee moderne Doopsels 388

NAMEN VAN MEDE-ARBEIDERS.

AAN DIT MAANDSCHRIFT.

J. A. VAN DEN AKKER, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem Deken en Plebaan.

L. H. BORKING, Pastoor te Bergschenhoek.

Mgr. J. BOS, Rector te Rotterdam.

C. J. M. BOTTEMANNE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem en President van het Seminarie te Warmond.

J. DE BRUIJN, Professor aan het Seminarie te Warmond.

P. A. DE BRUIJN, Pastoor te Loosduinen.

A. M. C. VAN COOTH, Leeraar aan het Seminarie te Voorhout.

J. DEBETS, Pastoor te Grootebroek.

G. F. DRABBE, Kanunnik der Kathedrale Kerk van Haarlem, Regent van het Seminarie te Voorhout.

J. G. H. C. ESSINK, Deken en Pastoor te Maarssen.

Mgr. W. EVERTS, Directeur van het Seminarie te Rolduc.

G. W. VAN HEUKELOM, Pastoor te Jutphaas.

J. J. VAN DER HORST, Pastoor te Noordwijk.

B. H. KLÖNNE, Rector te Amsterdam.

A. F. NIEUWENHUIZEN, Archivaris der Minderbroeders Recollecten in Nederland, te Weett.

Mgr. P. VAN DER PLOEG, Professor aan het Seminarie te Warmond.

H. J. J. PRENGER, Professor aan het Seminarie te Warmond.

H. J. H. RUSCHEBLATT, Pastoor te Castricum.

J. A. DE RIJK, Leeraar aan het Seminarie te Voorhout.

C. L. RIJP, Pastoor te Amsterdam.

Mgr. W. STEENHOF, S. Theol. Dr., Pastoor te Soest.

G. J. H. H. VERZIJL, Professor aan het Seminarie te Roermond.

Preken van Mgr. C. Broere.

In de kerk, gemeenlijk De Pool genaamd, thans hulpkerk van St. Nicolaas binnen de Vesten te Amsterdam, is de volgende lofrede op de H. Moeder Anna, als hare Patrones, gehouden. De eerbiedwaardige herder dier gemeente, die aan het einde der feestrede herdacht wordt, was destijds de ZeerEerw. Deken en Pastoor B. Hofman, wiens naam nog altijd in gezegend aandenken is [1]).

We kozen deze preek te eer, wijl het nu een jaar geleden is, dat Z. H. Paus Leo XIII, bij Dekreet van 1 Augustus 1879, het feest van den H. Joachim (op den Zondag onder het Octaaf van Maria-Tenhemelopneming) en het feest van de H. Anna (op den 26ⁿ Julij) tot den hoogeren kerkrang van Duplex secundae classis heeft verheven [2]). Onze H. Vader beoogde hierbij, dat met de toenemende verheerlijking der H. Maagd ook hare bevoorregte Ouders te meer zouden vereerd worden, vooral „ter verwerving van eensgezindheid en rust in de huisgezinnen". Naar we meenen, kan deze Lofrede de bedoelingen van Z. H., althans wat de H. Moeder Anna betreft, ten onzent niet weinig bevorderen. En noodiger nog dan voor omstreeks veertig jaren, toen de redenaar zoo nadrukkelijk, tegenover den

---

1) Men zie de levensschets van dien hoogst verdienstelijken priester in De Katholiek, Deel LII, bladz. 553—569.

2) Zie dit Dekreet in De Katholiek van Sept. 1879, bladz. 175 v.

wereldgeest, de heilige verborgenheid der vrouw als hare verheven roeping aantoonde, mag dit onderwerp thans worden voorgehouden, nu men haar al meer en meer aan den haar eigen werkkring wil ontrukken, en er allerwegen zulke onchristelijke stemmen voor de zoogenaamde „ emancipatie der vrouw " vernomen worden. Ook twijfelen we niet, of reeds om de godsvrucht, welke hier van oudsher, niet enkel in de hoofdstad, maar door geheel ons vaderland, aan de Moeder van Maria betoond werd, zal eene Lofrede op de H. Anna des te welgevalliger zijn.

FEESTREDE OP DE H. MOEDER ANNA.

Dabo tibi thesauros absconditos.
Ik zal u verborgen schatten geven.
Isaias XLV, 3.

Het schijnt Gods bepaalde wil te zijn geweest, dat wij ten opzigte van 's Heilands naaste bloedverwanten in zekere onwetendheid zouden verkeeren. Niets meer wordt ons van hen gemeld dan hetgeen met zijne geschiedenis noodzakelijk is verbonden; ja, de Heilige Maria, de Moeder des Heilands zelve, die ook ons onder het kruis tot hare kinderen verkreeg, van wie wij, ik zeg niet, meer maar alles zouden willen weten, zij verdwijnt juist dan als zij ons het dierbaarst is geworden, en Schriftuur en overlevering laten haar volgend leven in het duister.

Voorzeker is zulks gebeurd, om der wereld te doen gevoelen, dat 's menschen verlossing alleen het werk van Jesus was; dat Hij niets aan zijne bloedverwanten, maar alles aan zich zelven dankte; dat hij als God van hen staat afgescheiden, en als tot eene verzinnelijking van het woord,

dat door den grooten apostel werd verkondigd: één God en één Middelaar van God en menschen, Jesus Christus (1 Tim. II, 5).

Deze duisterheid heeft dan ook in groote mate plaats met betrekking tot de Patroonheilige, die ik uwer vereering moet voorstellen. Wij vatten van haar, en wel met alle reden, de hoogste denkbeelden op. De Heilige Anna, zeggen wij, die de Heilige Maagd Maria heeft opgevoed, de moeder van haar die Jesus Christus ter wereld bragt, welk eene vrouw moet zij geweest zijn! welke deugden moet zij bezeten hebben! Maar wie was zij dan inderdaad? Welke haar levensloop? Waar heeft zij dien en op welke wijze voleindigd? Geen antwoord ontvangen wij, niets wordt ons gemeld; het is als was ons eene verschijning voorbijgegaan, die ons in opgetogenheid achterlaat, dan waarvan wij, aan wie 't vragen mogt, geene rekening kunnen afleggen. Ons is alzoo van de H. Anna niet bekend dan hare onbekendheid zelve; en het schijnt, dat, wanneer wij u over haar en niet over iets anders willen onderhouden, het ons spoedig aan de noodige stof moet ontbreken. Dan, Mijne Hoorderen, zoo wij die onbekendheid in verband beschouwen met eene hooge deugd, die wij toch noodzakelijk in de H. Anna moeten veronderstellen; met Gods wijze voorzienigheid, die, zoo zij niet wilde, dat Jesus' aanverwanten zich met de zaak zijns Vaders zouden moeijen, hun ook evenredige genaden daartoe zal geschonken hebben; met de verheven geheimzinnigheid, die in het leven van hare dochter Maria zigtbaar is, welke zij als moeder voor hare groote bestemming heeft moeten vormen; wanneer wij eindelijk vragen, hoe is het mogelijk, dat in weerwil

van het belang, dat een ieder aan haar persoon moest hechten, en waarvan nog deze huidige feestdag ten sprekenden bewijze strekt, echter niets van haar tot ons is overgeleverd geworden: dan, Mijne Hoorderen, zijn wij wel genoodzaakt te erkennen, dat de H. Anna zelve onbekend heeft willen zijn; dan wordt deze onbekendheid eene verborgenheid, dat is, eene verheven deugd, en wij gevoelen ons geregtigd, om daaruit hare wezenlijke heiligheid af te leiden en te ontleden. Ziedaar dan de reden van de door mij opgenomen tekstwoorden: „Ik „zal u verborgen schatten geven"; ik wil u de verborgenheid der H. Moeder Anna voorstellen als het gevolg en de volmaking harer deugd. Zij was verborgen als huisvrouw; zij was verborgen als moeder, omdat zij, ten derde, verborgen was in God. In deze drie deelen lost zich ons onderwerp noodzakelijk op; ik ga tot de behandeling daarvan over, na u te hebben verzocht om uwe godvruchtige oplettendheid.

I.

De hoogste deugd der vrouw, zeide de H. Martinus, en hare grootste overwinning is, van niet gezien te worden. Deze strenge uitspraak betreft wel is waar het vrouwelijk geslacht in 't algemeen, maar zij is van eene bijzondere toepassing op de moeder des huisgezins. Van haar toont ons de apostel Paulus allerduidelijkst aan, dat zij haren echtgenoot geheel toebehoort, hem alleen moet aanhangen, en uit deze hare huiselijke levensbestemming ook die pligt van verborgenheid geboren wordt. Het hoofd des mans, zegt hij (I Cor. XI, 3), is Christus, en het hoofd der vrouw is de man. Krachtige woorden,

verheven voorstelling der huwelijksliefde, en die alle brave echtgenooten zullen toejuichen. Zoo is zij dan in eene verhouding met haren echtgenoot als deze zulks is met Jesus Christus. Zoo is de man voor zijne vrouw als een god; gelijk van eenen god is voor haar zijne zorg en liefde; gelijk voor eenen god is voor hem hare gehoorzaamheid en wedermin. Herkennen wij hier de verhevenheid des Christendoms, dat overal den mensch de Godheid tot voorbeeld geeft, en in 't bijzonder de huwelijksbetrekkingen heiligt, als waarvan voornamelijk het geluk der maatschappij afhangt.

Dan waar nu, Mijne Hoorderen, zal de vrouw dien verheven pligt vervullen, de liefde haars echtgenoots met wederliefde kunnen beantwoorden, zullen al de innige betrekkingen plaats grijpen, die de voltooijing uitmaken van het huwelijksgeluk, dan binnen de stille muren van hare woning, waarvan het boek Ecclesiasticus (XXVI, 21) haar met zooveel beteekenis het daglicht noemt? Waar zal zij, ten andere, zijne bevelen volbrengen en voor zijne belangen zorgen, zoo niet daar waar zijn gezag meest geldend is en zijne have berust, dat wil zeggen, in den afgezonderden kring van haar huisgezin? Voorwaar de bemoeijingen en werkzaamheden eener brave huismoeder, gelijk zij ons in het Epistel van dezen dag (Spreuken XXXI, 10—31) geschetst worden, zijn niet bestaanbaar met een openbaar verkeer, met die algemeene vermakelijkheden, of schitterende gezelschapskringen, waarin eene wereldsche kieschheid zelfs verbiedt, van huiselijke aangelegenheden te reppen. Wie kan de belangen optellen, waardoor eene huismoeder binnen hare woning gehouden wordt? Over vele zaken is Martha bekommerd! En wel

verre dat ik zulk eene bekommering als nietig beschouw, tot welke gedachte mijne toespeling aanleiding zou kunnen geven, ik vind daar iets zeer beminnelijks, zeer eerwaardigs en zelfs verhevens in. Het is in deze onschuldige bezigheden, dat de vrouw het kiesch gevoel aan den dag legt, waarmede zij van den Schepper begiftigd is; dat zij door hare zorgen aan haren echtgenoot de vruchten van zijnen arbeid doet genieten, en op eene meer onmiddellijke wijze de zegenspraak der Godheid vervult: dat de mensch zou heerschen over de visschen der zee, over de vogelen des hemels en over alles wat de aarde voor hem gebruikelijkst voortbrengt (Gen. 1, 28 vv.).

Om deze geheel huiselijke bestemming is dus des apostels nadrukkelijk verlangen, dat de vrouw verborgen zal blijven, haar hoofd bedekken en in de vergadering zwijgen zal (1 Cor. XIV, 34); en tot in hare langere haarlokken vindt hij een wenk der natuur tot de haar betamende verborgenheid (1 Cor. XI, 15). Kan het ons dan ten laatste verwonderen, dat ons van de H. Anna niets is vermeld geworden? Haar leven ging om in de vervulling van hare verheven, maar afgezonderde en stille pligten, en zij vond daarin reeds een gedeelte dier verborgen schatten, die God voor haar had weggelegd.

Wij mogen betreuren, dat ons geen enkele blik in dit huiselijk heiligdom van Anna is vergund geworden; wat naarstigheid hadden wij gezien, wat blijken van geduld en tevredenheid; deugden, die deze diepe verborgenheid noodzakelijk doet veronderstellen. Doch eenigzins worden wij daarvoor schadeloos gesteld door hetgeen ons van de H. Maagd staat opgeteekend; hoe zij

namelijk, toen op de bruiloft van Cana gebrek aan wijn ontstond, daarover haren goddelijken Zoon aansprak. Mij dunkt, het moet uw gevoel streelen en verheffen, deugdzame huismoeders! dat gij haar, die van Jesus Christus genade over de wereld smeekt, Hem ook ziet vragen, om in zulk eene huiselijke aangelegenheid te voorzien. Gewis, het toont ons in de H. Maagd een zeer huiselijken zin; maar het moest eene dochter van de verborgen Anna zijn, die denzelve tot zulk eene mate bezitten kon; die eene dergelijke omstandigheid zoo waardeerde, dat zij Jesus durfde vragen om een wonder, ten einde hierin te gemoet te komen (Jo. II, 3 vv.). Het voert ons tot eene tweede reden van Anna's verborgenheid: de opvoeding harer dochter Maria.

II.

Wat nog veel meer dan de aangevoerde redenen eene moeder in den engen kring haars gezins terughoudt, is de verzorging en opvoeding van haar kroost. Zulks geldt niet alleen van die eerste jaren, wanneer de teederheid der moeder, zoowel als de behoefte des kinds, naauwelijks een kortstondig afzijn gedoogt, wanneer zij het, om dus te spreken, ieder oogenblik het leven schenkt, en tot zijne ademhalingen beluistert; ook later, als het kind reeds denken en haar wederbeminnen kan, is voor haar het afzijn van hare haardsteê evenmin gewenscht als geoorloofd, en dan eerst wordt haar het huiselijk vertrek tot eene wereld. Als de dochter is opgewassen, zegt de Schriftuur (Eccli. XLII, 9), doet de bekommering over haar den nacht slapeloos doorbrengen. Ik zou thans deze algemeene waarheid in 't bijzonder kunnen ontwik-

kelen en toonen, in hoever moederpligt en moederliefde uit het gewoel der wereld terughouden. Doch, Mijne Hoorderen, ik zou bewijzen wat geen bewijs vordert, en het zou ons bovendien niet tot het meer verheven standpunt opvoeren, waarvan wij hier Anna's verborgenheid moeten beschouwen. Ook dan wanneer ik u dien afgezonderden pligt als den eersten eisch der natuur had aangetoond; wanneer ik u de angstige zorgvuldigheid kon voor oogen stellen, waarmede eene godvreezende vrouw hare dochter bewaakt; wanneer ik den kreet der liefde, die opgaat in het moederhart, voor u konde hoorbaar maken; ook dan had ik nog niets gezegd, ook dan hadt gij bij al uwe verteedering nog niets gevoeld; want de dochter, over wie ik spreken moet, de dochter der H. Anna was Maria. Is er iets, Mijne Hoorderen, dat hiermede kan vergeleken worden? Wat is hier de liefde van Sara voor het kind der belofte? De grijze huisvrouw van Tobias noemde haren zoon het licht harer oogen (Tob. X, 4); wat was dan voor Anna die uitverkoren dochter, die de engelen vol van genade heeten, heilig genoeg om moeder te worden van haren oneindigen God en Verlosser?

Gewis, het was een verborgen schat, die Anna gegeven werd. Haar leven moest zich wel met vergeting eener geheele wereld verliezen in de liefde voor zulk eene dochter, verborgen blijven in het hart van Maria. En zoo nog heden eene heldhaftige deugd aan uitverkoren maagden verre eenzaamheid en afzondering doet opzoeken, om den schat harer zuiverheid ongeschonden voor God te bewaren, waar is dan Anna met Maria gevlugt? in wat verborgenheid heeft zij die dochter bewaard, bestemd om

de bruid van den H. Geest te worden, wie de kracht des Allerhoogsten zoude overschaduwen, en uit wier aderen Jesus Christus dat bloed zoude putten, dat Hij aan het kruishout heeft vergoten? Moest zij niet met de woorden van het Hooglied (VIII, 9) uitroepen: Zoo er een muur is, laat ons er zilveren bolwerken op bouwen, en zoo er eene deur is, laat ons die toeslaan met cederhout?

Ik maak hier de veronderstelling niet, Mijne Hoorderen, alsof het plan van Gods voorzienigheid, dat de Moeder des Heeren zelve verbaasde, reeds door de H. Anna werd ingezien: ik zeg alleen, dat de Bruid van den H. Geest, dat de Moeder van Jesus, onzen God en Zaligmaker, in eenvoudige verborgenheid voor die hooge bestemming moet zijn opgevoed en voorbereid; ik zeg, dat Maria, die zich van hare eerste jeugd aan God opdroeg, die wonderbare deugd, die alles overtreffende heiligheid zal gehad hebben, die aan Anna de verborgenheid moet hebben doen zoeken en beminnen. Het is die stilte, die eenzaamheid en, om met de Schriftuur (Hoogl. III, 6) te spreken, die woestijn geweest, waaruit, als eene geurwolk van wierook en kruiderijen, de Moedermaagd is te voorschijn gekomen. Daar waakte de H. Anna, dat haar oog geene ijdelheid ontmoette, haar oor niet getroffen werd door de woorden der ongeregtigheid, en zij als eene lelie ongeschonden bleef te midden van de doornen (Hoogl. II, 2). Wij weten dan geene bijzonderheden van de H. Anna, van haren omgang met de H. Maagd; maar zoo hoog en verheven kunnen wij ons eene stille deugd niet voorstellen, of zij is daar beoefend geworden. Wij mogen niet eens aan wederzijdsche inschikkelijkheid denken, wijl beider heiligheid daar-

toe geene gelegenheid gaf. Liefde was het, die het gebod een verzoek deed schijnen en gehoorzaamheid een aangeboden offer; menigvuldig gebed, dat in de daarop volgende verrigtingen en bezigheden eene groote ingetogenheid achterliet; gesprekken als die met eene Maria konden gehouden worden en uitstortingen waren van beider liefde tot God. O mijne Hoorderen! dan zal Anna, niet wetende, wie zij in hare dochter omhelsde, gesproken hebben van de verlossing van Israel, waarop ook zij wachtende was, en God die moeder gebruikt hebben, om in Maria dat geloof en die liefde aan te kweeken, waardoor zij waardig werd den Verlosser der wereld voort te brengen. In dat hoog gestemd gevoel van godsdienst vinden wij dan ook eene derde en laatste reden, waarom de H. Anna verborgen moest blijven.

III.

Hetgeen haar namelijk nog het meest uit de wereld terughield, en waarvan de reeds opgegeven redenen harer afzondering slechts als gevolgen kunnen beschouwd worden, was hare verborgenheid in God.

Ik bedoel hier die hooge godsvrucht, die eigenaardig den mensch van al wat aardsch is aftrekt, om hem in eenzaamheid met God vertrouwelijk te doen verkeeren; dat levend geloof, die vurige liefde, waardoor de ziel als op twee vleugelen gestadig tot Hem wordt opgevoerd, zich inniger met Hem vereenigt, naar mate zij zich zelve meer verloochent, in Hem alleen al hare voldoening vindt, totdat zij bij het gevoel, dat een ander leven zich in haar ontwikkelt, in vervoering uitroept: Ik leef niet meer, maar God leeft in mij. 't Was zulk eene geestgesteldheid,

Mijne Hoorderen, die de aartsvaderen deze aarde als eene plaats van ballingschap deed aanzien en van hen getuigen, dat zij wandelden voor het aangezigt des Heeren (Gen. XLVIII, 15); die zoo vele Heiligen des Ouden Verbonds, wie, volgens den grooten apostel (Hebr. XI, 38), de wereld niet waardig was, in bergen en spelonken eenzaam deed omzwerven; die den Heiland zelven dertig jaren lang verborgen hield; en Hem, voordat Hij den dood des kruises onderging, eenen dood van vergetelheid deed sterven.

Zucht naar de eenzaamheid Gods, immer grooter, naar mate onze liefde voor Hem sterker is, bezielde dan ook Anna en deed haar in de afzondering leven. Neen, wij hebben het denkbeeld van Anna's verborgenheid niet, zoo wij die enkel doen bestaan in de onbekendheid eener huisvrouw, geheel verloren in de behandeling en rangschikking van haar vaatwerk. Maria zelve, hoe heilig, kan het opperst doel van Anna's leven niet geweest zijn, en ons dus niet ter laatste verklaring daarvan strekken. Het was eene vurige liefde tot God, die Anna, wetende, dat Hij zich den kleinen bij voorkeur openbaart (Mt. XI, 25) en in het gewoel niet te vinden is (III Reg. XIX, 11), zulk een eenvoudig en nederig leven deed kiezen en beminnen. Hier vinden wij het opperst beginsel, dat haar al de stille pligten, die wij hebben opgenoemd, getrouwelijk deed vervullen en dat, gelijk een levend water, door al hare verrigtingen als door zooveel aftakkingen en spranken heengeschoten, dezelve bezielde, dezelve tot deugden verhief en vruchtbaar maakte ten eeuwigen leven.

Zonder twijfel onttrok dit haar nog dikwerf aan die beperkte wereld harer zorgen en bezigheden en deed haar,

hetzij in den tempel, hetzij in het binnenst van hare woning, voor den God harer vaderen ter aarde vallen. Daar eerst, Christenen, vervulde de H. Anna het hoogste doel haars levens, en knoopte dit zich met de eeuwigheid aaneen; daar zond zij hare brandende verzuchtingen op voor de verlossing van Israel; daar stortte zij de innigste beden voor het heil haars gezins en harer gezegende dochter Maria. Welligt heeft Gods Geest, die met onuitsprekelijke verzuchtingen in zijne uitverkorenen bidt (Rom. VIII, 26) en op eene wonderbare wijze hunne vragen inrigt naar Gods eeuwige besluiten, in haar een onbestemd gevoel gewekt van hetgeen weldra zou gebeuren, zeker haar op eene onbepaalde wijze dien rijkdom van genade doen afsmeeken, waardoor de H. Maagd tot haar hoogeren roep moest worden voorbereid. Dan, Mijne Hoorderen, staan wij met eerbied stil voor dit geheim van Gods Heiligen; dit is die nacht der zinnen, waarin eene heilige ziel zich met haar hemelschen Bruidegom vereenigt, en dien onze bezoedelde oogen niet kunnen doordringen. Willen wij ons eenigzins tot het denkbeeld van Anna's heiligheid verheffen, vragen wij nog eenmaal: wie is dan het middel geweest, waarvan Gods genade zich bediend heeft, om Maria van dat allerkrachtigst geloof te doordringen, waardoor zij volgens den H. Augustinus haren Zoon het eerst heeft ontvangen? Wie heeft God gebruikt, om Maria het eerst in die liefde te vormen, die haar onder het kruis deed leven en sterven, haar met een moederhart het gansche menschelijk geslacht deed omvatten en ons allen aannemen tot hare kinderen? Op deze vragen, Mijne Hoorderen, vertoont zich de H. Anna met eene grootheid, die ons in verbazing stort, gaat er

een hemelsch licht op in hare verborgenheid, en wordt deze voor ons dat oord des geheims, waar God op aarde de vervulling zijner barmhartigheid voorbereidde; dan zien wij dat liefdevol geloof van Abraham, waardoor hij het eerste kind der belofte gewon, van geslacht tot geslacht voortgeplant, bij het verloop der eeuwen door nieuwe openbaringen verhelderd, door nieuwe vervullingen versterkt, eindelijk in de H. Anna tot die rijpheid en vruchtbaarheid gekomen, dat zij ons Maria voortbragt en in haar den dageraad der verlossing deed opgaan.

Wat hebben wij verder noodig te weten, of zij vóór of na haar verscheiden deze verlossing heeft mogen aanschouwen: het kan aan haar geluk, maar niet aan hare waarde hebben toegebragt. Heeft zij den dag beleefd en in den Zoon van Maria, in haar eigen bloed, den Redder der wereld mogen omhelzen, onbeschrijfelijk is hare blijdschap geweest, en zij heeft als Simeon kunnen zeggen: Laat mij nu gaan, o Heer, want mijne oogen hebben uw heil aanschouwd (Lc. II, 29). Laten wij veeleer haar thans eene hulde brengen, die haar aangenamer is dan al onze lof en gewis haar tot meer eer moet verstrekken. Laten wij namelijk ons hare verheven deugd ten voorbeeld stellen en het voornemen opvatten, die, voor zooveel ons gegeven is, na te volgen. Ach, de wereld verwart de beweging met het leven. Gedruisch te maken, van zich te doen spreken, zich duizendvoud te verveelvuldigen en aan alles deel te nemen: dit heet leven, dit den kring van zijn bestaan uitbreiden; en kan men eene aardstreek vervullen met zijn naam, al ware het door dwaalleer en bedrog, door geweld en bloedstorting, dan wordt men roemrijk, dan heet men verhe-

ven en groot. Niet sterker kan dit alles worden veroordeeld dan het door de H. Anna geschiedt. Anna laat niets van zich hooren, Anna was dan niet groot; maar Anna was heilig, wijl wij geene andere verdienste bezitten dan die wij hebben in de oogen van God.

Doch u voornamelijk, moeders des huisgezins, betreft het voorbeeld, door Anna gegeven. Veracht gij vooral de verstrooijingen, die de wereld u aanbiedt! Vlugt, vlugt voor immer het groot gewoel der vermaken, waarmede gij niet kunt omstroomen, zonder aan uwe dierbaarste pligten te kort te doen, en zoekt geene andere grootheid en levensgeluk dan die in uwe huiselijke verborgenheid is weggelegd. Ja, vergunt mij u te zeggen wat mij weegt op het hart, dat van uwe deugd voornamelijk het heil der menschheid afhangt. Door de vrouw is het kwaad in de wereld gekomen, en door het Zaad der vrouw is het kwaad overwonnen: ziedaar de gansche geschiedenis van de godsdienst en van al hetgeen in het rijk der zedelijkheid gebeurd is, of immer gebeuren kan. Christenen! zoo thans de wereld bedorven is, en tot dien graad bedorven, dat de misdaad zich naakt durft vertoonen, en men het kwaad ten stelsel heeft gemaakt: er bestaat geene andere beslissende oorzaak, dan dat men de vrouw getrokken heeft uit hare verborgenheid. Nog eenmaal heeft men haar den verboden appel aangeboden, de moeder is met hare kinderen gevolgd, en boosaardig vergif der ondeugd heeft zich uitgestort over die beide wortelen der maatschappij.

Zóó ook, wat Gods barmhartigheid geve, zóó ook, indien het tot herstelling geraken moet, zal de vrouw nog eenmaal hare toestemming moeten geven, en het

haar zaad zijn, dat aan Satan andermaal den kop zal verpletteren. Deugdzame huismoeders! godsdienstige opvoeding, ziedaar waarvan alleen verbetering te hopen is. Wat kan ik dan anders, die in de plaats van uwen eerbiedwaardigen herder ben opgetreden, wien zijne zorgen voor uw heil vergrijsd hebben, wat kan ik, dan u voor 't minst die voorstelling doen en uwe toestemming afvragen. Gelooft gij? Wilt gij aan God en godsdienst kinderen schenken? Zoo ja, maakt dan uw huisgezin tot een heiligdom; weert er de wereld uit met hare ligtzinnigheid, en bewaart er in de verborgenheid dien onwaardeerbaren schat, die ook aan u gegeven is, ik bedoel, uwe teederbeminde kinderen. Ach, laat uwe zorg niet slechts daarheen gerigt zijn, hoe zij zich het meest en het best aan het oog der menschen zullen voordoen. Koopt hun geene ijdele kennissen, die den geest opblazen (I Cor. VIII, 1), en het verstand niet verlichten; omringt hen niet met blinkende nietigheden, die hun ledigen tijd vervullen, hunne zinnelijkheid voedsel geven, maar hun hongerend hart niet verzaden. Voedt hen op in de wetenschap der zaligheid. en de liefde tot God en menschen. Op deze wijze alleen zult gij hun geluk voor immer kunnen verzekeren. Ja, al ware het, dat zij, te midden van een boos geslacht, een tijd lang afweken van het pad der geregtigheid, die woorden van heil, die gij tot hunne kindschheid gesproken hebt, die gij met uwe moederlijke omhelzingen hebt bezegeld, die woorden zijn onuitwischbaar, en eenmaal zullen die hen tot God en in uwe armen terugroepen. Zóó, brave moeders! zal er ook een grooter luister opgaan uit uwe verborgenheid, zult gij een grooter roem verkrijgen, dan dien

gij aan de wereld hebt afgestaan, zullen uwe kinderen en de laatste nakomelingschap u zegenen, en gij zelven zult dien oneindigen schat vinden, die in de eeuwigheid verborgen is, dien ik u allen en mij zelven toewensch. Amen.

Het Socialisme en de Katholieke Kerk.

(Eene Lezing.)

I.

Mijne Heeren!

Het eerste woord, dat ik tot u spreek, moet een woord van verontschuldiging zijn. Ik wensch een onderwerp te behandelen, dat niet slechts u niet vreemd is, maar — dit is het ergste — ook reeds vóór mij door begaafder redenaars in deze vergadering besproken is. Het is dan ook niet zonder schroom, dat ik in uw midden optreed. Niet alsof ik twijfelde aan uwe welwillendheid, welke ik zoozeer behoeven zal; maar omdat ik vrees, dat mijne uiteenzetting te weinig nieuwe lichtpunten zal aanwijzen; meer nog omdat ik, mijne krachten niet overschattende, mij volkomen overtuigd houd verre beneden de verwachting te zullen blijven, welke gij regtmatig van mij koesteren moogt. Maar, MM. HH., al zijn andere sprekers mij voorgegaan en wel met een meerderheid van kracht en van talenten, waarvan gij zeker niet spoedig de herinnering zult verliezen, het Socialisme, dat ik mij heb voorgenomen te behandelen, is een van die rijke onderwerpen, welke niet spoedig zijn uitgeput. Ik stel er echter prijs op, u, MM. HH., vooraf te kennen te geven, dat ik mij geenszins op een polemisch standpunt plaats. Ik wil niet wederleggen wat van andere zijden tegen den invloed der Katholieke Kerk op het volk is ingebragt; liever geef ik de voorkeur aan een beknopte

uiteenzetting van dit thema: het Socialisme en de Katholieke Kerk. Blijf ik niet ver beneden mijn taak, dan zal mijne lezing eene krachtige wederlegging zijn.

De groote kwestie van het Socialisme is niet nieuw meer; reeds jaren en jaren is zij in verschillenden zin besproken en van verscheidene kanten behandeld. Onze vijanden zoowel als onze medestanders zijn in het krijt getreden en hebben hunne krachten beproefd ter oplossing. En zij is en blijft actueel, zij wekt nog voortdurend aller belangstelling, zij blijf nog staan op de rol der te behandelen zaken. Waarheen gij uw blik ook wendt, gij vindt dit netelige vraagstuk overal terug. In Engeland, meer nog in het democratisch Amerika, vooral in het, zoo het schijnt, tot eeuwige gisting veroordeelde Frankrijk, in Zwitserland, dat den woedenden brand der volksharts-togten door draconische wetten aanwakkert, in Pruissen, waar uitzonderingswetten, gesteund door magt en geweld, den door ver afgedwaalde Socialisten bedreigden Staat moeten verdedigen, overal zien wij die kwestie op de lijst der vraagstukken gesteld, welke aan de orde van den dag zijn. Ook bij ons, in het kleine Nederland, heeft zij haar actueel belang. Overigens geldt van ons, Hollanders, als wij onzen vooruitgang of achteruitgang bij dien van andere Staten vergelijken, het boosaardige spreekwoord: „overal te laat". Of de laatste tijden het bewijs leveren, dat dit spreekwoord, met regt of ten onregte ons wordt voorgeworpen, dit te beslissen, laat ik gaarne aan de geachte vergadering over. In allen gevalle de kwestie komt voor ons altoos nog vroeg genoeg, en zij komt onder omstandigheden op, welke haar gevaar bij ons, even als in andere rijken, in hooge mate doen stijgen.

Die kwestie is dan ook hoogst gewigtig. Zij verdient de gezette aandacht van elk denkend mensch. Wie het goed meent met zijne medeburgers en met zijn vaderland, moet, naar mate van zijne krachten, wat hij kan, tot de gelukkige oplossing daarvan bijdragen. En de wijze van oplossing is beslissend voor ons werelddeel. Sinds langen tijd brengt deze vraag, hier minder, ginds meer, Europa in beroering, en ten gevolge daarvan staan wij aan het begin van eene ontknooping, welke of vreeselijk of verblijdend in hare gevolgen zijn zal. Onze eeuw ziet het schrikwekkend probleem van de ongelijkheid der standen in al hunne schakeringen, opdoemen; dat is de spil, waarom alles draait; dat is de knoop der grootste moeijelijkheden; dat is het raadsel, ons door de ideeën en de feiten van den tegenwoordigen tijd ter oplossing voorgehouden; daarmede staan alle andere vraagstukken, op staatkundig en ook op kerkelijk gebied, in naauw, onafscheidbaar verband. Wie u spreekt over de thans zoo fel besprokene schoolkwestie, over het door den Staat ingevoerde burgerlijk huwelijk, over opvoeding en familieleven, over het kiesstelsel en de verlaging van den census, over vrijheid van invoer en over differentiëele regten, over monopolie of over vervalsching van levensmiddelen, — hij kan onmogelijk zijne ideeën voor u ontvouwen, of hij raakt aan het volksleven en daardoor aan het Socialisme. En welk ook de verblinding moge zijn, waaraan wij ons gaarne overgeven, om het ons zoo dreigend gevaar niet te zien, welke ook de ijdele verbeelding zij, waardoor wij ons in een zachte rust willen wiegen, van tijd tot tijd openbaart een heldere maar tevens akelige lichtstraal de diepte van den afgrond, aan welks rand wij staan.

Wij worden door de tijdsomstandigheden, waarin wij leven en waarin ook wij een rol moeten spelen, gedwongen, al willen wij het liever niet, om te zien, hoe tusschen rijken en armen, tusschen het kapitaal en den arbeid een hevige strijd gevoerd wordt — een strijd nu eens in het duistere en in het verborgene, dan eens in het openbaar en voor aller oogen. Ook niettegenstaande die gisting der gemoederen zal het oog, dat de oorzaak dier verschijnselen wil opsporen, weldra tot de ontdekking komen, dat de sociale kwestie het laatste wachtwoord van den strijd is.

Wij leven in een overgangsperiode: de oude wereld is voorbijgegaan; en wij zeggen het zoo dikwijls de een tot den andere, zonder het geheele gewigt van dat woord altijd te bevroeden: eene nieuwe wereld verrijst. Van daar dat onzekere dralen en tasten, van daar die pijnigende onrust in de hoogere standen, van daar het onstuimige begeeren in de lagere standen der maatschappij. De legers staan van weerszijden geschaard, en de brandende vraag voor het oogenblik is deze: zal Europa het slagveld worden, of zal er tusschen beide partijen een vredestraktaat geteekend worden?

Wie kan en moet een woord van vrede doen hooren en de verhitte gemoederen tot eensgezindheid brengen? Wie kan de hand van hem die bezit, en van hem die arbeidt, aanvatten en ze beide in elkander leggen ter verzoening? MM. HH., die zulk eene gewigtige en moeijelijke, maar in haar naaste en verdere gevolgen zoo heilrijke taak wil volbrengen, moet beschikken over een hart, dat voor het geluk der geheele menschheid klopt, en tegelijk over den invloed van een gezag, dat aan beide

partijen eerbied inboezemt en gehoorzaamheid kan opleggen. Welnu, verstrekt het onzen tijd tot eer de gewigtigste vraagstukken helder en in juiste trekken op te zetten, grooter eer komt der Katholieke Kerk toe, dewijl zij die moedig onderzoekt en gelukkig oplost.

Hiermede heb ik het thema, dat ik voor u wenschte te behandelen, aangegeven. Veroorlooft mij, MM. HH., dat ik u mijne geheele gedachte in alle duidelijkheid en met beknoptheid voorstel. Eerst werpen wij een vlugtigen blik op den toestand der arbeidende klassen en verkrijgen daardoor de overtuiging, dat in het streven der arbeiders niet alles onregtmatig mag geheeten, dat eene bevrediging hunner billijke eischen moet gezocht en voorbereid worden, dat al het magtsvertoon van Staat en politie de beweging onder de arbeidende klassen niet onderdrukken, veel minder op den regten weg leiden kan. Maar wie kan den woedenden stroom der arbeidersbeweging in eene bedding voeren, waarin hare golven, wel in rusteloozen gang haren weg vervolgen, maar toch in vriendelijke strooming een edel einddoel naderen? Hier vooral ontmoeten wij de Katholieke Kerk met hare verbazende magt van waarheid en liefde — van waarheid ter leering en ten onderrigt, van liefde ter leniging van smart en ten troost in de moeijelijkheden des levens. Ten slotte verwijlen wij eenige oogenblikken op het practisch terrein, ons afvragende, wat wij allen en elk in zijn kring, volgens het voorbeeld en den wensch der Kerk kunnen en moeten doen tot een bevredigende oplossing der vraag. Ik zou echter alle maat van bescheidenheid overschrijden, wanneer ik den waan koesterde u het tot dus ver nog niet gevonden geheim, om de

bedoelde kwestie in haar geheel op te lossen, te zullen aanbieden. Neen: verre zij van mij zulk eene gedachte. Wakker ik u aan tot een ernstig nadenken over een probleem, dat voor de wereld-historie zijne hooge beteekenis heeft, dan heb ik mijn doel bereikt.

II.

De arbeiders-kwestie is, in haar algemeenen zin genomen, de kwestie tusschen de armen, of hen die niets bezitten, van den eenen, en de vermogenden of die iets bezitten, van den anderen kant; met andere woorden: tusschen de verschillende standen der maatschappij, of ook tusschen den arbeid en het kapitaal.

Het verschil in stand, in bezitting is een noodzakelijkheid, is eene door God gestelde orde. Wij kunnen ons geene geregelde maatschappij denken, waarin alle leden in de maatschappelijke verhoudingen, in het bezit van goederen aan elkander zouden gelijk zijn. Die schijnbare orde zou weldra blijken volslagen wanorde te zijn. Die gelijkheid zou alle ondergeschiktheid, afhankelijkheid uitsluiten en daardoor alleen eerst verzet en strijd, vervolgens onderdrukking der verliezende, overheersching der overwinnende partij voortbrengen. De gelijkheid zou slechts een dag duren, om den anderen morgen al vervangen te zijn of door ontbinding in vele partijen of door eene wreede tirannie van eenigen. Niet alle leden dezer Vereeniging, MM. HH., kunnen in het bestuur zitting nemen. Wel tracht de menschelijke geest somtijds zich tegen deze orde te verzetten; maar niets helpt tegen de kracht der waarheid, en deze doet zich gelden, ook al wordt haar het regt van bestaan op de felste wijze betwist.

Eene andere vraag is het: van waar dat onderscheid ontstaat. Waarom zijn er sinds Adam's tijden menschen, welke, om hunne geboorte, van de wieg af tot aan hun sterven met al de vreugden des levens en met al de genoegens der weelde omringd zijn, terwijl duizenden en nogmaals duizenden, uitgesloten van de eer en grootheid der aarde, in armzalige woningen en in gebrek leven, soms niet wetend, met welk karig voedsel zij hun treurig bestaan zullen rekken?

Ziehier, welke oplossing de Indiërs van dit voor zoovelen onoplosbaar raadsel gaven. Zij verdeelden de menschen naar hun verschillenden oorsprong in verschillende klassen. Hunne priesters zouden uit de hersenen van den god Brahma ontsproten zijn en hadden daardoor het regt om zich met den arbeid des geestes, met wetenschap en kunst bezig te houden.

Anderen kwamen uit Brahma's borst voort en waren de mannen van het zwaard, de verdedigers van het gemeenschappelijk vaderland; nog anderen, het waren de landbewoners en de kooplieden, hadden hun afkomst te danken aan den romp. De arbeiders eindelijk en handwerkslieden, zij, die de minste regten hadden en als van geringer gehalte geacht werden, dankten hun nederige afkomst aan de voeten des afgods.

Geen beter oplossing gaven de Romeinen, de Grieken en anderen volkeren der oudheid. Zij toch verdeelden de geheele menschheid in twee deelen. Zij kenden geen ander onderscheid dan tusschen vrijen en slaven. Den eerstgenoemden waren alle regten, alle genot, eer en achting, grootheid en waardigheid beschoren; aan de laatstgenoemden was alles ontzegd, wat hun leven kon veraangenamen,

alles, wat 's menschen adeldom en zijn voorrang boven het redelooze schepsel aanduidt: de slaven waren geen menschen, aan de vrijen in oorsprong en in aanleg gelijk; de grootste wijsgeeren besteedden al hun spitsvondig vernuft om de vraag te beslissen, of de slaaf nog een ziel bezat. Meestal werd ook dit voorregt aan den slaaf geweigerd, en men achtte hem genoegzame waarde toegekend, wanneer hij als eene waar, voor geld te koop, beschouwd en behandeld werd.

MM. HH., zulk eene verlaging van den redelijken mensch, als wij in deze twee voorbeelden aanschouwen, wekt onze walging, vervult ons met afschuw. Maar zij geeft ons het antwoord op de vraag, welke ons onwillekeurig voor den geest komt: hoe was het mogelijk, dat de heidenen, overigens in beschaving en in kunstzin ten minste onze gelijken, zoo niet onze meesters, tot eene wreedheid en onmenschelijkheid tegenover hunne minderen konden afdalen, als de droevige geschiedenis dier tijden ons telkenmale voorhoudt?

Gelukkig hebben wij eene betere oplossing van het vraagstuk omtrent het verschil van standen — eene oplossing, welke rekening houdt met 's menschen waren oorsprong en ware bestemming, welke zijne waardigheid erkent, zijne eer redt en zijne regten waarborgt. Veroorlooft mij echter, dat ik het bespreken dier oplossing, die eene oplossing is in den geest des Christendoms, tot straks verschuif en eerst met u een blik werp op den deerniswaardigen toestand onzer moderne slaven, onzer arbeiders.

Een beroemd schrijver aarzelt niet te zeggen, dat de toestand der fabriekarbeiders rampzaliger is dan die der slaven; en dat hetzelfde geldt van die handwerkslieden,

van die daglooners, welke ten gevolge van de ontwikkeling der moderne industrie, door de magt van het kapitaal onder het getal der fabriekarbeiders gedrongen en daarmede deelgenooten van dezer maatschappelijke ellende geworden zijn. Werd ook al in de oude slavernij, welke door het Christendom is afgeschaft, de mensch slechts als eene waar beschouwd, hij bleef toch eene waar in de oogen des slavenhouders, en deze had bij het behoud daarvan een geldelijk belang. Maar welk belang heeft de moderne slavenhouder bij het behoud zijner arbeiders; wat schaadt het hem, als geheele familiën, zelfs geheele klassen van menschen wegkwijnen, zoo er slechts genoegzaam aanbod van werkkracht overig blijft? den kouden, zelfzuchtigen geldman laat het wee en de honger, het leven en het sterven van zijne arbeiders onverschillig.

En toch, de arbeiders moeten, door nood gedrongen, hun handenarbeid, ja zich zelven verkoopen, omdat aan het kapitaal bovenmatige regten zijn ingewilligd. De nood dringt hen tot een vernederend verdrag met meesters, die dikwijls van de menschlievendheid, waarmede zij pralen, niet meer hebben overgehouden dan uiterlijke manieren en bedriegelijke woorden, terwijl in hun hart de afgod Mammon zijn zetel heeft opgeslagen. De arbeiders moeten zich immers de noodzakelijke levensmiddelen verschaffen; zij kunnen geen dag zonder arbeid zijn, of het gebrek treedt hunne schamele woningen in de afzigtelijkste gedaante binnen. Wie over geen gelden beschikt, mag nog zoo goed werkman zijn: hem ontbreken de vleugelen om te vliegen, hij kan geen eigene werkplaats oprigten, hij moet zijne bedrevenheid en zijne krachten aan het kapitaal verpachten en dat dikwijls voor het karigst

loon, zonder iets meer te kunnen bedingen dan zijne noodzakelijkste behoeften dringend eischen, somtijds voor minder dan hij tot zijn levensonderhoud noodig heeft. Daarentegen kan de minst geschikte, zelfs de diepst gezonken mensch met zijne kapitalen handelsoperatiën beginnen, een fabriek oprigten, zaken van wijden omvang doen: arbeiders toch zijn er steeds op de menschenmarkt te vinden. Van daar ook het droevige verschijnsel, dat de burgerstand al meer en meer verdwijnt. De meester van voorheen wordt knecht, de knecht wordt naar de fabriek gedrongen, tot slaaf gemaakt van een rijken kapitalist, die van honger zou bezwijken, als hij eenige dagen van hetgeen zijn eigen inspanning hem opbrengt, leven moest. Intusschen klimt het aantal van fabriekarbeiders, maar daalt het loon voor den geleverden arbeid tot een *minimum*. Beiden staan onderling in noodzakelijk verband: waar te veel arbeid wordt aangeboden, moet de prijs minder worden; hooger loon wordt eerst gegeven, wanneer het aanbod der werkkracht vermindert.

Maar heeft de hooggeroemde concurrentie niet voor den arbeider eene zeer voordeelige zijde? Eene vraag, in de handelswereld veelvuldig besproken en in verschillenden zin beantwoord. Het voordeel bestaat vooral daarin — zegt de moderne staathuishoudkunde — dat de concurrentie de ondernemers dwingt, om met de minste kosten zooveel mogelijk te produceren, ten einde alzoo hunne eigen waren zoo laag mogelijk om te zetten en de koopwaar van een ander, die in dezelfde stoffen werkt, van de markt te weren. Dit alles komt wel ten voordeele van de geldmannen, van de groote industriëelen; maar worden ook de arbeiders daardoor gebaat? MM. HH., ver-

oorlooft mij er aan te twijfelen. Of worden om wille der groote concurrentie niet steeds nieuwe behoeften geschapen? Brengt de koortsachtige jagt der groote industriëelen, om gewin te verkrijgen, niet menig huisgezin tot gebrek en ellende? Is de concurrentie geene aanleiding, om de levensmiddelen te vervalschen door al de hulpmiddelen eener van God vervreemde natuurwetenschap? Wel dalen door de algemeene concurrentie de prijzen der eerste levensmiddelen en der ruwe of der bewerkte stoffen — ik geef het u gaarne toe — maar dit gewin voor den arbeider weegt geenszins op tegen de reeds genoemde nadeelen, en wel te minder, omdat de uitslag van den strijd tusschen de concurrerende ondernemers en fabrikanten grootendeels afhangt van de verhooging of verlaging der arbeidsloonen. En het koude egoïsme, het beginsel der moderne, heidensche staathuishoudkunde, die geen persoonlijk offer laat brengen zonder eene klinkende schadevergoeding — dit beslist den strijd, en wel altijd, zoo wij eenige eervolle uitzonderingen maken, zooveel mogelijk ten gunste der arbeidgevers. Dezen ontmoeten slechts een enkelen, maar dan ook geweldigen tegenstander; het is de honger-typhus, die de bevolking der arbeiders decimeert, zooals voor weinig tijds nog het getal der wevers in Silesië gedund werd; toen konden de overgebleven arbeiders hunne eischen hooger stellen. Maar verschijnt die engel des verderfs niet onder de arme volksklasse, zoolang blijft de arbeider gedwongen, om door zijn karig beloonden arbeid den geldbuidel der bezittenden te stijven. Dezen hebben het in hun magt de krachten der arbeiders steeds tegen lagen prijs te koopen; en zij nemen daarin hun eigenbelang

tot rigtsnoer: in geldzaken houdt immers alle gemoedelijkheid op.

Vandaar ook het voor elk gezond oog zigtbare verschijnsel, het feit, voor duizenden en duizenden drukkend, de door de geschiedenis der laatste jaren bevestigde regel: hoe meer de moderne industrie, vooral het fabriekwezen in een of andere streek bloeit, te erger wordt de algemeene ellende van het meerendeel der bevolking. Niemand kan meer dan wij overtuigd zijn van de waarheid: gij zult uw brood eten in het zweet uws aanschijns; verdiende en onverdiende armoede zal hare slagtoffers tellen tot aan den jongsten dag; maar wie zal het Christelijk gevoel wraken, als het zich met afschuw verzet tegen het uitzuigen eener tallooze menigte door weinigen, tegen het verarmen der volksmassa, tegen de afzigtelijke ellende van millioenen, die ook Gods evenbeeld in zich ronddragen. De heidenen van onzen tijd mogen dàt de glorie onzer geprezen eeuw noemen, de rijpste vrucht van den modernen geest, de overwinning van het liberalisme! Gij MM. HH., heet het met mij: voortgang der ellende onder de arbeidende klassen, voortgang van de wreede tirannie des kapitaals.

Het beginsel van den vrijen handel verdient, geloof ik, geen zachter oordeel dan de concurrentie. De vrije handel zet de baan open voor de concurrentie niet slechts tusschen de arbeidgevers van een enkel volk, maar ook van die der geheele wereld. Welnu, wie zijne plaats op de wereldmarkt behouden wil, moet zijne waar zoo goedkoop mogelijk èn vervaardigen èn afzetten, derhalve het werkloon tot zoo laag mogelijken prijs terugbrengen. Eerst dan zouden de arbeidsloonen in een land kunnen ver-

hoogd worden, als zij tegelijk in alle landen vermeerderd werden. Maar — en hier wringt de schoen — alle concurrenten van naam en invloed moesten dan ook menschlievend jegens hunne arbeiders gezind zijn, hun allen moest het welzijn der ondergeschikten zelfs boven een tijdelijk gewin ter harte, gaan.

Wij staan alzoo immer en overal voor de moeijelijkheid: de arbeider heeft niets anders dan het loon voor zijn arbeid; die arbeid is eene koopwaar, waarvan de prijs bepaald wordt door aanbod en door vraag. De spil, waarom alles zich voor den arbeider beweegt, is de voorziening in de levensbehoeften; wanneer de vraag sterker is dan het aanbod van arbeid, zal de prijs stijgen boven hetgeen het levensonderhoud der arbeiders vereischt; is daarentegen het aanbod van arbeid sterker, dan zal de prijs dalen beneden het noodzakelijke. Maar de algemeene strekking, thans alom heerschend, is: goedkoop werken, om goedkoop te kunnen afzetten; maar dan ook moet de arbeider zijne reeds karige inkomsten spoedig zien verminderen en voor het voorzien in zijne levensbehoeften te kort schieten. Het kan dan ook niet uitblijven, dat het loon van den arbeid niet voldoende is om den uitersten nood weg te nemen, dat geheele familiën en klassen van arbeiders wegkwijnen, dat zij langzamerhand, maar zeker, verhongeren en sterven. Ziet, MM. HH., dat mogen wij de slavenmarkt van Europa noemen, dat is het graf, waarin een groot gedeelte der arbeiders hun dood vindt. Wanneer de dagelijks terugkeerende vraag om brood voor man en vrouw en kinderen niet bevredigd wordt, vermagert de honger de anders zoo sterke armen, het pijnigend gebrek verlamt de vorige kracht; de arme, door niemand

ondersteunde arbeiders behouden ter naauwernood nog kracht genoeg over om hunne akelige ellende aan de blikken van rijke kapitalisten te vertoonen, die zich ongestoord en zonder wroeging in weelde baden. Wie met eene menschlievende gezindheid het Socialisme bestudeeren, zij allen zullen zich tot de bekentenis gedrongen gevoelen, dat de vooruitgang, door het maatschappelijk leven der Europesche volkeren in de laatste 300 jaren gemaakt, geen anderen naam moet dragen dan dien van: despotisme van het kapitaal, georganiseerde verdelgingskrijg tegen de nijverheid van den kleinen burgerstand, schreeuwende ongelijkheid van inkomsten, in één woord: verarming des volks in den hoogsten graad met al het ligchamelijk en zedelijk kwaad, dat zij in haar gevolg voert.

Een ander, nog verderfelijker gevolg van het lage, van het voor den arbeider en zijn huisgezin te karig loon is, dat het ook vrouwen en kinderen in de fabrieken gebragt heeft, tot ondermijning van de zedelijkheid, tot vernietiging van het familieleven. Dit treurig verschijnsel behoort, althans in zijn tegenwoordigen omvang, aan onzen tijd alleen. De machinen, alom ingevoerd, de verdeeling of splitsing van den arbeid, zooals die in de fabrieken in zwang is, maken het werk van vrouw en kind winstgevend: iets wat voorheen het geval òf in het geheel niet òf minder was. Doch daardoor wordt ook de vrouw van haren natuurlijken werkkring, van hare huishoudelijke bezigheden losgescheurd en verplaatst in eene fabriek, waar zij vooral moest gemist worden. Huis en haard staan dan eenzaam en verlaten, het huishouden is onverzorgd, en wanorde is de bestuurster geworden. Zelfs de moeder wordt er dikwijls te vergeefs gezocht. En of de kinderen dringend

hare zorg, verpleging en bescherming eischen, haar loon is eenmaal als eene vaste post op het wekelijksch budget geplaatst, kan niet gemist worden, het derven daarvan zou te sterk gevoeld worden. En komt zij des avonds nog eens over den drempel harer woning, zij heeft allen zin voor huiselijkheid verloren; het is haar te vreemd, te eenzaam in het midden dier kale muren, zij herkent zich zelve niet meer; hare handen zijn ook aan het huishoudelijk werk ontwend; zelfs het geheim der spaarzaamheid niet kennende, zal zij, door onnutte uitgaven, weldra het karig loon, in de fabriek met harden arbeid verdiend, verteerd hebben. Zoo wordt der waardigheid van de vrouw geweld aangedaan, zij den schoonsten werkkring ontrukt, hare hooge eerwaardigheid van moeder verkracht.

En het kind — wie blikt niet met welgevallen in dat heldere en schalksche oog, wie ziet niet met aandoening in de onschuldige gelaatstrekken de nog onbesmette reinheid der ziel, wie aanschouwt niet met bewondering de zoo schoon gevormde ledematen. En dat kind, nog van geen kwaad misschien bewust, nog ademend in de vreugde der onschuld, vol lust en leven, dartelend, spelend zonder zorg voor de toekomst, onbekommerd den dag van morgen te gemoet ziende, slechts genietend, al is de bete broods wat hard geworden — het zal, aan zijne speelgenooten ontrukt, het droevig lot van zijne ongelukkige ouders gaan deelen, het moet geld verdienen in eene fabriek, waar zijne ziel nog eerder bedorven is dan zijn tenger ligchaam uitgeput. Het zal machinewerk leeren verrigten, maar ook de weinige krachten, welke het bezit, weldra inboeten; eenige stuivers zal het per week inbrengen, maar ook het vergift van zedelijke bedorvenheid

medevoeren. Weldra is het ligchaam geknakt en de ziel verpest door de voorbeelden van allerlei kwaad. Het is de aardige, innemende knaap, het zedige meisje van vóór weinige weken niet meer. Onbeschaamdheid ziet uit de oogen, hartstogt en drift openbaren zich in zijne bewegingen, het gaat trotsch op de penningen, die het inbrengt, en meent daardoor ontslagen te zijn van allen eerbied, van alle onderdanigheid aan het ouderlijk gezag, het acht zich voortaan als een volleerd losbol tot alle ondeugden geregtigd; het loon, dat hij zoo jong verdiende, wordt voor hem een vrijbrief, om alle ook de slechtste voorbeelden na te volgen. Er is geene sterke verbeelding noodig, om het ons levendig voor te stellen, welk een bijna onheelbare wonde door dit alles aan het familieleven — de noodzakelijke, maar ook even zekere bescherming voor de reinheid van zeden — wordt toegebragt. De vrede en genoegelijke rust van den huiselijken haard is verbannen. De moeder, die de eerbaarheid van zeden, althans door haar voorbeeld, prediken, die de meesteres des huizes zijn en door het zachte van haar karakter heerschen moet — zij zal dagen en jaren achtereen in eene vunzige fabriek doorbrengen met andere vrouwen en dikwijls met mannen, door niets beschermd tegen vuile spotternij en gemeene handtastelijkheden, van den morgen tot den laten avond niets bijna dan vloeken en schimpen hoorende. Dat in zulk een dampkring het vrouwelijk gemoed bedorven, hare teedere gevoelens verstompt, als zij moeder is, ook hare liefde uitgedoofd wordt — wie kan het anders denken, tenzij men zich eene vrouw voorstelt, die door Christelijke beginselen gesteund, door de kracht der godsdienst beschermd wordt. Het kind, te vroeg knaap,

en de knaap, te spoedig man geworden, zullen de uitspattingen der anderen navolgen en al ras door nog slechteren verleid, zich vrij, van alle banden ontslagen achten, waardoor zij nog zoo lang geleid en teruggehouden moesten worden. Ook de man, die geene zorgvuldige huismoeder vindt, als hij van zijn afmattenden arbeid huiswaarts keert, door geene liefde ontvangen, door geen troostend woord opgebeurd wordt, gevoelt zich eenzaam in zijn ongeluk, van allen verlaten in zijne ellende. Zóó lost het familie-leven zich op, sterft allengs meer en meer weg, totdat het in allerlei uitspattingen en ondeugden, vooral in ongebondenheid en dronkenschap zijn geheelen ondergang vindt.

Het is een treurig kapittel uit de geschiedenis van het tegenwoordig volksleven, dat wij aanroeren. En toch, nog een enkel woord over den ligchamelijken toestand der arbeidende klasse. Naauwkeurige statistieken uit andere landen — wij zijn ook hierin, gelijk in vele andere gevallen, ten achter — verspreiden daarover een akelig licht. De moderne, van het Christendom vervreemde maatschappij kent slechts ééne doodzonde: weinig of geen geld te bezitten. Maar zij deinst er niet voor terug, dat door de in hare school gevormde staatslieden en zoogenaamde volksvertegenwoordigers, en wel ten haren voordeele, duizenden en millioenen van medeburgers aan al het opgenoemde kwaad onherstelbaar prijsgegeven worden. Hoort, hoever het reeds voortgewoekerd heeft.

In België waren voor ruim twintig jaren 3.830.000 zielen, verdeeld over 908.630 huisgezinnen. Van de laatstgenoemden leefden niet meer dan 89.630 in welstand, daarentegen 373.000 in meer of minder gedrukte omstandig-

heden, en niet minder dan 446.000 huigezinnen in armoede of volslagen gebrek. Sinds de laatste jaren is de verhouding nog ongunstiger en de ellende grooter geworden. Maar dit nationale wee onthoudt aan de brave vrijmetselaars en aan de gelijkgezinde solidaires geen oogenblik van hunne zoete nachtrust: zij bouwen groote fabrieken, koopen prachtige landgoederen, wonen in schitterende villa's, maken goede sier en genieten een paradijs op aarde. Jammer, dat de zwarte ultramontanen of de wilde Socialisten hun genot soms vergallen; jammer, dat zij zich geene eeuwigheid van geluk kunnen koopen voor geld.

In Pruissen leefden vóór eenige jaren, vóórdat een nieuw keizerrijk het Duitsche vaderland overwelfd had, van de 3.181.968 familiën, slechts 119.324 in rijke omstandigheden en niet minder dan 762.672 in meer of minder ongunstige levensverhoudingen, daarentegen 2.298.072 in armoede: alzoo op de 100 huisgezinnen 4 die welgesteld, 24 die onbemiddeld, en 72, zegge 72, die arm moesten genoemd worden. Menige arme handwerksman of fabriekarbeider zou zich gaarne 10 jaren levens laten afschagcheren, als hij daarvoor met zijne afgetobde huisvrouw en uitgehongerde kinderen in eene hoogere klasse kon verplaatst worden; maar de dood gaat geen contract aan, en de schatkist geeft aan den proletariër geene bons op de nationale bank. Ook de milliarden-regen is zeer ongelijk gevallen, heeft aan de uitgeteerde mijndistricten en aan de arme plattelands-gemeenten geen frischheid, geen groei, geen vruchten aangebragt.

Ten opzigte van Engeland, het klassieke land der uitgebreidste nijverheid en der drukkendste geldmagt, getuigde Gladstone, zeker een bevoegd regter, „terwijl de

„ ontberingen en ellende onder het volk toenemen, ziet men „ in de hoogere standen tegelijkertijd den rijkdom vermeer- „ deren en de kapitalen aangroeijen." En in zijn budget, in 1863 aan de twee huizen voorgelegd, moet hij erkennen, dat in een tijdsverloop van niet meer dan 8 jaren, het belastbare eigendom met 20 % vermeerderd was. Wij zouden dat treurig feit niet kunnen gelooven — zoo vernederend is het voor de Engelschen — als een officiëel woord niet elkén twijfel logenstrafte. Die vermeerdering toch van rijkdom en magt komt ten bate van de bezittende klassen alleen. Zoo was het inkomen of de grondrente van den landadel tusschen de jaren 1815 en 1871 gestegen van 36 millioen ponden tot 153 millioen, terwijl de inkomsten der fabriekanten en handelaren in dezelfde jaren klommen van 97 millioen tot 482 millioen; en van de 934 millioen aan verschillende waren, door de fabrieken afgeleverd, genoten al de arbeiders van geheel Engeland niet meer dan een derde gedeelte, terwijl de overige twee derden de geldkist vulden der reeds schatrijke fabriekanten. Voor eenige jaren telde men op het Britsche eiland 100.000 paleizen, en in twee jaren stierven er tien, die, zonder hunne onroerende goederen mede te rekenen, meer dan een millioen ponden sterling nalieten, 53, die meer dan een half millioen, 160, die meer dan een kwart millioen aan hunne erven lieten. Het pauperisme in een dergelijk plutokratisch land moet schrikbarend zijn. Dat de Engelsche regering jaarlijks meer dan een millioen armen moet ondersteunen, dat 50.000 beambten daarmede bezigge-houden worden, dat 8, 9 of 10 % der geheele bevolking armlastig is, dat Engeland en Wallis 1.720.000 armen telt, dit alles zegt ons genoegzaam, hoe algemeen en ont-

zettend de treurige toestand der arbeidende klasse in dat land van geld en goud is. Men heeft met vrij groote juistheid berekend, dat van '67 tot '77 in Londen alleen 4300 menschen van honger gestorven zijn; en Dr. Lancaster begroot het aantal der moeders, die uit broodsgebrek hunne kinderen vermoordden, op 12.000.

De sociale verhoudingen van Frankrijk kunnen wij op de volgende wijze toelichten. Dat land telt 346.000 landelijke woningen, die alleen ééne deur, maar geen venster, 1.817.000, die ééne deur en één venster bezitten; alzoo 2.163.000 hutten, waarvan men de bewoners niet te hoog schat, als men ze op 10.000.000 stelt. En dat alleen onder het landvolk, hetwelk 53 % der geheele bevolking uitmaakt. In Parijs, de trotsche wereldstad, is de toestand even ongunstig te noemen. Ook na hetgeen Napoleon III voor de arbeidende klasee gedaan heeft, herbergt zij nog 100.000 behoeftigen, wier namen op de armen-lijsten zijn ingeschreven, en een derde gedeelte der sterfgevallen komt voor in de hospitalen.

MM. HH., veroorlooft mij hiermede de statistieke opgaven te sluiten. Zij zijn droog en dor, zelfs vervelend, maar niettemin zeer leerrijk. Zij doen ons een dieperen blik slaan in de maatschappelijke ellende onzer dagen dan langgerekte redeneringen. Alleen moeten wij, ter grootere duidelijkheid, ons het huisgezin van den arbeider in zijne hoofdtrekken nog eens aanschouwelijk maken.

Het arbeidsloon gaat niet boven den eisch der dagelijksche behoeften, welke voor het onderhoud en het leven des volks onontbeerlijk zijn. Klimt het getal der arbeiders — iets dat bijna overal plaats vindt — boven de vraag naar arbeidskracht, ook het loon daalt in evenredigheid.

Zelfs, stijgt de behoefte aan handen, en zou het loon een oogenblik klimmen, weldra zien wij de huwelijken onder de arbeiders en daarmede de arbeidende bevolking en ook het aanbod van arbeid toenemen, waardoor het te verdienen loon wederom tot, ja onder den vorigen standaard wordt teruggebragt.

De nood, voor een wijle geweken, keert met al zijn wee en leed terug, en de honger doet zich wederom gevoelen. Aan kleeding noch aan dekking kan gedacht worden; alle penningen, zoo zuur verdiend, voorzien ter naauwernood in het aankoopen van een karig stuk brood. Die toestand is op den duur voor den arbeider niet houdbaar. Daarom: de vrouw moet het huishouden verlaten en in fabrieken en andere werkplaatsen gaan arbeiden tot hare eigene verlaging, tot groote schade voor hare zedelijkheid; zelfs het kind, hoe jong en tenger, moet gaan verdienen: of het in zijn ligchamelijke of zedelijke ontwikkeling gestuit wordt, of het der school of der Kerk ontnomen wordt, of het aan velerlei gevaren, vooral aan verleidende voorbeelden der ondeugd blootgesteld wordt — wie bekommert er zich over? Het bezit handen; dat ze gebruikt worden om eenige penningen wekelijks aan te brengen! Van een familie-leven, voor de lagere standen niet minder noodzakelijk dan voor de hoogere, kan in zulk een onnatuurlijken toestand geen sprake zijn. Man en vrouw en kinderen leven gescheiden, komen des avonds afgemat te huis, als hun hut dien naam dragen mag, om hun spaarzaam en dikwijls slecht voedsel te nemen, werpen zich, met hun treurig lot ontevreden, op eene vunzige, armzalige legerstede, om 's morgens even wrevelig in het vooruitzigt van den harden en vervelenden arbeid,

die hen wacht, weder op te staan. Kapitaal en machinen hebben een geslacht van menschen voortgebragt, hetwelk van de kapitalisten en van de fabriekbezitters eveneens verschillend is als de paria's van de Hindoes, als de slaven der heidenen van hunne schatrijke heeren; het is de treurige zegepraal der moderne industrie, als zij werkt volgens onchristelijke beginselen, dat zij een geslacht van verminkte of uitgeteerde menschen schept met matte, wezenlooze oogen, met ziekelijke bleekheid en uitgemagerd gezigt, met een gelaat, waarin gij te vergeefs eenige ontwikkeling zoekt, met leden, waarin geen kracht meer huist.

En toch het treurigste, het meest beschamende in de gansche sociale kwestie is dit, dat de stoffelijke, ligchamelijke ellende onder de arbeidende klassen zoovele zedelijke gevaren, of liever nog, zooveel zedelijk kwaad voortbrengt. Het stoffelijke, het tijdelijke welzijn des volks — zegt een Duitsch schrijver van naam — is een vereischte voor de zedelijkheid; de ontwikkeling van het ligchamelijk leven is de maatstaf en de voorwaarde van het geestelijke. De ondervinding bevestigt deze opmerking, en de uitzonderingen op dien regel zullen wel schaarsch zijn. Reeds Plato gaf als stelregel aan, dat noch bij overmatigen rijkdom, noch bij afzigtelijke armoede de deugd woonde. Zelfstandigheid, vastheid van karakter, adeldom der ziel, edele gezindheid, een hooger streven — al die deugden gedijen slecht onder den druk van armoede en stoffelijke afhankelijkheid; zij bloeijen alleen onder de verkwikkende zon der vrijheid. Die plaatsen, waar de ellende *voortdurend* verblijf houdt — een *voorbijgaand* ongeluk loutert en sterkt — zijn gewoonlijk de kweek-

plaatsen van ruwheid, nijd en afgunst, van haat en wrevel tegen meer bevoorregten, van zedelijk verval. En geslachten brengen die ondeugden, als een erfelijk kwaad, aan de volgende over.

Duldt het, MM. HH., dat ik voor een oogenblik de tolk bij u zij van twee beroemde redenaars, die, vóór weinige jaren, te Parijs, in de Notre-Dame, voor een uitgelezen gehoor sprekend, het Socialisme tot onderwerp namen. Père Félix, de gevierde Jesuiet, en Mgr. Mermillod, wien de kroon der ballingschap siert, zij beiden schetsen het gevoel, dat in het niet Christelijk gestemd gemoed der arbeiders moet opkomen, als zij hun deerniswaardigen toestand vergelijken bij de weelde der rijken, die hun de oogen verblindt. Ik geef hunne gedachten in de volgende woorden terug.

Een verderf brengende vijand ook voor den ongelukkigen arbeider is het materialisme, dat hem op velerlei wijze gepredikt wordt. En hij leent aan die dwaling gretig het oor.

Hij hoort, hoe het bestaan van God geloochend, hij verneemt, hoe de onsterfelijkheid der ziel bestreden wordt. De zoetste troost in het lijden, de verblijdende hoop op een betere toekomst is hem op wreede wijze ontstolen. Wien hij vroeger zijn Vader noemde, dien kent hij niet meer; de verheffende gevoelens van geloof en van liefde zijn hem vreemd; zijn hoofd is leeg, zijn hart is koud geworden. De hemel is hem ontnomen, de aarde biedt hem niets ter bevrediging aan, en hij wordt wrevelig en nijdig tegen eene maatschappij, die hem uitstoot, ofschoon hij zich het regt op een deel harer goederen toeschrijft; die hem ter naauwernood het genot van licht en lucht

gunt, ofschoon hij zich een harer leden noemt. Wanneer een arbeider op het frissche land zich in zijn dagelijkschen arbeid heeft afgemat, dan rigt hij zijn blik ten hemel of luistert naar den klank van het klokje zijner dorpskerk, en alles wat hij ziet of hoort, spreekt hem luide van eene zoete hoop op hiernamaals, van loon voor het werk, verrigt in den strengen dienst van eer en godsdienst. Maar de arbeider der fabriekssteden of der mijngroeven, wien het geloof afhandig is gemaakt, en wien geene Christelijke beginselen steunen op zijn lijdensweg, hij, omwolkt van den rook der fabrieken, hij die slechts den dreunenden slag der hamers hoort, hij ziet niets van den blaauwen hemel, die den Christelijken arme toelacht, hij aanschouwt slechts het woelen en drijven der menschen. Hij, het stiefkind der maatschappij, begrijpt niets van de waarde des arbeids, van de magt des lijdens; voor hem blijft ook de stem van pligt een geheim. Met een ligchaam, badende in het zweet, met eene ziel zonder de geestdrift des geloofs, met een onwetenden geest, begint hij te gelooven, dat hij zijn ongeluk te wijten heeft aan de maatschappij, waarin hij geboren werd, en zoo niet in woorden, ten minste door dreigende gebaren protesteert hij tegen het voorregt der hoogere klassen, welke in genot en overdaad leven.

Een ander gevaar voor den arbeider bestaat in den vooruitgang op industriëel, intellectueel en politiek gebied. Wij laken of misbillijken geenszins de vorderingen in verschillende takken van nijverheid; integendeel wij huldigen ze in hare volle waarde, begroeten ze met vreugde als een gave Gods, welke de ziel des menschen in het streven naar haren Schepper onschatbare diensten kan bewijzen,

als eene gedeeltelijke herovering van den schepter, eens door den Heer van alles aan Adam overgereikt met de woorden: heersch over alles, en beveel aan de elementen, welke Ik aan uwe hand onderwerp. Wij misgunnen den arbeider de beschaving des geestes niet; wij wenschen hem een beschaving toe, die nog uitgebreider in omvang en dieper is; laat de vermogens der ziel zich steeds meer ontwikkelen; dat ook de lagere volksklasse al meer en meer opstijge tot het licht van degelijke kennis en wetenschap; dat ook over hen echte en onvervalschte beschaving schijne als een lichtende ster in den donkeren nacht — al die voorregten bidden wij hun af. Kan het zijn, welnu, ook den arbeider worde een deel gegund in het stemregt; ook zijne stem moge wegen in de weegschaal der geschiedenis; dat hij zich voele en waardere als vrij man, als werkend lid der maatschappij; dat hij het bewustzijn van zijne waarde bezitte en zijne kracht kenne: niemand, die vriend van alle menschen is, zal het hem willen onthouden.

Evenwel dit alles heeft ook zijn keerzijde. De industrie verheft den arbeider, maar het aanschouwen van hare wonderen verbittert hem ook. De arbeider heeft ze vervaardigd al die machinen, al die kunstwerken, al die voorwerpen van gemak en weelde; zijne krachtige hand vormde, kneedde, weefde ze. Dat schouwspel van bedwongen, beheerschte, overwonnen stof aanstarend, bewierookt de arbeider zich zelven en pogchend, zegt hij: dit alles is het werk van mijne handen. Maar denkt hij ook aan Hem, die kracht en vernuft moest geven? Wij stellen ons den arbeider voor — gij zult het u, MM. HH., herinneren — die geene Christelijke beginselen kent, die,

door het materialisme verleid, zijn geloof heeft verloren. En wat is voor hem het bittere gevolg van dien onzaligen toestand? Regt en links rigt hij zijne blikken, ziet buitensporige weelde, die hem ontzegd is; hij ontwaart het genot, dat het voorregt slechts van hoogere standen is, en waarin hij niet deelen kan; de pers openbaart hem de schandalen uit de voorname wereld; en op den achtergrond van dat alles, achter de luidruchtige vreugde der feesten van de rijken, achter de schitterende pracht van hoofsche kringen, doemt voor hem het verschiet op van de bekommernissen der armoede. Het baat hem niet, al kan hij ook zeggen: ik heb die paleizen gebouwd en die meubelen der heeren vervaardigd, mijne dochter heeft het prachtgewaad der vrouwen geweven. Zij vertoonen zich als bevoorregte gunstelingen van een grillig lot, en hij blijft wat hij was. Dag en nacht moet hij zwoegen, des daags mat hij zich af, de nacht biedt hem ter naauwernood verpoozing, de Zondag geeft hem geen rust; onafgebroken legt hij den vervelenden weg af van zijn stulp naar de werkplaats en van de werkplaats naar zijn hut, waar hij met de zijnen ter naauwernood een ruw en karig stuk brood ter voeding vindt. Meent gij niet, MM. HH., dat de zonder geloof levende arbeider, als hij in dergelijke omstandigheden geplaatst is, aan de verschrikkelijkste bekoring blootstaat, dat hij als in wanhoop verkeerende nergens de Voorzienigheid vindt, welke de slagen van zijn hart en de haren van zijn hoofd telt, dat hij aan eene troostelooze verblinding ten prooi is, dat in de diepte van zijn verbitterd gemoed eene onbevredigbare afgunst, een onverzoenlijke haat, teugellooze begeerten zich nestelen, dat hij toegankelijk is voor alle

verleidelijke beloften, voor alle opruijende inblazingen? Hij begrijpt niet, dat de ordelijke verdeeling van den arbeid in de maatschappij eene aanmerkelijke som van rijkdom geschapen en ten voordeele van allen in omloop gebragt heeft. Teugelloos in zijne begeerten, ziet hij niet op hetgeen hij bezit; hij denkt slechts aan hetgeen hem ontbreekt; alleen met aardsche belangen is hij bezig, en woeste klagten stijgen op uit zijn bedorven gemoed, en reikhalzend ziet hij uit naar het oogenblik, waarop hij zich zal kunnen wreken op eene maatschappij, welke hem, zoo meent hij, als een verstooteling uitwerpt. Wapent hem, zoo gij durft, met het algemeene stemregt, verheft hem met het bedriegelijk vernis der moderne beschaving: wapenen te meer geeft gij in zijne handen om de grondslagen der maatschappelijke orde, aan welke hij eeuwigen haat zwoer, te ondermijnen, zoo mogelijk te vernietigen. Van een aalmoes, welke hem vernedert, van eene bescherming, welke hem nog dieper verlaagt, wil hij niets weten; hij leest zijne pamfletten, hij bezit zijn dag-en weekblad, hij bezoekt de vergaderingen van de geheime clubs; dagelijks drinkt hij in volle teugen het vergift in van haat en afkeer tegen meer begunstigden. Hij kiest mannen, die door hun magtig woord zijne beginselen prediken; hij vereenigt zich met partijgenooten, en zij gaan een onheilspellende broederschap aan van internationalen haat. Hij droomt van de aanstaande zegepraal der geregtigheid, zooals hij die begrijpt, van het aanstaande rijk der humaniteit, van de verdeeling der goederen, van algemeene gelijkheid.

Wenden wij, MM. HH. onze oogen van die gevaren niet af; het helpt ons niet den afgrond niet te willen zien;

daarmede zullen wij dien niet vullen. Neen, liever het gevaar, dat ons bedreigt, moedig, zonder te grooten angst onder de oogen gezien, en dan wat wij vermogen, bijgedragen ter afwering. Er is haast bij! De beweging onder de arbeiders wordt niet ten onregte vergeleken bij een stortvloed, die in snelle vaart van de bergen afstroomt; hij dreigt alles, wat hem in den weg staat, omver te werpen; hij dreigt verderf en rampen in de nog rustige dalen te verspreiden. Wie kan, werpe een dam op om dien onheilspellenden vloed te leiden en het dreigend gevaar te keeren. En het is niet al te moeijelijk, wat van onze zwakke krachten gevraagd wordt. Wij hebben slechts de leiding der Kerk te volgen, in haren geest werkzaam te zijn, den weg te volgen, dien zij ons aanwijst.

(*Wordt vervolgd.*)

H. J. H. RUSCHEBLATT.

Studiën over Calderon en zijne Geschriften [1]).

Om groote mannen, inzonderheid uitmuntende dichters juist te verstaan en te waardeeren, behoort men nauwkeurig 't tijdperk te bestudeeren en de omstandigheden te overwegen, in welke zij leefden en arbeidden. Het eerste hoofdstuk der hierboven genoemde *Studiën* stelt den lezer daartoe omtrent Calderon in staat.

Filips II was overleden; zijn zoon Filips III erfde zijne staten en koningskroon, maar niet zijne bekwaamheden en schranderheid. De Spaansche monarchie stond toen in Europa op eene verbazende hoogte èn door hare grootsche herinneringen èn door hare staatkundige en militaire overleveringen, die nog in kracht waren en het staatsbestuur leidden en bezielden. De omstandigheden, die Spanje eenen zoo uitgestrekten, ja algemeenen invloed hadden geschonken, konden niet eensklaps ophouden en verdwijnen: hare nawerking moest nog lang gevoeld worden.

In dit tijdperk werd de wereldberoemde dichter Calderon geboren en opgevoed, in een tijdperk namelijk van kalmte en macht, die den krijgsroem en de letterkundige glorie van een volk vestigen en tot bloei brengen. De regeering van Filips II en het begin van die zijns opvol-

1) *Door* J. J. Putman, *Kanunnik, Deken van Utrecht, enz.* Utrecht, J. L. Beijers. 1880.

gers waren de gulden eeuw van Spanje's letterkunde. Toen schitterden deszelfs uitmuntende schrijvers, de onsterfelijke Cervantes, Lope de Vega, de Solis, Mendoza, Gongara, Louis de Leon, de H. Teresa en een groot getal anderen, wier geschriften de taal ontwikkelden, vormden en vaststelden en haar, misschien zelfs afgezien van den invloed der politieke omstandigheden, die soort van verspreiding en algemeenheid, die zij langen tijd bezat, verzekerden en ze voor haar in stand hielden. De eeuw van Filips III was voor Spanje, wat de eeuw van Leo X voor Italië was geweest, en die van Lodewijk XIV voor Frankrijk worden zou. De voorbeelden, door eenige ware geniën gegeven, hadden den geest des volks levendig opgewekt, en, naar men verhaalt, hield zelfs een kleermaker van Toledo zich bezig met het schrijven van blijspelen.

Te midden van dit hoog opgewekte geestes- en gemoedsleven begon Calderon het daglicht te aanschouwen. Hij stamde van ouden adel af, maar zijn onbetwistbaar grooten roem is hij aan zijn dichterlijk vernuft en zijne onsterfelijke werken verschuldigd. Negen jaren oud zijnde, werd hij in een Jesuitencollege geplaatst en maakte er snellen voortgang onder die uitmuntende meesters. Reeds in zijn vijftiende jaar schreef hij een blijspel, dat den naam draagt van *Carro del Cielo* of *Wagen des Hemels*. Taal- en letterkundige studiën waren zijne lievelingsbezigheden. Ook werd de rechtsgeleerdheid door hem beoefend; maar het beroep van advokaat verliet hij weldra, om zich uitsluitend aan de letteren en de poëzij toe te wijden. Later, in krijgsdienst getreden, vergat hij onder het wapengedruisch zijne beminde Muzen niet. Zoowel

gedurende zijne krijgstochten als in zijne rustdagen verzuimde hij niet zijn dramatisch talent te oefenen en te ontwikkelen. Filips IV beriep den jongen officier naar Madrid, om als dramatist werkzaam te zijn bij de menigte feesten, die de Koning er vrijgevig vierde. Filips IV was, voorzeker, geen groot vorst, alhoewel hem de vleiers niet ontbraken, die hem met de zon vergeleken. Eén roem nochtans kunnen de noodlottige gebeurtenissen zijner regeering hem niet ontnemen, zijne liefde namelijk voor de letteren en voor de dramatische literatuur in het bijzonder. Zelfs zou hij stukken geschreven hebben. Hoe dit ook zij, de gunst des Konings deed Calderon te Madrid verblijven. Na den veldtocht in Catalonië, onder den hertog van Olivares, bekwam de dichter een aanzienlijk jaargeld, dat hem van alle zorg bevrijdde. Eenige jaren verliepen, en hij trad in den geestelijken stand, maar hield niet op zijn dramatische loopbaan te vervolgen, iets wat in Spanje niet opvallend was: ook Lope de Vega was priester in de laatste jaren van zijn leven. Voor de stad Madrid schreef Calderon gedurende 33 jaren de *Autos Sacramentales*, die daar met zooveel plechtigheid werden opgevoerd.

Verbazend was overigens de vruchtbaarheid van zijn dichterlijk vernuft. De plannen zijner drama's verdienen hoogen lof; eenige er van zijn in de *Studiën* van Kanunnik Putman grondig ontleed en op juisten prijs gesteld Volgens het oordeel der bevoegdste kenners is de stijl van Calderon kiesch, sierlijk, verheven, en zijne verzen zijn vol harmonie en kracht. Taal en uitdrukking hebben bij hem die eigenaardige schoonheid, welke het ongedeerde Katholicisme alleen kan mededeelen en bewaren. De per-

sonen zijner drama's zijn van eene meesterhand, gelijk de Kanunnik Putman dat met zooveel juistheid betoogd heeft in zijne *Studie* over *De Devotie tot het Kruis* en in die over *De Wonderbare Toovenaar*. Vooral deze laatste *Studie* is zeer schoon.

De dramatische letterkunde van een volk, zegt men met recht, is eene levendige uitdrukking van deszelfs maatschappelijken toestand en zeden. Dit gezegde nu wordt in Calderon, als het ware, zonneklaar. Treffend schildert hij Spanje's gesteldheid. Menigvuldige bewijzen hiervan ontmoet men in de geleerde *Studiën* van den Deken van Utrecht. In deze *Studiën* ziet men ook, met welke oppermacht van het genie Calderon de innigste aandoeningen der ziel en de fijnste, gloeiendste gevoelens van het menschelijk hart weet te schilderen. In zijne godsdienstige drama's ontwikkelde Spanje's puikdichter die aandoeningen en gevoelens met onovertreffelijke kracht en luister: zij stroomen daar uit eene rijke, onuitputbare bron. De aardsche liefde schildert Calderon met een kuisch penseel, maar de taal van den hartstocht blijft waar en levend ook onder den sluier der Christelijke kieschheid. Men leze hiervoor de *Studie* over *De Wonderbare Toovenaar*. Wij zijn het echter met den Hoog Eerw. Kanunnik geheel eens, dat de vraag, „of de bestaande vertalingen der verschillende tooneelstukken van Calderon onvoorwaardelijk aan elken lezer in Nederland zijn aan te bevelen" — ontkennend moet worden beantwoord. Doch de Heer Putman toont zeer duidelijk aan, dat dit niet ten oneere van Calderon kan worden aangevoerd, maar het natuurlijk gevolg is van de veranderde toestanden.

Maar de ware, de wezenlijke liefde is voor Calderon de hemelsche, de godsdienstige liefde: zij is de ziel van zijne ziel; door haar dringt hij tot in de geheimste en binnenste plooien van ons hart; en men zou kunnen meenen, dat hij voor de liefde tot God alleen onze innigste en gloeiendste ontroering besparen wil. Men leze (Putman, blz. 244 vv.) de heerlijke en zoo aandoenlijke ontboezeming van den doodelijk gewonden Eusebio aan den voet des kruises, die door Professor Smit (van Warmond) meesterlijk aldus vertaald is:

Boom, die, naar Gods welbehagen,
De echte vrucht eens hebt gedragen,
Tegen 't gift van vroeg're spijs,
Bloem van 't nieuwe Paradijs!
Boog van licht, die, opgevaren
Boven de oeverlooze baren
Der onpeilb're wereldzee,
Bode waart van 's aardrijks vreê!
Schoon gewas, en ed'le wingerd,
Rijk met purpre vrucht omslingerd,
David's harp, wier klank ons redt,
Tafel van Gods nieuwe wet!
Ik ben zondaar. — Heilvol teeken!
U kom ik genade smeeken,
En 'k beroep mij op een regt: [1])

1) Arbol, donde el Cielo quiso
Dar el fruto verdadero
Contra el bocado primero,
Flor del nuevo Paraiso,
Arco de luz, cuyo aviso
En piélago mas profundo
La paz publicó del mundo,
Planta hermosa, fértil vid,
Harpa del nuevo David,
Tabla del Moises segundo:
Pecador soy, tus favores
Pido por justicia yo:

De godsdienstige liefde, welke deze verzen doortintelt, is lichtelijk verklaarbaar als gevolg van Calderon's levendig geloof. Onder de hoede van dat geloof kon hem geen dwaling, geen twijfel storen of verwarren; daar, zelf in een onverstoorbaren vrede gevestigd, beschouwt en schildert hij de woelige stormen van het aardsche, maar al te vaak door de hartstogten erg bewogen leven. Het licht der Christelijke waarheid ontsluiert hem de donkerste hoeken, de verborgenste geheimen van het menschelijk gemoed. Het doel der smart is voor hem geen raadsel meer, en de tranen der treurenden en ongelukkigen schijnen hem toe als de dauw op de bloemen te zijn, wier kleinste druppeltje den hemel weerkaatst. Wat ook het onderwerp zij van zijn gedicht, men hoort altijd een jubelzang over de heerlijkheid der schepping; met eene altoos nieuwe vreugde bezingt hij de wonderen der natuur en der kunst, alsof zij hem in derzelver oorspronkelijken en schitterendsten glans getoond werden.

Calderon gebruikte over 't algemeen de verssoorten, bij de dichters van zijn tijd in zwang. Vol, rijk en welluidend zijn zijne verzen: het oor wordt er, als het ware, door opgetogen en betooverd. Hij hield er van verhalen te maken, vol van poëzij. Zijn dialoog is levendig, vlug

---

Hoe diep de geleerde en kunstlievende Anglikaansche Aartsbisschop Dr. Trench door de schoonheid dezer verzen getroffen was, toont zijne ook meesterlijke vertaling, die men hier bij den Heer Putman lezen kan. Deze Protestantsche vereerder van Calderon gaf gelijktijdig met den Hoog Eerw. Kanunnik de tweede editie van zijn *Essay* over den Spaanschen dichter in 't licht. Ziehier den titel er van: *An Essay on the Life and Genius of Calderon, with Translations from his Life 's a Dream and Great Theatre of the World. By* Archbishop Trench. Second Edition. Londen, Macmillan. 1880.

en geestig, een getrouw afbeeldsel van het toenmalige maatschappelijke verkeer. Hij hield zeer veel van vergelijkingen, gelijk Homerus en de andere dichters van den eersten rang. In zijne drama's vertoont zich de Spaansche taal in al haren rijkdom en pracht.

Wat wij tot hiertoe in algemeene trekken poogden aan te stippen, wordt in de hier aangekondigde *Studiën* met eene grondigheid, nauwkeurigheid en duidelijkheid behandeld, die onze bewondering wekt en verdient. De Hoog Eerw. Kanunnik is de Spaansche taal meester en kent de geheele levenswijze van het Spaansche volk in al hare bijzonderheden. De fijnste en minst voorkomende beteekenissen der woorden zijn hem niet verborgen. Zoo is het woord *autor* ons eerst door hem klaar geworden. Het is niet te verwonderen, dat hij, met deze nauwkeurige en fijne philologische kennis voorzien, zoo diep ingedrongen is in den geest van Calderon's drama's. Na een oplettende lezing van zijn werk kan men met den Latijnschen dichter zeggen:

patet domus intus
Et penetralia magna patescunt!

De Hoog Eerw. Schrijver wilde *Studiën* leveren over Calderon en zijne geschriften en daarbij des dichters standen gezichtspunt aanwijzen, het oordeel der voornaamste schrijvers over zijne gedichten mededeelen, met opneming ook der beste proeven van hunne vertalingen, in de Hoogduitsche, Engelsche, Fransche en Zweedsche talen, opdat men deze én onderling én vooral met het oorspronkelijke zou kunnen vergelijken. Hierin nu ontmoet men het klaarste bewijs van wat wij boven aangaande de grondige en uit-

gebreide philologische kennis des Kanunniks opmerkten. Deze vaak voortreffelijke vertalingen zijn zoo goed als een voortdurende, duidelijke commentaar van het origineel en een zeker middel om den dichter in zijne hooge vlucht te volgen. Daardoor worden Calderon's verzen niet alleen opgehelderd en verstaanbaar gemaakt, maar ook derzelver bijna niet weder te geven voortreffelijkheid ten volle zichtbaar en, men zou zeggen, tastbaar. Zoo bekomen de geleerde navorschingen van ZHE. eene aantrekkingskracht, die hare lectuur zeer bekoorlijk maakt. Is men eenmaal begonnen deze zoo nieuwe studiën te lezen, dan legt men ze niet uit de hand; men wil de lezing zonder op te houden vervolgen, hoe diepzinnig somwijlen, hoe moeilijk het onderwerp zij, dat er in behandeld wordt. ZHE. zegt, dat hij de pen nederlegt met de hoop den lust voor de bestudeering van Calderon in Nederland te hebben opgewekt. Wat ons aangaat, kan daaraan niet getwijfeld worden: voor de Katholieke geleerden en de letterminnende jongelingschap zal de Kanunnik niet te vergeefs geschreven hebben.

Inderdaad, wanneer er spraak is van de uitmuntendste werken uit de gulden eeuw der Spaansche literatuur, dan, zoo zeggen wij met den Kanunnik, staat Calderon op den voorgrond. Te recht ook schrijft Lemcke (*Handbuch der Spanischen Litteratur*, B. III, S. 674), dat Calderon „vor allen andern Dramatikern seiner Nation die Bewunderung der ganzen gebildeten Welt erworben hat und sichern wird." Calderon, verzekert een ander schrijver, droeg een van die schitterende namen, die niet alleen den luister van een volk, maar ook de glorie van een tijdperk uitmaken. Calderon was, volgens Wolf, de

bewegende kracht in de gulden periode der Spaansche letterkunde; om hem rangschikken zich als om hunne zon Don Francisco de Rojas, Agustin Moreto, Matos Fragoso, Cristóval de Monroy, Antonio de Solis en vele anderen.

Daarom durf ik dan ook gerust beweren, zegt de Hoog Eerw. Kanunnik, (ik vlei mij met des lezers instemming en beroep mij op zijn gezond verstand) dat de beide Nederlandsche schrijvers [de Heeren Kok en Professor van Oosterzee] zeer verkeerd handelen, die Spanje's grootsten dramatist zóó voorstellen en met zulke kleuren schilderen, dat aan ieder jeugdig beoefenaar der letterkunde, die zijn eigenlijken weg nog te kiezen heeft, en die aan des Leeraars [K.] of des Professors [v. O.] woord geloof slaat, noodzakelijk de lust moet benomen worden, om ook met Calderon eens grondig kennis te maken.

Welk verstandig student toch zal zich aangetrokken gevoelen, ernstige en vooral in het begin moeielijke studie te maken van Calderon's tooneel-poëzie, als hij zich stellig overtuigd houdt, met een dichter te doen te hebben, „*waarmede een steeds toenemend getal lezers slechts weinig kan sympathiseeren; dat er zeer veel in hem is, waarmede zij zelfs in het geheel niet kunnen instemmen; ja dat er in hem genoeg voorhanden is, waartegen zij met geheel hun ziel en zedelijk bewustzijn zich verzetten en in opstand komen.*"

Wie zal met den noodigen ernst, met lust en liefde zich op het bestuderen van Calderon gaan toeleggen, als hij zich moet voorstellen, dat hij met een dwaas te doen heeft (want dien naam zou Calderon dan verdienen), die [gelijk de Hoogleeraar van Oosterzee verzekert] o. a. zich niet ontziet den Almachtigen God als den „*oppersten Toovenaar*" onder de toovenaars te laten optreden, waarbij men dan „*een gansche mirakelkraam*" ziet „*uitgestald, waarbij de oogen schemeren, maar het hart tot den einde toe koud blijft*"? miskenningen, die volstrekt niet worden goedgemaakt door dat men hier en daar eens de loftrompet steekt.

Ik heb getracht, zulk een onwaar en onwaardig oordeel te wederleggen en daarbij mijne beweringen te staven, ook met het gezag van de bevoegdste schrijvers. Zelfs bij min of meer ondergeschikte bijzonderheden stond ik terechtwijzend stil; de

onheusche, averechtsche voorstelling van Calderon als mensch en Christen, buiten aanmerking dan zijner geschriften, liet ik in geenen deele onwedersproken; het een en het ander deed ik ter gewisser bereiking van mijn hoofddoel, namelijk: Calderon en zijne werken in ons vaderland naar waarde te doen kennen, liefhebben en beoefenen.

Ik deed dat zóó en zóó uitvoerig, ook omdat ik te doen had met mannen, wier woord, als het andere onderwerpen geldt, niet zelden voor afdoende wordt gehouden; ik heb moeten aantoonen, dat hun gezag op Spaansch letterkundig gebied bij lange na niet voldoende is.

Voorwaar, de Hoog Eerw. Schrijver heeft dit klaarblijkelijk aangetoond. Op het einde zijner studie over *De Wonderbare Toovenaar* bewijst hij, dat den Hoogleeraar van Oosterzee, die dit drama van Calderon met den Faust van Göthe vergeleek, de voornaamste en beste werken over Calderon niet bekend waren, dat hij, „anderen naschrijvende, ongelukkig in verkeerde handen is gevallen", dat hij vermoedelijk den Spaanschen tekst niet onder de oogen heeft gehad, hoewel zijn opstel den schijn heeft van Calderons woorden letterlijk weder te geven; en men stelt den Heer Putman volkomen in het gelijk, wanneer hij met zekere goedmoedige ironie vraagt, of de Hoogleeraar wel ooit zelfs maar eene vertaling van Calderon's drama gelezen heeft.

Ik hoop, zoo vervolgt de Kanunnik zijn boven aangehaalde woorden, ik hoop, mijn doel bereikt te hebben; want bij mij staat de overtuiging vast, dat de Spaansche litteratuur in het algemeen, Calderon's werken in 't bijzonder, juist geschikt zijn om bij Neerlands letterlievende jongelingschap een ware, echt dichterlijke geestdrift op te wekken, geheel nieuwe gezichtspunten voor hen te openen, verrukkend schoone groepen voor hunne verbeelding te doen verrijzen, hen Gods heerlijke schepping in en dóór te voeren, natuurtooneelen hun voor oogen te tooveren, welke ieder maar éénigszins dichterlijk gemoed

zullen ontgloeien, en hun door dat alles eigen scheppingskracht te schenken; want „imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur." (Plinius, *Epistt.* VII, 9.)

Dat dit vooral met Calderon's geschriften inderdaad het geval is, *dat* getuigen de werken der voornaamste latere dichters van alle natiën der wereld. „Calderon, like many other authors of the Spanish theatre, has, as we have seen, [het is met bewijzen gestaafd] been a magazine of plots for the dramatists of other nations." (Ticknor, *History of Spanish Litterature*, Vol. II, p. 484.)

Deze uitspraak van Ticknor wordt ook door de *Studiën* ten volle bevestigd.

We hebben verder na de oplettendste lezing der *Studiën* de innigste overtuiging, dat de Hoog Eerw. Kanunnik de dwalingen en averechtsche opperingen der beide genoemde Heeren zoo grondig en omvattend weerlegd heeft, dat er niets meer van overblijft. Zoo ons hier ruimte genoeg vergund ware, wij zouden ons oordeel met de treffendste aanhalingen kunnen staven. Wij verzoeken onze lezers dringend die zoo heerlijke kritiek te willen lezen: groot zal het genot er van zijn en ook het nut voor 't verstaan van Calderon's geschriften. Waarlijk, wij herhalen het, de Kanunnik heeft over dezen dichter genoeg, meer dan genoeg gezegd, om zich te kunnen vleien veel te hebben bijgedragen tot hooger waardeering van Calderon's meesterstukken, dan tot nog toe, zoo geheel in tegenstelling met andere landen, in Nederland wordt opgemerkt. Zelden wordt des dichters naam door Nederlandsche letterkundigen genoemd, en dan meerendeels (er zijn gelukkig achtenswaardige uitzonderingen) om dien voortreffelijken zanger geheel anders voor te stellen, dan hij inderdaad is, en hem straks op zijde te schuiven, des noods ten hoogste met een soort van lauwer-

kransje, maar dat schaarsch van bladeren voorzien en verdord is.

Hiermede leg ik de pen neer, zegt de Kanunnik op de laatste bladzijde zijner *Studiën*. En moge nu na mij, dat hoop ik, degelijker beoefenaren der schoone Spaansche poëzie in ons vaderland opstaan, om menige voor ons nog niet ontgonnen goudmijn aan te wijzen en toegankelijk te maken; moge eenmaal onze litteratuur worden verrijkt (*ik* moet hier zeggen: „*humeri ferre recusant*") met tal van de schoonste Spaansche drama's, in heerlijke dichtmaat in onze taal overgebracht, dan zal daarbij, ik ben er zeker van, Calderon op den voorgrond treden en in Nederland met Dante en Shakespeare, die er ook lang op hebben gewacht, vóór zij ten onzent naar waarde geschat werden, een waardig driemanschap vormen, dat menigeen uit Nederlands letterlievende jongelingschap tot die hoogte kan opvoeren, waarop men staan moet om den naam van dichter waardig te zijn. — Zoo zij het! en dien wensch in de toekomst als reeds in vervulling ziende, begroet ik Calderon met:

TU MARCELLUS ERIS; MANIBUS DATE LILIA PLENIS,
PURPUREOS SPARGAM FLORES.

Ook wij vereenigen onze wenschen en onze hoop met die van den Hoog Eerw. Deken van Utrecht. Immers de Castiliaansche taal, in welke Calderon zijne onsterfelijke tooneelstukken schreef, is door haren bouw, hare verheven bevalligheid en rijkdom een der schoonste talen, die ooit 's menschen mond ontvloeiden. In vroegere eeuwen was zij, gedurende langen tijd, de taal der hoven van Weenen, Brussel, Munchen, Napels en Milaan. Nog heden leeft in België de herinnering er aan in zekere uitdrukkingen onder de Vlamingen, bijzonder in Antwerpen. Onder Lodewijk XIII werd ze in Frankrijk met zooveel ijver beoefend, dat de geletterden zouden gebloosd hebben, wanneer het gebleken was, dat zij haar niet kenden;

en in het begin der zeventiende eeuw heerschten en schitterden de letteren van Spanje en Italië in geheel Europa. Door een bijzonder geluk heeft Italië, hoewel van zijn vroegeren invloed verstoken, niet opgehouden de levendige belangstelling der geletterden op te wekken, en die te bewaren in de aanzienlijkste kringen der geleerden, terwijl Spanje heden veel minder bekend of liever veel meer miskend is, zonder dat men zich dit opvallend verschijnsel kan verklaren.

De *Studiën over Calderon*, dit is onze vaste overtuiging, zullen niet weinig er toe bijdragen, om én in Holland én ook elders de liefde voor Spanje's taal en letterkunde te doen herleven en te verbreiden.

De namen van zoovele uitmuntende schrijvers van het Iberisch schiereiland komen ons hier voor den geest; maar wie denkt hier niet vooral aan die groote *mystici*, aan de van goddelijke liefde blakende H. Teresa de Gesù, wier stijl dien van Plato evenaart en dikwijls overtreft, aan Fra Louis de Léon, die Davids harpzangen zoo meesterlijk vertaalde, en aan den diepzinnigen Pater Nieremberg, den heerlijken overzetter der *Navolging van Christus*, wiens werk over de *Hermosura de Dios* (de Schoonheid van God) in de handen verdiende te zijn van allen, die verlangen naar grondige en wegslepende bespiegelingen over het verhevenste onderwerp, dat 's menschen geest kan bezighouden en met vreugde vervullen. Ja, de Spaansche geestelijkheid prijkte in 't verleden met den welverdienden roem, dien zij in de beoefening der godsdienstige letterkunde en heilige dichtkunst verworven had, en kon zich zonder schroom ter zijde stellen van de geletterdste volkeren der aarde. Dit behoeft ons niet te verwonderen,

Spanje was bij uitstek het land van het Katholicisme, en zonder de moederlijke voorzorg der Katholieke Kerk zou zelfs geheel Europa heden verstoken zijn van de onsterfelijke werken der klassieke oudheid en der Kerkvaders, aan welke het zijne letterkundige beschaving verschuldigd is, even goed als de over de geheele wereld bekende meesterstukken der vermaardste hedendaagsche schrijvers.

Niet overtollig is het, in onze dagen, waarin de Kerk met hare priesters en kloosterorden zóó vervolgd, zóó beschimpt, zóó belasterd wordt, deze onloochenbare daadzaak openlijk en duidelijk, zonder eenige menschenvrees of bewimpeling te verkondigen. Ja, zonder den aanhoudenden, vruchtbaren invloed van 't Katholicisme zou thans de wereld nog zuchten in de heidensche duisternis en slavernij; en indien, wat nogtans onmogelijk is, indien het plan der goddelooze ondernemingen, die wij in naburige landen zien op 't touw zetten, kon ten uitvoer gebracht worden, dan zouden de nu zoo bloeiende en beschaafde volken dra in de oude barbaarschheid hunner voorzaten neergeworpen worden en onder het juk eener de vrijheid belovende dwingelandij en overmacht jammerend den nek moeten buigen en hun beter en gelukkiger verleden te vergeefs betreuren en beweenen.

Maar dat zal, dat kan niet geschieden: de Heilige Kerk troont op haar onwrikbare rots; zij waakt; en zij deinst nooit terug: hare onverschrokken, onversaagde strijders staan in het thans woedend, satanisch wereldgevecht in de eerste rijen. Ook zij weten met woord en schrift te strijden.

De *Studiën*, van welke wij eene beknopte ontleding poogden te geven, bewijzen deze waarheid op eene schitterende en bemoedigende wijze.

N. J. SCHWARTZ,
Professor emeritus
aan de Hoogeschool te Luik.

VERSCHEIDENHEID.

HET SOCIALISME IN FRANKRIJK.

Uit *L' Univers* nemen we het volgende over:

De revolutie van 1848, die meer sociëel dan politiek was, verdiende, volgens Proudhon, den naam van „recht op den arbeid". Zij bracht den eersten strijd der socialistiche Jacobijnen tegen de Christelijke beschaving voort. De revolutie van 1870 is van veel meer belang en reeds bij haar begin bloediger; zij dreigt ons nu nog met veel vreeselijker gevolgen.

In 1848 vereenigde de verschrikte *bourgeoisie* zich bijna geheel ter verdediging van den godsdienst en den eigendom; de boeren vereenigden zich rondom hunne priesters. De sloopers hadden noch program, noch organisatie, noch middel van propaganda en bleken onmachtig; de groote menigte des volks ontweek hen met afschuw.

Sedert 1870 echter begunstigt een gedeelte van de *bourgeoisie* het Socialisme, door hunne aanvallen tegen den godsdienst, de magistratuur en het leger; en de socialisten, een langen tijd geduld, hebben zich nu georganiseerd, een systeem aangenomen en verbreiden hunne leeringen met groote inspanning.

Zij bereiden zich openlijk tot den sociëelen oorlog; hebben dien in Frankrijk begonnen met de *Commune* van Parijs, in Rusland en elders door moorden. Onze republikeinscheburgers zien slechts maatschappelijk gevaar in den invloed der geduchtste tegenstanders van het Socialisme, de geestelijkheid, de Katholieken, de onderwijs gevende religieusen; deze verblinding is het onderscheidend kenteeken van onze derde republiek.

In Frankrijk is het maatschappelijk gevaar groot. De revolutie maakte schoon baan voor de volksmenners door de vernietiging van het koningschap, van adel en geestelijkheid, van de corporaties. In de maatschappij, uit de revolutie voortgekomen, hebben de opvolgende regeeringen slechts een gedeelte dezer hinderpalen weder opgezet of laten staan; en onze republikeinsche burgers ondermijnen met verwoedheid de laatste, die nog

bestaan. De socialistische sekte zal haar nut doen met deze medehulp, die zij niet kon verwachten.

De werkman is sedert de revolutie aan zich zelf en aan de concurrentie overgelaten, en vindt geen zekeren arbeid in de kleine steden; hij zoekt nu bezigheid en hooger loon in de groote steden en in de werkplaatsen, die vele handen behoeven. Daar wordt hij een werktuig, veroordeeld om altijd hetzelfde te doen. De groote nijverheid tracht de kleine te vernietigen; dat is een gevaar en een ongeluk. In de groote vereenigingen van werklieden bederven de zeden, verdwijnt de huiselijke geest, de godsdienst wordt verwaarloosd, en de maandag verteert de verdiensten der week: de man heeft zijn bijzit, en de vrouw vervalt tot ontucht. Hoe zou deze verdierlijkte en ongeloovige menigte het oor gesloten houden voor de zich opwerpende apostelen, die haar tegen de burgers ophitsen, en haar de toekomstige wording eener maatschappij beloven, waarin fortuin en genot gelijk zullen zijn, waarin de proletariër den burger onder den voet zal hebben, aan Staat en gemeente zal bevelen en zonder moeite eenen vruchtbaren en verzekerden arbeid zal vinden? Zullen de onwetende en ongeloovige werklieden aan deze verleidelijke voorspiegelingen kunnen weerstaan? Zij zouden daartoe een wijs gedrag, den invloed van eene Christelijke vrouw, een verstand, door het geloof verlicht en ontwikkeld, behoeven.

Zoo dreigt de maatschappij zich in twee kampen te verdeelen. Het eene omvat de werklieden der nijverheid, de gefailleerden, de uit den maatschappelijken omgang gesloten misdadigers, de arme naijverige halfgeleerden, de in twijfelzucht opgevoeden; het andere moest de eigenaars, de Christenen, de landbouwers bevatten; maar een groot gedeelte der burgers, door revolutionaire strevingen geleid, schaart zich onder de oproermakers.

Daardoor ontstaat het leerstellige en wetenschappelijke Socialisme; er waren professoren, advokaten, letterkundigen noodig om het uit te vinden.

De oudheid biedt ons niets aan, wat met deze sekte kan vergeleken worden. De heidensche beschaving had vlekken; schreeuwende onrechtvaardigheden, hatelijk geweld toonden zich in de zeden en de wetten; maar iets, dat overeenkomt met het tegenwoordige Socialisme, vond men noch te Athene noch te Rome, noch te Alexandrië.

In theorie lag de kiem in Plato's republiek, die den privaten

eigendom ophief en den Staat tot eenigen bezitter en meester van het huisgezin maakte; aan onzen tijd was het voorbehouden, om de sekte van vereenigde atheïsten voort te brengen.

Onze eerste socialisten Fourier, Saint-Simon, Considerant, Proudhon waren het niet eens en verkondigden verschillende systemen. Fourier prees vooral de associatie der burgers aan; Saint-Simon steunde voornamelijk op de tusschenkomst van den Staat, dien hij algemeen en almachtig verklaarde; en hunne leerlingen overdreven hetgeen in deze systemen valsch en buitensporig was. Zoo gaf Considerant tot doel aan de associatie de wettige voldoening van alle menschelijke driften, de vrije liefde, welke, gelijk hij zeide, den arbeid aantrekkelijk moest maken. De goddelooze Proudhon verwierp de tusschenkomst van den Staat en verkondigde de absolute vrijheid van het individu. De woelige burger Louis Blanc leerde het recht op den arbeid, geregeld door den Staat.

Deze stichters van nieuwigheden wisten slechts de begeerlijkheden en haat der werklieden op te wekken, en de ontbonden nationale werkplaatsen brachten de bloedige Junidagen voort, die voor de republiek zoo noodlottig waren.

Tocqueville, Thiers, Duvergier de Hauranne bestreden het recht op den arbeid, dat ook buiten de Constitutie bleef.

De socialisten werden op straat verslagen, waren zonder eenstemmigheid, of leerstellingen, en keerden na den 2 December in het duister terug; maar door een onderaardsche propaganda werden hunne gevaarlijke vereenigingen weldra vernieuwd.

Napoleon III poogde zich met de belangen des volks zeer ingenomen te toonen; hij meende den voortgang van het Socialisme te kunnen stuiten door zooveel mogelijk de stoffelijke belangen des volks te bevorderen. Zijne regeering stichtte de spaarkassen voor den ouden dag, gaf onderstand aan de maatschappijen van onderlinge hulp, aan de *crèches*, aan de toevluchtsoorden voor behoeftigen; zij leende geld aan de nijverheid; in 1867 stelde de Keizer een model van arbeiderswoning ten toon, en eindigde met de wet op de coalities in te dienen.

De Internationale had zich gevormd, zij deed haar voordeel, gebruikte en misbruikte de gegevene vrijheden. Hare geregelde troepen te Parijs en in de middenpunten der nijverheid hebben veel aan de revolutie van den 4 September en vervolgens aan de *Commune* toegebracht.

Napoleon III en zijne ministers hadden de waarheid miskend,

dat het Socialisme alleen door Christelijk onderwijs en opvoeding kan overwonnen en uitgeroeid worden. De prefect van policie Carlier, die de maatschappelijke toestanden wél kende, had na den 2 December aan den toenmaligen Prins Louis Napoleon een verslag ingediend, waarin hij besloot tot de opheffing der Universiteit en de hervorming der nationale opvoeding. De Prins verwierp dit besluit. Dat was een misslag, hij beging een anderen door het behouden van het algemeen stemrecht. De Universiteit ging voort ongeloovige revolutiemakers voort te brengen; thans heerschen zij en vertoonen de macht van hunne wetenschap en hunne deugd. Het algemeen stemrecht bracht hen aan het bestuur, en nu werken deze bekwame mannen met ongekenden ijver om de komst der socialisten, hunne onverzoenlijke vijanden, te verhaasten.

Die vijanden laten zich niet meer wegdenken; eene goede regeering, door eene verstandige meerderheid ondersteund, zou niet meer gemakkelijk tegen hen het geloof, de vrijheid, den eigendom kunnen verdedigen. Het Socialisme is, geholpen door de toelating of de zwakheid der meeste regeeringen, een universeele en georganiseerde sekte geworden, met hare hoofden, hare leerstukken, haar program, haar doel, en valt de maatschappij aan met alle soort van wapenen en langs alle wegen, het mes, de mijn, het dagblad, het vlugschrift, het congres.

Het leerstuk der Socialisten is het atheïsme. Voor hen bestaat noch vaderland, noch godsdienst, noch eigendom; goederen en personen moeten afhankelijk zijn van het gemeentelijke gezag. Eene minderheid onder hen verwerpt de tusschenkomst van den Staat; maar de meerderheid onderwerpt de gemeente aan een centraal gezag met dictatoriale macht.

Wat is in werkelijkheid dit systeem?

Het is de algemeene slavernij onder haar brutaalste en meest verlagende gedaante; de slavernij, zich tot het geweten en de ziel uitstrekkende. Vernietiging van alle nationale banden, van al wat de zeden verzacht, wat hart en ziel veredelt. Daar is geen plaats meer voor schoone kunsten, nijverheid, goede bebouwing van den grond; het is een regeeringloos bijeenzijn van wilde dieren, die zich onderling verscheuren.

Daarhenen brengt ons de oorlog, die tegen de Kerk en het godsdienstig onderwijs gevoerd wordt. Sluit de vreeze Gods en het onderhouden zijner geboden buiten de school en, gij levert het volk over aan de begeerten en driften, welke het

Socialisme misbruikt. Het algemeen stemrecht, de algemeene dienstplicht, de stoom, de electrische telegraaf schijnen uitgevonden ten voordeele van de sociëele revolutie; zoo zij zich meester kon maken van de stembus en het kapitaal, dan zou men haar niet kunnen weerstaan.

De Stedehouder van Christus ziet juist en ver. Alleen de Christelijke opvoeding, zegt Leo XIII, kan het Socialisme overwinnen. „ De macht van dien geesel zal niet overwonnen of „ tegengehouden worden, tenzij de verdwaalde zielen tot de „ opperste beginselen van het recht en het goede worden „ teruggebracht ".

Wat de Heer G. de la Tour hier in *L' Univers* verkondigde, is reeds meermalen ook in dit Tijdschrift aangetoond : men moet tot het Christendom, d. i. de Katholieke Kerk terug. Te vergeefs poogt de Staat het geestelijke leven aan het volk mede te deelen: zijn macht gaat niet verder dan de tijdelijke orde. *Genade en waarheid is door Jesus Christus geworden*, zegt de H. Joannes, en Christus deelt die mede door zijne Kerk. De Staat, wat hij ook poge door zich meester te maken van het onderwijs, kan noch waarheid mededeelen aan den geest, noch kracht ten goede aan den wil.

Wat zullen al de prachtige schoollokalen, de rijke bezoldiging, het groote getal der onderwijzers, enz. ten laatste baten? En is het niet reeds zoover gekomen, dat men de beschaving eener natie wil afmeten naar het meerdere of mindere geldelijke bedrag, wat zij voor het onderwijs besteedt? Men sluit de Kerk van Christus buiten, de eenige macht op aarde, die de waarheid bezit voor den geest en de genade voor den wil; wat kan men anders verwachten dan dwaling en losbandigheid?

R.

OVER DEN INVLOED DER VALSCHE DEKRETALEN OP DE PAUSELIJKE MAGT.

(*Vervolg van* Dl. LXXVII, blz. 281 vv.)

V.

Wanneer Gieseler de nieuwe regten opsomt, welke de Paus, naar zijne meening, ten gevolge der valsche Dekretalen zou verkregen hebben, dan brengt hij er twee in betrekking met 's Pausen *regterlijke* magt: dat namelijk zonder den Paus vooreerst geen bisschop afgezet, en ten tweede geen concilie mogt gehouden worden. Waarom beschouwt hij dit laatste, waarover wij in deze bladzijden gaan spreken, als eene uitbreiding der *regterlijke* magt? Het doel toch, waarvoor in den regel een concilie bijeenkomt, is, wetten en bepalingen te maken; meer toevalligerwijze vonnist het personen; en bij gevolg oefent het niet bloot alleen de *regterlijke* magt uit, maar evenzeer, ja zelfs meer, de *wetgevende* en *administratieve*. Tot zijne eenigzins vreemde indeeling is Gieseler waarschijnlijk gekomen door de valsche Dekretalen. Want Pseudo-Isidorus plaatst deze twee zaken, het afzetten van bisschoppen en het houden van conciliën, niet alleen meermalen in denzelfden volzin naast- maar verbindt ze ook in zijnen geest met elkander; met het oog op de, in zijnen tijd zoo veelvuldige, afzettingen van bisschoppen

door conciliën, noemt hij een zonder pauselijke vergunning gehouden concilie *onwettig*, ten einde zooveel te meer ook het onwettige dier afzettingen te doen uitkomen.

Na deze voorafgaande opmerking gaan wij tot de eigenlijke zaak over en beginnen dadelijk, met onze verbazing uit te spreken over de drieste stoutheid van Petrus de Marca, den eersten zegsman, en van zijne talrijke zoo Gallikaansche als Protestantsche naschrijvers. Zonder den minsten twijfel, en alsof het eene onbetwistbare waarheid was, verzekeren zij: „*het is de tweede hoofdstelling „van het nieuwe kerkregt, door Nikolaas I aan „Pseudo-Isidorus ontleend en bij gelegenheid der Ro- „thadus-kwestie ingevoerd, dat zonder tusschenkomst „van den Paus geen concilie mag vergaderen*". Hunne zoo stoute verzekering bevat eene drievoudige onwaarheid; zij is onwaar, in betrekking vooreerst tot Nikolaas I, ten tweede tot den tijd vóór- en ten derde tot den tijd na dien Paus.

I. Het is niet alleen eene onwaarheid, maar men begaat eene groote dwaasheid, als men beweert, dat Nikolaas I dien zoogenaamden nieuwen regel bij gelegenheid der Rothadus-kwestie heeft ingevoerd.

Eene *gewigtige* verandering in het kerkregt geschiedt niet ongemerkt. De tijdsomstandigheden kunnen haar voorbereiden en hare invoering gemakkelijk maken; doch altijd zal er een feit noodig zijn en een persoon, die het feit stelt, waardoor, hetgeen vroeger geen wet was, tot eene bepaalde wet verheven wordt. Dit gevoelde ook Petrus de Marca; hij sprak van een

nieuw kerkregt, waarin de *nieuwe* regel zou zijn opgenomen, dat zonder den Paus geen concilie mogt vergaderen, maar begreep nu ook den oorsprong van dat nieuwe regt en dien nieuwen regel te moeten aanwijzen; hij zocht derhalve en wist niets te vinden dan eene enkele uitdrukking van Nikolaas I [1]). Deze Paus namelijk hield te Rome daags voor Kersmis eene toespraak onder de H. Mis, waarin hij uiteenzette, hoe men in Frankrijk den bisschop Rothadus had behandeld. Men had daar, aldus luiden zijne woorden, „een generaal concilie ge„houden, hetwelk niemand zonder voorschrift van den „H. Stoel mag bijeenroepen; en de bisschoppen, welke „de verwaandheid des Konings, op Hincmar's aanspo„ring, had doen zamenkomen, hadden Rothadus inge„daagd" [2]). Ziedaar den eenigen grond, waarop de Marca aan Nikolaas I de invoering van voornoemden regel toeschrijft.

Door dat woord dan van den Paus zou die gewigtige verandering zijn te weeg gebragt? vroeger zouden de bisschoppen naar willekeur kerkvergaderingen hebben kunnen beleggen, of zouden *de vorsten* — want dat bedoelen eigenlijk de Gallikanen — het regt hebben gehad, van de bisschoppen bijeen te roepen? maar dat regt zou aan bisschoppen en vorsten ontnomen zijn, die voortaan het verlof des Pausen zouden noodig hebben;

---

1) L. c. l. VI, cap. 28, n. 12; dit zesde boek was in het Fransch geschreven, maar is door Baluzius in het Latijn vertaald.

2) „Facto concilio generali, quod sine Apostolicae Sedis praecepto „nulli fas est vocandi, vocaverunt hunc [Rothadum] episcopi, quos „Hincmari Rhemensis archiepiscopi suggestione regia fecerat illusio con„venire"; Labbe, T. VIII, pag. 790.

en zulks alleen door dit gezegde van Paus Nikolaas, ter loops en bij wijze van tusschenzin ingevlochten, in een verslag, hetwelk hij aan de geestelijkheid en het volk, niet van Frankrijk, maar van Rome geeft? Het is inderdaad onbegrijpelijk, hoe ooit iemand zoo iets heeft kunnen gelooven. Had de Paus dit gezegde gebezigd in zijn eindvonnis over de zaak van Rothadus, en het als grond aangevoerd, om de onbevoegdheid te toonen van het concilie, dat dien bisschop veroordeeld had; of had hij in dien geest geschreven aan de bisschoppen van Frankrijk, aan Hincmar [1]), aan den Koning; dan zouden wij iets langer stilstaan bij de bewering van de Marca. Thans is het overbodig; er is te weinig inspanning voor noodig, om duidelijk in te zien, dat noch Nikolaas I noch zijn gezegde eenige verandering in dit gedeelte van het kerkregt gemaakt hebben.

Wij hebben echter in de aangehaalde woorden van den

---

1) Men vindt evenwel in 's Pausen brief aan Hincmar (Labbe, ibid. pag. 795) een dergelijken tusschenzin, die *misschien* — want duidelijk is het niet — hetzelfde te kennen geeft. Hij verwijt daar aan Hincmar, de zaak van Rothadus voor zijn tribunaal gebragt te hebben. Dat woord *tribunaal* gebruikt hij opzettelijk en in een minachtenden zin; want hij laat er dadelijk op volgen: „het kan toch geene *synode* genoemd „worden, als wij er volstrekt geene toestemming aan geven: *quia synodus dici non potest, ubi noster nullus praebetur assensus*". Zijne overige brieven over de zaak van Rothadus — bij gelegenheid dier zaak zou hij dien nieuwen regel ingevoerd hebben — behelzen niets van dien aard. In zijne brieven over andere onderwerpen komen welligt ook zulke tusschenzinnen voor, zooals zeker geschiedt in zijn schrijven aan den aartsbisschop van Bourges, waarin hij, sprekende over den Apostolischen Stoel, zegt: „*sine cujus consensu nulla concilia vel accepta esse leguntur*" (Labbe, ibid. pag. 498). Nikolaas I dacht daarbij in het minst niet, iets *nieuws* te zeggen, waarom hij dergelijke tusschenzinnen zonder eenig nader bewijs nederschreef; en hij zeide ook niets *nieuws*, zooals wij in de volgende bladzijden zullen toonen.

Paus eene goede aanleiding, om het vraagpunt, waarover wij handelen, naauwkeuriger te bepalen; immers hij spreekt van een „*generaal* concilie, dat zonder pauselijk voor-„schrift niet mag bijeenkomen." Hoe hebben we dat te verstaan?

Men moet hier niet denken aan een *oecumeniesch*, of, gelijk wij het tegenwoordig dikwerf noemen, een *algemeen* concilie. De Gallikaan Natalis Alexander bewijst uitvoerig, dat zoodanig concilie, buiten den Paus om, niet mag vergaderen [1]); — de Protestant Gieseler zegt, wanneer hij spreekt over de stelling, dat zonder tusschenkomst des Pausen geen concilie mag gehouden worden: „zij is aan „de *Historia tripartita* ontleend, alwaar zij echter zeer „zeker alleen op de algemeene conciliën doelt" [2]), en geeft daardoor te kennen, dat langen tijd vóór Nikolaas I de pauselijke tusschenkomst bij een *algemeen* concilie noodzakelijk geacht werd: want de *Historia tripartita* is het werk van Cassiodorus Senator en derhalve geschreven in de zesde eeuw; — en Petrus de Marca schrijft: „zoo zeker „als het is, dat zonder tusschenkomst des Pausen geen „conciliën mogen gehouden worden, even ongerijmd is „het, dien regel, tegen den geest der oudheid in, uit te „strekken, tot de diocesaan of tot de gewestelijke con-„ciliën *(dioecesana sive regionalia)*, wat evenwel Paus „Nikolaas beweerde". Wanneer derhalve onze tegenpartij hier spreekt van een *nieuwen* regel, ingevoerd door Nikolaas I, dan bedoelt zij niet, dat er ten opzigte der algemeene of oecumenische conciliën eenige nieuwigheid zou zijn ingevoerd.

1) Nat. Alex. *In hist. eccl. saeculi* IV, dissertatio XI.
2) Gieseler, B. 2, Abth. 1, S. 153.

Die *nieuwe* regel zou dus volgens de Marca de diocesaan-synoden en de gewestelijke conciliën betreffen. Doch deze schrijver begaat hier eene groote onnaauwkeurigheid tegenover den Paus, wiens woorden, even te voren door hem zelven aangehaald, hem daarvoor hadden moeten bewaren. Wanneer toch Nikolaas I spreekt van het door Hincmar gehouden „*generaal* concilie *(Facto concilio „generali)*", dan bedoelt hij daarmede geene *diocesaan*-synode, zelfs geen *provinciaal* concilie, maar (zooals zulks later genoemd werd) een *nationaal* concilie; immers het concilie, waarvan hij spreekt, bestond uit de bisschoppen der vier kerkprovinciën van het rijk van Karel den Kale. Zulke vergaderingen nu droegen destijds den naam van *generale* conciliën [1]).

Het eigenlijke verschil loopt derhalve over de *nationale* conciliën, of althans over de conciliën, waartoe twee, drie of meer metropolitanen met hunne suffragaan-bisschoppen bijeenkwamen; het is de vraag, of de zoodanige zonder verlof van den Paus en op eigen gezag mogten gehouden worden. Wel is waar zeggen de Katholieken, dat zelfs geen provinciaal concilie, bestaande uit den metropolitaan en de bisschoppen zijner kerkprovincie, op eigen gezag mag vergaderen en daartoe het gezag van den Paus noo-

1) Die onnaauwkeurigheid moet te meer bevreemden, daar de Marca, nog in dezelfde periode, verwijst naar het 20ste hoofdstuk van Hincmar's *Opusculum LV capitulorum*. Daarin toch onderscheidt Hincmar twee soorten van *generale* conciliën: tot de eerste behooren de zes oecumenische conciliën, die op eene bijzondere wijze zóó genoemd worden: „generales *specialiter* appellantur"; tot de andere soort, die ook den naam van „*universales ac generales synodi*" droegen, niet-oecumenische conciliën, zooals bv. dat van Sardika; en hij haalt daar een tekst aan, waarin staat, dat men den naam van *universele* conciliën soms ook geven kan aan eene vergadering van bisschoppen uit twee of drie kerkprovinciën.

dig is, terwijl de Gallikanen ook dit als eene nieuwigheid beschouwen, door de valsche Dekretalen ingevoerd [1]). Doch dit punt is van zeer ondergeschikt belang en van weinig beteekenis, omdat deze provinciale vergaderingen feitelijk — althans in den regel — niet op eigen gezag gehouden werden. Reeds het concilie van Nicea had in zijn vijfden kanon verordend [2]), en die verordening was later meermalen, onder anderen in den negentienden kanon van Chalcedo [3]), vernieuwd, dat de bisschoppen van iedere kerkprovincie jaarlijks tweemalen moesten zamenkomen. Als handhavers der kanons drongen de Pausen op het naleven dier verordening aan [4]); en bij gevolg hadden de bisschoppen voor zoodanig concilie geen bijzondere pauselijke vergunning noodig, daar zij, door het te houden, aan den Paus en de kanons gehoorzaamden [5]). Eene uitzondering zou men misschien kunnen maken voor *buitengewone* vergaderingen; maar zij is van te weinig belang om er bij stil te staan. In overeenstemming met het hier geschrevene zegt dan ook zelfs Hincmar: „Derhalve worden „de algemeene kerkvergaderingen uitdrukkelijk door het

---

1) Zoo zegt Fleury, sprekende over de valsche Dekretalen (L. 44. n. 22): „Elles défendent de tenir aucun concile, *même provincial*, sans la per„mission du Pape"; wijt hij deze zoogenaamde nieuwigheid aan de Dekretalen, hij stelt haar toch niet, gelijk de Marca deed, op rekening van Nikolaas I.

2) Labbe, T. II, pag. 32. 3) Labbe, T. IV, pag. 763.

4) Een voorbeeld daarvan vindt men in den brief van Paus Leo den Groote aan Anastasius van Thessalonika; Ep. 14, cap. 7 (ed. Ballerini).

5) Wij spreken hier alleen over het *bijeenkomen* dier concilien, niet over hunne *bevoegdheid*, die zeker beperkt was ten opzigte der *causae majores;* wilden zij iets behandelen, wat hunne bevoegdheid te boven ging, daarvoor hadden zij ongetwijfeld eene bijzondere vergunning van den Paus noodig.

„ gezag van den Apostolischen Stoel bijeengeroepen; en „ evenzoo worden de kanonieke provinciaal-synoden op „ voorschrift van den Apostolischen Stoel, door de metro- „ politanen en de primaten der provinciën bijeengeroe- „ pen." [1])

De nieuwe regel, waarvan onze tegenstanders spreken, betreft dus die conciliën, waartoe metropolitanen en bisschoppen van *verschillende* kerkprovinciën bijeenkwamen. Wij zagen reeds, hoe onwaar en ongerijmd het is, de invoering van dien regel aan Nikolaas I toe te schrijven; zien wij thans eene tweede nog veel grootere onwaarheid.

II. Meermalen leest men in de valsche Dekretalen: „ zon- „ der verlof van den Paus mag geen concilie gehouden „ worden: *non oportere praeter sententiam Romani Pon- „ tificis concilia celebrari.*" Doch ten onregte noemen onze tegenstanders dit een *nieuwen* regel, dien wij te danken hebben aan Pseudo-Isidorus; want het is een regel van het *oude* kerkregt.

Als eersten getuige voeren wij hier Socrates aan. Sprekende over het concilie, door de Eusebianen te Antiochië gehouden, zegt hij, dat het niet werd bijgewoond door Maximus van Jerusalem en vervolgt dan aldus: „ Maar „ ook Julius, de bisschop van het groote Rome, was er „ niet tegenwoordig, en zond ook niemand in zijne plaats, „ terwijl de kerkelijke regel gebiedt, dat de Kerken niets „ vaststellen buiten voorkennis van den bisschop van Ro-

---

1) „ Igitur universales synodi specialiter Apostolicae Sedis auctoritate „ convocantur, et aeque *provinciales* canonicae synodi, *decreto Sedis Apo- „ stolicae*, a metropolitanis et provinciarum primatibus convocantur"; *Opusc. LV capit.* capit. 20 (Migne, II, 362).

„ me " [1]). Eenige hoofdstukken verder spreekt hij over den brief van Paus Julius aan de Eusebianen; daar legt hij den Paus dezelfde woorden over dien „ *kerkelijken* „ *regel*" in den mond en laat Julius er deze gevolgtrekking uit maken, dat zij, door hunne synode zonder hem te houden, „ tegen de kanons hadden gehandeld " [2]). Volgens Sozomenus, die veelal Socrates naschreef, gebiedt de „ kerkelijke regel, *voor ongeldig* te houden, wat „ buiten voorkennis geschiedt van den bisschop der Ro- „ meinen " [3]); en volgens Cassiodorus Senator, die, in zijne *Historia Tripartita*, uit de werken van Socrates, Sozomenus en Theodoretus een ordelijk geheel maakte, „ gebiedt de kerkelijke regel, dat er zonder verlof van „ den Paus geen conciliën mogen gehouden worden " [4]).

Opzettelijk voegen wij de woorden dier schrijvers bij elkander, omdat wij hier eene dubbele aanmerking van Gieseler te beantwoorden hebben. Gieseler namelijk meent te kunnen toonen, hoe men van lieverlede tot deze uitbreiding der pauselijke magt gekomen is. Reeds Socrates gaf zijns inziens een te sterken zin aan de woorden van

---

1) Lib. II, cap. 8. 2) Lib. II, cap. 17; *παρὰ κανόνας ποιοῦντας*.

3) Lib. III, cap. 10.

4) „Cum utique regula ecclesiastica jubeat, non oportere praeter sen- „tentiam Romani Pontificis concilia celebrari." De Grieksche woorden van Socrates en van Sozomenus: *παρὰ γνώμην*, zien wij hier wedergegeven in het Latijn door: *praeter sententiam;* wij vertaalden ze hierboven, zoowel als in ons vorig artikel door: *buiten voorkennis*, omdat dit de eerste en oorspronkelijke beteekenis van *γνώμη* is. Maar onze vertaling is zeker te zwak en zou veeleer moeten luiden: *tegen den wil*, of *zonder magtiging* van den Paus. Ook Petrus de Marca (l. c. lib. V, c. 12, n. 1) zegt, sprekende over deze woorden van Socrates: „Insignis alicujus auc- „toritatis vestigia latent in significatione horum verborum *παρὰ τὴν* „ *γνώμην*."

Paus Julius; Cassiodorus vertaalde het gezegde van Socrates: „de Kerken mogen zonder den Paus *niets vast-* „*stellen*" door: „er mogen buiten den Paus om *geene* „*conciliën* gehouden worden"; Pseudo-Isidorus nam dit laatste van Cassiodorus over, en aldus werd deze stelling eindelijk in de kerkelijke praktijk ingevoerd [1]).

Vooreerst zegt Gieseler wel, maar bewijst het niet, dat Socrates door de woorden van Paus Julius er toe gebragt is, om van dien „*kerkelijken regel*" te gewagen; en toch behoorde dit bewijs geleverd te worden, vooral daar Socrates er *tweemaal* van gewaagt, eerst in het achtste hoofdstuk, waar er van den pauselijken brief geen spraak is, en daarna in het zeventiende, waar hij den inhoud van dien brief mededeelt. Ten andere is er geene „amplifizirte Interpretation" in de vertaling van Cassiodorus te vinden; indien de Kerken (dat wil zeggen: de bisschoppen) buiten den Paus om niets mogen „vaststellen: κανονίζειν", en indien op dezen grond zelfs het *afzetten* van Athanasius eene onregtmatige daad der vergaderde bisschoppen genoemd wordt, dan zijn „*niets* „*vaststellen*" en „*geene conciliën houden*" uitdrukkingen van tamelijk gelijke beteekenis.

Pseudo-Isidorus, zegt Gieseler verder, ontleende zijne stelling aan Cassiodorus, welke laatste echter „haar ALLEEN op algemeene conciliën liet slaan" [2]); zoodat eerstgenoemde op zijne beurt eene uitbreiding aan het stelsel zou gegeven hebben, door haar op ALLE conciliën toe te passen. Gieseler's aangehaalde woorden, stout ter neder geschreven en door niets gestaafd, zijn

1) Gieseler, B. I, S. 507. 2) Gieseler, B. II, Abth. I, S. 153.

met de waarheid volkomen in strijd. Cassiodorus doelt volstrekt niet op een *algemeen* concilie, zoo min als Socrates en Sozomenus, wier verhaal hij wedergeeft. Wat toch zeggen zij? Er werd te Antiochië een concilie van bisschoppen gehouden; maar dezen waren bijeengekomen, *schijnbaar* met het doel, om de inwijding der kerk te vieren, welke Constantijn de Groote was begonnen te bouwen, inderdaad echter met het [verborgen] doel, om het geloof aan te randen. Zulke plegtigheid nu doet waarlijk aan geen *algemeen* concilie denken. Er waren dan ook, volgens Socrates, slechts 90, volgens Sozomenus 97 bisschoppen aanwezig: en onder hen slechts één patriarch, die van Antiochië. De Paus was er niet en niemand uit het Westen, de patriarch van Jerusalem hield zich opzettelijk terug, en die van Alexandrië, de H. Athanasius, werd er, hoewel afwezig, afgezet. Met regt dus besluiten wij: het concilie, waarover Socrates, Sozomenus en Cassiodorus spreken, en dat zij, dewijl het buiten den Paus om gehouden werd, onregtmatig noemen, moet gerangschikt worden onder de *nationale* conciliën; de noodzakelijkheid van 's Pausen tusschenkomst bij zoodanige conciliën was derhalve reeds eeuwen lang vóór Pseudo-Isidorus erkend.

Voegen wij hier een paar getuigenissen bij, die, omdat er bedenkingen tegen gemaakt kunnen worden, wel minder krachtig, doch daarom niet geheel te verwaarloozen zijn. In het concilie van Chalcedo vorderden de gezanten van Paus Leo den Groote reeds dadelijk in de eerste zitting, dat de patriarch van Alexandrië, Dioscorus, niet als regter en medelid van het concilie, maar als beschuldigde zou optreden en zich verantwoorden. Als

reden hiervoor voerden de gezanten aan: „*hij heeft zich „verstout, zonder magtiging van den H. Stoel eene „synode te houden, wat nimmer geoorloofd was en nim-„mer geschied is*" [1]). Zooals de woorden daar liggen, zijn zij van eene algemeene strekking en doelen op alle conciliën; moet echter, zou men kunnen vragen, de zin dier woorden niet beperkt worden tot de *oecumenische* conciliën? want Dioscorus had aan zijne hier bedoelde vergadering van Ephese den schijn van een oecumeniesch concilie gegeven.

Nagenoeg eene eeuw later schrijft Paus Pelagius I een brief aan den bekenden Patriciër Narses over den bisschop van Milaan, die zich niet wilde vereenigen met de besluiten van het vijfde oecumenische concilie en daartegen eene synode schijnt belegd te hebben. In dien brief nu zegt de Paus: „*het is nimmer iemand geoorloofd „geweest, en het zal niet geoorloofd zijn, eene bijzon-„dere synode te houden:* maar zoo dikwerf er bij iemand „eenige twijfel ontstaat over een oecumeniesch concilie... „moet hij de oplossing daarvan bij den H. Stoel zoe-„ken" [2]). De gecursifeerde woorden hebben wederom eene algemeene strekking; toch kan men, met het oog op de onmiddellijk volgende woorden vragen: bedoelde de Paus niet het ongeoorloofde eener synode te doen uitkomen, *welke zich tegen een oecumeniesch concilie verzet.*

Beide getuigenissen behouden echter waarde, als men

---

1) „Synodum ausus est facere sine auctoritate Sedis Apostolicae, quod „nunquam licuit, nunquam factum est"; Labbe, T. IV, pag. 95.

2) „Nec licuit alicui aliquando, nec licebit particularem synodum „congregare: sed quoties aliqua de universali synodo aliquibus dubitatio „nascitur... ad Apostolicam Sedem pro recipienda ratione conveniant"; Labbe, T. V, pag. 794.

ze in verband beschouwt met de algemeene disciplien der oude Kerk, die zoo aanstonds door ons zal worden aangetoond. Aan een derde getuigenis hechten wij minder. De brief toch, waarin Pelagius II schrijft: „Vele apos„tolische, kanonische en kerkelijke regelen leeren ons, „dat er zonder verlof van den Roomschen Paus geene „conciliën mogen gehouden worden" [1]): die brief is van te twijfelachtig gezag en wordt, tegenwoordig althans [2]), door nagenoeg allen als eene der valsche Dekretalen beschouwd. Van meer gewigt is daarentegen een brief van den H. Theodorus Studites, als afkomstig van een Griekschen schrijver. Men had namelijk in het jaar 808 te Constantinopel een concilie gehouden, waarin allerlei dwaze en goddelooze stellingen waren opgenomen [3]); over dat concilie, dat nooit door iemand een oecumeniesch concilie genoemd is, beklaagt zich genoemde schrijver bij Paus Leo III en zegt onder anderen: „zij hebben zich niet „ontzien, met aangematigde magt eene kettersche synode „te houden, *terwijl zij zelfs geene orthodoxe, zonder*

1) Labbe, ibid. pag. 949.

2) Het is op deze plaats onze taak niet, de gronden voor de echtheid of onechtheid van dien brief uiteen te zetten. Labbe, l. c., Pagi (ad annum 588), Ballerini (S. *Leonis opera*, T. III, pag. CCXXXII), zoowel als Blondellus (l. c. pag. 645) en Hinschius (l. c. T. I, pag. CVI) schrijven den brief, zonder den minsten twijfel, aan Pseudo-Isidorus toe. Daarentegen spreekt niet alleen Baronius er over (ad ann. 587) als over een echten brief; maar wat zeer opmerkelijk is, dit doen ook de Gallikanen Petrus de Marca (lib. VI, pag. 275), Natalis Alexander (*In Hist. eccl. saec.* IV, dissert. XI) en Dupin (*De antiqua Ecclesiae disciplina*, pag. 132). Nog in de vorige eeuw vermeldde Ceillier (*Hist. générale des auteurs sacrés*, T. XI, pag. 338, nouvelle édition) dien brief onder de echte stukken.

3) Bij voorbeeld, dat de vorsten niet onderworpen waren aan de goddelijke wetten.

„ *uwe voorkennis, houden mogten*, zooals van ouds door „ de gewoonte is vastgesteld " [1]).

Doch zonder ons langer met dergelijke getuigenissen bezig te houden, vestigen wij liever de aandacht op een feit van meer algemeenen aard, de aanstelling namelijk van pauselijke plaatsbekleeders in de verschillende landen.

Welke magt deze personen uitoefenden, wordt vrij uitvoerig verklaard door Leo den Groote in zijne brieven aan de metropolitanen van Illyrië en aan Anastasius van Thessalonika, zijn plaatsbekleeder in dit gewest [2]). Anastasius moest zorgen voor het onderhoud der kerkelijke tucht, en de metropolitanen moesten daarin aan hem, als aan den Paus, gehoorzamen *(ut dilectio vestra pareat, admonemus: non enim tam illi obtemperabitur, quam nobis)*. Alvorens de hun onderhoorige bisschoppen te wijden, moesten de metropolitanen eerst Anastasius raadplegen *(Anastasium de ordinando antistite volumus consulatis)*, terwijl zij zelven uit zijne handen de H. wijding moesten ontvangen. Buiten zijne voorkennis mogt niets geschieden *(nihil permittimus te ignorante praesumi)*, en in dezelfde verhouding, waarin de bisschoppen hunner provincie tot hen stonden, stonden de metropolitanen zelven tot Anastasius *(ita vos ad illum pertinere volumus, ut ad vos provinciarum vestrarum pertinent sacerdotes)* [3]). Tweemalen 's jaars moest iedere metropotaan zijne provinciale synode vergaderen, en de gewigtige

1) Οὗτοι ἑαυτοῖς ἐξαυθεντήσαντες αἱρετικὴν σύνοδον ἐκπληρῶσαι οὐκ ἔδεισαν, καίπερ εἰ καὶ ὀρθόδοξον οὐκ ἄνευ τῆς ὑμῶν εἰδήσεως ἐξουσιάζοντες, ὡς τὸ ἄνωθεν κεκρατηκὸς ἔθος; Sirmondus, *Opera varia*, Tom. v, lib. 1 *Epist. Theodori Studitae*, ep. 33, pag. 240.

2) Epist. 5, 6, 13, 14; edit. Ballerini.

3) *Sacerdotes* op deze plaats te vertalen door: *bisschoppen.*

aangelegenheden, welke daar niet beslist konden worden, aan het oordeel van Anastasius onderwerpen (*fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere*). Allen, die door Anastasius werden opgeroepen tot eene synode — en hier wordt eene *nationale* synode bedoeld, zooals dadelijk blijken zal — moesten er verschijnen (*ad synodum, quicumque fuerit evocatus, occurrat*); doch dit werd later door den Paus beperkt, toen hij aan Anastasius schreef, dat deze uiterst matig zijn moest in het oproepen der bisschoppen, en zich, wanneer het noodig was zoodanige bijeenkomst te beleggen, tevreden moest stellen met de opkomst van twee bisschoppen uit iedere kerkprovincie (*binos de singulis provinciis episcopos*), welke door hunne metropolitanen daarvoor zouden gekozen worden. Het regt evenwel, dat volgens de kanons den metropolitanen in hunne provincie toekwam, werd door den Paus gewaarborgd (*jus traditae sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus*); maar daarbij mogten zij, hetzij door achteloosheid, hetzij door aanmatiging, van de gestelde regelen niet afwijken, en de zorg hiervoor was aan Anastasius opgedragen (*metropolitanos... quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuae cura praetenditur*), die verpligt was, te waken tegen de overtredingen van welke personen ook (*ut sit in speculis, ne quid illicitum a quoquam praesumatur, injunximus*). Eindelijk, wanneer een geestelijke (*clericus*) eigenmagtig van het eene bisdom tot het andere overging, dan moest hij, zoo hij *binnen* zijne kerkprovincie bleef, tot den terugkeer genoodzaakt worden door zijnen metropolitaan; maar was hij *buiten* die provincie gegaan, door Anastasius.

Blijkt uit het bovenstaande in het algemeen het monarchaal gezag, vier eeuwen vóór Pseudo-Isidorus door Leo den Groote in Illyrië uitgeoefend, meer in het bijzonder blijkt er uit, hoe hij aldaar van den eenen kant de kanons handhaaft, die elken metropolitaan geboden, tweemaal 's jaars eene provinciale synode te houden, en tevens van den anderen kant de *meer algemeene* conciliën, bestaande uit de metropolitanen of bisschoppen der onderscheidene Illyrische provinciën door zijnen plaatsbekleeder doet bijeenroepen. En men beschouwe dit alles niet als eene nieuwigheid, door Paus Leo ingevoerd. Uit nog bestaande dokumenten [1]) zien wij dat dezelfde waardigheid van pauselijken plaatsbekleeder in Illyrië aan Acholius werd opgedragen door Damasus I; aan Anicius door Damasus I, Siricius, Anastasius I en Innocentius I; aan Rufus, den opvolger van Anicius op den zetel van Thessalonika, door Innocentius I, Bonifacius I en Coelestinus I; en, na den dood van Rufus, door Sixtus III aan denzelfden Anastasius, dien wij hierboven in deze waardigheid bevestigd zagen door Leo den Groote, aan wien hij zulks had aangevraagd: waaruit wij bovendien leeren, dat die waardigheid niet aan den zetel van Thessalonika verbonden, maar geheel persoonlijk was, en bij den dood van elken Paus ophield. Ook zien wij daarin bevestigd, wat Leo schreef over het bijeenroepen van conciliën. Aan Rufus staat Innocentius I toe, *als eene gunst van den H. Stoel* (*licitum et Apostolicae Sedis favore permissum tuae fraternitati cognosce*), om, zoo dikwerf het belang zijner eigene, of van eene andere Illy-

1) Labbe, T. IV, pag. 1700—1714.

rische provincie het vordert, de bisschoppen, die hij verkiest, en van welke kerken ook, ter beraadslaging op te roepen (*quos velis episcoporum socios quibuscumque de ecclesiis assumas tecum*). Aan denzelfden Rufus meldt Bonifacius I: „aan de synode, die, naar men zegt, op „ongeoorloofde wijze zal vergaderen (*quae dicitur illicite „congreganda*), hebben wij geschreven: vooreerst, dat „zij buiten uwe voorkennis volstrekt niet hadden mogen „bijeenkomen (*convenire se citra tuam conscientiam „minime debuisse*)". Op zijne beurt berigt Coelestinus I aan de bisschoppen van Illyrië, dat hij Rufus tot zijnen plaatsbekleeder heeft aangesteld, en zegt dan onder anderen: „niemand matige zich aan, de bisschoppen, tenzij „met zijne toestemming, te vergaderen (*colligere nisi „cum ejus voluntate episcopos non praesumant*)". En in een dergelijk schrijven over de benoeming van Anastasius schrijft Sixtus III: „Er kome een concilie bijeen, „zoo dikwijls de zaken het vorderen en hij — Anasta„sius — het voorschrijft;... en niemand uwer, daartoe „opgeroepen, verzuime ter vergadering te komen (*sit „concilium, quotiens causae fuerint, quotiens ille pro „necessitatum emergentium ratione decreverit;... evo„catus vestrum venire nemo contemnat*)".

Nu zou men welligt kunnen opwerpen: dit alles geldt alleen Illyrië. Wenden wij daarom onze oogen ook naar andere gewesten.

Paus Zozimus had sommige privilegiën verleend aan Patroclus, den metropolitaan van Arles [1]), die echter door Bonifacius I weder ingetrokken werden [2]). Eenige jaren

1) Labbe, T. II, pag. 1567. 2) Ibid. pag. 1585.

later had Hilarius, opvolger van Patroclus, steunende op deze privilegiën, welke hij beschouwde als gegeven, niet aan den persoon zijns voorgangers, maar aan den zetel van Arles, zich een gezag aangematigd over alle Kerken van Gallië. Zijne handelwijze werd door Leo den Groote veroordeeld, die deze gansche geschiedenis uiteenzet in een brief aan de bisschoppen der kerkprovincie van Vienne [1]). In dien brief lezen wij: „Wat zoekt Hilarius in „eene hem niet onderhoorige (*in aliena*) provincie, en „waarom matigt hij zich datgene aan, wat niemand zij„ner voorgangers vóór Patroclus gehad heeft, terwijl „zelfs dat, wat de H. Stoel tijdelijk aan Patroclus ver„leende, later hem ontnomen is?.... Iedere provincie „bepale zich bij hare [provinciale] conciliën, en Hilarius „verstoute zich niet langer, synodale vergaderingen bijeen „te roepen (*nec ultra Hilarius audeat conventus indicere „synodales*)". Door deze laatste woorden worden conciliën bedoeld, bestaande uit bisschoppen van verschillende provinciën; en Petrus de Marca verzekert [2]), hierin gevolgd door Baluzius [3]), dat Paus Leo daarbij het oog had op den achttienden kanon van het tweede concilie van Arles, welke bepaalde: „Aan de vrije beschikking van den „bisschop van Arles is het overgelaten, eene synode te „houden" [4]): „want volgens hen zou deze kanon door

1) Epist. 10; ed. Baller. 2) L. c. lib. VI, cap. 17, n. 8.

3) Ibid. lib. V, cap. 32, n. 3.

4) „Ad Arelatensis episcopi arbitrium synodus congreganda"; Labbe, T. IV, pag. 1013. De geleerden zijn het over den tijd, waarop dit concilie gehouden werd, niet eens. Dit hier nader te onderzoeken, wordt voor ons onderwerp niet gevorderd; wij wilden hierboven slechts te kennen geven, hoe zelfs de Marca en Baluzius, beiden Gallikanen, van oordeel waren, dat Paus Leo aan Hilarius van Arles het regt ontzeide, om een concilie te houden van bisschoppen uit verschillende kerkprovinciën

den invloed van Hilarius zijn vastgesteld en door boven aangehaalde woorden van den Paus als behelzende eene aanmatiging van dien bisschop, zijn veroordeeld.

Ontzegt Leo aan Hilarius van Arles het regt, om bisschoppen uit verschillende provinciën in een concilie te vergaderen, in dienzelfden brief verleent hij dat regt aan een anderen bisschop. Want hij sluit zijn schrijven aldus: „Daar de ouderdom altijd geëerbiedigd moet wor„den, willen wij, dat onze broeder en medebisschop, de „eerwaardige Leontius [1]), zoo het u behaagt, met deze „waardigheid bekleed zal worden: dat buiten zijne toe„stemming door ulieden geen concilie zal belegd worden „van bisschoppen eener vreemde provincie (*ut praeter „ejus consensum alterius provinciae non indicatur a „vestra sanctitate concilium*) en dat hij door u allen, „zooals zijne ouderdom en deugd vorderen, zal geëer„biedigd worden: blijvende evenwel aan de metropoli„tanen de waardigheid hunner regten verzekerd (*Me„tropolitanis privilegii sui dignitate servata*)".

Na den dood van Leo den Groote, verzocht Leontius, die Hilarius en Ravennius op den zetel van Arles was opgevolgd, aan Paus Hilarus, dat deze de gunsten en privilegiën, steeds door den H. Stoel aan de Kerk van Arles verleend, zou bevestigen en vermeerderen [2]); zijn verzoek werd hem toegestaan, en sedert dien tijd

1) De bisschopszetel van dezen Leontius is onbekend. Quesnel en Ballerini onderzoeken, waarom de Paus zijne benoeming afhankelijk maakt van de toestemming der bisschoppen: „Leontium hac, *si vobis „placet*, dignitate volumus decorari"; de gansche zamenhang doet ons de gecursifeerde woorden beschouwen als een beleefdheids-vorm, als wilde de Paus zeggen: „wat u ongetwijfeld welgevallig zijn zal".

2) Labbe, T. IV, pag. 1829.

zien wij de bisschoppen van Arles elkander ook als plaatsbekleeders van den Paus opvolgen. Leontius werd als zoodanig aangesteld door Paus Hilarus, Caesarius door Paus Symmachus, Auxanius en Aurelianus door Paus Vigilius en Virgilius door Paus Gregorius den Groote. Het was in die hoedanigheid, dat zij de bisschoppen uit verschillende kerkprovinciën te zamen riepen, en het regt daartoe werd hun uitdrukkelijk door de Pausen toegekend. Zoo gebiedt Paus Hilarus: „Jaarlijks moet er een „concilie van bisschoppen gehouden worden uit de pro„vinciën, uit welke zij kunnen vergaderen: zoodat het „— wanneer eerst onze broeder en medebisschop Leontius, „wien wij de zorg voor het bijeenroepen der broeders „hebben toevertrouwd (*cui sollicitudinem in congregan„dis fratribus delegavimus*), er aan de metropolitanen „schriftelijk kennis van gegeven heeft — op de geschikte „plaats en tijd bijeenkome, welke door hem zijn vastge„steld" [1]). Caesarius zit voor in het concilie van Agde, waar bisschoppen uit acht provinciën vergaderden, en de bisschop van Limoges, die er niet verscheen, verontschuldigt zich bij Caesarius, wiens brief hij zegt zeer laat ontvangen te hebben [2]). Paus Vigilius schrijft, bij gelegenheid der aanstelling van Auxanius, aan alle Fransche bisschoppen, die aan koning Childebert onderworpen waren: „Daar het noodzakelijk is, dat de bisschop van Arles „op geschikte tijden onze plaats bekleede (*nostris vicibus „fungatur*), mag, zoo dikwerf hij eene bijeenkomst der

1) Ibid. pag. 1042; opmerkelijk zijn 's Pausen woorden in een brief aan Leontius zelven: „provincia quae *ad monarchiam tuam* pertinet"; ib. pag. 1040.

2) „Literas vestras ad me modo tardissime venisse significo"; ibid. pag. 1400.

„ bisschoppen nuttig oordeelt, niemand zich aan zijn „ voorschrift onttrekken " [1]); en hetzelfde gebod herhaalt hij bij de benoeming van Aurelianus, den opvolger van Auxanius, door aan de bisschoppen te gelasten, de synode bij te wonen „ ter plaatse en ten tijde (*ubi aut quando* „ *constituerit*), door Aurelianus bepaald " [2]). Insgelijks schrijft Gregorius de Groote [3]), wanneer hij Virgilius benoemt: „ Het is pligt voor de bisschoppen, om zamen „ te komen bij hem, wien wij tot onzen plaatsbekleeder „ hebben aangesteld, zoo dikwerf hij het noodig acht „ (*necesse est, ut ad eum, cui nostras vices indulsimus,* „ *quoties oportere perspexerit... episcopi conveniant*) ".

Het was derhalve de bisschop van Arles, die, als vertegenwoordiger van den Paus, de bisschoppen uit de zuidelijke provinciën van Frankrijk tot eene algemeene, dat is, nationale synode bijeenriep; maar in dezelfde hoedanigheid vergaderde de bisschop van Rheims die der noordelijke provinciën. Na de bekeering van Clovis tot het Christendom schrijft Paus Hormisdas aan Remigius van Rheims [4]): „ Door deze magtigen wij u, om in het gan- „ sche koningrijk van onzen beminden en geestelijken „ zoon Clovis als onze plaatsbekleeder op te treden, met „ inachtneming der privilegiën, welke van ouds aan de „ metropolitanen zijn toegekend... Zoo dikwerf het belang „ der godsdienst het houden van een concilie vordert, „ moeten alle broeders op uwe oproeping zamenkomen „ (*te cuncti fratres evocante conveniant*) ".

Genoemde Paus stelt met letterlijk dezelfde woorden,

1) Labbe, T. v, pag. 322. 2) Ibid. pag. 327.
3) S. Greg. *Epistolarum* lib. v, ep. 54.
4) Labbe, T. iv, pag. 1420 et pag. 1830.

en alleen de woorden: „*het koningrijk van Clovis*" veranderende in: „*de provinciën van Andalusië en Por-*„*tugal*", den bisschop Sallustius aan tot zijn plaatsbekleeder in laatstgenoemde gewesten [1]). En wanneer wij hem insgelijks den bisschop van Tarragona, onder voorbehoud van de regten der metropolitanen, tot zijn plaatsbekleeder in Spanje zien benoemen [2]), dan gelooven wij ons na het bovenstaande geregtigd tot de meening, dat hij daardoor ook aan dezen het bijeenroepen der Spaansche bisschoppen heeft opgedragen, al is het ook, dat zijn brief zulks niet uitdrukkelijk vermeldt.

Herinneren wij ons eindelijk nog, hoe diezelfde waardigheid van pauselijken plaatsbekleeder gegeven is aan onzen H. Bonifacius, ten opzigte van Duitschland, Beijeren en Frankrijk [3]). Opmerkelijk is het antwoord van Paus Zacharias op het verzoek van Bonifacius, om een priester uit Rome naar Frankrijk en Gallië te zenden, ten einde conciliën te houden (*ut sacerdos a nobis dirigatur in partibus Franciae et Galliae ad concilia celebranda*); „zoolang", schrijft de Paus, „uwe heiligheid, „die de plaats van ons en van den Apostolischen Stoel „bekleedt, door Gods goedheid in leven blijft, is het „onnoodig een ander daarheen te zenden" [4]).

Dit feit nu, *de aanstelling tot plaatsbekleeders van den Paus* (aan welke personen men den naam van *Primaten* gaf), die in de verschillende gewesten de metropolitanen met hunne suffragaan-bisschoppen, krachtens

---

1) Ibid. pag. 1469. 2) Ibid. pag. 1466.

3) Cf. *Epistolae Zachariae Papae; S. Bonifacii opera*, ed. Giles, T. 1, epist. 55, 68.

4) Ibid. epist. 71.

het hun *door den Paus* verleende gezag, tot een nationaal concilie bijeenriepen, dit feit toont ontegensprekelijk, hoe eeuwen vóór Pseudo-Isidorus de tusschenkomst van het pauselijk gezag voor het houden dier conciliën noodzakelijk geacht werd. Wanneer dan ook Hincmar opzettelijk de stelling behandelt, meermalen in de valsche Dekretalen voorkomende: „ geen synode moet of kan belegd „ worden zonder voorschrift of toestemming van den Paus ", dan zegt hij niet: *dit is iets nieuws en ongehoord;* maar hij antwoordt: „ de oecumenische synoden kunnen niet „ gehouden worden *zonder een bijzonder bevel van den* „ *H. Stoel;* — wanneer een bijzonder groot aantal bis- „ schoppen, *op bevel van den H. Stoel* en op zamen- „ roeping des keizers bijeenkomt, zooals te Sardika en „ in Afrika, dan worden dit *algemeene* conciliën genoemd, „ hoewel zij niet onder de oecumenische gerekend wor- „ den; — insgelijks worden de kanonieke provinciaal-syno- „ den, *op voorschrift van den H. Stoel*, door de me- „ tropolitanen en primaten der provinciën belegd; — wij „ doen zulks niet *buiten het gezag van den H. Stoel* „ (*non absque Sedis Apostolicae auctoritate*) " [1]).

III. Werd eeuwen lang vóór Pseudo-Isidorus, gelijk wij hierboven bewezen, het pauselijk gezag noodig geoordeeld voor het houden van conciliën, niettemin zijn er somtijds conciliën bijeengekomen, vooral in Frankrijk, op bevel der vorsten en met verwaarloozing der pauselijke tusschenkomst. Het zou dwaasheid zijn zulks te ontkennen, maar even dwaas, uit der-

1) *Opusc. LV capitulorum*, cap. 20; Migne, l. c. pag. 358—362.

gelijke overtredingen tot het niet bestaan van den regel te besluiten.

Het waren deze overtredingen, in de eerste helft der negende eeuw zeer menigvuldig, waartegen Pseudo-Isidorus in zijne valsche Dekretalen herhaaldelijk herinnerde, dat zonder pauselijke magtiging geen concilie mogt plaats hebben. Zoo min echter als Paus Nikolaas I, evenmin hebben de valsche Dekretalen aan dien toestand een einde gemaakt; ook na Pseudo-Isidorus hebben vorsten, buiten den Paus om, nationale conciliën zamen doen komen; en wanneer daar niets verkeerds bepaald werd, hebben de Pausen het meestal lijdelijk aangezien. De *tweede hoofdstelling* van het zoogenaamde nieuwe kerkregt is derhalve in de praktijk niet volkomen verwezenlijkt geworden; en dit is de derde onwaarheid, welke wij aan de Gallikanen ten laste leggen, dat zij namelijk in dit opzigt een invloed aan de valsche Dekretalen toeschrijven, welken deze niet gehad hebben.

Wijl dit punt van minder aanbelang is, spreken wij er slechts kort over. Ook Phillips [1]) en Hefele [2]) ontkennen dien invloed der Dekretalen, en de Protestant Wasserschleben [3]) zegt het wel niet uitdrukkelijk, maar schijnt toch hun gevoelen te deelen. Een paar feiten uit de geschiedenis achten wij ter staving van het door ons gezegde voldoende. In het jaar 869 was Lotharius, koning van Lotharingen, overleden; Karel de Kale maakte zich op onwettige wijze meester van dat koningrijk, en Hincmar kwam met eenige zijner suffraganen en met de

1) *Kirchenr.* B. IV, S. 174.
2) *Kirchen-lexicon* von Wetzer u. Welte, S. 859.
3) *Real-Encyklopädie* v. Herzog, S. 358.

bisschoppen uit de provincie van Trier te Metz bijeen en kroonde Karel den Kale [1]), geheel en al tegen den wil van Paus Adriaan II [2]). Vier jaren later liet dezelfde Karel de Kale de bisschoppen van zijn rijk te Senlis vergaderen, om zijn zoon, den diaken Karloman (dien hij later de oogen deed uitsteken), van alle geestelijke waardigheid te berooven [3]).

Men zou welligt kunnen opwerpen: dit geschiedde te korten tijd na Pseudo-Isidorus, toen het nieuwe regt nog niet genoeg gevestigd was. Gaan wij daarom twee eeuwen verder in de geschiedenis. In het jaar 1051 werd er te Parijs *door den koning* een concilie bijeengeroepen tegen de ketterij van Berengarius.

De bisschop van Luik verneemt dit en schrijft aan den vorst een brief, waarin hij hem zulks afraadt. Wat was zijne reden? Hij meende, dat ook Bruno, bisschop van Angers, tegelijk met Berengarius, als deelgenoot van diens dwalingen gedagvaard was en vreesde uit dien hoofde voor den goeden uitslag van het concilie; want, schreef hij, „Bruno is bisschop, en zonder magtiging van den „Paus moet een bisschop niet veroordeeld worden" [4]). Deze reden, zegt Neander [5]), „stemde overeen met de „grondstellingen van het nieuwe kerkregt", waarvan derhalve deze bisschop van Luik een voorstander was. Niettemin zien wij dien bisschop wel de grondstelling over „het veroordeelen van bisschoppen", niet echter

1) *Annales Bertiniani*, ad. ann. 869.

2) Labbe, Tom. VIII, pag. 916—920. 3) *Ann. Bertin.* ad ann. 873.

4) „Cum Bruno exsistat episcopus: episcopum autem non oporteat „damnationis subire sententiam praeter apostolicam auctoritatem"; Mabillon, *Vetera Analecta*, pag. 447 (nova editio).

5) Neander, B. IV, S. 339.

die „over het houden van conciliën" verdedigen; die voorstander denkt er niet aan, den Koning te schrijven: „het staat u niet vrij, de bisschoppen van uw rijk te „vergaderen zonder verlof van den Paus"; hij roemt zelfs het besluit van den vorst (*o pia voluntas et vere Rege dignissima!*), waartegen hij slechts één bezwaar heeft, de bisschoppelijke waardigheid van Bruno. Het concilie kwam dan ook bijeen, en wel Berengarius, maar niet de bisschop van Angers werd er veroordeeld.

Wat, mogen wij ten slotte vragen, zou de Gallikanen bewogen hebben, om zulke in alle opzigten valsche meening voor te staan? Men behoeft het werk van Petrus de Marca, door Baluzius gecompleteerd, slechts te lezen, en men ziet dadelijk, hoe groot hunne zucht was, om *aan den Franschen koning* de voogdij over de Kerk en in het bijzonder de magt tot het bijeenroepen van nationale conciliën toe te kennen. Het tijdvak, hetwelk de valsche Dekretalen voorafging, en de dubbelzinnige geschriften van den heerschzuchtigen Hincmar moesten hun daarom zeer welkom zijn. Dit gaan wij eenigzins nader verklaren.

Na den marteldood van den H. Bonifacius bleef het noordelijk gedeelte van Frankrijk geruimen tijd zonder pauselijken plaatsbekleeder. De burgeroorlogen en gedurige veranderingen op staatkundig gebied maakten het den Pausen moeijelijk, zoo niet ondoenlijk, aan iemand die waardigheid op te dragen. In dien tijd, zegt Hincmar in een brief[1]), welken hij schreef, toen Paus Jo-

1) *Epist.* 30; bij Migne, pag. 189—210.

annes VIII den bisschop van Sens, Ansegisus, tot zijnen plaatsbekleeder (of primaat) in Duitschland en Frankrijk had aangesteld, ging alles goed ook *zonder primaat;* de bisschoppen bestuurden hunne diocesen overeenkomstig de kanons en de pauselijke voorschriften; en er bestond geene noodzakelijkheid, om door zulke onnoodige waardigheid de rust te verstoren. Een voortreffelijke tijd van rust, kunnen wij antwoorden; waarin de bisschoppen zoozeer aan de willekeur der elkander bestrijdende vorsten en van vijandige of heerschzuchtige prelaten bloot stonden, dat Hincmar zelf zich gedrongen voelde, om daartegen de pauselijke tusschenkomst in te roepen [1]).

De H. Bonifacius werd als pauselijk plaatsbekleeder, negentig jaren na zijn marteldood, voor het eerst opgevolgd door Drogo, aartsbisschop van Metz en zoon van Karel den Groote. Paus Sergius II benoemde dezen prelaat als zoodanig in het jaar 844 [2]), „omdat hij de oom „was van Keizer Lotharius en diens beide broeders, de „Koningen Lodewijk en Karel, en bovendien door heiligen „levenswandel en geleerdheid uitmuntte", gebood aan allen „hem te gehoorzamen", en verleende hem uitdrukkelijk de magt, om „*generale* conciliën te beleggen „(*in congregandis generalibus synodis nostram commo-*„*damus auctoritatem*)". In October van dat jaar zien wij hem dan ook optreden als *voorzitter* der synode van Diedenhoven, welke door genoemde drie vorsten werd bijgewoond [3]). Maar slechts twee maanden later riep laatstgenoemde koning, Karel de Kale, de bisschoppen van zijn rijk te Verneuil bijeen, en zij betuigden daar

1) Vgl. *De Katholiek*, Dl. LXXVII, blz. 86—90.

2) Labbe, T. VII, pag. 1799. 3) Ibid. pag. 1800.

aan dien vorst in hun elfden kanon: „Over den voor-
„rang van den eerbiedwaardigen Drogo durven wij an-
„ders niet bepalen, dan dat er eene zoo groot moge-
„lijke vergadering uit Frankrijk en Duitschland moet
„worden afgewacht, waar men naar de toestemming
„[het oordeel] der metropolitanen en overige prelaten
„zal behooren te onderzoeken, waartegen wij ons wil-
„len noch kunnen verzetten. Moet echter aan iemand
„zoo iets worden opgedragen, en schuilt er geene an-
„dere reden onder dan de opgegevene, dan schijnt hij
„ons daarvoor wel de geschikte persoon, die met ons
„door de bisschoppelijke waardigheid en met Uwe Hoog-
„heid door bloedverwantschap verbonden is" [1]).

Hoe behoedzaam ook gesteld, laat deze kanon meer denken, dan de woorden te kennen geven; om den koning niet te veel te stooten, bepaalde men zich te Verneuil bij het aannemen eener schijnbaar afwachtende houding, terwijl men inderdaad weigerachtig was, Drogo in zijne nieuwe waardigheid te erkennen. Uitdrukkelijk zegt dan ook Hincmar in zijn boven vermelden brief, „dat de benoeming van Drogo geen gevolg heeft gehad, „daar de belanghebbenden er niet in toestemden (*non „consentientibus quibus intererat*), hetwelk die prelaat „lijdzaam verdragen heeft, om geen schisma te verwek-„ken". Wat was de reden van dit verzet tegen 's Pausen benoeming? de armzalige reden toch, door Hincmar aangevoerd, die zich op eene verjaring van meer dan veertig jaren beriep, daar sinds negentig jaar niemand voor hen als plaatsbekleeder des Pausen was opgetreden, kan niet in aanmerking komen.

1) Ibid. pag. 1809.

Zouden de volgende omstandigheden geene opheldering geven? Als leden der synode van Verneuil worden ons slechts vier personen met name genoemd en onder hen ook Hincmar, destijds nog kloosterling [1]). In den negenden kanon dier synode wordt de koning verzocht, om een bisschop te benoemen „voor den sedert langen tijd „ledigstaanden zetel van Rheims" [2]); gelijk men zich herinneren zal, was Ebbo van dien zetel wel verjaagd, maar nog in leven. Vier maanden na de synode, in April 845, werd Hincmar te Beauvais tot aartsbisschop van Rheims benoemd [3]). Drogo was wel tegenwoordig geweest in de vergadering van Diedenhoven van het jaar 835, waar voornoemde Ebbo, om zijne formele afzetting te voorkomen, zoogenaamd vrijwillig afstand had gedaan van den zetel van Rheims [4]); maar dezelfde Drogo was ook de eerste onderteekenaar der akte, in 840 te Ingelheim vastgesteld, waarbij Ebbo op dien zetel werd hersteld [5]); en zijne goede gezindheid jegens Ebbo blijkt bovendien nog hieruit, dat hij in 844, nog geen vol jaar vóór Hincmar's benoeming, den inmiddels weder uit Rheims verjaagden Ebbo met zich nam naar Rome, waar Ebbo zijne zaak bij den Paus bepleitte [6]). Uit dit alles blijkt ten duidelijkste, welk belang Hincmar had bij de niet-erkenning van Drogo's waardigheid; zouden wij daarbij niet aan de kuiperijen en den invloed van den woeligen en heerschzuchtigen Hincmar moeten denken?

Ruim dertig jaar na Drogo's benoeming, in 876,

1) Ibid. pag. 1805. 2) Ibid. pag. 1809.
3) Ibid. pag. 1811; cf. Flodoardi *Hist. Rhem. Eccl.* l. III, cap. I.
4) Labbe, l. c. pag. 1697. 5) Ibid. pag. 1771.
6) Flodoardus, o. c. lib. II, cap. 20.

stelde Joannes VIII wederom een nieuwen pauselijken plaatsbekleeder aan, namelijk Ansegisus, aartsbisschop van Sens [1]), met de magt, om in die streken conciliën bijeen te roepen (*in vocanda synodo... per Gallias et Germanias vice nostra fruatur);* en wederom stuiten wij op het verzet van Hincmar. Want dat de moeijelijkheden, door de metropolitanen in het concilie van Pontyon tegen die aanstelling gemaakt, aan Hincmar's invloed zijn toe te schrijven, kan aan geen twijfel onderhevig zijn. Toen na voorlezing der pauselijke aanstelling Keizer Karel de Kale aan Ansegisus een zetel in het concilie aanwees en hem deed zitten vóór de overige prelaten, verzette zich Hincmar daartegen *(Rhemorum archiepiscopo reclamante)*, hoewel vruchteloos [2]). Flodoardus, Hincmar's bewonderaar, schrijft insgelijks, wanneer hij de aanstelling van Ansegisus vermeldt [3]): „met kracht wederstond Hincmar aan deze poging „(*Hincmarus efficaciter obstitit*)." En ten overvloede bezitten wij den meermalen reeds vermelden brief van Hincmar zelven „*aan de bisschoppen*", waarin hij, bij gelegenheid der benoeming van Ansegisus, aan dezen, zonder hem te noemen, wel eene groote zucht tot zelfverheffing ten laste legt, maar tegen diens benoeming eigenlijk geen ander argument aanvoert, dan het regt van verjaring! Hoe bespottelijk zou hij dat argument hebben geacht, indien hij zelf door den Paus tot die waardigheid verheven was! Maar het is te begrijpen, hoe het hem, den heerschzuchtigen prelaat, die meer dan

1) Labbe, Tom. IX, pag. 221. 2) Ibid. pag. 282.
3) L. c. lib. III, cap. 21.

dertig jaren lang de kerkelijke zaken in Frankrijk naar willekeur had bestuurd, tegen de borst stuitte, zich thans aan het gezag van een ander onderworpen te zien.

Intusschen zijn het de geschriften van dezen woelzieken en trotschen man, die bij voorkeur door de Marca en zijne Gallikaansche volgelingen geraadpleegd en aangevoerd worden. Daaraan ontleenen zij hunne argumenten tegen het pauselijk gezag. Die geschriften van den eenen — en van den anderen kant de aanmatiging van sommige Fransche koningen, die op eigen gezag conciliën vergaderden, hebben hen doen droomen van Gallikaansche vrijheden, die de Kerk aan de slavernij der wereldsche magt onderwierpen, en hebben hen het regt, om conciliën bijeen te roepen, aan den Paus doen ontzeggen, ten einde het hunnen vorsten toe te kennen.

(*Het slot volgt.*)

Warmond, 29 Junij 1880.

C. J. M. BOTTEMANNE.

Conferentien over den Syllabus.

Gehouden in de Alphonsus-Vereeniging te Amsterdam.

(*Vervolg van* Dl. LXXVII, blz. 345 vv.)

Tweede Conferentie.

In mijne eerste Conferentie toonde ik u, MM. HH., dat de Syllabus, even als de Encycliek „Quanta cura", met welke hij aan de Bisschoppen gezonden werd, een kerkelijk stuk is, eene uitspraak des Pausen, waaraan ieder Katholiek in geweten verplicht is zich te onderwerpen, en dat zoowel in- als uitwendig; dat, wel is waar, hij, die eene of andere dier veroordeelde stellingen blijft voorstaan, uit dien hoofde *alléén*, nog geen *ketter* is, maar dat hij toch grootelijks (ook tegen tegen het geloof) zondigt, met één woord, geen rechtgeloovig Katholiek zou zijn. Dit alles om de eenvoudige reden, dat we hier staan tegenover eene globale veroordeeling. Volgens mijne belofte ga ik u heden eenige opwerpingen, door de Liberaal-Katholieken indertijd gemaakt en ook *nu* nog door enkelen herhaald, weerleggen. Vooraf een paar opmerkingen: ik vraag al uwe aandacht.

Eerste opmerking. *Het goddelijk voorrecht der onfeilbaarheid strekt zich verder uit dan het eigenlijk gezegde leerstuk of dogma* [1]).

---

1) Als ik u eenige werken over de *onfeilbaarheid* mag aanraden, MM. HH., dan wijs ik u op de schriften van den H. Alphonsus, in één boekdeel vereenigd door P. Jules Jacques (*Du Pape et du Concile, ou doctrine*

Is dan leerstuk of onfeilbare leer niet één en hetzelfde? Geenszins, MM. HH.. Volgt mij eenige oogenblikken. De instelling van Christus' Kerk op aarde heeft ten doel de heiliging van den mensch door waarheid en genade, en dat wel in zijne feitelijke levensverhoudingen door alle tijden heen. De Kerk *moet* dus in haar leerambt de geopenbaarde waarheden kunnen toepassen op de ontelbare steeds afwisselende tijdsomstandigheden en behoeften, en, wil zij aan hare roeping beantwoorden, steeds met volstrekte objectieve zekerheid. Wat zal het ons bijv. baten, dat de H. Geest den Apostelen destijds heeft ingegeven: gij zijt niet meer gehouden het Sanhedrin (den hoogen raad der Joden) als gezaghebbend te beschouwen? Wij toch staan hoegenaamd niet meer in betrekking tot het Sanhedrin. Voor *ons* echter is het van gewicht te weten, of wij eene leer, in geloof en zeden, door de Kerk ons voorgehouden, *mogen* of *moeten* verkondigen of aannemen, zonder dat vooraf de Sultan van Turkijë of de Keizer van Duitschland daartoe het *placet* of *exequatur* verleend heeft! Zulke vragen nu zijn menigvuldig, en de onfeilbaarheid is bij soortgelijke afleidingen of toepassingen vaak meer noodig dan bij het eigenlijk gezegde dogma. De oprechte Katholiek moet de leer der Kerk aannemen zóó als zij verkondigd wordt en de dwalingen verwerpen

---

complète de St. Alphonse Marie de Liguori sur ce double sujet. Traités traduits, classés et annotés par le P. Jules Jacques, de la Congrégation du T. S. Rédempteur. Tournai. Vve H. Casterman; van Kardinaal Dechamps *l'Infailibilité et le Concile;* van P. B. Rive *Die Unfehlbarkeit des Papstes mit Rücksicht auf die neuesten Controverse.* Paderborn, Jungfermans' Buchhandlung, en niet het minst op het in onze moedertaal zoo duidelijk en kernachtig geschreven werkje: *De ontwikkeling der kerkleer en 's Pausen onfeilbaarheid, door* O. A. Spitzen, Pastoor te Zwolle. — Bij Henri Bogaerts. 's Bosch, Amsterdam.

zóó als de Kerk die verwerpt. Wie de Kerk in deze uitoefening van haren ambtsplicht als feilbaar zou beschouwen, zou erger misdoen dan hij, die eene of andere veroordeelde stelling bleef aankleven. De laatste toch zou *feitelijk*, maar de eerste *in beginsel* de goddelijke rechtsmacht der Kerk miskennen [1]).

Tweede opmerking. *Wanneer de Paus, als algemeen Leeraar der geheele Kerk, eene leer verkondigt, in zake van geloof of zeden, is hij onfeilbaar.*

Gij hebt dikwijls hooren spreken, MM. HH., van eene uitspraak *ex Cathedra* (van de hoogte des Apostolischen Stoels). Welnu, men vindt er onder de godgeleerden, die deze *uitdrukking* alleen dan willen gebezigd zien, wanneer er spraak is van een eigenlijk gezegd *dogma*.

Anderen (verreweg het grootste getal) zooals Mgr. Manning, Kardinaal-Aartsbisschop van Westminster, Mgr. Dechamps, Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen, de geleerde schrijvers der *Civiltà Cattolica*, Pater Schrader, Pater Riesz, beiden geleerde schrijvers der Societeit van Jesus, en meer anderen, te veel om te noemen, geven dien naam aan iedere uitspraak van den Paus, als Paus, dat wil zeggen, niet alleen dan wanneer de Paus eene dwaling als ketterij en onder straffe van banvloek veroordeelt, en dus een leerstuk vaststelt, maar ook zoo dikwijls Hij, als algemeen Leeraar zich tot de geheele Kerk wendt, en op welke wijze ook eene leer als verplichtend voorsteft. Ik voor mij, MM. HH., behoor tot deze laatsten en zal daarom in den loop dezer Conferentiën den Syllabus nu eens verplichtende leer, dan weer on-

1) Zie Dr. Tosi, t. a. p. blz. 16.

feilbare leer, of ook een *ex Cathedra* uitgevaardigd stuk noemen. Houdt daarbij wél voor oogen, wat ik u van den beginne af zeide, dat daarom iedere veroordeelde stelling niet *ketterij* genoemd kan worden.

Na deze opmerkingen ga ik over tot de oplossing der moeielijkheden, door Liberaal-Katholieken en *gedeeltelijk* ook door enkele anderen gemaakt. Ze betreffen den vorm en de stof.

Betrekkelijk den vorm redeneeren ze aldus: „De Syl-„labus wordt ten onrechte verdedigd als eene verplich-„tende leering; immers de Paus heeft bij de publicatie „van den Syllabus volstrekt niet geleerd *ex Cathedra;* „zelfs is het niet eens zeker, dat de Paus den Syllabus „uitgevaardigd heeft; iets anders toch is de Encykliek „„Quanta cura", iets anders de Syllabus: de Encycliek „is zeker van den Paus, en wij eerbiedigen dat woord; „maar de Syllabus, wel onderscheiden en ook gescheiden „van de Encycliek, de Syllabus, niet eens voorzien van „'s Pausen handteekening, waarin slechts eenige stellingen, „bij wijze van *Inhoud*, zonder den naam der schrijvers, „zonder vermelding van eenige kerkelijke censuur, wor-„den aangegeven, de Syllabus heeft geen onfeilbaar ge-„zag! En beschouwt men nu den inhoud, kan men dan „in ernst den Syllabus aan den Paus toeschrijven? Zou „Pius IX zóó vijandig gezind zijn tegen de moderne be-„schaving om stellingen, zoozeer in harmonie met onzen „tijd, welker ontkenning zoo vreemd klinkt, te veroor-„deelen? We kennen te goed de inborst, de bezadigdheid „van Pius IX, om dat te kunnen gelooven. Neen, 't is een of „ander in zijn niet altijd voorzichtigen ijver voortvarend Kar-„dinaal, die daarvan alle verantwoordelijkheid draagt".....

Ziedaar, MM. HH., hunne opwerpingen. Zooveel frazen en vragen aaneengeregen, zijn wel in staat eenigen mee te slepen. We gaan echter die moeielijkheden wegen, en we zullen ze te licht bevinden. Duldt, dat ik echter, in het voorbijgaan, u eerst dit zegge:

Die mannen, wier meeningen ik voor het oogenblik volstrekt niet wil verdenken, hebben in hunne manier van doen veel weg van de Jansenisten! Toen deze sekte veroordeeld werd, was er geen enkele kerkelijke uitspraak, waartegen zij niet iets wist in te brengen. Dan was eene Bulle „ ondergeschoven ", dan was ze zonder kracht: of omdat de zin des veroordeelden schrijvers niet begrepen was, of omdat er geene bijzondere grieven, of omdat er geen kerkelijke censuren in uitgedrukt waren, en altijd.... ten slotte... 't was een of ander onvoorzichtig Kardinaal, die door list de handteekening des Pausen had weten te verwerven. In spijt van alle veroordeelingen en excommunicatiën blijven ze nu nog beweren Katholiek te zijn!

Doch laten we nu de opwerpingen wegen. Ik begin, MM. HH., met het laatste gedeelte, wat den *inhoud* betreft, ter zijde te stellen. Niets inderdaad is zóó bespottelijk als de opgewondenheid der liberale declamatie, zoodra er spraak is van al het goede en schoone hunner in den Syllabus veroordeelde beginselen. Die zijn zóó schoon, dat daarvan de redding der maatschappij afhangt,... dat de voorzichtige en bezadigde Pius die niet heeft *kunnen* veroordeelen. We zullen bij de verdere behandeling van den Syllabus het valsche en het verderfelijke dier beginselen meer en meer leeren kennen en ons overtuigen, dat het niet de mannen der moderne beschaving zijn met hunne valsche begrippen, maar wel de Paus en de leeringen,

welke uit de veroordeelingen van den Syllabus volgen, d. i. de onvergankelijke beginselen van waarheid en recht, die de wereld zullen redden en behouden! De andere opwerpingen meen ik aldus te kunnen samenvatten:

1°. De Syllabus is niet authentiek.

2°. De authenticiteit al toegegeven, 't is toch geene uitspraak *ex Cathedra.*

3°. Daar ontbreken de namen der veroordeelde schrijvers, de vermelding van kerkelijke censuren, — 't is niets meer dan een inhoudstafel.

1°. Als iets ons bevreemdends in de ooren klinkt, MM. HH., dan is het wel dit: een zóó bekend, zóóveel opschudding veroorzakend stuk wordt betwijfeld onder het opzicht van de *Echtheid!* Weinige dagen na de openbaarmaking van den Syllabus is geheel de wereld als in beweging: „Een woord uit het Vatikaan!" De Bisschoppen der Katholieke wereld beijveren zich om dat Pauselijk stuk door de schoonste mandementen aan de geloovigen bekend te maken. De geloovigen vereenigen zich met hunne Herders, om den grijzen Priestervorst voor die moedige uitspraak te danken; zij noemen den Syllabus eene onschatbare weldaad, aan Kerk en Staat bewezen. De volksmenners, de vijanden der Kerk vinden geene uitdrukkingen genoeg, om hunne woede te kennen te geven en den Paus te vloeken, die der dwaling den doodsteek toebrengt;... en die Syllabus zou niet van den Paus zijn?!.. Och, kom!.. Maar waarom waren dan Jules Favres en Guéroult *en tutti quanti* zóó boos op den Paus?.. We hebben zeker geen bewijs meer noodig voor de echtheid van den Syllabus. Hoort echter, ten overvloede, de officiëele verklaring, door den Kardinaal Staatssecretaris

Antonelli afgelegd. Met de Encycliek en den Syllabus werd deze brief aan de Bisschoppen gezonden:

Doorluchtige Hoogwaardigheid,

Onze allerh. Heer Pius IX, Opperpriester, heeft in zijne groote bezorgdheid *voor het heil der zielen* en *voor de zuiverheid der leer*, van het begin zijns Pausschaps, door zijne Encyclieken, zijne in de Consistoriën gehouden toespraken en andere openbaar gemaakte Apostolische Brieven, de voornaamste dwalingen en de valsche leeringen, vooral van onzen ongelukkigen tijd, zonder ophouden verboden en veroordeeld. Daar het echter gebeuren kan, dat niet alle Pauselijke stukken aan alle Bisschoppen geworden, heeft dezelfde Paus gewild, dat een Syllabus van die dwalingen opgemaakt zou worden, ten einde dien aan alle Bisschoppen der geheele wereld toe te zenden, opdat diezelfde Bisschoppen alle door Hem verworpen en veroordeelde dwalingen en verderfelijke leeringen zouden kennen. Hij heeft mij vervolgens bevolen er over te waken, dat deze gedrukte Syllabus aan U. D. H. toegezonden werd bij gelegenheid en terzelfder tijd, dat dezelfde H. Vader uit groote bezorgdheid voor het heil der zielen en het welzijn der Katholieke Kerk en van de door God hem toevertrouwde kudde, het noodig oordeelde een anderen rondgaanden Brief aan alle Katholieke Bisschoppen te schrijven. Deze bevelen, enz.

We komen op dit schrijven wel nader terug; voor het oogenblik zij het ons genoeg daaruit te constateeren: de Syllabus is een Pauselijk stuk; alleen de Paus draagt daarvan de verantwoordelijkheid, en het was zijn wil, dat die Syllabus bij gelegenheid van- en terzelfder tijd met de Encycliek „Quanta cura" aan de Bisschoppen verzonden werd.

De Syllabus is dan authentiek. Dat Z. H. dit stuk niet eigenhandig onderteekende, doet niets ter zake. Het gemis dezer onderteekening wordt door alle bijkomende omstandigheden ruimschoots vergoed. Ziedaar nu weldra 9 jaren, dat men te Rome en in de geheele Ka-

tholieke wereld hetzelfde bevestigt, en nooit heeft de Paus er een oogenblik aan gedacht de verantwoordelijkheid van zich af te schuiven; wél, integendeel, beroept hij zich telkens op dat woord — als op het zijne!

2°. „Doch nu, het zij zoo!" Ja, MM. HH., zij komen er toe de authenticiteit toe te geven, al is het ook schoorvoetend. Als konde men het oog sluiten voor het licht der klaarblijkelijkheid, zeggen ze: „Het zij zoo! „Maar heeft nu de Paus willen spreken *ex Cathedra?* — „Dàt is het, wat wij ontkennen, dàt heeft Hij niet ge„wild!"

Het is van belang, dat ik u hier eerst wijze op een zeer vertroostend verschijnsel. Men heeft, om de verplichting van den Syllabus te ontduiken, al het mogelijke beproefd; doch niemand heeft zijne toevlucht durven nemen tot het Gallicanisme. Een ware triomf voor den H. Stoel! Men heeft de onfeilbaarheid des Pausen aangenomen (zij is *nu* een leerstuk), en men stelt slechts de vraag: heeft de Paus daarvan willen gebruik maken? Heeft Hij werkelijk *ex Cathedra* gesproken?

Herinnert u, MM. HH., wat ik u bij den aanvang dezer Conferentie zeide, en mijn antwoord zal u duidelijk zijn. Ja en neen, zooals gij verkiest. Beperkt gij de uitdrukking *ex Cathedra* tot die uitspraken des Pausen, waarbij Hij uitdrukkelijk en onder straffe van banvloek eene dwaling als *ketterij* veroordeelt, en dus een eigenlijk gezegd leerstuk bepaalt? Neen, dan is hier, in het algemeen gesproken, geene uitspraak *ex Cathedra.* Neemt gij echter die uitdrukking voor gelijkluidend met „ver„kondiging eener onfeilbare leer"? Ja, dan sprak Pius IX in den Syllabus *ex Cathedra.* Met andere woorden: de

Paus treedt hier op als algemeen leeraar voor de geheele Kerk, om haar te onderrichten in geloof en zeden, en vordert als zoodanig in- en uitwendige onderwerping.

Ik kan de theologische discussiën over de al of niet vereischte voorwaarden tot eene onfeilbare uitspraak des Pausen hier veilig ter zijde laten, èn omdat ze voor u van minder belang zijn, èn vooral ook omdat het *feit*, dat wij nu bespreken, zonder die discussiën in het helderst daglicht treedt.

De Katholieke Kerk bedriegt zich niet in het beoordeelen eener Pauselijke uitspraak. Allen begrepen het *doel* des Pausen bij het uitvaardigen van den Syllabus: „ het „ heil der zielen en de zuiverheid der leer " [1]), met andere woorden genade en waarheid, zeden en geloof; met dàt doel richt Hij zich tot *alle* Bisschoppen, en dus tot de geheele Katholieke Kerk en wel, opdat *alle* reeds vroeger door Hem veroordeelde dwalingen door allen zouden gekend en aldus de zuiverheid der leer zou bewaard blijven. Kan men zich hier vergissen? En hoe sprak men over den Syllabus? Kardinaal Patrizi, 's Pausen Vikaris te Rome, zegt in zijn mandement èn van de Encycliek èn van den Syllabus: „ de geloovigen, die met hart en mond „ [d. i. oprecht] geloovigen zijn, erkennen in de stem van „ het zichtbaar Opperhoofd der Kerk het waarachtig „ Woord van God..... Dat Hoofd heeft de zending en „ het gezag, om geheel de Kerk te onderrichten, en „ al wie Hem niet hoort, verklaart daardoor reeds niet „ meer te behooren tot de Kerk en de kudde van Jesus „ Christus, en gevolgelijk het recht op het eeuwig erfgoed

1) Men zie het boven meegedeelde schrijven van Kardinaal Antonelli.

„ te verliezen. " [1]) En tegen deze zóó duidelijke taal van zijn Vikaris heeft de Paus zich niet verzet. Integendeel! Toen Pius IX zich in 1867 omringd zag van vele Bisschoppen, bevestigde Hij nogmaals uitdrukkelijk den Syllabus en verklaarde, dat Hij hem op nieuw den bisschoppen gaf als leiddraad bij hunne leeringen [2]).

Vele uitstekende godgeleerden hebben met Kardinalen en Bisschoppen uitdrukkelijk hetzelfde gezegd. Behalve Kardinaal Patrizi en de reeds vroeger vermelden, wil ik u, als in 't voorbijgaan, wijzen op drie godgeleerden van de Sociëteit van Jesus. Pater Gury rangschikt in de zestiende uitgave zijner theologie (Lyon, 1865) den Syllabus onder de veroordeelde stellingen, daarin toch, zegt hij, „ heeft Petrus door den mond van Pius gesproken "; de geleerde Pater Perrone schrijft daarover op dezelfde wijze [3]) en Pater Gallerani, die te Rome zelf eene preek hield over het onfeilbaar karakter van den Syllabus en de gehoorzaamheid, waartoe hij verplicht, heeft, zooals men verzekert, die preek op last van den H. Vader in het licht gegeven [4]).

Ik zou deze citaten, MM. HH., kunnen vermeerderen; doch ik wil u daarmede niet langer bezighouden. Slechts een enkel van gezaghebbende schrijvers in ons Vaderland.

---

1) Voor deze en verdere aanhalingen zijn te vergelijken de *Revue des sciences ecclésiastiques par* l'abbé D. Bouix. Deuxième Série. Tom. VII, p. 211 et suiv., alsmede de daar aangehaalde *Dublin Review*, welks Januarinummer van 't jaar 1868 een zeer degelijk artikel heeft onder den titel van *Doctrinal Apostolic lettres.*

2) De Kardinaal Manning was daarbij tegenwoordig en staat voor den zin dier woorden in. *Dublin Review*, t. a. p.

3) *Omaggio Cattolico*, p. 7.

4) *Revue des sciences ecclésiastiques*, t. a. p., p. 223.

De geleerde Redactie van *De Katholiek* gaf reeds bij het eerste opnemen van het Pauselijk stuk een Voorwoord, dat door helderheid uitmunt. Na in korte woorden de vreugd der goeden en de woede der boozen bij het verschijnen der Encycliek en van den Syllabus beschreven te hebben, verklaart zij dat verschijnsel door deze woorden: „De Paus heeft eenvoudig, als 's Heeren plaatsbe„kleeder en hoogste vertegenwoordiger op aarde, het „woord zijns goddelijken Meesters voor Pilatus herhaald: „Christus' rijk is niet uit deze wereld;... 't is niet van „hier; maar toch Koning is Christus geboren, en daartoe „in de wereld gekomen, om der waarheid getuigenis te „geven. Al wie uit de waarheid is, hoort zijne stem. „(Vgl. Jo. XVIII, 36 v.)." [1])

Eindelijk om deze vraag, zonder verdere tegenspraak, te beantwoorden, ga ik u de woorden aanhalen van ons, te Rome met zooveel lofspraak begroet en goedgekeurd, Provinciaal Concilie. Het negende Hoofdstuk van den eersten titel, dat tot opschrift heeft: „over eenige dwa„lingen onzer eeuw tegen Godsdienst en Kerk", en waarin eenige der voornaamste dwalingen op nieuw verworpen

---

1) 46ste Deel, bldz. 301. — Zoo ik deze Conferentie eenige jaren later gehouden had, ik zou zeker gebruik hebben gemaakt van het in 1876 verschenen 4de deel der *Theologia Fundamentalis*, door Prof. G. M. Jansen, van het aartsbisschoppelijk Seminarie te Rijsenburg. Hoe schoon en hoe degelijk is daar de leer der Kerk uiteengezet en bewezen! Men vergunne mij hier de aanteekening onder bladz. 873 ter bevestiging van het bovenstaande over te nemen: „Dat ook den Syllabus, op last van Z. H. „Pius IX tegelijk met de Encycliek „Quanta cura" aan alle Bisschoppen „gezonden, de kracht toe te schrijven is van eene onfeilbaar dogmatische „uitspraak, kan daaruit betoogd worden, dat er niets schijnt te ontbre„ken van hetgeen tot zulk een oordeel vereischt wordt. Zie Schrader, „Comment. in S. Theologiam, n. 84; Hergenröther, Kath. Kirch.n. XV (V)."

worden, beroept zich onophoudelijk op den Syllabus even als op andere Pauselijke uitspraken, en eindigt dan met deze woorden: „ Opdat zij [de zielzorgers] echter èn met „ meer veiligheid zouden kennen, wat de geloovigen te „ vermijden hebben, èn ook hun eigen plicht te gemak- „ kelijker zouden volbrengen, zullen zij tot *leiddraad* „ nemen de Encycliek, welke voor korten tijd door den „ Opperherder van 's Heeren kudde, den zoo waakzamen „ Paus Pius IX tot alle Bisschoppen gericht werd, en *niet* „ *minder* (*necnon*) den aan dienzelfden brief toegevoegden „ Syllabus van veroordeelde stellingen. *Dezen regel* heb- „ ben wij gevolgd bij de veroordeeling van die dwalingen, „ welke wij bijzonder aan de waakzaamheid der herders „ meenden te moeten aanwijzen: al onze geloovigen moe- „ ten er op bedacht zijn, *dat ook zij dienzelfden Aposto-* „ *lischen regel* met allen eerbied en liefde moeten volgen." [1])

3°. De andere redenen, waarom men den Syllabus minder gezag zou willen toekennen, namelijk dat daarin noch de namen der veroordeelde schrijvers, noch de vermelding der kerkelijke censuren voorkomen, kunnen voor u, MM. HH., geene moeielijkheid zijn. Gij zult u uit mijne eerste Conferentie herinneren, dat dit laatste bij eene globale veroordeeling niet noodig is. Men mag verder niet zoo een-

---

1) „ Ut vero et tutius sciant quae a fidelibus vitanda sunt, et facilius „ muneri proprio satisfaciant, tamquam normam habebunt Epistolam En- „ cyclicam, quae haud ita multo ante, a Supremo Gregis Dominici Pastore, „ vigilantissimo Pontifice Pio IX, ad omnes Episcopos data fuit, necnon „ adjectum eidem Epistolae propositionum damnatarum Syllabum. Hanc „ nos regulam secuti sumus in iis erroribus reprobandis, quos specialiter „ Parochorum vigilantiae designandos esse censuimus: illi ipsi apostolicae „ regulae fideles nostri omnes meminerint omni veneratione ac pietate esse „ adhaerendum."

voudig weg zeggen, dat de namen der veroordeelde schrijvers volstrekt verzwegen worden. Wie zich de moeite geeft, de stukken, bij iedere der veroordeelde stellingen aangehaald, na te gaan, zal meestal ook daar vinden, tegen wien of wie de veroordeeling 't eerst werd uitgesproken. Doch nog eens, dat is, volgens 't gebruik, voor de geldigheid volstrekt overbodig. Evenmin is het waar, dat de Syllabus eigenlijk niets te lezen geeft en slechts eene inhoudstafel zou wezen. Men verraadt hier onkunde, MM. HH. Het woord *Syllabus* zelf duidt reeds eenigermate aan, dat er geen spraak is van eene eenvoudige inhoudstafel. Zeker, men mag wel het woord Syllabus vertalen door „ Tafel", gelijk sommigen het gedaan hebben; maar... men hechte aan dat woord de beteekenis van *samenvatting*, *korte inhoud*, en niet van opgave van titels, waarbij de zaak zelf zou achterwege blijven. Het Grieksche woord Syllabus (van σὺν en λαμβάνω) heeft die beteekenis, en het eenvoudige „ tafel" (in 't Grieksch πίναξ) wordt bij 't woord *Syllabus* stilzwijgend ondersteld; het is dus een tafel, waarin de dwalingen zijn samengevat.

Maar, zoo zult gij wellicht vragen, als dan de geheele dwaling, die veroordeeld is, uit den Syllabus alléén gekend kan worden, waarom wordt dan bij iedere stelling naar een of meer Pauselijke stukken verwezen? Daarvoor zijn zeer vele en zeer goede redenen, MM. HH. In ieder Concilie, ook in iedere Pauselijke Bulle, waarin eene dwaling verworpen wordt, die reeds vroeger veroordeeld is, wordt die vroegere veroordeeling aangehaald. 't Heeft ook zijn nut, wijl het voor de beteekenis der woorden soms nuttig of noodig is tot de oorspronkelijke stukken zijne toevlucht te nemen, en gij zult in den loop

dezer studiën over den Syllabus meer dan eens gelegenheid hebben dit te ondervinden.

Ik eindig voor heden. Er blijft mij eene derde vraag, tot inleiding gesteld, voor eene volgende Conferentie te behandelen over. Overweegt het dezen avond gesprokene — en wekt in u het verlangen op den Syllabus grondig te leeren kennen, omdat hij u, zult gij rechtgeloovige Katholieken blijven, tot leiddraad moet strekken. Vergenoegt u echter niet, MM. HH., met de kennis alleen; bidt God, dat Hij ook uwen wil sterke, ten einde u te gedragen overeenkomstig de *beginselen*, waartoe we door den Syllabus *verplicht* zijn.

K. M. A. L. WULFINGH.

Kardinaal Newman over het gebed voor Engeland's bekeering.

Waarlijk bij veel treurigs, wat ook dáár is op te merken, 't Engeland van den laatsten tijd biedt een verblijdend schouwspel aan onze oogen: het is alsof het wederom met een nieuw leven bezield wordt, nu zoovelen van zijne zonen uit adel, geestelijken, handels- en burgerstand terugkeeren tot het geloof hunner vaderen en tot de verheven deugden hunner talrijke Heiligen. Welken rechtgeaarden Katholiek doet het geen goed, als hij ziet, hoe duizenden het juk der Staatskerk afschudden en het geloof van Rome weder aannemen?

Een der redenen, waarom die groote omkeering plaats grijpt, is wellicht te zoeken in het karakter van Albion's zonen; een andere in de inrichting hunner Staatskerk: immers er werkt nog eenig levensbeginsel in dat kerkgenootschap, daar is nog traditie, daar is nog een vasthouden aan oude leerstukken en gebruiken der voorzaten, daar is nog een zekere hiërarchie, althans voor het uiterlijke, daar ziet men nog processiën van Anglikanen onder de gewelven der kathedralen, waar vroeger de Katholieke vaderen dezelfde omgangen hielden: kortom daar is nog zekere overeenkomst met de Roomsche Kerk. Een derde en voorname reden is voorwaar de voorspraak en tusschenkomst der talrijke Heiligen, die tegenwoordig in den hemel hunne gebeden voor de afgedwaalde broeders schijnen te verdubbelen. En een niet minder krachtige reden is

het gebed van Engeland's Katholieken voor hunne landgenooten, die nog in de duisternis en de schaduwen des doods omdolen. Ook deze gebeden zijn talrijk en worden dag aan dag en jaar aan jaar gestort. Over dit punt heeft Kardinaal Newman in de jongste vergadering van *The Catholic Union of Great-Britain*, op Woensdag, 12 Mei ll., een treffende toespraak gehouden, die ook voor Holland's Katholieken behartigenswaard is, en die wij hier in haar geheel mededeelen [1]). *The Catholic Union of Great-Britain* vergaderde onder voorzitterschap van den Hertog van Norfolk; tegenwoordig waren Lord Edmund Talbot, de Earl van Denbigh, de Earl van Ashburnham, de Earl van Gainsborough, Viscount Bury, Lord Herries, Sir C. Clifford, Sir G. Bowyer, Lord Stafford, Lord Braye, Lord Arundell of Wardour, Lord Lovat en verschillende andere voorname leeken en geestelijken, terwijl de Markies van Ripon, thans onderkoning van Indië, en Lord Petre brieven van verontschuldiging gezonden hadden. Ziehier nu de woorden des Kardinaals:

„ Wanneer ik U zeg, MM. HH , dat de toespraak, waarvoor ik uwe opmerkzaamheid wil vragen, tot onderwerp heeft de bekeering van Engeland tot het Katholieke geloof, dan zult Gij wellicht denken, dat ik mij zonder noodzakelijkheid ga begeven op een moeielijk en gevaarlijk terrein, — moeielijk, wijl het betrekking heeft op de toekomst, gevaarlijk wegens den aanstoot, dien het zou kunnen geven aan onze Protestantsche broeders.

Maar iemand moet schrijven en spreken over zulke dingen, die de belangstelling van zijn geest opwekken en haar bezighouden.

Toen Gij mij de groote eer beweest mij te vragen om U toe te spreken, wist Gij, wien Gij vroegt: Gij wist, wat ik ver-

---

1) Vgl. *The Tablet*, May 15, 1880.

mocht en wat ik niet vermocht, en derhalve bid ik U om verschooning — en ik weet zeker, dat ik die krijgen zal — in geval dat Gij teleurgesteld mocht worden door mijn onderwerp of door mijne wijze van behandeling.

Wat er ook van zij, ik ga niet behandelen, welke toekomst dit land heeft, als het Katholiek wordt, maar onderzoeken, wat wij bedoelen, als wij spreken van te bidden voor zijne bekeering.

Ik kan echter niets zeggen, dat U als iets nieuws zal treffen; want „nieuw zijn" is paradoxaal wezen; en als ik slechts uit kan drukken wat ik in mijn geest heb, dan denk ik wel, dat er iets gezegd is wat ter zake dient. Nu, het is, natuurlijk en duidelijk, van onzen kant èn een daad van eenvoudige naastenliefde, èn een daad van godsdienstplicht, om gebruik te maken van ons voorrecht van voorspraak voor ons eigen volk — van naastenliefde, als wij gelooven, dat onze godsdienst waar is en dat er slechts ééne ware godsdienst is; en van strengen godsdienstplicht, als wij Engelsche Katholieken zijn, omdat zulke gebeden uitdrukkelijk aan ons voorgeschreven zijn door de kerkelijke overheid. Er is een derde reden, die zich aan ons opdringt, vol herinneringen die ontroeren en onze dankbaarheid opwekken. Onze martelaars in de 16e eeuw en hunne opvolgers en vertegenwoordigers in de volgende tijden, binnen en buiten dit land, verborgen in alle hoeken van Engeland, of bannelingen en vluchtelingen in vreemde streken, hielden vast aan een overlevering van voortdurend en vurig gebed voor hun dierbaar Engeland, tot op onze dagen toe, toen men er weder op nieuw aan begon.

Het was een frissche opwelling bij een heilig man, Vader Spencer, den Passionist, zelf een bekeerling, die het zich tot zijn eigenlijke zending maakte, om als een stelsel van gebed voor de bekeering van zijn vaderland op te zetten, en wij weten wat al vermoeienissen, vernederingen, versmadingen, beleedigingen en teleurstellingen hij daarvoor ondervond. Wij weten ook, hoe hij, ondanks die vreeselijke ontmoediging, of liever, moest ik zeggen, door middel daarvan (want beproeving is de gewone wet der Voorzienigheid) een groot werk tot stand bracht — groot in zijne uitkomst. Die uitkomst ligt in het zichtbare feit der bekeeringen, die onder ons zoo talrijk geweest zijn sedert hij zijn evangelischen arbeid begon, een feit, zoo innig verbonden met de algemeene ondervinding, die wij allen in den loop des levens van de wonderbare ver-

hooringen hebben, welke aan volhardend gebed worden geschonken. Ook moeten wij, terwijl wij de gedachtenis van zijne liefde zegenen, niet vergeten, dat deze godvruchtige dienstbaarheid een van de oefeningen was, die hij van de Congregatie, aan welke hij zich verbonden had, erfde; ofschoon hij er mede begonnen was voordat hij een harer leden werd; want de H. Paulus van het Kruis, haar stichter, heeft — reeds lange jaren te voren, in zijn klooster te Rome — Engeland's bekeering in zijne bijzondere gebeden herdacht. Ook moeten wij verder niet vergeten, welke groote hulp Vader Spencer van den beginne af in den ijver van Kardinaal Wiseman vond, die niet alleen een vorm van gebed voor Engeland, ten gebruike der Engelsche Katholieken, opstelde, maar ook het werk van Vader Spencer bij de bisschoppen van Frankrijk ingang verschafte en voor ons de krachtige tusschenkomst verwierf van een bevriend volk, dat in mijne vroegere dagen aan deze zijde van het Kanaal als niets anders dan onze natuurlijke vijand werd beschouwd. De ondervinding dus van hetgeen er tegenwoordig uit het gebed voor ons vaderland, bij dit en het voorgaande geslacht, is voortgekomen, zij is, gevoegd bij de roepstem der liefde en den plicht der gehoorzaamheid, een derde reden om voortdurend vast te houden aan een gebruik, dat wij hebben geërfd.

En nu, laat ons na deze inleiding zien, wat wij vragen, wanneer wij bidden voor Engeland's bekeering. Bedoelen wij de bekeering van den Staat, of van de natie, of van het volk (de individuen), of van het (Britsche) ras? Van welken van dezen, of van al dezen te zamen; want het woord „Engeland" is onbepaald? En vervolgens eene bekeering van wat tot wat? Ook dát moet uitgelegd worden. Doch ik voor mij denk, dat ten allen tijde, hetzij in de 16e hetzij in de 19e eeuw, degenen welke daarvoor hebben gebeden, gewoonlijk voor hetzelfde baden. In zooverre komen onze martelaars en belijders en hunne omgeving van de 16e, 17e en 19e eeuw met elkander overeen; maar het is moeielijk aan te nemen, dat zulk eene afgetrokken bedoeling alles was, waar zij voor baden. Zij baden voor iets concreets, en zoo doen ook wij; maar dewijl tijden en omstandigheden veranderd zijn, evenzoo is ook het mogelijke en het wenschelijke, voor zoover men het nauwkeurig kan aangeven en voor zoover dat het voorwerp hunner en onzer gebeden betreft, veranderd. Men moet niet vergeten, dat de 16e en de volgende eeuwen een tijdperk van groote

staatkundige en internationale geschillen geweest zijn, en met die bewegingen en geschillen, en met derzelver uitslag was de godsdienst innig verbonden. Bidden voor den triomf van den godsdienst was in vervlogene tijden hetzelfde als bidden voor het welslagen in staatkundige en burgerlijke zaken van zekere Vorsten, Regeeringen', partijen en volkeren. Zoo was het in de 4e eeuw, toen Juliaan beproefde het heidendom te doen herleven en te herstellen. Bidden voor de Kerk was toen bidden voor den val van Juliaan. En zoo zullen in de 16e eeuw Engeland's Katholieken voor Maria, en Engeland's Protestanten voor Elisabeth gebeden hebben. Doch die tijden zijn voorbij; tegenwoordig zijn de Katholieken — althans in Engeland — voor den voorspoed van hunnen godsdienst niet van de bescherming der Vorsten afhankelijk, en het zou hen niet veel baten, of zij die verkregen. Inderdaad, het is de vraag, of zij zelfs in de 16e eeuw hier in Engeland iets geholpen heeft. Koningin Maria deed niet veel voor ons. In hare korte regeering liet zij als ten gunste der Katholieken, handelingen toe, welke onder de volgende regeering de oorzaak, de verontschuldiging voor een vreeselijke wederwraak waren en in den geest onzer landgenooten een vrees en haat tegen ons, voor zoover wij als Katholieken beschouwd worden, hebben ingeprent, die na drie eeuwen nog zoo versch en zoo hevig zijn als ooit te voren. Ook Jacobus II heeft ons in de volgende eeuw door de uitoefening van zijn koninklijk gezag niets geen goed gedaan. De uitkomst heeft ons geleerd, dat wij voor Engeland's bekeering niet moeten zien naar staatkundige bewegingen en veranderingen, en dat wij bij gevolg dat doel aan ons gebed niet moeten geven. In een tijd, toen priesters ter dood gebracht of het land uitgezet werden, als zij predikten of de H. Mis lazen, lag er geen andere weg ter bekeering open dan de toelating of erkenning van den kant der Regeering. Daarom was toen ten tijde het zoeken van staatkundige hulp, het bidden voor het welslagen van dynastiën, van zekere erfopvolgers en pretendenten voor den troon, van partijen, van volksbewegingen, van vreemden invloed ten gunste van het Katholieke Engeland zoo natuurlijk als het nu misplaatst en vergeefsch zou zijn dit te doen. Ik geloof, dat de grootste gunst, welke Vorsten, Parlementen, gemeentebesturen en andere staatsmagten ons kunnen bewijzen, is, ons alleen te laten.

Maar ofschoon wij, wegens de verandering der tijden, als verstandige menschen niet voor de zaak van het Katholieke

geloof onder ons kunnen bidden in dien zin en met die bedoeling als onze voorgangers deden, toch kunnen wij — behalve wat zij ons op 't gebied der zedelijke deugd over volharding te midden van teleurstellingen leeren — nog twee lessen trekken uit hunne wijze, om dien grooten plicht, waarvan ik spreek, op te vatten; lessen, welke wij ter harte moeten nemen, en wel tot richtsnoer mogen stellen voor ons zelven.

En daarover wil ik enkele woorden zeggen: en wel vooreerst zeggen zij ons, dat wij bij het bidden voor Engeland's bekeering, even als zij het hadden, iets in het oog moeten hebben, dat in den vorm van iets onmiddellijks of tegenwoordigs kan gevat worden. Een afgetrokken begrip van bekeering — een bekeering, die plaats zal grijpen op den een of anderen dag, onverschillig hoe zij tot stand zal komen — is, naar mijn inzien, zeer onvoldoende. Ik weet natuurlijk, dat wij altijd den uitslag over moeten laten aan den oppersten Beschikker aller dingen. Ik vergeet deze edele regels niet:

> Still raise for good the supplicating voice,
> But leave to Heaven the measure and the choice. 1)

Maar dit groote gebod is volstrekt niet onvereenigbaar met onzen plicht, om de moeite te nemen, dat wij begrijpen waarvoor wij bidden — wat ons gebed bepaaldelijk beoogt; want de vraag is niet, wat wij zullen verkrijgen, maar wat wij moeten vragen. De bedoelingen onzer voorgangers waren duidelijk genoeg; van den anderen kant is een gemis van klare omschrijving niet alleen in strijd met hetgeen wij verlangen, maar het is zeer goed in staat, zeer geschikt om degenen, voor wie wij bidden te verbitteren, als hadden wij tegen hen zekere geheime middelen en praktijken, of ook wel als gaven wij lucht aan een gevoel van meerderheid en medelijden met hen, en als hielden wij dus voor ons zelven geen ander hulpmiddel over dan het eenige, wat aan hen, die op het terrein der bewijsvoering geslagen zijn, nog overblijft. Zeker, degenen die baden, dat Maria Tudor of Maria Stuart Engeland's troon mocht bestijgen, stelden zich aan deze beschuldiging niet bloot. Zij waren bepaald genoeg in hunne gebeden, en zouden zeer voldaan zijn geweest, als de Voorzienigheid ten hunnen gunste

1) Verhef steeds uw smeekende stem ter verwerving van het goede; maar laat aan den Hemel de maat en de keuze over.

hare gewone daden had verricht, zooals het meestal is in de geschiedenis der wereld. En dit is het punt, waarin zij ons, meen ik, eene tweede les geven ten onzen voordeele.

Ik neem dan in overweging, dat wij, wanneer wij bidden, geen mirakelen afsmeeken, en dat deze beperking van ons gebed noch een voorschrift voor de goddelijke goedheid, noch een gebrek aan geloof is. Ik vergeet het misnoegen van den profeet Eliseus tegen den koning van Israël niet, die den grond slechts drie malen met zijn pijl sloeg, in plaats van meermalen. „Hadt gij vijf, zes of zeven malen den grond geslagen", zegt de profeet, „gij zoudt Syrië tot verdelgens toe verslagen heb„ben; maar nu zult gij het driemaal verslaan"; — maar bij dit geval is er geen spraak van mirakelen. Ook doet hier de parabel der lastige weduwe niets ter zake; want dat heeft hoegenaamd niets met mirakelen te maken. Waar ik op aan wilde dringen, is dit: de Schepper werkt volgens den vasten regel, welken wij een systeem van wetten noemen, en gewoonlijk eerbiedigt en zegent Hij daardoor zijn eigen bevelen en daden, en wij vereeren Hem op de best mogelijke wijze, wanneer wij, om te zoeken waar Hij tegenwoordig is, zijne aanwijzingen volgen.

Bovendien, wat zeer opmerkenswaardig is, zelfs als het zijn wil is wonderdadig te werken — zelfs als Hij buiten zijne gewone Voorzienigheid werkt — is Hij gewoon haar te eerbiedigen, terwijl Hij er buiten omgaat. Inderdaad, somtijds is Hij in lijnrechte tegenspraak met zijn eigene wetten, gelijk wanneer Hij de dooden opwekt: maar dusdanige zeldzame daden hebben hare eigenaardige bestemming, die haar noodzakelijk maakt voor haar eigen doel; maar grootendeels zijn zijne wonderwerken eerder wat men een overdrijving of uiterste ontwikkeling van de natuurwetten zou kunnen noemen, dan iets wat vlak daartegen strijdt; en als wij van zijne hand, die wonderen werkt, meer zouden willen zien, dan zouden wij haar moeten zoeken daar waar zij medewerkt met zijne natuurlijke verordeningen.

Gelijk de goddelijke hulp, aan de ziel gegeven, door en met het natuurlijke verstand, de natuurlijke aandoeningen, en het geweten werkt, evenzoo is in vele, ja in de meeste gevallen zijne wonderdadige tusschenkomst, wanneer zij geschiedt, een medewerken met de gewone wegen der physieke natuur.

Als een voorbeeld kan ik de scheiding der wateren van de Roode Zee op het woord van Moses nemen. Dit was een mi-

rakel, ofschoon gewrocht door den werktuigelijken invloed eener natuurlijke oorzaak, welke volgens hare natuur, doch terzelfder tijd boven de kracht der natuur uit werkte. „Toen Moses", zegt de gewijde schrijver, „zijne hand over de zee uitge„strekt had, nam de Heer haar weg door een hevigen en „blakenden wind, die den ganschen nacht door woei, en Hij ver„anderde haar in droogen grond." Dat dit samenviel op een zoo beslissend tijdstip, en als antwoord op gebeden, en dan ook de abnormale en krachtdadige werking van dien heeten wind, dat alles maakt het tot een mirakel, maar het is een mirakel, dat medewerkt met de wetten der natuur en dat deze erkent, terwijl het ze overtreft.

Als de Almachtige aldus zijn eigene wetten eerbiedigt, dan mogen ook wij het wel doen; en inderdaad wordt het onder de Katholieken algemeen in geneeskundige zaken als een plicht beschouwd, geen mirakelen te verwachten voordat de natuurlijke middelen blijken ijdel te zijn. Ik zeg niet, dat zij dezen regel bij hun bidden voor bekeeringen uit 't oog verliezen; maar zij hebben hem niet zoo voortdurend en zoo praktisch voor den geest. Bij voorbeeld, gebeden voor de bekeering van zekere personen, hoe weinig kans zij ook hebben om verhoord te worden, zijn, in geval dat men voor betrekkingen, vrienden, weldoeners, en dergelijken bidt, blijkbaar een heilige plicht. De H. Monica bad voor haren zoon; zij moest dat doen. Was hij in Afrika gebleven, hij zou denkelijk van de eene ketterij tot de andere zijn overgegaan. Hij werd door natuurlijke middelen naar Italië gevoerd en bekeerd door den H. Ambrosius. Door te hopen tegen alle hoop in, door volhardend te bidden werd haar verzoek toegestaan, hare belooning vervuld. Desniettemin, ik begrijp het zoo, dat de algemeene regel van plicht is: dat wij mogelijke voorwerpen van gebed moeten nemen, en geen onmogelijke, waarvan wij weinig of niets weten. Maar ik weet gevallen, waarin goede Katholieken van een bepaalden Protestant zeiden: „Wij zullen „hem hebben", en dat met een soort van onstuimigheid, alsof zij, om zoo te zeggen, de Voorzienigheid uitdaagden, en dit heeft mij altijd herinnerd aan die leer van den Indischen godsdienst, in Southey's gedicht voorgesteld — dat gebeden en offeranden een physieken dwang op het Opperwezen uitoefenden, alsof een althans stilzwijgende akte van onderwerping niet noodig ware om onze voorspraak aangenaam te maken.

Als mij dus gevraagd wordt, wat onze voorgangers in het

geloof, als zij op de aarde waren, verstaan zouden door te bidden voor Engeland's bekeering — gelijk zij twee of drie eeuwen geleden daardoor het welslagen van deze staatkundige partijen en de maatregelen, waaraan deze bekeering verbonden was, verstonden — dan antwoord ik, dat zij het oog zouden richten op een tegenwoordig en een concreet voorwerp, dat op den weg der Voorzienigheid ligt; en dat zou, om juist te spreken, niet de bekeering van Engeland tot de Katholieke Kerk, maar de groei der Katholieke Kerk in Engeland zijn. Zij zouden, nog eens, van hunne gebeden niets plotselings verwachten, niets dat onbestaanbaar is met den vrijen wil onzer landgenooten, niets dat onvereenigbaar is met den majestueusen gang en den langzamen, maar zekeren triomf van waarheid en recht in deze woelige wereld. Zij zouden streven naar den geleidelijken, gestadigen en gezonden voortgang van het Katholicismus door gewone middelen en naar uitkomsten, die waarschijnlijk, naar handelwijzen, die goed en heilig zijn. Zij zouden bidden voor de bekeering van zekere personen en voor een groote menigte van hen, en uit alle rangen en standen, en bijzonder voor hen, die wat geloof en godsvrucht betreft, het dichtst bij de Kerk zijn, en die, als zij zich zelven niet te gronde rigten, de voorwerpen van Gods bijzondere liefde schijnen te zijn; zij zouden bidden, dat vooroordeel en onwetendheid ten opzichte van ons uit de openbare meening mochten verwijderd worden; dat alle standen beter bekend mochten zijn met hetgeen wij gelooven en wat wij niet gelooven; dat de bevolking een gevoel van goedwilligheid en voor eerbiedige behandeling jegens onze bisschoppen en priesters mocht hebben; dat de beschaafde standen meer en meer in staat mochten zijn om tot eene juiste waardeering onzer eigenaardige meeningen, gevoelens, gebruiken en beginselen te geraken; en ten einde dat alles te bewerken, zouden zij bidden om zegen voor onze controversschrijvers, dat zij begiftigd mochten worden met een overvloedige mate van voorzichtigheid, zelfbeheersching, tact, kennis van menschen en zaken, gezond verstand, ongeveinsdheid en ridderlijkheid, dat hun naam hooggeroemd mocht zijn, en hun invloed ruim en diep; en als een eigenaardig middel, en dat hoogst noodzakelijk is voor ons welslagen, dat onder de leden der Katholieke Kerk zelve broederlijke liefde en onderlinge sympathie, eensgezindheid, edele beginselen, geregeldheid van gedrag en reinheid van leven hoe langer zoo meer mochten toenemen.

Ik had U geen belangrijker voorwerp voor oogen kunnen stellen, maar gelijk ik doordrongen ben van zijn belangrijkheid, evenzeer gevoel ik ook, dat het eene behandeling verdient verre boven de mijne verheven. Ik heb gedaan wat ik kon, maar het beste is ontoereikend.

Deze rede van Kardinaal Newman, waarin hij niet alleen uiteenzet, dat Engeland's Katholieken moeten bidden voor hun afgedwaalde landgenooten, maar ook hoe en met welk bepaald doel zij moeten bidden, is ook toepasselijk op ons, Nederlanders. Wij gelooven, dat het geringe getal bekeerlingen ten onzent, onder andere oorzaken, ook aan deze moet toegeschreven worden, dat wij nog te weinig bidden voor onze onkatholieke broeders: of wordt daaraan genoeg gedacht? En toch hebben zij er van den eenen kant het volste recht op, terwijl op ons van den anderen kant deze plicht rust. Zeker bidden onze Heiligen in den hemel voor die meening, doch wij, hier op aarde, moeten onze smeekingen met de hunne vereenigen, en God een heilig geweld aandoen, opdat de Kerk van Nederland, eertijds zoo bloeiend, haar oud domein weder terugerlange: *petite et accipietis:* vraagt en gij zult verkrijgen! Ja, wij zullen verkrijgen, gelijk Engeland's Katholieken zoo ruimschoots verkregen hebben: zoo ruimschoots, zeggen wij; want wie den toestand van Engeland's Kerk, zooals die was ten tijde, dat Kardinaal Newman haar het eerst leerde kennen — d. i. kort na de Akte van Emancipatie — wie dien toestand vergelijkt met den tegenwoordigen staat van zaken, hij moet erkennen, dat de hand des Heeren hier wonderen gewrocht heeft en Engeland weêr op wil voeren tot de grootheid en den verheven adel van het Katholicisme, waarvan het sinds

eenige eeuwen vervallen was. Wie zelf oordeelen wil, leze de volgende korte regelen uit eene vroegere rede van Kardinaal Newman [1]), en zie vervolgens, welken vooruitgang de Kerk in Engeland sedert dien tijd verkregen heeft:

Neen, er was geen Katholieke Kerk meer in dit land, er was geen Katholieke kerkgemeenschap meer, maar een klein getal aanhangers van den ouden godsdienst, die vol verdriet en stilzwijgend voorbijtrokken, als gedenkteekenen van hetgeen geweest was. De Roomsch-Katholieken waren — geen sekte, zelfs geen belang, in zoover men er iets van begreep; geen ligchaam, hoe klein ook, dat de groote gemeenschap van daarbuiten vertegenwoordigde, — maar een handvol individuen, die geteld konden worden als de steenen en overblijfselen van den grooten zondvloed, en die, voorzeker, door een louter toeval, het geloof behielden, dat in zijn tijd de belijdenis eener Kerk was. Hier een nederzetting van arme Ieren, die kwamen en gingen omstreeks den oogsttijd, of een kolonie van hen, gevestigd in een ellendige wijk der groote wereldstad. Ginds misschien een bejaard persoon, dien men zag wandelen over straat, ernstig en eenzaam en vreemd, ofschoon edel in zijn houding, en die, volgens het zeggen, van goede familie was en Roomsch-Katholiek. Een ouderwetsch huis, somber van uitzicht, ingesloten door hooge muren, met een ijzeren poort en slotboomen, terwijl het gerucht er bij was, dat daar Roomsch-Katholieken woonden; maar wie zij waren, en wat zij deden, of wat men bedoelde door hen Roomsch-Katholiek te noemen, dat kon niemand zeggen, ofschoon het een onaangenamen klank had — en aan formalismus en bijgeloof deed denken..... Dát waren de Katholieken van Engeland, die men vond in afgelegen hoeken en straten, in kelders, en in de toppen der huizen, of in de van alle verkeer verwijderde plaatsen op het land; zij waren afgesneden van de volkrijke wereld rondom hen heen, en ter nauwernood — als zag men ze in een mist of in een schemering, of als geesten, die heen en weer fladderen — werden zij opgemerkt door de hooge Protestanten, de meesters der aarde.

Dat was de toestand van Engeland's Katholieken, toen Kardinaal Newman hen voor het eerst leerde kennen;

1) *Sermon on the Second Spring.*

doch thans is het anders; immers de statistieken schatten het getal Katholieken in Groot-Brittannië op twee millioen. Van dezen behooren er vier à vijf honderd tot de grondbezitters met of zonder adellijke titels; bijna meer dan twee duizend tot de priesterschap; eenige duizenden tot de geleerde standen en den hoogeren handelsstand, en wellicht nog veel meer tot den lageren middelstand, hoewel de groote massa, Ieren van geboorte en afkomst, als arm, en in de meeste gevallen als zeer arm beschouwd moet worden. Wel is waar, is dat getal van twee millioen in verhouding tot het geheele getal inwoners van Groot-Brittannië niet te groot, doch naar gelang van de middelen en het korte tijdsverloop is die uitkomst verrassend en wonderbaar te noemen. Buitendien, de Katholieke Kerk heeft daar eene volledige hiërarchische inrichting, hare kardinalen, aartsbisschoppen, bisschoppen en overige zielzorgers, hare bloeiende kloosterorden, hare hoogere en lagere scholen; reeds wordt de Katholieke wetenschap door eene menigte van mannen, als geleerden hooggeacht of zelfs hooggeroemd, beoefend, verspreid en verdedigd, en het echt Christelijk leven van vele Katholieken boezemt zelfs den hooghartigen Anglikaan eerbied in.

En dat alles is voor een goed gedeelte aan het gebed van Engeland's Katholieken voor hunne Protestantsche broeders te danken. Mogen wij dit schoone voorbeeld navolgen, en in hun ijver een aansporing vinden, om zelve evenzoo te doen jegens *onze* onkatholieke landgenooten.

J.

VERSCHEIDENHEDEN.

ZESTIEN GEZANGEN TER EERE VAN HET H. HART VAN JEZUS. [1]

De bewerker van een allerschoonst boekje, getiteld: *Devotie tot het Goddelijk Hert van onzen Heere Jesus Christus*, zegt, dat hij zijnen arbeid „zeer geêrne" begonnen is, dewijl „zoo in voôrige als laetere tyden veéle heylige zielen deze „Devotie zelfs geoeffend, en aen andere grootelyks aenge„prezen hebben als zeer behaegende aen God, en voôrdeelig „aen den mensch; en zoo veél te meer, om dat sedert eenige „jaeren de zelve Devotie sterk aengegroeid is." Zoo schreef hij in 1770.

Deze zelfde beweegredenen zullen den eerw. heer Hens hebben aangezet, om zijn dichtbundeltje in het licht te geven; want een geluk is 't voor onzen, in zoo vele opzigten, treurigen tijd, dat ook nu, en welligt met grooter regt dan in 1770, gezegd mag worden: sedert eenige jaren is deze Devotie in de H. Kerk zeer toegenomen.

Doch buiten de aangevoerde redenen, heeft de dichter zeker nog een anderen drang gevoeld. Wat het oude boekje met beminnelijken eenvoud vermeldt: „Is het zaeke dat deze De„votie wel geoeffend zal worden, behalven de gratiën die men „daer doôr verkrygt, zal men ook gevoelen onuytsprekelyke „zoetigheyd en vertroostinge", daarvan moet ook de dichter iets ondervonden hebben, anders kon hij ons geen gezangen aanbieden, die liefelijke uitingen zijn eener levendige en innige godsvrucht tot 's Heeren Aanbiddelijk Hart.

Het geloovig gemoed wordt bij het lezen en veel meer nog bij het zingen er van getroffen en aangedaan; laat de vereerders van het H. Hart daarvan de proef nemen, en ik durf mij al vast op den toekomstigen uitslag beroepen. De dichter

---

1) *Door* A. J. A. Hens, R. K. Pr. *Kerkelijk goedkeurd.* Uitgave der Thomas a Kempis-Vereeniging. Zwolle. 1880.

is geslaagd; zijn wensch zal vervuld worden, deze gezangen zullen hunnen weg vinden, zij zullen de liefde en de devotie tot het Allerheiligst Hart uitbreiden en verhoogen.

En eene echte, geene ziekelijke devotie; geen devotie, waarvan men met de H. Teresia moet wenschen: „Dieu nous „délivre des dévotions mal entendues!" [1]) iets wat in den tegenwoordigen tijd bij het bespreken van een godvruchtig werkje als dat van pastoor Hens wel eens uitdrukkelijk mag vermeld worden.

Het zij mij echter vergund enkele aanmerkingen hier neêr te schrijven.

Waarom is er zoo weinig overeenstemming in de opvatting der titels, die aan de gezangen zijn toegewezen? Eenige toch bestaan uit een korte inhoudsvermelding, andere alleen uit de eerste woorden van het gezang, waaraan zij ten deel zijn gevallen.

Omtrent eenige versregels heb ik bezwaar te maken.

Blz. 9 staat:

2. Ja Godd'lijk Hart! zoo menigeen
Ziet hoopvol naar Uw Harte heen,

Maar men kan aan het Godd'lijk Hart geen Hart toeschrijven.

Blz. 11 ontbreekt de maat in den laatste der beide volgende regels:

---

1) Zie de heerlijke vertaling van haar leven door Pater M. Bouix S. J. (Tournai, p. 152).

Men is er hier te lande reeds toe gekomen om te spreken van het „*allergezelligst* Hart van Jezus". Het blijkt gelukkig niet, dat het devotie-boekje, waarin we deze woorden aantroffen, de vereischte kerkelijke goedkeuring heeft.

De H. Teresia schrijft in hetzelfde werk (p. 73): „Jamais je n'ai „aimé, *ni pu souffrir* certaines dévotions où entrent je ne sais quelles „cérémonies et où les femmes en particulier trouvent un attrait qui les „trompe. Par le fait on y a reconnu depuis un caractère superstitieux „et on a dû les condamner": het is dus welligt niet af te keuren, als iemand eene of andere kwalijk begrepen manier om eene alleraanbevelenswaardigste devotie te verbreiden, niet kan uitstaan, al moet die manier niet om hare bijgeloovigheid, maar om andere redenen worden afgekeurd.

1. 'k Wil met heel mijn ziel en zinnen,
Hart vol liefde U eeuwig, U eeuwig minnen.

Door geoorloofde elisie komt men hier niet klaar.

De maat is bij de twee volgende regels (blz. 17) ook niet in acht genomen:

1. Aan 't Hart van Jezus berg ik mij
In de wonde van de zij.

Het is niet mogelijk de doornen van 's Heeren kroon en de wonde zijner zijde te laten zeggen tot den Verlosser: „*Mijn* „Jezus", gelijk blz. 14 en 15 geschiedt:

2. Die doornen die wonde,
Zij spreken tot mij:
Wie leed ooit, mijn Jezus,
Zoo bitter als Gij.

Zelfs met de ruimst mogelijke opvatting van dichterlijke vrijheid is dit niet te verklaren.

Zuiver prosa is „een plaatsje" blz. 24.

Dit zijn eenige kleine vlekjes, die gemakkelijk zijn weg te nemen; en daartoe zal spoedig gelegenheid wezen, immers een tweede uitgaaf van dit bundeltje zal binnen kort wel verlangd worden.

Hiertoe zullen ook de goed gekozen melodiën bijdragen. Door deskundigen worden ze zeer geprezen. Alleen is bij een paar gezangen de rhythmus niet juist in overeenstemming met de melodie.

De drukkerij der ijverige Thomas a Kempis-Vereeniging te Zwolle legt met de typographische uitvoering van dit boekje alle eer in.

Het vinde eene ruime verspreiding tot nog meer algemeene vereering van het Aanbiddelijk H. Hart des Heeren.

4 Junij 1880.

H. J. J. PRENGER.

IN MULIERES EMANCIPATAS. 1)

In den dichterlijken wedstrijd, die ten gevolge van 't Hoeufft-sche legaat jaarlijksch wordt uitgeschreven, is de Zwitsersche dichter Petrus Esseiva alweder door de Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen met het gouden eeremetaal bekroond geworden. Deze uitspraak der Afdeeling Letterkunde onzer Akademie zal bij de beminnaars en beoefenaars van Latijnsche poëzie als eene aanbeveling van den eersten rang gelden. Het is toch bekend, hoevele uitstekende letterkundigen en fijne kenners van het Latijn tot die Afdeeling behooren, en met welke naauwgezette zorg en onafhankelijkheid van oordeel de ingezonden gedichten worden onderzocht en vergeleken. Er blijft ons niets anders over dan de uitspraak der Akademie in wijderen kring ter kennis te brengen.

Deze in heerlijke verzen geschreven satire munt uit door 't klassieke van de taal en 't klassieke van den *humor*. De dichter nam de geëmancipeerde vrouw tot onderwerp. Zijn motto „ Fugere pudor verumque fidesque" (Ovidius) zegt al terstond, wat zijn oordeel over haar is.

Er is een vergadering van vrouwen bijeengekomen, die mét elkander over de middelen beraadslagen om de glorie en de voorregten der Emancipatie te verwerven. De voorzitster houdt eene redevoering. Ziehier haar geestig geschetst portret:

> Frons illi pudibunda parum propiorque virili
> Cultus erat: facie exhibitos manifestius annos
> Non bene celabat pulvis spissatus oryzae.

Dewijl volgens haar het Darwinisme allerduidelijkst toont, dat man en vrouw gelijke regten bezitten, moet zij dit stelsel wel uiteen gaan zetten. Met welke klaarheid en schilderachtigheid, met welke scherpe spotternij, met welk gemak van uitdrukking heeft de dichter de glinsterende wetenschappelijkheid van Darwin's beweringen ten toon gesteld! doch zien wij alleen, hoe hij den gestaarten aap en zijn overgang tot een ongestaart middenwezen, dat zich tot mensch ontwikkelde, geteekend heeft.

---

1) *Satira Petri Esseiva, praemio aureo ornata in certamine poetico Hoeufftiano. Sequitur ad Eugeniam Augustam Consolatio.* Amstelodami, apud Joh. Mullerum. MDCCCLXXX. 8°, pag. 38. *f* 0.60.

Quos inter non mente minus quam corpore velox
Cercopithecus adest: huic eia assurgite, matres:
Humanae stirpis vobis ego trado parentem.
Nempe aviae, si nescitis, per saecula nostrae
Errarunt silvis, illarum et more ferarum
Nunc pede nunc cauda librabant corpora ramis
Suspensae, celerique manu obvia poma legebant.

Deze *cercopitheci* werkten zich — met aflegging van eenige ligchaamsdeelen, doch met verbetering van andere — tot een hoogere soort op:

Omnia sed longo quoniam vertuntur in aevo,
Corporis et cultus iam tum variare iuvabat,
Cum cauda posuere pilos, aurisque cacumen
Curtarunt decoris studio; mensura comarum
Longior evasit, necnon assurgere nares
Paulatim cepere pedumque rigescere plantae,
Iam minus atque minus ramorum ascensibus aptae.
Dein ubi senserunt nervis increscere suras,
Tollere corpus humo, speculentur ut eminus hostem,
In morem venit rectoque incedere trunco.
Inde novus terris animans vestigia pressit.
Simius hic an homo fuerit si forte rogatis,
Neuter erat, medium quando inter utrumque tenebat.

Deze uitmuntende stukjes, die bij iedere nieuwe beschouwing nieuwe schoonheden toonen, mogen onzen lezers eene aangename voorproef zijn van 't kunstgenot, dat Esseiva's satire biedt.

We voegen er nog een ander, wat levendiger getint voortreffelijk *genre*-stukje bij.

De voorzitster heeft hare conclusiën gemaakt, hare toespraak besloten en, evenals de *Moria* van Erasmus, komt zij van 't spreekgestoelte af.

Desiit hic mulier, plausuque excepta recessit.
Nec mora, sex septem detur sibi copia fandi
Exposcunt; simul iniussae, haud obstante decore,
Scandere suggestum certant, seque inde vicissim
Deturbare volunt: nequicquam voce manuque
Corripit indomitas, suadetque silentia praeses.
Ilicét omnis abit studia in contraria coetus,

Illius haec partes, huius quando illa tuetur,
Et reliquas magno stridore explodere quaerit.
Continuo: „Taceat Chloris, Priscilla loquatur."
„Imo, inquam, dicat Thymele, tu Paula taceto;
„Insulsa obgannis." — Simul hoc, simul undique toto
Turbatur campo: miserae praenuntia pugnae
Iurgia crebrescunt; tandem, gliscente tumultu,
Per vacuum raptos vidi volitare galeros.

„O DIE WISSENSCHAFT!"

Aan eene onlangs te Zurich uitgegeven eerste aflevering van 't *Illustrirtes Pflanzenleben*, door Dr. Arnold Dodel = Port, Docent in de Botanie aan de Universiteit en het Polytechnicum te Zurich enz., ontleenen wij het volgende, hetgeen wel in staat is om ons een groot denkbeeld te geven van de vorderingen der Duitsche wetenschap. Bladzijde 22 heeft tot titel:

„II. Contagiën en Miasmen.

„Het is bekend, zegt daar Dr. Dodel = Port, hoe de ons menschen eigene zucht naar kennis ons moeite doet aanwenden, om voor de verschijnselen in de levende natuur eene verklaring te vinden. Reeds vóór eeuwen geleden heeft men soms op brood of *hosties* roode vlekken zien ontstaan, welke men zonder verder onderzoek [*quod gratis asseritur gratis negatur* [1])] voor echte bloedvlekken aanzag. Men zocht naar een grond ter verklaring, en wijl men destijds van de splijtzwammen niets af wist, zoo verklaarde men het verschijnsel van het zoogenaamde „Bloedwonder" door het aannemen van een bovennatuurlijken invloed, welke zich op *vochtige* hosties, op brood en andere stoffen deed gelden.

„Reeds in het jaar 322 vóór Christus' geboorte werd het verschijnsel van het bloedwonder waargenomen op brood in het leger van Alexander den Groote, terwijl deze de stad Tyrus belegerde. De soldaten werden hierdoor met een panischen schrik bevangen; maar ten einde hen toch tot de bestorming op te zweepen, voorspelden de *sluwe* priesters uit dit verschijnsel den ondergang der stad. Deze priester-theorie deed

1) Wat zonder bewijs wordt beweerd, kan men ook zoo maar ontkennen.

toen dienst en werkte bij vele soldaten zoo krachtig, dat zij vol geestdrift den dood te gemoet gingen.

„Bij de oude Egyptenaren waren dergelijke verschijnselen bekend; daar vond de leer, volgens welke boonen, erwten enz. in bloed konden worden veranderd, grooten aanhang. Weer anderen beweerden, dat de roode zelfstandigheid van het bloedwonder geen eigenlijk bloed was, maar de grondstof — *Urstoff* — uit welke de mensch geschapen is.

„Later, in de Christelijke eeuwen, breidde de leer van het bloedwonder zich verder uit. In het jaar 1292 werd dit verschijnsel waargenomen bij hosties, welke in een *vochtige* kapel bewaard werden, en op welke zich bloedvlekken vertoonden. De priesters stelde eene leer samen, welke het mishagen en den toorn Gods op wonderbare wijze met het bestaan der Joden in verband bracht, die toen geduld werden, en wien het meestal goed ging.

„Deze anti-Joodsche bloedwonderleer deed eene vervolging ontstaan, waarbij in Frankfort, Wurzburg, Neurenberg en andere plaatsen 10.000 Joden omkwamen. Men beweerde namelijk, dat dit „afschuwelijke volk" door vervloekingen en toovenarijen de hosties tot zulk een bloedzweeten had gebracht. Op grond hiervan werden in het jaar 1510 te Berlijn 38 Joden verbrand. [?]

„De mikroskoop heeft voor het eerst de toovenarij aan het licht gebracht en het bloedwonder als iets, wat geen wonder is, maar een geheel natuurlijk, gemakkelijk te begrijpen verschijnsel gekenmerkt (voor het eerst in het jaar 1848). Wij hebben in het voorgaande hoofdstuk gezien, waarin deze natuurlijke toovenarij bestaat; en wij zijn nu in staat, steunende op de natuurlijke leer van het zoogenaamde bloedwonder, om het verschijnsel ieder oogenblik op nieuw te voorschijn te roepen (wanneer wij de splijtzwam van de bloedende hostie van het eene op het andere offerbrood overbrengen) en willekeurig, geheel naar goedvinden, op brood en andere *vochtige* deegsoorten bloedroode figuren te voorschijn te tooveren, welke in de eeuw der Christelijke Jodenvervolging gediend hebben, om millioenen geloovigen tot geestdrijvers te maken en het leven van honderdduizend Joden in gevaar te stellen; met de toenemende kennis der natuur verdwijnt het fanatismus, en in zijne plaats treedt de geestdrift voor de natuur en een begrijpen der dingen in hun natuurlijk en oorzakelijk verband."

Tot zooverre D^{s}. Dodel=Port. Slechts enkele opmerkingen.

Het verschijnsel, waarvan de Doctor met zooveel ophef spreekt, is over lang bekend en niet slechts komt het voor op vochtige hosties, brood enz. maar zelfs op sneeuw. Immers onder de geleiwieren (*Nostochaceae*) vindt men het geslacht der *protococcus Ag.*, met deze soorten: de *protococcus nivalis* R. BR. en de *viridis* AG. Omtrent de *protococcus nivalis* teekent Seubert (*Plantenkunde*, 2^{e} editie, 1852) het volgende aan: „Dit plantje is in de sneeuwstreek der Alpen en in de poollanden de oorzaak van de zoogenaamde Roode Sneeuw.... De afzonderlijke korreltjes zijn ongeveer 1/1000 streep groot."

Doch toegegeven, dat men door opeenhooping dier splijtzwammen bij hosties, (NB.) *op voorwaarde, dat deze vochtig zijn*, zoogenaamde *bloedvlekken* kan voortbrengen; daarmede is nog niet verklaard, hoe uit een (geconsacreerde) Hostie BLOED GESTROOMD heeft, toen zij door de Joden met een dolk doorstoken werd, gelijk te Brussel op Goeden Vrijdag van 't jaar 1370 geschied is. Men zie de historische waarheid dezer gebeurtenis aangetoond in *Triomph-Boogh ter eere van 't Allerh. Sacrament van mirakel te Brussel, door* P. C. Hazart S. J. t' Antwerpen. 1671.

Laat D^{r}. Dodel=Port of andere met wondervrees behebte geleerden veilig de proef nemen om dit laatste verschijnsel op een ongeconsacreerde hostie te voorschijn te brengen. Wij zijn vooruit verzekerd: dat die proef nimmer gelukken zal, zelfs niet onder de meest gunstige omstandigheden van vochtigheid enz.

De meegedeelde wetenschappelijke (?) theorie dient ook niet tot omverwerping van het wonder, maar eerder tot bevestiging daarvan; wijl ieder, met gezond verstand begaafd mensch aanstonds het ontzaggelijk groote verschil tusschen beide verschijnselen ziet.

Het vonnis over zijn werk heeft D^{r}. Dodel=Port onbewust zelf geveld, toen hij in diezelfde aflevering, eenige aliena's vroeger, deze woorden neerschreef: „Jede slechte Theorie trägt ihre Vernichtung in sich selbst; sie wird über kurz oder lang von einer „guten Theorie" verdrängt und diese hinwiederum hat nur so lange Bestand, als keine „bessere" mit ihr den Kampf aufnimmt."

Inderdaad, zijne uitlegging van 't wonder door middel van de splijtzwam is niet de eenige verklaring eener volgens de wetten der natuur niet te verklaren feit. De *Studiën en Bij-*

dragen op 't gebied der historische theologie, verzameld door W. Moll *en* J. G. de Hoop Scheffer, maken nog van een andere poging ter verklaring gewag, die ook uit den laatsten tijd dagteekent. In 't vierde Deel (1e Stuk, 1878) komt een vrij vuilaardig en dom fanatiek artikel voor van Ds. A. C. J. van der Kemp, predikant te Spankeren, getiteld: *De bedevaarten onzer landgenooten*. Op blz. 56 zegt deze: „Neander, *Kirchengeschichte*, Hamburg, 1852, wijst er op, dat, volgens gedane onderzoekingen brood en dergelijke stoffen op vochtige plaatsen liggende, bedekt worden met kleine beestjes, slechts met den mikroskoop zichtbaar (*monas prodigiosa* geheeten), en door deze rood geverfd worden." Wie moeten we nu gelooven, Dr. Dodel=Port of Neander *cum* van der Kemp? Of moeten we ze allen tegelijk gelooven?

Indien men dan toch eene verklaring van het onverklaarbare hebben wil, dan hebben we nog een paar veel natuurlijker verklaringen van de bloedende Hostiën, dat Pater Hazart vermeldt (t. a. p. blz. 7 en 13), en die uit den Geuzentijd afkomstig zijn. Toen zeide men eenvoudig, dat de bloedende HH. Hostiën te Brussel niets anders waren dan „eenighe vodden van doeck gemaeckt, ende met andere substantie ghemenghelt", en Boxhorn (eertijds predikant te Breda) wist te verhalen: „dat het een yvoiren hostie was, geschildert met root vermilioen, purper, ofte eenigh ander couleur." Voorwaar, als we eene keuze moeten doen, dan vinden we de laatste verklaring wel zoo duidelijk en aannemelijk als die van Dr. Dodel=Port. B.

EEN NIEUW MIDDEL VAN OPVOEDING.

In *Nederland* (Jaargang 1880, N. 5, blz. 115) ontmoetten we een gedicht met het opschrift: *Meesters Straf. Door Jan C. de Vos.* Ziehier den inhoud. Twee kleine meisjes, „mooi Klaartje" en „Leentje" met haar „arm, misvormd wezen", die „pokdalig" is en „kreupel ook", staan op school in den hoek. „Meester" ondervraagt ze; „de kleuters" hebben met elkander gevochten; want Leentje gaf aan het andere kind een zoen en kreeg daarvoor van haar een klap terug. Zij spreekt tot den meester:

„Vergeef het mij, Mijnheer!.... Wees in uw oordeel goedig!
'k Beloof mooi-Klaartje heusch: ik doe het nimmer weer.
Maar zie! zij is zoo mooi, zoo leelijk ik, Mijnheer,
Dat ik mijn lust, om haar in 't glinstrend oog te schouwen
En haar te omhelzen ook, niet langer kon weerhouen..."
En snikkend gilt zij 't uit en schreit en kermt en klaagt:
„Ik word bij ieder spel meedoogenloos verjaagd....
De jongens jouwen me uit... de meisjes moet ik mijden...
Geen kus, die ooit mij troost door al mijn bitter lijden....
Maar, ach!... 'k beloof het u; ik zal het nooit weer doen!"...

Wat nu deed de hoofdonderwijzer? De onmiddellijk volgende en tegelijk laatste regel van 't stukje, die duidelijk de moraal moet bevatten, luidt letterlijk aldus:

Toen gaf de meester háár op iedre wang een zoen. —

Anders sprak of deed deze Salomon niets.

Met eene zoodanige, hier als hoogst wijs voorgestelde opvoeding zullen Klaartje en Leentje alligt tot vurige lezeressen van boeken als de onzedelijke en vieze romans van Emile Zola opgroeijen, wiens uitgebreide roman-cyclus door Dr. Jan ten Brink, een der beide redacteurs van *Nederland*, in hetzelfde tijdschrift (1877, N. 6), en later (1880), in een afzonderlijk werkje, zijn verdedigd en verheerlijkt. Het is waar, dat Dr. Jan ten Brink er bepaald tegen is, deze zoogenaamde kunstvoortbrengsels aan jongelieden in handen te geven.

Handschriften uit de bibliotheek van wijlen den Hoogleeraar W. Moll.

De ijverige Bibliothecaris der Amsterdamsche Universiteit de Heer H. C. Rogge heeft den Catalogus uitgegeven (stadsdrukkerij te Amsterdam) der handschriften, die de curatoren der Universiteit uit de bibliotheek van den Hoogleeraar W. Moll hebben aangekocht. Deze bevinden zich nu op de boekerij der genoemde Universiteit. De met zorg bewerkte catalogus toont, hoevele kostbare gedenkstukken van het geloof en de godsvrucht onzer middeleeuwsche voorouders, hoevele nog weinig gekende en vrij belangrijke bronnen voor onze

Katholieke kerkgeschiedenis door de zorg der curatoren voor de studie zijn beschikbaar gesteld. De 92 nummers wijzen, met zeer geringe uitzondering, slechts handschriften aan, die hetzij in 't Hollandsch, hetzij in 't Latijn gedeelten der H. Schrift, de getijden, stukken uit de HH. Vaders, of van de Bijbelsche Geschiedenis bevatten. Andere zijn meditatie- of gebedenboeken, ascetische verhandelingen, preekbundels, of bevatten heiligen- en kloostergeschiedenissen, kloosterstatuten en ook geestelijke liederen. Het oudste manuscript is van 1348.

Behalve de toelichtingen van den catalogus vindt de bezoeker der Bibliotheek nog daarenboven bij de meeste Hss. vele belangrijke aanwijzingen; want de Hoogleeraar Moll heeft van de meeste een meer of minder uitvoeriger beschrijving gemaakt, die vooraan het handschrift zijn toegevoegd. Al wat we vermeldden, is voor den beoefenaar onzer Nederlandsche middeleeuwsche Kerkgeschiedenis een nieuwe beweegreden om de Amsterdamsche bibliotheek te bezoeken.

Sprokkeling.

De Geünieerde Armenische Kerk in 't jaar 1879. — Het geestelijk opperhoofd der Katholieke Armeniërs is Mgr. Antonius Petrus IX Hassoun, die in het jaar 1867 Patriarch werd van Cilicië. Buiten het bisdom Constantinopel, waarvan hij de *ordinarius* is, behooren nog 15 andere bisdommen, benevens 3 vikariaten, en ten laatste de 250 Armeniërs op den Libanon tot zijn patriarchaat. Zijn suffragaan en patriarchale vikaris is Mgr. Stephanus Azarian, Bisschop van Nicosia *i. p. i.* De namen der 15 bisdommen zijn: Aleppo, Mardine, Sebasto-Tokat, Melitene, Caesarea, Diarbekir, Maracha, Jerusalem, Kaïro, Angora, Erzerum, Brussa, Trebisonde, Artvine, Beirut, waartoe Damascus behoort. De vikariaten zijn die van Adane, Bagdad en Aydin. Het getal der geloovigen, die aan de geestelijke zorg van Mgr. Hassoun zijn toevertrouwd, bedraagt: 94300, dat der priesters: 232.

Het Socialisme en de Katholieke Kerk.

(Eene Lezing)

(*Vervolg van* blz. 17 vv.)

III.

Wij hebben, MM.HH., het gevaar gezien, en dat gevaar vermeerdert bij den dag. Waar de middelen ter bestrijding gevonden, waar de wapenen gehaald om den ons dreigenden vijand te overwinnen?

Gij begrijpt, dat het voor mij ondoenlijk is om hier in het breede gewag te maken van al de systemen ter leniging van den nood der arbeidende klassen, hoewel ze met veel woordenpraal alom verkondigd worden. Wij huldigen gaarne de goede meening, waardoor vele predikers van die theoriën zich laten leiden; wij prijzen hun menschlievend streven en gevoelen diepen eerbied voor hun werken en voor hunne overtuiging. Ook onder hen, die met ons in geloof verschillen, bevinden zich mannen, wier warm hart belang stelt in het welzijn des volks, wier vernuftige geest zich afmat in het bedenken van middelen, waardoor zij meenen paal en perk te kunnen stellen aan den steeds voortkruipenden kanker der maatschappelijke ellende; ook onder hen worden mannen gevonden, die zich gaarne allerlei offers getroosten, als zij die noodig achten om hun doel te bereiken. Wij juichen hun toe, en onze beste wenschen vergezellen hun edel pogen. Van anderen, van hen die volksopruijers moeten genoemd

worden, die revolutionnaire beginselen huldigen en trachten te verbreiden, die wel het volk op een dwaalweg kunnen brengen, maar het niet minder ongelukkig zullen maken, die aan den arbeider het geloof ontrooven, die spotten met hetgeen aan ieder dierbaar en heilig is — van hen spreek ik niet. Maar ook van de *theoretici* der eerstgenoemde soort moet gezegd worden, dat zij aan een groot euvel mank gaan. Zij vatten de kwestie van eene verkeerde zijde aan en beginnen met wat het einde, het gevolg van hunne bemoeijingen zijn moest. Zij stellen middelen voor, maar zonder den grondslag, die voor het welzijn noodzakelijk is, gelegd te hebben.

Een enkel voorbeeld ter opheldering zal niet overbodig zijn. Het volk moet beschaafd, verstandelijk ontwikkeld worden — dit is de meest algemeene eisch. Doch een ontwikkeld, maar onzedelijk volk zal door die letterwijsheid niet gelukkiger worden. Waanwijs kunt gij het maken, met zich zelf ingenomen, pogchend en snoevend — maar ook werkzamer, spaarzamer en meer onderworpen aan 't gezag? Voor den kenner van het menschelijk hart ligt het antwoord voor de hand. Reeds Goethe bekende in zijn tijd: „alles wat onzen geest bevrijdt, zonder ons de heerschappij over ons zelf te geven, werkt verderfelijk." En zal de arbeider, die reeds te veel zorg heeft om in de behoeften van zijn huisgezin te voorzien, zich nog bezig houden met het kunstmatige zamenstel van machinen, met de berekeningen der zwaartekracht, met de verdeeling van zuur- en stikstof, met de spectraal-analyse? Hij moet al dat gesnap over volksbeschaving wel kluchtig vinden: geef mij — zal hij zeggen — eerst brood en kleeding, en dan geleerdheid.

Predikt aan het volk spaarzaamheid: dit middel slaat een ander volksvriend voor. — Een zeer goed geneesmiddel ter heeling van vele kwalen, van brooddronkenheid, uitspatting, verkwisting, dronkenschap, enz. Maar wie het sparen aanrade, hij zorge dan ook, dat het volk iets sparen, iets op zijne dagelijksche uitgaven uitzuinigen *kan*. Het is wel gemakkelijk om te zeggen, wat er gedaan dient te worden, moeijelijker echter om het middel aan de hand te geven, waardoor het aangeprezene kan in beoefening gebragt worden. Doch veronderstellen wij: de arbeider is in de mogelijkheid om te kunnen sparen; is het aanraden alleen reeds genoeg? MM. HH., dat baat even weinig als wanneer gij aan een dronkaard zoudt voorstellen om voortaan geen bedwelmende dranken te gebruiken. Neen: leert den arbeider liefde hebben voor de zijnen, wijst hem op zijne verpligting om nimmer zijne teugellooze begeerten bot te vieren, prent het hem in, dat regtmatige zorg tegen meer kommervolle dagen hem ten pligt is gesteld, opdat hij anderen niet noodeloos ten laste kome, doet het hem begrijpen, dat het een roof is, gepleegd aan onschuldige armen, als hij door eigen schuld later tot vragen genoodzaakt wordt. Eerst dan zult gij den arbeider spaarzaam maken, als die overtuiging hem eigen geworden, als die Christelijke grondbeginselen door hem in beoefening gebragt zijn.

Op Christelijken grondslag alzoo — de aangehaalde voorbeelden wijzen dit reeds aan — moet gebouwd worden, als men iets hechts en duurzaams voor het welzijn der lagere klassen tot stand wil brengen. Het is een axioom, dat het stoffelijke, ligchamelijke welzijn in den regel althans, eene voorwaarde is voor het geestelijke welzijn,

voor de zedelijkheid des volks. Het omgekeerde is niet minder waar: al wie tegen de armoede der arbeiders werkelijk een dam wil opwerpen, dat hij zijn uitgangspunt neme bij het vormen van het volk tot zedelijke menschen, tot regtschapen, aan hun pligt getrouwe Christenen. Eerst moet de akker gereinigd, beploegd, bezaaid worden, voordat hij vruchten kan opleveren; eerst ook moet het volk van de knellende banden dier velerlei ondeugden, welke het eigen zijn, bevrijd en met Christelijke beginselen doorvoed wezen, vóórdat de stoffelijke verbetering ter hand genomen worde. Maar een hooger magt dan van deze aarde, verhevener wijsheid dan die der wereldlingen moet voor zulk een heilig doel werkzaam zijn. Zij alleen, die van haren Stichter met een bovenmenschelijk gezag bekleed is, die van Hem de woorden des levens heeft geërfd, die een goddelijken lastbrief toonen kan ter leering, dus ter beschaving, van alle volkeren, de Kerk alleen kan hier met vooruitzigt op een goed en blijvend gevolg de handen aan het werk slaan.

En hoe zij die roemrijke taak vervult?

Hier sta ik voor de groote moeijelijkheid om niet onvolledig te zijn en toch beknopt te blijven. Doch gij hebt mij, MM. HH., tot dusverre met inschikkelijke welwillendheid gevolgd: schenkt mij die ook ten einde toe.

Toen de Zaligmaker kwam, was de oude wereld onder staatkundig en maatschappelijk opzigt ontbonden, zedelijk dood. Wie zou haar den adem des levens inblazen, wie haar tot een nieuw leven opwekken? Dit inwendige, geestelijke leven kon niet gegeven worden door politie-maatregelen, noch door eenig ander ingrijpen der staatsmagt, slechts door eene zedelijke hervorming, van hooger hand

uitgaande en met meer dan menschelijken invloed gepaard. Die hervorming is dan ook de roeping, welke het Christendom te vervullen heeft en welke het als zijne taak aan de wereld luide verkondigt. De Goddelijke Zaligmaker, Hij de reddende vriend der zielen, Hij de beschermer van de verdrukten en armen niet minder dan van al de overigen, begon al aanstonds met dat verlossingswerk door zijne plaats te kiezen onder de verlatenen en bedroefden. Hij huwt — zegt Bossuet — met de armoede, schenkt daaraan een tot dusverre ongekenden luister, predikt te Bethlehem de waardigheid der behoeftigen, en te Nazareth den adeldom van den arbeid.

Zijn volgend leven was geene verloochening van dit herscheppend begin. Jesus had geene bezittingen, niets waarop Hij zijn hoofd ter ruste kon leggen. Hij noemde zalig al wie arm van geest waren en leefde zelf van aalmoezen. Zijne moeder leefde in gebrek, zijn voedstervader was een behoeftig werkman, zijn eerste kleeding waren windsels, zijne krib stond in eene hut, en het brood der armen was zijn voedsel. Wat Hij zelf wilde zijn, dat eischte Hij ook van zijne leerlingen. Onder de onaanzienlijke visschers koos Hij zijne Apostelen, en wanneer Hij hen uitzond om te prediken, mogten zij op hunne togten geen voorraad, niet twee kleederen medenemen.

Hiermede was een nieuw, een aan de oude wereld geheel onbekend systeem ingewijd. Liefde voor de armoede, hoogschatting van de verachting, vrijwillige keuze van in gebrek te leven en met de verlatenen te verkeeren — de heidenen hadden het voor dwaasheid gescholden. Maar, MM. HH., de dwaasheid des Kruises was noodig ter verlossing der menschheid, en niet eenmaal, maar voort-

durend, ja zoolang er menschen leven, die zedelijk verbeterd, uit den verzwelgenden vloed van ondeugd en verbastering gered, en daardoor van den ondergang bevrijd moeten worden.

De Kerk, de maatschappij bij uitnemendheid, door Christus ingesteld en geordend, erfde van haren Stichter de liefde niet alleen voor de meergegoeden, maar bijzonder voor de armen. Met beide handen, evenals Christus aan het Kruis zijne armen om allen te omvatten uitstrekte, verspreidde zij, naar regts en links, zegenend en heilbrengend hare weldaden, zij biedt den eene troost, den andere ondersteuning, allen leering en opwekking ten goede. Maar daardoor brengt zij de twee zoo scherp tegenover elkander staande partijen tot één, en schenkt zij der maatschappij de verbeurde eenheid en het verloren leven terug.

Die kracht ter verzoening bezit de Kerk in de liefde, welke haar bezielt, in de genade, welke zij uitdeelt, in de leer, welke zij verkondigt.

De arbeider — wij zeiden het reeds — gevoelt diep, en tot vermeerdering van zijn wrevel, de ongelijkheid der standen; hij hoort gewagen, en het is een nieuwe stoot in zijn hart, van den geweldigen strijd der ideeën; hij weet, tot zijne beschaming, dat men onderzoek doet over zijne wieg en zijn graf, over zijne geboorte en zijn dood. Is hij dan zóó weinig mensch, zóó verre afgeweken van de menschelijke waardigheid, welke zijne voorouders sierde, dat hij niet meer onder de redelijke schepselen van God kan gerekend worden? De Kerk nadert tot hem met de woorden des levens, welke zij van boven heeft ontvangen, en openbaart hem de geheimen van Gods

voorzienigheid, die om wijze redenen rijken en armen gemaakt heeft, maar allen meer bemint dan de vogelen des hemels, wien zij toch het noodige voedsel niet onthoudt; zij leert hem de geheimen van Gods regtvaardigheid, die zelfs niet het minste leed, met geduld gedragen, evenmin als een dronk waters, uit liefde geschonken, onbeloond laat. Zij ontvouwt hem door de leer der erfzonde het geheim des lijdens, aan alle afstammelingen van Adam gemeen, ook aan hen, die prachtige kleederen dragen en in paleizen wonen; zij spreekt hem van de Verlossing, aan wier genaden en weldaden de arme geen minder deel neemt dan de rijke; zij wijst hem op den hemel, waarin allen, en vooral zij, die hier meer met lijden te kampen hebben, eenmaal na volbragten strijd des levens elk leed in de overmaat van vreugde zullen vergeten. En de arbeider, die luistert naar de troostende stem van deze echte levenswijsheid? Hij zal het begrijpen, dat hem, zoo hij hier al ook arbeiden en zwaar arbeiden moet, eenmaal rust en eer en grootheid wacht niet minder dan den groote, voor wien hij hier buigen moet; dat werken op aarde, nu het geheiligd werd door Christus' voorbeeld, als de ladder is naar de belooning — en in de levendigheid van dat geloof wordt het zware werktuig hem ligt; hij zal het eerbiedigen, omdat het eens door de handen des Verlossers is gehanteerd. Wel lijdt en zwoegt hij dagelijks voort; maar zijne ziel, verlicht door de stralen, die van Bethlehem en van Nazareth uitgaan, begrijpt nu het leven met zijne moeijelijkheden en weet, dat het de weg is naar eene blijvende woonstede, waar elke traan zal afgedroogd worden. Wat deert het hem, al moet hij een leven lang worstelen: hij kan wachten, dewijl hem eene eeuwigheid van vreugde

verzekerd blijft, en hij gaat voort op zijn met distelen en doornen bezaaiden levensweg, in de zekerheid, dat hij eens — zoo hij al niet gelijk Job, de groote lijder, op aarde reeds met het dubbele beloond wordt — ten minste met den armen Lazarus zal rusten in Abrahams schoot.

De Kerk gaat nog verder in hare heilzame zorg voor den arbeider.

Wij weten het bij ondervinding, MM. HH., dat reeds het bewustzijn: ik sta niet alleen in mijn arbeid — kracht en moed ter volharding inboezemt; dat de zekerheid: in mijn lijden deelen ook anderen — ons troost schenkt en ons tot geduld stemt. Welnu, de Kerk, zij die het hart der menschen zoo goed kent, zij daalt af tot den armen werkman en leert hem de voor alle menschen verbindende wet van den arbeid: want wij allen dragen de wonde van Adam in ons; zij leert, dat allen, de hoogst verhevene even goed als de geringste op aarde, tot lijden en arbeiden veroordeeld zijn. En als de arbeider zich niet alleen tot die elken dag terugkeerende plaag en straf verwezen ziet, dan zal hij erkennen, dat ook hij zijne eereplaats in de maatschappelijke hiërarchie inneemt, dat ook hij eene noodzakelijke schakel in de door God gewilde orde is, dat de maatschappij, kan zij zonder overheden, zonder rijken en zonder arbeidgevers niet duurzaam bestaan, evenmin blijven kan zonder dat er minderen zijn, die aan anderen gehoorzamen en voor anderen werken. Die waarheid geeft hem het gevoel van menschenwaarde terug, heft hem op uit den afgrond van vernedering en verachting, waarin de eigenbaat en trotschheid van de grooten dezer wereld hem geworpen hadden. Fier en moedig durft hij zijn ter aarde neergeslagen blik opheffen; ook hij ge-

voelt zich kind van God, noemt den hemel ook zijn vaderland, neemt eene eereplaats in het huis des gebeds in, weet dat zijn werktuig voor hem een middel worden kan ter bereiking van eeuwig geluk. Al ziet hij voortaan waardigheden, die voor hem niet weggelegd zijn, maatschappelijke ongelijkheden, welke hij eerbiedigen moet, toch leeft in hem de blijde overtuiging, dat hij een zending te vervullen heeft, en dat het God zelf is, die in zijne liefde het Apostolaat van den arbeid aan hem heeft toevertrouwd.

Een arbeider, die niet gelooft, laat in zijn onbedwongen hart den woedenden storm van haat en nijd tegen de rijken opkomen; hij beschouwt met bitterheid en afgunst de verkwistende weelde der hoogere standen. Hij vloekt de Voorzienigheid; slechts bedreigingen tegen de maatschappij en lasteringen tegen God hoort gij van zijne lippen; zijne hand wapent zich, en als geen geweld hem keert, zal hij door moord en plundering de bezittingen der rijken, welke hij gestolen noemt, rooven.

Geheel anders de arbeider, die zich door de Kerk laat leiden en in het schitterend licht harer leer zijn weg vervolgt. Hij bemint den arbeid en draagt gelaten den last daarvan, zijn lijden wordt minder zwaar, en hij aanschouwt het verschil van stand en van bezitting zonder afgunst; hij is tevreden met zijn lot en kent geen buitensporige begeerten, dewijl hij in dat alles den wil van God aanbidt. Zijn huis en familie is voor hem de gezegende haard, waarbij aller harten door de liefde en de gemeenschap des gebeds vereenigd zijn; hij vindt er de bezielende vreugde van het vriendelijk verkeer en vertoeft er gaarne: want rust na arbeid, verlevendiging der hoop, bemoediging om

te volharden, verpoozing om met vernieuwde krachten den volgenden dag zijn werk te hervatten — dat alles wordt er hem ruimschoots geboden door de liefde en deugd der kinderen en de hartelijke toegenegenheid der huismoeder. Neen, zulk een arbeider, blijft hij, wat het geloof hem aanmaant te zijn, zal geen onheil stichtende socialist worden, veel minder een nihilist, die dolk en vergift als zijn geliefkoosd speeltuig hanteert, noch een *Communeman*, die zijn vaderstad in brand steekt. Hij is een vreedzaam, rustig werkend burger en brengt zijn deel aan ten bate der maatschappij.

Dat alles doet de Kerk voor de arbeidende klassen; godsdienstige kennis en geloof verbreidt zij onder hen, zegent hunne inspanning, versiert hen met eer en waardigheid en doet hen deelnemen aan het groote werk Gods in deze wereld.

Mogten — dit is zeker de wensch van ons allen, MM. HH. — mogten aan de werkzaamheid der Kerk geene hinderpalen in den weg gelegd worden, mogt zij ongehinderd den arbeider kunnen naderen om hem den genezenden balsem van liefde en waarheid te kunnen toedienen. Een der strijdende partijen, welke nu nog tegenover elkander in het harnas staan, ware bevredigd en zou de wapenen neerleggen.

Eén der partijen, zeg ik. Maar moeten aan haar alleen voorwaarden gesteld, ook aan de andere geene eischen gedaan worden?

Gelooft mij, MM. HH., nooit ben ik zoo innig overtuigd geweest van de geneeskracht voor de maatschappij, welke de Kerk in hare leer en voorschriften bezit, als sedert ik die kwestie meer heb bestudeerd. Zij biedt artsenij voor elk kwaad, heeft wijn en olie ter genezing

van elke wonde, welke aan het leven der maatschappij knaagt. Geeft zij hare voorschriften aan den arbeider, opdat hij, met zijn levenslot tevreden, niet de speelbal worde van gewetenlooze opruijers, noch van zijne eigene hartstogten, zij ontvouwt ook den schat harer leering voor de rijken, opdat dezen, noch door eene onchristelijke handelwijze, noch door onmenschelijke behandeling het gemoed van minderen verbitteren of tot wanhoop opwekken. Laat ik u in het kort een en ander dier voorschriften in herinnering brengen.

Op den voorgrond staat als Christelijk maatschappelijk beginsel het groote gebod der liefde: bemin uw naaste als u zelven. Eigenliefde is hier toegelaten, zij is zelfs de maatstaf, waarnaar de Kerk wil, dat wij de liefde jegens den naaste afmeten; maar hare grenzen mogen niet zoo ver uitgezet worden, dat de regten of aanspraken van anderen zouden lijden. Wij allen, dit leert de Kerk, zijn verpligt het behoud en de veredeling van ons leven ter harte te nemen. Het ligt ook binnen den omtrek der geoorloofde eigenliefde, van 't Christelijk eigenbelang, dat wij ons leven vervolmaken, en veraangenamen door het verkrijgen en het bezitten van tijdelijke goederen. Wacht u echter, MM. HH. uit het gezegde verkeerde gevolgtrekkingen af te leiden: de ware eigenliefde mag niet in strijd komen met het algemeen belang; altijd ook moet het tijdelijk goed aan de hoogere doeleinden der menschheid dienstbaar gemaakt worden, het moet voor zijne bezitters een middel van onafhankelijkheid, van zelfstandigheid, van waardigheid zijn, meer nog: van dienstbetoon, van weldoen, van beoefening der naastenliefde.

Het voornaamste is — leert de Kerk — regtvaardigheid, barmhartigheid, getrouwheid. In de beoefening van die drie deugden ligt de grondslag voor het tijdelijk geluk der volkeren, voor den vrede onder de verschillende standen der maatschappij; zij geven het rigtsnoer aan voor de handelwijze der maatschappij jegens de minderen, der rijken jegens de armen, der arbeidgevers tegenover hunne werklieden; zij zijn ook volstrekt noodzakelijk zoowel voor 't handelsverkeer als voor den huishoudelijken vrede, zij schragen de maatschappij en verzekeren hare duurzaamheid. Wie daarentegen ze vergeet en in zijne handelwijze verzaakt, wie anderen onregtvaardig behandelt, meedoogenloos tegenover den noodlijdende zich gedraagt, de verschuldigde trouw breekt, hij bouwt niet op, maar breekt af, hij stoort den vrede en jaagt de eene partij in het harnas tegen de andere. Dit weinige volstaat reeds om een verklaring te hebben omtrent de geheime oorzaken van de werkstakingen der arbeiders, van hun gewelddadig verzet, van de bloed- en moordtooneelen, waarvan wij in de laatste jaren zoo dikwijls hoorden gewagen. Of is het te verwonderen, wanneer de arbeider, die gevoelt, dat hij onderdrukt en daarbij nog uitgezogen wordt, terwijl geen zacht woord zijn toorn stilt en geen eerbiedwaardiger hand dan een van ijzer en staal hem van uitspatting terughoudt, is het te verwonderen, wanneer hij zijne hand wapent en zich met geweld verschaffen wil wat wreede overmoed hem onthoudt?

Maar zouden de drie genoemde deugden volstaan ter heeling van alle maatschappelijke ondeugden, welke den hoogeren en rijken standen aankleven? Gij, MM. HH.,

gelooft het evenmin als ik. Niet zonder reden predikt de Kerk, en eischt zij ook van wie haar in geest en waarheid willen dienen, de groote deugd van zelfverloochening en prent zij ons de overtuiging in, dat allen jegens elkander hunne wederzijdsche verpligtingen te vervullen hebben. Alleen dan als die beginselen in de handelwijze der meerbedeelden vorm en leven hebben aangenomen, wordt het beslechten van den strijd tusschen eigenbaat en onderling belang, de overeenstemming van alle belangen bereikt. Waartoe heeft het stelsel, dat het ophoopen van schatten als het hoofddoel van den mensch, als de spil der zamenleving beschouwt, al niet geleid? In één woord kunnen wij het zeggen: het heeft den strijd van allen tegen allen aangestookt en de eene, de grootste helft der menschen in een diepte van ellende gedrongen, waaruit de redding onmogelijk is, zoo het Christendom geene redding brengt. Doch de straf blijft ook voor de schuldigen niet uit. De eigenbaat — reeds Schakespeare bezong het in een zijner treurspelen — doet de wereld scheef hangen en drijft de beweging, welke haar doet afwijken van hare ware rigting, van haren loop, van haar doel en haar voert naar den afgrond. De geschiedenis, de onwraakbare getuige der eeuwen, doet het ons zonneklaar zien, hoe alle volkeren, welke andere uitputten, weldra ten ondergang neigden en, zeker, ten straf ook van hunne onregtvaardigheid, vergaan zijn. Wat in groote rijken waar bleek, is en blijft het voor de maatschappij en voor elk harer leden. Wij zeggen het immers zoo dikwijls: één onregtvaardige penning verteert een geheelen schat; wij hebben het nog beleefd, dat nakomelingen van kerkroovers in armoede en ellende wegstierven.

De deugd van zelfverloochening, door de Kerk aan allen, vooral aan de meergegoeden op het hart gedrukt, is wel eene maatschappelijke deugd bij uitnemendheid. Zij brengt heil aan allen en sticht vrede onder alle klassen. Wie door zijne onbaatzuchtigheid het leed der bedrukten verligt en den toestand der lijdenden verbetert, gewint daardoor zelf het meest, al zou het alleen zijn door de grootere zekerheid, welke hem in het genot van persoonlijke regten en bezittingen gewaarborgd wordt, doordat hij in gevaar te gemakkelijker hulp en bijstand zal ontvangen, doordat hij gemakkelijker zijne waren kan afzetten, en arbeidskracht vinden om zijn kapitaal te benuttigen. Ook voor den arbeider is de invloed van die deugd heilzaam. Hij hecht zich aan zijn patroon en draagt hem eerbied en liefde toe; afgunst en nijd blijven hem vreemd, gehechtheid en dankbaarheid daarentegen binden hem aan dengene, dien hij zijn weldoener noemen mag, en als de nood nijpt, zal hij gaarne ter hulpe bijspringen. Tusschen beide standen heerscht solidariteit van belangen, ook van gevoelens, en de vrede is geteekend. Beider harten zijn vereenigd, ook beider handen in elkander gelegd.

Nog onder een ander opzigt erkennen wij de waarheid, dat onder de heerschappij van de beginselen des Christendoms de opbouw eener vreedzame maatschappij mogelijk is. Onze moderne industrie heeft reusachtige kapitalen opeengehoopt, ontzettende rijkdommen in handen van weinigen gelegd. Wat nu is de verhouding van het Christendom tot kapitaal en rijkdom? MM. HH., het is onnoodig in het breede over die leer der Kerk uit te wijden; gij hebt ze reeds menigmaal van eene heiliger plaats hooren verkondigen, doch vergeet niet op te mer-

ken, welk eene wijde strekking er in ligt opgesloten ten beste van het maatschappelijk welzijn des geheelen volks. Het Christendom vergeestelijkt den rijkdom, geeft daaraan doel en beteekenis. Voor den Christelijkgezinden mensch is eigendom niet het laatste doel, niet een onbeperkt regt; hij beschouwt het niet als een hem gegeven middel, om aan zinnelijk streven, ijdelheid en genotzucht te voldoen, het is voor hem een middel ter volmaking van zich zelf en ter ondersteuning van anderen. Elk ander gebruik is strafwaardig, en de Opperste Bezitter zal rekenschap van zijn rentmeester vorderen. In dien zin wordt alle eigendom het bezit van de geheele gemeenschap, en het vragen om ondersteuning een regt van onschuldige armen. Wie daarom anderen laat verhongeren onder het nietige voorwendsel van zijn eigendomsregt te handhaven, pleegt onregt jegens de maatschappij, en dit onregt wreekt zich het strengste op hen, die het plegen. Wij hebben het in de laatste jaren gezien. Overal waar het bezit zich verzette tegen de zedelijke, aan de maatschappij verschuldigde verpligting, waar het anti-maatschappelijke vormen aannam, daar luisterden de misdeelden uit de behoeftige klasse, als zij niet liever leden dan onregt deden, gretig naar het verleidelijk woord: eigendom is diefstal; waar het Communisme der liefde den nood der armen niet lenigde, daar zwoer het Communisme des gewelds wraak tegen de hoogere standen. Rome, het magtige Rome, zonk diep en ging zijn ondergang al meer en meer tegemoet, naar mate grootere rijkdommen in enkele familiën opeengehoopt werden; het bezweek onder zijne eigene magt, voortdurend ondermijnd door de zinnelijkheid en zwelgerij der geldmannen van den

eenen kant, van den anderen door den haat en den wrok der onderdrukten, die zich in bloed en moord over hunne ellende wreekten. Zoo in dat ontzaggelijk rijk, zoo overal. Wanneer een volk al te veel rijken telt, is het laatste tijdperk van zijn bestaan begonnen. Daarom wilde de grootste wijsgeer der Grieken, Aristoteles, dat in een welgeordenden staat, niet vele rijken en niet vele armen gevonden zouden worden; de burgerstand moest de overwegende meerderheid uitmaken; dan immers heerschte er vrede, eendragt, tevredenheid onder alle standen.

Dank aan het Christendom, dat het dien toestand duurzaam en tegen alle wisselingen der tijden bestand maakt, wanneer de meergegoeden zijne beginselen ten leiddraad nemen voor hunne verhouding tegenover de min bedeelden. Geen twijfel: de ellende, de diep vernederde armoede wordt door de liefde gematigd en verminderd; want de rijkdom, die langs duizende kanalen in den schoot der armen vloeit en den nood lenigt, zal ook het gemoed verzachten, den storm der hartstogten doen bedaren en de handen, welke reeds ter bedreiging opgeheven waren, tot een gebed zamenvoegen. Hardvochtigheid scheidt, maar liefde vereenigt; de arme, die onbarmhartig verstooten wordt, zal de verwenschingen niet smoren, als zij in zijn overvol gemoed opkomen; maar ziet hij zich geholpen als nijpende nood tot vragen hem dwingt, hij zal de hand kussen, die hem weldoet en een traan van dankbaarheid op zijne verbleekte wangen zal meer dan opwegen tegen het geldstuk, hem geschonken.

Wat dunkt u, MM. HH., mogen wij, Katholieken,

ons niet verheugen over eene leer, welke de maatschappelijke ongelijkheden zoo veel doenlijk effent, de dalen vult. Wanneer de arbeider de waarde en de eer van den arbeid bevat, wanneer hij begrijpt, dat niet hij alleen, maar dat allen tot het arbeiden veroordeeld zijn, dat hij om het werk, door hem verrigt, niet minder dan anderen, maar voor God de gelijke is van al zijne medeburgers; als van den anderen kant de meer door de fortuin begunstigde hem niet afstoot, maar zich tot hem aflaat, hem niet door hardvochtigheid verbittert, maar door goedheid verteedert, hem in zijn nood niet afwijst, maar door liefdegaven ondersteunt, hem in één woord geeft wat regt en billijk is, gevuld is dan de klove, welke beide partijen tot dusverre scheidde, dan is het terrein geëffend, en armen en rijken zullen elkander ontmoeten, elkander de broederhand toereiken.

IV.

In welke mate, op welke wijze moeten wij iets ter gelukkige oplossing van de sociale kwestie bijdragen?

Dat de arbeidende klasse soms overdreven eischen stelt, dat de teugellooze gramschap en andere onbetemde hartstogten in haar midden woelen en den arbeider dikwijls tot schrik van betergezinden maken — niemand is er, die daaraan twijfelt; maar ook even zeker is het, dat hij billijke wenschen koestert, waarvan hij de bevrediging met regt verlangen mag.

Tegenover de beweging onder de lagere standen kunnen de hoogere zich op eene drievoudige wijze gedragen. Zij kunnen tegenstand bieden en allerlei hinderpalen voor eene gelukkige oplossing in den weg leggen; voor het

oogenblik is de overmagt nog in hunne handen; maar zij mogen dan bedenken, dat de arbeiders, wier getal nu reeds de helft der bevolking ver te boven gaat en voortdurend toeneemt, weldra alle hindernissen zullen overwinnen, en hun stormloop des te geweldiger en te vernielender zijn zal, naarmate zij meer tegenstand ondervonden.

De hoogere standen kunnen ook het Fransche spreekwoord: laissez aller, laissez passer: le monde va de lui-même — in toepassing brengen; dit ware verreweg het gemakkelijkste, doch terwijl zij de handen in den schoot leggen en niets doende blijven toezien, wast de vloed, en weldra zal hij de veege dijken doorbreken en alles met zijne golven overstroomen.

MM. HH., dewijl wij naar de wenken der Kerk luisteren, zijn wij geen mannen van geweld, verafschuwen wij ook eene vadsige werkeloosheid, maar willen wij, haar voorbeeld volgend, mannen van de daad zijn. De Kerk heeft zich altijd de lagere klassen met bijzondere liefde aangetrokken en voor haar middelen beraamd, instellingen in het leven geroepen, welke haar lijden lenigden, in haar nood voorzagen. In dat voetspoor moeten wij treden, wij moeten ons daartoe verpligt achten door onze voorregten van geboorte, beschaving en bezit.

In tijden, welke nog niet ver achter ons liggen, begreep men beter het Christelijk denkbeeld van den arbeid en den pligt van offervaardigheid. Zoo wij wenschen iets ten nutte van den arbeider te doen, wapenen wij ons dan met die twee begrippen en begeven wij ons onder het volk. Er heerscht — dit valt niet te ontkennen — een misverstand en ten gevolge daarvan een mistrouwen tus-

schen de hoogere standen en het volk. Sommigen geven daaraan op hoogst ongepaste wijze lucht; gij kent het beruchte woord van eenige *salons*: de mensch begint eerst met den jonkheer; onder de lagere standen hoort men niet zelden den rijke een vampier noemen, die zich met het zweet des arbeiders voedt; onder de hoogere standen wordt de arbeider somtijds beschouwd als een dier, waaraan men het bijten moet afleeren. Uit deze twee uitersten, waarvan het eene zoowel als het andere onregtvaardig is, ontstaat eene scheiding, welke hier en daar kolossale afmetingen aanneemt, en niettemin moet weggenomen worden, als er vrede zal zijn.

Het is waar, het volk heeft vele ondeugden, welke afstuiten; doch is het daarom minder te beklagen; is alles wat wij in het volk moeten afkeuren, aan eigen schuld te wijten? Bedenkt eens, MM. HH., in hoevele netten wordt het argelooze volk niet verstrikt, van hoevele zijden wordt het naar den afgrond van zedelijke ellende gejaagd? Scholen zonder God, boeken en pamfletten, waarin ongeloof en onzedelijkheid aangeprezen worden; des Zondags de kerk ontoegankelijk gemaakt, de fabrieken geopend, geheime clubs, socialistische vereenigingen, congressen van de Internationalen — dat alles is er op aangelegd om het arme volk op een dwaalspoor te brengen. Hebt medelijden met dat misleide volk. Het is nog zoo slecht niet, als gij misschien waant; het heeft nog niet zóó beslist partij gekozen, als wij misschien meenen. Het dobbert, het twijfelt nog, scherp luisterend hoort het alles, denkt na en weet nog niet, aan welke partij het zich zal verbinden.

Welnu, daalt af van de hoogere sporten der maat-

schappelijke ladder, waarop gij geplaatst zijt, naar de laagste, en gij vindt een volk, dat lijdt, dat vele onbevredigde wenschen kent en misschien reikhalzend naar eene vriendelijke hand uitziet, waaraan het de zijne kan toesteken. En al zijn wij een en andermaal afgewezen, laten wij niet af, beproeven wij het een derde maal, ten laatste vinden wij zeker gehoor voor het vriendelijk woord der belangstelling. De meest gezonkene onder het volk verstaat nog de taal des harten en zal er op antwoorden of met een hartelijk wederwoord of met een traan van dankbaarheid. Niets zoo sterk, als wat uit het hart tot het hart spreekt. Hebt gij nimmer gehoord van uwe zonen of dochters, die of als priesters of als liefdezusters hun leven der lijdende menschheid gewijd hebben, wat magt en invloed de taal der liefde uitoefent ook op den meest verbitterden vijand der maatschappij? Waren zij hier tegenwoordig, zij zouden getuigen: op het oogenblik, dat die ongelukkige tegen God klaagde en de maatschappij vloekte, greep ik zijne hand en fluisterde hem toe: „Ik heb de pracht van mijns vaders woning, de teedere liefde eener beminde moeder vaarwel gezegd en mij in het donkere gewaad der armoede gestoken, om te vrijer tot u te kunnen naderen, en zie, God, dien gij lastert, zendt mij tot u om u te beminnen en te troosten; wat den zinnelijken lust kon streelen heb ik verlaten, en breng u wat meer is dan het dagelijksch brood: een broeder, een zuster van liefde wil ik u zijn." En de arbeider, door die voor hem vreemde taal geroerd, voelt zijne oogen vochtig worden, vouwt zijne handen tot een gebed te zamen en roept uit: nu ik een broeder, eene zuster op aarde gevonden heb, geloof ik, dat ik een Vader in den hemel bezit; zijn hei-

lige wil geschiede! — Verdwijnen zoo niet alle vooroordeelen; wordt op die wijze niet gemakkelijk de vrede geteekend?

Om volledig te zijn, zou ik u nog moeten spreken van een ander vereischte, om zegenrijk tegen het slechte Socialisme te kampen. Maar ik deed te kort aan de hoogachting, welke ik aan uwe Christelijke hulpvaardigheid verschuldigd ben, aan den hoogen dunk, welken ik van uwe liefde moet koesteren, wanneer ik mij vermeette over den bedoelden eisch in het breede uit te weiden. Wij weten het immers allen: als wij een woord van troost en bemoediging tot den ongelukkigste van onze medeburgers rigten en wij reeds daardoor zijn afkeer overwinnen en den wrevel uit zijn gemoed verbannen, dan mag ook de hand niet gesloten blijven, wanneer de nood nijpend, de ellende pijnlijk is. De gift van liefde moet het woord van toenadering volmaken. De arbeider moet er van overtuigd zijn, dat hij onder zijne meerderen niet alleen warme vrienden telt, maar ook weldoeners, die bereid zijn een offer aan te brengen ter leniging van zijne behoeften.

Zijn aldus de eerste grondslagen voor het vredes-contract tusschen de verschillende standen gelegd, bouwt dan daarop voort; zij kunnen een stevig gebouw dragen, en zullen niet wankelen, al verrijst uw werk ook hemelhoog. Sticht spaarbanken, rigt vereenigingen op van onderling hulpbetoon, van voorschot, van crediet, van aankoop der benoodigde levensmiddelen, der ruwe stoffen voor de kleeding noodzakelijk, doet alles wat eene gezonde oeconomie u als voor het arme volk wenschelijk en voordeelig aan de hand biedt. Uw werk zal met den besten uit-

slag bekroond worden: de liefde maakt u het werk ligt, het vertrouwen der arbeiders is u verzekerd.

En wat de liefde al niet vermag! Laat ik u ten besluit eene episode uit den laatsten tijd mededeelen.

De voorlaatste koning van Wurtemberg had zijn architect Hubsch ontboden, om over eenige bouwplannen te beraadslagen. Weldra dwaalde het gesprek af op de gevaren, waarmede de maatschappij door het Socialisme bedreigd werd. Weet gij een middel ter afwering daarvan, vroeg de koning. De andere antwoordde bevestigend, maar voegde er de opmerking bij, dat hij den koning het middel niet durfde noemen, daar het zeker met een afkeurenden lach zou ontvangen worden. De koning drong aan en gaf de verzekering, dat hij in vollen ernst sprak, en ten laatste stootte de architect het woord uit: de Capucijn!

Geen andere reden voor dat antwoord kunnen wij geven dan dat zulk een man de verpersoonlijking is van afdalende voorkomendheid en van offervaardige liefde. Ook is het niet onmogelijk om het idee, wat aan dat antwoord ten grondslag lag, in beoefening te brengen. Een Capucijner monnik heeft het beproefd en iets wonderbaars tot stand gebragt. Pater Theodosius, een waarlijk groot man, heeft in zijne nederige pij, met ledige zakken voor het welzijn der arbeidende klassen meer gedaan, dan alles waarop rijken en magtigen zich kunnen beroemen. Hij stichtte weeshuizen, hospitalen, inrigtingen voor onderwijs, en de door hem ingestelde congregatie van liefde-zusters nam onder zijne leiding weldra zulk eene vlugt, dat zij verbreid werd over het Katholieke gedeelte van Zwitserland en in Duitschland, en dat zij zich in Oostenrijk

vestigde. Toen hij in 1865 stierf, telde die congregatie 122 huizen en inrigtingen, voor het meerendeel gewijd aan de zorg van armen, weezen, zieken en veroordeelden. Altijd werkzaam, altijd nieuwe middelen scheppend, nu eens als missieprediker, dan als apostel van echte humaniteit, klopte hij in alle landen aan de deuren der rijken, maar deed tevens een schat van kennis op en aanschouwde met eigen oogen de ellende der arbeiders, vooral van het fabrieksvolk. En hij, de volksvriend bij uitnemendheid, vatte het plan op het voortwoekeren van de ligchamelijke en zedelijke ellende der fabriekswereld tegen te houden door het in 't leven roepen eener vereeniging, waarin onder de leiding van ordesgeestelijken de ruwe waren ingekocht, verwerkt en afgezet zouden worden. Zijne pogingen waren slechts een begin; want spoedig werd hij plotseling uit het leven weggenomen, en zijne reeds goed werkende en onder geestelijke zusters staande manufactuurfabriek, in Bohemen, werd in den oorlog van '66 verwoest. Zijn idee stierf echter niet met hem en zal zeker wortel schieten, naarmate de sociale ellende tot krachtiger handelen dwingt.

Een niet minder bemoedigend voorbeeld van liefde voor het lijdende volk is Gustaaf Werner. Geboren in 1808, was hij als kapelaan te Walldorf in 1837 werkzaam. Daar begon hij zijne sociale werkzaamheid met eenige weezen in zijne woning op te nemen. Door de hulp der gemeente ondersteund, bouwde hij boven het gemeentehuis eene verdieping en bragt daardoor eene inrigting voor verwaarloosde kinderen tot stand. Drie jaren later verhuisde hij met tien kinderen, maar zonder geld en slechts voor ééne maand van levensmiddelen voorzien, naar eene an-

dere plaats. De kinderen moesten breijen, en wat zij met hun arbeid niet verdienden, dat verschafte hun pleegvader door te prediken en aalmoezen in te zamelen. Het aankoopen der eerste koe was een groot feest — immers eene koe dekt alle armoede. Eene vereeniging van jonge meisjes, die wekelijks eenige uren voor de inrigting arbeidden, verschafte het volgende jaar eene tweede koe — nieuwe vreugde; want de tweede gaf reeds een voordeelig saldo. Werner kocht nu grond en hield de kinderen met den landbouw bezig. Eenige jonge dochters namen haar intrek in de genoemde inrigting als opzigtsters over het werk en als onderwijzeressen. Een eigen huis kon reeds in 1842 aangekocht worden; eenige schulden bleven er evenwel nog op drukken. Dertig akkers land, twintig stuks vee en tachtig pleegkinderen maakten weldra, dat de inrigting op eigen voeten kon staan. Door dit goede gevolg aangemoedigd, besloot Werner zich met ijver op de industrie toe te leggen. Met echten geloofsmoed en de offervaardigheid der liefde streefde hij naar het bezit van eene fabriek. En waarlijk, het gelukte hem. Hij kocht eene sinds jaren leegstaande papier-fabriek voor 40,000 gulden; eene even groote som kostte hem het aanschaffen van allerlei benoodigdheden. Eerst in 1851 was hij met alles gereed en kon hij aan het werk gaan. Op een zijner rondreizen had hij een bekwaam machinist gevonden — die gelukkige aanwinst noemde hij zelf eene goedgunstige beschikking der Voorzienigheid. Kinderen en volwassenen, als tot eene familie vereenigd, werkten nu in de fabriek voor kost en inwoning, zonder geldelijk loon; allen hadden het offer van hunne verdiensten gebragt voor de kosten van nieuwe stichtingen. Buiten den tijd van den fabriek-

arbeid werd aan de meisjes onderrigt in huiselijk werk, in naaijen en breijen gegeven; want de kinderen, in die werkplaats grootgebragt, moesten geene beweegbare machinen zijn, maar ook voor een toekomstig huishouden gevormd worden. Twee jaren later was Werner eigenaar van een molen en daarenboven van een uitgestrekten akkergrond. Vereenigingen van liefdezusters verrezen op verscheidene plaatsen, en voor kinderen van zwakke geestvermogens, voor elken anderen arbeid ongeschikt, bouwde men een steenoven. Volgens het algemeen overzigt van 1861 werden in eene enkele inrigting 460 volwassenen en 124 kinderen, in eene andere 50 volwassenen en 20 kinderen op behoorlijke wijze verzorgd en onderwezen. Werner was nog geen twintig jaren aan het werk, en reeds had hij het bestuur over 24 verschillende inrigtingen met 789 volwassenen, 414 kinderen en 1095 morgen lands. In 1869 was zijne papierfabriek vermeerderd met eene ijzergieterij, eene weverij van katoen, vilt en band, daarenboven met eene afdeeling voor graveerwerk. Het geheele kapitaal bedroeg 200,000 gulden, en de zuivere winst was 18 percent.

Een klein begin, MM. HH., met een schitterenden uitslag bekroond. De magt der liefde alleen is in staat zulk een werk tot stand te brengen. Eere en lof aan hem, die het begon en tot een zoo hoogen bloei opvoerde. Te zeggen, dat hij voor het welzijn, het tijdelijk en het geestelijk welzijn zijner arme medemenschen meer gedaan heeft dan alle predikers van humane beginselen te zamen, het is te weinig, het is een te geringe lof voor dezen volksvriend. Zijn voorbeeld zij ons allen ten spoorslag.

Al kunnen wij niet alles navolgen, wat in zijn werk

onze bewondering afdwingt, elk kan in den kring, waarin hij zich beweegt, in de levensomstandigheden, waarin hij geplaatst is, zoovéél ten nutte van de arbeiders doen. En mogen wij met waarheid zeggen, dat de arbeidersbeweging ten onzent niet die groote afmetingen aangenomen heeft als in andere landen, het gevaar is ook ons vaderland reeds binnengedrongen, het Socialisme dreigt ook hier zijne verwoestingen uit te breiden. Moed tegen het gevaar en inspanning om het af te weren — niet door geweld, dat verbittert, maar door de liefde, die de harten wint — dat moet onze leus zijn. De Kerk biedt ons voorbeelden ter navolging, zij geeft alle middelen, ter bereiking van ons doel noodzakelijk. Met de waarheid op de lippen, met de liefde in het hart en — zoo noodig — met eene ondersteuning in de hand moeten wij onder het volk verkeeren, het vertrouwen inboezemen, zijne gehechtheid winnen. Dan zeker is de oplossing van het probleem gevonden, en beide klassen van menschen, armen en rijken, zullen één van hart en zin, den weg van waarheid bewandelen, de regtvaardigheid in alle levensverhoudingen beoefenen, welke de grondslag is voor het welzijn des volks zoowel als voor het bestaan der koningrijken.

H. J. H. RUSCHEBLATT.

Professor van der Wijck en de Zedeleer der hedendaagsche Jezuieten.

Begeerig, om voor de eer van eene ten onrechte gesmade en deerlijk miskende eene lans te breken, verschijn ik in het krijt en sla terstond mijn vizier open. Ik wil niet, dat de ridder, met wien ik wensch te strijden, zich vergisse in den persoon van zijn tegenstander; want ik vermoed, dat hij een ander verwacht had, een ridder, even groot van naam als sterk van arm, wiens schild met roem bedekt is. Toch vlei ik mij met de verwachting, dat hij mij welkom zal heeten, wanneer hij in mij een van de velen herkent, die onder en van hem zwaard en schild leerden hanteeren. — Maar laat mij, om voor allen begrijpelijk te zijn, zonder beeldspraak de reden van mijn onverwacht verschijnen in het strijdperk ontvouwen.

Het artikel van Professor Van der Wijck in N° 159 van *De Amsterdammer* behelst eene even onrechtvaardige als zware aanklacht tegen de eer van de Katholieke Kerk [1]), een aanklacht, zoo onrechtvaardig en zwaar dat

1) De Hoogleeraar deed vooreerst in 't Maart-nummer van *De Gids* (1876) een artikel over Blaise Pascal verschijnen, waarin hij een paar plaatsen uit het *Compendium Theologiae moralis* van Pater Gury S. J. mededeelde. Waren deze aanhalingen juist, zij zouden den Jezuieten en den Katholieken in het algemeen geenszins tot lof strekken. Doch uit Gury had de Hoogleeraar ze zelf niet genomen, hij had ze slechts uit de tweede hand ontvangen. Zijn eenige bron was het Engelsche (niet-

geen Katholiek, die zijn Kerk kent en lief heeft, haar lezen kan zonder verontwaardiging en smart. De geloovige Katholiek is zoo zeer overtuigd van de reinheid zijner Kerk in leer en daad, de kennis van hare bovennatuurlijke waarheden is zoo zeer overgegaan in zijn vleesch en bloed, dat het hem moeilijk valt, bij zoodanige beschuldigingen te gelooven aan de zuivere bedoeling en goede trouw van den hem onbekenden aanklager. Het gevaar, hetwelk uit zoodanige gemoedsstemming ontstaat voor de wijze en den toon van de verdediging, die hier noodzakelijk is, springt in 't oog. Voor mij is dit gevaar geringer. Gedurende de jaren, welke ik het voorrecht had te behooren tot de leerlingen van Prof. Van der Wijck, heb ik diens waarheidsliefde, oprechtheid en loyauteit ook tegenover andersdenkenden te zeer leeren waardeeren, om

---

Katholieke) tijdschrift *The Quarterly Review* (1875, January). Het behoefde aan *De Tijd* (25 Maart 1876) weinig moeite te kosten om de erge onjuistheden aan te toonen, waartoe de Hoogleeraar ten gevolge dezer handelwijze en zijner onbekendheid met Katholieke zaken vervallen was. Daar deze weerlegging den Professor, zooals hij verzekert, eerst onlangs ter kennis kwam, bleef hij tegenover *De Tijd* het stilzwijgen bewaren. Doch toen Prof. Alberdingk Thijm in *De Amsterdammer* van 30 Mei ll. op die ongelukkige citaten had gezinspeeld, zond zijn Groninger collega bij hetzelfde weekblad daartegen een antwoord in, getiteld: *De zedeleer der hedendaagsche Jezuieten*, waarvan de slotzin luidt: „Genoeg om te doen bespeuren, dat Blaise Pascal, indien hij uit het graf herrees, ook thans nog alle aanleiding tot een kruistocht tegen de moraal der Jezuieten zou hebben".

Prof. v. d. W. had nu een exemplaar van Gury's *Compendium* (Romeinsche uitgaaf van 1878) voor zich. Hij liet het onmiddellijk ontbieden, toen hij de woorden van Prof. Thijm gelezen had. Na deze mededeeling vervolgt hij: „Ik kan thans bewijzen, dat er goed geciteerd is geworden." Hij gaf dan ook tot zijne regtvaardiging het Latijn van Gury, en daarbij de vertalingen, welke hij in 1876 uit de *Quarterly-Review* gemaakt had, en hield zijne aanklagt tegen de moraal der Jezuieten vol.

Aanteekening van de Redactie.

in het bewuste artikel iets anders te kunnen zien dan eene schromelijke dwaling, oorspronkelijk veroorzaakt door een al te lichtelijk geloof schenken aan de kwaadwillige beschuldigingen van een schijnbaar deftig en fatsoenlijk tijdschrift. 't Is daarom, dat ik onmiddellijk na lezing van het artikel, mij door eene bevriende hand gezonden, mijn hooggeachten vriend Professor Alberdingk Thijm verzocht heb, om in zijn plaats tegenover mijn oud-hoogleeraar in het strijdperk te mogen verschijnen [1]). Vraagt men mij, waarom ik niet reeds in het jaar 1876 ben opgetreden, toen Prof. Van der Wijck's artikel in de *Gids* verscheen,

---

1) Na het laatste artikel van Prof. v. d. W. heeft de Heer Alberdingk Thijm in *De Amsterdammer*, N. 160, alleen ter zelfverdediging het woord in deze zaak genomen, en de stof, als zoodanig, onbehandeld gelaten. De onjuistheden, welke hij in de vertalingen aanwijst, zijn zeer groot en geven aan Gury een geheel anderen zin, dan ieder theoloog of gewoon kenner van 't Latijn en van de spreekwijzen der theologen, in 't *Compendium* vindt. Deze zelfverdediging kan, dunkt ons, tot bewijs dienen, hoe de hoffelijkheid van den toon aan de duidelijkheid der bewijsvoering en het slaande der bestrijding geene schade behoeft te doen.

Prof. v. d. W. heeft zich de weelde veroorloofd van in *De Amsterdammer* nog een paar andere citaten uit Gury te zetten, die tot de zaak, welke hij te verdedigen had, in geen de minste betrekking staan. Klaarblijkelijk liet hij zich hierbij slechts door 't geprikkelde gemoed, en niet door de strenge logica leiden. Van welken aard die mededeelingen zijn, heeft de Heer Thijm met zooveel scherpte en juistheid gezegd, dat wij ons niet kunnen onthouden zijne woorden hier over te nemen: „Nog éene aanmerking moet mij van het hart. De twee laatste latijnsche alineaas had de Heer van der Wijck in dit zijn verweerschrift geen plaats moeten geven. Het strijdt met de goede smaak, dunkt me, *à propos* van een ander, bepaald omschreven onderwerp, naar den schijn te dingen, dat men, bladerende in dat „dikke" boek van Gury, met eenig genoegen er stoffen uit had opgevischt, die in het kader van den moralist kwalijk onbehandeld konden blijven, maar wier aanvoering in een koerantartikel aan het misbruik doet denken, dat Hoogleeraren anders niet, maar wel sommige scholieren, van Woordenboeken maken."

Aanteekening van de Redactie.

dan antwoord ik, dat mij zulks toen niet voegde, aangezien ik juist in die dagen voornemens was, op nieuw plaats te gaan nemen voor den katheder van den Groninger Hoogleeraar. Na het tweede artikel voel ik mij tot een weerlegging in het openbaar zoo veel te meer bewogen, nu ik ook als Katholiek priester geroepen ben, die beginselen en leerstellingen in praktijk te brengen, die door Prof. Van der Wijck als verwerpelijk worden gebrandmerkt. Op grond van dit alles neem ik de vrijheid de zaak hier ter sprake te brengen.

Wat mij het eerst van het hart moet, is eene klacht over de lichtvaardigheid — mijn oud-professor zal mij het harde woord vergeven — waarmede de Heer V. d. W. zoowel in het bewuste *Gids*-artikel als ook nu weer te werk gegaan is. De Schrijver diende eene aanklacht in niet tegen deze of gene stelling uit de zedeleer van een in de Katholieke Kerk bestaand genootschap, maar tegen geheel de zedeleer van geheel de Katholieke Kerk. Uit de in het bijzonder behandelde stellingen uit een zedekundig werk van één Jezuiet besluit hij op de zedeleer van de Jezuïeten en noemt dan het *Compendium theologiae moralis* van Gury „een standaardwerk, hetwelk in bijna alle Roomsch-Katholieke seminaries gebruikt wordt." Wij zijn er zoo ver van af, hem het recht op de hier wel niet genoemde, maar toch zeker bedoelde gevolgtrekking te betwisten, dat wij zonder schroom de door Gury in een *Compendium* gebrachte zedeleer over 't algemeen de zedeleer der Katholieke Kerk durven noemen, die ook door niet-Jezuieten op dezelfde wijs geleerd wordt en reeds geleerd werd lang voordat de H. Ignatius zijn beurtelings verguisde en verheerlijkte Sociëteit van Jezus stichtte. Wel-

nu, was het dan, om geen andere uitdrukking te bezigen, billijk en voorzichtig, eene zoodanige beschuldiging uit te spreken tegen eene Kerk als de Katholieke, met niets anders tot grondslag dan eenige uit hun verband gerukte, op zich zelf lichtelijk valsch begrepen citaten, citaten, die buitendien niet aan het oorspronkelijk werk ontleend, maar uit een vreemd tijdschrift geput, en daarenboven — want het verwijt van den Heer Alberdingk Thijm is, gelijk we straks zullen zien, maar al te gegrond — nog slecht vertaald waren? Was het billijk en voorzichtig, zoodanige beschuldiging te herhalen op grond van een hoogst oppervlakkige inzage van een wel is waar voortreffelijk en klassiek, maar voor den leek moeilijk verstaanbaar boek? Wie het boek van Gury kent en rekening houdt met den korten tijd, welken Prof. V. d. W. daaraan besteed heeft, zal het hier uitgesproken verwijt volkomen billijken. Mij dunkt, het moet mijn oud-professor in de wijsbegeerte bij het doorvliegen van Gury's *Compendium* niet anders gegaan zijn, dan het wel zijn meesten leerlingen gaat, die voor het eerst kennis maken met de wijsgeerige stelsels van de Duitsche philosofen der vorige eeuw. Zij begrijpen er eerst niets van, en vinden die afgetrokken definitie's en stellingen duister, onbegrijpelijk dwaas of zelfs bespottelijk en zouden met den *Schüler* uit Goethe's *Faust* willen zeggen:

> Mir wird von alledem so dumm,
> Als ging' mir ein Mühlrad im Kopf herum.

Maar aan de hand van den professor, voorgelicht door diens even heldere als bezielde voordracht, beginnen zij den zin der definitie's te vatten, de betrekkelijke of vol-

strekte waarheid der stellingen in te zien, den loop en samenhang der argumenten te volgen en eindigen met het wijsgeerig stelsel, indien ook niet aannemelijk, dan toch begrijpelijk te vinden. Dit is de ware methode. Maar waarom heeft dan mijn geachte oud-professor zich ten opzichte van de Katholieke zedeleer tevreden gesteld met dien eersten, noodwendig valschen en verwarden indruk van een niet voor hem geschreven boek, die hem de voorgedragen stellingen geheel ten onrechte „ bedenkelijk, vermakelijk, wonderlijk of ergerlijk " doet noemen? De Heer Van der Wijck zou zeker niet gaarne een Kant, een Schelling, een Fichte, een Hegel door leeken beoordeeld zien, naar eenige weinige, uit heur verband gerukte, op zich zelf onbegrijpelijke of lichtelijk valsch begrepen definitie's en stellingen. Maar heeft dan de Katholieke Kerk, die toch daarom alleen reeds tot achting dwingt, omdat zij millioenen achtenswaardige leden telt, met haar zedekundig stelsel minder aanspraak op eene billijke beoordeeling? Of is, om met eene kleine wijziging de opmerking van den Heer Alberdingk Thijm te herhalen, tegenover de Jezuieten en de Katholieke Kerk eene andere handelwijze geoorloofd?

Wie de Katholieke zedeleer wil leeren kennen, beginne niet met een *Compendium* ter hand te nemen, hetwelk, voor de praktijk van den biechtvader geschreven, bij den lezer eene grondige theoretische kennis en het recht begrip der *termini technici* veronderstelt, maar studeere een meer uitgebreid degelijk leerboek. Maar ook dit is niet voldoende. De Katholieke zedeleer is niet te begrijpen zonder de Katholieke geloofsleer, en in 't bijzonder het *Compendium* van Gury volstrekt onverstaan-

baar zonder eene grondige kennis van het wezen, de werking en strekking van het sakrament der biecht en het ambt van den biechtvader. De Heer Van der Wijck zal evenmin als het meerendeel der lezers willen beweren, deze kennis te bezitten, en zal daarom inzien, dat het geen gemakkelijke taak is, tegenover hem de als bedenkelijk gekenmerkte stellingen te verdedigen; toch ga ik het beproeven, vertrouwend op zijn goeden wil.

Alvorens de stellingen in behandeling te nemen, welke Prof. V. d. W. op de eerste plaats en met den meesten nadruk bestrijdt, hoop ik hem met een enkel woord te bevrijden van het bezwaar, hetwelk hij omtrent de uit Gury, I, bl. 401, geciteerde plaats schijnt te hebben — wat men zou kunnen inbrengen tegen het laatste citaat uit I, bl. 421, is mij volkomen onbegrijpelijk. — Op eerstgenoemde plaats wordt beweerd, dat de biechtvader onder zekere omstandigheden een poenitent absolveeren mag, die met een ander persoon eene relatie onderhoudt, welke op zich zelf niet zondig is, maar voor hem eene gelegenheid is tot zonde. Indien Prof. V. d. W. slechts de eerste beginselen der Katholieke zedeleer kende, dan zou hij weten, dat de biechtvader in zoodanig geval alleen dan absolveeren kan, wanneer hij meent te mogen aannemen, dat de poenitent eene zware reden heeft, om die gelegenheid niet te verlaten, en tevens dat hij in 't vervolg de zonde niet weer begaan, dat hij, gelijk de moralisten zich uitdrukken, de *occasio proxima* tot eene *occasio remota* maken zal; heeft hij die overtuiging niet, dan kan hij den poenitent niet absolveeren, of deze moet beloofd hebben, de betrekking geheel af te breken, het koste wat het koste. De Katholieke Kerk heeft nog niet het woord

van haar Stichter vergeten: Indien uw oog u ergert, ruk het uit, enz. (Men vergelijke in Gury, II, blz. 601 vv. *De consuetudinariis et recidivis.*)

Wij komen thans tot die plaatsen, welke de Heer Van der Wijck reeds in *De Gids* bestreden heeft en thans op nieuw door den lezer wil veroordeeld zien. Zij zijn allen ontleend aan het gewichtig tractaat: *De iustitia et iure*, en wel aan het derde hoofdstuk daarvan, hetwelk handelt *De restitutione*, over de schadevergoeding.

Eenige noodzakelijke opmerkingen vooraf.

Volgens de leer der Kerk bezit de priester de macht, om aan den geloovige zijn zonden te vergeven of die te behouden. Deze macht is niet willekeurig, maar wordt bepaald door de dispositie van hem, die de kwijtschelding vraagt. Heeft hij een oprecht berouw over zijne zonden, dan moet de priester hem absolutie verleenen; zoo niet, dan moet hij ze hem weigeren. De priester oefent derhalve een rechterlijk ambt uit.

Heeft de zondaar een waar en oprecht berouw, dan is hij bereid tot alles, wat vereischt wordt, om de vergiffenis te erlangen. Onder deze vereischten is eene van de gewichtigste de bereidvaardigheid tot het geven van schadevergoeding, indien hij door zijne zonde anderen benadeeld heeft. In zoodanig geval kan de priester den berouwhebbenden boeteling niet absolveeren, dan na van hem de stellige belofte ontvangen te hebben, de aangerichte schade naar vermogen te vergoeden. Nu kan zeer licht twijfel ontstaan, of en in hoeverre een poenitent tot schadevergoeding verplicht is. Bij zoodanigen twijfel moet de priester volgens de beginselen van het recht beslissen. Hij moet derhalve deze beginselen kennen. Vandaar, dat

Prof. V. d. W. er zich ten onrechte over verwondert, in een handboek voor den biechtvader veel te vinden, wat in een juridisch werk te huis behoort.

Voor wie bekend is met de rechtspraktijk, is het eene uitgemaakte zaak, dat de rechter bij gegronden twijfel over het bestaan en de grootte van een verplichting tot schadevergoeding, gehouden is te beslissen ten gunste van den beschuldigde. Hij kan immers slechts dan tot schadevergoeding veroordeelen, indien over de verplichting geen twijfel bestaat. Indien hij mij de verplichting wil opleggen, om van het mijne aan een ander te geven, dan behoort hij overtuigd te zijn, dat deze verplichting zeker is. — De priester heeft ook daarom reden, om met de grootste voorzichtigheid te werk te gaan, omdat hij aansprakelijk is voor het nadeel, hetwelk hij den poenitent berokkent, door hem te verplichten tot eene restitutie, waartoe deze niet verplicht was. Daarbij komt in den biechtstoel nog deze omstandigheid, dat de aangeklaagde, die hier tevens aanklager is, niet gelijk voor den wereldlijken rechter een verdediger heeft, die zijne zaak bepleit. Om deze en meer redenen gaat de priester met de grootste behoedzaamheid te werk en beslist hij vooral niet volgens opwellende gevoelens en ingevingen van het oogenblik, die meestal den grondslag vormen van het oordeel der niet denkende menigte, maar volgens de beginselen van het strikte natuurrecht. Gury noemt (I, bl. 561 vv.) de voorwaarden op, onder welke volgens het natuurrecht een daad, waardoor een ander schade berokkend werd, tot schadevergoeding verplicht. Alle Katholieke moralisten zijn het omtrent deze voorwaarden eens, en ik zou in den Heer V. d. W. ter nauwernood mijn

oud-professor in de logica herkennen, indien hij hunne meening niet deelde.

De *actus damnificans* verplicht tot schadevergoeding, wanneer zij is 1° *iniusta*, onrechtvaardig; dit behoeft geen nadere verklaring. 2° Moet zij zijn *causa damni efficax*, d. w. z., dat de daad zelf de schade veroorzaakt heeft, zoodat deze in waarheid geacht wordt te zijn het gevolg van gene, en dat zij mij dus ten laste kan worden gelegd. Vandaar ben ik niet tot schadevergoeding gehouden, indien mijne daad slechts *de causa occasionalis* van de berokkende schade was; immers zoodanige oorzaak is niet de *causa efficax*, maar slechts de gelegenheid, waarbij deze in werking treedt; evenmin indien zij slechts was de *causa accidentalis*, de toevallige oorzaak. 3° Mijne handeling moet zijn *theologice culpabilis*, d. w. z. eene zoodanige, die mij voor God, in geweten schuldig maakt.

Op de uiteenzetting dezer beginselen volgt bij Gury de toepassing daarvan op verschillende gevallen, die ter verduidelijking hier en daar met gefingeerde voorbeelden worden geïllustreerd. Het zijn enkele van deze voorbeelden, welke Prof. V. d. W. als proeve van bedenkelijke moraal onder de oogen van het publiek gebracht heeft. Hier nu rijst het eerst de vraag: Heeft indertijd de *Quarterly Review*, en op het voetspoor van dit tijdschrift de Heer V. d. W. goed geciteerd, of liever goed vertaald. Het doet mij leed, met *De Tijd* en den Heer Alberdingk Thijm zulks met beslistheid te moeten loochenen. Vooral het eerste voorbeeld moet in de vertaling van den Heer V. d. W. den lezer tot een in waarheid gedrochtelijk misverstand verleiden, en mijn geachte oud-leeraar moet dit zelf niet begrepen hadden, anders had hij het niet

gewaagd, zijn vertaling naast het oorspronkelijke te plaatsen. Dit is een bewijs te meer van zijn volkomen goede trouw. Het voorbeeld luidt in de gegeven vertaling (*ik* onderschrap):

Quirinus, die van plan is een stuk laken uit een winkel te stelen, pleegt bij nacht inbraak; hij steekt zeer voorzichtig een kaars aan, maar door een toeval, b. v. door den sprong van een kat, valt het licht in het stroo; in een oogenblik staat de geheele winkel in vlam en de dief redt te nauwernood door overhaaste vlucht zijn leven. *Heeft Quirinus iets op zijn geweten? Neen, volstrekt niet*, want aan zoodanig gevaar had hij niet gedacht, etc.

Duizend tegen een: geen van de lezers, die niet uit de zoo vertaalde plaats heeft opgemaakt, dat Gury Quirinus vrij pleit van alle schuld en alle zonde. Want hoe kan men de onderschrapte woorden anders verstaan? In het oorspronkelijke staat daarvoor: „*Qvid de Quirino? Resp. Ad nihil tenetur*", wat hier niets anders zeggen wil en zeggen kan: „Wat hebben wij te denken van de verplichting van Quirinus? Antw. Hij is tot geen schadevergoeding verplicht." Hier wordt niet de vraag behandeld, of Quirinus eene zonde op zijn geweten heeft; want het lijdt geen twijfel, hij heeft eene zware zonde op zijn geweten, de zonde van nachtelijken diefstal; bij Gury is hier alleen de vraag, of hij, om kwijtschelding daarvan te kunnen verwerven, beloven moet, de schade zoo mogelijk te vergoeden, die tegen zijn wil bij zijne mislukte poging is ontstaan.

Hetzelfde geldt van al de overige aan dit tractaat ontleende voorbeelden. Een geneesheer, die uit haat jegens een patiënt aan diens genezing slechts dien graad van

zorg wijdt, welken hij door zijn beroep strikt gehouden is hem te bewijzen, maar ook volstrekt niets meer, zondigt; iemand, die vergif of een valstrik zet op een plaats, waar zijn vijand hoogst zelden komt, met de bedoeling, om hem zijn leven te laten verliezen, indien hij er bij toeval komen mocht, zondigt; een dief, die bij zijn diefstal opzettelijk zóó te werk gaat, dat het vermoeden licht op een onschuldige valt, zondigt, ook afgezien van zijn zonde van diefstal; zij allen zondigen, en zondigen tegen het hoogste gebod, het gebod der liefde. Maar een andere vraag is, of zij allen, om na het verwekken van een waar berouw de absolutie deelachtig te kunnen worden, en allen in gelijke mate en met dezelfde zekerheid kunnen en moeten verplicht worden tot schadevergoeding. En hier loopen de meeningen der moralisten uiteen.

Allen, en met hen ook zeker Prof. V. d. W. achten den geneesheer niet verplicht, de familie van den patiënt schadeloos te stellen voor de nadeelen, die het gevolg zijn van diens dood, indien hij waarlijk sterft.

Allen achten evenmin Quirinus in geweten gehouden tot schadeloosstelling van den koopman, wiens huis tegen zijn wil en zonder dat hij het voorzag afbrandde bij gelegenheid van zijn poging tot diefstal. Na hetgeen ik vooraf opgemerkt heb, verwacht ik van mijn geachten oudprofessor, die van logisch denken zijn beroep maakt, geen tegenspraak. Ten overvloede nog de volgende *demonstratio ad hominem*. Keeren wij het geval eens om: Quirinus pleegt inbraak, wordt op heeter daad betrapt en aan de politie overgeleverd. Maar tegelijkertijd blijkt, dat hij door in te breken in den muur een verborgen schat heeft blootgelegd, die den huisheer maakt tot den rijksten

burger der stad. Heeft Quirinus nu recht op een zooveelste gedeelte van de voordeelen, die hij zonder het te willen of te voorzien den huisheer bezorgd heeft bij gelegenheid van eene onrechtvaardige daad, die hij ging plegen? Voorzeker niet. Maar hoe wil men hem dan in geweten *verplichten*, schadevergoeding te geven voor een evenmin voorzien en gewild nadeel, dat de huisheer bij eene zelfde gelegenheid onderging?

Omtrent de twee andere aangehaalde gevallen verschillen de moralisten van meening, gelijk in Gury zelf te lezen staat. Eenige verdedigen, andere bestrijden de verplichte schadevergoeding. In het eene geval wordt de *sententia positiva*, d. i. de meening van hen, die de verplichting verdedigen, genoemd „non infirmo fundamento innixa". In het andere wordt de *sententia negativa* met het praedicaat „probabilis" bestempeld. Dit laatste beteekent in de taal der moralisten, dat voor zoodanige meening wel is waar een gewichtige reden kan worden aangevoerd, maar dat zij toch verre van zeker is, ja, in den regel, dat de tegenovergestelde opinie op even gewichtige gronden kan verdedigd worden. Gury laat mij dus vrij om ook de strengere opinie te volgen, en de andere geheel op te geven.

Om derhalve het pleit tegenover den Heer V. d. W. te winnen, behoef ik slechts met hem de toegeeflijke meening niet te verdedigen. Ik aarzel echter niet, ze tot de mijne te maken. Indien ik namelijk bij het eene geval in aanmerking neem, van den eenen kant, dat het zetten van vergif of een valstrik op een weinig bezochte plaats op zich zelf geen daad is, die het recht van een ander kwetst, daar wij bij onze handelingen met de bloote mo-

gelijkheid, dat er iemand door benadeeld kan worden, niet te rekenen hebben — van den anderen kant, dat het boos en zondig opzet hier niet den minsten invloed kan uitoefenen op de verderfelijke werking van de uitwendige oorzaak; en in het tweede geval, dat het bij den diefstal met weten van den dief ontstane vermoeden slechts toevalligerwijze uit den diefstal voorkomt, zonder dat deze het rechtstreeks of zijdelings veroorzaakt, wanneer ik bij dit alles in het oog houd, dat de rechter, en met name de geestelijke rechter, in twijfelachtige gevallen met de grootste behoedzaamheid moet te werk gaan — dan meen ik in geen van beide gevallen voldoende reden te hebben, om den zondaar, die met een waar berouw de kwijtschelding van zijn zonde komt vragen, tot restitutie *te kunnen verplichten.* Ik onderschrap de laatste woorden. Want het is een andere vraag, of de priester, als de geestelijke geneesheer van den zondaar, dezen niet *vermanen* en *verzoeken* zal, om ter betere voldoening en ter wille van de liefde vrijwillig datgene te doen, waartoe hij niet meent hem met zekerheid te kunnen *verplichten.* Prof. V. d. W. moge mij op mijn woord gelooven, dat hij dit in den regel wel doen zal, ook indien hij een Jezuiet is, en dikwerf met goed gevolg.

Men verwijt dikwijls den Jezuieten en over 't algemeen den Katholieken priesters — en bedriegt mij mijn geheugen niet, dan stond dit ook in het bewuste *Gids*-artikel — dat zij ter handhaving van hun invloed opzettelijk door eene laxe moraal den geloovigen het zondigen gemakkelijk maken. Op zoodanig verwijt zal wel ieder Katholiek priester weigeren te antwoorden. Indien er echter ééne overweging is, die hem meer dan alle andere aan-

spoort, tegenover den biechteling zoo toegeeflijk te zijn als dit volgens de strikte beginselen van het recht slechts mogelijk is, dan is het deze, dat men den berouwhebbenden zondaar den weg der bekeering niet onnoodig moet verzwaren door de kwijtschelding vast te knoopen aan voorwaarden, tot wier vervulling deze zich niet behoeft verplicht te rekenen.

Indien het Prof. V. d. W. er om te doen ware, in het oog van den lezer ten minste een schijn van recht te behouden, dan zou hij kunnen voortgaan, met nog andere uit hun verband gerukte en op zich zelf lichtelijk valsch te begrijpen stellingen uit het werk van Gury onder de oogen van het publiek te brengen. Ik verwacht zulks niet van de mij bekende waarheidsliefde en loyauteit van mijn geachten oud-professor. Niemand zou het mij in zoodanig geval ten kwade duiden, indien ik het antwoord schuldig bleef; te meer, daar vele der in het *Compendium* behandelde gevallen uit den aard der zaak niet geschikt zijn, om in het openbaar te worden besproken. Ik verwacht geheel iets anders; ik verwacht, dat Prof. V. d. W. zich thans zal bewogen gevoelen, de Katholieke zedeleer meer van nabij, in haar beginselen en in haar toepassing op de boven aangeduide wijze even grondig als onpartijdig te bestudeeren. Ik beloof hem van zoodanige studie, hoe moeilijk zij hem in den beginne moge zijn, veel genot, veel voldoening, veel vrucht, en durf voorspellen, dat zijn verontwaardiging en afkeer van voorheen plaats zullen maken voor eene diepe bewondering en grooten eerbied jegens de Katholieke Kerk, die in een tijd, waarin men het verschil tusschen zonde en deugd doet verdwijnen en zich veelal tevreden stelt met

een schijn van fatsoen, de onveranderlijke beginselen der zedewet handhaaft, handhaaft met de meest mogelijke nauwgezetheid van geweten, zoowel in het kleine als in het groote, in het verborgene zoowel als in het openbaar, tegenover den machtige zoowel als den zwakke.

Het is voor ons Katholieken even bedroevend als ontmoedigend, omtrent onze Kerk en hare instellingen bij personen, die niet tot haar behooren, maar die wij hoogschatten en eeren, telkens opvattingen te vinden, die ons valsch, vooroordeelen, die ons onverwrikbaar schijnen, een onwetendheid, die ongeloofelijk, een miskenning, die onverklaarbaar is. Mocht het mij gelukt zijn, bij mijn hoog gewaardeerden oud-professor eenige van die valsche opvattingen te verbeteren, eenige van die vooroordeelen weg te nemen, die onwetendheid te verminderen en die miskenning te wijzigen, dan zal ik mij gelukkig achten ten minste iets gedaan te hebben ter betuiging van de dankbaarheid, waarmede ik zijner indachtig ben.

Rome, Juli 1880.

ANDREAS JANSEN, R. K. Pr.,
Doctor in de Letteren.

Nieuw Leven.

I.

„Het wil mij altijd voorkomen, dat als men de beweging, die sinds eenige tientallen van jaren op het stuk van kerkelijke toonkunst bestaat, in hare ware beteekenis en waarde beschouwen en schatten wil, men haar niet anders opvatten mag dan als een gevolg van verlevendigd geloof en van beteren, katholieken en kerkelijken geest."

Aldus begint *Een woord tot koorzangers en kerkgangers*, gesproken door den Wel Eerw. Heer J. J. Graaf. [1]) Dat is een zeer waar, en daarom ook een zeer vertroostend en bemoedigend woord. De Kerk heeft hare eigene muziek, geheel onderscheiden van, geheel vreemd aan die der wereld. Onkunde zoowel als wereldzin hebben de heilige poorten der Kerk in de laatste eeuwen opengezet voor de kunst der wereld, die haar ideaal niet meer zocht in het Vleeschgeworden Woord des Vaders, in den Godmensch op aarde, maar in de realistische en luxurieuse schoonheidsvormen van het heidendom. Griekse en Romeinsche tempels en feesthallen werden nagebouwd, om de Christenen ter hoogtijdvier ing te verzamelen; afgodische altaren, zelfs schoorsteenmantels in *rococo*-stijl werden opgericht, om het Vleesch en Bloed te dragen van Hem, die voor ons aan het kruis leed en

1) *Vromer en beter door goeden kerkzang.* Leiden, J. W. van Leeuwen. 1880.

stierf; draaikasten en tuinkoepels moesten den hemeltroon verbeelden, van waar de God van hemel en aarde zijne oneindige barmhartigheid over het biddende volk uitgiet; heilige vaten, lichtdragers, wierookvaten en alles wat bij den heiligen eerdienst gebruikt wordt, namen de smakeloosste, wanstaltigste en vaak gedrochtelijkste vormen aan; terwijl de beeldhouwkunst zich niet ontzag om het huis des Heeren met onzedige beelden te bezoedelen. De schilderkunst werd zoo goed als uit de kerk verbannen, en de theatermuziek tot de muziek der kerk verheven. Laat ons het woord noemen zooals het luidt: de kerkelijke kunst werd een leugen, werd gereformeerd. Orgel en preekstoel werden domineerende meubelen in de kerk, maar versierd met nakende cherubijntjes en halfgekleede engelen.

De Kerk vordert, Goddank! haar eigendom terug. Voortdurend heeft zij hare stem doen hooren tegen de ontchristelijking der kerkelijke kunst; maar de koude, ijskoude geest van het Protestantisme heerschte over de wereld en belette zelfs de Katholieken daaraan gehoor te geven. Thans echter „waait er weder", roept de Aartsbisschop van Keulen uit, [1]) „een frissche adem des geloofs, die in altijd grootere kringen den kerkelijken geest meer opwekt, in den dagelijkschen wandel des Christens, in kunst en wetenschap."

De andere zuster-kunsten zijn de kerkmuziek in haar opstaan uit den sluimer des doods voorgegaan. Als het gedeelte van den openbaren eeredienst, dat bijna uitslui-

---

1) 4de Algemeene Vergadering van den Duitschen Caecilia-Verein in 1873. *Flieg. Blätter von* F. Witt. 1879, bl. 41.

tend door leeken wordt uitgevoerd, moest zij als van zelf achteraan komen, daar het overige van den eeredienst uitsluitend door de geestelijkheid wordt verricht, en de andere kunsten ook meer onder het toezicht en de leiding der kerkvoogden staan. In de kerkmuziek hebben wij te rekenen met twee soorten van kunstenaars: componisten en uitvoerders, zoowel wat orgelspel als zang betreft. Kerkelijke componisten bezaten wij niet; allen, die Missen of kerkelijke zangen schreven, hadden niets anders dan wereldlijke muziek geleerd en kenden de oude en goede componisten van vroegere eeuwen slechts bij naam. Daar had in den loop der eeuwen zulk een volkomen omkeer in de muziek plaats gehad, de melodie was zoozeer door de harmonie verdrongen, dat men het als een dommen achteruitgang zou beschouwd hebben, zich naar de vroegere meesters te richten. 't Was al veel toegegeven, meende men, wanneer in de laatste jaren Missen waren geschreven in ietwat strengeren stijl en uitsluitend voor mannenstemmen. Ook het orgel bleef een groote hinderpaal. Als dominant in de Protestantsche kerken, wat ook noodzakelijk is om eenige honderden, die vaak noch muziekkennis, noch gehoor, noch stem hebben, een weinig in bedwang te houden, is het allengs ook de dominant op onze zangkoren geworden. Vandaar die vreeselijk groote en zware orgels tegenwoordig in vele onzer kerken. De organist wil vaak niet onderdoen voor de zangers, en is zooveel te sterker in zijne ijdelheid, als hij weet door tal van registers allen te kunnen overschreeuwen. En dan de zangers: al hebt gij nu goede en echt kerkelijke Missen, dan stuit gij nog veelal op den onwil der uitvoerders. Ook zij hebben niets anders geleerd dan

wereldlijke muziek, zijn misschien leden van zangvereenigingen en liedertafels, geven of bezoeken concerten, leven dus te midden eener muziek, die zij kennen en liefhebben. Maar zij begrijpen niet, dat de wereld haar eigene en zeer schoone muziek heeft, en dat ook evenzeer de Kerk hare eigene en schoone muziek bezit. De laatste kennen zij niet en hebben haar dus ook niet lief; dat is teruggaan, zeggen zij, in plaats van vooruitgaan; dat is geen muziek zooals zij zich in den loop der eeuwen ontwikkeld heeft. Het is dus niet meer dan natuurlijk, dat de kerkmuziek het laatste uit haar verval opstond. „Gelukkig echter", zegt de Bisschop-coadjutor van Trente, „is, in den jongsten tijd, met de overige kunsten, die de Kerk dienen, ook de toonkunst weder opgestaan!" — „Ja men knoopt den draad weder aan, die in de 16de eeuw door Reformatie en revolutie zoo jammerlijk werd afgebroken." [1])

Ook onze bisdommen hebben zich bij die algemeene verrijzenis aangesloten, en ook in ons vaderland wordt met groote ijver en volharding gearbeid en zelfs gestreden voor de herleving der ware kerkmuziek. De Eerw. Heer Lans staat aan de spits der moedige kampers, en heeft een grooten stoot gegeven aan die beweging ten goede door de oprichting der Gregorius-vereeniging, de uitgave van het Gregorius-blad en het schrijven van menig nuttig handboek. Het toenemend getal van afdeelingen der Gregorius-vereeniging in de verschillende bisdommen van ons vaderland, de gewaardeerde medewerking van zoovelen aan het Gregorius-blad en de herdruk zijner handboekjes

1) J. J. Graaf, blz. 3.

verkondigen luide, dat zijn streven niet alleen wordt hooggeschat, maar ook rijke en gezegende vruchten oplevert. *De jonge korist, eerste stukje* [1]) heeft nauwelijks de pers verlaten of vereischte een tweeden druk; en met verlangen zien wij de verschijning van het tweede stukje te gemoet, dat een „*onderricht in den meerstemmigen kerkzang voor eerstbeginnenden, met zangoefeningen*" zal bevatten.

IJvervol wordt deze aanvoerder gevolgd door mannen, die overtuigd zijn van de noodzakelijkheid, om met den ouden slenter te breken en den aangewezen weg ter verbetering der kerkmuziek in te slaan. Eenigen van hen doen krachtige pogingen om goede kerkmuziek te componeeren; anderen oefenen nieuwe en jeugdige koren; weder anderen schrijven onderrichtende stukken en geven de kenteekenen der ware kerkmuziek aan; terwijl nogmaals anderen het ondeugdzame, het onbetamelijke, het ongeoorloofde aanwijzen van veel, wat tot hiertoe werd uitgevoerd. Geduchte geeselslagen heeft de onvermoeide strijder, de Oude Valentijn, uitgedeeld en op menig misbruik een harde hand gelegd; Jozef van Haarlem gaf menigen practischen wenk ter verbetering der zangkoren, en nu weder komt de Eerw. Heer Graaf in het ernstig en pittig werkje *Koorzangers en kerkgangers* aantoonen, dat men „*vromer en beter*" wordt „*door goeden kerkzang.*" [2])

1) *Onderricht in den Gregoriaanschen zang voor eerstbeginnenden, met zangoefeningen.* Leiden, J. W. van Leeuwen. 1880.

2) Insgelijks bij den verdienstelijken uitgever J. W. van Leeuwen. Leiden. 1880. De Heer van Leeuwen behoort door zijne uitgaven voorzeker ook tot de strijders voor goede en ware kerkmuziek, en heeft aanspraak op onzen dank en onze hulde.

Dit laatste boekje moet ongetwijfeld veel goed uitwerken. 't Is met eene overtuiging geschreven, die u meesleept en overreedt; het geeft, hier en daar zelfs scherp, aan, wat niet deugt, wat niet mag, wat als uitvlucht of tegenbedenking wordt ingebracht, en leert klaar en duidelijk, dat de verbeterde kerkzang een uitvloeisel is van het verlevendigd geloof, een gevolg van den beteren, Katholieken en kerkelijken geest; maar dat ook tevens de goede kerkzang èn zangers èn biddenden vromer en beter maakt.

Mogen genoemde schrijvers en componisten, en allen, die in den geest der Gregorius-vereeniging arbeiden, den zegen van den Heer der Kerk ruimschoots ondervinden, en voortdurend ontwaren, dat hun streven voortaan meer en meer wordt gewaardeerd en de gewenschte gevolgen erlangt.

II.

De Kerk, als de immer voortlevende en verlossende Christus op aarde, omvat niet alleen den geheelen mensch, zooals hij door God geschapen en door de zonde bedorven is, maar ook alles wat met den mensch in betrekking staat, de gansche schepping van het ondermaansche. Vandaar dan ook dat innig, dat onverbreekbaar, dat verheven verband, hetwelk in de Kerk bestaat tusschen geloof en wetenschap en kunst en kerkelijken geest en Christelijken wandel. Men kan, ja, moedwillig en gewelddadig het een van het ander afrukken, het een met het ander in tegenspraak brengen; maar dan zal spoedig alles zijn bedorven, alles zijn verloren, omdat men reeds terstond zich buiten de eenheid der Kerk heeft geplaatst.

Met de herleving van het geloof in de harten der Christenen, zal bijgevolg ook de levenswandel in volmaaktheid toenemen, zal deugd en heiligheid algemeener en heldhaftiger worden beoefend, zal de geest der Kerk dieper in de gemoederen doordringen, zal wetenschap en kunst haar oneindig ideaal naderbij komen.

Bij de algemeene herleving van den echt Katholieken geest onder de geloovigen in deze tijden, komt dan ook tal van bijzondere devoties het streven naar innige godsvrucht en verdienstelijken levenswandel steunen, en wijzen vele nieuwe geschriften den weg ter zelfvolmaking aan. Zelfs verschijnen tegenwoordig meerdere maandschriften, die bij voorkeur of uitsluitend het geestelijk leven tot stof van behandeling hebben gekozen. In ons vaderland tellen wij er drie: *De Maandrozen*, *De Rozenkrans* en *De Volksmissionaris*.

De *Maandrozen*. Helaas! 't is het onvermijdelijk lot van al het eindige, dat het veroudert en verslijt. Hoe voortreffelijk de *Maandrozen* geweest zijn en nog van tijd tot tijd mogen zijn, — waarom zou ik niet oprecht mijne meening uitspreken? — zij dragen tegenwoordig de onloochenbare kenteekenen van verzwakking, van eene zekere ziekelijkheid, van een overprikkelden gemoedstoestand. Bijzondere devoties — en hiermee bedoel ik bijzondere wijzen, om God of de Aanbiddelijke Menschheid des Verlossers of zijn Allerheiligst Hart of ook om de Heiligen te vereeren — zulke bijzondere devoties zijn middelen om tot de volmaaktheid op te klimmen of zijn gevolgen van een godvruchtig leven; doch zij zelven zijn de volmaaktheid niet. Middelen moeten zij blijven en mogen nooit het doel worden. Vooral moeten zij met wijsheid en voor-

zichtigheid gekozen en nooit overdreven worden. Wat voor de geloovigen van het eene land goed en nuttig is, kan niet geëigend en daardoor zeer licht schadelijk zijn voor die van een ander rijk. De eigenaardigheden en het karakter der verschillende nationaliteiten moeten in het oog gehouden worden, zoowel als de staat en de behoeften der afzonderlijke gemeenten. Menig pastoor ondervindt onaangename en vaak zeer lastige moeielijkheden door de overdreven zucht van onwetende leeken, om maar alles na te volgen en in te voeren, zonder zelfs te begrijpen wat het is, waarvoor zij ijveren. Met Sittard onder anderen wordt op vele plaatsen onbehoorlijk gesold, waarvoor de zaak zelve toch veel te verheven, veel te heilig is. Het is onze innige overtuiging, dat pater Pierik een zeer verdienstelijk en hoogst nuttig werk zou verrichten, wanneer hij er toe kon besluiten om, in navolging van zijne ordebroeders, den beroemden Perrone en den geleerden Nilles, eens de gezonde en ware theologie van het Heilig Hart te geven. Daaraan is oneindig meer behoefte, dan aan al die extravagante dingen, die ik niet noemen wil.

Gezonder en krachtiger voedsel geeft het maandschrift *De Rozenkrans* [1]). De tweede jaargang doet volstrekt niet onder voor den eerste, en wordt met ernst, helderheid en zalving geschreven. Vooral het *Feestnummer*, bij gelegenheid van het eeuwfeest der heilige Catharina van Senen uitgegeven, mag aanspraak maken op onverdeelden lof. Het is met groote geestdrift, met een warm hart, met innige bewondering, met gloeiende liefde ge-

1) Nijmegen, Langendam & Comp.

schreven; en de jeugdige auteur heeft vrijen loop gegeven aan zijne weelderige verbeelding. Kleine gezwollenheden en overlading van beelden mogen het hier en daar ontsieren: de degelijkheid, de historische waarde van het Feestnummer kunnen zij niet schaden. Een fraaie gravure der Heilige, zooals zij in geestvervoering verkeerde, naar de muurschildering van Franciscus Vanni, tijdgenoot van Catharina, in 1367, te Senen in de Sint Dominicuskerk geschilderd, versiert het fraaie boekje. Nog vele jaargangen met zulke bijdragen wenschen wij den werkzamen paters van Huissen toe.

Het maandschrift van eenige paters Redemptoristen, *De Volksmissionaris* [1]), is in het Aprilnummer van dit Tijdschrift reeds aangeprezen en wordt met veel vrucht door de geloovigen gelezen. Het heeft reeds een vaste plaats in vele huisgezinnen ingenomen, en terecht.

Eindelijk een kort woord over een zeer verblijdend verschijnsel van Nieuw Leven bij onze Nederlandsche geloofsgenooten: den derden druk van *Deharbe's verklaring der katholieke geloofs- en zedeleer* [2]). De verdienstelijke uitgever schreef aan de redactie van *De Katholiek* onder anderen het volgende: „In zeer korten tijd zijn twee aanzienlijke oplagen uitverkocht, en ik meende daarom gerust een derden druk te mogen ondernemen, die daarenboven goedkooper zal zijn dan de beide voorgaanden. De prijs van den 1sten en 2den druk was *f* 11.25; nu zal de prijs *f* 8.00 zijn."

Een woord van aanbeveling mag hier wel overbodig

---

1) Roermond, J. J. Romen en Zonen.

2) Door B. Dankelman, pastoor. Utrecht, Wed. J. R. van Rossum. 1880.

geacht worden. Deharbe heeft zijn stof meesterlijk behandeld: volledigheid, kortheid en duidelijkheid zijn vereischten voor een werk gelijk hij wilde schrijven, en aan die groote en moeielijke eischen heeft Deharbe geheel voldaan. Ofschoon beknopt, behandelt hij de geloofsartikelen volledig; bij elke waarheid brengt hij alle bewijzen te voorschijn, laat geen tegenwerping of moeielijkheid onbeantwoord, en dit alles zóó klaar en helder, dat het ook den minder ontwikkelde gemakkelijk moet vallen, de waarheden van onzen heiligen godsdienst grondig te leeren kennen.

Den Eerw. Heer Dankelman komt groote lof toe voor zijne nauwkeurige vertaling, voor de ontelbare verbeteringen en vooral ook voor de aanmerkingen en voorbeelden, die hij zoo juist ter plaatse heeft bijgevoegd. Reeds is het eerste deel compleet; wij wenschen den ijverigen bewerker kracht en lust toe, om de volgende deelen met evenveel zorg af te werken als dit eerste. Dan zal ongetwijfeld door Gods zegen de wensch, in zijn „*Voorwoord*" [1]) uitgesproken, vervuld worden: — de verlevendiging en versterking des geloofs, de aankweeking en bevordering van een waarlijk godsdienstig leven.

V. D. H.

---

1) Waarom nog altijd dat onhollandsch woord?

VIER NEDERLANDSCHE MINDERBROEDERS

UIT DE VIJFTIENDE EN ZESTIENDE EEUW,

HENRICUS HARPHIUS, BONAVENTURA VAN OLDENZAAL, ANTONIUS BROICKWY, JOANNES VAN DEVENTER.

HENRICUS HARPHIUS.

„Henricus de Erp", zoo noemt zich in een stuk van den 13 October 1474 [1]) de heilige en geleerde man, die ook Herp, Herpius, Harph, meestal Harphius geheeten wordt, welken laatsten naam men in Citharœdus heeft overgezet. Volgens Diercxsens [2]) is hij de pater, die in de overeenkomst tusschen het Kapittel van Antwerpen en de Minderbroeders aldaar, in 1460 gesloten, als gardiaan te dier stede voorkomt onder den naam van Henricus de Arp. Men kan dus wel aannemen dat *van Erp* in *Herpius*, *Herp*, *van Arp* in *Harphius*, *Harph* zijn overgegaan; en daar de namen der andere paters, die in die overeenkomst vermeld worden, op geboorteplaatsen wijzen, ligt het vermoeden voor de hand, dat een Erp, Arp de plaats is, waar de Franciscaan, een der beroemdste schrijvers over het geestelijk leven, geboren werd. In de *Sammlung von Materialen zur Geschichte Dürens* [3]) wordt hij onder „die Schriftsteller Dürens" gerekend:

---

1) Kloosterarchief te Weert.

2) *Antverpia Christo nascens et crescens*, III (Antw., 1773), 3 en vv.

3) *Herausgegeben von M. M. Bonn, D. Rumpel und P. J. Fischbach.* 4e afl. (Düren, 1838), 427, 439.

„ Harper oder Harpius und [?] Herpen (Heinrich) aus einer sehr alten und vornehmen Familie Dürens.... Den grószten Theil seines Lebens brachte er in Belgiën zu, woher ihn mehrere Schriftsteller irrthümlich für einen gebornen Belgiër hielten." Wij gelooven echter, dat voor het „woher" alle grond ontbreekt, en het bewijs nog moet geleverd worden, dat Harphius (van Erp, van Arp) uit eene familie Herpen, Herper [1]) afstamt. „Er is zwar ein gebohrner Brabanter" zegt Fortunatus Hueber [2]); volgens Valerius Andreas [3]), Foppens [4]), Paquot [5]), is hij in Noord-Brabant geboren.

Pater Henricus, wiens *Theologia mystica* [6]) vóór 1646 minstens negen uitgaven beleefd had, wiens *Spieghel der volcomenheyt*, het tweede deel dier theologie, ook in de Fransche, Duitsche, Italiaansche talen werd overgezet, en in schrift in verschillende bibliotheken van ons vader-

---

1) Vgl. Wadding, *Annales Min.*, VII (Lyon, 1648), 26.

2) *Dreyfache Cronickh* (Munchen, 1686), 400.

3) *Bibliotheca Belg.* (Leuven, 1643), 355, 874.

4) *Bibliotheca Belg.*, I, 449, II, 1178.

5) *Mémoires*, IX, 386. — W. Moll (*Kerkhist. van Nederland voor de hervorming*, II, II, 383), noemt Hendrik van Herp „een noordbrabander van afkomst".

6) *Theologia mystica cum speculativa, tum præcipue affectiva, quæ non tam lectione juvatur quam exercitio obtinetur amoris, tribus libris luculentissime tradita. Per Henricum Harph, Theologum eruditissimum. Opus nunc primum typis excusum.* Coloniae, ex officina Melchioris Novesiani, anno M.D.XXXVII. 254 bladzijden in fol „Theodoricus Loher a Stratis, Carthusiæ Coloniensis & Monachus & Vicarius" noemt den schrijver in den opdrachtsbrief — aan „Georgius a Scotborgh, Archiepiscopus Londensis, Suetiæ Primas Legatusque natus" — Harph, Harphius, Herp. Folio CCLIIII. vindt men *Citharœdus*. Herp wordt hij ook genoemd op het titelblad zijner *Sermones* (Hagenau, 1509), alsook van zijn *Speculum aureum decem praeceptorum Dei* (Mentz, 1474).

land nog voorhanden is [1]), bekleedde in 1467 te Mechelen de bediening van gardiaan [2]). In 1470 werd hij te Düren tot vicaris van den provinciaal der Keulsche provincie gekozen [3]), zoodat hij het bestuur op zich moest nemen van al de kloosters der Minderbroeders-Observanten dier provincie; den 7 April van het volgende jaar regelde hij te Haarlem eenige zaken betrekkelijk het nieuwe klooster der Clarissen aldaar, tot wier eerste overste of abdis hij Aleidis van Assendorf aanstelde. Den 13 October 1474 bekleedde hij niet meer de voornoemde bediening van vicaris, maar was hij gemachtigde van den vicaris des provinciaals voor de aangelegenheden van het klooster te Herenthals [4]). Harphius overleed in 1477 te Mechelen, waar hij alsdan aan het hoofd zijner broeders stond [5]).

Door Joannes Trithemius [6]) wordt hij geprezen als „ vir in divinis scripturis studiosus et eruditus, et juris pontificii non ignarus, ingenio præstans, et apertus eloquio, in declamandis sermonibus ad populum celeberrimæ opinionis, non minus religiosa vita, quam scientia scripturarum venerandus. "

Op den berg Alverna *(monte della Verna)* heeft hij

---

1) W. Moll, *Joannes Brugman*, I, 27. — *Spieghel der volcomenheyt*, MS. van 1488, dat aan het „Sinte Annen Cloester" te Delft toebehoord heeft, is in de boekerij van het klooster te Weert aanwezig.

2) Sanderus, *Brabantia Sacra*, III, 122.

3) Aangehaalde *Sammlung*, 439.

4) *Provincia Germaniæ Inferioris*, MS.

5) Sanderus, t. a. p. III, 180.

6) *De scriptoribus ecclesiast.*, c. 817, in J. A. Fabricii *Biblioth. eccl.*, 192. Zie ook *Acta Sanctorum* ad diem XXII Februarii; Arturus a Monasterio, *Martyrol. Franciscan.* (Parijs, 1638), 70—71.

zijn werk over de mystieke godgeleerdheid geschreven, en volgens Kardinaal Bona is hij „ mysticæ theologiæ magister doctus, methodicus, singularis ". Het generaalkapittel zijner orde, in 1638 te Toledo gehouden, bepaalde: „ Lectores omnes in quovis conventu, quamtumvis principali, vernacula lingua Mysticam Theologiam Henrico Herpio præsertim authore, explanent. " [1])

BONAVENTURA,

te Oldenzaal geboren, en daarom Bonaventura van Oldenzaal genoemd, verwierf door zijnen vromen levenswandel, zijne geleerdheid en de preeken, die hij te Maastricht en Utrecht gehouden had, zulke vermaardheid, dat de uitstekende bisschop van Utrecht Georgius van Egmond hem tot zijn wijbisschop verkoos [2]). Den 30 October 1538 werd die keus door den H. Stoel bekrachtigd en aan den Franciscaan de titel van bisschop van Hebron verleend [3]). Bonaventura stierf te Utrecht in 1539. MSS. preeken van hem waren in 1680 nog aanwezig in het Minderbroederenklooster te Leuven [4]).

ANTONIUS BROICKWY,

een vermaard theologant en gevierd prediker, naar zijne geboorteplaats Königstein ook Antonius van Konigstein, Antonius Konygsteyn, of wel Antonius Broickwy van

---

1) *Orbis Seraphicus*, IV, 29.

2) Sedulius, *De scriptoribus Provinciae*, in eene MS. *Compilatio chronologica*, van 1680.

3) *Annales Minorum*, XVI (Rome, 1736), 435, n° XI. Vgl. t. a. p., 67, 664.

4) Aangeh. *Compil. chron.*

Konigstein genaamd, heeft te Nijmegen, Coblenz en Brühl de bediening van gardiaan bekleed. Hij stierf in 1541 aan de pleuris, en werd te Nijmegen begraven. Men heeft van hem:

I. *Concordantiæ breviores omnium fere materiarum ex sacris Bibliorum libris*, Keulen, 1530, opgedragen (Juli 1530) aan Graaf Ludovicus van Stoelberg en Wernigerode. Herzien en vermeerderd, werd het werk nog te Keulen bij Melchior Novesianus in 1537 (540 bladen), en in 1542 gedrukt. Het verscheen ook te Parijs in 1544 en 1551.

II. *Postillæ seu enarrationes in lectiones Epistolarum et Evangeliorum, quas tam in dominicis diebus, quam in divorum memoria orthodoxa Ecclesia hactenus legere consuevit.* Keulen, P. Quentel, 1530; nog te dier stede in 1532, 1534, 1537, 1549. De herziene en verbeterde uitgaaf van 1534, bij Melch. Novesianus te Keulen, bevat na folio 425 verso, waar de *Postillæ* eindigen: *Passio Domini nostri secundum quator Evangelistas. Per eundem autorem*, 18 niet genummerde bladen.

III. *Enarrationes in IV Evangelia.* Keulen, Quentel, 1539, in fol.

IV. Zijne verklaring van een *monotessaron* der Evangeliën werd uitgegeven te Keulen, in 1539, 2 dln. in 8°, in 1542 en 1550, te Parijs in 1551.

V. Zijn commentaar op den Brief van Paulus aan de Romeinen verscheen te Leuven alsook te Keulen in 1556.

VI *Postillæ de gloriosissima Virgine Maria.*

„een dapper bestrijder der Ketteren, voornamentlijk der Wederdooperen en Lutheraanen, die in die gewesten [„ het Aartsstift van Keulen "] den baas speelden " [1]), werd in 1547 tot definitor zijner orde [2]) en driemaal tot overste zijner Keulsche Minderbroederenprovincie gekozen (1535, 1546, 1552). Hij stierf te Emmerik in 1554 [3]).

Pater Honoratus Herpers [4]) schrijft over hem: „ Fuit tam circa religionem quam orthodoxam fidem servandam multum sollicitus, vir spectabilis authoritatis, Principibus et Magnatibus carus, in divinis Scripturis eruditissimus, vitæ integræ, virtutum exemplar, conversatione gravis, copia verborum et sententiarum pondere eruditissimus, plurimis annis facundissimus Metropolitanus Ecclesiastes et haereseon mastyx. Brulensis quoque et Hammonensis et Durstensis Guardianus meritissimus "; en nog: „ Vir multae dexteritatis et literaturæ, jussu Revd.mi et Illustr.mi Principis Francisci Episcopi Monasteriensis et Osnabrugensis, et Mindensis Administratoris deputatus est inquisitor contra pullulantem Anabaptistarum sectam, cui velut murus aheneus potenter restitit, et latens virus prædicationibus ac libris editis publice detexit. "

---

1) *Oudheden en gestichten van het bisdom van Deventer*, I (Leiden, 1725), 332. — „ toto suo tempore habitus est omnium hæreticorum impugnator acerrimus, qui tam in privatis quam in publicis concertationibus, numquam cessavit illos lacescere, specialiter Lutheranos et Anabaptistas " (P. Marchant, *Fundamenta XII ord. Fratrum Min.*, II, 126).

2) *Annales Minorum*, XVIII, 220.

3) Gaudentius [Guggenbichler], *Beiträge zur Kirchengeschichte des XVI und XVII Jahrhunderts* I (Bozen, 1880), 296.

4) *Chronicon Provinciæ Coloniensis* (MS.), bij Gaudentius, t. a. p., 296, 337.

De begaafde Deventenaar heeft o. a. de volgende werken in het licht gegeven;

I. *Exegesis evangelicæ veritatis, errorumque et mendaciorum quæ sunt cum in confessione Lutherana sacræ Cæsareæ Majestati in Comitiis Augustanis exhibita, tum in ejusdem apologia.* Keulen, 1537.

II. *Catapultum fidei, seu Christianæ veritatis telum.* Keulen, 1533 en 1588.

FR. A. F. NIEUWENHUIZEN,
Ord. S. Francisci.

VERSCHEIDENHEDEN.

EPISTELEN EN EVANGELIEN.

Uitgave van B. Lenfring.

Er is sinds eenigen tijd een Epistel- en Evangelie-boek in den handel gebracht en verspreid, dat dezen titel voert:

EPISTELEN EN EVANGELIËN, *zooals dezelve door het geheele jaar op alle zondagen en heilige dagen onder de H. Mis gelezen worden. Genomen uit den laatsten Roomschen Missaal van het heilig Concilie van Trente. Nieuwe uitgave in taal en spelling verbeterd. Met goedkeuring.*

De uitgever van dit boek is de Heer B. Lenfring; als plaats der uitgave wordt Amsterdam en Rotterdam opgegeven; het jaartal der uitgave wordt niet vermeld.

De goedkeuring staat aldus aan het einde der voorrede:

Gegeven binnen Gelder den 2 Junij 1761. *F. Libertus à S. Michaëls, Pastoor der Parochiale kerk van de H. Maria Magd. binnen Gelder, keurder der boeken.*

Op de laatste bladzijde van het boek staat:

APPROBATIE. *F. Libertus a S. Michaële, Pastoor der Parochiale kerk van de H. Maria Magdalena binnen Gelder, keurder der boeken. — Gegeven binnen Gelder, den 2 Junij* 1761.

En lager:

GOEDKEURING. *Reimprim potest.*

Ruremonda, hac 24 *Julii* 1842.

J. A. PAREDIS,

Ep. Hir: et Adm. Aplicus. Limb.

Deze zelfde goedkeuringen vinden wij, de laatste zonder de Latijnsche fouten, letterlijk terug in een Epistel- en Evangelieboek, dat, met bijna denzelfden titel, uitgegeven wordt te Venloo, bij de Wed. H. Bontamps. Het voor ons liggend exemplaar draagt het jaartal 1876.

De uitgave van den Heer Lenfring doet zich voor als een nadruk van de uitgave der Wed. Bontamps; de aan deze laatste verleende goedkeuring is eenvoudig overgedrukt, alsook het verlof tot herdruk, in het jaar 1842 gegeven door Mgr. Paredis, thans Bisschop van Roermond.

Over de ongeoorloofdheid van zulk overnemen der kerkelijke goedkeuring zullen wij zwijgen.

Doch de uitgave L. is alles behalve een nadruk der uitgave B. Behalve dat de uitgave L. geheele stukken bevat, die in de uitgave B. niet staan, zijn vele Evangeliën en vooral Epistels dermate veranderd, dat de goedkeuringen, aan de uitgave B. verleend, volstrekt niet gelden kunnen voor de uitgave L.

Daarenboven wemelt deze van fouten en onnauwkeurigheden, niet slechts onder opzicht van taal en spelling, maar ook als vertaling. Iedereen, die naast dezelve eene goede vertaling der Epistels en Evangeliën legt, kan zich daarvan overtuigen.

Eenige voorbeelden, aan de eerste 10 bladzijden ontleend — verder wilden wij niet gaan — zullen hier voldoende zijn.

In den allereersten regel: *Broeders, wij weten, dat de tijd en het uur is gekomen,...* zijn twee fouten. De woorden *de tijd en* behooren niet tot den tekst, en het woord *reeds*, dat er wel toe behoort, is weggelaten.

In het Epistel op den tweeden zondag van den Advent zegt de Apostel Paulus: „Want ik zeg, dat Christus Jesus dienaar der besnijdenis geworden is."... In de uitgave L. leest men: *Want ik zeg u, dat Jesus Christus de Bedienaar der besnijdenis...* Hier is het voornaamwoord *u* aan den tekst toegevoegd; de namen des Heeren zijn omgezet, en de verandering van *een dienaar* (zooals de uitgave B. heeft) in *de Bedienaar* is geheel tegen den zin: *de Bedienaar der besnijdenis* beteekent, dat Christus de besnijdenis heeft toegediend.

In het Evangelie van dienzelfden zondag geeft Christus op zijne vraag: „Maar wat zijt gij gaan zien? Een profeet?" ten antwoord: „Ja, zeg Ik u, en meer dan een profeet." Dit antwoord is aldus veranderd: *Ja, ik zeg u, en Hij is meer dan een profeet.*

Waarom moest de gewone vertaling van het Evangelie der Geboorte: „Gij zult vinden een Kind, in doeken gewonden en neêrgelegd (of: liggende) in eene krib", aldus onwaardiglijk veranderd worden: *Gij zult een kind in doeken gewonden, in de krib vinden liggen?*

In het Epistel op den feestdag van den H. Stephanus is de geheele volzin: „En hij zeide: „Ziet, ik zie de hemelen geopend en den Zoon des menschen staande aan de regterhand Gods", weggelaten, ofschoon deze volzin wel staat in de uitgave B.

In het Evangelie van den derden Kersdag leest men: *Indien ik wil, dat hij blijve, totdat ik kome, wat gaat het u aan? Volgt gij*

mij. De vertaling *indien* is met Missaal en Vulgata in strijd. Het meervoud *volgt* mag eene taalfout heeten, maar bederft hier den zin geheel en al: Christus zegt niet tot de beide Apostelen, maar tot Petrus alleen: „Gij, volg Mij."

Naar ons oordeel, mist dus het Epistel- en Evangelie-boek, uitgegeven door den Heer B. Lenfring, de gevorderde kerkelijke goedkeuring, voor zoover het zakelijk afwijkt van de uitgave der Wed. Bontamps.

Vervolgens voldoet het op verre na niet aan de strenge eischen, welke, vooral waar het de vertaling der H. Schrift geldt, door de kerkelijke Censuur gesteld worden.

Redenen, waarom wij meenen tegen deze uitgave protest te moeten aanteekenen. J.

AURELIA

ODER

DIE MÄRTYRER VON GORCUM.

Deze historische *Roman aus der Zeit des Abfalles der Niederlande* is door Lehmann geschreven en bij Pustet te Regensburg in 1879 uitgekomen. Het is een lijvig boekdeel van 544 bladzijden, dat ons voor drie Mark wordt overgestuurd.

De roman is in drie boeken verdeeld: *Vor der Erhebung. Der Sturm naht. Die Märtyrer für den Glauben.* De schrijver heeft aan de HH. Martelaren slechts eene kleine plaats ingeruimd; want van de 544 bladzijden zijn er ter nauwernood 60 aan hunne geschiedenis gewijd, zoodat de titel *Aurelia oder* enz. liever eenvoudig *Aurelia* wezen moest. Wat er van de Martelaren in geschreven staat, is over het algemeen vrij juist en naar het schijnt uit eene Duitsche geschiedenis, die naar Estius bewerkt is, overgenomen. Willem Lumey, Graaf van der Mark, is niet woest genoeg en somtijds zelfs week. Marin Bernt (Marinus Brandt) is te geleerd voor een plompen en onbehouwen polderjongen. Daarentegen is het een gelukkige greep den Graaf van der Mark bij een vastenavondoptocht in het kostuum van een Paus te laten optreden, dat is een rol dien pausenhater waardig. Rutger Estius is bij de rolverdeeling minder gelukkig geweest: hij treedt op als een medeminnaar, en geeft niet zoozeer aan de Martelaren als aan andere personen een plaats in zijn hart. Een historische roman is toch een zonderling boek!

Hier zijn verder de noten, die op de geschiedenis betrekking hebben, zeer schaarsch en niet altoos even juist; zoo wordt o. a. van Willem van Oranje gezegd: *er war nur ein Mal verheirathet.* Ook wordt in een noot meegedeeld, dat Rutger Estius met de Martelaren een tijdlang in de gevangenis te Gorkum opgesloten was, en de bouwstoffen verzameld heeft, welke door zijn broeder Willem gebruikt zijn om de geschiedenis der Martelaren te schrijven; dit is de waarheid, en toch in den roman zelf is Rutger Estius tijdens het beleg van Gorkum afwezig en dient hij in het Spaansche leger, zoodat het hem onmogelijk geweest is, met de gevangenen een woord te wisselen.

Dit geschrift is, als roman beschouwd, een goed geschreven boek; doch de topographie en de persoonsbeschrijving zijn hier en daar wel wat gerekt.

Het tafereel der vervolging, waaronder de Bruid van Christus in de zestiende eeuw zuchtte, geeft ons troost en kracht in het lijden van onzen tijd; het doel van den schrijver was ons die vertroosting en die opwekking te bieden. C.

Verboden Boeken.

De H. Congregatie van den *Index* heeft, bij Dekreet van 26 Junij ll., de volgende boeken op de gewone wijze veroordeeld:

Alexander Dumas Fils. *La question du divorce.* Paris. Calmann Lévy. 1880.

Maria al cuore dell' Italiano. Manifestazioni di un eremita dell' Apennino, per servire di seguito alle Glorie de Maria, scritta da Alfonso Liguori. G. Barbera. 1880.

De schrijver van het werk: *L'Enfer par* Aug. Callet, Paris, 1861, dat door het Dekreet van 6 Junij 1862 verboden was, heeft zich op lofwaardige wijze onderworpen en het werk afgekeurd.

De schrijver der werkjes: *The spiritual Body — The forty days — By* C. J. Earle, B. A. Londen, 1876, die door het Dekreet van 8 April 1878 verboden waren, heeft zich op lofwaardige wijze onderworpen en de werkjes afgekeurd.

De H. Congregatie van den *Index* heeft verklaard, dat de formule: *Dimittatur*, waarmede zij somtijds haar oordeel omtrent

een of ander werk uitspreekt, niets anders beteekent, dan dat zulk een werk niet verboden wordt. Het is dus voistrekt nog geen stellige goedkeuring. De eigen woorden van het Dekreet zijn: „S. Indicis Congregatio die 21 Junii 1880 declaravit „quod formula *Dimittatur* hoc tantum significat: *opus quod „dimittitur non prohiberi.*" Zijne Heiligheid de Paus heeft dit Dekreet goedgekeurd.

SPROKKELINGEN.

Logenstraffing aangaande het aantal bekeeringen in Engeland. — Dr. Littledale, een Anglikaan, beweerde onlangs, dat er in de laatste 50 jaren in geheel Engeland slechts 2000 personen tot de Katholieke Kerk waren overgegaan. Orby Shipley, een Katholiek schrijver, komt hiertegen op en verklaart, met authentieke stukken te kunnen bewijzen, dat er alleen in de laatste 16 jaren, en enkel in drie vierden der Engelsche diocesen, — want verder had zich zijn onderzoek niet uitgestrekt, — niet minder dan 37,177 personen tot de Katholieke Kerk waren teruggekeerd. Dat is alzoo, in plaats van 2000 in eene halve eeuw, meer dan 2300 in één jaar; en dit niet over geheel Engeland, maar nog slechts over drie vierden der Engelsche diocesen gerekend.

Tegenwoordig getal Joden. — Volgens de jongste opgaven is het getal der Joden thans even groot als ten tijde van Koning David, dat is, tusschen de zes en zeven millioen. In ronde getallen en bij benadering gerekend, leven daarvan vijf millioen in Europa, 200,000 in Asië, ruim 80,000 in Afrika en tusschen de 1 en $1\frac{1}{2}$ millioen in Amerika. Over de helft van alle Europesche Joden (2,621,000) woont in Rusland; 1,375,000 zijn er in Oostenrijk (waarvan 575,000 alleen in de Poolsche provincie Gallicië); 512,000 in Duitschland (waarvan 61,000 in de provincie Posen). Rumelië heeft er 274,000, Turkije 100,000. In Nederland zijn er 70,000, in Engeland 50,000, in Frankrijk 49,000, in Italië 35,000, in Spanje en Portugal tusschen 2000 en 4000, in Zweden 1800 en in Noorwegen 25. Van Denemarken en Zwitserland is niets naders opgegeven.

Spiritistische „Godsdienstzin" in Nederland.

Herhaaldelijk ontmoet men bij de aanhangers van het Spiritisme de klacht, dat ware en onvervalschte „Godsdienstzin" te vergeefs op deze wereld gezocht wordt. „Van al de eigenschappen der ziel", zegt een hunner schrijvers [1]), „is godsdienstzin, hoe hoogst gewigtig zij ook wezen moge, altoos nog het minst in het menschdom tot ontwikkeling gekomen" [2]). Deze „algemeen gebrekkige godsdienstzin" moet als „de oorzaak aller

1) *Godsdienstzin. Bijdrage tot de leer van het Spiritisme*, door ***, 1871. — Van denzelfden Schrijver zagen het licht: *Een Medium. Bijdrage* enz. 1869. *De Wedergeboorte. Bijdrage* enz. 1869. *Onze Toekomst. Bijdrage* enz. Allen te Leiden T. Hooiberg & Zoon. 1869. — Vgl. over deze geschriften *De Katholiek*, Dl. LXIII, bl. 74 en 75.

2) Deze klacht vindt men bijv. ook *Livre des Médiums*, p. 497: „Jusqu'ici nos religions, nos lois, nos coutumes et nos passions ont tellement fait pencher le plateau du mal pour enlever celui du bien, qu'on a vu le mal régner en souverain sur la terre. Depuis des siècles c'est toujours la même plainte qui s'exhale de la bouche de l'homme, et la conclusion fatale est l'injustice de Dieu". — Deze schandelijke taal wordt door den goddeloozen Allan Kardec toegeschreven aan den geest van den in het katholieke Frankrijk zoo hoog vereerden H. Vincentius a Paulo. Hier te lande zouden de Spiritisten, zoo het hun nuttig zijn kon, zeker niet terugdeinzen voor dezelfde onbeschaamdheid; maar wijl hun aanhang er grootendeels gevormd wordt door Joden en ongeloovige Protestanten, stellen zij zich tevreden met verklaringen als deze: „De twee hier volgende verhandelingen zijn mij door twee Geesten medegedeeld"; en „[ik] heb verlof gevraagd beide mededeelingen ter kennis te mogen brengen van diegenen mijner landgenooten, die in Spiritistische mededeelingen belangstellen; en dit is mij toegestaan". Vgl. *Godsdienstzin*, bl. 46, § 1.

dwalingen" beschouwd worden [1]). Zelfs is het „met den godsdienstzin zoo treurig gesteld, dat men eene algemeene onverschilligheid in dat opzigt wenschelijk, ja, noodzakelijk acht, dewijl zonder dat verdraagzaamheid onmogelijk schijnt te zijn. „Het is als in wanhoop" — gaat dezelfde schrijver voort — „dat men hoort zeggen: „Och! laat ieder gelooven wat hij wil, en spreken wij er zoo min mogelijk over". En vele werkelijk godvreezende menschen", vervolgt hij, „slaken zuchtende den wensch: „Och! zoo onze Heer als een tweede Messias nog eens kon terug keeren, hoe noodig zou dat zijn! Want waarlijk wij weten het regte niet meer; zelfs zij, die ons onderrigten moeten, dwalen en verlaten ons; onderwijzen ons zaken die tot ongeloof leiden en onmogelijk de leer van Christus kunnen wezen; wij weten die niet en hebben haar wel nooit in vroegere dagen goed geweten" [2]). — Ofschoon in den loop der eeuwen telkens pogingen zijn aangewend om in dezen allertreurigsten toestand verbetering te brengen, heeten deze zoowel bij het Joodsche volk als bij de Christenen zoo goed als geheel mislukt. „Mozes had bijna het onmogelijke beproefd, om bij zijn ruw, hard, zinnelijk volk zuivere beginselen van God in te prenten"; maar slechts het bewijs kunnen leveren, „dat hij zijn tijd vooruit was en tevens dat het te vergeefs is, te trachten zijne tijdgenooten tot zich op te heffen, vóór de geschikte tijd is aangebroken" [3]). „De poging van Mozes is nog een tweede maal beproefd geworden door onzen Heer Jezus

1) *Godsdienstzin*, bl. 46, § 13. 2) *De Wedergeboorte*, bl. 33 en 34.
3) *Godsdienstzin*, bl. 59 en 60.

Christus. Zeker zij was volledig. Hij leerde ons werkelijk God kennen, maar het menschdom stond toen in zijne zedelijke ontwikkeling nog niet op de hoogte, om dat begrip blijvende te kunnen vasthouden. De godsdienstzin was daarvoor niet genoeg ontwikkeld". Daarenboven, „Hij de eenigste die haar [de ware leer] heeft geweten, kon en mogt, toen Hij hier op Aarde was, niet alles mededeelen; wij waren er niet rijp voor, Hij heeft dat zelf bij zijn laatste avondmaal gezegd" [1]). — „De gevolgen bleven ook niet uit; de geheele geschiedenis der Christenkerk draagt het kenmerk van de dwalingen van den godsdienstzin" [2]). „Eigenlijk is het Christus, die ons God heeft leeren kennen; maar zijne leer is niet begrepen geworden. De Apostelen vlochten er hunne joodsche godgeleerdheid door heen; en de Kerkvaderen voegden daar een Mysticismus bij, dat gedeeltelijk berustte op duistere voorstellingen, veeltijds van heidensche denkbeelden en begrippen afgeleid, met eene behoefte tot plegtigheden en vertooningen, om indruk te maken en proselieten te verkrijgen" [3]). „Het is ons thans duidelijk, dat alles volkomen tegen den wil, de

---

1) *De Wedergeboorte*, bl. 34. 2) *Godsdientzin*, bl. 60.

3) *Godsdienstzin*, bl. 43. Zoo lezen we ook bij *Michel Bonnamy*, *La Raison du Spiritisme:* „Ce texte sacré dicté par le Christ a-t-il été bien compris et sainement interprété par les apôtres, dépositaires de la loi nouvelle? Ceux-ci ont-ils bien rendu et expliqué des paroles paraboliques qui, d'après celui qui les prononçait, étaient au dessus de leur portée? Chacun de ces mots constituait donc pour eux un mystère incompréhensible, et ils leur ont attribué un sens inacceptable, inadmissible pour la raison, en contradiction le plus souvent avec l'intuition de cette justice et de cette bonté divines, dont l'image, gravée au fond du cœur de l'homme, est entrevue par lui"; p. 253.

bedoeling en de leer van Christus was, maar de gebrekkige godsdienstzin van die tijden belette zulks te zien" [1]).

Er zijn derhalve gelukkiger dagen aangebroken! Wat eeuwen lang gebrekkig was gebleven of geheel mislukte, is in weinig jaren door het Spiritisme — zoo verzekert het — tot stand gebracht onder belofte van nog veel heerlijker toekomst. „De tijd schijnt gekomen te zijn, waarop groote veranderingen in de zedelijke wereld zullen plaats grijpen; alle mededeelingen van geesten van verschillende landen in Europa geven daarvan de stelligste verzekering." [2]) „De geesten, die dagelijks bij de menschen komen, hebben aan vele Mediums altoos hetzelfde verzekerd en herhaald en er bij gevoegd: „De tijden naderen dat groote en gewigtige waarheden aan de menschen zullen worden verkondigd door voortreffelijke geesten, die met bepaalde zendingen in lijfelijken toestand op aarde terugkeeren en met de menschen omgang zullen hebben" [3]). En behalve uit deze openbaringen en voorspellingen moet het uit de feiten zelve blijken, dat het Spiritisme de gouden eeuw van den waren „Godsdienstzin" op aarde is komen brengen. Immers „wanneer wij nagaan dat er thans in de wereld zooveel geschiedt, dat ons doet weten, dat wij in eenen staat van overgang verkeeren, dat er zooveel is, dat van de moreele en in-

---

1) *Godsdienstzin*, blz. 61. 2) *Een Medium*, bl. 46.

3) *Godsdienstzin*, bl. 65. Eveneens wederom *Bonnamy*, a. w. p. 249: „La tâche du Spiritisme est donc de réveiller les croyances religieuses, de les ramener aux vérités éternelles, seules bases inébranlables, et de les eléver à la hauteur de la raison en les dégageant des mystères qui les rendaient inaccessibles à la conception humaine. A notre époque, tout ne nous prouve-t-il pas que la foi s'en va?"

tellectuëele zijde beschouwd, voor ons thans blijkt ongenoegzaam te zijn, dat er een staat van zoeken en onrust bestaat, hetgeen bewijst, dat wij met het verledene niet tevreden zijn, hetgeen wij thans bezitten ongenoegzaam vinden, en daardoor allen naar iets anders verlangen, dat op hechtere grondslagen rust; dan zal men dat als voorteekens kunnen beschouwen, die den algemeenen geest voorbereidt en vatbaar maakt om nieuwe en gewigtige waarheden te kunnen aantoonen" [??]. „Zoo verdient het opmerking," — meent de geest, die dit openbaarde, — „dat juist in deze tijden het Spiritisme is te voorschijn getreden, en in naauwelijks vijftien jaren, zich zoo snel heeft ontwikkeld, dat men het aantal Spiritisten reeds bij millioenen telt; hetgeen zeker opmerking verdient, wanneer men nagaat dat van dergelijken vooruitgang in godsdienstige denkbeelden geen voorbeeld bestaat" [1]).

Ook hier te lande stelde het Spiritisme pogingen in het werk om de zending, die het zich zelf toeschrijft, te vervullen: waren en onvervalschten „Godsdienstzin" op te wekken en te verbreiden. Als een der geschiktste middelen ter bereiking van dit doel koos het inzonderheid de oprichting van Spiritistische Genootschappen en Vereenigingen, waarvan Allan Kardec het onberekenbaar voor-

---

1) *Godsdienstzin* blzz. 65 en 66. Naar onze meening verdient het ook opmerking, dat de geest zich hier niet meer schijnt te herinneren, wat hij vroeger deed schrijven: „De waarheid zit in de zaak zelve, is dus objectief en bijgevolg onafhankelijk van uw geloof of ongeloof. Het aantal geloovigen doet er niets toe, want voor dat alles [dat de zon om de aarde draaide] had men toen millioenen getuigen kunnen krijgen, en toch was het een dwaling." Vgl. *Een Medium*, bl. 15.

deel en het onmetelijke nut had doen kennen [1]). Aanvankelijk slaagde het niet naar wensch en zag zich verplicht openlijk de bekentenis af te leggen, „dat er maar weinig landen in Europa zijn, waar het Spiritisme zoo weinig ontwikkeld is als bij ons" [2]). Wel werd wijd en zijd, „met name in de Hofstad, veel over klopgeesten en tafeldans gesproken"; wel hadden „velen vreemde verschijnselen gezien en waren de gelegenheden menigvuldig voor wie er naar verlangden" [3]); — doch er werd „niet veel meer dan een avondamusement van gemaakt en daardoor aan eene van de gewigtigste waarheden, die in deze tijden tot ons gekomen zijn, een nadeel berokkend, dat de zaak voor vele jaren heeft terug gezet" [4]).

Er moest dus naar meer „ernstige" mannen gezocht worden, die niet, al was het dan ook „te goeder trouw, zich verontwaardigden dat men in deze verlichte 19e eeuw, in vollen ernst bij zoo iets een oogenblik kon verwijlen, of met bedaardheid iets dat erger was dan kinderpraat aanhooren" [5]).

Gelukkig konden de Modernen en de met hen zoo nauw verwante Evangelischen (de Schr. noemt hen „Evangelisten") eene even krachtige als gewenschte hulp bieden; door hen toch was het ware hoogtepunt van den „Gods-

1) „Les réunions spirites peuvent avoir de très grands avantages." *Le Livre des Médiums*, ch. XXIX, n. 324, p. 434. — „Les réunions sont d'une immense utilité pour les mediums à manifestations intelligentes, pour ceux surtout qui ont un désir sérieux de se perfectionner." N. 329, p. 437. — Hij was ook de steller van het „*Règlement de la société Parisienne des études spirites*, fondée le 1 Avril 1858 et autorisée par arrêté de M. le Préfet de police en date du 13 Avril 1858 d'après l'avis de S. E. M. le Ministre de l'intérieur." p. 458.

2) *Een Medium*, bl. 8. 3) a. w. bl. 5.

4) a. w. bl. 8. 5) a. w. bl. 6.

dienstzin" *bijna* bereikt. „Zij [immers], die zich Evangelisten noemen beginnen veel van het leerstellige los te laten; maar Christus, en Christus alleen aan te nemen, dat durven zij nog niet. Zij gaan niet zoo ver als de Modernen, omdat zij altoos Christus meer nabij zijn, doordien zij de wonderen van het N. Testament aannemen. Zij naderen de Modernen die de wonderen ontkennen en Christus alleen aannemen als een hoogst zedelijk mensch, maar niet als een buitengewoon mensch, zooals de geesten ons Hem leeren kennen. Wat ontbreekt hun? De kennis van het Spiritisme, waardoor al dat tegenstrijdige zou worden opgelost, en dat door eene vaste overtuiging hun den moed en de kracht zou geven, om ruiterlijk voor het waarachtig Christendom uit te komen. O! mocht dat eens bewaarheid worden, wat een schoone toekomst zou dan voor ons aanbreken!" [1]).

Het Spiritisme waagde de poging om het aanbreken van dien blijden morgen te verhaasten. Eene oproeping ging uit, maar niet tot allen. „Tot kleinmoedigen spreken wij niet. Maar tot u, mannen en vrouwen in Nederland, die in kennis en vooruitgang, in beschaving en zedelijke veredeling uw geluk en dat van uwe toekomst zoekt, tot u zeggen wij: gelooft niet blindelings maar onderzoekt, voor dat gij een besluit neemt. De zaak is, al wilt gij zelven geen Medium worden, de moeite wel waard. De waarheid geeft kracht, moed en volharding, de waarheid maakt ons beter, de liefde voor de waarheid is de weg tot zedelijkheid, en de zedelijkheid brengt ons bij God. Zoekt dus de waarheid in alle opregtheid en gij zult God

1) *Godsdienstzin*, bl. 49 en 50.

vinden. Moogt, kunt, durft gij dan nog dat onderzoek van u afstooten!" [1]).

Nog in hetzelfde jaar (1869), waarin deze oproeping verscheen, werd het Spiritistisch Genootschap *Veritas* opgericht, dat te A. zijn zetel vestigde, ofschoon uit deze omstandigheid niet mag worden afgeleid, dat uitsluitend inwoners dezer aanzienlijke stad tot zijne leden behooren. Ongetwijfeld zal bij die oprichting niet uit het oog verloren zijn, wat Allan Kardec in zulk geval dringend aanraadt: zich toch vooral tot een klein getal te beperken, wijl de vereeniging van velen tot tallooze en niet te vermijden twisten aanleiding geeft en de ondergang van een genootschap, waartoe een groot aantal leden behooren, eene al te in het oog loopende nederlaag voor de zaak van het Spiritisme zou worden [2]). Daarenboven kon immers, zoo dikwijls het nuttig geoordeeld werd, door het introduceeren van hen, die het lidmaatschap niet bezaten, het getal der aanwezigen aanzienlijk vergroot worden.
Wie de eerste oprichters waren, wie thans leden van bedoeld Genootschap zijn, gaan wij met stilzwijgen voorbij: wij willen ons slechts met zijne handelingen bezighouden, waarvan de geautographeerde Verslagen vóór ons liggen. Eéne bijzonderheid echter de personen betreffende, welke

---

1) *Een Medium*, bl. 16.

2) „Les réunions spirites doivent viser à se multiplier par petits groupes plutôt qu'à chercher à se constituer en grandes agglomérations." *Le Livre des Médiums*, ch. XXIX, n. 334, p. 444. — „Dans les petits comités on se connaît mieux, on est plus sûr des éléments que l'on y introduit. Les grandes assemblées excluent l'intimité. Plus la réunion est nombreuse, plus il est difficile de contenter tout le monde. Les petits comités ne sont pas sujets aux mêmes fluctuations; la chute d'une grande société serait un échec apparent pour la cause du Spiritisme." N. 335, pp. 444, 445, *passim*.

de vergaderingen van *Veritas* bijwonen, mogen we niet geheel onbesproken laten; zij toch werpt een al te eigenaardig licht op den „Godsdienstzin" van het Spiritisme. Uit de Verslagen blijkt namelijk, dat geregeld verscheidene vrouwen op de wekelijksche bijeenkomsten verschijnen om er niet enkel de rol van hoorderessen te vervullen, maar ook om aan het Spiritistisch bedrijf een zeer werkzaam aandeel te nemen.

In de Vergadering van 20 Januari 1880 zegt o. a. de geest:

„Ik wensch in de volgende zitting zoovelen mogelijk hier aanwezig te zien. — Nog veel heb ik te zeggen, maar de kracht is bijna ten einde. Dit nog: Geef de zuster, die helder begint te zien, de volgende reis eene kans om hier te komen. Ik wensch zulks bepaald."

Onder de „Mededeelingen", door het Bestuur in dezelfde Vergadering gedaan, lezen we:

„In de huishoudelijke Vergadering van 13 Jan. zijn ook de volgende besluiten genomen:

2° Echtgenooten van leden, die de vergaderingen bezoeken, die zich met de werkzaamheden der vereeniging kunnen vereenigen, en het grondreglement wenschen te onderteekenen, worden, wanneer zij haar wensch aan het bestuur te kennen geven, als stemgerechtigde leden beschouwd."

En een weinig verder:

„Aan het slot der eerste communicatie, [in 45 minuten ontvangen] werd nog door den Beschermgeest gevraagd: „Denkt niemand uwer meer aan eene zekere vrouw Kl. geheeten. Denkt ook daar eens over" " [1]).

---

1) „De bewuste persoon verscheen vroeger meermalen als bezoekster en toonde aanleg voor somnambulistische of medianimische invloeden." Deze toelichtende noot geeft het aangehaald Verslag.

In de Vergadering van 16 Maart 1880 vinden we onder de „Mededeelingen":

„Mevr. R. zegt in Somnambulistischen toestand: De geest *Veritas* lacht tegen mij en zegent mij (het medium buigt het hoofd). De geest zegt haar, dat ze morgen eene behandeling moet ondergaan door eene helderziende. Medicamenten worden opgegeven, die door haar moeten gebruikt worden.

„Zij ziet op de hoogte van het medium H. als het ware eene zon, waar ze niet door heen kan zien.

„Mevr. A. mede aanzittende geraakt spoedig in *trance* [2]) en spreekt geruimen tijd in dichtmaat. De stem is echter zoo bijzonder zacht, dat slechts enkele woorden en gedeelten van zinnen zijn op te vangen, waardoor het niet mogelijk is er iets van terug te geven.

„De president, die de vorige vergadering door ernstige ongesteldheid afwezig was, is door de getrouwe opvolging van de voorschriften der clairvoyante Mej. G. geheel hersteld, hetgeen door ZEd. met blijdschap erkend wordt."

Tot hem waren reeds in de Vergadering van 23 Dec. 1879 door den Beschermgeest de volgende woorden gericht:

„Gij hebt wel gedaan de stemmen te volgen, die van deze zijde tot u kwamen. Zijt verzekerd, waarde Leider dezer Vereeniging, dat, daar wij bij u aankloppende, terstond gehoor ontvangen, — uw roepen tot ons niet onverhoord zal blijven, en onze kracht u steunen zal al de dagen uws levens. Dat uwe echtgenoote zich met ons in nader rapport stelle. Ik zal weldra zelf tot haar komen."

Welke vrouwen moeten het zijn, die zich aansluiten bij een Genootschap en „mede aanzitten" in Vergaderingen, waar — zooals wij straks zullen aantoonen — het ongeloof zich in al zijne onbeschaamdheid en vermetelheid laat hooren; waar — zooals uit het Verslag van

2) Spiritistische uitdrukking aan het Engelsch ontleend = *verrukking, toestand van bewusteloosheid.*

den 16 Dec. 1879 blijkt — op de lichtzinnigste wijze over onderwerpen als den *Amor* en de *Charitas* wordt gesproken; waar — zooals een ooggetuige verzekeren kon — niet zelden eene bijna volslagen duisternis heerscht, en „de geesten" de waarschuwing niet overbodig achten: „Men zij toch voorzigtig met het binnenleiden van zich ontwikkelende jeugdige krachten, die door te sterke magnetische invloeden beheerscht worden"! En konden niet met recht „al deze dingen, wat kunst of zinsbedrog men daartoe ook bezige," door de Katholieke Kerk in het openbaar gebrandmerkt worden als „eene volstrekt ongeoorloofde en kettersche misleiding en eene ergernis voor de eerbaarheid der zeden"; — als „een gruwel, niet alleen voor den godsdienst, maar ook voor de burgerlijke maatschappij allerverderfelijkst" [1])?

Op Zondag den 3 Augustus 1879 vierde het Genootschap *Veritas* zijn tienjarig bestaan. Was het in dat afgeloopen tijdperk geslaagd in de vervulling zijner taak en mocht het met rechtmatige blijdschap op de vruchten van zijn arbeid terugzien? Was „Godsdienstzin", eeuwen lang zoo gebrekkig, onder zijne hoede eene goede schrede vooruitgegaan op de nieuwe baan, door het Spiritisme geopend? Helaas! neen. „Mismoedig en mistroostig" moeten volgens het Verslag de Spiritisten op dien feestdag hebben neergezeten, zoodat de

1) „In hisce omnibus, quacunque demum utantur arte vel illusione, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis, et scandalum contra honestatem morum. — Igitur ad tantum nefas, et religioni et civili societati infestissimum, efficaciter cohibendum" cet. *Supr. S. R. U. Inq. Encyclica, die* 4 *Aug.* 1856. Vgl. *De Kath.* Dl. LXIII, bl. 101.

Beschermgeest door tusschenkomst van het Medium H. hen volgenderwijs meende te moeten opbeuren:

„Den aardbewooner is het noorden de plaats der duisternis, ja somwijlen wordt het zonlicht zoodanig beneveld en met wolken als omsluierd, dat slechts flauwe en matte stralen tot hem kunnen doordringen; zoo is het in de natuur op aarde, zoo is het in het gansche gebied der stervelingen, wolken, nevelen en donkerheid, afgewisseld door enkele lichtevenementen. Niet alzoo voor den geest tot hoogere spheeren opgeklommen; zijn blik omvat het gansche heelal en peilt de diepte Gods; hij weet dat hij van den aardbewoner niets meer eischen kan; hij weet dat het beginsel, dat op aarde tijdelijk een akker vindt, een strijd te voeren heeft met den bodem, waarin hij als kiem is nedergelegd, en met de invloeden van de middenstof, waarin hij een tijdlang vertoeven moet om vrucht te kunnen dragen. Zoo heb ik voorzien, dat er stormen zouden henengaan over dezen kring; zoo heb ik geweten, dat wervelwinden en orkanen met algeheele vernietiging dreigen zouden. Wat ik voor tien jaren getuigde: „Ziet, daar is eene vereeniging gesticht, als een kern in vruchtbare aarde", wat toen is getuigd, dat is en blijft van kracht; de kern is nog aanwezig en heeft in verderen kring zijn zegen geschonken, meer dan gij vermoedt. Ziet! daar zijn er reeds velen ontslapen in de hoop des wederziens; daar zijn velen ontwaakt uit den diepen sluimer des ongeloofs, wier herschepping, wier herboren worden zij danken aan onze vermaningen, wenken en toespraken uit de woningen des lichts; — al is het getal niet aangegroeid der getrouw opkomenden, al gingen velen heen en traden in den maalstroom des levens, hun geloof bleef ongeschokt en bij de meesten, zoo niet allen, is het bewaarheid geworden, zoo wat de geest eenmaal gegrepen heeft, dit houdt hij vast.

Mijne beminde broeders, weest dus niet mismoedig en mistroostig, omdat de arbeid niet die vruchten draagt, die gij daarvan meendet te kunnen en te mogen verwachten. — Gij moet dankbaar zijn voor het ontvangene, inzonderheid daarom, dat, waar zoo menig gezelschap te gronde ging, gij zijt staande gebleven tot op dezen dag. Volhardt blijmoedig: de middelen, de werktuigen, waarvan wij ons bedienen, zullen u niet ontbreken en, moge er ook verslapping intreden, het is geene uitputting; na rusten volgt nieuwe kracht, na lijden blijdschap.

Alzoo zijt blijmoedig, opgeruimd van geest; de schare der verlosten reikt u de hand uit de gewesten des lichts en ik zal verder onder hooger toelating met u zijn.

Voor dit uur, tot wederziens!"

„ VERITAS."

Nog een ander woord evenwel, een woord van strenge berisping namelijk, achtte de Beschermgeest bij deze gelegenheid dringend noodig, omdat eenigen onder de leden des Genootschaps het Medium, „dat hem in den laatsten tijd als machine gediend had, niet genoeg waardeerden", anderen nog te veel „ zich bleven hechten aan de woorden van den priester." Voor de tweede maal derhalve, maar nu door tusschenkomst van het Medium D. sprak hij: [1])

„ Thans, mijne vrienden, heet ik u welkom door het werktuig, dat gedurende den laatsten tijd u en mij als machine heeft gediend; ik roep u dan het welkom toe door dat middelpunt, hetwelk door enkelen uwer niet zoozeer ten volle wordt gewaardeerd; ik zeg door enkelen uwer, doch laat het u tot een voorbeeld strekken, dat de werktuigen, die eene mindere ontwikkeling deelachtig zijn, u een grooten steun in het geloof geven, ja, wat meer zegt, uw geloof versterken, in het bijzonder voor dezulken, die twijfelachtig zich somwijlen hebben overgegeven aan andere denkbeelden en aan wien de geestelijke kracht wel verdiende toegediend te worden; — zoo is het dan, dat ik thans tot u spreek met een hart vol gevoel, doch tegelijk vol dankbaarheid met het oog op alles, wat geschied is; — gelijk dit alles plaats vond, het was daardoor, dat uw kring zich moest vormen tot meerdere waardeering van de dingen des Vaders. —

---

1) Dat zulks voor de Spiritisten zelven eene verrassing was, blijkt uit de volgende aanteekening in het Verslag: „De manifestatiën zijn naar volgorde weergegeven, gelijk ze ontvangen zijn. — Voor diegenen, welke bij de ontvangst daarvan niet tegenwoordig waren en zich soms zouden kunnen verwonderen over de beide rapporten van een en denzelfden geest, door twee verschillende mediums ontvangen, zij medegedeeld, dat de manifestatie door het med. D. ontvangen werd, nadat het med. H. gereed was, doch ook onmiddellijk daarop, zonder eenige verpoozing."

Gij weet en zijt daarvan doordrongen, mijn vriend, hoe ik u ter zijde heb gestaan, hoe ik u heb gevormd tot heden, niet met mijne kracht, neen mijn waarde, met de kracht Gods, die mij als Zijn Veritas u heeft toegezonden, om Zijn Koningrijk te helpen opbouwen op den grond, waar de waardeering maar al te zeer ontbrak. — Tien jaren te recht zijt gij reeds werkzaam geweest aan den Tempel der Volmaking, doch hoe hebt gij gearbeid?

Ja! mijne vrienden, inderdaad niet veel goeds is nog tot stand gekomen; wel is waar heeft de zwakke zaadkorrel op rotsachtigen grond wortel geschoten, maar wat voor nut is er voor u allen persoonlijk uit ontstaan? Een iegelijk uwer beproeve zich zelven en werke na dezen stond bij het nieuw intetreden tijdvak met hernieuwden ijver, om de ziel tot opbouwing in het geloof te bevestigen en den band der Goddelijke liefde vaster in zich te vormen, opdat geen tweede crisis u treffe; want gezuiverd moet de dorschvloer van den landman zijn om zijn koren gezuiverd ter markt te kunnen brengen. Ik spreek zoo in deze oogenblikken tot u, omdat het zijn nut kan hebben, ten einde de versteende harten te vermurwen en hen tot den uitroep te brengen: „Vader! Hier ligt uw kind aan uwe voeten! Reinig het opdat het in Uwen naam groot en sterk worde; opdat de wereld in mij zie een voorbeeld, vatbaar voor navolging." —

Ja! mijne vrienden, het was mij goed weder in uw midden te kunnen optreden; dat de Veritas mij alzoo heeft gevormd om aan zijn groot werk mede te arbeiden. — Zalig is mij het genot, wat ik heden smaak, maar nog zaliger zal dat zijn, als ik u eenmaal zal kunnen toeroepen: „Zoo, Broeders en Zusters! nu is het goed volbracht, even als Hij, de wijze Nazarener [1]), eenmaal voor u allen in het

---

1) Bij het lezen dezer godslastering, die herhaaldelijk in de Verslagen van *Veritas* wordt aangetroffen, rees bij ons het vermoeden, dat de Christushater bij uitstek, de Jood, in dit Spiritistisch Genootschap een voorname rol speelt. Wij deden onderzoek en vernamen, dat reeds verscheidene malen Joden zelfs als voorzitters zijn opgetreden: zoo was b. v. in 1877 een Jood v. R. met het voorzitterschap bekleed, vóór hem eveneens een Jood P. enz. En toch, hoe ongeloofelijk het ook zij, hebben wij alle reden om te vreezen, dat het woord van zulke lieden voor eenige Katholieken (?) een gezag heeft, grooter dan het goddelijk gezag, door Jesus Christus aan de Katholieke Kerk geschonken.

stof is gekomen om voor u een voorbeeld en zich zelf tot heil te zijn." —

Het is in deze dagen meer dan ooit noodig de roepstemme tot u te richten: Broeders! Waakt en Bidt! opdat als de nacht komt, voor u en in u de fakkel des lichts zal zijn ontstoken onuitbluschbaar, want voorzeker, zeg ik u, hij die nog niet gelooft en zich blijft hechten aan de woorden van den priester, voor hem zal het rijk Gods verloren gaan; zij prediken u niet de zuivere bron der liefde; en wat hebben wij u gepredikt? Is het niet de stem van uw hart geopenbaard? Alleen ontbreekt daaraan volgens sommigen inzage, ja persoonlijke inzage in de dingen uws Vaders! gij zoudt tot in de kleinste verborgenheden willen doordringen!

O, mijne vrienden, laat het voor u *allen* een nieuw tijdperk worden, opdat het geloof, niet alleen in *u* gevestigd worde, maar de Veritas tot aan alle einden der aarde weerklank moge vinden. — Ik spreek van *de Veritas!* dan is het niet, dat men *mij* daarmede huldigt? O neen! mijne broeders! gij begrijpt niet de macht van God; gij kunt daarin niet doordringen, omdat gij nog niet ongekunsteld in uw geloof gesterkt en vertrouwbaar zijt. Wapent u, mijne vrienden, gij, die de gronden der onbegrensde liefde Gods kunt en wilt begrijpen, om te strijden, ja te strijden in een nieuw tijdperk van meerdere waardeering. Gij zult ondervinden, dat ik *de* Veritas ben geweest, die u meerdere malen op alle punten opmerkzaam maakte; ook nu doe ik dit, omdat zulks het hoogste gewicht geldt, namelijk den vooruitgang van uwen geest en de uitbreiding van Gods heilige waarheid. Zoo mijne vrienden, een nieuw tijdvak ingetreden; dan zal God niet van verre staan, Hij roept u en als gij slechts flauw eenen blik tot Hem opwaarts slaat, dan is Hij bereid u allen Zijne heilige uitverkorenen te zenden tot bescherming van degenen, die Hem zoeken. Klopt gij, ongeloovigen en u zal open gedaan worden; maar hoe dikwijls gebeurt het niet, dat Hij, de onuitputtelijke liefderijke Bron, u reeds vóór dien tijd toeroept, indien er slechts een vonk ontgloeit, die naar het goede en reine zou willen streven. Mijne vrienden, het zal geschieden, als gij het nieuwe tijdperk tracht in te gaan, zooals gij dit gedurende den laatsten tijd hebt volbracht, dat Gods zegen u zal overschaduwen en Zijne heilige geestelijke Hemelbewoners zich aan u zullen aansluiten; uwe werken zullen dan groot worden om de kracht Gods te openbaren aan de thans zoo ongeloovige aardbewoners. Hiermede,

mijne vrienden, noem ik het voor mij zelf een geluk, deze heilige roeping te mogen vervullen, opdat mijn geest daardoor meerdere reinheid ontvange en tot hoogere spheeren moge opstijgen, om eenmaal met mijnen en uwen Vader vereenzelvigd te worden. De gemeenschap der heilige liefde Gods zij u tot maatstaf, opdat gij alzoo groot wordende zult uitroepen: „Vader! Het is volbracht. Uw Veritas, uwe rechtvaardigheid heeft mij behouden in uw heiligdom gevoerd; en hiermede, mijne vrienden, wil ik mij verbinden om met u te blijven medewerken, opdat de Veritas eenmaal het front van uw gebouw zal kenmerken [1]) over de gansche aarde en hare volkeren. Amen".

„VERITAS"

Aan het einde der feestviering (!!) „manifesteerde" nog in dichtmaat een geest, die volgens het Verslag [2])

---

1) Omtrent dit gebouw lezen we onder „de Mededeelingen" van het Bestuur in het Verslag van 20 Januari 1880: „3° Is door enkele leden de wensch uitgesproken, om met het oprichten van een fonds tot het stichten van een eigen gebouw voor het genootschap *Veritas*, waartoe in de feestvergadering ter herinnering aan het 10jarig bestaan op 3 Augustus 1879 het initiatief genomen werd, een aanvang te maken." — Eveneens in het Verslag van 27 Januari: „Met het oprichten van een fonds tot het stichten van een eigen gebouw is een aanvang gemaakt. — Staande de vergadering van 20 Jan. jl. werd door verschillende leden een belangrijke som bijgedragen, welke voorloopig bij de A. Spaarbank werd gedeponeerd, in afwachting, dat het bedrag groot genoeg zal zijn, om op het Grootboek te worden ingeschreven. Elke gift voor dit fonds zal door de Vereeniging erkentelijk worden ontvangen. Ook met het oog op testamentaire beschikkingen wordt dit fonds den leden en vrienden van „Veritas" met warmte aanbevolen. Inzending van bijdragen aan den Heer v. G. te U."

2) Ook wordt in hetzelfde Verslag vermeld, dat de geest van Neerland's diepbetreurde Koningin *Sophia* dien avond verschenen is en het volgende gezegd heeft: „Nur wenig Worte, nur diese einzige Bitte! O! Kinder eines Volks, dasz aus wenig vieles geschaffen hat, das Ende der Erden Götter, der Königen naht. Denket mein und strebet, unter Leiden, zum ewigen Himmelzelt herauf zu blicken. Die Frage, welche ich wünschte zu thun, ist nur diese: Woher kommt es dasz immer auf Erden der Glanz der Herrschaft die Herzen der Menschen versteinert?"

„*Sophie.*"

den naam van Perpetua droeg, maar volgens den inhoud der „manifestatie" moest aangezien worden voor de roemrijke Martelares, de H. Perpetua, die in het jaar 203 met de H. Felicitas en andere Gezellen te Carthago den marteldood leed en den 7 Maart in de Katholieke Kerk vereerd en aangeroepen wordt. Perpetua, of liever het Medium H. sprak:

„Door tijgers wreed verscheurd, door
't Heidendom gesmaad,
Standvastig in 't geloof, is
dra de dageraad
Des levens opgegaan, en mogt
na 't pijnlijk sterven,
Perpetua den roem der heerlijkheid
verwerven."

„Standvastig dus gestreefd
Getracht naar hooger licht
Dan rijst bij d' aardschen
Strijd, na elken aardschen
Plicht
De Zon van Eeuwigheid en
Vindt de ziele tevens
Een ingang tot Gods huis bij uitgang
't End des levens."

„P."

In de tien jaren van zijn bestaan waren dus, volgens de eigen bekentenis der Spiritisten, al de pogingen van *Veritas* volkomen onvruchtbaar gebleven. Zij, die zoo bitter geklaagd hadden over volslagen gebrek aan „Godsdienstzin" bij anderen; die zulke luidklinkende beloften gedaan hadden over den heilzamen invloed en gelukkigen omkeer, dien het Spiritisme in dezen eeuwenouden toestand ging te weeg brengen; die onder het uiten der afschuwelijkste godslasteringen niet gevreesd hadden

te verzekeren, dat de arbeid van zoovele groote en heilige mannen: van de Profeten, de Apostelen, de Kerkvaders, ja van den Goddelijken Zaligmaker zelven, door hen ging verbeterd en voltooid worden; — zij moesten de bekentenis afleggen, dat zij tien jaren te vergeefs gearbeid, niets tot stand gebracht en elkander in onderlingen twist en tweedracht, gelijk „de wreede tijgers Perpetua", verscheurd hadden [1]). Hoe kon het ook anders? Sedert wanneer toch is aan ongeloovigen de heilige taak opgedragen het geloof te verkondigen, aan godslasteraars God beter en volmaakter te doen kennen, aan dwazen anderen de hoogste wijsheid te leeren, aan slaven van de leugen het Rijk der Waarheid uit te breiden, aan huichelaars en bedriegers den mensch tot heiligheid op te voeren en op den weg ten hemel veilig te geleiden? Welnu, de aanhangers van het Spiritisme in het algemeen, de hoofdleiders van *Veritas* in 't bijzonder, zijn zulke lieden, in wier woord en bedrijf — zij mogen het al op rekening zetten van de geesten — ongeloof en godslastering, waanzin en leugen, huichelarij en bedrog om den voorrang dingen. Om deze beschuldiging te staven, zouden wij tal van bladzijden uit de verschillende Verslagen kunnen afschrijven, maar wij zullen ons bepalen bij de mededeeling van hetgeen in twee op elkander volgende Vergaderingen gesproken en voorgedragen werd: dit zal voldoende zijn om de diepte aan te toonen, tot

---

1) In de Vergadering van 20 Januari 1880 zegt de geest: „Dat vrede wedergekeerd is heb ik natuurlijk opgemerkt. 't Heeft de geesten meer moeite gekost dan u. Dit niet als verwijt, maar als bewijs, dat wij zamen gearbeid hebben om dezen kring in stand te houden, die zich waarlijk boven meer dan eene ontplofbare mijn bevond."

welke de leden van dit Spiritistisch Genootschap gezonken zijn.

„Vergadering 20 Januari 1880."

„Daar is eene stem in de Natuur, of in de Schepping zoo ge wilt, die met omzetting van een woord uit een oud boek spreekt: „Alzoo lief heeft de Eeuwige de wereld gehad, dat Hij op verschillende tijden en naar gelang van de behoeften der redelijke zielen tot hen gezonden heeft wat hem lief en dierbaar was, opdat zij de wereld zouden voorlichten op de duistere paden der onzekerheid, opdat zij het kleine en geringe zouden opheffen tot het groote, het blijvende, het onsterfelijke."

De Eeuwige, die de gedachten van Hem uitgevloeid, niet beschouwt als producten die, aan zich zelven overgelaten, wel worden zullen wat ze zijn moeten, maar die veeleer helpend en steunend tusschen beide komt, heeft, zonder te kort te doen aan de vrijheid van den menschelijken geest, zulk een orde en regel in zijne sferen, 't zij dan geheel of minder stoffelijk, vastgesteld dat de schakel, die in de cel haar oorsprong of uitgangspunt vindt, zich onvermijdelijk en onafscheidelijk vastknoopen moet aan de hoogst verfijnde en verhevene scheppingen en zuiveringstoestanden van het gansche schepselenheir. —

De mensch, om van vroegere toestanden niet te gewagen, als wezen op aarde geplaatst, dat de verschillende tijdperken van kindsheid, jeugd, volwassen jaren en ouderdom doorleeft, in verband beschouwd tot de omringende natuur, vindt wel door nadenken, zoeken en oordeelen een gedeelte van het licht, dat zij hem openbaart, maar hij vindt het ten halve, duister beneveld en omhuld met allerlei verkeerde begrippen, waardoor hij als in een cirkel zich beweegt en niet opklimt tot het oneindige, het onzienlijke.

De Hemelen vertellen wel Gods eer, maar de mensch ziet uit die Hemelen geen voortleven van den geest, ziet in die Hemelen geene leidsterren ten leven. — Het uitspansel verkondigt wel de kracht der natuur, maar het leert hem niet de bronnen der ontwikkeling in eigen geest besloten. De mensch vóór de geschiedenis kent geen Alvermogen, dat over hem waakt, geen geestenschaar die hem omringt. Daartoe is hooger invloed noodig, hooger bedeeling dan de stof schenken kan. De mensch gekomen tot een ontwikkelingsschap, waarin het eigendomsrecht zich doet gelden, waarin de zucht tot vrede

en harmonie zich openbaart, waarin de geest spreekt nevens de behoeften van 't lichaam, vindt in de omstandigheid, dat de stof in strijd komt met de behoeften des geestes, eene aanleiding om te vragen naar licht, hulp en verduidelijking van het zoo geheimnisvolle donker, dat hem omgeeft. — Hij ziet in de schepping, die hem omgeeft, het dier onbekommerd zijn dagen slijten, terwijl hij zelf meer dan het dier begiftigd, daarentegen door meer zorgen gekweld, door meer tegenstrijdigheden en tegenspoeden getroffen wordt en hij vraagt: waartoe, van waar, waarheen? —

Levende als in de vrije natuur, verheven boven het gedierte des velds, straalt zijn zenuwlicht in ovale vormen om zijn lichaam. — Bij den een sterker, bij den anderen minder, maar toch bij allen in zoodanige mate dat het magnetisch fluidisch element of leven in zekeren graad aanwezig is.

Wat is de strekking van dat element? 't Is de schakel, het verband dat hem hecht aan eene hoogere wereld. 't Is de knop, die zich bij het afvallen der bladeren in den herfst openbaart; het oog der plant dat, na de winterstormen, in de lente nieuwe spruiten, loten en takken uitschiet en krachtvoller prijken zal, dan de stam waaruit zij gesproten is. — Die Aura, dat zenuwlicht of hoe gij het noemen wilt, straalt uit en vindt aanrakingspunten in de eerste tot de zesde of zevende sfeer.

Wat geschiedt nu als de uitstraling der massa tot eene zekere intensiteit en kwantiteit gestegen is? — Uit de naastbijzijnde sfeer trekt een geest tot de aarde, een gezant of bode als ge hem zoo noemen wilt. — Uit zich zelven? — Deels ja, deels neen. — Ook in de sferen heerscht vrijheid, maar aan wegwijzers ontbreekt het daar evenmin als op uwen bol. — Uit de bron, waaruit alles vloeit wat veredelend, heiligend en reinigend of opbouwend werkt, gaat eene soort van strooming uit, die tot in de laagste sfeeren haren invloed doet gelden. Het is alsof de Wachter roept: „Wie heeft den moed, den lust en de kracht om voor de dwalenden een leidsman, voor de blinden een oogontsluiter, voor de lammen een krachtgevende, voor de zwervelingen een baak te zijn op de levenszee?" — En ziet, tal van welgezinden bieden zich aan en omkleeden zich met het gewaad der sterfelijkheid en doorleven de moeiten van een aanzijn vol strijd, ontbering, zelfverloochening en dikwijls van armoede of behoefte. Ze komen in het kleed des eenvoudigen, ze lijden met de treurenden, ze weenen met de bedroefden; maar hun hart is open voor den droeve, voor den

zoekende naar licht, voor den wachtende op uitkomst. Hunne woorden zijn niet vele, hunne getuigenissen zijn niet met een stortvloed van duistere redenen omkleed. Ze zijn waar en eenvoudig en trachten den mensch op te heffen uit het dierlijke, door hem op eene toekomst te wijzen in verband met zijn aanleg en zijne bestemming.

Voor duizend jaren trad meer dan een dezer gezanten op, sprekende in korte gezegden, levende te midden der natuur. Weinig waren hunne behoeften, maar groot en rijk was hun geest, waar het gold uit de natuur den mensch te leeren zien, wie hij is en wat hij worden moet. Die eerste gezanten leerden den onontwikkelden natuurmensch de onstoffelijkheid van den geest, de vatbaarheid voor meer dan een voorbijgaand leven. Ze onderwezen hem de kunst om uit de natuur datgene te putten, wat tot instandhouding en veredeling van de sto kan dienen; daarbij tevens niet nalatende hem te wijzen op zijn aanleg en bestemming. In den trechtervorm der natuur toonden ze hem als ware het de kracht, die van buiten op hem werkte, terwijl ze hem tevens de magnetische invloeden leerden kennen, waardoor het eene individu op het andere heilzaam werken kan. —

Gedurende korten of langen tijd bleven de leeringen dier gezanten min of meer zuiver bewaard. Sommige beschouwden die als onschatbare waarheden, hielden ze als kleinooden van groote waardij in waarde of lieten ze als eene dierbare erfenis aan hunne nakomelingen achter met de vermaning ze trouw te bewaren als panden voor eene toekomst, die hun niet anders dan tot zegen strekken kunnen.

Dit waren de gezanten vóór de geschiedenis, de eerste onderwijzers en leeraars van het menschdom, nog weinig meer dan den natuurstaat ontwassen.

Hoe lang dit geleden is, — en of daarvan geene oorkonden bestaan? en hoe de geest zulks weten kan? Och, al die vragen kunt ge achterwege laten. Zoo hier en daar, soms toevallig duikt het een of ander verloren document of monument op, dat in zich zelven den stempel draagt, dat wat in de latere eeuwen geschiedde een voorganger vond in de vroegere. Was den Jood de mozaïsche wet het Credo, het Evangelie, de geschiedenis van zijne herkomst, de latere eeuwen hebben doen zien, dat de ware geschiedenis des menschdoms hare grenspalen oneindig verder teruggeschoven heeft en spreekt van een tijd, waarvan geene geschreven oorkonde melding maakt. Nog-

tans traden reeds toen gezanten op om het tot zelfbewustheid ontwaakte geslacht der diermenschen te vormen tot heerschappijvoerders over het geschapene, tot beelddragers van den Hoogsten geest.

Wat deze leerden, hoe zij het aanlegden om hunne roeping te vervullen, wat hun verder streven is geweest in volgende eeuwen en of ze nog heden zich met die taak onledig houden, — ziet, dit alle zijn vragen, die na korten of langen tijd gereedelijk opgelost en beantwoord worden zullen. Dit voorloopig als inleiding tot hetgeen volgen zal, inzonderheid met het oog op den grooten gezant, die getuigd heeft, tegenwoordig te zullen zijn, waar slechts twee of drie in zijnen naam vergaderd zijn, en die zich meermalen in dezen kring bij meer dan één werktuig getracht heeft te openbaren.

Hierover later meer uitvoerig."

„Vergadering 27 Januari 1880.

„Aanwezig 13 Heeren en Dames geïntroduceerden."

„Lezing van het eerelid, den Heer L. A. uit U. — Onderwerp: het Gebed door Mr. C. L. v. T. benevens belangrijke proeven van prof. Zöllner te Leipzig met het Medium H. Slade" [1]).

---

1) Henry Slade, een geneesheer te New-York, kwam door een toeval tot de ontdekking, dat ook hij een Medium was, en wijdde zich van dat oogenblik af onverdeeld aan de studie en de verbreiding van het Spiritisme. Uit Amerika naar Engeland overgestoken, hield hij te Londen in Upper Bedfort-place spiritistische *séances* tegen eene entrée van een pond sterling de persoon. Gedurende twee maanden was het hem hier gelukt het vertrouwen van een aantal lieden uit de gegoede klasse te winnen, toen twee engelsche geleerden, prof. Lankester en Dr Donkin, na meermalen deze *séances* bijgewoond te hebben, het plan vormden hem te ontmaskeren. Den 15 September 1876 achtten zij zich in staat het afdoend bewijs te kunnen leveren, dat Slade eigenhandig schreef, wat hij voorgaf door de geesten op geheimzinnige wijze te zijn neergeschreven, en dienden eene aanklacht tegen hem bij de rechtbank in. Na een langdurig proces en een hoogst merkwaardig getuigenverhoor werd hij gevonnisd en tot eene gevangenisstraf van drie maanden met dwangarbeid veroordeeld. Toen hij nu later te Berlijn zich aan hetzelfde bedrog schuldig maakte, gaf „die Polizei" hem welwillend den raad zich ten spoedigste „te verwijderen." Hij ging naar Leipzig, wist er de gunst te verwerven van prof. Friedrich Zöllner en door behulp van dezen zich

„Vervolg van het ontvangene op 20 Januari jl."

Heb ik een vorige maal gesproken over de gezanten, tijdelijk in het kleed der sterfelijkheid gehuld, en wel meer bijzonder over hen, die zeer primitief en eenvoudig gekomen zijn tot den mensch vóór de geschiedenis; ik zou thans dienen voort te gaan met hen, die in verschillende tijden en bij verschillende volken onder dezen of genen naam in de jaarboeken der geschiedenis zijn bewaard gebleven. — Daar echter dit onderwerp te uitvoerig zou zijn. en bovendien de bronnen in genoegzame hoeveelheid voorhanden zijn om u te kunnen voorlichten, wil ik u liever bezig houden met den gezant bij uitnemendheid, naar wiens naam zich het grootste deel van het blanke ras noemt, namelijk den Christus of anders gezegd „den Wijze van Nazareth." —

Gij hebt in uwe jeugd als aan Zijne voeten neergezeten, in de leerscholen en in de tempelgebouwen hooren gewagen van Zijne goddelijke natuur, als van dengene, die in de Heilige Drieëenheid de tweede plaats bekleedt, voorafgegaan door den Vader, gevolgd door den Heiligen Geest, alzoo het middelpunt tusschen twee uitersten of het hoekpunt des driehoeks, waarvan het eene den Schepper, het andere de bezielende en heiligende kracht vertegenwoordigt.

Van dien gezant bij uitnemendheid getuigt de priesterschaar, dat Hij is degene door Wien de Hemelen gemaakt zijn; —

---

verder in te dringen bij andere professoren der Universiteit, vooral bij Fechner en Scheibner en W. Weber, hoogleeraar te Göttingen. Eene reeks van proeven werd in tegenwoordigheid van deze en andere duitsche hooggeleerden genomen en uitvoerig door Zöllner beschreven in zijne: *Wissenschaftliche Abhandlungen. Leipzig, Staackman.* 1878. 3 *Bände nebst eine Zugabe.* Sedert dien tijd verdeelt een hevige strijd, waarvan Leipzig het middelpunt is, het geleerde maar ongeloovige Duitschland in twee kampen. Aan den eenen kant staan zij, die ter verdediging en verklaring van Slade's „Experimente" met Zöllner de „Theorie einer vierten Raumdimension" voorstaan; aan den anderen kant zij, die met Ulrici, prof. der Philosophie te Halle en Wundt, prof. der Philosophie te Leipzig, den moed hebben openlijk te erkennen, dat „die Experimente, die er selbst gesehen, den Eindruck gut ausgeführter Taschenspielerkünste hätten gemacht; und keines derselben über die Leistungfähigkeit eines guten Taschenspielers sei hinausgegangen." *Der Spiritismus. Eine sogen. Wissenschaftl. Frage. Leipzig, Engelmann.* 1879. Vgl. *Lit. Handw.* 19 Jahrg. 9, 10, 11.

die alles leidt door het woord,' de uiting zijner kracht; — die zal komen op de wolken des hemels om te oordeelen de goeden en de kwaden, de levenden en de dooden!

Van Hem wordt getuigd, dat Hij is zoowel de nederige, de eenvoudige van geest, als degene van wien gezegd kan worden, dat Hem gegeven is: alle magt in hemel en op aarde. —

Indien men echter al het decoratief en de breedsprakigheid achterwege laat en zich den wezenlijken persoon en den waren gezant vertegenwoordigt volgens zijne werkelijke natuur — wat blijft er dan over? — Een sterveling als ieder mensch ter wereld gekomen — noch min noch meer vrij van alle hoedanigheden en neigingen, die de gewone menschenkinderen aankleven. Een mensch, maar een mensch met een ijzeren, een onverzettelijken wil om in de regte baan der ontwikkeling en vorming te blijven. — Een oosterling en als zoodanig vurig van geest, ijverig in het toonen van werkzaamheid op elk gebied, maar allermeest op het gebied des geestelijken levens. —

Door eigen kracht reeds groot en voor iets groots geschikt — door inwerkende kracht van buiten gesterkt, opgewekt en opgebeurd tot een waardig Godsgezant! — Wat in de jeugd zwak en onharmonisch was komt met de jaren tot de schoonste harmonie en overeenstemming. — Waar de zinnelijkheid luide spreekt bij den gewonen wereldling, daar heeft Hij reeds de stem van den hartstogt tot zwijgen gebracht, en is er evenwigt in denken, gevoelen en willen. — Daardoor is het Hem ligt te zeggen: „Komt tot mij, die vermoeid en beladen zijt en ik zal u rust geven," 'tgeen in zijn mond zeggen wil: „Indien gij uit u zelven 't geheim niet vinden kunt om u op dezen bol op uwe plaats te gevoelen, kom tot mij en ik zal u in eenvoudige woorden aanwijzen, hoe de mensch kan leven in vrede met zich zelven, in vrede met de wereld, in vrede met den Vader. — 't Is niet gelegen in het zich hechten aan het tijdelijke, — 't is niet in het zich laten voortdrijven op den stroom des tijds en der tijdsomstandigheden, — 't is niet in 't steunen op zijn stand, afkomst en geboorte: neen! aanziet de vogelen des hemels — aanschouwt de bloemen des velds — bespiedt de vossen en het rossig wild; — ieder vindt zich op zijne plaats — ieder schikt zich in zijn lot of toestand — alleen de mensch, niettegenstaande de aarde hem alles biedt, wat hem tot geluk stemmen kan, — hij gevoelt zich rampspoedig. De Zoon des menschen nogtans, die niets heeft, wat hij het

zijne noemen kan, is tevreden en welgemoed; want Hij is één en als vereenzelvigd met het groote beginsel:

deze aarde een oefenschool voor het hooger leven, — de ziel des menschen de bron, waaruit al datgene kan vloeien, wat nader kan brengen tot den Vader, — menschenliefde=liefde tot den Oneindige, — zelfbeheersching bij zelfonderzoek, — zelfverloochening, en zooveel mogelijk zelfopbouwing tot het volmaakte!

Ziet, dit waren de zoogenaamde tooverwoorden, die Hij voor zich zelven in beoefening bracht, en die gestalte, vorm en leven erlangden door zijn voorbeeld. —

Als Israeliet geboren onder de wet, is hij onderworpen aan hare voorschriften en volgt die voor zoo verre ze geen inbreuk maken op zijn geweten, zijne overtuiging, zijn werkdadig in beoefening brengen van de groote les: „één te zijn met den Vader", dat is, „mensch te zijn in zijne hoogste beteekenis." — Zoo daar afwijkingen zijn van de wet der Vaderen — hij schroomt niet ze te erkennen; maar toont aan dat de hoogste waarheid meer geldt dan leeringen, die geboden van menschen zijn. —

Waarom zijne leer en voorbeeld bestaan tot op dezen dag, trots afdwalingen zijner volgelingen en de verminkingen van zijne geschiedenis?

Alleen daarom, dat hij van de waarheid genoeg verkondigd heeft, om voor den zoekende naar licht, zooveel helderheid, rust en zielenvrede te schenken, dat hij blijmoedig de rust des grafs kan ingaan. — De waarheid kan niet sterven; want zij is de fakkel der Godheid en van haar natuurlijk licht heeft de groote Ziener, zooveel hem mogelijk was, doen afstralen op zijne tijdgenooten, en daardoor is de nakomelingschap mede gebaat geworden. —

Een zijner geheimen — dat eigenlijk geen geheim is — was de gave of de kracht des gebeds, de gemeenschap met den Onzienlijke, en in 't algemeen met de onsterfelijke heroën op zedelijk gebied, die een heilzamen invloed op de vorming van het menschdom hebben uitgeoefend. Die gave des gebeds, dat in betrekking komen der magnetisch-spiritische werking zoowel van zijn geest op de omringende schare, als van de onbelichaamde wezens op Hem, gaven hem voor zijne tijdgenooten alle eigenschappen van een wezen met buitengewone gaven toegerust — en mogten nu deze gaven ook al verschillend ontvangen, beoordeeld, ja soms veroordeeld worden, — 't is een

feit dat Hij in de geschiedenis der volgende eeuwen zich eene plaats verworven heeft, die met het heensnellen der jaren niet anders dan in regte waardering kan toenemen; want, let wel! noch tijdgenoot noch nakomeling begreep de wezenlijke waardij van dien gezant. De een vergoodde, de ander verguisde, de derde versmaadde, de vierde verloochende, de vijfde misvormde hem tot eene caricatuur. — Aan de tegenwoordige en volgende eeuwen is het voorbehouden Hem te leeren stellen in het ware licht, hem te leeren kennen in zijn hooge waardij als een uwer oudste broeders, strijders en beelddragers der Godheid. — Al wat daar goddelijks is in den menschelijken geest, al wat daar sluimert in de onontwikkelde ziel van den tijdelijken reiziger langs de levenskust vindt bij Hem eene opwekkende kracht, eene vormende impulsie ten leven, ter volmaking. Nu deze mededeelingen zullen dit duidelijker in het licht stellen."

Wij schrijven die echter niet verder af, wijl door het bovenstaande wel duidelijk genoeg zal zijn aangetoond, dat spiritistische „ Godsdienstzin " slechts een masker is, waar achter een ongeloof van de laagste en onbeschaamdste soort zich poogt te verbergen. Zij evenwel, die zich tot verspreiding van dat ongeloof vereenigen en verbinden, geven aan hun Genootschap den naam van *Veritas* (de Waarheid), als werd in hun midden de waarheid steeds gezocht, bemind en geëerbiedigd. Reeds het gezond verstand komt tegen zulk onrecht in verzet, want zegt zeer schoon de Kardinaal Dechamps: „ ils font la guerre à la raison ceux qui font la guerre à la foi et ils ne savent ce qu'ils disent, quand ils disent de la foi, qu'elle est l'antithèse de la raison " [1]). Doch hier geldt het de Waarheid in hare verhevenste en heiligste, in hare goddelijke beteekenis. En dan kunnen lieden als de Spiritisten van *Veritas* ook zelfs het woord niet op de lippen nemen

1) *Le grande erreur de notre temps*, 4. Ed. p. 10.

zonder het te bezoedelen, te onteeren, te ontheiligen. Aan hen behoort de *Veritas*, de Waarheid, niet; zij behoort aan de Katholieke Kerk, aan welke Hij, die vol genade en waarheid op aarde verschenen is, Haar als het kostbaar onderpand en eeuwig gedenkteeken zijner Liefde heeft toevertrouwd. Neen, in hunne vergaderzalen kan de Waarheid geen enkel oogenblik vertoeven, zelfs niet binnengaan: daarvoor is zij veel te fier en te edel; — veel te heilig en te goddelijk; — vooral veel te kuisch en te maagdelijk. — Ach, dat ze Haar werkelijk zochten! Zij zouden dan verstaan, wat de H. Augustinus zegt: „dat niets zoo eervol is, als zich voor de Waarheid neer te buigen, zich door de Waarheid te laten overwinnen" [1]; — of wat de H. Cyprianus schreef: „wij worden dan niet overwonnen, maar onderwezen" [2]; — of wat wederom de H. Augustinus getuigt: „het hoogste goed voor den mensch ligt niet in den mensch te overwinnen, maar in zich te verheugen over het bezit der Waarheid" [3]. Want dat bezit is volgens denzelfden Kerkvader een zoo groot genot, dat het leven en het geluk der zaligen bestaat in de Waarheid, in vollen gloed, in ongeschapen glans, in alles overstralende klaarheid eeuwig te mogen aanschouwen [4]. — Waarom dat toch niet wordt begrepen? Bossuet stelde zich reeds deze vraag in zijn onsterfelijk

---

1) „Nihil gloriosius est quam subjici et vinci a veritate". S. Aug. *in Ps.* 57.

2) „Non enim vincimur, sed instruimur." S. Cypr. *Epist.* 71.

3) „Non bonum hominis est hominem vincere, sed de veritate gaudere". S. Aug. *Epist.* 174.

4) „Beata quippe vita est gaudium de veritate. Hoc est enim gaudium de Te, qui veritas es, Deus illuminatio mea, salus faciei meae, Deus meus." S. Aug. *Conf.* Lib. X, c. 23.

Discours sur l'Histoire Universelle [1]). En hij antwoordde (me dunkt, er moeten tranen geblonken hebben in de oogen van den grooten bisschop, toen hij zijn antwoord nederschreef): „ Nos passions désordonnées, notre attachement à nos sens, et notre orgueil indomptable en sont la cause. Nous aimons mieux tout risquer que de nous contraindre: nous aimons mieux croupir dans notre ignorance que de l'avouer: nous aimons mieux satisfaire une vaine curiosité, et nourrir dans notre esprit indocile la liberté de penser tout ce qu'il nous plaît, que de ployer sous le joug de l'autorité divine. "

H. W. J. VAN HERTUM.

---

1) *Seconde Partie*, XIII.

OVER DEN INVLOED DER VALSCHE DEKRETALEN OP DE PAUSELIJKE MAGT.

(*Vervolg van* blz. 65 vv. *en slot.*)

VI.

Toonden wij in onze vorige artikelen, dat noch de *wetgevende* noch de *regterlijke* magt des Pausen ten gevolge der Valsche Dreketalen is uitgebreid, datzelfde gaan wij nu ten laatste aantoonen van 's Pausen *administratieve* magt. Hoewel bijna de gansche kerkregeling hier ter spraak zou kunnen komen, willen wij den lezer niet noodeloos vermoeijen en bepalen wij ons bij het eenige punt, waarvan Gieseler melding maakt, namelijk *de pauselijke vergunning, welke de bisschoppen noodig hebben, om van den eenen bisschopszetel tot een anderen over te gaan.*

Menige lezer zal welligt vragen, waarom genoemde Protestantsche schrijver bepaaldelijk dit punt aanvoert, dat blijkbaar van zeer ondergeschikt belang is. Het schijnt ons toe, dat hij daarvoor de volgende aanleiding gehad heeft. In het jaar 871 werd Actardus, bisschop van Nantes, overgeplaatst op den aartsbisschoppelijken zetel van Tours; hij kreeg hiertoe vergunning van Paus Adriaan II; in den brief, waarbij Adriaan die vergunning verleent, beroept

deze zich op de woorden van Paus Anterus [1]), en dit is de *eerste* maal, dat er door een Paus een citaat wordt ontleend aan de valsche Dekretalen; terwijl eindelijk Hincmar over diezelfde benoeming van Actardus een vrij uitvoerigen brief schreef, welke ten titel voert: „over de „verplaatsingen van bisschoppen, tegen Actardus van „Nantes" [2]).

Intusschen komt Gieseler zelf ons het bewijs leveren, dat deze zoogenaamde magtsuitbreiding van den Paus niet aan den invloed der valsche Dekretalen kan worden toegeschreven. Wanneer hij namelijk gewaagt van de *nieuwe* pauselijke regten en daaronder op de derde plaats vermeldt de regten, welke de kerkelijke *administratie* betreffen, dan voert hij ten bewijze deze woorden aan uit de valsche Dekretaal van Calixtus: „indien een bisschop „naar een anderen zetel overgaat, dan moet hij zulks „niet eigenmagtig, maar op uitnoodiging der broeders en „met magtiging van dezen H. Stoel doen: *auctoritate hujus „sanctae Sedis faciat.*" Onmiddellijk daarop laat hij echter volgen: „Pseudo-Isidorus blijft zich hier niet gelijk, zie „den [onechten] brief van Anterus: Gelijk de bischoppen „magt hebben om bisschoppen en priesters te wijden, *zoo „hebben zij ook de magt*, als het nuttig of noodig is, hen „*te verplaatsen.* Gratiaan, die deze woorden van Anterus „heeft opgenomen, heeft er het volgende bijgevoegd: *echter „niet zonder magtiging en verlof van den H. Stoel van „Rome*" [3]). Tot zooverre Gieseler. Doch hoe zal men nu kunnen beweren: door den invloed der valsche Dekretalen

1) Labbe, Tom. VIII, pag. 932.

2) De translationibus episcoporum, contra Actardum Namnetensem; *Epist.* 31, ed. Migne, l. c. pag. 210. 3) Gieseler, B. 2, Abth. 1, S. 153.

heeft de Paus het nieuwe regt verkregen, dat zonder zijne magtiging geen bisschop verplaatst kan worden? immers zoo de Dekretaal van Calixtus die magtiging noodig noemt, de Dekretaal van Anterus duidt het tegendeel aan.

Zonderling genoeg levert de Gallikaan de Marca een dergelijk bewijs. Sprekende over het verplaatsen van bisschoppen, voert hij een brief van Pelagius II, aan den aartsbisschop Benignus, ten bewijze aan, zich daarbij deerlijk vergissende wijl het eene der valsche Dekretalen is [1]). „Benignus", aldus schrijft de Marca [2]), „had Pelagius II „geraadpleegd, of het verplaatsen van bisschoppen geoor„loofd was, en vervolgens of zulks kon geschieden door „de metropolitanen, of wel dat men zich daarvoor nood„zakelijk tot den H. Stoel moest wenden... Op de laatste „vraag antwoordt de Paus openhartig, dat de metropoli„taan, die het regt heeft om de bisschoppen te wijden, „evenzeer de magt bezit, om hen, zoo het nuttig of „noodig is, te verplaatsen".

Zulk „openhartig" antwoord, voorkomende in eene valsche Dekretaal, en gegeven op de uitdrukkelijke vraag, of 's Pausen tusschenkomst noodig is bij de verplaatsing van bisschoppen, bewijst ontegenzeggelijk, dat men, althans in deze zaak, niet spreken kan van eene uitbreiding der pauselijke magt, welke aan den invloed van Pseudo-Isidorus zou zijn toe te schrijven; en bijna zouden wij veeleer het regt van den Paus bij de verplaatsing van

1) Baronius, ad ann. 581, schreef reeds van dezen brief: „an et ipsa „ex Isidori sit mercibus, tu videto." Pagi, Labbe, Blondellus en alle latere schrijvers noemen dezen brief eene der valsche Dekretalen.

2) De Marca, l. c. lib VI, cap. 8, n. 4. Dit zesde boek werd door Baluzius in het Latijn vertaald. Beide Gallikanen, die zooveel te zeggen hadden tegen de valsche Dekretalen, citeren de valsche Dekretaal van Pelagius.

bisschoppen *tegen Pseudo-Isidorus* moeten verdedigen.

Strikt genomen konden wij hiermede volstaan; immers zoo al 's Pausen regt in dit opzigt is uitgebreid, dan blijkt hij die uitbreiding niet aan Pseudo-Isidorus te danken te hebben. Tenoverv loede echter deelen wij beknopt mede wat het kerkelijke regt van ouds bepaalde omtrent de verplaatsing der bisschoppen en welke magt daarbij door den Paus werd uitgeoefend.

Reeds het eerste concilie van Nicea spreekt in zijn 15den kanon van eene gewoonte, welke in sommige streken *tegen den regel* — παρὰ τὸν κανόνα — werd gevolgd, dat namelijk bisschoppen van de eene stad tot de andere overgingen. Het beveelt die gewoonte af te schaffen en bepaalt, dat hij, die voortaan zoo iets zou ondernemen, als onwettig bezitter van zijn nieuwen zetel beschouwd en naar zijn vroeger bisdom teruggezonden moest worden [1]). Weinige jaren later verbood insgelijks de synode van Antiochië in haren 21sten kanon aan de bisschoppen, om, hetzij eigenmagtig, hetzij op aandrang van het volk, hetzij op aanzoek hunner medebisschoppen, bezit van een ander bisdom te nemen; zij moesten volgens de vroeger gemaakte verordening aan die Kerk verbonden blijven, welke God hun had toegeschikt [2]). De synode van Sardika vernieuwde niet alleen dit verbod in hare twee eerste kanons, maar voegde er de gestrenge strafbepaling bij, dat de bisschop, die het zou overtreden, zelfs niet tot de leeken-communie mogt worden toegelaten [3]). De vijfde kanon van het concilie van Chalcedo bekrachtigde in algemeene termen de vroeger gemaakte bepalingen [4]). Men houde wel in het

1) Labbe, T. II, pag. 36. 2) Ibid. pag. 572. 3) Ibid. pag. 644.
4) Labbe, T. IV, pag. 758.

oog, dat, hoezeer het de bedoeling dezer conciliën was, het misbruik tegen te gaan van sommige bisschoppen, die, door de onedele drijfveren van aardsche grootheid aangezet, naar aanzienlijker bisdommen streefden, genoemde kanons echter geene uitzondering maakten voor het geval, waarin werkelijk het belang der Kerk eene verplaatsing wenschelijk deed schijnen: het verbod was gestreng en algemeen.

Hoe gestreng het werd opgevat, doet ons de Grieksche geschiedschrijver Socrates [1]) in een voorbeeld zien. Toen de ketterſche bisschop van Constantinopel, Nestorius, in het jaar 431 was afgezet, was men het zeer oneens over de keuze van zijn opvolger. De meesten lieten het oog vallen op Proclus, die als tegenstander der ketterij was opgetreden en wien men reeds vroeger, vóór Nestorius, op dien zetel had willen verheffen. Ook zou hij, zegt Socrates, „zeker gekozen zijn, zoo niet sommige groot gezag uit- „oefenende personen zich er tegen verzet hadden door te „wijzen op den kerkelijken kanon, die verbood, een voor „zeker bisdom benoemd persoon naar een ander bisdom „te verplaatsen": want Proclus bevond zich in dit geval, daar hij tot bisschop van Cyzicus was gewijd, maar in dit bisdom zich niet had kunnen vestigen.

Van den anderen kant evenwel kent men vele bisschoppen, die werkelijk verplaatst zijn en dezelfde Socrates levert ons eene gansche lijst van zulke verplaatsingen [2]). Hoe dit te verklaren? De dertiende der zoogenaamde

1) *Hist. eccles.* lib. VII, cap. 35.

2) Ibidem, cap. 36. Socrates zegt daar ook, dat men, om de verkiezing van Proclus tegen te gaan, den kerkelijken kanon verkeerd heeft uitgelegd: doch hij zelf vergist zich, door een verkeerden kanon aan te halen.

Apostolische kanons verbiedt dergelijke verplaatsingen, „tenzij er eene wettige reden voor bestaat, in welk geval „echter de betrokken persoon *niet eigenmagtig*, maar „op advies en krachtige aansporing van vele bisschoppen „tot een ander bisdom mogt overgaan" [1]). Nagenoeg in denzelfden geest luidt de 27ste kanon van het vierde concilie van Carthago [2]). En Hincmar schrijft: „indien het „noodig of nuttig is, een bisschop van de eene stad naar „de andere te verplaatsen, dan moet zulks geschieden „door eene synodale verordening, of door de toestemming „van den H. Stoel" [3]). Geen oogenblik aarzelen wij te schrijven: geen provinciaal concilie, *alleen de Paus* kan zulke magtiging verleenen. Want de verordening van het oecumeniesch concilie van Nicea is algemeen en laat geene uitzondering toe, en een provinciaal concilie heeft de bevoegdheid niet, om in de verordeningen van een oecumeniesch concilie te dispenseren: die bevoegdheid heeft alleen de Paus. Alvorens dit bewijs, op zich zelfs reeds voldoende, door feiten toe te lichten, maken wij hier eenige opmerkingen.

1. Van alle verplaatsingen van bisschoppen kan men niet in het bijzonder bewijzen, dat zij geschied zijn met pauselijke magtiging: maar daaruit volgt niet, dat die magtiging ontbroken heeft; de omstandigheden zijn ons dikwerf door de geschiedenis niet, of slechts ten halve, bewaard. Zoo

---

1) Labbe, T. I, pag. 28. 2) Labbe, T. II, pag. 1202.

3) *Ep.* 31; l. c. pag. 213: „synodali dispositione, *vel* apostolicae sedis „consensione". Sommigen willen, dat het woordje *vel* door Hincmar gebruikt is in den zin van *et*, zooals men destijds meer deed. Wij willen den schijn niet hebben van, door zulke uitlegging, eene moeijelijkheid te ontwijken.

bijvoorbeeld verhaalt ons Socrates van denzelfden Proclus, die in het jaar 431, om het verbod der kanons, niet werd aangesteld tot bisschop van Constantinopel, dat hij ruim twee jaar later op dien zetel verheven werd door Keizer Theodosius nog vóór de begrafenis zijns voorgangers, wijl de Keizer nieuwe onrust vreesde [1]). Nu zou men zeggen: derhalve is zulks buiten den Paus om geschied. Doch daarin zou men zich vergissen, al is het ook, dat niet met juistheid kan worden aangegeven, welk aandeel de Paus in deze zaak gehad heeft. Want Socrates, na de benoeming van Proclus te hebben medegedeeld, vervolgt aldus: „Dit bevestigde ook de „brief van Coelestinus, bisschop van Rome [deze was reeds sedert twee jaar overleden] — welke toen ver- „toond werd en welken hij over deze zaak geschreven „had aan Cyrillus van Alexandrië, Joannes van An- „tiochië en Rufus van Thessalonika, leerende, dat niets „verbiedt, hem, die benoemd was voor eene Kerk, of „die haar reeds bestuurde, naar eene andere Kerk te „verplaatsen". De bedoelde brief van Paus Coelestinus bestaat niet meer; zeer zeker heeft deze daarin niet geleeraard, wat Socrates meldt; maar ongetwijfeld is op grond van dien brief Proclus benoemd en waarschijnlijk heeft de Paus daarin verlof gegeven, om bij het ontstaan eener vacature, Proclus tot bisschop aan te stellen.

2. Men mag en moet aannemen, dat bij de meeste verplaatsingen van bisschoppen de Paus magtiging verleend heeft, zoo niet onmiddellijk, dan toch door zijne legaten en vooral door zijne plaatsbekleeders in de ver-

1) L. c. cap. 40.

schillende gewesten, aan wie hij zijne magt delegeerde.

In ons vorig artikel spraken wij met eenige uitvoerigheid [1]) over dit zoo duidelijk voor de monarchale inrigrigting der Kerk getuigend feit, en zagen hoe de metropolitanen aan deze pauselijke plaatsbekleeders, als aan den Paus zelven, moesten gehoorzamen, hen moesten raadplegen alvorens iemand tot bisschop te wijden, en zonder hunne voorkennis niets mogten doen (*nihil permittimus te ignorante praesumi*, schreef Leo de Groote aan zijn plaatsbekleeder in Illyrië); buiten eenigen twijfel ging dan ook de metropolitaan met zijn provinciaal concilie in den regel tot de verplaatsing van eenen bisschop niet over, zonder voorkennis en goedkeuring van 's Pausen vertegenwoordiger.

3. Toch is het zeer wel mogelijk, dat van tijd tot tijd een bisschop verplaatst is door een provinciaal concilie, zonder tusschenkomst van den Paus, en zonder dat de Paus er zich tegen verzet heeft. Doch dit bewijst niets tegen het door ons vooropgezet beginsel. Niet altijd zijn de kerkelijke kanons naauwkeurig onderhouden; magtsaanmatiging heeft meermalen plaats gehad; en het is zeer goed te begrijpen, dat somwijlen de Paus, om grooter kwaad te voorkomen, stilzwijgend de verplaatsing eens bisschops heeft goedgekeurd en bekrachtigd, al had men ook verzuimd, zijne tusschenkomst bij die verplaatsing in te roepen.

Na deze voorafgaande opmerkingen voeren wij thans eenige feiten aan, die getuigen voor de monarchale magt van den Paus in deze aangelegenheid.

---

1) *De Katholiek*, blz. 78—87.

I. Het eerste feit is ook het eerste voorbeeld van verplaatsing op de lijst van Socrates, waarvan wij boven spraken; het betreft Perigenes. Gewijd tot bisschop van Patras, maar door de inwoners dier stad afgewezen, verbleef hij te Corinthe, zijne geboortestad. Bij den dood van hunnen metropolitaan wenschte het volk en de geestelijkheid van Corinthe hem als opvolger te hebben. Hij werd dan ook als zoodanig aangesteld, doch niet door de bisschoppen der provincie, bij wie destijds de *gewone* keuze berustte, maar door Paus Bonifacius I (418—422), tot wien de Corinthiërs zich gewend hadden [1]).

II. De bisschop van Barcelona had bij uitersten wil den wensch te kennen gegeven, om zekeren Irenaeus, bisschop eener andere Kerk, tot opvolger te hebben. De „gansche geestelijkheid en het volk" van Barcelona deelde in dien wensch en verzocht diensvolgens aan den metropolitaan Ascanius en de bisschoppen der provincie Tarragona, dezen Irenaeus te benoemen. „Gedachtig", zoo schrijven nu Ascanius en zijne medebisschoppen aan Paus Hilarus, „aan den wensch van den overle„dene, het aanzien en de menigte van hen, die het ver„zoek deden, alsook aan het nut voor voornoemde Kerk, „hebben wij gemeend, den grooten bisschop, die over„leden is, een niet minder verdienstelijken opvolger te „moeten geven .... Daarom verzoeken wij nederig Uwe „Heiligheid, om door uw gezag het besluit te bekrachtigen, „dat regtmatig door ons schijnt genomen te zijn: *ut humi„litatis nostrae decretum, quod juste a nobis videtur*

1) Socrates, l. c. cap. 36; Bonifacii I *epist.* bij Labbe, T. IV, pag. 1702—1704.

„*factum, vestra auctoritate firmetis*". Ziedaar eene verplaatsing, geschied door den metropolitaan en zijne medebisschoppen, die echter gevoelen, het gezag en de bekrachtiging des Pausen daarvoor noodig te hebben. En wat doet nu Paus Hilarus? Hij antwoordt in het jaar 465 aan Ascanius: „het is eene minachting der kanons van „Nicea, die verbieden, dat iemand zijne Kerk verlaat om „tot eene andere over te gaan: bijgevolg moet de bis„schop Irenaeus uit Barcelona verwijderd en naar zijne „eigene Kerk teruggezonden worden: *remoto ab ecclesia „Barcinonensi, atque ad sua remisso Irenaeo episcopo*" [1].

III. Drie jaren vroeger had dezelfde Paus eene dergelijke zaak te behandelen in Frankrijk. Zekere Hermes, gewijd tot bisschop van Beziers, was overgegaan op den metropolitaanzetel van Narbonne, en, zooals hij zeide, „met regt, omdat de inwoners van Beziers hem niet hadden „willen ontvangen". De Paus berispt zijnen plaatsbekleeder in Frankrijk, Leontius van Arles, omdat deze een volkomen stilzwijgen over die gebeurtenis bewaard en geen berigt naar Rome gezonden had; en zoowel hieruit, als uit 's Pausen beslissing mag men afleiden, dat de overige bisschoppen zoowel als genoemde Leontius, in die verplaatsing van Hermes hadden toegestemd. Want Paus Hilarus koos een middenweg. Hij vergunde aan Hermes den zetel van Narbonne te blijven bekleeden, maar ontnam hem, tot zijne straf, de magt om bisschoppen te wijden, welke magt hij overdroeg op den oudsten bisschop der provincie, zoolang Hermes leefde, om na diens dood weder tot den metropolitaan van Narbonne terug te keeren [2].

1) Labbe T. IV, pag. 1034—1036. 2) Ibid. pag. 1040—1042.

IV. De Patriarch van Alexandrië, Joannes Talaia, door keizer Zeno van zijnen zetel verstooten, vlugtte tot Paus Simplicius en verbleef nu te Rome. De Paus, verhaalt de diaken Liberatus in zijn *Breviarium* [1]) — maar het is niet duidelijk, of hij van Paus Simplicius, of van diens opvolger Felix spreekt — „ gaf hem de Kerk van Nola „ in Campanië, waar hij, na een bestuur van vele jaren, „ in vrede gestorven is ".

V. In het jaar 536 reisde Paus Agapetus naar Constantinopel. Keizer Justiniaan en de keizerin Theodora wilden, dat hij met Anthimus in gemeenschap zou treden. Deze Anthimus, bisschop van Trebisonde, was door bemiddeling der keizerin, die, evenals hij, de ketterij van Eutyches was toegedaan, verplaatst van Trebisonde op den patriarchalen zetel van Constantinopel. Tot deze verheffing hadden veel bijgedragen zijne geveinsde heilige levenswandel en de geheime kuiperijen der te Constantinopel wonende ketters; en in den beginne werd hij door velen, zelfs door den patriarch van Jerusalem [2]), in zijne nieuwe waardigheid erkend. Paus Agapetus nu antwoordde op het verlangen des keizers, dat hij Anthimus in zijne gemeenschap wilde opnemen, maar op deze voorwaarden: „ dat deze schriftelijk zijne orthodoxie „ zou bewijzen en terug zou keeren naar zijnen zetel [van Trebisonde]: het was onmogelijk, zeide hij, dat een „ verplaatste persoon den zetel [van Constantinopel] be- „ hield. Noch beloften, noch bedreigingen der keizerin ver- „ mogten iets op den Paus. Anthimus ziende, dat hij van „ den zetel verstooten werd, vertrok naar eene plaats,

1) Caput 18; bij Labbe; T. V. pag. 769. 2) Labbe, T. V, pag. 48.

„ waar hij door de keizerin beschermd werd. Toen stelde „ de Paus Mennas aan tot patriarch en wijdde hem eigen- „ handig " [1]). Aldus verhaalt ons in het kort de diaken Liberatus, wiens verhaal bevestigd wordt door de uitvoerige akten van het onder genoemden Mennas te Constantinopel gehouden concilie [2]). Uit die akten blijkt op vele plaatsen, hoe de Paus zich met kracht verzette niet alleen tegen de kettersche gevoelens van Anthimus, maar — daarvan afgezien — ook tegen zijne verplaatsing; welke hij eene schending der kanons noemde en een onregt, aan de Kerk van Constantinopel aangedaan [3]). De gallikaan Natalis Alexander zegt bij het verhaal dezer gebeurtenis: „ Op luisterrijker wijze kon de Paus zijn Primaat niet uit- „ oefenen, dan door den ketterschen patriarch van Con- „ stantinopel af te zetten en een ander in diens plaats te „ wijden: en zulks zonder eene synode bijeen te roepen " [4]).

VI. Stilzwijgend gaan wij vele verplaatsingen van bisschoppen voorbij, onder anderen die, welke geschied zijn met magtiging van Paus Gregorius den Groote en waarvan Hincmar zelf er een paar vermeldt in zijn brief „ tegen „ Actardus ", om nu ten slotte nog een enkel woord te zeggen over de verplaatsing van laatstgenoemden prelaat.

Actardus, bisschop van Nantes, was door den hertog van Bretagne van zijnen zetel verjaagd en van alle goederen en inkomsten beroofd. Het concilie van Soissons beklaagde zich in een brief [5]), gedateerd 25 Augustus 866, aan Paus Nikolaas I over de geweldenarijen der

---

1) Cap. 21; ibid. pag. 774. 2) Ibid. pag. 3—270.

3) Pag. 13, 20, 48, 88, etc. Men kan hier vergelijken de Bollandisten op den 20sten September, pag. 173—180.

4) *Hist. eccl.* saec. VI, cap, II, art. 7. 5) Labbe, T. VIII, pag 837, 838.

Bretagners en verzocht den Paus, om den van zijne goederen beroofden Actardus, die geen hoop meer had, om op zijn zetel hersteld te worden *(sede, in qua spes nulla recuperandi sibi est)* te hulp te komen en belastte Actardus zelven met het bezorgen en toelichten van dezen brief. Hincmar behoorde tot de leden van dit concilie.

Den 25sten October van het volgende jaar werd de synode van Troyes gehouden en wederom werd Actardus belast met het overbrengen der akten naar Rome. Karel de Kale voegde er een brief bij voor Paus Nikolaas [1]), waarin hij dezen dringend verzocht, dat Actardus zou mogen worden aangesteld tot bisschop van een ledigstaanden zetel: *vacantis sedis constituatur in cathedra.*

Doch bij de komst van Actardus te Rome was Nikolaas overleden en opgevolgd door Adriaan II. Deze antwoordde aan het concilie van Soissons: „ Wij be-„ palen, dat onze broeder en medebisschop Actardus zal „ worden aangesteld tot bisschop eener Kerk, die haren „ bisschop verloren heeft..., indien het althans waar is, „ dat zijne Kerk [van Nantes] is verwoest..., en wij willen, „ dat hem geene geringere Kerk gegeven worde, dan hij „ bezeten heeft: daar het betaamt (hoewel hij, om geen „ eerzuchtige genoemd te worden, zulks geenszins vraagt), „ dat hij eene aanzienlijker, zelfs eene metropolitaankerk, „ zoo die mogt openvallen, verkrijgt " [2]). In denzelfden geest schreef de Paus aan Karel den Kale en aan Hincmar en hij verleende bovendien aan Actardus het pallium [3]).

Vier jaren later werd Actardus nogmaals naar Rome

1) Ibid. pag. 880. 2) Ibid. pag. 901. 3) Ibid. pag. 902—908.

afgevaardigd om de akten der synode van Douzy aan den Paus te overhandigen. Hij had in dien tusschentijd de bisschoppelijke functiën uitgeoefend in het ledigstaande bisdom van Terouane, behoorende tot de kerkprovincie van Rheims, maar was daar niet tot bisschop aangesteld, omdat zijn bisdom van Nantes onder Tours behoorde, en hij moeijelijk tegelijkertijd bisschop in twee kerkprovinciën zijn kon [1]). Doch nu was de metropolitaankerk van Tours open. Het concilie van Douzy verzocht diensvolgens aan Paus Adriaan, Actardus voor deze Kerk te benoemen, waar hij gedoopt, opgevoed en tot de bisschoppelijke waardigheid opgeklommen was. Wij zelven, zoo schreven zij, konden hem wel aanstellen, „volgens de kanons van Antiochië in een volkomen con„cilie en volgens uw apostoliesch schrijven (*juxta An„tiochenos canones perfecto concilio* [2]) *atque secundum*

1) Aldus schrijft Hincmar aan den Paus, ibid. pag. 1659; en in de uitgave zijner werken door Migne, T. II, pag. 641.

2) De synode beroept zich op den 16den kanon van Antiochië, maar ten onregte; want die kanon handelt over een „bisschop zonder zetel" (*episcopus vacans*), terwijl Actardus niet zonder zetel, maar bisschop was van Nantes en zulks bleef ook na zijne verheffing tot metropolitaan van Tours. Wij wagen hier eene gissing. Men heeft te Douzy eene geheime bedoeling gehad. Hincmar, die zelf den zetel van Tours voor Actardus vraagt, schrijft na diens benoeming een vrij heftigen brief tegen hem, zoodat Fleury zegt (Liv. 52, n. 15): „deze brief doet denken, dat Hincmar, toen hij ten „gunste van Actardus schreef, niet uit eigene beweging handelde, maar „op last des Konings". Dit laatste betwijfelen wij; de brief, waarin Hincmar ten gunste van Actardus spreekt, is blijkbaar zijn eigen werk. Veeleer gelooven wij, dat hij den zetel van Nantes voor een anderen persoon bestemd had en daarom later tegen Actardus verstoord werd, toen deze beide zetels, van Tours en Nantes, tegelijk behield. Opmerkelijk is het, dat Actardus in de akten der synode van Douzy voorkomt, niet als *bisschop van Nantes*, maar eenvoudig als *bisschop*, of als *bisschop der provincie van Tours*, en de akten eenvoudig aldus onderteekent: *Actar-*

„ *apostolicas vestras literas*)"; doch om de verhevenheid der Kerk van Tours en om het pallium, waarmede Actardus door u vereerd is, schijnt het ons „ passender te „ zijn, zoo hij, op aanvrage van de geestelijkheid en „ het volk dier stad, met instemming van ons allen en „ volgens gunstige beschikking van Karel, onzen door- „ luchtigen vorst, door uw gezag aan die Kerk verbon- „ den worde " [1]). Letterlijk hetzelfde schreef Hincmar in zijnen begeleidenden brief [2]). Paus Adriaan antwoordde hierop aan de synode van Douzy: „ Gelijk uwe verga- „ dering gevraagd heeft, benoemen wij Actardus, dien „ het volk en de geestelijkheid van Tours eendragtig heeft „ verkozen, tot metropolitaan en aartsbisschop der Kerk „ en provincie van Tours ... zoo nogtans, dat wij hem „ zijne regtsmagt over de Kerk van Nantes volstrekt niet „ ontnemen... En mogt de Kerk van Nantes tot haren „ vorigen toestand terugkeeren, dan zal deze vereeniging [dier beide Kerken], thans door de verwoesting der „ heidenen noodig geworden, niet verhinderen, dat Nantes „ wederom een eigen bisschop verkrijge " [3]).

Men ziet uit bovenstaand verslag, hoe de Paus tot deze verplaatsing overging op verzoek der Fransche bisschoppen en van Hincmar zelven. Indien laatstgenoemde later Actardus daarover aanvalt, dan doet hij zulks op zeer zonderlinge manier. Van den eenen kant erkent hij duidelijk het regt van den Paus; en van den anderen kant maakt hij er een verwijt van voor Actardus, dat

---

dus bisschop (Labbe, l. c. pag. 1635, 1648, 1653): bij de namen der overige prelaten wordt daarentegen ook hun bisdom vermeld.

1) Labbe, T. VIII, pag. 1658. 2) Ibid. pag. 1659. 3) Ibid. pag. 932, 933.

deze zich zijne verplaatsing liet welgevallen, en vooral dat hij twee bisdommen tegelijk bestuurde. De onbestemdheid zijner woorden en het dubbelzinnige zijner handelwijze doen ons wangunst en andere geheime drijfveren vermoeden, waarbij wij niet behoeven stil te staan.

Wie zal, wij vragen het met gerustheid, na eene aandachtige lezing dezer bladzijden nog beweren, dat de noodzakelijkheid der pauselijke tusschenkomst bij de verplaatsing van bisschoppen door de Kerk slechts is aangenomen tengevolge der valsche Dekretalen?

VII.

Vraagt men nu naar de slotsom onzer onderzoekingen, dan kan die in het kort aldus worden aangegeven.

Vooreerst hebben de valsche Dekretalen de pauselijke magt in het minst niet uitgebreid. Dezelfde monarchale magt, welke de Paus thans bezit, bezat hij vóór het ontstaan dier onechte dokumenten. Zij hebben noch zijne *wetgevende*, noch zijne *regterlijke*, noch zijne *administratieve* magt in iets vergroot.

Ten tweede hebben zij zelfs geen invloed gehad op eene *betere erkenning en waardering* der pauselijke regten. Heeft men soms vóór den tijd van Pseudo-Isidorus die regten miskend, door bijvoorbeeld buiten den Paus om nationale conciliën te vergaderen, of zonder zijne tusschenkomst bisschoppen te verplaatsen, datzelfde heeft ook in latere tijden somwijlen plaats gehad.

Ten derde moeten wij echter op dit laatste punt *ééne* uitzondering maken: zij geldt het uitsluitend aan den Paus toekomend regt, om een definitief vonnis van afzetting tegen een bisschop te vellen. Daar wij in dit

opzigt eenigen invloed aan de valsche Dekretalen toekennen, hebben wij inzonderheid en eenigszins uitvoerig over deze aangelegenheid gesproken en door klare bewijzen uit vroegere eeuwen aangetoond, dat volgens het van ouds bestaande kerkregt, geen bisschop, zonder 's Pausen uitspraak kon worden afgezet. Dit regt van den Paus werd ten tijde van Pseudo-Isidorus vooral in Frankrijk en Duitschland niet genoeg geëerbiedigd, maar dikwerf geschonden door de wereldlijke magt. Tegen de ongeoorloofde aanslagen der vorsten heeft de vervalscher de bisschoppen willen beveiligen, onzes inziens zijn doel voor een groot gedeelte bereikt en daardoor veel bijgedragen tot eene betere eerbiediging van 's Pausen regt. Het door hem gebezigde middel verfoeijende, mogen wij er echter de woorden van den H. Augustinus op toepassen: „ God „ heeft het beter geacht, uit het kwaad goed voort te „ brengen, dan het kwaad zelf te verhinderen " [1]).

Ten vierde eindelijk hebben de valsche Dekretalen een allerrampzaligst gevolg gehad voor onze Protestantsche medebroeders. De indruk, welken het bedrog op hen maken moest, toen het twee, drie eeuwen geleden ontdekt en bewezen werd, laat zich gemakkelijk verklaren. Rome, zoo heette het, had het bedrog opzettelijk gepleegd; door de eerste eeuwen des Christendoms valschelijk voor hem te laten getuigen, had men den Paus eerbiedwaardig willen maken; in die tijden van onwetendheid was de toeleg volkomen gelukt; en de valsche Dekretalen hadden alzoo de onbeperkte, de monarchale,

1) „Melius enim judicavit de malis bene facere, quam mala nulla esse „permittere"; *Enchiridion de fide, spe et charitate; Opera S. Aug.* T. IV, pag. 206 (ed. Bened.).

ja despotieke magt der Pausen in de Kerk gevestigd. Maar allertreurigst is het, dat men nog in onze dagen diezelfde conclusie door geleerde en wetenschappelijke Protestanten — ook in ons vaderland — zonder eenigen twijfel hoort uitspreken en, terwijl men het bedrog, niet meer aan Rome, maar aan een Franschen bedrieger, en aan dezen, niet meer de verheerlijking des Pausen, maar de beveiliging der bisschoppen als doel toeschrijft, intusschen voortgaat met de monarchale magt des Pausen een gevolg van den invloed van Pseudo-Isidorus te noemen. Deze conclusie is voor hen als een *axioma* geworden, waarvoor het overbodig is nadere bewijzen aan te voeren; eenmaal vastgesteld door hunne vroegere geloofsgenooten, nemen zij haar eenvoudig over en achten elk *zelfstandig onderzoek* volkomen nutteloos. Het is voorzeker veel gemakkelijker onbeperkt te vertrouwen op de van veel eruditie getuigende en met tal van citaten verrijkte leerboeken hunner geschiedschrijvers, dan de folianten, die de geschiedenis van het Christendom in hare bronnen bewaren, te doorbladeren niet alleen, maar te bestuderen; doch deze studie, wij durven het hun verzekeren, zou naast het genoegen, aan elk zelfstandig onderzoek noodzakelijk verbonden, hun een geheel ander denkbeeld geven over de Kerk en de Katholieke godsdienst in het algemeen, en over de monarchale magt in het bijzonder, door de Roomsche Pausen van oudsher bezeten en uitgeoefend.

Warmond, 14 September 1880.

C. J. M. BOTTEMANNE.

De Paters Franciskanen in het Heilige Land.

Wat de orde van den H. Franciscus in het land, dat onze Heer boven alle rijken der aarde uitkoos om er geboren te worden, te wonen, te prediken, zijne wonderen te verrigten, de heilige voorbeelden eener goddelijke volmaaktheid te geven, wat die godgewijde monniken in de stad, door 's Heeren lijden en dood voor immer geheiligd, hebben verrigt, zes eeuwen lang; wat zij daar geleden, wat zij daar voor den Gekruisigden Godmensch en zijne Kerk hebben opgeofferd; wat zij daar hebben tot stand gebragt; wat zij daar nu nog uitwerken, — dat verdient de bewondering en de dankbaarheid van alle leerlingen des Kruises.

Aan dezen pligt willen we voldoen, door de meest sprekende trekken dier langdurige lijdensgeschiedenis bijeen te brengen en, zij het ook in een zeer kort overzigt, onzen lezers voor te stellen. De rede, die de eerw. Franciskaner Pater Hilarion, 16 April 1879, over dit onderwerp te Parijs hield, geeft ons daartoe een zeer gewenschte aanleiding. Zij is te vinden in *La Terre Sainte*, 1879, N. 11, en in *Das Heilige Land*, 1879, N. 6 en 1880, N. 1. — De H. Franciscus, die vurige vereerder der HH. Plaatsen, hij zelf was het, die zijne zonen het eerst naar Palestina zond. Vol verlangen tot den marteldood, scheepte hij zich naar Acre in, en spoedig na de neder-

laag der Christenen voor Damiëtte vertoonde hij zich bij den Sultan van Egypte, ofschoon deze een prijs op ieder Christenkop gezet had. Zijn moed trof den vorst; en door den invloed van Franciscus werd aan zijne kloosterlingen toegelaten het H. Graf te bewaren. Omstreeks 1219 hebben zij zich te Jerusalem gevestigd. Zij waren zonder menschelijke hulpmiddelen. De welwillendheid van een Sultan schonk hun een klein stukje grond; en met de aalmoezen, die Europa hun toezond, kochten zij hier en daar den bouwval van een of ander gedenkteeken, dat der Christelijke godsvrucht dierbaar was. Door den heldenmoed des geduld verwierven zij die kostbare bezittingen; door dienzelfden heldenmoed hebben zij den schat dezer reliquiën, zoo mogen wij ze noemen, bewaard, verdedigd; als men ze hun ontroofde, ze weder verworven, en ze overgeleverd aan de Christenheid van onzen tijd. Die schat kostte hun alles, de vrijheid, het leven. Meer dan **4000** Franciskanen ondergingen in den loop der eeuwen daarvoor den gruwzamen marteldood.

In het jaar 1245 erkende Sultan Salah-ed-Dyn door een Firman hun eigendomsregt op het H. Graf en op de zaal van 't laatste Avondmaal. De kerk van Bethlehem mogten zij in het jaar 1271 herstellen. Toen de kruisvaarders en met deze de verschillende monniks- en ridderorden, die in het H. Land hunne kloosters en andere inrigtingen hadden, de een na den ander verdreven werden, toen gelukte het den Franciskanen de middelen te vinden om bij de HH. Plaatsen te kunnen blijven; zij behielden die gevaarlijke en bloedige post, als de uiterste wachters voor het heilige heir der Christenen, en verdienden den eeretitel van *Custodes Terrae Sanctae.* Eerst

in de veertiende eeuw verwierf Pater Rogier Guerin van den Sultan van Egypte eene regeling hunner nog vigerende eigendomsregten en den afstand van eenige heiligdommen. Doch de onzekerheid en gevaarlijkheid van den toestand, waarin zij zich bleven bevinden, blijken overduidelijk uit feiten als de gevangenneming van 28 religieusen, die in afgrijselijke kerkers werden geworpen; meer dan de helft dier moedige mannen stierven er den dood voor het geloof. Dit geschiedde in het midden der veertiende eeuw. En hoe weinig de regeling der regten van Franciscus' zonen beteekende, dat toonden de Georgiërs, die gedurende deze gevangenschap der wettige bezitters, zich van den Calvarieberg meester maakten, terwijl de Armeniërs zich het H. Graf des Heeren en een Muselmansche Derwisch zich het graf der Heilige Maagd toeëigende. Later echter kregen de Franciskanen de hun ontweldigde zaal van het laatste Avondmaal en de heiligdommen in het dal van Josaphat terug.

De vijftiende eeuw begon (1400) met de vermoording van alle Franciskanen op het eiland Cyprus; en deze gruweldaad werd in de jaren 1405, 1425 en 1571 herhaald. In het dorp Kerint-el-Eneb of Abu Gosch, de vermoedelijke geboorteplaats van den profeet Jeremias, hadden de Franciskanen een klooster; in het jaar 1489 drongen de Arabieren daar binnen, terwijl de monniken bezig waren de Metten te zingen; al deze religieusen werden vermoord. Dit zijn eenige episoden uit de martelaarsgeschiedenis der veertiende en vijftiende eeuw.

Met meer of minder hevigheid hield de vervolging en verdrukking tot op onzen tijd aan. Verhalen we, hoe eenige heiligdommen, eerst door de Franciskanen beze-

ten, hun later weêr ontnomen, soms teruggegeven, en ten laatste voor goed ontroofd zijn.

Treurig bezoekt thans de pelgrim de zaal van 't laatste Avondmaal te Jerusalem; en het is nog veel, wanneer hij haar vrij betreden mag. Het is thans eene moskee. In het jaar 1245 behoorde zij nog aan de Franciskanen. Herhaaldelijk werden alle religieusen daar om het leven gebragt. Kwamen er nieuwe monniken, dan stonden de Muselmannen hun toe de zaal terug te nemen; maar slechts om hen er weder spoedig uit te zetten. In 't jaar 1551 werd zij hun het laatst en nu voor goed ontnomen. Zij hadden er over 't geheel 229 jaren de H. Offerande in opgedragen. Sedert hunne gewelddadige verdrijving uit het heiligdom waren de Paters acht jaren lang genoodzaakt in de holen van den berg Sion te wonen.

We stipten reeds aan, dat een Derwisch zich van het graf der H. Maagd meester maakte. Dit geschiedde omstreeks 1365; in 1577 keerde het tot zijne regtmatige eigenaars terug, wien het in 1756 toegestaan werd deszelfs gewelf te herstellen. Het volgende jaar echter wisten de Grieken een Firman te verkrijgen, die hun deze H. Plaats tegelijk met de basiliek der H. Helena ontnam. Eerst in 1852 verleende een andere Firman den Franciskanen het verlof op dit H. Graf weder de H. Mis te lezen, maar voegde er zulke hatelijke voorwaarden bij, dat Mgr. Valerga, de Patriarch van Jerusalem, weigeren moest ze aan te nemen.

Ook te Bethlehem ondervonden de Franciskanen, dat de uitoefening hunner meest gegronde regten van des Sultans willekeur afhankelijk was. Zij bezitten Firmans uit de dertiende eeuw, die hun het bezit van verscheidene

heiligdommen in de geboorteplaats des Heeren toekennen. In het jaar 1478 herstelden zij het timmerwerk der basiliek, op kosten van Philips van Bourgondië. Zij waren in het rustig bezit dezer kerk, toen de Georgiërs onverwachts op de Plaats der Geboorte aanspraak maakten. Deze eisch werd wel afgewezen; maar tot vijf malen toe begonnen zij hunne vordering op nieuw. Er kwam geen nieuwe Sultan op den troon, of zij herhaalden hunne *intrigues;* ja, zij gingen zoover van openbare stukken te vervalschen en eigengemaakte Firmans over te leggen, zoodat de Franciskanen in 1637 uit Bethlehem en al zijne heiligdommen verdreven werden; niet vroeger dan in 1690 was het hun mogelijk in deze stad terug te komen. Maar in 1757, toen de Ottomansche regering het getuigenis aflegde, dat de Latijnsche religieusen de gehoorzaamste en trouwste opvolgers harer verordeningen waren, mogten de Grieken in alle vrijheid het Heilige Graf te Jerusalem plunderen. En nu omstreeks zes jaren geleden, vernieuwden zij dezen verwoestenden aanval te Bethlehem. Thans zijn zij meesters van de basiliek, en moet men het zelfs gedoogen, dat zij op enkele uren hunne dienst in de Grot der Geboorte houden.

Welk een ondragelijke toestand! En toch als de religieusen bezweken of vermoord waren, verschenen er telkens nieuwe plaatsvervangers uit het getal hunner ordebroeders, die dezelfde taak met onverminderden moed opnamen, bereid om op nieuw alle verdrukking en den dood zelfs voor 's Heeren heiligdommen te ondergaan. Berooving, kerker en dood bedreigden de paters overal; zij waren immers nog regteloozer dan de Muzelman zelf; de kwade luim van den Iman of van den Pacha was vol-

doende om hen in de diepste ellende te storten of zelfs het leven te doen verliezen. Daarenboven heerschte vroeger in Palestina de pest bijna jaarlijks, en zij nam hare offers ook uit de religieusen van het H. Land.

Doch hunne zeshonderdjarige meer dan menschelijke volharding, die alle moeijelijkheden trotseerde en geen enkele gunstige gelegenheid verloren liet gaan, mag ook om de uitkomsten geprezen worden, die zij verworven heeft.

De Franciskanen bezitten thans te Jerusalem: de basiliek van het H. Graf, het altaar der kruisiging en dat van Onze Lieve Vrouw der Zeven Smarten; de kapel, waar onze Heer aan zijne Heilige Moeder, en ook die, waar Hij aan de H. Maria Magdalena verscheen; het altaar der kruisvinding, eindelijk den steen der zalving en de kapel van het H. Graf, welker bezit zij echter slechts gemeenschappelijk met de Grieken en de Armeniërs genieten.

De andere, aan hunne bewaking, zorg en openlijke vereering toevertrouwde heiligdommen zijn, wat Jerusalem verder betreft: de kapel van het Medelijden der Allerheiligste Maagd bij den Calvarieberg, de grot van den Doodstrijd, de hof van Gethsemani, de kapel der Geeseling.

Te Bethanië bezitten de Franciskanen het graf van Lazarus en het huis van Martha. De plaats, waar de Verlosser ten hemel opvoer, is sedert de verovering van Jerusalem door de Arabieren in eene moskee veranderd, en slechts voor veel geld wordt het den Franciskanen toegestaan er de H. Mis te lezen.

Te Bethlehem behoort hun de Grot der Geboorte toe,

en in deze grot de plaats der H. Kribbe, het altaar van de aanbidding der H. Drie-Koningen, en de zilveren ster, die zich op de plek bevindt, waar de Heiland geboren werd. De ander krypten, zooals die van den H. Jozef, van den H. Hieronymus, van de H. Paula, van den H. Eusebius en van de Onnoozele Kinderen, die tegen de Grot der Geboorte aan liggen, zoo ook de Melkgrot [1]) behooren den Katholieken. Evenzoo hebben de Franciskanen, te St Jan in het Gebergte, het heiligdom, dat op de geboorteplaats van den H. Voorlooper des Heeren staat, dan ook eene andere kapel daar, waar voor het eerst het *Magnificat* weêrklonk, dat is op de plaats der Visitatie. Hun behoort ook nog eene kapel te Emmaus en eene residentie op de plaats, waar de Heer het brood brak voor de Emmausgangers.

Ook in Galilea bezitten zij eerbiedwaardige heiligdommen: te Nazareth dat der Boodschap aan de H. Maagd, eene kapel, op welks grond de werkplaats van den H. Jozef geweest is, het kerkje *Mensa Christi* geheeten, omdat er een steenen tafel in is, waaraan de Heer met zijne Apostelen gegeten heeft; te Saffet eene kleine kapel, op de plaats, waar het huis van Zebedaeus stond, te Kana de plek, waar de Zaligmaker zijn eerste wonder wrochtte —

1) De legende verhaalt aldus: Terwijl de H. Jozef, vermaand om naar Egypte te vlugten, zich gereed maakte tot de lange en moeijelijke reis, zocht zijne H. Bruid met het H. Kind eene schuilplaats in deze grot; de angst had der Moeder het voedsel voor haren zuigeling ontnomen. Maar wat de moederlijke vrees haar ontnomen had, schonk Gods kracht haar op deze plaats zoo overvloedig terug, dat de steenrots zelve daarvan als ontving en zóó werd geheiligd. Zoowel de Joodsche en Turksche als de Christen vrouwen houden deze grot in hooge eer. Zie *Pelgrimsreize naar het Heilige Land door* P. M. S., P. J. v. L. en J. H. v. G. 's Gravenhage. J. A. Frentrop. 1863. Blz. 410.

de kapel, die men er wilde oprigten, zal nu wel afgebouwd zijn — te Tiberias eene kerk op de plaats, waar de Heer den H. Petrus tot het hoofd der Apostelen aanstelde; eindelijk gaf de Emir Fakher-ed-Dyn hun den geheelen top van den berg Thabor en de bouwvallen der oude kerken, die er op liggen, ten geschenke. Twee kerken zijn daar nu in aanbouw.

Binnen het Patriarchaat van Jerusalem telt men zestien Franciskanerkloosters met meer dan 300 religieusen, die op veertig verschillende plaatsen gevestigd zijn; in eigenlijk Palestina zijn twee kloosters te Jerusalem (dat van den Allerheiligsten Verlosser en dat van het H. Graf), ook nog kloosters te Bethlehem, te St. Jan in 't Gebergte, te Emmaus, Ramleh, Jaffa. In Galilea: de kloosters van Nazareth, Tiberias en Thabor. In Phenicië: die van St. Jean d'Acre, van Sour (Tyrus) en Saïda (Sidon). Op het eiland Cyprus de kloosters van Larnaka, Limasol en Nicosia. Verder verschillende zoogenaamde residentiën. In al de genoemde steden en vlekken zijn de paters met de zielzorg belast. Te Jerusalem hebben zij voortdurend twaalf Apostolische penitentiarissen, die zich voor het biecht hooren der pelgrims in de voornaamste talen van Europa beschikbaar houden. [1])

1) De wereldlijke geestelijkheid van 't Jerusalemsche Patriarchaat telde (Februarij, 1880) ongeveer 37 Latijnsche priesters, die 17 missiën of statiën bedienen. Gelijk onzen lezers bekend is, bestuurt de kanunnik Belloni de bloeijende weesinrigting te Bethlehem. Al deze missiën moeten door den Patriarch met aanzienlijke geldelijke ondersteuning in stand gehouden worden, alleen de pas opgerigte statie te Gaza is hiervan uitgezonderd. Verder heeft de Patriarch nog de finantiëele verzorging te dragen van 't Patriarchaat, het Seminarie en vier huizen der Zusters van den H. Jozef; eenige dezer huizen nemen ook arme meisjes op, die op kosten des Patriarchaats onderhouden worden. Het Seminarie heeft thans 24 studenten,

Buitendien oefenen de Franciskanen jegens de pelgrims onverschillig van welke natie, een onbekrompen gastvrijheid uit. Om het bezoeken der HH. Plaatsen minder bezwaarlijk te maken, hebben zij hunne welingerigte en door de bezoekers hooggeroemde *Hospitia* te Jaffa, Ramleh, Jerusalem, Bethlehem, St. Jan, Emmaus, Nazareth, Tiberias en bij den berg Thabor. Het verleenen dezer gastvrijheid is eene zeer kostbare liefdedaad. In het jaar 1876 kwamen er, om verschillende redenen, veel minder pelgrims dan in vorige jaren; en toch werden er in dat jaar 25.000 in de *Hospitia* opgenomen; omstreeks de helft in de *Casa nova* te Jerusalem en de overigen in de andere inrigtingen.

Den pelgrim, die er van al wat hij voor zijne verzorging behoeft, voorzien wordt, vraagt men geene vergoeding; men neemt slechts aan wat zij, die in staat zijn iets bij te dragen, willen geven. De aalmoezen, die zij in het jaar 1876 schonken, bedroegen naauwelijks het derde gedeelte der onkosten, toen voor de herberging en verzorging der pelgrims in 't algemeen gemaakt. Overigens leert de ondervinding, dat zulk eene uitkomst te verwachten is. De monniken op den St. Bernard, die met dezelfde onbaatzuchtigheid als de Franciskanen van het H. Land de reizigers in hun gastvrij klooster opnemen, kunnen met de hun vrijwillig aangeboden bijdragen op verre na hunne onkosten niet bestrijden.

Behalve met de bewaking en vereering der heiligdommen, de uitoefening der zielzorg en der gastvrijheid houden de Franciskanen in het Heilige Land zich met velerlei andere

---

en wel 8 in de godgeleerdheid, 2 in de wijsbegeerte, de overigen in de voorbereidings-studiën. Drie studenten behooren tot den Oosterschen *ritus*, één Armeniër en twee Syriërs.

goede werken bezig. In meerdere of mindere mate geldt van al hunne kloosters, wat de Hoogwaardige Schrijver der boven aangehaalde *Pelgrimsreize*, als ooggetuige, over het klooster van Bethlehem zegt, „dat het, gelijk „het klooster te Jerusalem, door allen die hulp of raad „behoeven, als een zeker toevlugtsoord mag worden aan„gezien." (blz. 45.)

Te Jerusalem is steeds een kloosterbroeder, die geneesheer is, en alle zieken, die zich tot hem vervoegen, zonder onderscheid van godsdienst, kosteloos behandelt. Een ander geneesheer, die leek is, ontvangt zijne inkomsten van de Missie; de heelkundige operatiën worden door hem verrigt, en hij bezoekt ook de Katholieke zieken, die hem aan hun ziekbed verlangen. Al de geneesmiddelen worden den Katholieken, den Schismatieken, zelfs den Mahomedanen kosteloos verstrekt. Ook te Jaffa, Bethlehem en Nazareth oefenen de Franciskanen hetzelfde liefdewerk uit.

De Katholieken in 't H. Land zijn over 't algemeen in armoede gedompeld en worden door de aalmoezen der kloosters op grooten schaal ondersteund: zoo wonen zij te Jerusalem bijna allen op kosten der Missie, en alleen het klooster St. Salvator in de Heilige Stad moet jaarlijks voor 30,000 frs. aan brood uitdeelen. De religieusen voorzien ook in het onderhoud van 250 à 300 weeskinderen; de paters, die met de geestelijke zorg voor een of andere gemeente belast zijn, besteden de weezen gewoonlijk op de plaats zelve bij een hunner gemeentenaren; doch de Franciskanen hebben onlangs te Jerusalem een weeshuis opgerigt.

Het is inderdaad eene belagchelijke domheid niet te

weten, dat de Katholieke Kerk, onvergelijkelijk meer dan eenige godsdienstige sekte of staatsregering of maatschappelijke vereeniging, de belangen van het onderwijs behartigt; en ook door de Franciskanen van het Heilige Land geeft zij aan duizenden kinderen de aalmoes eener kostelooze, Christelijke en, voor zoover de omstandigheden het toelaten, degelijke opvoeding. Men zij hierbij gedachtig, dat de orde van den H. Franciscus zich volstrekt niet op de eerste plaats het onderwijs der jeugd ten doel stelt, maar nog eene andere en hoogere veelvuldige roeping heeft, daarenboven dat het oprigten van scholen in het H. Land met allergrootste moeijelijkheden, vooral geldelijke bezwaren, gepaard gaat, en eindelijk dat in Palestina zoowel door de wereldlijke geestelijkheid als door verschillende Congregatiën van broeders of zusters vele lagere scholen en andere inrigtingen van onderwijs bestuurd worden.

In alle gemeenten, die door de Franciskanen bediend worden, onderhouden zij een school voor de jongens en bijna overal ook eene voor de meisjes; deze krijgen onderrigt van nonnen of van inlandsche onderwijzeressen. De jongensscholen hebben 1444, die der meisjes 1122 kinderen; dus in het geheel 2566 leerlingen, waaronder ook niet-Katholieken.

De ouders betalen nergens schoolgeld; integendeel menigwerf moet den kinderen niet alleen brood, maar ook middageten en kleeding geschonken worden. De kosten voor deze soort van aalmoezen beliepen jaarlijks meer dan 20.000 frs.

Buiten de zorgen, die ze aan het gewone lager onderwijs besteden, hebben de Franciscanen reeds sedert vele

jaren te Jerusalem een ambachtsschool met 33 leerlingen, alsmede eene kleine drukkerij en boekbinderij; aan beide laatste inrigtingen is een groot twintigtal leerlingen geplaatst.

Wanneer we nu nog het Apostolische Collegie van 't klooster te St. Jan vermelden, dan hebben we de veelomvattende werkzaamheid der Franciscanen op 't gebied der opvoeding geschetst. Dit Collegie dagteekent van 1864; de *humaniora* en al wat verder ter voorbereiding voor de hoogere studiën vereischt wordt, behooren tot het programma.

De paters zijn overtuigd van hoeveel gewigt het is, dat ook de jongelingen van het land zelf zich aan het H. Priesterschap wijden. Terwijl dit vroeger maar zeer zeldzaam geschieden kon, geven de verbeterde omstandigheden thans meerdere hoop op de vorming eener inlandsche priesterschap; en reeds hebben verscheidene wereldlijke priesters in Palestina hunne eerste opleiding aan de paters te danken. De discipelen, die zich tot den kloosterlijken staat geroepen gevoelen en hunne studiën te St. Jan hebben voltooid, beginnen het noviciaat te Nazareth, en volbrengen te Bethlehem hunne wijsgeerige, te Jerusalem hunne godgeleerde studiëen.

Ziehier wat de volhardende opoffering tot stand heeft gebragt; en dit alles wordt bekroond door de schoonste vrucht, welke de priester en de kloosterling zich van zijnen arbeid mag voorsteilen: het behoud en de voortplanting van het H. Geloof in de zielen; met alle regt toch mogen de Franciskanen zich de bekeering toeschrijven van de groote meerderheid der zesduizend Katholieken, die tot het tegenwoordige Patriarchaat van Jerusalem behooren; want

de Latijnsche Christenen in Palestina zijn of zelven door de Franciskanen tot de H. Kerk gebragt of althans zijn hunne voorvaders door deze religieusen bekeerd geworden. Wie beseffen kan, wat het, vooral in vroegere tijdperken zeggen wilde in Palestina Katholiek te zijn, of te worden, hij weet, dat het getal dier bekeeringen betrekkelijkerwijze groot mag heeten. En in allen geval was het Pius IX door deze bekeeringen mogelijk de herstelling van het Jerusalemsche Patriarchaat in 1847 ten uitvoer te brengen.

Wij weten hier geene betere woorden op te laten volgen dan die van *De Pelgrimsreize* (blz. 294): „Er is „niets grootscher dan de gedachte, die wij door deze „eenvoudige monniken zien verwezenlijkt. Wat door de „legers der Christenen niet meer te behouden was, dat „hebben zij door wapenen van geduld en opoffering be„houden. Palestina was in weerwil van de kruistogten op „nieuw voor de Christenen verloren, en evenwel vinden „wij altijd die monniken biddend, aan den Calvarie„berg en 't heilig Graf. Geen mishandeling is er, die zij „niet van de ongeloovigen ondergaan. Zij worden ver„volgd, in de gevangenissen geworpen, gekluisterd, ge„marteld, velen hunner op verschillende wijzen vermoord, „maar hunnen post verlaten ze niet"!

Hun werk is onder de zwaarste en onder eeuwenlange opofferingen begonnen en doorgezet, de grond van Palestina is besproeid met hun bloed. Indien het waar is, dat de gelukkigste uitkomsten aan het offer en vooral aan het offer des bloeds verzekerd zijn, dat dit de door God gestelde en op Calvarië verkondigde wet is, dan zal voor

den arbeid der Franciskanen in het Heilige Land een heerlijke vruchtbaarheid weggelegd zijn.

Is de tijd voor den oogst reeds nabij? Laat de tegenwoordige gang .der wereldgebeurtenissen dit niet hopen? Naar het Oosten zijn thans aller blikken en harten gerigt, daar loopen thans alle groote tijdelijke belangen te zamen, daar ligt thans het zwaartepunt der betrekkingen tusschen de verschillende hoofdmagten van Europa. Ook onder godsdienstig opzigt zal daar een allerhevigste strijd gestreden worden; er moet daar eene buitengewone uitstorting en werking der genade worden verwacht. Zullen in het tegenwoordige tijdperk der geschiedenis het bloed en de tranen der martelaren blijken het zaad eener nieuwe Christenheid geweest te zijn?

Dezen dag van den oogst verhaaste de goddelijke Voorzienigheid, en dat alle Katholieken door vurige gebeden en rijke aalmoezen een milden zegen van God voor de Heilige Kerk in 't Oosten verwerven! Dat Nederland in de eerste rijen sta!

H. J. J. PRENGER.

Breve van Zijne Heiligheid Paus Leo XIII,

WAARBIJ DE STUDIE DER WETENSCHAPPEN ONDER DE BESCHERMING VAN DEN H. THOMAS VAN AQUINE WORDT GESTELD.

DE SANCTO THOMA AQUINATE
PATRONO CAELESTI STUDIORUM OPTIMORUM
COOPTANDO.

LEO PP. XIII.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Cum hoc sit et natura insitum et ab Ecclesia catholica comprobatum, ut a viris sanctitate praeclaris patrocinium, ab excellentibus autem perfectisque in aliquo genere exempla ad imitandum homines exquirant; idcirco Ordines religiosi non pauci, Lycea, coetus litteratorum, Apostolica Sede approbante, iamdiu magistrum ac patronum sibi sanctum Thomam Aquinatem esse voluerunt, qui doctrina et virtute, solis instar, semper eluxit. Nostris vero temporibus, aucto passim studio doctrinarum eius, plurimi extiterunt, qui peterent, ut cunctis ille Lyceis, Academiis, et scholis gentium catholicarum, huius Apostolicae Sedis auctoritate, patronus assignaretur. Hoc quidem optare se plures Episcopi significarunt, datis in id litteris cum singularibus tum communibus; hoc pariter studuerunt multarum Academiarum sodales et collegia doctorum supplice atque humili obsecratione deposcere. — Quorum omnium incensas desiderio preces cum differre visum esset, ut productione temporis augerentur, idonea ad rem opportunitas accessit ab Encyclicis Litteris Nostris *De philosophia christiana ad mentem s. Thomae Aquinatis Doctoris Angelici in scholis catholicis instauranda*, quas superiore anno hoc ipso die publicavimus. Etenim Episcopi, Academiae, doctores decuriales Lyceorum, atque ex omni terrarum regione cultores artium optimarum se Nobis dicto audientes et esse et futuros una pene voce et consentientibus animis testati sunt: imo velle se in tradendis phi-

osophicis ac theologicis disciplinis sancti Thomae vestigiis penitus insistere; sibi enim non secus ac Nobis, exploratum esse affirmant, in doctrinis Thomisticis eximiam quamdam inesse praestantiam, et ad sananda mala, quibus nostra premitur aetas, vim virtutemque singularem. Nos igitur, qui diu multumque cupimus, florere scholas disciplinarum universas tam excellenti magistro in fidem et clientelam commendatas, quoniam tam clara et testata sunt communia omnium desideria, maturitatem advenisse censemus decernendi, ut Thomae Aquinatis immortale decus novae huius accessione laudis cumuletur.

Hoc est autem caussarum, quibus permovemur, caput et summa; eminere inter omnes sanctum Thomam, quem in variis scientiarum studiis, tamquam exemplar, catholici homines intueantur. Et sane praeclara lumina animi et ingenii, quibus ad imitationem sui iure vocet alios, in eo sunt omnia: doctrina uberrima, incorrupta, apte disposita; obsequium fidei et cum veritatibus divinitus traditis mira consensio; integritas vitae cum splendore virtutum maximarum.

Doctrina quidem est tanta, ut sapientiam a veteribus defluentem, maris instar, omnem comprehendat. Quidquid est vere dictum aut prudenter disputatum a philosophis ethnicorum, ab Ecclesiae Patribus et Doctoribus, a summis viris qui ante ipsum floruerunt, non modo ille penitus dignovit, sed auxit, perfecit, digessit tam luculenta perspicuitate formarum, tam accurata disserendi ratione, et tanta proprietate sermonis, ut facultatem imitandi posteris reliquisse, superandi potestatem ademisse videatur. Atque illud est permagnum, quod eius doctrina, cum instructa sit atque apparata principiis latissime patentibus, non ad unius dumtaxat, sed ad omnium temporum necessitates est apta, et ad pervincendos errores perpetua vice renascentes maxime accomodata. Eadem vero, sua se vi et ratione confirmans, invicta consistit, atque adversarios terret vehementer.

Neque minoris aestimanda, christianorum praesertim hominum iudicio, rationis et fidei perfecta convenientia. Evidenter enim sanctus Doctor demonstrat, quae ex rerum genere naturalium vera sunt, ab iis dissidere non posse, quae, Deo auctore, creduntur; quamobrem sequi et colere fidem christianam, non esse humilem et minime generosam rationis servitutem, sed nobile obsequium, quo mens ipsa iuvatur et ad sublimiora eruditur; denique intelligentiam et fidem a Deo ambas proficisci, non simultatum secum exercendarum caussa, sed ut sese amicitiae vinculo colligatae mutuis officiis tueantur. — Cuius con-

venientiae mirabilisque concordiae cunctis beati Thomae scriptis expressa imago perspicitur. In iis enim excellit atque eminet modo intelligentia, quae quod vult, fide praeeunte, consequitur in pervestigatione naturae; modo fides, quae rationis ope illustratur ac defenditur, sic tamen, ut suam quaeque inviolate teneat et vim et dignitatem; atque, ubi res postulat, ambae quasi foedere icto ad utriusque inimicos debellandos coniungantur. Ac si magnopere semper interfuit, firmam rationis et fidei manere concordiam, multo magis post saeculum XVI interesse existimandum est; quoniam per id tempus spargi semina coeperunt finem et modum transeuntis libertatis, quae facit ut humana ratio divinam auctoritatem aperte repudiet, armisque a philosophia quaesitis religiosas veritates pervellat atque oppugnet.

Postremo Angelicus Doctor non est magis doctrina, quam virtute et sanctitate magnus. Est autem virtus ad periclitandas ingenii vires adipiscendamque doctrinam praeparatio optima; quam qui negligunt, solidam fructuosamque sapientiam falso se consecuturos putant, propterea quod *in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis* [1]). Ista vero comparatio animi, quae ab indole virtutis proficiscitur, in Thoma Aquinate extitit non modo excellens atque praestans, sed plane digna, quae aspectabili signo divinitus consignaretur. Etenim cum maximam voluptatis illecebram victor evasisset, hoc veluti praemium fortitudinis tulit a Deo pudicissimus adolescens, ut lumbos sibi arcanum in modum constringi, atque una libidinis faces extingui sentiret. Quo facto, perinde vixit, ac esset ab omni corporis contagione seiunctus, cum ipsis angelicis spiritibus non minus innocentia, quam ingenio comparandus.

His de caussis dignum prorsus Angelicum Doctorem iudicamus, qui praestes tutelaris studiorum cooptetur. Quod cum libenter facimus, tum illa Nos consideratio movet, futurum ut patrocinium hominis maximi et sanctissimi multum valeat ad philosophicas theologicasque disciplinas, summa cum utilitate reipublicae, instaurandus. Nam, ubi se scholae catholicae in disciplinam et clientelam Doctoris Angelici tradiderint, facile florebit sapientia veri nominis, firmis hausta principiis, ratione atque ordine explicata. Ex probitate doctrinarum probitas gignetur vitae cum privatae tum publicae: probe vivendi con-

1) Sap. 1, 4.

suetudinem salus populorum, ordo, pacata rerum tranquillitas consequentur. — Qui in scientia rerum sacrarum elaborant, tam acriter hoc tempore lacessita, ex voluminibus sancti Thomae habituri sunt, quo fundamenta fidei christianae ample demonstrent, quo veritates supernaturales persuadeant, quo nefarios hostium impetus a religione sanctissima propulsent. Eaque ex re humanae disciplinae omnes non impediri aut tardari cursus suos, sed incitari augerique sentient; ratio vero in gratiam cum fide, sublatis dissidiorum caussis, redibit, eamque in indagatione veri sequetur ducem. Demum quotquot sunt homines discendi cupidi, tanti magistri exemplis praeceptisque conformati, comparare sese integritate morum assuescent; nec eam rerum scientiam consectabuntur, quae a caritate seiuncta inflat animos et de via deflectit, sed eam quae sicut a *Patre luminum* et *scientiarum Domino* exordia capit, sic ad eum recta perducit.

Placuit autem hac super re sacri etiam Consilii legitimis ritibus cognoscendis perrogare sententiam; quam cum perspexerimus, dissentiente nemine, votis Nostris plane congruere, Nos ad gloriam omnipotentis Dei et honorem Doctoris Angelici, ad incrementa scientiarum et communem societatis humanae utilitatem, sanctum Thomam Doctorem Angelicum suprema auctoritate Nostra Patronum declaramus Universitatum studiorum, Academiarum, Lyceorum, scholarum catholicarum, atque uti talem ab omnibus haberi, coli, atque observari volumus, ita tamen ut sanctis caelitibus, quos iam Academiae aut Lycea sibi forte patronos singulares delegerint, suus honos suusque gradus etiam in posterum permanere intelligatur.

Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die IV. Augusti MDCCCLXXX. Pontificatus Nostri anno Tertio.

THEODULPHUS CARD. MERTEL.

PREKEN VAN MGR. C. BROERE.

FEESTREDE OP DEN H. WILLIBRORDUS, APOSTEL VAN NEDERLAND.

> Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco.
>
> Gode zij dank, die ons altijd in Christus Jesus doet zegevieren, en door ons de kennis van Hem als eenen geur in alle plaatsen openbaart.
>
> II Cor. II, 14.

Gelijk er in iedere welgeordende maatschappij drie oorspronkelijke werkingen zijn, welke elkander wederkeerig veronderstellen en tot behoud der onderhoorigen strekken; wij er sommigen zien die gezag voeren, gebieden en besturen; wij er anderen vinden, die de wetenschap beoefenen, de wet beschouwen en het licht der kennis trachten aan te kweeken, en wederom anderen, die het zwaard dragen en den staat beschermen en uitbreiden met de wapenen; evenzoo zijn er in het rijk der hemelen, in de Kerk door Christus gesticht, drie meer verheven werkingen, drie roepingen, drie gaven, door en in welke Hij haar als zijn ligchaam ontwikkelt en volmaakt; gaven, welke zoozeer tot het innig leven en wezen der Kerk behooren, dat wij dezelven in de apostelen, in weerwil hunner buitengewone gelijkenis met elkander, reeds dui-

delijk kunnen herkennen. Immers drie hunner zien wij voornamelijk uitschitteren, drie hunner zich door zekeren openbaren aard tegenover den meer eenvoudigen H. Jacobus en de overige apostelen onderscheiden. In den H. Petrus, hoofd der Kerk, schittert de gave van het even kalm als bedrijvig bestier, de half-verborgen majesteit van het gezag; hij draagt de sleutelen van het rijk der hemelen. In den H. Joannes is het de gave van bespiegeling dier hooge wijsheid Gods, welke hem vormt tot den verhevensten Evangelist, en hem als profeet het einde aller dingen in de eeuwigheid doet aanschouwen. Een hel-ziende adelaar is aan zijne voeten. Maar in den H. Paulus herkennen wij den apostel, den zendeling bij uitnemendheid, den grooten strijder van het rijk Gods, die, worstelend door eene zee van lijden, meer dan alle andere apostelen te zamen gewerkt heeft ter uitbreiding van het rijk des Heeren (1 Cor. XV, 10). Hij draagt het zwaard, het verwinnend zwaard des woords, dat snijdt aan beide zijden en, dringend tot in het binnenste, ziel en leven kan verdeelen (Hebr. IV, 12). Hij spreekt: „Gode zij dank, die mij altijd in Christus doet zegevieren, en de kennis van Hem gelijk eenen geur door mij in alle plaatsen openbaart."

Zoo ziet gij, Mijne Hoorderen, welke de meer bepaalde beteekenis dezer mijner tekstwoorden is. Dan om dezelven nog beter te begrijpen, en u te doen gevoelen, hoe zij ook met het volste regt door mij aan uwen grooten Beschermheilige kunnen worden toegeschreven, is het noodig, u zoowel de eenheid als de onderscheiding der drie genoemde gaven te doen opmerken.

Immers het is één zelfde Geest in verschillende gaven,

de Geest der liefde, die, door Jesus Christus verdiend, de Kerk niet alleen met wederliefde voor Hem vervult, maar haar onophoudelijk vormt naar het beeld en de gelijkenis van Hem, die als Koning alles bestuurt en regeert, als wetgever en profeet allen verlicht en, als eeuwige hoogepriester zich offerend, wereld, hel en dood overwint. „Petrus! bemint gij Mij?" vroeg de Zaligmaker tot driemalen aan het hoofd zijner apostelen, en gaf hem de magt om schapen en lammeren te weiden (Jo. XXI, 15 vv.). De H. Joannes putte zijne wetenschap aan het hart zijns goddelijken Meesters; hij, zoo staat er, was de leerling, dien Jesus liefhad (Jo. XIX, 26), en bij uitnemendheid wordt hij de leerling der liefde geheeten. Wilt gij eindelijk het vuur kennen, dat den H. Paulus bezielt? Hoort, in welke vervoering die groote overwinnaar het ons getuigt: „Ik ben zeker, roept hij, ik ben zeker, dat noch dood, noch leven, noch engel, noch heerschappij, noch kracht, noch het tegenwoordige, noch het toekomende, noch sterkte, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde die is in Christus Jesus onzen Heer." (Rom. VIII, 38 v.)

Wat volgt hieruit, Mijne Hoorderen, wat volgt hieruit? Dat deze gaven, daar zij de liefde van den H. Geest ten oorzaak hebben, ook onophoudelijk in Gods Kerk zullen worden uitgestort. Zoo waarlijk als Christus dezen Geest vóór eeuwen aan zijne Kerk heeft beloofd en zijn goddelijk woord niet kan falen; zoo waarlijk als de liefdeband tusschen Christus en zijne Kerk gevormd wordt door den H. Geest, en deze oneindig God en de eenheid is van den Vader en den Zoon: zoo zeker is het huwelijk van Christus met zijne Kerk eenig en onverbreekbaar;

zoo onfeilbaar zal Hij immer zijne Kerk besturen, immer verlichten, immer uitbreiden en behouden. Petrus sterft niet! Behalve dat hij steeds voortleeft in zijne opvolgers op den onvergankelijken zetel, zal de gave van gebied en bestier nimmer aan de Kerk ontbreken. Joannes sterft niet! Altijd zal de waarheid des eeuwigen levens stralen in de Kerk, en van eeuw tot eeuw zullen er gevonden worden, die op de vurige vleugelen van Gods geest zich in de hooge wetenschap der zaligheid verheffen. En neen! ook Paulus sterft niet; ook Paulus heeft zijne opvolgers. Zijn zwaard is in de Kerk, het gaat van hand tot hand, en door alle eeuwen zullen er zijn, die strijden, die verwinnen, die roepen als hij: „Gode zij dank, die mij altijd in Christus doet zegevieren." Getuige hiervan zij de feestdag van heden; getuige zij de H. Willibrordus, ijveraar der zielen, apostel van Nederland, opvolger van den H. Paulus.

Ook hij werd door Gods H. Geest gedreven en bezield, en behoort tot die schaar van helden, die tot op dit oogenblik de Kerk van Christus door de wapenen des geestes uitbreiden; hij roept het ons uit den hemel toe: „Gode zij dank, die mij altijd in Christus deed zegevieren."

Eindelijk, om dezelfde redenen, Mijne Hoorderen, omdat de ééne Geest, die deze gaven in de Kerk voortbrengt, de H. Geest is, de Geest van eenheid in de onderscheiding, die én allen op Christus én allen op elkander doet gelijken; de Geest, in wien wij gedoopt en geroepen zijn; daarom zijn wij evenzeer gehouden, den H. Willibrordus na te volgen, als wij gehouden zijn, Jesus Christus te beminnen, dat is, zijne navolgers te zijn, gelijk hij het van Christus was (I Cor. IV, 16).

Ik zal derhalve heden uwen grooten Beschermheilige aan u ter navolging voorstellen als eenen overwinnaar in Christus, en u de deugden in hem doen opmerken, die hij als apostel bezat: zijnen moed, zijn beleid en zijne kracht; zijnen moed, vol van edele besluiten, zijn beleid vol wijsheid en kalmte bij derzelver uitvoering, zijne kracht, die volhardt te midden van den strijd en de zegeningen der heilige overwinning voortbrengt.

Heilige Willibrordus! die nog met deelneming nederziet op dezen grond, dien gij voor Christus hebt veroverd, verwerf mij van Hem, wien mijn onvermogen en onwaardigheid bekend zijn, eene vonk van dat liefdevuur, hetwelk uwe daden ten einde toe bezielde, opdat mijne hoorderen met mij door uw voorbeeld worden opgewekt en eenige goede vruchten van hier mogen wegdragen.

I.

Moed, beleid en kracht ter volharding zijn drie hoedanigheden, welke elkander wederkeerig veronderstellen, en welke in de ware heldendeugd, naar mate zij grooter is, meer onafscheidelijk zijn vereenigd. Van daar dat wij die in den ganschen levenswandel van den H. Willibrordus zien schitteren. Daar echter de moed het eerst en reeds vóór alle uitvoering ontvlamt, kan het niet wel anders, of in het begin van dit heilig leven zullen wij meer bijzonder dien adel van geest, dien forschen wil, dat koen karakter hebben op te merken, welke den heldenmoed in Christus kenschetsen. En voorzeker, Mijne Hoorderen, al aanstonds ontmoeten wij daarvan in den zoon van den edelen Wilgis van Northumberland, in den H. Willibrordus, de duidelijkste blijken.

Reeds zijne geboorte had plaats onder den indruk van de grootste en verhevenste verwachtingen. Zijne gelukkige moeder had in een gezigt, haar van God verleend, eene maan aanschouwd, die snellijk aanwies en haren vruchtbaren schoot vervulde, ten teeken, dat uit haar een heerlijk licht zou opgaan aan den hemel der Kerk; een licht, dat een duister deel dezer aarde zou vertroosten met de stralen, welke het van de eeuwige zon had ontvangen. Hij zou een apostel, een uitbreider zijn van het rijk des Heeren. Duidelijker dan in dit geheimzinnig teeken bleek zijne groote bestemming in zijne heilige jeugd. Terwijl hij zich nog toeleide op de noodige kennis en wetenschap, toonde de hooge ernst, heerschend in zijne gedragingen, de levende en nederige liefde, waarmede hij overal en ieder ten dienste wilde zijn, het vuur, waarmede hij ijverde en de snelste vorderingen maakte, wat mannelijk gemoed hij bezat, wat krachtige wil zich in hem bewoog; en ziedaar: in eenen nog zeer jeugdigen leeftijd zeide hij der wereld voor altijd vaarwel, deed hij afstand van zijne bezittingen, van de geoorloofde voldoening der zinnelijke genoegens, vóór alles van eigen wil, en sprak: „De Heer is mijn erfdeel, is de kelk, die mij loont; Gij, mijn God! zult mij mijn erfdeel wedergeven." (Ps. xv, 5.) Herkent, Christenen, herkent in den godgevalligen jongeling dien edelen moed, die zich boven eigen zwakheden verheft, dien sterken wil, die eens voor altijd beslist en zich vestigt, dat heilig ongeduld der liefde, die, als eene vlam ten hemel, zoo naar God als eenig doelwit voorwaarts schiet.

O! ware het ons gegeven, de jaren te kennen, die hij in eenzaamheid doorbragt, die oefeningen na te gaan,

waarin zijne deugd zich volmaakte, en als de teedere zamenspraak met God te beluisteren, waarin hij door de vurigste, uitgestrektste, heldhaftigste voornemens aan de hemelsche ingevingen beantwoordde; want de vrucht van dit zijn voor ons verborgen leven was het grootsch en vast besluit, het Evangelie aan de heidenen te gaan verkondigen. Van heilige mannen, met welke hij omgang had, vernam hij, wat woeste volken in en rondom ons vaderland nog gezeten waren in de schaduwe des doods, en zijn heldenhart ontgloeide, breidde zich uit over de zee, die hem van hen afscheidde, ja omvatte hen reeds met zijne onbepaalde liefde, en zijn plan ging aan, om duizenden zielen, waarvoor toch ook zijn Verlosser gestorven was, aan de magt der hel te ontrukken. Het lijdt geen twijfel, of de H. Willibrordus wist, welken zwaren arbeid hij ging ondernemen, en aan welke uiterste gevaren hij zich zoude moeten blootstellen. Maar de geest der Kerk, de geest van Christus dreef hem voort, van dien Verlosser, die tot zijne leerlingen zeide: „Ik ben een vuur op aarde komen brengen, en wat wensch Ik anders dan het ontstoken te zien?" en wetend, in wat wateren van smart Hij zoude baden: „Ik moet in een doopsel gedoopt worden, en welke kwelling drijft Mij voort, totdat het voltrokken worde? Meent gij, dat Ik den vrede op aarde ben komen brengen? Neen, zeg Ik u, maar de scheiding." (Lc. XII, 49 vv.) Uit deze volle bron was de moed van den H. Willibrordus gevloten en, Mijne Geliefden, het zij ons dan bedekt gebleven, wat in zijne heilige eenzaamheid is omgegaan, wij weten, wij zien zijn grootmoedig besluit; voorwaar, het is genoeg om ons over onze zwakheid te beschamen. Ik wil dan

heden niet spreken van Christenen, die, laf en week van hart als het slijk der zonden, waarin zij nederliggen, nog den moed niet hebben, hun eigen toestand te onderzoeken, veel minder, om er uit op te staan; maar is het niet juist de zoo ligt te verwinnen zwakheid van velen, die hier onze klagten moet wekken? Ach, een vonkje van dien moed, dien wij in den H. Willibrordus zien, zou genoeg zijn, om uit geestelijke traagheid op te staan; om onze pligten naar derzelver gewigt en met meer orde te volbrengen; om een woord, dat ons prikkelt, te vergeten, of het niet te spreken; om zekeren voorrang in anderen niet te benijden; om ons door geen ijdel vertoon, geen wereldsch gebruik, geene goedkeuring der menschen van het spoor te laten leiden. Intusschen zijn het, in tegenoverstelling van edelen moed, dikwerf kleingeestigheden en nietige hersenschimmige denkbeelden en bedoelingen, die het lot eener onsterfelijke ziel bepalen! Hoe het zij, de gestadige oefening, waardoor de deugd verkregen wordt, ontstaat en verlevendigt zich slechts door moedige besluiten, door zekere beslissende stappen, die aan ons leven eene andere wending geven; en bijna durf ik zeggen, dat al wie nimmer dergelijke besluiten maakt, die in zijnen levensloop geene oogenblikken kan aanwijzen, waarin hij veranderde van hetgeen hij te voren was, zich niet bevindt op den weg zijner zaligheid. Mogt het schitterend voorbeeld van den H. Willibrordus een dergelijk oogenblik in ons doen geboren worden! Slaan wij het oog naar het strand waarop hij staat; zien wij hem in het vaartuig treden, bestemd, hem naar deze gewesten te voeren. Hij verlaat zijn vaderland, hij verlaat zijne vrienden en bloedverwanten, om hen slechts in een ander

leven weder te zien. Hij gaat met het kruis over eene hem onbekende zee, om onder barbaren het geheim van dat kruis te verkondigen, en mogelijk daarvoor eenen verschrikkelijken dood te ondergaan. Raadpleegt uwe eigen harten, Mijne Hoorderen, raadpleegt uwe eigen harten; herinnert u de liefde, die u aan al de uwen verbindt, en beslist, wie de H. Willibrordus was, wie gij zelven zijt, en wat er van u wordt gevorderd. Het kan mijne bedoeling niet zijn, u tot buitengewone dingen aan te sporen; ieder moet de volmaaktheid nastreven van zijnen stand en in den roep, waarin hij geroepen is. Zoo overigens in den geestelijken strijd, dien wij voeren, gematigdheid en voorzigtigheid noodig zijn, ook deze kunnen wij van den H. Willibrordus leeren; zij behooren tot dat wijs beleid, dat ik u thans in hem zal toonen.

II.

Zoo in den overwinnaar heldhaftige moed de eerste eigenschap is, en die meest schittert in het ondernemen, de tweede is beleid, hetwelk zich eigenaardig als nadere bezinning en vooral dan in hem vertoont, als hij ter uitvoering overgaat. Hoezeer, gelijk gezegd is, ook in den geestelijken strijd beleid en voorzigtigheid vereischt worden, is reeds op te maken uit het beginsel, waaruit hij voortgaat, de liefde, die zeker vol moed en sterker is dan de dood (Hoogl. VIII, 6); maar die niet minder mate van zachtheid bezit, en derhalve het middel bemint en ordelijk streeft naar haar doel.

Ook dit groote beginsel vinden wij in het leven van den H. Willibrordus uitgedrukt. Wij hebben de heilige vlam, die hem verteerde, zien uitslaan; hem de scheiding,

door Christus gebragt, zien voltrekken; het vaartuig zien betreden, dat hem naar deze gewesten voeren moet; hem als hooren zeggen: „De liefde jaagt mij voort" (II Cor. V, 14), en „naar het vleesch heb ik niemand meer gekend" (II Cor. V, 16). Waarheen streeft zulk een onversaagde moed? Welk een eigen, bijzonderen weg baant zich zulk eene vervoering? Mijne Hoorderen, letten wij op zijnen eersten stap. Neen, hij kiest zich geen eigen en afzonderlijken weg. Naauwelijks aangeland, zoekt hij zijne Christelijke broeders op in het door de barbaren verwoeste, maar op hen weder veroverde Wiltenburg. Hij wil zich aan deze zijne broeders aansluiten, niet zijn eigen werk beginnen, maar hetgeen begonnen was voortzetten en, gelijk een bedachtzaam veldheer zich een veiligen terugtogt openhoudt en zich een steunpunt zoekt in eene welbezette vesting, ten einde, van daar uitgegaan, zijn krijgsplan te ontwikkelen; zoo is hem die plaats, door de dienst ván Christus eenmaal geheiligd, door de voorspraak der zoo vermogende Moedermaagd beschermd, door den arbeid en het bloed zijner broeders geteekend, het veilig oord, van waar hij in de kracht des kruises den heidenen zal te gemoet gaan.

Welligt, Mijne Hoorderen, beschuldigt gij mij hier van spitsvondigheid, van, bij gebrek aan meer schitterende omstandigheden, kleinigheden uiteen te halen. Wat was eenvoudiger, zult gij zeggen, dan zich aanstonds daarheen te begeven, waar zich reeds Christenen bevonden? Ongetwijfeld, Mijne Welbeminden, het was eenvoudig, zeer eenvoudig; maar de diepste waarheden schuilen in de eenvoudigheid des levens, vooral bij Gods Heiligen; en een zoo heldhaftige ijver, die alles, die vaderland en

vrienden verlaat, eene vervoering der liefde, die geene gevaren kent, ja, die den dood wenscht des offers, en desniettemin eenvoudig blijft en den gewonen weg bewandelt, zij is de ware, zij is de wijsheid van Christus. Het leert ons zeer nadrukkelijk, zonder eigenzinnigen hoogmoed van de omstandigheden gebruik te maken waarin wij ons bevinden; ons niet op te houden met hetgeen wij zouden doen, maar wat wij doen moeten; onze besluiten ter verbetering, hoe vurig ook gemaakt, te volvoeren met groot geduld, met omzigtigheid, met maathoudend overleg, en het bevestigt de waarheid, waaraan ik u herinnerde, dat ieder geroepen is tot de volmaaktheid van zijnen stand.

Dat de H. Willibrordus waarlijk met eene dergelijke bedachtzaamheid te werk ging, blijkt daaruit, dat hij ondanks het hoog gevoel, dat hem aanspoorde, bescherming zocht voor zijne prediking bij Pepijn van Herstal, die het oppergezag in handen had van het toen reeds magtige Frankrijk, hetwelk met zijne wapenen voortdrong in deze landen. Dan hoezeer wij in dit alles zijn wijs overleg moeten huldigen, hoe nadrukkelijk het ons leert, alles aan het eenige doel dienstbaar te maken, alles te doen ter eere van God en ook onze tijdelijke betrekkingen te heiligen, nog hebben wij het oog niet geslagen in de diepe wateren, waarmede het boek der Spreuken (XX, 5) het mannelijk beraad vergelijkt, nog niet genoeg in hem die heilige voorzigtigheid leeren kennen, die van Gods Geest voortkomt en, gelijk ons de apostel leert, vol is van leven en toch vol van vrede (Rom. VIII, 6). Zij bestaat in niet op ons zelven, maar op God te vertrouwen, bij Hem raad, hulp en leiding te zoeken, bij ge-

volg, die middelen te baat te nemen, die Hij in zijne wijsheid heeft ingesteld, zich dus op alle mogelijke wijze aan te sluiten aan zijne Kerk, waarin Christus de rijkdommen zijner wetenschap met voor ons onnagaanbare orde aanwendt, toepast en mededeelt.

De H. Willibrordus alzoo begreep, dat de bekeering der heidenen niet zijn werk was, maar dat van Christus en zijne Kerk; dat hij, om de volkeren in de eenheid te vergaderen, van den zetel der eenheid moest uitgaan; dat boven alles in de oorlogen des Heeren, welke hij ondernemen ging, orde, tucht en gehoorzaamheid werden gevorderd. Gelijk de H. Paulus weleer, zoo gaat hij dan Petrus' zien (Gal. I, 18), gaat hij naar den Stedehouder van Christus op aarde, den H. Paus Sergius, om van hem zijne zending, om van hem die raadgevingen te ontvangen, die hij gevoelde te behoeven, om niet te bouwen op bewegelijk zand en zijn werk ten spel te geven aan winden en golven, maar het te vestigen op den eeuwigen rotssteen, die onoverwinnelijk staat in het geloof, door Petrus en zijne opvolgers verkondigd.

Treffend is voor ons de herinnering van dat oogenblik, waarin de H. Willibrordus, de stichter der Kerk van Nederland, knielde voor de voeten van den vader der geloovigen. Ons Katholiek gevoel verheft zich, en wij smaken de gedachte, dat wij uit den onbevlekten schoot der ware Moederkerk zijn geboren; dat wij nog trouwe kinderen van den H. Willibrordus, één zijn met hem, één met alle voorgeslachten, die zijn ontslapen in Christus, eene schakel in die keten der eeuwen, die afdaalt van den troon, waar Hij, omringd van zijne apostelen, gezeten is aan de regterhand des Vaders. Wat dan mag

er in het gemoed van den H. Willibrordus op zulk een verheven oogenblik zijn omgegaan? Wij kunnen het afleiden uit hetgeen weldra na zijne wederkomst plaats had. De magtige Pepijn, getroffen door den ijver van den H. Willibrordus en de vruchten, die dezelve voortbragt, wil hem tot de bisschoppelijke waardigheid doen verheffen; allen juichen zijn voornemen toe; maar de Heilige weigert deze waardigheid aan te nemen, telt al de eigenschappen op, voor dezelve vereischt, en betuigt die niet te bezitten, noch zulk eene eer te verdienen. Het stellig en volgehouden aanzoek van zijnen vorstelijken beschermer, het eenstemmig uitgedrukt gevoelen zijner medgezellen en, wij mogen er bijvoegen, zijne eigen deugd was noodig, om hem dit aanbod te doen aanvaarden; want ook toen nog stemde hij toe, dewijl hij liever nederig naar het gevoelen van anderen wilde luisteren, dan het zijne stijfzinnig volgen en verdedigen. Wat is meer te prijzen, of zulk eene weigering? of zulk eene toestemming? De H. Willibrordus stelde zich als middel in Gods hand, maakte zich tot nederig werktuig van Christus' Kerk: ziedaar zijn gevoel, ziedaar het geheim van zijn beleid; en zoo vinden wij te midden van de grootste onderneming, van de verhevenste opofferingen, en als op den grond eener wereldgebeurtenis, waar de majesteit der Katholieke Kerk zich in ontwikkelt, de nederigste eenvoudigheid, de zachtste geleidelijkheid en de kinderlijke wijsheid, welke de wereld dwaasheid noemt, maar waarmede het God behaagt haar immer te beschamen (1 Cor. 1, 27 v.).

Ach! Mijne Hoorderen, konden wij deze eenvoudigheid ons eigen maken. Konden wij iets, o! dat dieper gaat dan de wijsheid van alle wijzen, dat gevoel der liefde

verkrijgen, hetwelk onmerkbaar geleidt en waarschuwt en het eigenlijke beleid is van het Christelijke leven. Sluit u daarom vast aan de Kerk, Mijne geliefden, sluit u vaster en vaster aan de Kerk; hebt den diepsten eerbied voor hare instellingen, wetten en gebruiken. Zij worden van eene wereld zonder geloof belagchen, omdat zij eenvoudig zijn, maar zij zijn eenvoudig, omdat zij verheven zijn en vol van de rijkdommen der goddelijke wijsheid. Sluit u aan uwen waardigen herder, die u Christus in zijne Kerk vertegenwoordigt; moogt gij tot het innigste vertrouwen u met hem vereenigen; moogt gij, om met een leerling der apostelen te spreken, met hem zamenstemmen als de snaren op de citer, die ze doet weergalmen; zoo zal de kracht van het groote ligchaam der Kerk de uwe worden, hare middelen uwe middelen, haar geest uw geest, en gij zult in den kring, u van God aangewezen, de overvloedige vruchten plukken eener volharding, als die ik u nog in den H. Willibrordus heb te toonen.

III.

Wij hebben den H. Willibrordus zien staan op het strand, om zijn vaderland te verlaten, en wij bewonderden zijnen moed; wij hebben hem gezien aan de voeten van Christus' Stedehouder, om zich te maken tot een werktuig der Kerk, en wij bewonderden zijn beleid; laat ons hem zien, gelijk hij, als aartsbisschop wedergekeerd, als apostel arbeidde te midden van ons vaderland, en wij zullen de kracht bewonderen, waarmede hij zijn werk aangrijpt, waarmede hij volhardt en het voortzet en hij, het zwaard des woords altijd wijder om zich henen slaande, zijne overwinning in Christus voltrekt.

Aardbeving en stormwinden gaan zijne komst vooruit, slaan de bosschen neder, en schudden de afgoden verbrijzeld over den grond, ten teeken, dat ook hier het woord zoude vervuld worden, door den profeet Aggaeus (II, 7 v.) gesproken: „Ik zal hemel en aarde, Ik de wateren en het drooge bewegen. Ik zal alle volken bewegen, en Hij zal komen, dien alle volken verwachten." Het was het zinnebeeld van die diepgaande kracht, waarmeê de H. Willibrordus aanstonds graaft, aanstonds tast tot op den ondersten grond, ten einde de Kerk van Nederland te stichten. God is zijn steunpunt en ziet, hoe hij er op rust, om die diepte te bereiken, waar zijn grondslag liggen moet. De eerste zijner zorgen, Mijne Hoorderen, is een bedehuis te bouwen, waarin God op eene waardige wijze zal vereerd worden; waar God bezit neemt van dien grond, dien hij met zijn zweet ging besproeijen; waarin de geheimen der verzoening, onophoudelijk gevierd, onophoudelijk genade over zijne pogingen doen nederstroomen. Bij die kerk sticht hij eene vereeniging van priesters en dienaren des Heeren, die, terwijl hij strijdt, hunne reine handen zullen ten hemel heffen; die, door hunne plegtige godsdienstoefeningen, hunne deugd en zeden, hunne ordelijke werkzaamheid hem steunend, aan de bewoners van dit land de godsdienstige waarheid in de volheid van haar leven zullen voorstellen; die de jeugd om zich zullen vergaderen, ten einde dezelve te onderwijzen, te vormen en de wortelen der Christelijke maatschappij wijder en wijder te doen schieten in het opkomend geslacht. Terzelfder tijd vergadert hij de zendelingen, die zich om hem gevoegd hadden, bespreekt met hen de godsdienstige belangen, bezielt hen met zijnen

geest en voltooit reeds het groote werk in deszelfs begin. Aanschouwt hier, Mijne Hoorderen, aanschouwt de hoogste van alle krachten die er bestaan, de kracht van instelling, van bouw en stichting, dat wonderbaar en onnavolgbaar vermogen van Jesus' Kerk, waarmede zij den chaos der elementen aangrijpt en aanstonds eenheid en orde doet verrijzen, waarmede zij onophoudelijk blijft voortwerken, en een beginsel stelt, hetwelk reeds daardoor alleen zich moet uitbreiden, doordat het bestaat; terwijl de dwaling, tot niets bekwaam dan tot afbreken, verwarren en vernietigen, na honderd en nog eenmaal honderd jaren zelfs den grond niet heeft kunnen vinden, om den eersten steen neder te leggen van haar hersenschimmig gebouw.

De H. Willibrordus wist wat hij geloofde, hij zocht het niet meer, en daarom uit zich dezelfde kracht slechts op eene andere wijze in de prediking, die hij thans weder onderneemt. Daar klinkt dan zijne evangelische bazuin; daar strijdt hij voort en overwint in Christus, en doet de kennis van Gods naam gelijk een geur opgaan en zich verbreiden om zijne schreden. Maar één punt is er gewoonlijk in den strijd, één punt, dat moet vermeesterd worden, en waar de zege van afhangt. Zoo ziet de H. Willibrordus, dat ééne bekeering voornamelijk moet bewerkt worden, en deze het teeken en de beslissing zal zijn van zijne algemeene overwinning. Het is Radboud, de gevreesde Radboud, koning van het magtigste volk, heerschend in deze streken, aan wiens wil en voorbeeld hier alles gelegen schijnt. Tot hem dringt de H. Willibrordus door en predikt hem God en zijnen gekruisten Zoon Jesus Christus. Mijne Hoorderen, wij naderen het

punt van beslissing; 't is de proef, of de kracht van den H. Willibrordus uit God is, of uit den mensch. Zijne prediking is te vergeefs en Radboud niet te bekeeren. O! gij weet voorzeker, wat het zij, een geliefd doel, dat wij lang met hoop hebben nagestreefd, te zien mislukken, en dikwijls kost het ons de grootste moeite, ons aan Gods wijzen wil te onderwerpen; maar wij zouden de liefde van Gods Heiligen moeten bezitten, wij zouden beter moeten weten, wat het zij, in Jesus Christus te beminnen, om te gevoelen, wat het is voor eenen herder, dorstend naar het heil van onsterfelijke zielen, zijne dierbare oogmerken niet te kunnen bereiken; wat het voor een H. Willibrordus moet geweest zijn, zulk eene teleurstelling te ondervinden, nadat hij alles, nadat hij vaderland en vrienden en zich zelven verlaten had. Hij echter, wetend, dat hij slechts de bediening had naar de barmhartigheid, die hij had ontvangen (II Cor. IV, 1), schudde het stof van zijne voeten en trok, zoo het dan Gods wil was, naar het naburige Denemarken, om daar de blijde boodschap te brengen.

Nieuwe beproeving, nieuwe mislukking. Zijne prediking draagt geene of zeer weinige vruchten. Nog eenmaal: Willibrordus is dezelfde en keert met eenige bekeerlingen, om nog altijd den strijd te blijven doorzetten. Stormweder overvalt hem en voert hem naar een nabijgelegen eiland heen. Is het dan niet God, die de stormen gebiedt? Welaan, hier dan verheft hij de vaan des kruises, en overtuigt de bewoners van de dwaasheid hunner afgoderij. En nu, helaas! weervaart hem het grievendst leed, dat hij nog had ondervonden. Zij boodschappen het aan Radboud, en de woestaard laat een der medgezellen van den

H. Willibrordus wreedaardig ter dood brengen, en overlaadt hem zelven, dien hij ontboden had, met bedreigingen en verwijten. En het was eene krachtige taal, de taal eens apostels, waarin hij Radboud antwoord gaf; maar zij diende slechts, om eene onvruchtbare bewondering voor hem af te persen. Zouden wij nog den H. Willibrordus geëerd hebben, indien hij thans zijne pogingen staakte, indien hij, gelijk vóór hem een prediker in dezen lande gedaan had, naar zijne broeders ware teruggekeerd, en het aan God had opgegeven? Dan die God zij gedankt! Hij zwichtte niet; in het binnenst van zijn gemoed sprak zich de getuigenis uit des apostels (II Cor. IV, 8 vv.): „In alles verdrukt, dan niet in de engte te brengen, in mislukkingen, dan niet zonder uitkomst, vervolgd, dan niet verlaten, worden wij ter aard geslagen, maar vergaan zullen wij niet." Ja, mogelijk schijnt het u toe, Christenen, dat hier niets was verrigt, niets gebeurd, dat de H. Willibrordus had verloren: ik zeg het u, hij had gewonnen, alles gewonnen; de overwinning was behaald daar, waar zij het eerst behaald moest worden, in het hart van den H. Willibrordus; zijne kracht werd in zwakheid voltooid (II Cor. XII, 9). God kon de liefde van zijnen Zoon in hem niet miskennen, en van nu af heb ik u slechts overwinningen te melden, wier uitgebreidheid tot een nieuw bewijs strekt van zijne apostolische volharding.

Wat noem ik u de streken op, die hij met zijn zweet beploegde, en de afzigtelijke goden, welker altaren hij omverwierp, en de tempels, die hij God ter eere stichtte? Als de wateren der zee, zoo breidde zich, naar het woord van den profeet (Isaias XI, 9), de goddelijke wetenschap

uit. Voor Radboud trad een Christen vorst aan 't hoofd. Alom sloeg het kruis van Willibrordus de hoogten voor zich neder. Frankrijk en Duitschland weergalmden terug van zijnen roem, hoorden zijne stem, kusten zijne voetstappen, en in wonderen, door hem verrigt, bestraalde de glorie van den Almagtige het uitgestrekte tooneel van zijne overwinningen. Eens, als die God, voor het oog van engelen en menschen, ieder zal loonen naar zijne werken, dan, zegt de H. Gregorius, zal daar Petrus verschijnen met Judea, door hem bekeerd, daar Paulus als met de gansche wereld achter zich aan, daar Andreas, van Achaje, daar Joannes, van Asië, daar Thomas, van Indië gevolgd; daar, voeg ik er bij, Willibord, gevolgd van het geloovige Nederland. Vijftig jaren, Christenen, vijftig jaren bragt hij om in de prediking van het Evangelie; vijftig jaren verdroeg hij alle zorgen, ontberingen, aan zulk een heiligen oorlogstogt verbonden; vijftig jaren onderging zijn hart alle smarten der liefde, om de bewoners van dit land, om ons te baren in Jesus Christus.

Zoo dan de kerkvader, dien ik noemde, zoo de H. Gregorius, op den arbeid zijner voorgangers terugziende, in smartelijken uitroep zich zelven afvraagt: „Wat, ellendige, heb ik gedaan?" — hoe moet ons het schitterend voorbeeld van den H. Willibrordus, die onze vader is in het geloof, niet ten antwoord vorderen op de vraag, wat wij gedaan, welke werken wij uit het geloof, dat hij ons predikte, verrigt hebben; u inzonderheid, die hem als bijzonderen beschermer vereert, en daarmede te meer gehouden zijt, hem na te volgen. Maar neen, het geldt ons allen evenzeer; want het is Jesus Christus, die ons vraagt in zijne Heiligen, die ons toespreekt in zijnen die-

naar: Ik heb uw geluk van eeuwigheid gewild; Ik ben van den hemel nedergedaald, om u te redden; en zie, Willibrordus heeft al het zijne verlaten, om u dat geloof te verkondigen. Ik heb mij naar al uwe zwakheden gevoegd, Ik ben gehoorzaam, Ik ben een dienstknecht en u in alles gelijk geworden, behalve in uw kwaad, en zie, Willibrordus heeft geen anderen weg bewandeld dan van gehoorzaamheid en kinderlijke eenvoudigheid, en zich tot middel en werktuig gesteld in mijne hand. Ja, ook mijn kruis heeft hij nagedragen; dat kruis, waaraan Ik voor u geleden, gestreden en voor eeuwig verwonnen heb, heeft hij gedeeld in arbeid, in kommer, in tranen en er door gezegevierd. Maar zijt gij zijne navolgers, gelijk hij het van Mij geweest is? Groote schatten heb ik toevertrouwd; u heb ik vier, u vijf talenten, u twee, u drie geschonken: wat hebt gij er meê verrigt? wat hebt gij gedaan voor Mij, die alles gedaan heb voor u? O mijne Geliefden, wie zal hier het bevredigend antwoord geven? Wie gevoelt de behoefte niet, knielend zijne nietigheid en ondankbaarheid te belijden? Wien strekt het voorbeeld van Willibrordus, wiens beeldtenis zich aldus in de glorie van Christus verheerlijkt en vergroot, niet tot het dringendst verwijt en opvordering om een ander leven te beginnen.

Laat ons daartoe dit oogenblik den eersten stap doen, met ons biddend neder te werpen, en onder de voorspraak van den H. Willibrordus hulp en bijstand af te smeeken.

Wij bekennen, o mijn God! dat wij niets uwer waardig hebben verrigt: de stem van ons geweten klaagt ons aan; maar wij willen die niet verdooven en belijden U de menigvuldigheid onzer overtredingen. Vergeef ons barm-

hartiglijk om de oneindige verdiensten van uwen Zoon, om zijne heerlijkheid en die overwinningen, die Hij in alle Heiligen, en bijzonder in den H. Willibrordus heeft behaald; en zoo onze smeekingen tot U kunnen doordringen, verhoor zooveel te meer die levende gebeden, die groote daden van den H. Willibrordus, uit uwe liefde en uwen eigen Geest verrigt. Ja, groote Heilige! voëg uwe smeekingen bij de onzen. De belijdenis onzer zonden en ach! konden wij ze vergieten, tranen van berouw ontsieren uwen feestdag niet: daarin schittert deszelfs hoogste luister; zij zijn ook uw werk, zij behooren tot uwe overwinning, ja tot de blijdschap, die gij smaakt in den hemel, waar meer vreugd zal zijn over éénen zondaar, die boetvaardigheid doet, dan over negen en negentig regtvaardigen. O, bij de liefde, die u op aarde voor Christus en zijne Kerk bezielde, en in wier vervoeringen gij thans de hoogste zaligheid geniet, smeek Hem, dat Hij ons genadig zij; dat Hij ons den moed geve, om de banden te verbreken, die ons belemmeren; omzigtigheid in de veelvuldige gevaren die ons omringen; volharding tot dat einde, dat u thans bekroont. Wij vragen uwe voorspraak inzonderheid voor den herder dezer gemeente en zijnen getrouwen medehelper; bid dien geest op hen af, die u bezielde, die hen sterke in hunnen arbeid en hen met zijne zoetste vertroostingen vervulle. Wij roepen u aan voor de gansche Kerk van Nederland, dat zij zich uitbreide, dat zij zich volmake en de dwalenden weder in het geloof ontvange, dat gij zelf hier hebt gepredikt, en buiten hetwelk geene zaligheid is. Voltooi nog heden de zegepraal, door u in de kracht des kruises behaald, en smeek voor dat Nederland, hetwelk gij tot aan

uw dood bemindet, o dat gij thans, badend in den stroom van oneindige liefde en geluk, nog onvergelijkelijk meer bemint, één geloof te bezitten, één hart en ééne ziel te zijn, opdat allen u volgen, als gij in den laatsten dag, die ook u volmaken zal, de door u veroverde zielen zult voeren voor Gods troon. U en ons verhoore Hij, Jesus Christus, die met den Vader leeft en regeert in de eenheid des Heiligen Geestes. Amen.

Het Congres der Goddeloozen te Brussel.

(29 Augustus—1 September 1880.)

„Bij het begin zelf van ons Opperpriesterschap", zoo schrijft Paus Leo XIII in zijne eerste Encycliek, „vertoont zich aan Ons het treurige schouwspel der „rampen, waarmede het menschelijke geslacht van alle „zijden geprangd wordt: deze zich zoo ver uitstrekkende „omkeering der hoogste waarheden, door welke de men„schelijke maatschappij als door hare grondslagen wordt „in stand gehouden; deze laatdunkendheid der geesten, „die geen enkel wettig gezag verdragen kan;.... de ver„achting der wetten, welke de zeden regelen."

Een even somber tafereel van den tegenwoordigen maatschappelijken toestand vindt men in de volgende Encyclieken.

Voor zeer velen, ook zelfs niet-Katholieken, is het duidelijk, dat er in de bezorgdheid van Leo XIII geene overdrijving ligt.

Niet allen echter, die in staat zouden zijn om over den achteruitgang en de verzwakking der maatschappelijke orde in Europa en Amerika een oordeel te vellen, erkennen de diepe bedorvenheid en het bederfelijke der grondbeginselen, die dreigen onzen tijd te beheerschen; niet allen zien de gevaren naken. Inzonderheid niet allen in Nederland, zelfs al behooren zij niet slechts tot hetgeen men de beschaafde standen noemt, maar al moeten zij

tevens gerekend worden onder de welgezinden, die voor hun bijzonder leven de oude, beproefde, algemeen menschelijke beginselen, waarop de maatschappelijke orde en het huisgezin rusten, voor de eenig ware houden en ook haleven; zelfs niet allen, die nog groot gaan op de eer van Christen te zijn. Onder de orthodoxe Nederlandsche Protestanten, ja ook onder onze Katholieken zijn er die klaagtonen en bezorgdheden, gelijk de pauselijke Encyclieken der laatste jaren menigwerf geuit hebben, als vrij ongegrond, althans als bovenmatig en op Nederland niet toepasselijk beschouwen en welligt meenen, dat die openbare brieven van Leo XIII vooral daarom zoo pessimistisch moeten zijn, dewijl deze Paus er niet buiten kan om dezelfde sombere beschouwingen voorop te zetten, welke aan zijn onmiddellijken Voorganger op Petrus' Stoel eigen waren.

Van de regtschapen Nederlanders, van onze rustige burgers, van onze Christelijkgezinde landgenooten behooren magtig velen tot de zeer kalme, zeer bezadigde, zeer bedaarde lieden, die zich gaarne de mannen van het gezond verstand en van de gematigde opvattingen laten noemen, maar die men met meer regt de burgerlieden in het rijk des geestes zou kunnen heeten. Hoort gij hen bij geval over den hedendaagschen toestand onzer maatschappij een woord in het midden brengen, dan zullen zij dien wel is waar niet onder alle opzigten bij een zonnigen zomerdag vergelijken; maar dat de hemel vol is van donkere, onheilspellende onweerskoppen, dát zullen zij nimmer toegeven. Vernemen zij somwijlen, hoe schril de goddeloosheid zich durft te uiten, met hoe groote werkzaamheid en kracht de belagers der maatschappelijke, zedelijke en

godsdienstige orde optreden, dan wordt hunne zeer behagelijke kalmte voor een oogenblik gestoord als bij het hooren van een verafzijnd dondergerommel, maar welras keeren zij tot hunne gewone zielsrust en onbekommerdheid terug, terwijl zij uitroepen: het zijn slechts onweersbuijen, die voorbijdrijven!

Wat nu onlangs te Brussel is gesproken en tot stand gebragt, ook door Nederlanders is gezegd en vastgesteld, is in staat hen te doen opschrikken en hun regtschapen en Christelijk, maar koud gemoed met vrees te vervullen, diep te treffen en in hevige beweging te zetten. Het is gelijk aan den harden donderslag, die boven onze hoofden ratelt en ons van het gevoel doordringt, dat het zware onweder nabij is gekomen.

Te Brussel is ook uit het woord en de handelwijze van eenigen onzer landgenooten gebleken, hoe de sekten, welke de maatschappij en het gezin in derzelver diepste grondslagen aanranden, „ nu zij over de geheele wereld ver-„ spreid en in een goddeloozen bond ten naauwste met „ elkander vereenigd zijn, niet meer in de duisternis van „ geheime bijeenkomsten beschutting zoeken, maar open-„ lijk en stout voor den dag treden en het voorlang ge-„ smede plan om de grondslagen van elke burgerlijke „ maatschappij omver te halen, ten uitvoer trachten te „ brengen.

„ Zij zijn voorzeker degenen, die, zooals het woord „ Gods getuigt, *het vleesch bevlekken*, *de heerschappij* „ *verachten*, *en de majesteit lasteren* [1]). Niets van het-„ geen door menschelijke en goddelijke wetten tot instand-

1) Brief v. Judas v. 8.

„ houding en opluistering des levens is vastgesteld, laten „ zij ongedeerd of ongerept. Aan de hoogere magten ... „ zeggen zij de gehoorzaamheid op en prediken de vol- „ maakte gelijkheid van alle menschen in regten en plig- „ ten. — De natuurlijke vereeniging van man en vrouw, „ die zelfs bij de barbaarsche volken heilig is, houden zij „ niet in eer.

„ Deze monsterachtige gevoelens worden door hen in „ hunne bijeenkomsten publiek uitgesproken, in vlugschrif- „ ten aangeprezen en ..... onder het volk verspreid." (Encykliek: *Quod Apostolici* van Z. H. Leo XIII.)

Onder instemming en toejuiching van verscheidene Nederlanders is openlijk aan alle hoogere magt, en aan den almagtigen God op de eerste plaats, de gehoorzaamheid opgezegd, de grondslag aller zedelijkheid: de leer, dat onze wil vrij is, geloochend, de echt aan de laagste lusten prijsgegeven, en een wereldverbond van goddeloozen en godloochenaars opgerigt.

Dr. Hartogh Heys van Zouteveen, die zelf als ijverig werkend lid het congres bijwoonde, heeft niet nagelaten er in *De Banier* [1]) een vrij uitgebreid verslag van te zetten. Dit kan hier en daar worden aangevuld uit het verslag van *De Dageraad* [2]).

---

1) Zesde jaargang, 1 October 1880. Dit tijdschrift heeft tot redactie: Marcellus Emants, F. Smit Kleine en J. van Santen Kolff. Men kent deszelfs algemeene strekking genoeg, wanneer men weet, dat de eerstgenoemde der redacteurs de vervaardiger is van het goddelooze gedicht: *Lilith*. Het opstel van Dr. Hartogh Heys in 't vermelde nummer is getiteld: *Het vrijdenkers-congres te Brussel.*

2) September 1880. Dit maandschrift wordt krachtig aanbevolen door *De Banier* en staat de beginselen voor der gelijknamige vrijdenkersvereeniging te Amsterdam. Het verslag van *De Dageraad* is ook afzonder-

In weerwil van den hevigen tegenzin, die mij bezielt, in weerwil van de kieschheid, die mij anders verpligten zou over eenige bijzonderheden te zwijgen, onderneem ik het voor de lezers van *De Katholiek* de ergste mededeelingen uit de genoemde verslagen te herhalen. Het is nuttig, misschien noodig deze „teekenen der tijden" ook in onze kringen wél te doen kennen.

De oprigting van een internationaal vrijdenkersverbond, dat de vereenigingen van godloochenaars in de verschillende landen zou omvatten, was reeds in 1859 te Amsterdam op het internationale vrijdenkerscongres behandeld; het plan er toe werd daar sterk toegejuicht. Evenzoo in 1869 te Napels op het zoogenaamde anti-Concilie, het congres der godloochenaars, dat een tegenhanger moest zijn van de Vatikaansche Kerkvergadering. Beide vrijdenkerscongressen wekten afschuw, maar ontlokten aan velen eer een geringachtenden smaadlach dan dat zij hun vrees of bezorgdheid inboezemden. Toch hebben die bijeenkomsten haar werk gedaan. Althans de stichting eener internationale vereeniging hebben zij naderbij gebragt. Zij zijn de voorbereidingen geweest voor hetgeen nu voltrokken is. Het plan immers werd op het vrijdenkerscongres van 29 Augustus—1 September ll. volkomen uitgevoerd.

Deze heillooze vergadering zetelde in het hôtel *La Nouvelle Cour de Bruxelles*, Place Fontainas. Er waren 24 Belgische, 6 Fransche, 2 Engelsche, 4 Amerikaan-

---

lijk verkrijgbaar gesteld voor ƒ0.15. Ieder werkman kan het zich nu aanschaffen.

sche, 2 Pruissische, 1 Nederlandsche, 1 Oostenrijksche, 1 Wurtembergsche, 1 Spaansche, en 1 Italiaansche vrijdenkersvereeniging vertegenwoordigd.

Ziehier de meestal sterk sprekende namen dier verschillende vereenigingen:

België: Le Cercle de l'Affranchissement, te Gilly. — De Volksvrijdenkersbond, te Antwerpen — La Raison, te La Louvière — Le Phare, te Jumet — Fédération des Sociétés rationalistes de la Vallée de la Vesdre, te Verviers — Les Ouvriers Solidaires, te Verviers — l'Athéisme, te Verviers — La Libre Pensée, te Seraing — Les Rationalistes, te Lodelinsart — La Libre Pensée, te Luik — L'Emancipation, te Charleroi — Les Libres Penseurs, te Montigny sur Sambre — Les Solidaires, te Dampremy — Cercle des Libres Penseurs, te La Hestre — Les Cosmopolitains, te Brussel — La Société des Libres Penseurs, te Ixelles — Le Cercle des Libres Penseurs du Centre, te La Hestre — La Libre Pensée, te Huy — Les Solidaires, te Gent — Les Solidaires, te Brussel — L'Affranchissement, te Brussel — La Libre Pensée, te Brussel — Les Soirées populaires, te Brussel — La Libre Pensée, te Antwerpen.

Frankrijk: La Libre Pensée de Clichy, te Parijs — Fédération des Groupes de la Libre Pensée, te Parijs — Les Libres Penseurs du 4e arrondissement, te Parijs, — La Loge La Renaissance, te Parijs — La Rive gauche, te Parijs — La Libre Pensée, te Rijssel.

Engeland: The National Secular Society, te Londen — The British Secular Union, te Londen. Deze hebben te zamen 68 onderafdeelingen en meer dan 6000 leden.

Noord-Amerika: Freethinkers League of the Workmen of the North, te Wisconsin — The Freethinkers, te Phi-

ladelphia — The National Liberal League, te New-York; deze was vertegenwoordigd door Miss E. B. Toot.

Oostenrijk: Die Freie Kirche, te Weenen.

Wurtemberg: Die Freidenker, te Stuttgart.

Pruissen: Die Freie Gemeinde, te Maagdenburg — Die Freidenker, te Berlijn.

Spanje: De Vrijdenkers van Barcelona.

Italië: Le Cercle Rationaliste, te Ancona. De Italiaansche vrijdenkers „ zijn in drie groepen verdeeld: de Gar„ ribaldianen, de Socialisten en de Mazzinisten; te Flo„ rence komt een courant uit, door vrijdenkers geredigeerd, „ die *l'Ateo* heet. "

Nederland: De vereeniging De Dageraad, te Amsterdam, vertegenwoordigd door den president dezer vereeniging R. C. d'Ablaing van Giessenburg uit Amsterdam, alsmede door P. C. Frowein, leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Goes, L. J. C. A. De Vogel uit Utrecht, en Dr. Hartogh Heys uit Assen. Deze was vroeger leeraar aan de Hoogere Burgerschool te 's Gravenhage en is ten onzent bekend door zijne Nederlandsche vertaling van een der werken van Darwin. Overigens waren nog aanwezig F. Domela Nieuwenhuis uit 's Gravenhage, Christiaansen uit Amsterdam met zijne echtgenoote, Heldt, voorzitter van het algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond en verscheidene andere Nederlandsche vrijdenkers.

De Loge *Post Nubila Lux* [1]) te Amsterdam zond een berigt van adhaesie; op dezelfde wijze gaven meerdere bij-

---

1) Deze Loge wordt echter door het Nederlandsche Groot-Oosten niet voor wettig erkend. Dit las ik in het *Bulletin van het Ned. Groot-Oosten*, 1879, jaargang VII, afl. 1, blz. 6.

zondere personen, o. a. de beruchte knoeijer [1]) in Darwinistische magtspreuken Prof. E. Haeckel uit Jena, en verscheidene vrijdenkersvereenigingen uit Kopenhagen, Spanje en Italië hunne instemming met het streven dezer vergadering te kennen.

Over het geheel waren drie- tot vierhonderd personen in de *Nouvelle Cour* bij de opening der zittingen tegenwoordig. Daaronder een vijftiental „ dames ". Op de volgende vergaderingen nam haar aantal telkens toe. Zou de reine moraliteit — het woord in zijn meest bepaalden zin genomen — zou de reine moraliteit der beraadslagingen op het steeds klimmend getal van „ dames " ook eenigen invloed hebben uitgeoefend? Allerpiquantst was alreeds de enkele tegenwoordigheid van twee Engelsche „ dames ": Miss Bradlaugh en Mistress Anna Besant; de eerste trad op als „ dochter en vertegenwoordigster van den vermaar- „ den Charles Bradlaugh, die zijn innig leedwezen had „ doen betuigen, dat de buiten alle verwachting lang du- „ rende zitting van het parlement hem belette persoonlijk „ over te komen. " Zij vertegenwoordigde dus haren vader; en welk een man is die vader!

Een man, die in Engeland als verklaard atheïst en bestrijder van het Christendom, ja, van alle godsdienst, en schrijver en verspreider der zedelooste geschriften berucht is; een man, die, hoewel om deze laatste reden door den Engelschen regter veroordeeld, met die winstgevende industrie voortging en, tot lid van 't Parlement

---

1) Dat zulks mag worden gezegd, blijkt uit het geschrift van den Straatsburger Hoogleeraar His: *Unser Körperform und das physiologische Problem ihrer Entstehung.* 1875.

gekozen, eerst weigerde den toelatingseed af te leggen, omdat hij iederen eed voor onzin houdt, doch, daarom afgewezen, spoedig aanbood den eed wel te doen.

Over zijne benoeming en deze handelwijze werd door den heer O'Donnel, in 't Parlement, aldus gesproken:

„ Onderstel, iemand, die op niet benijdenswaardige „ wijze bekend is geworden — die het land rondging om „ de oproerigste en walgelijkste leeringen te prediken — „ oordeelde het, bij de onzekerheid van zijn handel en „ vak, noodig om, evenals eerzamer kooplieden doen, „ een middel tot algemeener advertering te hebben; onder- „ stel, het viel hem in, dat het voor het soort van vak, „ waarmede hij zich ophoudt, eene nuttige manier van „ advertering zou zijn, als hij op het titelblad van eenig „ gemeen en afschuwelijk pamflet achter zijn naam de „ letters M. P. [lid van 't Parlement] kon laten drukken; „ van een pamflet, dat verkocht werd in de hoeken en „ stegen onzer groote steden, dat niet alleen aan het rijpe „ oordeel van mannen en vrouwen werd voorgehouden, „ maar door colporteurs aan jongelingen en meisjes van „ teederen leeftijd in de handen gestopt, dat praktijken der „ vuilste losbandigheid in de jongste en ontvankelijkste „ gemoederen indrukte, dat, met beroep op de volksmassa, „ het Christelijke, Joodsche en menschelijke huwelijk en „ de menschelijke liefde tot iets lagers dan de vereeniging „ van het eene dier met het andere wilde maken; onder- „ stel verder, het viel dezen man in, dat hij die adver- „ tering zou kunnen verkrijgen door in een of ander zeer „ verspreid blad te schrijven, dat hij de gewoonten van „ dit Huis slechts als eene gekheid zonder zin wilde op- „ nemen," enz.

Vlakaf noemde, ook in 't volle Parlement, Lord Randolph Churchill dezen man: „een verklaard atheïst en „iemand van erkende kwade trouw, *an avowed atheist „and professed disloyal person*"; terwijl in dezelfde vergadering de heer Warton zijn geheele handelwijze als: „atheïsme, verraderij en vuilheid, *atheism, treason and „filth*" brandmerkte.

Dat Bradlaugh wegens oneerbiedigheid ten opzigte van 't Huis in hechtenis kwam, doch, spoedig op vrije voeten gesteld, weder zitting poogde te nemen, gevolgd en omstuwd van een ontelbaren hoop gemeen hetwelk zijne kreten tegen alle godsdienst verhief, dit alles weet men genoeg.

De dochter nu van dezen man werd op het Brusselsche congres als zijn vertegenwoordigster ontvangen en gehuldigd.

Toen Bradlaugh met dien volksoploop Westminster Hall binnentrad, was de tweede der bovengenoemde „dames", Mrs. Besant aan zijne zijde; deze „dame" hield bij die gelegenheid uit zijn naam een *speech* tot de oproerige volksmassa. Zij is de mede-redactrice van Bradlaugh's „atheistisch en republikeinsch" weekblad: *The National Reformer*, zij is de medeverdedigster en -verspreidster zijner schandelijkste leerstellingen. In 1879 verscheen hier te lande de Nederlandsche vertaling eener brochure dezer morsige schrijfster; in dit geschrift dingen de goddeloosheid en de onbeschaamdste zedeloosheid om den prijs; het twee- of driekinderensysteem enz. met de verschillende daarbij behoorende ellendige *artificia* worden er, zonder eenige omsluijering, als de redmiddelen tegen al de rampen der lagere volksklasse, aan den werkman en de vrouw uit 't volk op het brutaalst aangeprezen.

Ik zal genoodzaakt zijn eenige uitdrukkingen dezer „dame" aan te halen. Hier zij 't genoeg te zeggen, dat zij in waarheid een der schitterendste, zoo niet de schitterendste glorie der Brusselsche vergadering was; zij werd dan ook gekozen tot lid van het definitief bestuur van 't congres, en wel als „president" voor Engeland.

Voor Frankrijk viel aan een der onlangs uit Nieuw-Caledonië teruggekomen geamnestiëerden, Le Maître dezelfde onderscheiding te beurt. Dr. Hartogh Heys zegt, na dit verhaald te hebben, aldus: „Volgens de Fran„sche communards, die, ik betreur het te moeten zeg„gen, in grooten getale aanwezig waren, had hij „l'hon„„neur d'être un martyr des assassins de Versailles.""

Voor Nederland is nu president de voorzitter der vereeniging *De Dageraad*, en voor Duitschland „de geleer„de" Dr. L. Büchner, zooals *De Dageraad* — de bekende Darwinistische „Bücherfabrikant", zooals eens de *Literarische Handweiser* — hem noemde. Zoo heb ik tegelijk de meest uitkomende namen onder de aanwezigen vermeld.

Ik vestig alleen nog de aandacht op Sachse, den predikant der *Frei-religiöse Gemeinde* te Maagdeburg. Wat deed een predikant op zulk eene vergadering? — Kunnen er predikanten zijn, die niet meer aan 't bestaan van God gelooven? — Is ook Sachse reeds zoover gekomen? — Gij kunt het antwoord uit de volgende regelen opmaken, die alles bevatten, wat Dr. Hartogh Heys over dezen man mededeelt:

„De heer Sachse zet de beginselen zijner kerk uiteen; „hij is, wat wij hier [in Nederland] zouden noemen een „ultra-modern predikant; zijn gemeente heeft volkomen „vrede met alle resultaten der wetenschap, haat de slavernij

„ van de letter en de tyrannie van het dogma, beschouwt als „ godsdienst de vereering van het ware, goede en schoone „ op het gebied van wetenschap, kunst en staatkunde; hij „ spreekt als zijn overtuiging uit, dat wij allen vooruitgang „ aan de godsdienst verschuldigd zijn. Hij wordt weerlegd „ door een ander Duitsch vrijdenker, Dr. Dulk, die den „ heilzamen invloed van de godsdienst ontkent en aan- „ toont dat de zedeleer ten allen tijde het beschavende „ element in de ontwikkeling der maatschappij is geweest „ en zal blijven. Dr. Sachse repliceert hierop niet en is „ de volgende dagen niet weer op het congres verschenen. "

Er schijnt dus grond te zijn om den predikant voor een godloochenaar te houden; desniettemin was Sachse nog te godsdienstig voor de leden van een congres, dat niet eens den naam van God dulden kon, tenzij wanneer er een blasphemie aan verbonden werd.

Werkelijk een congres ter loochening van God en bestrijding van alle godsdienst, welke ook!

Bij de opening der eerste zitting zet de president van het voorloopig te Brussel gevormde *comité* van bestuur „ het doel van dit congres uiteen, namelijk het oprichten „ van een verbond tusschen alle groepen van vrijdenkers „ van de wereld, die geen heil zien in halve maatregelen, „ zoo als het vervangen van het catholicisme door het „ moderne protestantisme, van den God der theologie door „ den God der wijsbegeerte, d. i. van een dwaling door „ een onderstelling, maar alleen in de volkomen emanci- „ patie van het menschelijk geweten zonder anderen gids „ dan de rede, anderen onderwijzer dan de wetenschap, „ andere controle dan het algemeen welzijn."

Even cynisch klonk het woord van Mistress Besant, die het eerst het spreekgestoelte beklom. Voor haar gehoor, dat zij met den groet: „Burgers en Burgeressen" aansprak, verheerlijkte zij Thomas Paine, „een vijand „zoowel van de monarchie als van de kerk", ook „den „held Richard Carlyle", die om het verkoopen van „vrij- „zinnige en antichristelijke boeken" een hechtenis van negen jaar onderging; zij verheerlijkte Bradlaugh, „die „niet aan God gelooft", en om zijn atheïsme vervolging leed; eindelijk roept zij in vervoering uit: „De geeste- „lijkheid verdoemt de vrijdenkers, het volk bemint ze. „De toekomst behoort ons en niet aan onze vijanden; „aan de priesters behoort het verleden, het gebed, de „hemel, God; aan ons de toekomst, de arbeid, de mensch. „... Ook wij zijn geloovigen niet in God, maar in den „mensch. Aan de Christenen de slavernij eener kerk en „de ellendige, persoonlijke onsterfelijkheid, aan ons de „onsterfelijkheid der gedachte, der wetenschap en van den „plicht." —

„De merkwaardige vrouw, welke bovenstaande rede „uitsprak", zoo schrijft Dr. Hartogh Heys, „bezit een „verbazend oratorisch talent en electriseert hare hoorders. „Het is onmogelijk naar haar te luisteren zonder den „grootsten eerbied voor haar te krijgen."

Maar voor God is er geen eerbied noodig!

Na Mistress Besant spreekt Darnal uit Parijs. „Hij „besluit met te zeggen dat „God overal aangevallen, zich „„nergens verdedigd heeft", dat God niets anders is dan „„une antithèse de justice absolue", dat het eene hypo- „these is, die men onnoodig moet maken."

Meerderen spreken in dergelijken zin; Schroeder, „de

„ afgevaardigde der Duitsch-Amerikanen", sluit de akelige reeks. Hij geeft voorlezing van een rapport. Het bevat de leer, door den vrijdenkersbond van Milwaukee voorop gezet, en luidt o. a.: „ geen koningen, geen priesters, geen „ God....., des noods de revolutie om deze beginselen „ te doen zegevieren."

De vergadering gaat nu uiteen, om een volgenden keer hare godslasteringen door de huldiging van „ Bennett, den „ vermaarden Amerikaanschen atheist" te herhalen. Uit zijn naam wordt een rapport voorgelezen. Hij is „ schrij- „ ver van een „ Open brief aan Jezus Christus", om welken „ hij in den kerker geworpen werd, en van een boek *The* „ *Gods and Religions*... waarvan een exemplaar aan het „ congres wordt aangeboden. Hij komt daarin tot het „ besluit: dat er noch één God, noch meer dan één God „ bestaat, maar alleen het heelal met zijn verschillende „ krachten en verwonderlijke oneindigheid; de mensch is „ het hoogste zelfbewuste redelijke wezen, dat wij kennen; „ de goden hebben hun tijd gehad, zelfs als speeltuigen „ der verbeelding; zij worden weggeworpen, *even as dolls* „ *are played out* [1])."

Men ziet het, geen godslastering wordt gespaard.

En als om te doen blijken, hoezeer, helaas, ook Nederland door openbare daden en door een blijvend gedenkteeken met dat ijzingwekkend koor van blasphemie toont in te stemmen, nam, volgens Dr. Hartogh Heys, de gansche vergadering bij acclamatie het besluit: „ de sympa- „ thie van het Congres aan de hoofdcommissie voor Spi- „ noza's standbeeld te betuigen", dat „ 14 September te „ 's Hage zal onthuld worden."

1) „ Evenals poppen, waarmeê tot vervelens toe gespeeld is."

Hoe compromitterend deze mededeeling voor de genoemde commissie en voor allen, die tot de plaatsing en onthulling van dat atheïsten-monument wilden meêwerken, ook zijn moge, Dr. Hartogh Heys zegt hier de volle waarheid niet; want in *De Dageraad* lees ik dit:

„ De heer Cornette van Antwerpen bracht daarna ter „ kennis van de vergadering dat het voorloopige comité „ een schrijven van instemming had ontvangen van het „ Haagsche comité tot oprichting van een standbeeld van „ Spinoza, waarop in gelijken geest werd geantwoord. „ Hij stelde voor dat dit antwoord door het congres op „ officiëele wijze wierde bekrachtigd door een schrijven, „ onderteekend door de voorzitters van het vrijdenkers- „ congres en houdende de gelukwenschen aan het Spinoza- „ comité, door welks bemoeiingen het standbeeld van den „ grootsten Nederlandschen wijsgeer te 's Gravenhage werd „ opgericht en zal worden onthuld. Dit voorstel werd met „ daverende toejuichingen aangenomen en staande de ver- „ gadering werd de gelukwenschingsbrief door den secre- „ taris, den heer Mr. van Caubergh opgemaakt en door „ de voorzitters der verschillende natiën onderteekend."

De Spinoza-commissie heeft dus aan het *comité* voor dit congres van goddeloozen zelfs „ een schrijven van instem- „ ming" toegezonden. Door middel der commissie, met wie zij Spinoza verheerlijkten, kwamen dus en de Minister Six, en eenige Kamerleden, en de burgemeester der hofstad en de deputatie uit den Haagschen gemeenteraad, die bij de onthulling tegenwoordig waren, met Mr. Bradlaugh en Mistress Besant en talrijke *Communards* en dergelijke lieden in eene betrekking, welker waardering toonen kan, hoe weinig de naam van Christen voor velen beteekent.

De kortzigtigste ziet in, wat Nederland te vreezen heeft.

Neen, ons volk blijft niet vrij van den vloek, die op den godloochenaar rust.

Geen God, dan ook geen vrije wil, geen deugd, vooral geen reinheid van zeden, geen heiligheid van den echt. Al deze gevolgtrekkingen zijn op het congres uitdrukkelijk beaamd.

Dr. Hartogh Heys zeide tegenover Dr. Büchner en anderen, welke een betrekkelijke vrijheid van den wil verdedigden: „ in een wereld, die slechts door de physisch-„ chemische wetten geregeerd wordt, en een vrijdenker „ kan zich geen andere wereld dan zoodanig een voor-„ stellen, is er geen plaats voor willekeur en de vrije wil „ zou iets willekeurigs zijn... de wil kan zelfs niet *betrek-*„ *kelijk* vrij zijn. Ik ben niet vrijer om b.v. mijn vinger „ al dan niet te bewegen, dan de appel vrij is om al dan „ niet van den boom te vallen."

De Belg Dr. De Paepe werkte dit noodlottige beginsel aldus uit: „ Er kan geen vrije wil bestaan. Men kan „ zeggen, dat onze wil b.v. het gevolg is van onze adem-„ haling en spijsvertering.... onze keus wordt altijd be-„ paald door een beweegreden, en deze beweegredenen „ zijn altijd gevolgen van onze maatschappelijke omge-„ ving... Er bestaan dan ook geen misdadigers in den „ eigenlijken zin des woords; een misdadiger is òf een „ zieke, òf een onwetende."

Geheel het Nederlandsche volk gruwt nog van de misdaad des Haagschen kindermoordenaars! Is dit algemeene afgrijzen bloot een onredelijk gevoel? of is het de beweging en uiting der redelijke ziel, die den wreeden belager

veroordeelt, omdat hij met volkomen kennis en vrijheid een onschuldige en weerlooze vermoord heeft?

Geen God, geen vrije wil, geen zedelijkheid, geen reinheid, geen heiligheid van den echt, geen eerbied meer voor 't menschelijke bestaan.

De Paepe's rede komt verder hierop neêr: „Ons straf„recht en de geheele inrichting onzer maatschappij moeten „meer en meer in den door hem aangegeven geest gewij„zigd worden. Zoo komt hij allengs ook tot het neo„malthusianisme (waar geboorte van kinderen niet wen„schelijk schijnt). Spreker is voorstander daarvan, ofschoon „hij niet gelooft, dat alle maatschappelijke kwalen daar„door zullen genezen. Te Sparta werden alle misvormde, „zwakke of ziekelijke kinderen terstond na de geboorte „gedood. Dit laten onze zeden niet toe [het eenige, wat Dr. De Paepe, den godloochenaar, er redelijkerwijze van zou kunnen terughouden], maar wel kunnen zij toelaten, „dat de geboorte van dergelijke rampzalige individus voor„komen wordt. Lijders aan erfelijke kwalen (b.v. tering „enz.) moesten, als zij huwden, verplicht zijn, het neo„malthusianisme toe te passen. Dan zouden zij, *zonder „verplicht te zijn zich te onthouden*, toch niet het leven „schenken aan wezens, aan welke dat leven slechts tot „een last kan zijn. Hierin ligt de ware beteekenis van „het neo-malthusianisme [dat zich echter, ook blijkens hetgeen De Paepe terstond zeggen zal, veel verder uitstrekt]. Door zorgvuldige keuze der individus, die toege„laten worden zich voort te planten (d. i. bij welke de „*conceptie* niet wordt voorkomen), kan het menschelijk „geslacht in lichamelijk, verstandelijk en zedelijk opzicht „verbazend veel verbeterd worden. Het schijnt spreker

„ wenschelijk eene vereeniging „ de stirpiculture humaine "
„ op te richten, die zich de verbetering van het ras ten
„ doel stelt. " Aldus refereert Dr. Hartogh Heys, die niet nalaat te verklaren: „ men zal allengs gaan inzien, dat
„ het neo-malthusianisme, wel verre van onzedelijk te zijn,
„ integendeel de ware zedelijkheid krachtig zal bevor-
„ deren. "

Ziehier het walgelijkste bederf voorgesteld als de reinste reinheid, de schandelijkste verlaging van het heilig echtverbond als deszelfs ware grootheid, ziehier de zuivere beginselen der predikers van het nieuwe Evangelie, der stichters eener nieuwe, de geheele wereld omvattende Kerk!

„ Wel is het een nieuwe Kerk, die op dit congres ge-
„ sticht is, " roept Dr. Hartogh Heys uit, „ een Kerk, aan
„ welke, naar wij hopen, de toekomst behoort, die allen zal
„ bevatten, welke de leer der humaniteit huldigen als de
„ eenige ware religie, en die voor de dienst van een God,
„ wiens bestaan onbewijsbaar is en zelfs als hypothese
„ niets verklaart, de dienst van het edele, ware, goede
„ en schoone, den vooruitgang en verbetering van het
„ menschdom in de plaats zal stellen! "

In de beide volgende artikelen der statuten voor de nieuwe vereeniging trok de vergadering de groote lijnen voor die „ Kerk " der goddeloozen.

„ Art. 1. Les libres-penseurs réunis en congrès inter-
„ national à Bruxelles ont à la date du 30 Août 1880
„ fondé une fédération des sociétés rationalistes du monde.

„ Art. 2. Le but de cette fédération est: 1° De faciliter
„ la propagande des idées rationalistes par une entente
„ entre tous ceux, qui croient nécessaire d'affranchir l'hu-
„ manité des préjugés religieux. " enz.

Welken werkkring deze helsche bond zich afbakende, beschreef de laatste redevoering van het congres; het woord was weder aan Mistress Besant, die toen aan „ het vrijden-„ kersbond " herinnerde, „ dat het de plicht zijner leden is:

„ 1° Om boven alles Rome en de pretensies der katho-„ lieke kerk te bestrijden.

„ 2° Om op aarde eene soortgelijke republiek op te „ richten als die, welke de Vrije gedachte in den hemel „ opricht door er God uit te verjagen.

„ 3° Om te bewijzen, dat er iets grooters is dan de „ liefde voor God, namelijk de liefde voor de mensch-„ heid.....

„ 5° Om overal het Christendom te bestrijden, dat er „ niet in geslaagd is de kwalen der menschheid te gene-„ zen." enz.

Na door daverende toejuichingen onderbroken te zijn, riep zij ten laatste uit: „ Allez, allez porter dans l'univers „ entier les principes de la nouvelle Eglise!"

H.

Zuster Maria Agnes Clara Steiner.

Evenmin als het broedermoordende Caïnsgeslacht op aarde uitsterft, evenmin sterft het geslacht der zielen uit, die zich als onschuldige offers tot verzoening der misdaad aan God aanbieden en genade en barmhartigheid verkrijgen.

Sedert het offer, door Christus, aan den Vader vrijwillig voor onze zonden opgedragen, hebben zich voortdurend, zelfs velen, door den offergeest van Christus gedreven, tot een vrijwillig lijden voor de zonden der wereld aangeboden. Vooral in onzen goddeloozen tijd, die zich niet slechts door afval van, maar ook door haat tegen Christus en zijne Kerk kenmerkt, schijnt het getal dier vrijwillige offers vermenigvuldigd te zijn, om zooveel mogelijk Gods vertoornde rechtvaardigheid te verzoenen.

In het verkorte leven der Dienares Gods Zuster *Maria Agnes Clara Steiner van de Zijde van Jesus*, Stichteres der Clarissen van den eersten verzachten regel — ons medegedeeld door haar biechtvader, den Spaanschen Minderbroeder Franciscus de Reus, Apostolisch missionaris — wordt ons weder de wonderbare geschiedenis van eene zoodanige opoffering verhaald, waardoor alles tot zelfs de roep, dien zij te vervullen heeft, voor Zuster Maria een bron van veelvuldig lijden wordt.

De Eerw. Pater H. Ramière, S. J., wiens mededeeling

in de *Messager du Coeur de Jésus* (Maart, 1880) wij hier volgen, verzekert ons van de waarheid der feiten. Hij beroept zich op het gezag van haren levensbeschrijver, op de getuigenis van hare eerste oversten, de heldhaftige deugden der Dienares van God, de wonderbare teekenen, waarmede God hare zending heeft willen bevestigen, en op de ondersteuning, welke die zending heeft gevonden bij Pius IX z. g. en den Kardinaal, welke later Leo XIII moest worden.

Daar echter de H. Kerk zich niet verklaard heeft omtrent hetgeen wij gaan verhalen, betuigen wij, overeenkomstig de Dekreten van Urbanus VIII z. g., dat dit alles alleen op een menschelijk gezag en geenszins op dat der Roomsch Katholieke Kerk of van den H. Apostolischen Stoel berust, aan welks oordeel wij al wat wij zullen mededeelen, onderwerpen.

I.

Zuster Maria Agnes Clara Steiner werd den 29 Augustus van het jaar 1813 te Taisten, in Duitsch Tyrol, geboren en ontving bij den Doop den naam van Teresia. Van hare prilste jeugd werd zij door het dubbele kenteeken, hetwelk haar geheel moest doen gelijken op hare twee hemelsche patronessen Clara en Teresia, onderscheiden. Bij de bovennatuurlijke gunsten, waarmede zij bevoorrecht was, werd zij voortdurend aan de wreedste beproevingen onderworpen.

De geest van versterving toonde zich bij haar reeds vóór het gebruik der rede, en toen zij nog op de armen harer moeder werd gedragen, onthield zij zich van melk

op de Vrijdagen en andere dagen, aan de boetvaardigheid gewijd.

Vier jaren oud, kreeg zij een zware ziekte, van welke zij niet geheel herstelde. De staat van zwakte, welke overbleef, maakte haar tot een last voor hare familie, en weldra werd zij voor hare moeder zelve het voorwerp van een afkeer, welken deze overigens Christelijke moeder zich later verwijten zal, als de Voorzienigheid Gods zich daarvan bediend zal hebben, om aan hare dochter een even smartvol als verdienstelijk martelaarschap te doen verduren.

Ziehier, hoe zij op bevel van hare geestelijke leidslieden deze eerste jaren van haar leven beschrijft:

„Ik was in mijne kindsheid zoo klein en zwak, dat mijne zusters, de dienstboden en andere leden van het huisgezin mij ter nauwernood in huis konden dulden. Dat was voor mij een lijden bij dag en des nachts. Men beschuldigde mij voortdurend bij mijne moeder, en wat mijne smart vergrootte, was de onverschilligheid zelfs van mijne moeder. Zij bewaarde al hare liefkozingen voor mijne zusters, terwijl zij mij aan de zorg der dienstmaagden overliet. Nooit morde ik, maar in het geheim stortte ik vele tranen, en ik beklaagde mij bij God, dat Hij zulke onrechtvaardige behandeling toeliet. Ik begreep toen niet, dat zijne liefde mij kastijdde. Met de jaren namen mijne smarten toe."

Maar tegelijkertijd groeiden in de ziel van Teresia de deugden en hemelsche gaven. Reeds in den ouderdom van drie jaren had zij, volgens hare eigene getuigenis, groote verlichtingen ontvangen. Een heilig priester, haar bloedverwant, heeft getuigd, dat zij vier en vijf jaren oud zijnde voorzeggingen deed, welker waarheid door de uitkomst werd bevestigd; en zelve kon zij niet verklaren, van waar zij die kennis verkregen had.

Een godvruchtige tante, bij wie zij eenigen tijd verbleef,

liet haar bijna den geheelen dag bidden. Wat voor een ander kind een onverdragelijke dwang zoude geweest zijn, was voor deze bevoorrechte ziel een noviciaat, gedurende hetwelk de goddelijke Meester zelf zich met de zorg belastte, om haar al de geheimen van de groote kunst des gebeds te leeren. Zoo werd weldra het gebed haar voedsel, haar troost, haar leven.

„Ik verwijderde mij in stilte, zoo schrijft zij, om al den tijd, dien ik konde, in de kerk door te brengen; daar vond ik mijn troost en mijne voldoening. Ik geleidde daarheen ook mijne speelnooten, denkende, dat zij hetzelfde ondervonden als ik. Gedurende dien tijd overlaadde men mij met arbeid en belastte mij met het moeielijkste, wat in huis te doen was. Niet de arbeid deed mij klagen, maar het deed mij leed, wegens mijne zwakheden niet alles te kunnen vervullen, waarmede men mij belastte, en vervolgens het verwijt van mijne onmacht te moeten hooren. Zoo verloor ik daardoor den trek tot eten en leefde bijna zonder voedsel. Mijn eenige ondersteuning was het heilig Misoffer, dat ik dagelijks bijwoonde, terwijl ik zooveel Missen hoorde als ik konde. Was ik soms des morgens van dezen troost beroofd, dan kon ik den volgenden nacht niet slapen. Ook konden de vervolgingen mijner familie mij niet beletten, om zoo dikwijls mogelijk naar de kerk te gaan en des nachts op te staan om te bidden."

Het was gedurende eene dezer godvruchtige nachtwaken, dat God, om haar meer geheel te zuiveren en tot volmaakter vereeniging met Hem voor te bereiden, haar in een vreeselijk visioen het laatste oordeel met al zijne verschrikkingen deed aanschouwen. Zij was toen acht jaren oud. Badende in het zweet en ten prooi aan een waren doodsangst van smart en vreeze, bleef zij gedurende vele uren van hare zinnen beroofd en moest vervolgens gedurende veertig dagen het bed houden; maar gedurende

haar overige leven verloor zij nooit het gevoel noch harer diepe ellende noch der vreeselijke gerechtigheid Gods.

Aldus door den Heer zelven voorbereid ter ontvangst van het Brood des levens, verzuchtte zij vurig naar dat geluk, en toen het haar eindelijk gegeven werd, geraakte zij buiten zich zelve en bleef drie uren in die geestvervoering, terwijl hare ouders het voor eene bezwijming hielden. Doch dat zij zich bedrogen, bleek weldra, toen zij, na de schijnbare flauwte, zonder het gebruik van eenig voedsel in krachten toenam en eene frischheid van kleur, zooals men tot nu toe bij haar niet gekend had, verkreeg.

II.

Het werktuig was gereed, het werd tijd, dat de goddelijke Werker het werk bekend maakte, tot welks volbrenging het bestemd was. Teresia was tien jaren, zij bevond zich op zekeren dag in de kamer harer tante biddende en in haren geest onderzoekende, hoe zij zich geheel aan God zou kunnen geven. Door een geheimen aandrang geleid, naderde zij een raam en, op een bankje geklommen om aan hare te kleine gestalte te hulp te komen, zag zij voor zich uit. Hare oogen werden toen door een onverwacht schouwspel getroffen, en een inwendig licht verklaarde haar het geheim. Niet de bergen van Tyrol vertoonden zich aan hare blikken, maar de velden van Italië. En daar zag zij talrijke meisjes heen en weer dwalende en naar een geleide zoekende. Tevens verwekt God in het hart van Teresia een levendig medelijden met deze zielen en de innigste overtuiging, dat zij bestemd is om ze tot geleidster te zijn en aan haar den weg der

volmaaktheid te wijzen. Overvloedige tranen ontvloeien aan hare oogen, en van toen af heeft zij geen twijfel meer omtrent haren roep: zij is vast besloten alle hinderpalen te verwinnen, om in Italië den religieusen staat te gaan omhelzen.

Maar om dat voornemen uit te voeren zal zij gedurende vijftien volle jaren moeten strijden: strijden tegen de eigenzinnigheid eener familie, die, na eerst voor het arme kind het verblijf in het ouderlijke huis onverdragelijk gemaakt te hebben, nu zich er tegen verzet, dat zij het verlate om aan den roep van God te gehoorzamen; strijden ook tegen den helschen geest, die, de hooge bestemming dezer ziel vermoedende, alles in het werk stelt om haar te verderven, ten minste om haar af te schrikken. Hij verschijnt haar onder de schrikwekkendste gedaanten, werpt haar van boven van een trap naar beneden, treedt haar in den weg als zij de zieken gaat bezoeken, ja spant strikken aan hare deugd, waartegen hare aardsche moeder haar niet weet te behoeden, maar waarvan de hemelsche Moeder haar wonderbaar bevrijdt. Zij zal ook moeten strijden tegen zielsbestuurders, die in plaats van de bedoelingen des goddelijken Meesters met deze uitverkoren ziel na te vorschen, haar volgens de voorkeur hunner eigene godsvrucht willen geleiden. Achtereenvolgens doen zij haar ingaan bij de Franciscanessen van den derden regel, bij de Benedictinessen en bij de Ursulinen. Het godvruchtige kind gehoorzaamt; en in iedere dezer communiteiten, waar zij tegen haar zin wordt ingevoerd, tracht zij de deugden en kennissen te verkrijgen ter vervulling harer plichten gevorderd; maar innig blijft zij overtuigd, dat God haar elders roept.

Ook weigert zij zich onherroepelijk te verbinden, en de Voorzienigheid komt haar te hulp door verschillende gebeurtenissen, die haar toelaten zich zonder ongehoorzaamheid los te maken. Overigens zorgt God, dat zijne bedoelingen haar steeds duidelijker openbaar zijn; Hij zendt haar de heilige Clara, om haar de orde, waarin zij treden moet, te doen kennen en toont haar in een gezicht het klooster van Assisië, waar zij bestemd is te leven.

Toch ontbreken de beproevingen van Gods wege aan Teresia niet. Veertien jaren oud zijnde werd zij van de verlichtingen, die haar leidden en steunden, beroofd. Tegelijkertijd nemen hare lichamelijke zwakheden toe, worden de vervolgingen harer familie verdubbeld, ondergaat zij vreeselijke bekoringen van den duivel, die haar bij dag noch des nachts rust laten. In dienst gesteld bij een oom, heeft het arme kind geen vrijheid meer om naar de kerk te gaan en hare gewone oefeningen van godsvrucht te volbrengen. Aldus schijnbaar verlaten door hemel en aarde, blijft zij niettemin onwankelbaar bij hare besluiten. Te vergeefs dringt men er op aan, dat zij zich in de wereld zal vestigen. Al spreekt God niet meer, zij gelooft aan zijn woord; en terwijl zij de gelegenheid afwacht om hare zending in betrekking tot haar, die voor het religieuse leven geroepen zijn, te vervullen, oefent zij te midden der wereld het apostolaat der liefde. Zij verzorgt de zieken, staat de stervenden bij met zulke schrandere liefde, dat de zieleherders gerust op haar vertrouwen.

Eindelijk na vijftien lange jaren van arbeid, van gebed, van inwendige en uitwendige beproevingen, opent God aan zijne grootmoedige dienares den weg, die haar naar het bepaalde doel leiden zal. Hij beveelt haar, dat zij zelve

haar verzoek zal richten aan de Beiersche Franciscanessen te Assisië, hetwelk zonder verwijl wordt ingewilligd; en de toekomstige hervormster der Orde van St. Clara wordt aldus, na vele beletselen overwonnen te hebben, tot de plaats geleid, waar deze uitstekende orde ontstond. Voortaan noemt men haar niet meer Teresia, maar Zuster *Maria Agnes Clara van de Zijde van Jesus.*

III.

Maar hoevele nieuwe beproevingen zal zij nog moeten doorstaan, voor zij waardig geoordeeld wordt om hare gewichtige zending te vervullen. Aanstonds werden hare lichamelijke zwakheden verdubbeld, maar haar lijden werd verzacht door veelvuldige bezoeken van den goddelijken Verlosser en zijne heilige Moeder. Doch toen na zeven maanden de postulante het religieuse habijt ontving, verscheen haar de goddelijke Meester en zeide tot haar: „Voortaan zal Ik u niet meer komen bezoeken; want Ik bestem voor u de gave, die Ik aan mijne bruiden schenk."

Die geheele gave van zich zelven, welke de Heer aan de meest bevoorrechte zielen doet, veronderstelt harerzijds een volmaakte verloochening, een waren mystieken dood, voorafgegaan van eenen wreeden doodstrijd. Voor Zuster Agnes duurde deze doodstrijd geheel haar noviciaat, en zelfs werd dit wegens dezen doodstrijd met een geheel jaar boven den gewonen duur verlengd. — Beroofd van de gevoelige tegenwoordigheid haars Meesters, zonder eenigen inwendigen troost, vond zij in hare omgeving niet de minste hulp. Haar zielsbestierder begreep haar niet en kon zich aan haar niet genoeg verstaanbaar

maken. Hare vermogens waren als gebonden, en de duivel, aan wien God vrij spel had gegeven om haar te plagen, vervolgde haar onophoudelijk met afschuwelijke bekoringen. Des nachts verscheen hij aan haar in verschrikkelijke gedaanten, dwong haar om hare cel te verlaten en in het klooster rond te loopen; zelfs dreef hij haar aan om het te verlaten, zoodat de novice-meesteresse, om haar te beveiligen, eens genoodzaakt was om haar met koorden aan hare legerstede vast te binden. De religieusen waren eerst grootelijks gesticht geweest door de vurige godsvrucht van Agnes, maar toen zij dien toestand zagen, waarvan zij het geheim niet begrepen, begonnen zij weldra haar te vermijden. Overigens schenen hare steeds toenemende ziekelijkheden haar voor het kloosterleven geheel ongeschikt te maken. Tot driemalen deed men haar het noviciaat verlaten, en na het eindigen van het jaar besloot men haar naar haar vaderland terug te zenden; terwijl men haar eerst met moeite uitstel had gegeven, zonder dat dit in den toestand der novice iets had veranderd.

Reeds stond het rijtuig, dat haar moest wegvoeren, gereed, toen de Bisschop van Assisië tusschen beiden kwam en beval het vertrek uit te stellen. De biechtvader van het klooster begreep toen, dat de ziekelijkheden der novice eene beproeving van God waren, doch meende, dat het beste middel ter genezing hierin bestond om de beproeving tot het uiterste te drijven en nieuwe slagen te voegen bij die, waarmede God het offer zijner liefde zoo hard trof. Hij schreef haar allerlei soort van strenge boetplegingen voor en bereidde alzoo de toekomstige kloosterhervormster door de heldhaftigste gehoorzaamheid voor om eenmaal het gezag te kunnen uitoefenen.

„Ik meende voortdurend op het punt te zijn van te sterven, zoo schreef later Agnes, te nedergedrukt tegelijkertijd door die harde verstervingen, door mijne zware en ingewikkelde ziekten en de kwellingen des duivels. Soms had ik grooten tegenzin om te gehoorzamen; maar mijn zielsbestierder strafte mij er voor, door mij tot harde boetplegingen te verplichten.....

Daarbij kwamen de mishandelingen des duivels, die mij dikwijls van de trappen en op andere wijzen nederwierp; hevige pijnen in de oogen, waarvan ik het gebruik bijna verloren had; hevige krampen in de tanden, terwijl mijn mond als ééne zweer was. Deze toestand duurde over het jaar zonder tusschenpoozing, zonder verzachting noch bij dag noch des nachts, en dat alles geschiedde wegens mijne groote zonden. O wat zijn mijne zonden groot! Ik zeide het aan mijne zielsbestierders: „mijn geheele leven is niets dan ééne zonde." "

Men ziet het, hoe Agnes door deze reeks van beproevingen, welke elkander steeds opvolgden, gedurende het eerste tijdperk van haar leven, tot de kennis van den diepen afgrond van haar niet was geleid geworden. Die groote God, die de onmetelijkheid zijner grootheid alleen aan zielen, in wie de nederigheid een onmetelijke leegte gemaakt heeft, mededeelt, kan nu betreffende Agnes de plannen zijner liefde uitvoeren en haar tot de waardigheid zijner bruiden verheffen. Dit geschiedde op het feest van de H. Drievuldigheid in het jaar 1841. Op dien dag legde zij, niettegenstaande alle hinderpalen, in de handen des Bisschops van Assisië hare plechtige professie af.

„Van dat oogenblik, schrijft Agnes zelve, heeft de Heer mij niet meer verlaten; Hij heeft niet opgehouden steeds nieuwe gunsten te schenken, mij aanzettende, om de belangen van de glorie zijns Vaders en van het heil der zielen als mijne eigene zaak op te vatten. Wat zeg ik? Het is veel meer dan mijne eigene zaak, het is de zaak van mijn goddelijken Bruidegom, met wien ik slechts één ben... Ook bad ik aanhoudend voor de zondaren en voor de geheele wereld, en ik ben

bereid duizend levens te geven, om hun barmhartigheid te verwerven. Ik gevoel mij met Jesus vereenigd en bid mijn Jesus, dat Hij zijnen Vader bevredige, en gevoel mij van liefde ontvlamd. O welke liefde! Welke dankbaarheid ben ik niet verschuldigd! Hoe wenschte ik den geheelen nacht te kunnen opblijven, terwijl mijne zusters ingeslapen zijn! Wat dingen gevoel en zie ik in God!"

(Wordt vervolgd.)

R.

De Encycliek „Grande Munus"

VAN

Z. H. PAUS LEO XIII.

OVER DE HEILIGE CYRILLUS EN METHODIUS EN HUN FEESTDAG. [1])

Grande munus christiani nominis propagandi, beato Petro principi Apostolorum eiusque Successoribus singulari modo demandatum, Romanos Pontifices impulit, ut sacri Evangelii nuntios ad varias orbis terrarum gentes diversis temporibus mittendos curarent, prout res et consilia *miserentis Dei* postulare viderentur. — Quamobrem sicut Augustinum ad Britannos in culturam animorum legaverunt, Patritium ad Hibernos, Bonifacium ad Germanos, Villebrordum ad Phrisios, Batavos, Belgas, aliosque persaepe ad alios; sic etiam apostolici muneris apud Slavoniae populos obeundi facultatem Cyrillo et Methodio, viris sanctissimis, concesserunt: quorum instantia maximisque laboribus perfectum est, ut illi Evangelii lumen aspicerent, et ab agresti vita ad humanum civilemque cultum deducerentur.

Cyrillum et Methodium, par Apostolorum nobilissimum, si hominum fama, beneficiorum memor, celebrare Slavonia tota celebrare numquam desiit; non minore certe studio colere Ecclesia Romana consuevit, quae et utrumque eorum, quamdiu vixerunt, multis rebus honoravit, et alterius demortui cineribus carere noluit. — Inde iam ab anno MDCCCLXIII Slavonici generis Bohemis, Moravis et Croatis, qui solemnia in honorem Cyrilli et Methodii celebrare quotannis die nono mensis martii consueverant, indulgentia Pii IX immortalis memoriae Decessoris Nostri permissum est, ut deinceps diem quintum mensis

1) De geschiedenis van deze Heilige Apostelen der Slaven is uitvoerig behandeld in: *Duizendjarig jubelfeest voor de Slavische Katholieken*, in *De Katholiek*, Dl. XLIII, blz. 129 vv. Over het letterschrift der Slaven zie men hetzelfde Deel van ons tijdschrift, blz. 187 vv., *De Cyrilliza en de Glagoliza*.

iulii festum agerent, horariasque preces ob Cyrilli et Methodii memoriam persolverent. Neque multo post, quo tempore Concilium magnum ad Vaticanum haberetur, perplures Episcopi ab hac Apostolica Sede suppliciter petiverunt, ut eorumdem cultus et stata solemnitas ad universam Ecclesiam propagaretur. Verum infecta ad hanc diem re, et ob temporum vices mutato per eas regiones reipublicae statu opportunus Nobis oblatus videtur locus iuvandi Slavoniae populos, de quorum incolumitate et salute solliciti magnopere sumus. Igitur cum paternam caritatem Nostram nulla in re ab iis desiderari patimur, tum latius proferri augerique religionem volumus hominum sanctissimorum, qui Slavonicas gentes sicut olim disseminata fide catholica, ab interitu ad salutem revocarunt, ita nunc sunt caelesti patrocinio potenter defensuri. Quo autem magis emergat, quales sint quos orbi catholico venerandos et colendos proponimus placet rerum gestarum historiam breviter attingere.

Cyrillus et Methodius fratres germani, Thessalonicae amplissimo loco nati, Constantinopolim mature concesserunt, ut in ipsa urbe Orientis principe humanitatis artes addiscerent. Nec latuit scintilla ingenii, quae iam tum elucebat in adolescentibus; nam uterque plurimum brevi profecerunt; at Cyrillus maxime, qui eam scientiarum laudem adeptus est ut singularis honoris caussa *Philosophus* appellaretur. Non longo intervallo monachum agere Methodius coepit; Cyrillus autem dignus est habitus, cui Theodora imperatrix, auctore Ignatio Patriarcha, negotium daret erudiendi ad fidem christianam Chazaros trans Chersonesum incolentes, qui idoneos sacrorum administros Constantinopoli imploraverant. Quod ille munus non gravate accepit. Itaque Chersonam in Tauris adlatus, sermoni vernaculo illius gentis, ut quidam ferunt, aliquandiu operam dedit; eoque tempore sibi contigit optimis auspiciis, ut S. Clementis I P.M. sacros cineres inveniret, quos quidem haud difficile agnovit cum ex pervagata maiorum memoria, tum ex anchora, quacum ipsa martyrem fortissimum Traiani imperatoris iussu in mare praecipitem actum, et deinde conditum fuisse constabat.— Tam pretioso thesauro potitus, in Chazarorum urbes sedesque penetravit; quos praeceptis suis edoctos et Dei numine instinctos, multiplici superstitione deleta, ad Iesum Christum adiunxit. Recenti christianorum communitate optime constituta, continentiae simul et caritatis memorabile documentum edidit, cum oblata ab indigenis dona omnia recusavit, excepta servorum, qui christianum nomen profiterentur, manumissione. Mox

Constantinopolim rediit alacer, atque in monasterium Polychronis, quo se iam Methodius receperat, Cyrillus ipse secessit.

Interim res apud Chazaros prospere gestas ad Rastilaum Moraviae principem fama detulerat. Is, Chazarorum exemplo incitatus, de aliquot operariis evangelicis Constantinopoli arcessendis cum imperatore Michaële III egit, nec difficile, quod volebat, impetravit. Igitur tot iam factis nobilitata virtus, proximorumque iuvandorum in Cyrillo et Methodio perspecta voluntas effecit, ut ii Moraviensi expeditioni destinarentur. Cumque iter per Bulgariam instituissent christianorum initiatam sacris, nullo loco praetermittunt amplificandae religionis opportunitatem. In Moraviam vero, effusa obviam multitudine ad imperii fines, summa voluntate et celebri laetitia excipiuntur. Nec mora fuit, quin imbuere christianis institutionibus animos aggrederentur et in spem caelestium bonorum erigere; idque tanta vi, tam operosa industria, ut non longo intervallo Moravorum gens nomen Iesu Christo libentissime dederit. Ad eam rem non parum scientia valuit dictionis slavonicae, quam Cyrillus ante perceperat, multumque potuerunt sacrae utriusque Testamenti litterae, quos proprio populi sermone reddiderat. Quare omnis Slavorum natio plurimum homini debet, quod non fidei christianae solum, sed etiam civilis humanitatis ex illo beneficium acceperit: nam Cyrillus et Methodius principes inveniendi fuerunt ipsas litteras, quibus est sermo ipsorum Slavorum signatus et expressus, eaque de causa eiusdem sermonis auctores non immerito habentur.

Ex tam remotis disiunctisque provinciis rerum gestarum gloriam secundus rumor Romam nuntiaverat. — Atque ita cum Nicolaus I P. M. fratres optimos Romam contendere iussisset, ii sine cunctatione imperata facere instituunt; romanumque iter alacriter ingressi, reliquias S. Clementis secum advehunt. Quo nuntio, Hadrianus II, qui in locum Nicolai demortui fuerat suffectus, Clero populoque comitante, obviam magna cum honoris significatione progreditur hospitibus illustribus. Corpus S. Clementis magnis extemplo prodigiis nobilitatum, solemni ducta pompa, inlatum est in Basilicam iisdem vestigiis paternae domus martyris invictissimi Constantiniano tempore excitatum. Deinde Cyrillus et Methodius de munere apostolico, in quo essent sancte laborioseque versati, ad Pontificem Maximum, assidente Clero, referunt. Et quoniam fecisse contra instituta maiorum religionesque sanctissimas arguebantur, quod sermonem Slavonicum in perfunctione munerum sacrorum usurpavissent,

caussam dixere rationibus tam certis tamque illustribus, ut Pontifex totusque Clerus et laudarint homines et probarint. Tum ambo, dicto ex formula catholicae professionis sacramento, iuratique se in fide beati Petri et Pontificum Romanorum permansuros, Episcopi ab ipso Hadriano creati consecratique sunt, pluresque ex discipulis eorum variis sacrorum ordinum gradibus initiati.

Erat tamen provisum divinitus, ut Cyrillus Romae conderet vitae cursum anno DCCCLXIX die XIV Februarii, virtute magis quam aetate maturus. Elatus est funere publico magnificoque apparatu, eo ipso, quo Pontifices Romani solent, et in sepulcro, quod sibi Hadrianus extruxerat, perhonorofice compositus. Sacrum defuncti corpus, quia Constantinopolim asportari populus romanus non pertulit, quamvis parentis moestissimae desiderio expetitum, deductum est ad sancti Clementis, atque huius prope cineres conditum, quos Cyrillus ipse tot annis venerabundus asservarat. Cumque veheretur per Urbem inter festos psalmorum cantus, non tam funeris quam triumphi pompa, visus est populus romanus libamenta honorum caelestium viro sanctissimo detulisse.

Haec ubi acta, Methodius iussu auspiciisque Pontificis Maximi ad consueta apostolici muneris officia in Moraviam episcopus remigravit. In ea provincia *factus forma gregis ex animo* rei catholicae inservire maiore in dies studio institit; factiosis rerum novarum auctoribus, ne catholicum nomen opinionum insania labefacerent, fortiter resistere; Suentopolcum principem, qui Rastilaum exceperat, ad religionem erudire; eumdemque officium deserentem admonere, increpare, demum sacrorum interdictione punire. His de caussis invidiam excepit teterrimi atque impurissimi tyranni, a quo actus est in exilium. Sed aliquanto post restitutus tempestivis adhortationibus impetravit, ut mutati animi indicia princeps ederet, pristinamque consuetudinem novo vitae modo redimi intelligeret oportere. Illud vero est mirabile, quod vigilans Methodii caritas, praetervecta Moraviae fines, sicut superstite Cyrillo Liburnicos et Servios attigerat, ita nunc Pannonios complectebatur, quorum principem, Cocelum nomine, ad religionem catholicam informavit, et in officio retinuit: et Bulgaros, quos ipsos cum rege eorum Bogori in fide christiani nominis confirmavit; et Dalmatas, quibuscum caelestia partiebat communicabatque charismata; et Carinthios, in quibus ad unius veri Dei notitiam cultumque traducendis plurimum elaboravit.

Sed ea res molestiam homini peperit. Etenim quidam ex

novella christianorum societate, quia strenue actis rebus virtutique Methodii inviderent, apud Joannem VIII Hadriani successorem, insontem postularunt de suspecta fide violatoque more maiorum, qui in sacris obeundis sermonem graecum aut latinum unum adhibere consueverunt, praeterea nullum. Tunc Pontifex incolumitatis fidei disciplinaeque veteris studiosissimus, Methodio Romam evocato diluere crimina, seseque purgare imperat. Is, ut semper erat ad parendum alacer conscientiaeque testimonio fretus, anno DCCCLXXX cum coram Joanne et Episcopis aliquot Cleroque urbano adfuisset, facile vicit, eam prorsus fidem et se retinuisse constanter et ceteros diligenter edocuisse, quam praesente et approbante Hadriano declaratam, ad sepulcrum principis Apostolorum iureiurando confirmarat: quod vero ad linguam Slavonicam in sacris peragendis usurpatam, se iustis de caussis, ex venia ipsius Hadriani Pontificis, nec sacris litteris repugnantibus, iure fecisse. Qua peroratione ita se qualibet culpae suspicione liberavit, ut in re praesenti complexus Methodium Pontifex, potestatem eius archiepiscopalem, expeditionemque Slavonicam libenti animo ratam esse iusserit. Insuper, aliquot delectis Episcopis, quibus Methodius ipse praeesset, et quorum opera in administranda re christiana iuvaretur, perhonorificis commendatum litteris in Moraviam cum liberis mandatis remisit. Quas res omnes postea Summus Pontifex confirmatas voluit per litteras ad Methodium datas, cum scilicet huic rursus subeunda malevolorum invidia fuit. Quare securus animi, cum Pontifice Maximo cunctaque Ecclesia romana arctissimo caritatis fideique vinculo coniunctus adsignatum sibi munus explere multo vigilantius perseveravit; nec diu desideratus est egregius operae fructus. Nam cum primum ipse per se ad catholicam fidem Borzivoium principem Bohemorum, deinde Ludmillam uxorem eius, adhibito quodam sacerdote, perduxisset, brevi perfecit, ut in ea gente christianum nomen longe lateque vulgaretur. Per eadem tempora Evangelii lumen in Poloniam invehendum curavit; quo cum ille per mediam Gallaeciam penetravisset, sedem episcopalem Leopoli statuit. Inde, ut nonnulli tradiderunt, in Moscoviam proprii nominis digressus, thronum pontificale *Kiowense* constituit. Cum his haud sane arescentibus laureis in Moraviam reversus est ad suos: iamque sese abripi ad humanum exitum sentiens, ipsemet sibi successorem designavit; Clerumque et populum supremis praeceptis ad virtutem cohortatus, ea vita, quae sibi via in coelum fuit, placidissime defunctus est. — Uti Cyrillum Roma,

sic Methodium Moravia decedentem luxit, amissum quaesivit, funere eius modis omnibus honestato.

Horum factorum, Venerabiles Fratres, periucunda Nobis accidit recordatio; nec mediocriter commovemur, cum retro longe respicimus optimis initiis splendidam Slavonicarum gentium cum Romana Ecclesia coniunctionem. Etenim duo isti christiani nominis propagatores, de quibus loquuti sumus, Constantinopoli quidem ad ethnicos populos discesserunt; sed tamen eorum missionem ab hac Apostolica Sede, catholicae unitatis centro, aut omnino imperari, aut, quod plus vice simplici actum est, rite sancteque approbari oportuit. Revera hic in Urbe Roma ab iis est et suscepti muneris ratio reddita, et ad accusationes responsum; hic ad sepulcra Petri et Pauli in fidem catholicam iuratum, consecratioque episcopalis accepta una cum potestate sacri imperii, retento ordinum discrimine, constituendi. Demum hinc est usus slavonici sermonis in ritibus sanctissimis impetratus; atque hoc anno decimum expletur saeculum, ex quo Ioannes VIII P. M. ad Suentopolcum Moraviae principem ita scripsit: *Litteras slavonicas... quibus Deo laudes debitae resonant, iure laudamus, et in eadem lingua Christi Domini Nostri praeconia et opera ut enarrentur iubemus. Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem slavonica lingua canere, sive sacrum Evangelium vel lectiones divinas Novi et Veteris Testamenti bene translatas et interpretatas legere, et alia horarum officia omnia psallere.* Quam consuetudinem multas post vices sanxit Benedictus XIV per apostolicas Litteras anno MDCCLIV die XXV augusti datas. — Pontifices autem Romani, quotiescumque opem rogati sunt a principibus viris, qui populis praeessent Cyrilli Methodiique opera ad christianos ritus traductis, numquam commiserunt, ut sua desideretur in adiuvando benignitas, in docendo humanitas, in consiliis dandis benevolentia, in rebus omnibus, quibuscumque possent, eximia voluntas. Prae ceteris vero Rastilaus, Suentopolcus, Cocelus, sancta Ludmilla, Bogoris insignem Decessorum Nostrorum caritatem pro re et tempore experti sunt.

Neque Cyrilli ac Methodii interitu constitit aut remisit paterna Romanorum Pontificum pro Slavoniae populis sollicitudo; sed in tuenda apud eos sanctitate religionis conservandaque prosperitate publica semper enituit. Revera ad Bulgaros Nicolaus I sacerdotes qui populum instituerent, et Episcopos Populoniensium et Portuensium ab Urbe Roma misit, qui recentem christianorum societatem ordinarent: item Bulgarorum crebris de

sacro iure controversiis is ipse responsa peramanter reddidit, in quibus vel ii, qui minus Ecclesiae Romanae favent, summam prudentiam collaudant atque suspiciunt. Ac post luctuosam dissidii calamitatem, laus est Innocentii III reconciliasse cum Ecclesia catholica Bulgaros, Gregorii autem IX, Innocentii IV, Nicolai IV, Eugenii IV in reconciliata gratia retinuisse. — Similiter erga Bosnienses et Erzegovinenses, pravarum opinionum deceptos contagiis, insigniter eluxit Decessorum Nostrorum caritas, scilicet Innocentii III et Innocentii IV, qui evellere ex animis errorem; Gregorii IX, Clementis VI, Pii II, qui sacrae potestatis gradus per eas regiones stabiliter firmare studuerunt.— Nec exiguam, nec postremam curarum suarum partem Innocentius III, Nicolaus IV, Benedictus XI, Clemens V in Servios contulisse putandi sunt, a quibus fraudes, ad labefactandam religionem astute comparatas, providentissime, continuerunt.— Dalmatae quoque et Liburnici ob fidei constantiam, vicissitudinemque officiorum a Ioanne X, a Gregorio VII, a Gregorio IX, ab Urbano IV favoren singularem et gravia laudum praeconia adepti sunt. — Denique ipsa in Ecclesia Sermiensi, saeculo sexto barbarorum incursionibus deleta, posteaque sancti Stephani I Hungariae regis pio studio restituta, multa sunt Gregorii IX et Clementis XIV benevolentiae monumenta.

Quapropter agendas Deo grates esse intelligimus, quod idonea Nobis occasio praebeatur gratificandi genti Slavorum, communisque ipsorum utilitatis efficiendae, non minore certe studio, quam quod est in Decessoribus Nostris omni tempore perspectum. Hoc scilicet spectamus, hoc unice cupimus, omni ope contendere ut gentes Slavonici nominis maiore Episcoporum et sacerdotum copia instruantur; ut in professione verae fidei, in obedientia vera Iesu Christi Ecclesiae obfirmentur, experiendoque quotidie magis sentiant, quanta vis bonorum ab Ecclesiae catholicae institutis in convictum domesticum omnesque reipublicae ordines redundet. Illae quidem Ecclesiae plurimas et maximas curarum Nostrarum sibi partes vindicant; nec quicquam est, quod optemus vehementius, quam ut earum possimus commoditati prosperitatique consulere, cunctasque perpetuo concordiae nexu Nobiscum habere coniunctas, quod est maximum atque optimum vinculum incolumitatis. Reliquum est, ut adspiret propositis Nostris et incoepta secundet *dives in misericordia Deus*. Nos interim apud ipsum deprecatores adhibemus Cyrillum et Methodium, Slavoniae magistros, quorum sicut volumus amplificari cultum ita caeleste patrocinium Nobis adfuturum confidimus.

Itaque praecipimus, ut, rato die quinto mensis iulii quem f. r. Pius IX constituit, in Kalendarium Romanae atque universalis Ecclesiae inseratur, agaturque quotannis festum sanctorum Cyrilli et Methodii cum ritus duplicis minoris Officio et Missa propria, quae sacrum Consilium legitimus ritibus cognoscendis approbavit.

Vobis autem omnibus, Venerabiles Fratres, mandamus, ut has Litteras Nostras publicandas curetis, et quae in iis praescripta sunt cunctos ex ordine sacricolarum, qui divinum Officium ritu Ecclesiae Romanae celebrant, servare iubeatis, in suis quisque Ecclesiiis, Provinciis, civitatibus, Dioecesibus, et locis Regularium. Denique, volumus, Vobis suadentibus et cohortantibus, in universum rogari atque orari Cyrillum et Methodium, ut, qua valent apud Deum gratia, Oriente toto rem christianam tueantur, imploranda catholicis hominibus constantia, dissidentibus reconciliandae cum vera Ecclesia concordiae voluntate.

Haec, ut supra scripta sunt, ita rata et firma esse iubemus, non obstantibus sancti Pii V Pontificis Decessoris Nostri aliisque Apostolicis super Breviarii et Missalis Romani reformatione editis Constitutionibus, statutis quoque ac consuetudinibus, etiam immemorabilibus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Caelestium vero munerum auspicem et praecipuae Nostrae benevolentiae pignus, Apostolicam benedictionem Vobis omnibus, Venerabiles Fratres, cunctoque Clero et populo singulis Vestrum commisso peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud sanctum Petrum, die XXX septembris anno MDCCCLXXX, Pontificatus Nostri anno Tertio.

LEO PP. XIII.

AFLAAT, VERLEEND AAN EEN GEBED VAN DEN H. THOMAS VAN AQUINE.

ORATIO S. THOMAE AQUINATIS.

Creator ineffabilis, qui de thesauris sapientiae tuae tres Angelorum hierarchias designasti, et eas super coelum empyreum miro ordine collocasti, atque universi partes elegantissime disposuisti, Tu inquam, qui verus fons luminis et sapientiae diceris ac supereminens principium: infundere digneris super intellectus mei tenebras tuae radium claritatis, duplices, in quibus natus sum, a me removens tenebras, peccatum scilicet et ignorantiam. Tu qui linguas infantium facis disertas, linguam meam erudias, atque in labiis meis gratiam tuae benedictionis infunde. Da mihi intelligendi acumen, retinendi capacitatem, addiscendi modum et facultatem, interpretandi subtilitatem, loquendi gratiam copiosam, ingressum instruas, progressum dirigas, egressum compleas. Tu qui es verus Deus et homo. Qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen.

Hoewel het niet uitgemaakt zeker is, dat de H. Thomas dit gebed opgesteld of gebruikt heeft, kan men dit toch met eene groote waarschijnlijkheid aannemen. Deze steunt op een eerbiedwaardige overlevering in de orde der Predikheeren. Zeker is het, dat de H. Thomas nooit aan zijne studie begon zonder eerst gebeden te hebben, en dat de woorden en de geest van het opgegeven gebed met zijne wijze van uitdrukking en zijne gedachten in overeenstemming zijn. Men zou kunnen vragen, wat er met *hiërarchiën* der engelen bedoeld wordt? Maar deze uitdrukking is eigen aan den H. Thomas, die eerst drie hiërarchiën of hoofdorden van engelen onderscheidt, terwijl hij verder in iedere hiërarchie drie orden, *ordines*, van

engelen telt; deze *ordines* worden thans gewoonlijk de negen *koren* der engelen genoemd. Zie *Summa*, I. q. CVIII, Art. 1 et 2. — Evenzoo is de uitdrukking van *Coelum empyreum* eigen aan den H. Thomas. Den hemel immers, die boven de aarde en het water is, verdeelt hij in den sterrenhemel, die gedeeltelijk doorzigtig, gedeeltelijk lichtgevend is, en in den kristallijnen hemel, die geheel doorzigtig is, waar ten laatste zich de vurige hemel (*Coelum empyreum*) boven verheft, die geheel lichtgevend is. Zie *Summa*, I. q. LXVIII, art. 4. [1])

Aan dit gebed heeft Z. H. Paus Leo XIII, 21 Februarij ll., een aflaat van tweehonderd dagen verleend. Dezen aflaat verdient ieder Christengeloovige, die het gebed ten minste met berouwvol hart en godvruchtig bidt. Men kan echter niet meer dan eens op elken dag aan dezen aflaat deelachtig worden.

Deze gunst der H. Kerk zij vooral der studerende jeugd, aan wie de Paus den H. Thomas tot bijzonderen Patroon voor de beoefening der wetenschap heeft aangewezen, ter aanmoediging, om steeds biddende te studeren, waartoe het opgegeven gebed haar van bijzondere dienst zal zijn.

---

1) Over het *Coelum empyreum* kan men vergelijken *Scripturae Sacrae Cursus Completus*, Tom. IV, pag. 1211—1213.

VERSCHEIDENHEDEN.

De Bedevaarten naar Brielle.

In dit jaar (1880) is gedurende de maanden Junij, Julij en Augustus het aantal pelgrims naar den Briel, die daar op het graf onzer HH. Martelaars van Gorkum gingen bidden, omstreeks twee duizend meer geweest dan het hoogste cijfer te voren. In het geheel kwamen er uit verschillende plaatsen, onder leiding van 160 priesters, 11,160 bedevaartgangers; waaraan zeker meer dan 300 zijn toe te voegen, die voor zich, buiten eenige processie, de bedevaart hebben gedaan. Ook mogt eene anders talrijke processie van enkel mannen, die zich reeds had aangemeld, ditmaal haren bedetogt niet houden, omdat zich in die plaats enkele gevallen van eene aanstekelijke ziekte hadden vertoond. Doch deze vrome pelgrims zullen niet verzuimd hebben onze Martelaars aan te roepen, wijl reeds meermalen gebleken is, wat magtige voorsprekers zij juist tegen besmettelijke ziekten zijn.

Het verwondert ons geenszins, dat de ijver der geloovigen zoozeer is toegenomen. Nu er, door de onvermoeide zorg der welbekende Bisschoppelijke Commissie, op het heilige martelveld, bij de graven onzer heldhaftige bloedgetuigen, zulk eene ruime, doelmatige en fraaije kerk, met daaraan verbonden overdekte, breede ommegangen, is gebouwd, kan men thans, zelfs bij ongunstig weder, op dat geheel afgesloten terrein, in alle rustigheid en ingekeerdheid aan zijne godsvrucht voldoen, en smaakt men er, wij spreken uit eigen ondervinding, hetzij in plegtigen omtogt met het Allerheiligste op dien grond, hetzij in eenparig of stil gebed op het graf zelf, of in de stichtelijke kerk, waaraan, bij meer, reeds een prachtig zijaltaar is geschonken, zulk eene eigenaardige, diep-innige en genoegelijke zielsopwekking, als in ons vaderland wel moeijelijk elders zal te vinden zijn. Het gansche groote getimmerte, dat, gelijk men weet, wegens de vestingwetten slechts in hout mogt opgetrokken, maakt reeds dadelijk, op het eerste gezigt buiten de stad, een bekoorlijken indruk.

Wijl, naar we vernemen, alle pelgrims zich dit jaar, meer nog dan ooit te voren, zoo bijzonder gelukkig en voldaan heb-

ben gevoeld, twijfelen we er niet aan, of de bedegangen naar Brielle zullen aanhoudend in omvang toenemen; meer en meer zal men op dat glorierijke martelveld voor eigen verschillende doeleinden, maar bijzonder ook voor de groote belangen van onze Moeder de H. Kerk en van ons dierbaar vaderland willen bidden.

Moge het oogenblik verhaast worden, dat op die heerlijke verwinningsplaats onzer geloofshelden het gansche jaar door, dag aan dag, het H. Offer, bepaaldelijk ook voor de bekeering van alle afgedwaalden in ons midden, wörde opgedragen!

Apollonia von Diepenbrock,

Den 4 Julij 1880 is te Regensburg op hoogen leeftijd Apollonia von Diepenbrock overleden, de eerbiedwaardige zuster van Kardinaal Melchior von Diepenbrock, Vorst-Bisschop van Breslau, de vriendin van de beroemde lijderes Anna Catharina Emmerich (gemeenlijk het Nonnetje van Dulmen geheeten), en van de edele bekeerlinge en dichteres Luise Hensel. Apollonia werd den 13 November te Bocholt geboren. Die groote weldoenster van armen en zieken wijdde haar gansche leven en geheel haar vermogen aan de werken der Christelijke naastenliefde. Reeds in 1845 bragt zij te Regensburg een zieken-inrigting, het St. Josefs-huis genoemd, tot stand. Gedurende vele jaren verpleegde zij, door eene trouwe helpster bijgestaan, de zieken zelve in persoon. Eerst toen hare krachten afnamen, gaf zij het St. Josefs-huis aan de arme Franciskanessen over, doch behield nog de opperste leiding dier inrigting voor zich. De edelmoedige weldoenster heeft bij tijds door testament in den voortduur van hare stichting voorzien, en zoo zal het liefdehuis, waar zij hier zoo verdienstelijk voor den hemel werkte, eene blijvende plaats van zegen voor armen en zieken zijn.

De vrouw en het Christendom.

Niets is onnoozeler, dan wanneer zekere menschen en zekere partijen het Christendom, dat zij haten, stellen tegenover de beschaving; de beschaving namelijk opgevat in den zin, in den geest, in de bedoeling der ongeloovigen, de moderne heidenen onzer dagen. Zij toch beschouwen hun zoogenaamde beschaving als het hoogste doel, waarnaar de menschheid streven kan en streven moet; door niets echter, meenen zij, wordt dit streven meer opgehouden en tegengewerkt dan door het positieve Christendom en zijne vertegenwoordigster, de Kerk. Het is eene daadzaak, dat velen dezer onnoozelen, door den gloed hunner booze hartstochten daartoe gebracht, in het Christendom den eenigen waren dam tegen hunne zondige lusten erkennen. Van daar dan ook hun onverzoenlijke haat tegen de Kerk.

Voor ons, Katholieken, die door de heerlijke en verwarmende stralen der geopenbaarde goddelijke waarheid beschenen worden en deze met een heilige en onze zielen verheffende liefde in onze harten opvangen, voor ons is het een heilige plicht te trachten den verblinden de oogen te openen en de bedrogenen op den waren weg te brengen, opdat allen mogen zien en erkennen, waar het licht en waar de duisternis, waar beschaving en waar barbaarschheid is. Ook zijn velen onzer redelijk en Christelijk gezinde tijdgenooten dag aan dag in het gevaar om, door

het aanhoudend geroep der ongeloovigen, door de leugentaal van dagbladen en brochures, in hunne geloovige overtuiging te verflauwen en zwak te worden. 't Zal heilzaam werken ook hen aanhoudend te wijzen op de grootsche feiten der hernieuwing van het menschelijk geslacht, der herstelling van de menschelijke waardigheid en de zedelijke orde, die door het Christendom zijn tot stand gebracht. Wij stellen ons voor in deze bladzijden te wijzen op de kracht, op den beschavenden invloed van den Christelijken godsdienst; wij willen aantoonen, dat de Kerk, welke de beschaving voortbrengt, onmogelijk de vijandin der beschaving kan zijn. De zon kan onmogelijk een ijsklomp zijn, omdat de warmte van haar uitstraalt, en de Kerk van Christus kan onmogelijk barbaarsch zijn, omdat zij het is, die de beschaving in de wereld heeft gebracht. Door ontelbare bewijzen kan deze waarheid worden bevestigd. Tallooze feiten staan ons ten dienste. Uit die menigte hebben we er een gekozen, en we zullen ons bepalen tot het beschouwen van den invloed, dien het Christendom, door de beschaving, welke het bracht, heeft gehad op den toestand, op de positie der vrouw.

De Christelijke vrouw! Welke teedere gewaarwordingen grijpen ons hart aan, wanneer die woorden ons op de lippen komen. En met recht; want is zij niet, met den man, de pilaar voor den Staat, en vormt zij niet met zachte handen, het kneedbare kleine hart en gemoed des kinds, opdat het vatbaar worde en blijve, om alles wat heilig, edel en voortreffelijk is, op te nemen en vast te houden? Is zij niet zon, regen en dauw, die de teedere plant, de ziel des kinds, tot wasdom brengt? Is zij niet het aandoenlijk beeld der liefde, die, zelfs bij de grootste

opoffering, zaligheid geniet? Is zij niet de zuivere bronwel, waaruit de onschuldige kinderlijke lippen het eerste en reinste voedsel putten, dat zijne edelste voedingskracht ontleent uit de liefde, die in het hart der moeder woont? En is zij, met het kind op den arm, niet waardig om als het zinnebeeld te gelden van de natuur, die, door de almacht der goddelijke Voorzienigheid, alles verzorgt? — Ja, veel en velerlei zijn uwe goede, heilige eigenschappen, Christelijke vrouw! Maar ook juist daarom poogt het ongeloof u in de rijen zijner volgelingen te trekken en u van God te vervreemden en u in den grond te demoraliseeren. Door u wil het moderne heidendom zijn doel bereiken, namelijk de vernietiging van het Christendom.

De heilige Oorkonden leveren ons, reeds in de eerste bladzijden, het eenvoudige, maar toch zoo diepzinnige bericht over den oorsprong en de bestemming der vrouw, volgens den goddelijken wil en door de kracht van des Scheppers hand. Zij moest eene hulpe zijn voor den man; zij werd, naar het lichaam, uit den man genomen, terwijl hare ziel, evenals die van den man, naar Gods evenbeeld uit niets werd geschapen. Zij is dus met den man bestemd om God te dienen. Eva werd in 't aanzijn geroepen om eene *hulpe* voor den man te zijn. Zij werd niet uit zijn hoofd genomen, vermits zij den man niet mag beheerschen. Zij werd echter evenmin uit de voeten genomen, opdat de man haar niet als slavin zou beschouwen, haar niet als met de voeten zou vertreden, doch haar, als vleesch van zijn vleesch, zou achten en beminnen. Zij werd uit de zijde van den man genomen, vermits zij als hulpe hem moet ter zijde staan en als „ mannin " vreugde en lijden met hem moet deelen. Zij werd

hem als van het hart genomen, omdat zij zijn hart moet vormen, gelijk hij haar verstand. In deze weinige grondtrekken wordt ons het goddelijke plan betreffende de vrouw, wordt ons hare bestemming, waardigheid en natuur helder genoeg voor oogen gesteld. Ja, in deze kleine schets ligt het gansche groote programma van de door God gewilde huiselijke en maatschappelijke orde. Dit programma te volvoeren is de taak der menschheid.

Hoe heeft zij zich van die taak gekweten? Lezen we verder in de gewijde bladen der heilige Schrift. Satan sprak: „Wij zullen ons doel niet bereiken, tenzij wij de vrouw verderven." — Gods werk op aarde te vernietigen, de menschheid van God en van zijne vereering af te scheuren en haar daardoor ongelukkig en deelgenoote van zijn eigen verschrikkelijk lot te maken, dat was Satans doel. Om het te bereiken moest de vrouw verdorven worden. Het plan gelukte. De vrouw bezweek, en de menschheid verscheen als opstandeling tegen den Allerhoogste, als navolgster der afvallige engelenwereld. Het Paradijs ging verloren; het prachtige aardrijk werd veranderd in een land vol distelen en doornen, in een dal van tranen en ellende. Smarten en ziekten verspreiden zich in het gevloekte land van Adam; dood en bederf loeren dagelijks op hunnen buit. Tot in het binnenste van 's menschen ziel dringt de vloek der zonde en benevelt zijn eenmaal zoo helder en scherp verstand en vergiftigt zijn hart en kluistert zijn wil, zoodat hij machteloos en wanhopig naar den berg der deugd opziet en vol smart en schaamte zich tot het plegen van elk kwaad in staat voelt; zijne gemeenschap met God en de engelen is afgebroken, zijne onschuld is verloren, zijn erfrecht op de

vreugde des hemels is verbeurd. Als een kind van goddelijke gramschap treedt ieder nakomeling van het eerste menschenpaar in het aanzijn. Tranen en klachten zijn de eerste schatting, die hij der goddelijke gerechtigheid betalen moet, omdat hij mensch is en van zondaars afstamt. Bekommering en lijden, strijd en smart plaatsen zich op den weg van zijn leven. Angst en doodszweet is zijn laatste zonden-tol.

En dat alles geschiedde doordat het Lucifer gelukte, de vrouw te verderven. Maar de straf, die er volgde, werd niet gelijkelijk op beide zijden verdeeld, vermits de schuld ook niet even groot was. Het vergift der slang drong door de vrouw tot den man. Geen wonder, dat zijn verschrikkelijkste kracht bij de vrouw achterbleef. Geen wonder, dat het oog der vrouw, hetwelk den Booze had aanschouwd, uit deze aanschouwing noodlottige en verderfelijke stralen behield. Het vonnis, door de goddelijke Majesteit geveld, was voor de vrouw strenger, omdat ook hare schuld grooter was. De vloek, die Adams koninkrijk met distelen en doornen bezaaide en hem veroordeelde in het zweet zijns aanschijns zijn brood te eten, treft beiden, Adam en Eva, in gelijke mate. Arbeid en kwelling, bederf en dood, ziedaar het deel van man en vrouw. Maar de vrouw ontving nog eene bijzondere straf; de man, die zij verleid heeft, zal voortaan haar *gebieder* zijn. Helaas, een treurige toekomst voor de zwakke, met dubbelen vloek beladen vrouw! De man voorkomt het goddelijk oordeel. — Hij is de eerste, die zijne wederhelft, zijn eigen vleesch en been, aanklaagt. „De vrouw, die Gij mij gegeven hebt, heeft mij verleid", spreekt Adam, om zich te verontschuldigen. Welke wraak neemt de

man, nadat zijne vrouw hem heeft verleid! — Hij wordt haar aanklager, haar verrader en vervolger. En deze aanklager, deze verrader wordt nu haar *gebieder*. „Gij zult staan onder de macht en heerschappij van den man." Hoe zal de zondenvloek der moeder het lot en het leven der dochters vergiftigen? Welk gebruik zullen Adams nakomelingen maken van hun recht om over de vrouw te heerschen, wanneer reeds de stamvader als aanklager optreedt, de stamvader, wiens aangezicht nog weerblonk van den avondgloed der onschuld van 't Paradijs? Arme vrouw, bereid u tot het slavenjuk. Den beker uwer vernedering met al haar vergift, gij zult hem moeten ledigen tot den laatsten druppel. Gij vermaakt de zonde aan uw gansche nageslacht; en deze schrikverwekkende erfenis zal steeds toenemen, en de stroomen des kwaads zullen aangroeien van geslacht tot geslacht.

Laten we thans onderzoeken, hoe het strafgericht der goddelijke gerechtigheid is voltrokken, welk lot, welke positie de vrouw zich door hare verleiding heeft bereid.

Hoe was bij de oude volkeren de toestand der vrouw in het huisgezin en in het openbare leven?

Bij de oude heidensche Germanen werd de zedigheid en waardigheid der vrouw in hooge mate vereerd. Tacitus, de Romeinsche geschiedschrijver, schetst den toestand der Germanen als op het gebied der moraliteit bij dien van zijn vaderland zeer gunstig afstekende. — Nochtans waren de oude Germanen de onbeperkte gebieders hunner echtgenooten. De vrouw moest als eene slavin gehoorzamen, en de man had het recht haar, naar willekeur, te verkoopen. Haar persoon ging op in dien van den man; daarom moest zij zich op zijn graf

dooden, tenzij zij afstand wilde doen van het leven in Walhalla.

Gedurende 500 jaren was de echtscheiding in het oude Rome verboden; toch werd de vrouw niet als zelfstandige persoon aan de zijde van haren echtgenoot beschouwd. Volgens de wet kon de man over zijne vrouw het vonnis van leven of dood uitspreken. Terwijl de overtredingen der vrouw met gruwelijke gestrengheid werden vervolgd, kon de echtbreuk van den man ongestraft plaats hebben. Zoodra Rome rijk en beschaafd werd, verslapten de banden van het familie-leven zoodanig, dat de echtscheiding eene algemeene gewoonte werd. De consul Sulpicius verstiet zijne vrouw, omdat hij haar eenmaal *ongesluierd* op straat had ontmoet. De groote rechtsgeleerde en staatsman Cicero verjoeg zijne gemalin Terentia, om eene rijkere te huwen. Vele hooggeplaatste mannen huwden rijke vrouwen, om zich van haar te scheiden zoodra zij in het bezit waren van het aangebrachte vermogen. Tot zulk een graad was in het Rome der Keizers de echtscheiding „modern" geworden. De heilige Hieronymus verhaalt zelfs van eene vrouw, aan wie het gelukt was door herhaalde echtscheiding zeventien maal te huwen!

Dat er, bij dergelijke toestanden, van vrouwelijke waardigheid geen sprake kon zijn, behoeft zeer zeker geen betoog.

En hoe stond de vrouw aangeschreven bij de geciviliseerde, fijngevoelige, kunstminnende Grieken? Waarlijk, bij hun fijnen kunstsmaak zou men een andere positie der vrouw verwachten, dan er feitelijk aanwezig was. Wij zwijgen van de barbaarsche wetten in Sparta, te midden van het beschaafde Helleensche volk, volgens welke aan

de moeder haar grootste schat werd ontnomen, haar kind, en dat kort na zijne geboorte. Het werd dan tot staatseigendom verklaard, of, indien het daarvoor niet geschikt was, ter dood gebracht. — Maar wat gold de vrouw ook in het beschaafd Athene, den zetel der kunst en wetenschap voor het Oosten zoowel als voor 't Westen? Daar liet men de meisjes in volslagen onwetendheid opgroeien, terwijl de jongens, bijna zonder uitzondering, zich aan de studie moesten wijden. Voor het meisje bestond er geen Athene, waren er geene scholen en kweekplaatsen voor hart en geest. Haar eerste gang over Athene's pleinen en straten was ook haar laatste. Het was de gang van het ouderlijk huis naar dat van den echtgenoot, waar zij met hare dienstmaagden moest spinnen, en waar zij elk bezoek moest ontwijken. Als onbeschaafd en veracht wezen begreep zij in de woning van den in kunst en wetenschap geoefenden Griek, die haar zijne vrouw noemde, volkomen hare positie: zij was zijne dienstmaagd en de eerste onder de slavinnen. Op haren grafsteen werden de symbolen harer plichten gebeiteld: een teugel, om de gehoorzaamheid, een knuppel om de stilzwijgendheid, en een uil om de waakzaamheid eener echte Grieksche vrouw aan te duiden. — Slaan we nu een snellen blik op de voorrechten, die de vrouwen der „ vrije liefde " genoten. Deze soort vrouwelijke wezens had alle privilegiën, die aan de echte vrouw waren ontnomen. Terwijl de onwetende echtgenoote zich te huis, in afgelegen hoeken moest verbergen, mochten de „ vriendinnen " van den man, na eerst eene zorgvuldige opvoeding genoten te hebben, zich in het openlijk verkeer verheugen; zij konden zich opsieren en zich op pleinen en straten, in schouwburgen en uit-

spanningslokalen vertoonen. — Hoe laag stond, en dat nog wel bij het meest beschaafde der heidensche volkeren, de waardigheid en de deugd der vrouw!

Wenden we ons thans tot de volkeren van het Oosten, en wij zullen zien hoe, b. v. in Babylon, de gewoonte bestond, om jaarlijks gedurende een gansche maand de dochters op de markt ten huwelijk aan te bieden. Men denke aan onze veemarkten, en zulk eene handelwijze zal de verontwaardiging wekken, die zij volkomen verdient. In Assyrië kostte het den man slechts een stukje zilver, om zich van de eene vrouw na de andere los te maken. Bij den geringsten misslag, dien de vrouw in dat land beging, had de man het recht haar in 't water te werpen en te laten verdrinken.

Ook heden ten dage treffen we in sommige landen nog toestanden aan, die ons aan die der vóórchristelijke heidenen herinneren. In Siam is ook thans nog de man de onbeperkte gebieder zijner vrouw. Zij moet hem bij zijne tehuiskomst in knielende houding ontvangen, en kruipend moet zij hem bedienen. Zij wordt niet alleen dikwijls van de eettafel verwijderd, maar ook zelfs het huis uitgejaagd, en zij moet zich dan als een onheilig, onrein wezen gedurende eenigen tijd uit de samenleving verwijderd houden. — Onderzoeken we ook, hoe het is aan de oevers van den Ganges; misschien vinden we bij dit diepzinnig volk der Indiërs eenigen eerbied voor het zwakke geslacht. Doch ook hier wacht ons teleurstelling. Wie in Indië een koe steelt, krijgt dezelfde straf als hij die eene vrouw vermoordt. De maagd, die in Indië uit het ouderlijk huis geroofd wordt, is, krachtens de inlandsche wet, de wettige vrouw van hem die den roof beging. Als de man sterft,

is de vrouw verplicht haren echtgenoot in den dood te volgen; zij moet zich levend laten verbranden. Is de man overleden, dan heeft de vrouw geen waarde en mist zij het recht van bestaan. In het jaar 1804 werden er in Indië bij de verbranding der mannen-lijken ruim 10.000 levende vrouwen aan de vlammen prijs gegeven.

Begeven we ons thans naar het „hemelsche rijk" der Chineezen. De ellende der Chineesche vrouw begint bij hare geboorte. Dat er eene dochter en niet een zoon wordt geboren, dit feit beschouwt de gansche familie als een ongeluk, als eene vernedering, als een vloek, die op haar gevallen is. Zijn de ouders arm, dan wordt het pas-geboren meisje eenvoudig vermoord. Gunt men het kind het leven, dan wordt het reeds in zijn prille jeugd van de buitenwereld afgescheiden, het ontvangt opvoeding noch onderwijs, het wordt als dienstbode behandeld en slechts gebezigd om huiswerk te verrichten. Is het meisje volwassen, dan wordt zij als echtgenoote in het huis van een man gebracht, dien zij nooit te voren heeft aanschouwd. Haar lot wordt er niet door verbeterd: zij heeft een anderen gebieder gekregen, dien zij als slavin moet dienen. Haar echtgenoot heeft het recht haar te slaan, naar willekeur te mishandelen of haar aan een ander te verkoopen. Het zal ons dus niet verwonderen, dat, bij zulke toestanden, in het „hemelsche rijk", de geest, het verstand der vrouw even verminkt en mislukt is als hare voeten, die zij in korte, harde schoenen moet inwringen, ten einde er, volgens de mode van het land, den vorm van paardevoeten aan te geven.

Nog dient vermeld te worden, hoe de slavin, in het vóórchristelijk zoowel als in het tegenwoordige heidendom,

niet alleen met hare krachten en met haar leven, maar ook — en dit is nog smaadvoller — met hare persoon, met hare eer, met hare onschuld aan de willekeur van haren gebieder is onderworpen [1]). Tegenover hem staat zij

---

1) Het zij mij vergund den lezer hier te verwijzen naar eene verhandeling, waarin een onzer eerste Nederlandsche letterkundigen en archaeologen al hetgeen de heidensche of Christelijke oudheid ons over den toestand der *Christen* slavin der eerste eeuwen heeft nagelaten, uit de literatuur, de epigraphiek en de glyptiek te zamen bracht, om het tot een heerlijk en aandoenlijk tafereel van het leven der eerste Christenen en inzonderheid van de zegepraal der Christelijke deugd over het bitterste en zwaarste lijden te vereenigen. Ik verwijs dus naar *De Christen slavin in dienst bij heidensche meesters gedurende de drie eerste eeuwen. Bijdrage van* Dr. Th. Borret. (Verschenen in de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeeling Letterkunde*, 2e Reeks, Dl. VIII. Amsterdam, C. G. Van der Post. 1879. Prijs *f* 2.40.) Het door den titel aangegeven rijke plan is met meesterhand zoo volledig uitgewerkt als de thans bekende hulpbronnen toelaten; we zien, hoe de heidensche slavin in de Kerk werd opgenomen, hoe zij de Christelijke eeredienst bijwoonde, somtijds tot eene zekere kerkelijke waardigheid opklom, aan de agapen deelnam; wij leeren hare bezigheden in het huis of op het landgoed haars meesters kennen en de verschillende verhoudingen, waarin zij tot het overige dienstpersoneel stond, de smarten, welke haar zoo dikwerf en dan zoo voortdurend en pijnlijk griefden, de gevaren, waaraan hare deugd blootstond, en die zij somtijds alleen door de vlucht kon ontgaan; we zien, hoe zij uit de slavernij tot den gelukkiger en veiliger staat eener vrijgelatene overging; op welke wijze zij het huwelijk kon intreden, hoedanig hare levenswijze was, welke vrijheid ter waarneming harer godsdienstplichten zij bezat, wanneer zij aan een heidenschen echtgenoot was verbonden; we volgen haar op den lijdensweg naar de marteling, en zijn er getuigen van, hoe zij als geloofsheldin met bewonderenswaardigen moed den bloedigen zegepalm verwerft, of hoe de troost van den godsdienst haar sterfbed heiligt, wanneer zij het einde van haar smartelijke loopbaan niet vond in den strijd des bloeds; we vernemen, welke begrafenis haar ten deel viel, hoe de Heilge Offerande ter harer uitvaart opgedragen werd, in één woord met levendige kleuren toont ons dit kunstgewrocht, welke opwekking, steun en kracht de Christen slavin, door haar geloof, reeds hier in hare ellende, vond, en hoe ook zij, de allergeringste, verheven en gesterkt werd om door de deugd de trotsche grootheid van het alvermogende heidendom te overwinnen.

onvoorwaardelijk zonder bescherming, zonder recht, onverschillig of het haar leven of hare vrouwelijke waardigheid geldt. Welke afgronden van moreele ontaarding vertoonen zich voor ons Christelijk gevormd eer- en schaamtegevoel! En helaas! dikwijls ook paart zich met den vleeschelijken, zinnelijken lust de bloeddorst en moordlust. Alleen eene echtbreekster was in staat om, in hare wraakoefening en tijgerwoede, het hoofd van een heiligen Joannes op een schotel te doen leggen. Ontucht is nauw verwant aan wreedheid. Daarom geschiedde het in het oude heidendom, dat de man zijne echtgenoote slachtte en de overblijfselen op een feestmaal deed opdragen.

Boven het heidendom verheft zich ter nauwernood de godsdienst, welken men den Islam noemt. Bijna het gansche „beschaafde" Oosten zucht onder het juk van dit woeste fanatisme. Om het te leeren kennen, zal het voldoende zijn op de positie der vrouw onder zijn schepter te letten. Hoezeer ook de Mahomedaan op zingenot belust is en in de veelwijverij zijn hoogste geluk op aarde zoekt, toch staat in zijn bewustzijn, en ook in werkelijkheid, de vrouw onbegrijpelijk laag. Voor den Turk is zij slechts een werktuig van zinnelijk genot: zij heeft voor hem in de orde des geestes volstrekt geene waarde. Bij de heidenen vervulde de vrouw hare bestemming aan den slavenketting, bij de Turken doet zij zulks in den harem. Doch verlaten we het tooneel dier lichtzinnige ontwijding en vernedering van de zwakkere helft der menschheid.

Ten laatste komen we aan het volk der Joden, die langen tijd de bedienaars der ware Godsvereering en de

waarborgen der hoop op het heil der wereld zijn geweest. Maar ook op de van melk en honing overvloeiende beemden van het heilige, beloofde land, vermocht — zoolang de slangverpletterende Vrouw nog niet was verschenen — de zedelijke zwakheid van den mensch den machtigen drang zijner hartstochten niet in toom te houden. De zware lasten kwamen natuurlijk weder op de vrouw. Zelfs de deugd der oud-vaders van Gods volk was niet in staat de onverbreekbaarheid van het huwelijk tot stand te brengen. Zoo leed bij het Joodsche volk, gedurende het gansche tijdperk der Mosaïsche Kerk, de godsdienstige, moreele en sociale orde aan den kanker der echtscheiding. Echtscheiding en hertrouw der gescheiden partijen behooren in het voorhof van den harem, en zijn onvereenigbaar met de waardigheid en de bestemming der vrouw. Daarom zien wij hare maatschappelijke positie niet weinig verlaagd. In de geslachtsboeken der Israelieten worden de namen der vrouwen niet ingeschreven. De dochters worden door den vader, zonder rekening te houden met hare genegenheid, met hare liefde, aan de aanzoekers verhandeld. Zelfs in den tempel, in de synagoge hebben de vrouwen hare eigene, streng afgesloten ruimte, waar zij niet dan gesluierd mogen verschijnen en nimmer deel mogen nemen aan de openbare gezangen en gebeden. Al was dus de Joodsche vrouw hoog verheven boven de heidensche en Mahomedaansche, zij stond toch niet, noch in de burgerlijk-sociale orde, noch in het kerkelijk leven, naast den man. Altijd torschte de vrouw, ook bij het uitverkoren volk, het moeielijke juk, dat hare stammoeder haar had opgelegd.

Gods raadsbesluit liet allereerst de zonde tot hare volle uitwerking komen, ten einde het smachtend verlangen naar verlossing in zijn ganschen omvang te doen gevoelen. Dan echter zou het oogenblik daar zijn, waarop de werking der genadevolle belofte zou uitschitteren, die met den vloek samenging, aan den ingang van het Paradijs door den rechtvaardigen God over de verleidster uitgesproken: „Ik zal vijandschap stellen tusschen u en de vrouw, en uw zaad en het hare, en zij zal u den kop verpletteren."

Vierduizend jaren van boete en voorbereiding voor het verlossingswerk zijn heengevloden. Machtig dringt het morgenrood der barmhartigheid en genade door in de onbevlekte ontvangenis der tweede Stammoeder van het menschelijk geslacht. De vrouw zal aan de heerschzucht, aan de tirannie worden ontrukt. Vierduizend jaren heeft zij geboet voor hare lichtgeloovigheid jegens de slang en voor hare ongehoorzaamheid tegen God. De boete is volbracht. In de Onbevlekte Maagd ziet het menschdom den genadeblik der verzoende Majesteit Gods. De hel is overwonnen, de vrouw kan de banier der zegepraal verheffen, waarop de Maagd prijkt, onder wier voeten de slang zich kronkelt. En spoedig vernemen wij een nieuwen zegekreet, die het aardrijk vervult, die doordringt in de sombere voorhoven der hel en zelfs weergalmt in het hemelsche Paradijs. De overwinnares der slang knielt in hare woning te Nazareth en spreekt de beteekenisvolle woorden: „Mij geschiede naar uw woord." — De tweede Eva herstelt, door haar geloof, het ongeloof der eerste, door hare gehoorzaamheid, de ongehoorzaamheid der eerste; zij verandert Eva's vloek in den zegen der ver-

lossing, Eva's doodend zondenvergift in het nieuwe leven, in de nieuwe glorie.

Werp thans uw smadelijk juk van u af, zwaar verdrukte vrouw! Adams aanklacht tegen de vrouw moet verstommen, zijn wrok moet verdwijnen, zijn heerschappij moet innige en dankbare liefde worden. De vrouw heeft hem meer gegeven dan zij hem ontnomen heeft; hooger, uitgestrekter en rijker dan de vloek der vrouw is de zegen geworden; de vrouw heeft hem niet zoo diep vernederd, als zij hem thans verheft en adelt. De vrouw had den man karakter, kracht, vrijheid en waardigheid ontnomen. Doch waarmede maakt zij dien smadelijken roof goed? Met een Godmensch! De vrouw had het Paradijs voor den man gesloten en zijn heerlijk rijk veranderd in een woestenij vol distelen en doornen. Maar wat geeft zij als schadeloosstelling? God zelf wordt een bewoner dezer wereld, de hemel neemt de aarde in zich op en maakt haar tot een hemelsch Paradijs. De vrouw had den man den toegang tot den boom des levens versperd en hem de bittere vrucht des doods toegereikt. Maar waardoor vergoedt zij haar onrecht? Zij geeft hem het levende Brood, dat van den hemel gekomen is, opdat hij er van ete en het eeuwige leven bezitte. Waarlijk, de Moeder Gods heeft den man in alle opzichten voldoening gegeven, elk verwijt zijnerzijds ontzenuwd en hem eer, recht en adel in volle mate teruggegeven. Thans staat de vrouw op nieuw in gelijke waardigheid aan de zijde des mans, die wel haar hoofd, maar geenszins haar onbarmhartige en ruwe gebieder is. De Christen is de beschermer zijner echtgenoote, nimmer echter haar tiran. De Christelijke man bemint zijne vrouw, zooals Christus

zijne Kerk, deze met zijn bloed gekochte, dierbare, maagdelijke bruid. Ja, de ingrijpende, gelukkige verandering der verhouding tusschen den man en de vrouw in het Christendom en door het Christendom, toont ons helder en duidelijk, dat dit de godsdienst der verlossing en des Verlossers is. Zijn allen verlost, dan is de vrouw dubbel verlost; met den man van hel en duivel, en voor zich zelve in 't bijzonder van het juk en van de tirannie des mans. Waar de godsdienst van Jesus doordrong, daar verademde de vrouw. Waar het heilig Sakrament des huwelijks werd ontvangen, daar beschouwde en behandelde de man zijne vrouw als een heiligdom. Waar het *Ave Maria* werd gebeden, daar werd het hart van den man vervuld met eene teedere, kuische liefde voor de vrouw, en de aarde wedijvert met den hemel om de schoonste engelen. Ja, die sieraden der Kerk in den maagdelijken sluier, die heldengestalten uit het geslacht der „ sterke Vrouw ", die aan den voet van het Kruis stond als een metalen zuil, die vrouwen en moeders, die een geslacht van Kruisvaarders hebben voortgebracht, of een legioen missionarissen, dat vader en moeder, huis en vaderland verlaat, om aan de wilden in Amerika, Afrika of Australië het Evangelie des vredes te brengen — verschijnen zij niet als engelen op aarde, om door hare zegepraal over de zwakheid harer natuur en van haar geslacht, getuigenis af te leggen, voor hemel en aarde, dat Jesus Christus is de Koning der koningen, en dat zijn Evangelie eene kracht ademt, die het aanzijn der aarde heeft veranderd en verheerlijkt? De zwakke vrouw wordt door het Christendom eene heldin; de door Eva's val bedorven vrouw wordt door de wijding en den zegen der Kerk de bewondering

en de magneet van den man; de vroeger als slavin behandelde vrouw wordt aan het altaar van Jesus met die lieftalligheid der deugd begiftigd, met dien glans van Christelijke zachtmoedigheid, zedigheid en geduld omkleed, die de kracht van den man kluistert, zijn wil onderwerpt, zijn toorn gevangen neemt.

Is dat geen beschaving? Agnes, Caecilia, Lucia, Martina, en duizenden anderen, die de bedreigingen van den tiran, de verlokkingen van den vleier en de bijl van den beul met ontzagwekkenden heldenmoed trotseerden, en voor geloof en overtuiging, voor trouw en deugd den smaad des volks, de pijnen der folteringen en den dood in den bloei van haar leven met bewonderenswaardigen mannenmoed, met onoverwinnelijke geestkracht en karaktersterkte verachtten, zijn zij geen toonbeelden van ware beschaving?

Elisabeth, Hedwig, Kunegonda, Joanna Franciska, Brigitta en een gansch legioen andere Christelijke vrouwen en weduwen, die hare echtgenooten gelukkig, hare kinderen tot heiligen, hare woningen tot armenhuizen en hospitalen, hare geheiligde overblijfselen tot wonderwerkende reliquiën en hare graven tot plaatsen van genade en zegen hebben gemaakt, waren zij geen levende bewijzen van Christelijke beschaving?

Deze millioenen gesluierde gedaanten, die in heldhaftige zelfoverwinning de wereld met haar zinbedrog verlaten hebben, om neergeknield bij het tabernakel voor de zonden der wereld genade te vragen en in hare stille cellen wetenschap en kunst te beoefenen, zooals eene geleerde Hildegardis, Gertrudis, Mechtilda en anderen, of om haar leven aan het onderwijs en aan de opvoeding

der vrouwelijke jeugd in stad en land te wijden, of om in hospitalen en ziekenhuizen, op de zolderkamers der daglooners zoowel als in de paleizen der rijken, tot zelfs aan de verlaten en geschuwde pestzieken, den troost harer tegenwoordigheid en den zegen harer verpleging te verschaffen, zijn zij geen engelen, door de beschaving van het Christendom in het aanzijn geroepen?

Wij vragen het, kan een godsdienst barbaarsch zijn, die zulk eene beschaving doet ontstaan, zulke voorbeelden van heldenmoed ter navolging aan het sterkere geslacht voorhoudt en die van zulke wonderbare verschijnselen niet enkele gevallen, maar millioenen kan aanwijzen, waarbij men niet weet, wat men meer zal bewonderen of den mannelijken moed, of de grootheid van karakter, of de teederheid van het gevoel, of de reinheid van het doel, of de kracht van den wil, of den glans der deugd. — Geen wonder, dus dat de man voor de *Christelijke* vrouw die achting heeft, waarop zij met volle recht aanspraak maakt. Geen wonder ook, als in het *Christelijk* gezin de huisvrouw, de moeder, het middelpunt is, waarom alle harten en wenschen zich bewegen; het hart, waaruit leven en warmte straalt; de geheimzinnige magneet, die echtgenoot en kroost tot zich trekt; de zekere en onomkoopbare waakster over de zedigheid en de eer van het huis en over de deugd en onschuld der bewoners. Het Christendom kweekt die spaarzame, wijze, huishoudelijke vrouwen, die het loon van den man door den zegen hunner deugd verdubbelen, het welzijn van het huis bevestigen en erfelijk maken. Is het niet de Christelijke moeder, die vóór alle anderen, aan de Kerk vrome en getrouwe kinderen, aan den Staat eerzame bur-

gers, dappere en den dood verachtende krijgers geeft?

De Christelijke huisvader luistert gaarne toe, als de moeder aan het kleine kind de heilige woorden van het *Onze Vader* of het *Wees gegroet* op de lippen brengt, van den hemel en van den Heiland vertelt en de tien geboden Gods in 't jeugdig hart prent. Hij schept er vermaak in, als hij haar op hare eigenaardige wijze den kinderen aan 't verstand ziet brengen, hoe zij zich moeten gedragen, hoe zij vriendelijkheid met voorzichtigheid, en bevalligheid met wijsheid steeds moeten verbinden. Hij ziet het met welbehagen, als zij aan het ongehoorzame kind, aan dat jonge hart, vermaningen geeft en met het grootste geduld het boompje buigt, opdat het niet scheef groeie. Ja, er is iets wonderbaars in het huishoudelijk bestuur eener echte moeder in het Christelijk huis, en in den zegen, die daarop rust. — En dat alles heeft de vrouw, de man, het gansche gezin te danken aan het Christendom, met zijn veredelende en beschavende kracht.

De waardigheid der vrouw is voortgekomen uit het Kruis. Verlangt men een bewijs? Gaan we dan in landen, in steden, bij gezinnen, waar men min of meer van het Christendom afvallig is geworden. Onderzoeken we de zeden en het leven: en de sporen van barbaarschheid zullen zich duidelijk voor onze oogen vertoonen. 't Sterkst openbaart zich deze verwildering in de vermindering der vrouwelijke waardigheid.

Ligt de kracht der vrouw alleen in hare deugd, hoe zal het dan met haar geschapen staan, dáár waar zij de bron der deugd, het Christelijk geloof, verlaten heeft? Komt men in eene vreemde stad, en wil men den graad

van geloof en Christelijk leven leeren kennen, dan behoeft men slechts op pleinen en straten naar de wandelende vrouwen te zien. Ontwaart men bijna niets dan trotsche, brutale of minder zedige tronies, dan is het onderzoek reeds geëindigd, en kan men veilig het besluit maken, dat er geen ernstig Christendom huisvest, dat er weinig tucht, nog minder geloof en niet het minste begrip van opvoeding heerscht. Doch wij zullen er wèl vinden: ongelukkige huwelijken, rampzalige gezinnen en ..... druk bezochte herbergen en koffiehuizen. Zedelijk bederf en bankroet in 't godsdienstige gaan bij de vrouw onfeilbaar hand aan hand. Helaas, de toestand in vele groote en kleine steden van Europa is betreurenswaardig! Onder het geveinsde en schijnheilige masker eener moderne hoffelijkheid en voorkomendheid is eene minachting der vrouwelijke waardigheid verborgen, zooals het oude Heidendom nimmer heeft gekend. Voor de groote menigte geldt de vrouw daar niet meer dan voor een handelsartikel, of voor een werktuig van bodemlooze laagheid. Zij wordt niet geëerd, omdat zij niet geëerd *kan* worden. Zij acht zich zelve niet, omdat zij hare waardigheid tegelijk met den katechismus heeft vergeten. Door de gedemoraliseerde vrouw gaat de gansche maatschappij te gronde. Hij die eene natie snel wil zien ontaarden, hij die in een land verraders en moordenaars wil zien, hij die volken en vorsten door de revolutie wil ongelukkig maken, hij zal het spoedigst zijn doel bereiken door de demoralisatie der vrouw. — Vrouwen, die zonder godsdienst zijn opgevoed, die hunne moraal steeds gezocht hebben in pikante, anti-religieuse romans, zullen spoedig een geslacht voor de barrikaden voortbrengen. Zedige, brave en geloovige vrouwen daar-

entegen steunen de tronen en maken de volkeren gelukkig.

Hebben we in ons kort betoog den invloed van het Christendom leeren kennen op de beschaving der vrouw en deszelfs heilzame uitwerking door feiten kunnen staven, wij meenen ook daarmede eene bijdrage geleverd te hebben, die de ellendige aantijgingen ontzenuwt van hen, welke de onnoozelheid hebben te beweren, dat de Kerk eene vijandin der beschaving is. Zij die deze bewering uiten, lasteren de Kerk. Immers, zij kan uit den aard harer stichting niet dan beschavend op de menschheid werken. De Kerk is niet barbaarsch, zij is eene liefhebbende moeder. Zij vergadert hare kinderen, kweekt en verzorgt ze: onder hare bescherming groeien ze op en rijpen ze tot vollen wasdom in de heerlijke en koesterende stralen van het ware geloof.

Maar op den Christen rust dan ook de dure verplichting steeds en overal mede te werken tot de verspreiding van den beschavenden invloed der Kerk, om daardoor tevens dankbaarheid te toonen jegens den Algoede en jegens Maria, de reine Maagd, die het herstel der vrouwelijke waardigheid, het voorbeeld van vrouwelijke deugd en verheffing is; want in Maria, zegt Jean Paul, is niet alleen de vrouw, maar ook het geheele menschelijk geslacht geadeld.

Die adel duurt voort tot in eeuwigheid!

Haarlem, Maart 1880.

L. A. LAUREY.

Zuster Maria Agnes Clara Steiner.

(*Vervolg en Slot van* blz. 302 vv.)

IV.

Nu geheel voorbereid om al de bedoelingen des goddelijken Meesters te volbrengen, gaat die apostolische ziel de zending, welke Hij haar voor het heil der wereld en de overwinning der Kerk gegeven heeft, aanvangen. Vooreerst zal het een apostolaat van gebed en boetvaardigheid zijn. De Heer Christus doet haar de smarten, die Hij in zijn lijden onderging, gevoelen.

„Door middel van het gebed, zoo schrijft zij, verkreeg ik een vurig verlangen om voor het heil der zielen te lijden.... Ik drong meer en meer door in de smarten van mijn Welbeminde en gevoelde mij aangezet, om mij met Hem voor het heil der wereld op te offeren en om aan God den Vader het weinige, wat ik leed, aan te bieden in vereeniging met het Bloed en de smarten van mijnen Bruidegom, voor het heil der zielen, die in den wereld zijn en ook voor die in het vagevuur lijden. God openbaarde mij tevens de bekeering van vele zielen, de genaden en opwekkingen, die Hij haar overvloedig schonk, de buitengewone barmhartigheid, welke Hij ten opzichte van een zeer groot getal menschen deed uitschijnen. Ik zag de menigte van hen, die de eeuwigheid ingingen, en poogde ze volgens mijn beste vermogen bij te staan; en velen kwamen mij na hun overlijden de hulp der liefde vragen. De wreede smarten, die ik leed, offerde ik aan den eeuwigen Vader in vereeniging met de veel wreeder smarten van Jesus, mijn Bruidegom, nu eens voor de ongelukkige zondaars, dan voor de zielen in het vagevuur, en meermalen geleidde mijn Bruidegom mij naar die plaats van folteringen om er eenigen te bevrijden."

Agnes wilde, om haar apostolaat nog krachtiger te maken, bij de offers van het tegenwoordige die van de toekomst voegen; dit is inderdaad de kracht der geloften, en vooral der eeuwigdurende geloften: in de onbeperkte gave bevatten zij een onbepaalde toekomst. Zij verplichtte zich dan, ter meerdere glorie Gods en tot het heil der zielen, om in alles dat te doen wat zij voor het volmaaktste zou houden, om alle smarten te lijden, welke het God behagen zou haar over te zenden, om ten gunste der Kerk en der zielen alle genaden en vertroostingen af te staan, die zij hier zou kunnen verdienen; eindelijk om voortaan de volkomenste gehoorzaamheid aan hare zielsbestierders te betoonen. Men zou zich geen volledige overgave aan God kunnen voorstellen. Toen zij die opdracht dan gedaan had, verdubbelde de Verlosser zijne edelmoedigheid ten opzichte zijner grootmoedige bruid, en Hij gaf haar grootere macht om de zielen te redden en de geesels, die de wereld bedreigden, af te wenden. „Bemin Mij, o mijne bruid, zoo sprak Hij dikwijls, en wat wilt gij wederkeerig van Mij?" — „Heer, was haar antwoord, zielen en uw Hart! *Anime ed il tuo Cuore!*" Schoone spreuk voor het Apostolaat van Jesus' Hart.

De uitwendige werkzaamheid van Zuster Agnes moest zich niet tot haar zelve alleen bepalen. God had haar eene maatschappelijke zending toegedacht, welke ten nutte der geheele Kerk moest zijn, en waartoe zij vele medehelpsters hebben moest. Sedert Augustus 1842 was haar die zending bekend gemaakt, namelijk de hervorming der religieuse communiteiten. Haar werd geopenbaard, dat het middel om de straffen af te weren, waarmee de goddelijke rechtvaardigheid de aarde wilde treffen,

verkregen zou zijn, als de religieuse communiteiten, en vooral die der H. Clara, tot haren eersten ijver werden teruggevoerd. Agnes gevoelde zich zeer gedreven om aan deze hervorming te arbeiden. Zij schreef regels om in de Seraphijnsche Orde den eersten geest in al zijne kracht te doen herleven, en liet daarbij sommige uitwendige verstervingen achter, die haar voor de zwakke gestellen van onzen tijd niet meer geschikt toeschenen.

„Lang wederstond ik, zoo schreef zij, aan dezen inwendigen aandrang en aan deze ingeving, het als eene bekoring en dwaasheid beschouwend, om aan zulk een heiligen regel te veranderen. De Heer deed mij echter verstaan, dat het voor mij een plicht was, omdat, hetzij wegens dispensatie der geestelijke overheden, hetzij door het niet onderhouden van de zijde der religieusen, een groot getal punten van dezen regel worden nagelaten; iets, waaraan ik te voren nooit had gedacht. Om mijn geweten gerust te stellen deelde ik alles aan mijnen biechtvader mede, die mij krachtens de heilige gehoorzaamheid beval, om al wat God mij zou ingeven op te schrijven, wat ik deed in September 1844. Ik schreef in het Duitsch wat het inwendige licht mij, vooral na de heilige Communie, omtrent de twaalf kapittels van den oorspronkelijken regel der H. Clara deed kennen."

Maar hoe te verwachten, dat kloosterregels, door eene jonge religieuse zonder gezag in het Duitsch opgeschreven, in eenig klooster van Italië zouden worden aangenomen? Daarin voorzag de goddelijke Voorzienigheid.

Te Nocera in Umbrië leefde toen een heilige Bisschop, Mgr. Piervisani, die reeds lang er over dacht, om in zijn diocees eene vereeniging van Clarissen te vestigen, welke nauwkeurig volgens den oorspronkelijken regel leefden. Na vele vruchtelooze pogingen had hij in 1844 een tiental jonge dochters van grooten ijver bijeengebracht en haar

al de uitwendige voorschriften van dien regel opgelegd. Maar weldra begreep hij, dat er, zouden deze oefeningen in den waren geest geschieden, aan het hoofd dier vereeniging eene overste gevorderd werd, welke dien geest genoegzaam bezat om hem aan anderen mede te deelen De Bisschop meende die overste in het klooster der Beiersche Zusters van Assisië te moeten gaan vragen. Tegelijkertijd maakte God aan Zuster Agnes de komst van dezen prelaat bekend, en tot bewijs der haar toebetrouwde zending, deed hij het koudvuur, dat door hare hevige tandpijnen aan het tandvleesch ontstaan was, verdwijnen. Doch daarentegen verzekerde Hij haar, dat zij wreede beproevingen, aan de uitvoering zelve dier zending verbonden, zou te ondergaan hebben. Toen zij zich, daags vóór de aankomst van Mgr. Piervisani, in den kloostertuin bevond, zag zij den heiligen Franciscus voor zich staan, die haar een zeer zwaar kruis aanbood en verzocht, zich daarmede te belasten. Agnes neemt het aan, maar voelt zich onder het zware gewicht als verpletterd. Zij begrijpt, dat dit kruis de tegenspraak en bitterheid van allerlei soort verbeeldt, welke de zaak, die zij onderneemt, haar gaat veroorzaken; en wat verschrikkelijker was, zij ziet, dat de voornaamste bewerker van hare moeielijkheden niemand anders zijn zal dan de prelaat, die haar de gelegenheid, om hare zending te vervullen, komt aanbieden.

Gelijk zij het voorzien had, zoo geschiedde het. De Bisschop van Nocera kwam aan het klooster aankloppen en vraagt eene overste voor zijne nieuwe stichting. In het eerst denkt niemand aan de jonge Duitsche geprofeste; de onbekendheid met de Italiaansche taal en hare

ziekelijkheden schijnen haar voor die taak volkomen ongeschikt te maken. Nochtans eindigt de Bisschop van Assisië met haar aan te wijzen, nadat alle andere gekozenen onaannemelijk geacht waren. Maar deze keuze vond de geheele communiteit zoo vreemd, dat men ze niet ernstig wilde opnemen, en niemand bij het vertrek van Moeder Agnes van haar afscheid nam. Ofschoon zij in een toestand van geheele uitputting was, vertrok zij toch. Nauwelijks was zij op weg, of hare krachten kwamen terug; en te Foligno bevond zij zich genoeg hersteld om vaste spijs te gebruiken, wat zij sedert zes maanden niet had kunnen doen.

Deze teekenen moesten, dunkt ons, aan den Bisschop van Nocera een vol vertrouwen inboezemen omtrent haar, die God hem toezond om zijne godvruchtige bedoelingen te vervullen. Gedurende eenigen tijd scheen hij ook aan Moeder Agnes geheele vrijheid te willen laten om de goddelijke besluiten uit te voeren; zij echter liet zich door den schijn niet bedriegen. Bij haar eerste onderhoud met den Bisschop had zij hem bekend gemaakt met hare verschillende inzichten; deze zouden voor haar een bron van vele smarten worden. De Bisschop toch hield vast aan de letterlijke opvolging van den oorspronkelijken regel, vooral betreffende de lichamelijke verstervingen; terwijl Moeder Agnes van God het bevel had ontvangen, om de uitwendige gestrengheden te verzachten, ten einde minder gelegenheid tot uitzonderingen te geven en meer te kunnen zorgen voor de ontwikkeling van den inwendigen geest.

Zoo ontstond er strijd tusschen de Dienares Gods en den godvruchtigen Bisschop; te pijnlijker voor de eerste,

omdat zij zeer verlangde te gehoorzamen. Van beide kanten werd men gedreven alleen door het verlangen naar de hoogste volmaaktheid; maar de Bisschop verstond die geheel anders dan God het aan Moeder Agnes voorschreef, en hij beriep zich telkens weder op al de waarborgen, die hij haar had gegeven om hare medewerking te verkrijgen. Die verschillen waren voor haar de bron van de smartelijkste angsten. Overtuigd van het gewicht harer zending en der voorwaarden, onder welke zij die moest volbrengen, gevoelde zij zich onvermogend om haar te vervullen, zonder die voorwaarden te schenden. Om niet ongehoorzaam te worden aan God door te gehoorzamen aan den Bisschop, bleef haar slechts één weg open, namelijk de aanvaarde taak, die haar zoozeer ter harte ging, op te geven en weder te keeren naar het klooster, hetwelk zij verlaten had, vertrouwend op verbindtenissen, die men nu meende te mogen verbreken. Maar deze weg zelf werd voor haar afgesloten, doordat de Bisschop, om haar vertrek te beletten, eerst zijne beloften vernieuwde en de hervorming door een plechtige inkleeding zou doen aanvangen; doch later achtte hij zich in geweten verplicht zijne verbindtenissen nog eens te herroepen, en aan het einde der inkleeding zelve kondigde hij een besluit af, waarbij de oorspronkelijke regel der H. Clara in zijn geheele gestrengheid hersteld werd. Dit besluit, hetwelk haar, zonder haar toedoen, in strijd bracht met den goddelijken wil, deed haar van smart bijna sterven.

De goddelijke goedheid, die altijd de vertroostingen bij de beproevingen zijner dienaren weet te mengen, bereidde in dat gewichtige oogenblik voor Moeder Agnes eene hulp.

Er bevond zich toen te Nocera een jonge man, genaamd Francisco Amoni, meer nog onderscheiden door zijne persoonlijke hoedanigheden dan door zijne maatschappelijke positie. Eerst was hij voornemens geweest den geestelijken staat in te gaan; maar had deze gedachte opgegeven en was thans op het punt een huwelijk te sluiten. Gedurende de plechtigheid der inkleeding vestigde de aandacht van Moeder Agnes zich op hem, terwijl hij uit nieuwsgierigheid dit schouwspel bijwoonde; en haar werd inwendig gezegd: „Zie dien jongen man, dat is een verdwaalde ziel." Zij begon voor hem te bidden; en van toen af had zij hem gestadig voor den geest. Hij zelf werd eenige dagen later door eene inwendige beweging, welke hij niet kon verklaren, gedreven om aan Moeder Agnes eene aalmoes te gaan geven. „Wat kan ik wederkeerig voor u doen?" vroeg zij hem. — „Ik wil niets van u", antwoordde hij droog weg, als vreesde hij te veel te zeggen; doch tegelijk waarschuwde eene inwendige stem Moeder Agnes, dat *hij* de verdwaalde ziel was, die haar in de kerk was aangewezen. Zij gaat dan voort met te bidden, en de kracht des gebeds trekt andermaal die ziel tot haar, welke te vergeefs haar zoekt te ontvluchten. Francisco komt nu terug en vraagt, dat men voor hem de genade verkrijge om den goddelijken wil te kennen. „Indien gij opregtelijk verlangt dien te kennen, zal hij u zeker bekend gemaakt worden", zoo werd hem geantwoord. Gedurende dertien dagen bad Moeder Agnes tot deze intentie zonder dat haar eenig licht in den geest geschonken werd. Eindelijk op den veertienden dag zeide haar Onze Heer na de H. Communie: „Laat dien jongen man roepen, en zeg hem, dat hij zijn voornemen

om te huwen moet laten varen en zelfs bij de familie, waaraan hij zich wilde verbinden, niet meer mag terugkomen. Zijn roep is het priesterschap; hij moet Mij schadeloos stellen voor het misbruiken mijner genaden; dat hij een heilige worde, arbeide aan de heiligmaking der zielen; Ik zal hem door mijn licht verlichten." Terwijl Agnes deze openbaring aan haren zielsbestierder mededeelde, kwam Francisco juist aangeloopen; en daar, in tegenwoordigheid van den biechtvader, dien hij als getuige verlangde, vernam hij de geschiedenis zijner ziel, zijn strijd tegen den goddelijken roep en werden hem de bevelen des Hemels medegedeeld. Hij gevoelde zich aanstonds geheel veranderd, nam het geestelijke kleed weder aan; en nauwelijks was hij tot het priesterschap verheven, of de Bisschop benoemde hem tot proost van het kapittel en tot pro-vicaris-generaal.

In zijn persoon had de Voorzienigheid aan de eerbiedwaardige hervormster een steun bereid, waardoor zij bekwaam werd om den niet te overwinnen tegenstand tegen de uitvoering der hemelsche bevelen te boven te komen. Don Francisco Amoni had tot vriend Mgr. Stella, secretaris van den Kardinaal-Bisschop van Imola, aan wien hij zijne wonderbare wedervaringen had medegedeeld. Mgr. Stella verhaalde alles aan zijnen Bisschop, die er groot belang in stelde. Toen deze weinig tijds later naar het Conclaaf geroepen werd, om een opvolger voor Gregorius XVI te kiezen, bleef hij te Nocera bij Don Francisco Amoni overnachten en ging den volgenden morgen in het Clarissenklooster de heilige Mis lezen. Deze Bisschop van Imola was de Kardinaal Mastaï-Ferretti; terwijl hij het heilig Offer opdroeg, maakte een inwendig licht aan Moe-

der Agnes bekend, dat zij den toekomstigen Paus vóór zich had. Na de Mis zeide zij dit aan Don Francisco, die haar het onwaarschijnlijke dezer voorstelling wilde doen gevoelen. Hij meende het echter niet te moeten verzwijgen voor Mgr. Stella, die het zelf aan den Kardinaal mededeelde. Toen nu deze voorzegging tegen alle verwachting weinige dagen later bewaarheid werd, was zij voor Pius IX een teeken, dat, met zooveel andere vereenigd, hem gunstig stemde voor de zending, waarmede de Hemel Moeder Agnes belast had.

Moeder Agnes had nu een middel om de vermaningen des Hemels aan het oor des heiligen Vaders te brengen, en zij maakte daar ook gebruik van.

Toen de Bisschop van Nocera toegestemd had, om de beslissing over het verschil, dat de hervorming tegenhield, aan den Paus over te laten, vroeg Moeder Agnes, op bevel des Hemels, het verlof om zelve hare zaak te Rome te gaan bepleiten en tevens aan den Stedehouder van Christus belangrijke mededeelingen te doen. Niet zonder moeite verkreeg zij de vrijheid om dit uit te voeren. Pius IX liet haar tweemalen in audiëntie tot zich toe, onderhield zich lang met haar, behandelde haar met onderscheiding en gaf openlijk te kennen, dat hij ten opzichte harer plannen gunstig gestemd was. Doch om den Bisschop niet te kwetsen, meende hij het onderzoek van het geschil aan eene bijzondere commissie van Kardinalen te moeten opdragen. Het zou ons te lang ophouden, indien wij al de wederwaardigheden, welke de vrome hervormster gedurende dit lange proces te verduren had, wilden vermelden. Mgr. Piervisani toonde zich eerst geneigd om het besluit van den Paus af te wachten; weldra echter

wilde hij deze beslissing voorkomen en verplichtte hij de religieusen, om den oorspronkelijken regel zonder wijzigingen te onderhouden. Hij verklaarde, dat hij liever het klooster zou sluiten dan eenige verandering aan te nemen. Eindelijk na vele pijnlijke voorvallen, werd op den 17 September 1847 de regel, door Moeder Agnes voorgesteld, geheel goedgekeurd, en de Hoog Eerwaarde Heer Amoni belast, om als delegaat van den Heiligen Stoel, de beslissing te doen uitvoeren. De Bisschop gaf daarom zijne meening niet geheel op; en wilde althans Moeder Agnes beletten, om in haar klooster terug te keeren; maar een bepaald bevel des Pausen deed hem die voornemens opgeven. En om de vrijheid der eerwaardige hervormster nog grooter te maken, werd Pater Justus Recanati, een Capucijner, die iets later tot kardinaal werd verheven, ten haren opzichte met de volmacht van apostolisch *visitator* bekleed.

Wij vinden hier het duidelijk bewijs van eene waarheid, welke de kerkelijke geschiedenis met vele bewijzen bevestigt, namelijk dat de geest des kwaads, om de plannen Gods tegen te werken, dikwerf in de verblinding der goeden krachtiger hulp vindt dan in de slechtheid der kwaden. Immers aan welke andere beweegreden dan aan verblinden ijver was de zonderlinge vasthoudendheid van den Bisschop van Nocera toe te schrijven, om een werk, dat alle teekenen van een goddelijk werk had, te willen belemmeren?

Op hetzelfde oogenblik echter, dat hij, zooveel hij kon, tegen de inzichten van Moeder Agnes streed, gaf hij een treffende getuigenis voor de waarheid harer openbaringen, dewijl hij haar verzocht, God te raadplegen,

ten einde te weten, hoe lang hij nog zou leven. Moeder Agnes deed hem namens God weten, dat hij niet meer dan twee jaren te leven had. En toen deze voorzegging vervuld was, vergat zij het bittere leed, dat de goede Bisschop haar veroorzaakt had, en herinnerde zij hare dochters dringend aan den plicht om te bidden voor hem, die haar vader en stichter geweest was.

V.

Echter was de zending van Moeder Steiner verre van vervuld. Aan alle religieuse communiteiten en bijzonder aan die der Seraphijnsche Orde moest zij hare hervorming voorstellen, daar alleen deze de slagen der goddelijke gerechtigheid kon afwenden. De Zaligmaker had haar verklaard, dat Italië voor de rampen, die het bebedreigden, niet kon behoed worden, dan wanneer zich ten minstens drie heiligdommen van verzoening tusschen Italië's misdaden en de goddelijke straffen plaatsten. De vader der leugentaal en van het bedrog, die een eersten keer overwonnen is, zal nu alle listen gebruiken, om de vervulling dier voorwaarde onmogelijk te maken, en voor dezen keer zal hij ongelukkigerwijze slagen.

De hevige tegenstand, welke zich te Rome tegen het plan der hervorming had getoond, kon wel de gunstige beschikking des heiligen Vaders niet beletten; maar men had ten minste verkregen, dat de goedkeuring van het plan zou beperkt blijven tot het eenige klooster van Nocera. Voor de andere kloosters, die de hervorming zouden willen aannemen, werd eene bijzondere machtiging gevorderd. Toch mocht men hopen, door verder aandringen de opheffing van dezen maatregel te verkrijgen,

en tevens, dat de beweging der hervorming, gelijk meermalen geschied was, zich onder den invloed des Heiligen Geestes, die haar had opgewekt, van lieverlede zou verbreiden.

Inderdaad gaven vele kloosters hun verlangen te kennen om de hervorming aan te nemen, en zij vroegen met aandrang de medewerking van Moeder Steiner, om die bij hen in te voeren. Meer dan de anderen onderscheidde zich hier het klooster van den heiligen Paulus te Perugia; en de abdis van dat klooster toonde zich nog ijveriger dan hare zusters, om zich onder de leiding der hervormster van Nocera te stellen. Dit werk was te voortreffelijk om niet de geheele toegenegenheid van den uitstekenden Bisschop van Perugia, den Kardinaal Joachim Pecci, tot zich te trekken. Voor de tweede maal bracht God Moeder Agnes, wier zending de algemeene belangen der Kerk betrof, in betrekking tot een man, die tot de opperste leiding dier belangen was voorbeschikt. Overtuigd door de nieuwe teekenen, welke die hemelsche zending te Perugia aanbevalen, ondersteunde de Kardinaal ze met al zijn gezag. Hij wist echter, dat de opoffering van het religieuse leven geheel vrijwillig is, en wilde daarom de hervorming in het klooster van den heiligen Paulus niet invoeren, voordat hij zich van de vrije toestemming der religieusen geheel verzekerd had. Eerst hoorde hij ze afzonderlijk en in het geheim; vervolgens liet hij een openbare stemming in het volle kapittel houden; eindelijk vorderde hij, dat de akte, waarbij de hervorming werd aangenomen, door iedere kloosterling zou worden geteekend.

Na zich aldus tot driemalen toe van de overeenstemming harer verlangens verzekerd te hebben, zat hij voor

bij de treffende plechtigheid, waarbij zij met het arme kleed der H. Clara werden bekleed. Bij de vervulling haar vurige wenschen waren al deze godvruchtige dochters vol blijdschap, slechts Moeder Agnes zag er bedrukt uit, zonder dat men de oorzaak harer droefheid kon raden. Alleen haar zielsbestierder ontving de openbaring van haar geheim. God had haar medegedeeld, dat het zoo goed begonnen werk niet tot voltooiing zou komen, en dat velen van haar, die met zulken ijver het kleed der hervorming hadden aangenomen, aan deze edelmoedige stemming weldra zouden verzaken.

Om dit voordeel te verkrijgen, maakte de vijand van alle goed toen gebruik van het uitstel, dat noodig was om de machtiging van den Heiligen Stoel te verwerven. Pius IX was reeds door de Revolutie uit Rome verdreven en bevond zich te Gaëta: hierdoor kon de afdoening van zaken niet met de gewone regelmatigheid geschieden. Terwijl de zoo zeer gewenschte goedkeuring zich liet wachten, verminderde de ijver in sommige zielen en werd hij door tegenstrijdige neigingen vervangen. Het ongeduld veranderde in ontevredenheid, en de ontevredenheid in afkeer. De abdis, die haar ambt ten gunste van Moeder Agnes had willen nederleggen, en die zich gelukkig gevoeld had, dat deze met den titel van directrice het volle gezag voor de vestiging der hervorming had willen aanvaarden, betreurde de vrije toestemming, die zij hiertoe gegeven had, en stelde zich aan het hoofd der ontevredene religieusen. Te vergeefs had God door nieuwe wonderen de heilige hervormster aanbevolen. Men had gezien, hoe de Heilige Hostie, terwijl zij tot de Heilige Tafel naderde, zich uit de handen des priesters

op haar lippen kwam plaatsen. Op zekeren dag was zij, doodelijk ziek zijnde, door eene heldhaftige acte van gehoorzaamheid genezen, toen zij op bevel van haren biechtvader hare legerstede verliet. Zelve had zij op eens de gezondheid aan eene religieuse hergeven, die reeds vele jaren ziek was. Op het oogenblik zelf, dat haar gezag het meest bestreden werd, genas haar woord eene andere religieuse; ook vulde zij wonderdadig iederen morgen de olievaten, welke daags te voren waren geledigd. Deze en vele andere wonderteekenen konden aan de religieusen, die door den geest van bedrog verblind waren, de oogen niet openen.

De Kardinaal-Bisschop meende herstel te kunnen aanbrengen door de wederstrevende abdis naar een ander klooster te verplaatsen. Ook de biechtvader, die haar steunde, werd verwijderd. Moeder Steiner verdubbelde hare gewone lichamelijke verstervingen, vastte soms twee en drie dagen zonder eenig voedsel te gebruiken, ten einde van God de genade, welke alleen den goeden uitslag harer maatregelen verzekeren kon, te verkrijgen. Het was alles te vergeefs. De opposanten lieten zich niet bekeeren noch door de geestelijke oefeningen, welke de Kardinaal haar door den biechtvader van Moeder Agnes deed geven, noch door het zien van den ijver, waarmede andere zusters de solemneele professie deden. Hare verbittering nam steeds toe, en Moeder Agnes begreep, dat alleen hare verwijdering het onweder kon doen bedaren. De goddelijke Zaligmaker had haar op dit offer voorbereid door aan haar te verschijnen beladen met een bovenmate zwaar kruis, haar uitnoodigende om het met Hem te dragen. De arme Moeder Agnes was zoo

gedrukt onder dien zwaren last, dat zij gedurende vele dagen hare legerstede niet kon verlaten. Niets toch kon voor haar pijnlijker zijn dan de mislukking van het werk, waaraan, volgens hare overtuiging, de afwering van de rampen, met welke de goddelijke rechtvaardigheid de Christelijke maatschappij ging treffen, verbonden was. Eerst na lange weigering stemde Kardinaal Pecci, op den 20 Januari 1851, in hare verwijdering toe, en hij machtigde haar daartoe door een brief, vol van lof voor Moeder Agnes. Den volgenden morgen ging zij op reis en keerde naar Nocera terug.

VI.

Van dat oogenblik had zij slechts ééne gedachte: het haar nog overblijvende leven te gebruiken, om door vuriger gebeden en smartelijker offers de bepaalde verzoening, welke de goddelijke gerechtigheid door haar tusschenkomst verlangde en die zij niet geven kon, op een andere wijze te geven. Ziende, hoe de gunstige gezindheid des Heiligen Vaders door onverzoenlijken tegenstand als verlamd werd, had zij besloten de waarschuwingen, die zij voor hem verkreeg, niet meer aan hem mede te deelen; doch op bevel van Mgr. Stella moest zij op dit besluit terugkomen. Zij ging dus voort met te schrijven, zonder nochtans eenige vrucht van deze mededeelingen te verwachten. Zoo schreef zij, den 24 October 1852:

„Ik hoor dikwerf de klachten des Zaligmakers. Hij zegt mij: „Er is geen gebrek aan verlichting, maar men weigert mijnen wil te volbrengen. Zie Italië en de andere koningrijken.... Hoe tracht men er naar Mij mijn eer te ontnemen.... Hoeveel vervolgers heb ik onder hen, die kandelaars moesten zijn!

O Rome, ik ween over u, gelijk ik weleer weende over Jerusalem!" "

Doordrongen van smart bij het hooren dezer klachten van den goddelijken Meester, smeekte Agnes Hem, om haar als offer aan te nemen, en zij achtte zich gelukkig te zien, hoe iederen dag de zwaarte harer beproeving verdubbeld werd. Haar lichamelijk lijden nam steeds toe, en bij dit uitwendige lijden kwamen nog pijnlijker inwendige smarten. Maar het uiterste van alle smarten bleef voor haar, dat zij het zoo gemakkelijke, door de goddelijke Barmhartigheid aangeboden middel, om de rampen der maatschappij en het verloren gaan der zielen te voorkomen, niet vermocht te doen aannemen. Om haar te troosten, schonk haar de Zaligmaker op zekeren dag de kostbaarste van alle gaven, de gave van zijn H. Hart.

„Op den zevenden dag der geestelijke oefeningen, zoo schrijft zij — in de meditatie der kruisiging, deed de Zaligmaker mij, zooals gewoonlijk geschiedde, de smarten, die Hij zelf aan handen, voeten en zijde verduurde, gevoelen. Tegelijkertijd ontvlamde Hij mij door een groot vuur en zeide mij toen: „Neem mijn Hart: met hetzelve zult gij voor de wereld en de Heilige Kerk bidden; en gij zult nieuwe verlichtingen ontvangen." Wederkeerig liet ik Hem mijn nietig en ondankbaar hart, versterkt en vol vertrouwen door dezen ruil. Op den tienden dag deed de goddelijke Bruidegom mij begrijpen, dat Hij mij zijn Hart gaf om mij te helpen Hem te beminnen, niet om mij vertroostingen te doen smaken. Daarentegen beval Hij mij de doornen, waarvan zijne tuinen vervuld waren, te gaan bijeenzamelen. „Hoe dat te doen, Heer, zoo zeide ik, daar Gij hebt toegelaten, dat men mij uit een dezer tuinen verdreef?" — „Ook Ik, zoo antwoordde Hij, ben verjaagd; maar mijne macht is voldoende om het werk te volvoeren."

Van dat oogenblik deed de Dienares van God haar gebed steeds in vereeniging met het H. Hart van Jesus. Door

dat H. Hart poogde zij de goddelijke rechtvaardigheid te bevredigen en voor de zondige wereld vergiffenis te verkrijgen. Zij gebruikte daartoe de voorspraak van de Allerheiligste Maagd Maria.

„Op den avond van den 26 Januari 1854 was ik in overweging, het hart geheel ontvlamd door het H. Hart van Jesus, terwijl ik aanbad en een ongewone vrede en rust genoot. Eensklaps ondervond ik een levendig gevoel van geloof, en ik riep uit: „O! liefde, liefde!" Meer kon ik niet zeggen. Ik wendde mij tot de allerheiligste Maagd en bood haar aan het Hart van mijn Jesus, opdat zij met mij en alle menschen medelijden zou hebben, dat zij ons licht en genade zou verwerven, daar het machtig genoeg was om niet één, maar duizend werelden te verlossen. Zij antwoordde mij: „Mijne dochter, uw geloof behaagt mij, vrees niet voor u zelve. Maar tusschen beiden te treden, ten einde de verwijdering der rampen, die de wereld bedreigen, te verwerven, dat kan ik niet. Men moet de middelen gebruiken, en zij die ze zullen gebruiken, kunnen zich van mijne hulp en bescherming verzekerd houden. Dat men voorzie in de geestelijke behoeften der geestelijkheid, en mijn volk zal daardoor overvloedige vruchten ontvangen. Zeg van mijnentwege, dat men zich aan het werk begeve: langs dien weg zal men er toe geraken. Er zijn zaken, die mishagen en waaraan men niet gelooven wil; maar gij hebt slechts te gehoorzamen, en gij kunt mij de zorg voor het overige laten. Er zal nog een andere storm zijn, en dan zal de stilte komen. Dan zullen allen of bijna allen vernieuwd zijn, indien men de hand aan het werk slaat." Ook zeide zij mij: „Zie hoevele menschen van de aarde zullen verdwenen zijn". Doch ik weet niet, hoe ze zullen gedood worden."

Om deze voorzeggingen van verwijderde gebeurtenissen geloofwaardiger te maken, openbaarde God aan zijne Dienares de meer nabijzijnde toekomst, terwijl de vervulling dezer voorspellingen niet zou toelaten, redelijkerwijze den goddelijken oorsprong harer openbaringen te betwijfelen. Zoo voorzegde zij de cholera, welke in 1856 Italië teisterde. Ook kondigde zij vele dagen te voren

de aardbeving aan, die, in den nacht van 11 op 12 Februari 1854, vele gebouwen in de voornaamste steden van Umbrië tot puinhoopen maakte. Op haar bevel brachten de nonnen van Nocera dien nacht in het gebed door, en zij verkregen vermindering van de uitgestrektheid der ramp.

Zij had innig verlangd aan den Heer de drie kloosters aan te bieden, die Hij als losprijs voor Italië gevraagd had. Maar én te Assisië én te Nocera zelf mislukten hare pogingen door een onoverwinnelijken tegenstand. Zij begreep hieruit, dat haar niets overig bleef dan hare dochters op de vervolging voor te bereiden, daar hare boete niet voldoende was om die te verwijderen. Zij kondigde haar de aanstaande berooving der kloosters aan, en gewende ze om door arbeid in haar onderhoud te voorzien, haar tevens verzekerende, dat haar klooster op eene bijzondere bescherming van de Koningin des hemels vertrouwen mocht. Deze voorzorgen en verzekeringen brachten veel toe, om de angsten dier vreesachtige maagden te bedaren; want weldra leverde de Piëmonteesche inval in de Pauselijke Staten haar aan den haat der boozen over en bracht haar tot de uiterste armoede. Vijf stuivers per dag voor de koorzusters en drie stuivers voor de leekezusters was alles wat de edelmoedigheid der Piëmonteesche regeering ter vergoeding voor de bezittingen, die zij zich toeëigende, wilde geven. Had men voor dien prijs ten minste eene krachtige bescherming gevonden! Maar behalve de bedreigingen van moord, die voortdurend rondom het klooster weerklonken, klom een booswicht, zonder dat de politie het belette, over de muren van het klooster, en liep door de vertrekken met een mes in de hand,

schreeuwende, dat hij de Duitsche wilde vermoorden. Moeder Steiner alleen bleef onversaagd te midden van den algemeenen schrik, zij opende de kloosterdeur en riep de buren te hulp, aan wie het niet zonder moeite gelukte zich van den booswicht meester te maken.

Voordat de goddelijke Meester zijne getrouwe dienares tot zich riep, wilde Hij haar in de smart, die zij over het mislukken harer zending ondervond, door drie uitstekende gunsten troosten. De eerste dezer genaden was eene ruimere deelneming in den kelk zijner eigene smarten. Het geheele leven van Moeder Agnes was een lang martelaarschap geweest, maar hare laatste jaren waren eene voortdurende foltering. Zij leed, zonder tusschenpoozen, hevige ingewandssmarten, vergezeld van maagpijn, hoofdpijn, tandpijn, brakingen, een hevigen hoest en eene groote benauwdheid op de borst. Zij geleek meer op een wandelend geraamte dan op een levend mensch, als zij zich in het klooster voortsleepte om haar ambt te vervullen. Maar zij achtte zich zeer gelukkig van hare smarten met het offer van het goddelijk Lam te mogen vereenigen, om de beproevingen der Kerk te bekorten en de zielen, wier lot door God als in hare handen was gelegd, aan de hel te ontrukken.

De tweede genade, die zij aan het einde van haar leven verkreeg, was een volmaakter en inniger vereeniging met haren goddelijken Bruidegom, waartoe zij den 7 September 1860 verheven werd.

Eindelijk tot vergoeding voor het nuttelooze harer pogingen openbaarde haar de Zaligmaker, dat al werd Hij door de geringe beantwoording, die de Christenen in het algemeen en de religieusen in het bijzonder aan de uit-

noodiging zijner barmhartigheid gaven, belet om hun de rampen, door de misdaden der menschen verdiend, te besparen, toch de overwinning der Kerk niet minder verzekerd was.

Diegenen onzer lezers, welke deze voorzeggingen in het bijzonder willen kennen, moeten wij verwijzen naar het boek van P. de Reus. [1]) Zij zijn des te troostrijker ten opzichte van hetgeen zij omtrent eene nabijzijnde toekomst verkondigen, omdat zij reeds in de droevige gebeurtenissen onzer dagen eene vervulling vinden.

Men merkt daarin eene geheele overeenstemming op met die van een anderen grooten Dienaar Gods, twaalf jaren vóór Moeder Agnes overleden, den eerwaarden Pater Bernard Clausi. In het proces zijner zaligverklaring vindt men schrikverwekkende en troostvolle profetiën, die de openbaringen, aan Moeder Agnes gedaan, bevestigen.

Maar vergeten wij niet, dat de Zaligmaker steeds aan de heilige hervormster herhaald heeft: de overwinning der Kerk zal zeker komen, maar zij zal verhaast of vertraagd worden naarmate de Christenen en vooral de religieusen meer of minder getrouw zijn, om ieder voor zich en in zijne Orde de volmaakte hervorming te bewerken, welke de goddelijke gerechtigheid tot verzoening van de misdaden der mensch en vordert.

Door de verwachting van die overwinning getroost, maar dikwerf bij het gezicht der rampen, die er aan zou-

1) Pater de Reus heeft dit leven medegedeeld onder den volgenden titel: *Compendio della vita della Serva di Dio Suor Maria Agnese Chiara Steiner del Costato di Gesù, fondatrice delle Clarisse della prima regola mitigata nel ven. monasterio di S. Giov. Battista in Nocera-Umbria, scritta dal già suo confessore* R. P. Franc. de Reus, Spagnuolo, miss. ap. min. observante.

den voorafgaan, tot tranen toe bewogen, eindigde Moeder Agnes haar heilig leven door een dood, welke met alle teekenen van voorbeschikking omgeven was. Zeer treffend is het verhaal der omstandigheden van dit gelukzalige sterven, zooals haar levensbeschrijver het volgens de getuigenis der nonnen heeft opgeschreven. Wij laten hier deze treffende bijzonderheden achter, evenals het omstandige verhaal der wonderen, door Moeder Steiner zoowel gedurende haar leven als na haren dood gedaan, en eindigen met hetgeen Mgr. Madrigali ons verhaalt. Den 8 December 1859 op audiëntie zijnde bij Paus Pius IX z. g., vroeg de Paus hem bijzonder naar Moeder Steiner, welke Zijne Heiligheid zoo bijzonder gekend had. De prelaat antwoordde, dat zij als altijd zwak van lichaam, maar zeer sterk van ziel was. De Paus een oogenblik nadenkende, hief zijne oogen ten hemel en tot tweemalen met de rechterhand op zijn schrijftafel kloppende, zeide hij met nadruk: „*Maria Agnes is eene heilige, waarlijk eene heilige!*"

Men ziet uit ons verhaal, dat de rechtvaardigheid Gods nog altijd onschuldige offers van lijden en smarten vordert ter voldoening voor de vele misdaden, waardoor Hij voortdurend beleedigd wordt, en ook dat in de H. Kerk die vrijwillige offers niet ontbreken. Maar, helaas! zij zijn niet in voldoend aantal om de straffen, welke de zonden noodzakelijk moeten volgen, geheel te verhinderen.

Wij kunnen hieruit ten minste leeren, om naar ons vermogen, in vereeniging met het lijdend en liefdevol Hart des Heeren, ons offer van verzoening op te dragen, opdat God de dagen van lijden verkorte en spoedig de overwinning der Kerk verleene. R.

VERSCHEIDENHEDEN.

BISMARCKIË.

(Causerie Politique.)

„Ex omnibus aliquid."

Bismarckië is een wonder land. De geheele wereld heeft er het oog op gericht, en slaat er met verbazing den loop der zaken gaande. En terecht. Soms is dit *bevoorrechte* rijk eene soort van „boîte à surprises", en wat gij het minste verwacht, hebt gij de meeste kans van te zien gebeuren. Dat gaat vast. Gelooft men in dat land ook al niet aan wonderen, men aapt ze daarom niet minder gaarne na.

Bismarckië is groot, zeer groot. In Duitschland is het ontstaan. Daar stond zijn wieg, daar heeft het zijn volle ontwikkeling gekregen, daar is de *cultus* „en scène" gezet. Daar heeft het zijn priesters, zijn tempels, zijn eeredienst. Berlijn, de stad „der Intelligenz", is natuurlijk de hoofdstad, de zetel, het middenpunt van Bismarckië. Maar de provinciën zijn allen op dezelfde leest geschoeid, naar dezelfde tijpe gevormd. In elken Kreits, in elk dorp vindt gij de trekken weer. In het klein wordt hier komedie gespeeld, zoo als ginds in het groot.

De hoofdrol in deze spelletjes, van welken aard ze ook zijn mogen, hebben natuurlijk Bismarckjes. Bismarck „au petit pied", zoo een Lilliputtertjes Bismarck of liever, zoo gij wilt, een Bismarck in het land der Lilliputters. O Swift, Jonathan Swift, hadt gij het ooit gedacht, zoo ver in de toekomst gezien te hebben?

Bismarkië heeft tot constitutie: „article un et unique", zoo als men zeide onder wijlen de eerste fransche Republiek: BISMARCK IS ALLES. Buiten hem, geen heil, neen! buiten hem niets. Alles drage zijn stempel. Hij wil geen menschen, geen mannen. die er niet mee geteekend zijn. Wie echter dat teeken draagt, dat is een man naar zijn hart.

Het absolutisme, maar het absoluutst mogelijke absolutisme beheerscht het land van Bismarckië. Alle edikten, alle beve-

len, alle wetten beginnen en sluiten met een karakteristieke formule: „quos ego!" Op het zien van dit karakteristieke teeken legt de goedgeaarde Bismarckiër de hand op het hart, laat het hoofd neerzinken op de borst en fluistert: Bismarck is groot! zoo als de muselman zijn Allah! En een koor van regeeringspresidenten, landraden, burgemeesters, rechters en schoolmeesters zingen het op alle wijzen, op alle toonen na bij schitterend bazuingeschal. Onder den demoraliseerenden invloed van die noodlottige muziek heeft *alles* geleden. Elke zelfstandigheid is weg. Wanneer gij niet nederknielt en mij aanbidt, zult gij nooit *iets* zijn, noch *iets* worden. Maar de vervolging zal u steeds op de hielen zitten, als uwe schaduw. Langs kleine, lage wegen, op alle slinksche en deloyale, valsche wijzen, door indirekte, sluw uitgestrooide lastertaal, verdachtmakingen, door behendige tegenkantingen, door listig uitgedachte manoeuvres. Ja, soms zelfs onder den mantel van deugd en heiligheid. Er loopt altijd eenige Tartuferie onder. Tartufe werd uit het absolutisme geboren.

In Bismarckië heeft maar één mensch verstand: *Hij*. Hij of, maar dan is het enkel „par grâce", de zijnen, en op voorwaarde, dat zij openlijk de zon erkennen, waar hun licht van daan komt.

In dat land kan maar één mensch iets doen, althans iets *goeds* doen: Hij. Hij weet alles, kan alles, ziet alles, mag alles, doet alles. Hij alleen weet, kan, ziet, mag en doet alles goed. Wat de anderen doen is stukwerk. In het groot en in het klein is het volgens de bijtende satire, waarin de „*Mémoires d'outre-tombe*" van Châteaubriand gegeeseld worden:

> C'est moi que.. c'est moi qui... toujours moi, moi partout,
> Je voulais n'être rien... *malgré* moi je suis tout.

Kent gij de geestige satire, welke de tegenwoordige senator Laboulaye vóór jaren schreef op het keizerrijk van Napoleon III? Hij noemde ze „le prince Caniche." Ze is allergeestigst en keurig geschreven [1]). Die prins moest koning worden in het land „des Gobe-mouches", der vliegenvangers. Dat land had een zegel, hetwelk de eerste minister, die Touche-à-tout heette,

---

1) Wij meenen den lezer geen ondienst te doen met hier eenige snedige volzinnen van dien schrijver aan te geven, die ter karakteristiek van het fransche volk kunnen dienen, en menige huidige gebeurtenis verklaren.

den jongen vorst voorlegde. Gij kondt dat allerkurieuste zegel van boven of van onder, *van* rechts of links, *naar* rechts of links lezen, altijd vondt gij de gewijde machtspreuk der vliegenvangers „*moi tout*", *ik* alles... Dat is ook het zegel in den lande van Bismarckië, van dat zegel neemt ieder ambtenaar een afdruksel mede, en hij past de tooverspreuk toe in zijn werkkring.

De provinciën zijn werkelijk kleine koningrijkjes; maar koningrijkjes van „Gobe-mouches" van vliegenvangers, en daar deze vreeselijk op wierook verzot zijn, vleit het hun grenzeloozen gobe-moucherigen hoogmoed, als de plaats, waar ze hunne bespottelijke tirannie uitoefenen, en hunne onderhoorigen straffeloos plagen en tergen kunnen, een koningrijk wordt geschold-den, vooral in geschriften.

„Modeste, économe, pacifique, la reine régente vivait en paix avec tous ses voisins, grands et petits, on ne menaçait personne, on laissait chacun prier, agir et parler à son gré; enfin par une fortune, peu méritée, on avait chaque année un gros excédant de revenu, qu'on employait platement à payer ses dettes et à diminuer l'impôt, est-il étonnant qu'un pareil régime révoltât la généreuse nation des Gobe-mouches? A cette noble cavale il faut le cri de la trompette, le rantanplan des tambours, le vacarme des combats, la poussière des cirques, le bruit et l'éclat des spectacles, les hasards de la loterie; elle n'est pas faite pour vivre servilement de son travail, comme un cheval de ferme ou un boeuf de labour."

„Pour ce peuple, le plaisir, c'est le bruit."

„Il y a chez les Gobe-mouches trois grands ministres, et trois ministres complétement étrangers l'un à l'autre. Le premier gouverne sans demander avis à personne, le second parle sans rien faire, le dernier donne des conseils que nul n'écoute. Grâce à cette ingénieuse séparation des pouvoirs, la raison pure est satisfaite, la logique est respectée, la métaphore triomphe, et rien ne gêne l'action incessante de l'autorité."

„La simplicité et la modestie ne sont pas communes chez les Gobe-mouches; si par hasard un prince est infecté de ces vertus bourgeoises, ou prend soin de l'en guérir au plus vite. On adora le prince vainqueur. Ainsi est fait l'heureux peuple des Gobe-mouches. Amour, haine, mépris, chez lui tout est mode, tout est fureur. Vous réussissez le matin, vous êtes un grand homme; vous échouez à midi, vous n'êtes qu'un sot trop longtemps méconnu. Rois et ministres ne sont pas les gérants d'une société sujette aux coups de la fortune, ce sont des acteurs, qu'on paye fort cher pour remplir la scène et amuser le public. Aussi ne leur passe-t-on ni faiblesse, ni défaillance; si on ne les applaudit pas, on les siffle."

Die menschen weten ten eerste *alles*, ten tweede *alles alleen*, ten derde *alles beter* dan wie het ook zijn moge. Men verwondere zich niet. Daar zijn inderdaad nuances in die alles-alleenweterij. Zij spreken over alles en dat op den onfeilbaarst mogelijken toon. Daarom gelooven zij ook niet aan de onfeilbaarheid des Pausen. Hunne eigene onfeilbaarheid staat hun in den weg. Hun oordeel is „irreformabile judicium." Dan heet het „Roma locuta." — En wijl zij het geheele verstand als in monopolie bezitten en er dus bitter weinig overblijft, komen de anderen, wanneer er van geest of verstand sprake is, nog al slecht weg. Dan wordt er van „beschränkter Unterthanen Verstand" gesproken, en uit is de zaak.

In Bismarckië weet men wat willekeur is. „C'est le règne du bon plaisir". Eene afdoende en sprekende illustratie levert daartoe het thans vergetene Marpinger proces.

Een vinnig oud-Katholiek leidt als voorzitter de werkzaamheden. Dat heet men onpartijdigheid. Over wonderen mag niemand spreken. Hem *alleen* staat het vrij het wonder naar de specieuse formule van Jean Jacques Rousseau te bepalen. Spreken de getuigen ten voordeele der aangeklaagden, dan klinkt het driftig: „zwijg!"

Hunne tegenstanders mogen vrij, zoo lang en breed zij willen, uitweiden. De president luistert met het grootste geduld en de innemendste oplettendheid. Zijn goed gedaan, vergenoegd gezicht knikt hun onwillekeurig en bijna onmerkbaar toe. Dr. Majunke wordt midden in een volzin onderbroken, en uit de eerste helft een aanklacht van majesteitsschennis gesmeed. Toen de *geheele* volzin bleek onschuldig te zijn, werd de aanklacht er niettemin om doorgezet. Toen de edele en eerbiedwaardige von Lorenzi, de vikaris-generaal van Trier, zoo schitterende bewijzen van de belangloosheid van Neureuter bijbracht, en verhaalde hoe deze om een armen arbeider te hulp te komen, die zijne belastingen niet kon betalen en bij wien men daarom alles wilde verkoopen, zijn zilveren lepels wegschonk, — en toonde meer dergelijke bewijzen te hebben, heette het: „genoeg." Maar voor Meerscheid Hullessem, een policieagent, die *alleen* steeds met „Mijnheer" werd aangesproken [1]), die kon praten zoozeel hij wilde, die mocht de Katholieke gebruiken schandelijk naäpen, de inwoners onder de hand tot opstand opruien, en van de gemeente Marpingen, na een paar dagen

1) Iets wat men op rekening der pruissische hoffelijkheid mag schrijven.

verblijf, verklaren, dat ze leugenachtig, zedelijk gedaald was, enz. enz. Dat heet men rechtspleging en onpartijdigheid. De tijd der „juges à Berlin" is lang vergeten, en leden der hoogste gerechtshoven hebben onlangs verklaard: „De rechterlijke macht is diep gezonken, zij is nog maar een werktuig."

In de Rijnprovincie zijn, in de laatste maanden van het vorige jaar, schier ongeloofelijke dingen gebeurd. Getuigen werden geweerd, die recht van optreden hadden; onthullingen onmogelijk gemaakt, die aan de zaken eene geheel andere wending hadden kunnen geven; voor de balie den aangeklaagden het woord geweigerd, en men zou het haast zeggen, zij werden veroordeeld „ quand même ".

Wij zeiden „ schier ongeloofelijke dingen " waren er gebeurd. Luistert: drie priesters, zegt men, hebben te recht moeten staan en werden veroordeeld om *dezelfde* redenen, welke hunne tegenpartij deden vrijspreken, en toen zij op het inconsequente dezer handelwijze wezen, werd hun door den voorzitter op grove manier het stilzwijgen opgelegd. Het waren dan *ook*, het waren dan *maar* priesters.. Gij meent *hetzelfde* recht te hebben! „Ja! Bauer, das ist was andres."

De regeering overigens gaat in dien geest voorop. In Bismarckië komt alles van boven.

Men had een geestelijke driemaal *moeten* vrijspreken, want driemaal was hij ten eenemale onschuldig voor de balie gedaagd. Dat belette volstrekt niet, dat hij verbannen werd. — Een schoolopziener doet zijn plicht, zijn heiligen plicht, en wijst op het ongeloofelijke zedenbederf onder de onderwijzers van zijn distrikt. De minister spreekt van de tribune in den landdag er zijn hoogste ontevredenheid over uit. Die schoolopziener is afgezet. In Bismarckië is kritiek een misdaad, want daar gaat alles „ pour le mieux dans le meilleur des mondes." Niet onvoorwaardelijk alles goedkeuren, dat is immers ook onvergeeflijk. Vooruitkomen en carrière maken kunt gij dan ook in Bismarckië alleen volgens de woorden, waarmede de groote fransche dichter ellendelingen brandmerkte „ s'élever *en rampant* à d'*indignes* honneurs." Of een ambtenaar knap is, talent heeft, uitstekend zijn post bekleedt, alle achting verdient en geniet, — dat alles doet weinig ter zake. Hij wil niet nederknielen, hij waagt het zelfstandigheid te hebben, talent en eigen kracht, dat zal hij betalen! Hij waagt het bij een voorkomende gelegenheid te toonen, dat hij voor een schreeuwend onrecht niet ongevoelig is; dat hij zich niet straffeloos wil laten

trappen; dan klinkt het: de slechtste betrekking, de slechtste plaats!

En is dat niet rechtvaardig? Dat had hij dan ook wel verdiend:

> Je saurai le punir de l'orgueil sans pareil,
> D'avoir osé briller... quand j'étais le soleil.

Men begrijpt immers, dat elke zweem van onafhankelijkheid verdwijnt, dat elke zelfstandigheid ophoudt, elk karakter stelselmatig wordt geweerd. Wilt gij er een doorslaand bewijs van? Welnu, wij spraken zoo even van de rechterlijke macht. In Duitschland, in Pruissen in het bizonder, was de rechterlijke macht der hoogste achting waardig. Zij vormde een waar „corps d'élite." Door allen hoog geëerbiedigd, omdat zij zich zelve eerbiedigde, geleerd door diepe en ernstige studiën, degelijk in handel en wandel, op de hoogte van haar tijd en van hare zending, van een onbesproken gedrag, van eene „integriteit", die voorbeeldig kon genoemd worden.

Maar in Bismarckië kon men met zulk een rechtbank niets aanvangen. Daar heeft men kreaturen noodig, geen mannen. De rechtbank is geworden wat wij boven hebben aangehaald.

In Bismarckië geldt één regel boven alle anderen: „personne au dessus de moi, et moi au-dessus des autres" zoo als in de „prince Caniche" de alles regelende minister Touche-à-tout het voor zich zelven in alle *bescheidenheid* verlangde. Daar heeft men sinds lang een prachtige theorie om menschen „*onschadelijk*" te maken, dat heet: te annulleeren.

Dat is het systeem „des frictions", der Frictionen, zei men onlangs nog. Er zijn twee mannen, wier talent gevaarlijk kan worden voor „le soleil", nu brengt men deze twee met elkander in collisie, en zij annulleeren de een den ander, zonder gevaar van botsing voor den hoofdman, die zóó zijne tegenstanders allerliefst en alleronschuldigst vernielt, terwijl hij ze beiden met een glimlach aanziet. Ook dat is niet nieuw onder de zon. Louis Philippe had zoo lang op die wijze menschen versleten — „user les hommes", — dat hij geen enkelen *man* meer vond in zijne omgeving, en inzag dat hij zich zelven versleten had, toen hij naar Engeland vluchtte. Zoo waar is het woord: „jede Schuld rächt sich auf Erden."

Massimo d'Azeglio, een der nieuwere italiaansche staatslieden, zeide van zijn vaderland: wat Italië het eerst noodig heeft, is dat Italianen worden gevormd, begaafd met edele en krachtige karakters; Italië is *gemaakt*, misschien met te veel

ijver, maar Italianen worden nog niet gemaakt.. Wij zeggen een soort van Duitsche eenheid is gemaakt, hoe? wij willen er over heen gaan; maar Duitschers, Duitschers worden en kunnen er niet gemaakt worden.

Het edele geslacht der groote Duitschers is uitgestorven onder de Bismarckiërs. *Kunnen* zulke menschen een politiek karakter, principes hebben? Blijkbaar niet. Noch de *leader*, noch de volgelingen. Elke politieke partij is den eersten goed, wanneer hij door haar zijn doel maar kan bereiken. Zulke menschen gebruiken eene partij; zij achten haar niet; zij past voor het oogenblik; een geschikt werktuig is zij, meer niet. Zoo lang zij dienst doet, wordt zij schijnbaar hoog geschat. Men ontziet haar. Politieke eerlijkheid is het niet, open strijd nog minder. Het vizier is gesloten. De partij weet eigenlijk niet, voor wien zij strijdt. Zij waant haar doel te bereiken, overeenkomstig hare overtuiging te handelen, en voelt eerst, dat zij bedrogen is, als het te laat is. Meent zij soms, dat zij wegens gedane diensten op een soort van erkenning rekenen kan, wil zij een zekeren invloed doen gelden, drijft zij de vermetelheid zoo ver den *leader*, die zich volgens haar te ver waagt, halt! toe te roepen, dan wordt zij weggeworpen en vertrapt. Zij heeft afgedaan, zij is „abgenutzt", en oogst den schreeuwendsten ondank. Overigens niet ten onrechte. Het was verdiend, en loon naar werken, het noodzakelijk gevolg van elke karakterloosheid.

Zij hadden immers slechts den *schijn* van principes te hebben, in waarheid hadden zij ze niet. Haat tegen het Katholicisme, blinde, woedende haat was hunne drijfveer, en haat is geen princiep. Zij zochten dien haat te voldoen, en daarbij hun baatzuchtig doel te bereiken. Zoo ging het den Nationaalliberalen, zij werden aan „die Wand gedrückt". Zoo speelde Bismarck met de Conservatieven, zij werden „abgenutzt". Zoo gebruikte hij den „Fortschritt", deze werd „beseitigt." Het gelukte hem steeds. Tot hiertoe nog geen spoor van een karakter, van een man. Het komt ons voor, dat de Kanselier, wanneer hij, in het schemeruur des avonds, menschen en zaken en gebeurtenissen in bonte mengeling voor zijn geest ziet voorbijtrekken, dikwijls met een schamperen lach, halfluid moet uitbarsten in de woorden, welke Körner in zijn treurspel Zriny aan Sultan Soliman in den mond legt: „Menschen achten, habe ich längst verlernt".

Maar neen! hij heeft ook karakters gevonden; helaas, allen

waren in het vijandige kamp. Met alle partijen had hij kunnen *handelen*. Met het Centrum werd ook een *handeltje*, een „Schacher" beproefd. Wat kunt gij nog geven? Wilt gij? Wij zijn handelaars. Wilt gij den handel sluiten?

En wij kunnen het niet ontveinzen. Bijna was het Centrum in de val geraakt. De beschermende rechten, door een systeem van inkomende rechten op breede schaal toegepast, dat kon men principiëel toegeven [1]), maar de zoogenaamde „Finanzzölle", dat was bij het onmogelijke af. Alles scheen zoo goed te zullen afloopen. Zoetsappig werden de woorden, de omgang haast lief en voorkomend. De chefs werden met beleefdheden overladen, op soireën genoodigd, met in 't oog loopende onderscheiding behandeld. De toekomst begon er rooskleurig uit te zien. Maar die Windhorst vangen wilde moest vroeg opstaan. Hij was er bij. Het was tijd. De *leader*, de *Parcl van Meppen* merkte het; zij waren op hunne hoede, trokken terug, en zeiden fier: wij verkoopen ons zelven niet. Toen kwam die fulminante redevoering, die de „Jupiter tonans" *ab irato* losliet tegen dien vijandelijken ijzeren toren, zoo ongenaakbaar als onverwinnelijk, en die voor het bestaan van den Staat zoo zeer gevaarlijk was. Bismarck droop af, hij had nog eens mannen gevonden, en met verkropte spijt, maar met hoogachting voor die mannen in het gemoed, hervatte hij den ouden strijd.

---

1) Het dweepen met de vrijhandelspolitiek was uit Engeland naar Duitschland overgewaaid, maar had niet minder vele staatslieden in andere landen aangestoken. Een gevolg der instelling van de „Cobdenclub" te Londen, die leden telde onder de staats- en financiemannen van geheel Europa.

In de praktijk is die theorie onhoudbaar. Zij is niet toepasselijk dan alleen wanneer alle landen dezelve gelijkmatig toepassen. Het moet eene internationale staats-economie worden. Bespottelijk zou het zijn, ten voordeele van een land, dat zich zelf afsluit voor de andere, zijne grenzen open te zetten. Dat vooral berust op „Gegenseitigkeit".

In dien zin toonde Jean Baptiste Say in zijn „Théorie des débouchés" zeer goed aan, dat bij den voorspoed van een land alle landen belang hebben.

Eer men de vrijhandelspolitiek in de praktijk op eene *gezonde wijze* zou kunnen toepassen, wordt de vervulling van *zoovele* voorwaarden verlangd, dat men deze toepassing gemakkelijk tot de onmogelijkheden mag rekenen. Wij hopen spoedig hierop terug te komen.

Wie zou onder zulke omstandigheden en te midden van de bijna algemeene karakterloosheid niet met Eugen Richter uitroepen: „het is gedaan met het parlementaire stelsel, wanneer de Kanselier dood eenvoudig hier zijne dienaren stuurt, die zeggen wat hij zeggen wil en zwijgen wat hij zwijgen wil." Lakeiënzielen, zei Mirabeau van die lieden, in zijn tijd. Hij had gelijk. Dan krijgt een Parlement veel weg van een honden- en apenspel, waar alles op de dressuur aankomt. Bismarckië is het rijk „du bon plaisir", zeiden wij. Alles geschiedt er „par ordre des muphti" of per ukase, als ge wilt, zoo als in het rijk der Russen. Een gemakkelijk middel van regeering. Een ambtenaar au grand of au petit pied trekt zich terug in zijn kabinet, en werkt daar bevelen, reglementen, edikten uit, die anderen zware verplichtingen opleggen en hem de zaak gemakkelijk maken, hetgeen onder alle voorwendsels geschieden kan: zoo als zijn prestige te bewaren, zijn gemak te houden; en het bevel wordt uitgevaardigd, opgeplakt, opgehangen: „le tour est fait!" Wee hem, die er tegen durft opkomen, die zich roert! Gij zijt een revolutionnair, gij deugt tot niets, u kunnen wij niet gebruiken. Het is zooals in de komedie: „je vois vraiment que tu raisonnes".

In Bismarckië kan maar één soort van menschen vooruitkomen, de kruipers, de vleiers, de verklikkers — dat alles is immers maar één soort. Karakterloosheid dus onder verschillende gestalten. Zijn eigen ik afzweren, elke overtuiging opofferen, alle offers brengen, met alle betrekkingen breken; denken, handelen als een automaat, op bevel; steeds letten en nauwgezet op het gelaat van den chef, als op den barometer, zich laten vertrappen zonder weerwoord. Wie al die schoone eigenschappen bezit, die nadert tot de type.

Wij lezen in een oostersch verhaal: Een groot en machtig staatsman sprak eens tot een eerzuchtig jong mensch, die langs alle wegen aan zijn heerschzucht wilde voldoen. „Hoor! zoo gij roem en macht, mijn volle vertrouwen, zelfs invloed op mij verkrijgen wilt, dan moet gij drie beproevingen doorstaan. Ga en dood uw besten vriend". De jongeling ging en doodde zijn besten vriend. — „Ga! verstoot uw trouwe gade." Hij ging en verstiet zijn edele echtgenoote. — „Ga! en scheur uw eigen lichaam open!" Toen kwam hij tot inkeer en liet alle heerschzucht varen. — Deze drastische allegorie maakt elke verklaring overbodig.

In Bismarckië eindelijk is de centralisatie „in der höchsten Potenz" eene werkelijkheid geworden. Zij is het natuurlijk gevolg van dat subjectieve pantheïsme, dat wij boven hebben behandeld. Centralisatie is een oorzaak en een teeken van verval, bewijst een gebrek aan geschikte individu's, of een invloed, een wil, die alles in zich wil opnemen, wil absorbeeren, wat even zoo onmogelijk als onzinnig en verwaand is. Ware kracht, waar vernuft eerbiedigt elke zelfstandigheid, elke individualiteit, die harmonisch in het geheel past, en alleen kleingeestige, vrouwelijke *bemoeiachtigheid* (men houde ons dit woord ten goede) kan zich dwaas verbeelden, alles alleen en alleen goed te kunnen doen.

Burke, de groote engelsche politicus, zegt, en wij beamen het ten volle: „de neiging, de wil om te behouden, om te bewaren en de eigenschap om te kunnen verbeteren, maken te zaam den staatsman uit." Daarom ook heeft Duitschland's grootste staathuishoudkundige volkomen gelijk, wanneer hij schrijft:

„In jeder Centralisation liegen *unzertrennliche* Unvollkommenheiten: Kostbarkeit, Einseitigkeit und Systemsucht, Schwerfälligkeit und Lähmung und VERKENNUNG der Unterbehörden, und *Vernichtung des Gemeingeistes durch Regierungssucht.* Es ist im Princip *dumm* und *lächerlich.*"

Daarom was er ook iets zeer waars in de volgende woorden van Virchow, die de politiek van den Prins eene „anorganische Methode noemde"; „es ist ein Gemisch *von diplomatischen Kunststücken, augenblicklichen Einfällen und Nervenerregungen.*"

„Alle schuld, zoo voegt hij er bij, schuift hij op anderen, op de inrichtingen en de personen, die rondom hem staan en werken, — maar *in hem zelven* ligt de kwaal en het kwaad."

Gelukt hem iets of komt onder zijne leiding iets tot stand, dan moet *hem*, en hem *alleen* de roem er van toekomen; mislukt iets, dan hebben anderen de schuld.

En hoe waar is het, als hij besluit met de volgende woorden: „Es beruht das auf der Verwechslung des eignen Willen des Fürsten Bismarck mit den Bedürfnissen des Reiches und der Nation."

Wij eindigen. Bismarckië draagt zijn naam terecht.

Helaas! Bismarckië wordt met elken dag grooter. Het plant zich voort als onkruid. Het zoekt zich overal te nestelen. Het is als in de zeden, in de zienswijze, in de lucht. Onder

zeker opzicht zouden wij met Montesquieu [1]), den bekenden schrijver van de beruchte „ *Lettres persanes* " kunnen antwoorden, toen men hem vroeg: „ waar is dit Persië gelegen, waar gij van spreekt? " — „ La Perse, c'est un peu partout! " Dit gezegd hebbende blijft ons slechts over te sluiten zoo als de spaansche blijspelen:

„ Quien haga aplicaciones
Con su pan se lo coma! "

„ Zoekt hier iemand zinspelingen in, hij ete ze met zijn brood! "

ROLDUC.

J. E. H. MENTEN.

DE GRAAF DE MONTALEMBERT

OVER DE

KLOOSTERVERVOLGINGEN.

Welk schreeuwend onregt, welke tirannie, welke ondankbaarheid en goddelooze onzinnigheid er gepleegd wordt door de verdrijving der monniken en de verwoesting der kloosters, heeft welligt niemand welsprekender gezegd dan de Graaf de Montalembert in zijn werk: *Les moines d' occident.* In het achtste hoofdstuk der Inleiding, dat getiteld is *La ruine*, doet hij gevoelen, van welken aard in den nieuwen tijd de vijandschap tegen de kloosterorden en de vervolging der monniken is, welke rampzalige gevolgen zij voor 't algemeene welzijn voortbrengt. Thans, nu de Fransche kloosterlingen zoo blijkbaar zonder eenigen grond van regt verdreven worden, dat ieder — men kan er denkelijk bijvoegen: hij zij Katholiek of Protestant — het betreurt en verfoeit, thans hebben de volgende woorden van den beroemden redenaar en schrijver eene treffende toepasselijkheid:

„Maar neen! noch regtvaardigheid, noch medelijden; noch

1) Fransch schrijver der 18de eeuw, die, in het genoemde werk, door *een Pers op reis door Frankrijk* een scherpe kritiek op den toenmaligen toestand van land en volk liet maken.

herinnering, noch erkentelijkheid; noch eerbied voor het verleden, noch zorg voor de toekomst. Dat is de wet geweest van den modernen vooruitgang, toen de nieuwere tijd die oude en eerwaardige overblijfselen der vroegere kloosterorden ontmoette. De haat en de hebzucht hebben niets gespaard.....

De lavastroomen, door den Vesuvius en den Etna uitgeworpen, werden immer afgebroken of afgewend vóór de woning, die de Calmaldulen en Benedictijnen zich op de zijden dier vreeselijke kraters hadden gekozen. De zedelijke vulkaan, wiens uitbarstingen de Christelijke wereld verwoest hebben, heeft minder onderscheid gemaakt: hij heeft alles weggenomen. Niet slechts in de steden of in de groote middelpunten der bevolking of bij het in aanraking komen met de groote stroomingen van het moderne leven, heeft de verwoesting in volle vrijheid haar werk volbragt: zij is de bosschen en woestijnen gaan doorvorschen, om er hare slagtoffers te zoeken. Geene eenzaamheid is diep genoeg bevonden, geen berg steil genoeg, geene vallei genoeg afgelegen om haar de prooi te onttrekken. Noch voor het geslacht, noch voor den leeftijd heeft zij eenige toegeeflijkheid betoond. Zij heeft de hand gelegd op den ontwapenden ouderdom des monniks, gelijk op de onschuldige en het hart verteederende zwakheid der kloosterzuster; zij heeft hen, de eene zoo goed als den andere uit hunne cellen gerukt, verjaagd uit hunne wettige woonplaats, beroofd van hun erfgoed, om hen naar buiten te werpen, als landloopers en vogelvrijverkaarden, zonder toevlugtsoord en zonder hulpmiddelen, over de geheele wereld heen.....

Behoor dan vrij tot de oudste en meest volhardende weldoeners der Christelijke maatschappij, om op zulk eene wijze buiten de wet en onder den vloek der menschheid gesteld te worden! En dan nog door welke handen? Door de ellendige alvermogendheid van een hoop sophisten en lasteraars, van mannen, die, eigenlijk gezegd, niets gedaan hebben voor de menschheid, die haar, als weldaden, niets hebben aangebragt dan een overmaat van hoogmoed, van ijverzucht en verdeeldheid; die nooit iets hebben gesticht, iets hebben in stand gehouden; die begonnen zijn hunne leerstukken te schrijven met het venijn der logen, en derzelver gevolgtrekkingen met bloed hebben geteekend; wier theoriën allen uitgeloopen zijn op slagen met de bijl. De goddelijke geregtigheid heeft reeds op de meesten hunner de hand gelegd.....

Alsof zulk een onregt niet voldoende was om voor God

wraak te roepen, is het noodig geweest, dat het wanbedrijf door al de bijzonderheden, door al de omstandigheden zijner uitvoering werd verzwaard. Te vergeefs wordt in de geschiedenis de nagedachtenis eener meer verblinde en onbeschofter verdelging gezocht. Welk man van eer zou niet beven op het gezigt of bij het enkele denkbeeld van dien uitgestrekten en onbarmhartigen bouwval, van die algemeene verwoesting, van die brokstukken, die treurig, vormeloos en bezoedeld om ons heen liggen? Bij welken inval van barbaren zag men ooit zoovele bewonderenswaardige gedenkteekenen, zoovele volksherinneringen, zoovele schatten van kunst en poëzie, zoovele hulpbronnen voor de algemeene weldadigheid en voor de dringendste nooden van het volk vernietigen en tegelijkertijd verzwelgen? Welk schandelijk contrast tusschen die oude geslachten, die er slechts aan dachten om op te bouwen, rijk te maken, in stand te houden, en die nieuwe generatiën, die maar weten omver te werpen, te vernietigen en verbeurd te verklaren; tusschen die vaders, welke altijd gaven, en die kinderen, welke de aalmoezen hunner vaders wegstelen!

. . . . . .

In de Kerk vervolgen zij vooral den geest van gemeenschappelijkheid, de levenskracht der onderlinge vereeniging, die door het gemeenschappelijke leven vertienvoudigde sterkte, welke de Kerk altijd heeft voortgebragt, en waarin zij zich altijd verjongd heeft. Vooral daarin zijn zij onverzettelijk bezig haar te beperken en te dwarsboomen. Zij willen haar wel laten leven, maar onderwijl moeten zij haar verminken. Zij behandelen haar als eene krijgsgevangene, als een overwonnen bezetting, die men van hare vaandels en van hare wapenen berooft, om haar onder het Caudijnsche galgenjuk te doen heengaan.

Als huichelachtige verdedigers eener vrijheid, die zij nooit begrepen hebben, veroordeelen zij de hoogste daad der vrijheid. „Welk eene dwaasheid en welk eene wreedheid!" sprak reeds de heilige Petrus Damianus vóór achthonderd jaren, „de mensch heeft het vermogen van vrij over zijne goederen te beschikken, en hij zou niet vrij zijn om zich zelven aan God op te dragen! Hij heeft het regt geheel zijne fortuin aan andere menschen over te laten, en men weigert hem de vrijheid zijne ziel aan God terug te geven, van wien hij haar heeft!" —

Ik bevond mij eens te Grenada, en ik hield mijne blikken

op het klooster van *Santa Isabel la Real* gevestigd, dat Isabella de Katholieke ter nagedachtenis harer verovering gesticht heeft. Het was nog bevolkt door zijne edele bewoonsters, maar veroordeeld om uit te sterven, omdat de dictatuur van Espartero haar, evenals aan al de andere kloosters van Spanje verbood om novicen aan te nemen. Eene vrouw naderde tot mij en verklaarde mij dit barbaarsche besluit: toen strekte zij hare hand uit naar het klooster, en schoot een dier vurige blikken uit, welke men niet vergeet, en op den toon eener Romeinsche en met de hevigheid eener Spaansche sprak zij deze woorden: *Suma tirania!* [De ergste tirannie!] — Zij had gelijk: de tirannie heeft geen erger verdrukking uitgevonden dan om in de menschelijke ziel aldus de toewijding, de reinheid en de goddelijke liefde te versmoren. De nakomelingschap, gelooven wij het voor de eer van het menschelijke geslacht, zal dit vonnis herhalen, en door die twee woorden der verontwaardigde Spaansche de staatkunde en de regtvaardigheid dier komedianten der vrijheid, welke dan eindelijk het masker zullen hebben afgelegd, kenschetsen.

Overigens heeft de Zoon Gods hun vonnis reeds uitgesproken: „Wee U, Schriftgeleerden en Phariseën, schijnheiligen! Want gij sluit het rijk der hemelen voor de menschen; gij toch gaat daar niet in, en die daarin gaan, laat gij niet ingaan." Matth. XXIII, 13."

De lezing van dit hoofdstuk en van geheel het wegslepend geschreven werk — de rijpe vrucht eener twintigjarige studie — zij thans aan alle vijanden, zoowel als aan alle vrienden der kloosterlingen met klem aanbevolen.

Scheurkalenders.

Nu het almede tot de mode behoort een *Scheurkalender* te hebben, heeft het gewis aanspraak op waardeering, als ook van Katholieke zijde gezorgd wordt voor een voldoenden voorraad en goede keuze van dat mode-artikel. Te dikwijls toch vonden wij zelfs in de huiskamer van het Katholiek gezin Kalenders, die alles behalve stichtend waren. Ook houdend van de afwisseling, die genoegen schenkt, wilde men dit jaar eens wat anders dan de overigens zoo verdienstelijke uitgave van de *Katholieke Illustratie;* men liet zich verleiden door een mooi en vrij onschuldig uiterlijk; maar, ach! de leelijke

adder onder het liefelijk groen! de kleur van schaamte stijgt u naar het hoofd, als ge ziet, wat den een of anderen dag daar van 's morgens tot 's avonds te lezen staat.

Wij meenen dan dank verschuldigd te zijn aan den Eerw. Pater K. M. L. Wulfingh, die zich den zeker niet verkwikkenden arbeid wilde getroosten voor het volgend jaar. een Kalender van anderen aard dan de tot nu toe bekende te maken. De Eerw. Pater koos zijn bijschriften voor iederen dag uit de werken van den H. Alphonsus en was in den regel bij die keuze zoo gelukkig, dat hij den eenen dag na den anderen eene dier korte, duidelijke, kernachtige, aantrekkelijke uitspraken van den grooten Kerkleeraar aanbiedt, welke ook de geloovigen zoo goed begrijpen, diep gevoelen en gemakkelijk onthouden. Daarbij hebben de woorden, aan den H. Alphonsus ontleed, altijd betrekking op de devotie, meer bepaaldelijk aan iedere maand eigen, op de deugd, welke dan bijzonder beoefend kan worden, op het feest, wat dien dag gevierd wordt: zoo krijgen we trouw op iederen Zaterdag en verdere Mariadagen een woord van Maria's grooten dienaar, betrekking hebbende op de devotie tot de gezegende Moeder des Heeren.

Liever dan nu op kleine vlekjes te wijzen, brengen wij ook hulde aan den Heer Uitgever van Gulick te 's Hertogenbosch, die zorgde voor een schoon uiterlijk, zeer praktisch formaat, duidelijke letter en wat verder voor een goeden Scheur-Kalender gevraagd wordt.

In de *Nederlandsche Katholieke Stemmen* van Zaterdag, 6 November ll. vonden wij geadverteerd [1]) als zullende uitkomen: G. Theod. Bom's *Humoristische Scheur-Kalender* en *De Dichterlijke Scheur-Kalender* van denzelfden uitgever.

---

1) En hoe smakelijk! Eerst opsomming van al het moois, wat *De Humoristische-Kalender* geeft: „op iedere voorzijde .... een anecdote, een ui, een aardigheid of zoo iets. Als toegift achterop de blaadjes Raadsels, Kunstjes, Recepten, Kernspreuken, Historische herinneringen, op bijna iederen dag de aanhef van een min of meer of in het geheel niet toepasselijk liedje enz." — En bij *De Dichterlijke Scheur-Kalender*, „Inhoud: behalve wat in een Kalender behoort, voor iederen dag een mooi vers en daarenboven als toegift op de achterzijde der blaadjes gedichten van 366 verschillende Nederlandsche Dichters enz." Daarna wordt ook de weg aangewezen, hoe die Kalenders te krijgen: men behoeft slechts een postwissel te zenden, enz. Hoe verleidelijk!

Wel jammer, dat deze advertentie's, voorwaar bij vergissing, in een weekblad, zoo terecht geacht als de *Stemmen*, werden opgenomen. De eene *Kalender* draagt op zijn schild vrij onkiesche vrouwen-beelden, de andere al te luchtige tafreeltjes . . maar toegegeven, dat het uiterlijke nog zoo erg niet is.... de inhoud dan? Men oordeele uit de volgende bijschriften, die wij gaandeweg op verschillende datums aantroffen. Wij slaan veel over, wat al te aanstootelijk is om hier te worden opgenomen.

Humoristische Kalender: — Een heer, wiens vrouw voor haar gezondheid de baden gebruikte, vliegt bij een Notaris het vertrek binnen met de woorden: „Mijnheer de Notaris!.... verbeeld u.... mijn vrouw.... die slang... in het bad ontrouw... in het bad.... eigen bekentenis... zwart op wit... ik verzoek direct scheiding;" enz. *Notaris.* „Ja, waarachtig; zeker, scheiding. Verschrikkelijk! (*Hij leest*) Ik ben iederen dag 2 uur in Neptunus' armen." — *Dominé.* Hoe die tijd toch vervliegt! Je vrouw is bevallen, en 't was gisteren juist zeven maanden dat ik je getrouwd heb. — „Maar Dominé?" *Dominé.* Wees gerust, Vriend, zoo iets gebeurt slechts den eersten keer, later komt alles op zijn tijd. — Een gehuwd man bracht elken avond door bij de weduwe B. Toen nu zijne vrouw gestorven was, vroeg men hem of hij met mevrouw B. ging huwen. „Waar zou ik dan mijn avonden doorbrengen?" vroeg hij naïef. — *Kaartlegster:* Een knappe jongeling heeft het oog op u. Gij zult vier lieve kinderen bij hem krijgen. *Jonge Dame:* Maar zeggen de kaarten dan niets van een huwelijk?— „Hoeveel Muzen zijn er ook?", vroeg men een knaap, die op de hoogere burgerschool ging. „Tweemaal zeven," antwoordde hij. „Ik dacht negen," hernam de vrager. „Ja", zei de scholier, „ik verwar ze met de zeven wijze en de zeven dwaze maagden." — *Middel tegen ontrouw.* Ik moet drie weken naar huis, en opdat nu mijn vrijer me niet ontrouw worde, sta ik hem aan jou af. Maar niet langer dan 4 weken, hoor je! — *Pastoor.* Hannes! hoe kunt ge uw kind met zulk een groot mes laten spelen? *Hannes.* Maar, Eerwaarde, wat had dan de beschermengel te doen, als hij niet op de kinderen paste?— Enz. enz.

Voeg hier nu bij, dat de uitgever zijn Kalender gebruikt om tevens de andere werken, bij hem uitgekomen, te adverteeren, o. a. verschillende blijspelen, waaronder met de uitlokkende titels: *De listen der liefde*, *Man en Vader*, *maar Vrouw noch kind*, dan zal zeker die *Humoristische Scheur-*

Kalender niet geschikt mogen geoordeeld worden voor Katholieke gezinnen.

En *De Dichterlijke Scheur-Kalender?*

Wij vonden daarin een vers van Schagen's dichter Gerrit Pieterse Schagen, te vuil en te godslasterend dan dat we het hier durven overnemen. Maar ziehier iets van Betsy Perk:

Iederen avond... neen, vouw ik geen handen,
Prev'len mijn lippen geen dank of geen bee;
Slechts als er tranen in de oogen mij branden
En ik verteer van een nameloos wee;
Zie ik het aardsche mijn blikken ontvlieën,
Vouwen van selven mijn handen zich saâm,
. . . . . .
. . . . . .
't Enkele „o Godheid," omsluit dan de bede,
Waar, in bange ure, ik geen klanken voor weet...

Zoo gaat het in ondichterlijke rijmregels voort, totdat Betsy declameert:

Zij dan 't „o Godheid!" mijn eenige bede....
'k Voel er 't gefolterde hart door geschraagd!

Niet minder mooi is wat wij op 11 Juli te lezen krijgen van Lambertus Anthonius Kettmann (pseudoniem: Floris van Westervoort):

De eischen der Kunst.
(De Kunst spreekt.)

. . . . . .
Ik vraag naar geen Moraal. 't Is mij gansch onverschillig,
Of gij de menschheid eert, of dat gij haar benijdt;
Wees engel, duivel; wees verstandig, dwaas of grillig,
Mits gij voor mij een bron van zuiv're waarheid zijt,
. . . . . .

Bleef het maar bij zulke hooge poëzie? we zouden zeggen: de goê gemeente leest het toch niet .... doch de „Verzamelaar" heeft ook nog voor wat anders gezorgd en gaf o. a. op 14 Februari: „Het signalement van Amor."

8 Augustus:

Maagden, die der bloemen schoonheid
In het menschlijk leven zijt,
Ook uw schoonheid bloeit verruk'lijk
In uw eerste levenstijd!
Menig wandelaar ziet u gloren,
Staart u aan en gaat voorbij;
Een roept echter, diep getroffen,
Bloeide zulk een bloem voor mij!
Ach, maakt dezen wensch niet ijdel!
Bloeit niet enkel voor het oog!
Geeft, dat eens die schoone bloesem
Schoone vruchten brengen moog'!

27 October:

O, moeders! o, verbiedt uw spruiten
Het minnen niet!
. . . . . .
De lieve hartjes storten tranen,
Maar gaan hun gang.

Zondag, 11 December (op heel nieuwe manier aangeduid als: Derde Advent.), *Schipperslied*, waarin kussen, die *crude* beschreven worden, de hoofdrol spelen. Trouwens dichtregelen in dien geest met ontboezemingen van reine menschen-liefde, wraakkreten tegen Spanje's tirannie en wat dies meer zij zijn schering en inslag. Zelfs was er plaats voor verzen als die van Lambertus Martinus de Boer:

Leest, Vrienden! hier mijn lot en wilt mijn stand beklagen,
Men noemt mij WelEerwaard; maar schande moet ik dragen.
De Koning gaat met mij naar willekeur te werk,
En voert bisschoppen in in onze Vrije Kerk.
Bisschoppen niet alleen, maar Praetors daarenboven,
Om mij mijn heiligst goed, de Vrijheid, te ontrooven.
Ei lieve! noemt mij dan niet langer „WelEerwaard",
Roept liever: „Arme bloed! gij zijt met 't juk bezwaard".

Neen, zulk een Kalender kan niet als de vriend van iederen dag bij de lezers van de *Stemmen* geïntroduceerd worden.

Nu we toch in dat vaarwater verzeild raakten, geven we ook een en ander uit de Scheur-Kalenders, onder verschillende vormen, maar met denzelfden tekst uitgegeven door Jan Leendertz (Amsterdam):

De mensch is nooit bij magte vooruit alle omstandigheden en oorzaken te kennen, die eenmaal invloed kunnen hebben op 't geen hij gewoon is kortzichtig zijn vrijen wil te noemen.— Een enfant terrible. „Ma! hebt u ook zulke lekkere ulevelletjes als de gouvernante van pa heeft gekregen?" — De man heeft menigerlei roeping; de vrouw slechts eene eenige: te huwen.— Smachtende oogjes, witte tandjes, Fraaije lokken, poez'le handjes Kunnen meer verov'ren, dan Zelfs de Moedigste oorlogsman. — Bemint, vergeeft, vertroost elkaâr! Om 't even in wat Kerk gij knielt! De Ware Kerk is altoos daar, Waar Liefde en Deugd het hart bezielt. — Waren de volken geen slaven, er zou geen oorlog meer zijn. — Enz.

De Puntdichten en Kernspreuken van J. J. van Brederode's *Elegante Scheur-Kalender* zijn in den trant als de volgende:

Al wat de mensch meent te kunnen doen om Gode welgevallig te worden — buiten een reinen levenswandel — is bijgeloof. — Het bijgeloof is het akelige gevoel van hulpeloosheid, waarmede een onnoozele ziel in den wilden draaimolen des heelals verward en beneveld rondziet, — enz.

Maar tegen den tekst van dien Kalender behoeft niet verder gewaarschuwd: hij is met zijn tafreeltjes op het schild „L'amour vainqueur" en „L'amour vaincu" te mooi dan dat we kunnen gelooven, dat een Katholiek hem een heel jaar onder de oogen zou willen hebben.

CHR. PHILIPPONA.

ZELFMOORDEN IN FRANKRIJK IN HET JAAR 1878.

Het Fransche Regeringsblad behelst het gewone Verslag van den Minister van Justitie betreffende de regtsbedeeling in Frankrijk, loopende over het jaar 1878. Hieruit neemt het *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage* (4 en 5 Juli ll.), dit over.

Het getal zelfmoorden is, evenals in alle andere landen,

zegt de Minister, sterk toegenomen en heeft dat van alle vroegere jaren overtroffen. Het bedraagt namelijk 6434, of 17 op elke 100,000 inwoners, 612 meer dan in 1877 en 962 meer dan in 1875. Het zesde gedeelte behoort tot het departement der Seine alleen. De verhouding tusschen mannen en vrouwen is 78 en 22 pct.; vooral onder de minderjarige vrouwen is de vermeerdering merkbaar; immers onder haar is het getal zelfmoorden in vijf jaren tijds verdubbeld, en van 60 in 1874 tot 120 in 1878 gestegen.

Zeer verschillend is de vermeerdering in de steden en ten platte lande; 81 pct. der zelfmoorden hadden in de eersten plaats. Ten platte lande telt men 13, in de steden van ten minste 2000 inwoners 27 zelfmoorden op de 100,000 zielen.

Naar de beroepen gerekend, vindt men onder de werklieden bij de industrie eene vermeerdering van 24 tot 31 pct., bij de boeren een vermindering van 37 tot 30 pct.

Wat de jaargetijden, waarin en de middelen, waarmede de zelfmoorden gepleegd werden, betreft, is geen verandering in de verhoudingen gekomen. Die, welke het gevolg waren van dronkenschap, bedroegen in 1877: 701, en in het volgende jaar: 887, ongerekend die, welke in waanzin gepleegd en in den grond aan dezelfde oorzaak te wijten zijn.

Sprokkelingen.

Nog eens over het Gebed van den H. Thomas. Hoewel dit gebed in de oude handschriften, welke de werken van den H. Thomas bevatten, niet is opgenomen, hing het toch reeds vóór de vijftiende eeuw in de sakristie der Predikheerenkerk van den H. Jacobus te Parijs, en werd waarschijnlijk van daar overgenomen in een Missaal van het jaar 1413. Volgens Audin, *Historie de la vie de Calvin* (Louvain, C. J. Fonteyn, 1844, Dl. I. blz. 23) hadden vele godvruchtige studenten der Parijsche universiteit de gewoonte het iederen dag bij hun morgengebed te voegen, en liet Petrus Rebuffi, de vrome en vermaarde hoogleeraar der regtsgeleerde faculteit van Toulouse († 1557), geen enkelen morgen voorbijgaan, zonder deze aanroeping te doen. Hij stelde er zulk een vertrouwen in, dat hij in zijn *Scholasticis Necessarium* niet schroomde te verklaren: zij die

dit gebed godvruchtig bidden, zullen in hunne studiën slagen: „Et qui hoc fecerint, venient ad studiorum suorum frugem, multamque scientiam accipient, et omnia eis prospere succedent." Vgl. *De Katholiek* van November ll. blz. 321 en 322.

Over de Universiteit te Leuven. Deze *Alma Mater* telde in het studiejaar 1879—1880 het zeer aanzienlijke getal van 1450 studenten, dat is 110 meer dan in het voorgaande jaar, en 189 meer dan in 1877—1878. Aan de theologische faculteit promoveerden 15 studenten, waaronder twee den doctoralen graad verkregen, namelijk de WelEerwaarde heeren H. J. T. Brouwer, geboortig van Brummen, priester van het Aartsbisdom Utrecht, en G. J. Waffelaert, geboortig van Rolleghem, priester van het Bisdom Brugge en sub-regent van het Collège du St. Esprit te Leuven. Volgens den regel der universiteit schreven beide doctoren eene Latijnsche dissertatie voordat zij hunne 72 stellingen openlijk verdedigden. De heer Brouwer schreef eene merkwaardige dissertatie onder den titel: De *Fida divina*, de heer Waffelaert de zijne onder den titel: *De dubio solvendo in re morali.*

Het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap. In het verslag over het jaar 1879 omschrijft het zijn werkkring aldus: Vooreerst bedoelt het den Bijbel over geheel de wereld meer en meer te verspreiden, vervolgens neemt het de taak op zich om uitgaven der Heilige Schrift voor de heidensche en Mahomedaansche landen te bezorgen, te doen drukken, en kosteloos aan de verschillende Protestantsche Zendingsvereenigen te verschaffen. Hoewel enkele zendingsposten aanzienlijke geldsommen aan dit Genootschap opsturen, blijft deze ondersteuning toch klein, indien men ze vergelijkt met de uitgaven, die het Bijbelgenootschap voor het vertalen, drukken, binden en verschepen naar verre landen te maken heeft. — Voor onze Nederlandsche Koloniën heeft het Genootschap de volgende uitgaven der H. Schrift doen drukken: Het Nieuwe Testament en het Boek Exodus in het Laag Maleisch; het Nieuwe Testament in het Javaansch en in het Dajaksch; het H. Evangelie van den H. Lucas in het Niasch; het Nieuwe Testament in het Battasch (Toba-dialekt), alsmede in het Battasch Mandailing (Toba-dialekt); een gewezen zendeling der Utrechtsche Zendingsvereeniging heeft de vertaling van het Nieuwe Testament in het Balineeesch voor rekening van het

Genootschap aanvaard, en evenzoo nam een zendeling der Nederlandsche Zendingsvereeniging de overzetting van het Oude Testament in het Soendaneesch op zich. — Sedert 1843 heeft het Genootschap een agentschap in Nederland, dat te Amsterdam is gevestigd; van 1843—1880 verspreidde het hier 1,066,297 exemplaren. De bijdragen uit Nederland beliepen *f* 22.000; maar de kosten voor al die Bijbels kwamen aan het Genootschap op *f* 506.000 te staan — Het Genootschap volgt de orthodoxe rigting.

Getal der Nieuw-Katholieken in Duitschland. — Naar eene officiëele opgave heeft de staatsbisschop Reinkens 18,483 volgelingen, die zijn Duitsch Jansenismus aankleven; zij zijn verdeeld over 36 parochiën. Verleden jaar bedroeg de opgave 2000 zielen meer. Hebben alle dezen de sekte verlaten? Verder blijkt het, dat het cijfer van 18,483 te hoog genomen is; zoo telt bijv. de officiëele lijst 70 Nieuw-Katholieken te Braunsberg, en er zijn daar slechts 25 of 26, te Koningsberg telt zij er 738, en men vindt daar niet meer dan 500 enz. (*La Civiltà Cattolica*, 1880, N. 722.) Wat het theologisch onderwijs betreft: de universiteit van Bonn heeft drie Nieuw-Katholieke gewone hoogleeraren, welke *één* en soms *twee* studenten hadden. De eenige Katholieke *Professor Ordinarius* had in 't laatste halfjaar van 122 tot 186 studenten.

Twee moderne Doopsels. — Uit zeer vertrouwbare bron vernemen wij, dat een modern predikant in 't jaar 1872 deze woorden bij de toediening van zijn quasi-doopsel gebruikte: „Ik doop u in den naam des Vaders, opvolger van Christus, nakomeling van Joannes," en een ander weleerwaarde predikant, of wilt gij, komediant sprak, toen hij een zeeman doopen zou: „Gij, die zoolang op zee hebt rondgezworven, ik wensch u geluk met uwe behouden aankomst in de haven des heils." Onderwijl legde dezelfde heer twee natgemaakte vingers op het voorhoofd van den matroos. Dit gefemel had plaats in 1877. Ziedaar, wat thans het Protestantisme is.